

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

*Ψηφιακή Νεολαία και Ευρωπαϊκή Πολιτική: Το Ανθρώπινο
και Κοινωνικό Κεφάλαιο ως Πλαίσιο Αναφοράς*

Υπ. Διδάκτωρ: Πολύδωρα Άννα-Ελένη

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μπουτσιούκη Σοφία

Μέλη της Τριμελούς Επιτροπής: Ζαρίφης Γεώργιος

Κουτσοπιάς Νικόλαος

Θεσσαλονίκη 2023

Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, δεν υποδηλώνει την αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα (ν. 5343/1932, άρθρο 202, παράγραφος 2).

Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία εκτός από ορισμένα δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.

Πολύδωρα Άννα-Ελένη

Η υλοποίηση της διδακτορικής διατριβής συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», 2014-2020, στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας Υποδράση 2: Πρόγραμμα χορήγησης υποτροφιών ΙΚΥ σε υποψηφίους διδάκτορες των ΑΕΙ της Ελλάδας.

**Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση**

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και τους καθηγητές μου. Ιδιαίτερα την κυρία Σοφία Μπουτσιούκη που πίστεψε σε έμένα από την αρχή και με στήριξε, καθώς και τον κύριο Νικόλαο Κουτσοπιά και τον κύριο Γεώργιο Ζαρίφη που με στήριξαν με ανιδιοτέλεια, συνέπεια και αισιοδοξία να ολοκληρώσω τη διδακτορική μου διατριβή και να εξελιχθώ σαν άνθρωπος. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την κυρία Αναστασία Μπλουχουτζή για τη συνέπεια και την αποτελεσματικότητά της.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ -----	8
-----------------------	----------

ΑΒSTRACT -----	9
-----------------------	----------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ -----	10
-----------------------	-----------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.1. Ανθρώπινο Κεφάλαιο -----	13
1.2. Κοινωνικό Κεφάλαιο -----	15
1.3. Νεολαία -----	19
1.3.1. Ψηφιακή Νεολαία -----	22
1.4. Δεξιότητα -----	27
1.4.1. Ψηφιακή Δεξιότητα -----	31
1.5. Ψηφιακός Γραμματισμός -----	39
1.6. Αγορά Εργασίας -----	42
1.7. Μάθηση -----	45
1.7.1. Τυπική Μάθηση -----	45
1.7.2. Μη Τυπική Μάθηση -----	47
1.7.3. Άτυπη Μάθηση -----	49
1.7.4. Δια Βίου Μάθηση -----	51
1.7.5. Μικτή Μάθηση -----	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

2.1. Ανθρώπινο Κεφάλαιο: Θεωρητικές Προσεγγίσεις -----	69
2.2. Κοινωνικό Κεφάλαιο: Θεωρητικές Προσεγγίσεις -----	76
2.3. Ομοιότητες και Διαφορές των Δυο Κεφαλαίων -----	85
2.4. Θεωρίες των Δεξιοτήτων -----	87
2.5. Ψηφιακός Γραμματισμός -----	89
2.6. Θεωρίες της Μάθησης -----	98
2.6.1. Ορισμοί της Μάθησης και της Ψηφιακής Μάθησης -----	98
2.6.2. Ορισμοί των Θεωριών Μάθησης -----	101
2.6.3. Συμπεριφορισμός -----	101
2.6.4. Γνωστικισμός -----	105
2.6.5. Εποικοδομητισμός -----	106
2.6.6. Κοινωνικό-Γνωστικές Θεωρίες Μάθησης -----	110
2.6.7. Θεωρίες Μάθησης της Ψηφιακής Εποχής-Συγκεντρωτισμός -----	114
2.6.8. Θεωρίες της Εκπαίδευσης Ενηλίκων -----	116

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

3.1. Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία -----	119
3.1.1. Ευρωπαϊκές Συνθήκες για τη Νεολαία -----	119
3.1.2. Επιμέρους Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Νεολαία -----	124
3.1.3. Ευρωπαϊκά Προγράμματα και Ευρωπαϊκές Ψηφιακές Πλατφόρμες για τη Νεολαία -----	134
3.2. Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Δεξιότητες -----	142
3.2.1. Ευρωπαϊκά Κείμενα που αναφέρουν τις Δεξιότητες και τις Νέες Τεχνολογίες -----	142
3.2.2. Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες για τις Δεξιότητες -----	145

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΈΡΕΥΝΑΣ

4.1. Η μέθοδος της Διερεύνησης -----	159
4.2. Σημασία της Έρευνας -----	169
4.3. Καινοτομίες της Έρευνας -----	172

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

5.1. Σχέδια Δράσης για την Ενίσχυση του Ψηφιακού Γραμματισμού στην <i>Εκπαίδευση</i> -----	175
5.1.1. Ευρωπαϊκά Σχέδια Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση -----	175
5.1.2. Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση -----	183
5.2. Πολιτικές Ενίσχυσης του Ψηφιακού Γραμματισμού -----	193
5.2.1. Σταδιακή εξέλιξη της σημασίας του Ψηφιακού Γραμματισμού -----	193
5.2.2. Ψηφιακή Ατζέντα 2010 -----	194
5.2.3. Ψηφιακή Πυξίδα 2030 -----	196
5.2.4. Πρόγραμμα “Ψηφιακή Ευρώπη” -----	200
5.2.5. Ευρωπαϊκός Προϋπολογισμός 2021-2027 για την ενίσχυση του Ψηφιακού Γραμματισμού--	202
5.2.6. Άλλες Δράσεις για τη Βελτίωση του Ψηφιακού Γραμματισμού των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης -----	205
5.3. Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Δεξιότητες και την Απασχόληση -----	211
5.3.1. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για Βιώσιμη Ανταγωνιστικότητα, Κοινωνική Δικαιοσύνη και Ανθεκτικότητα -----	211
5.3.2. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ενίσχυση του Ανθρώπινου Δυναμικού, της Απασχολησιμότητας και της Ανταγωνιστικότητας -----	215
5.4. Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία -----	218

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ

6.1. Αγορά Εργασίας της Ευρώπης-----	223
6.1.1. Σύγχρονη Αγορά Εργασίας-----	223
6.1.2. Ψηφιακός Μετασχηματισμός και Σύγχρονη Αγορά Εργασίας -----	229
6.1.3. Ανεργία των Νέων-----	239
6.1.4. Μελλοντικές Θέσεις Απασχόλησης-----	242
6.1.5. Νέες Θέσεις Εργασίας στον Τεχνολογικό Τομέα -----	246
6.1.6. Νέες Μορφές Απασχόλησης -----	249
6.1.7. Εργασία σε Ψηφιακές Πλατφόρμες -----	253
6.1.8. Έξυπνες Πόλεις και Έξυπνα Επαγγέλματα -----	258
6.1.9. Χρήσιμες Δεξιότητες για τη Σύγχρονη Αγορά Εργασίας -----	260
6.1.10. Διαφοροποιήσεις στον Χώρο της Εργασίας λόγω Ψηφιακού Γραμματισμού -----	276
6.1.11. Ποιότητα των Παρεχόμενων Θέσεων Απασχόλησης -----	283
6.1.12. Ασφάλεια και Ισότητα Μεταχείρισης στην Απασχόληση -----	286
6.1.13. Στρατηγικές Αναζήτησης Απασχόλησης -----	288
6.2. Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Απασχόληση -----	292
6.2.1. Στήριξη της Απασχόλησης των Νέων από την Ευρωπαϊκή Ένωση -----	292
6.3. Εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προώθηση του Ψηφιακού Γραμματισμού στην Απασχόληση-----	296
6.3.1. Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων -----	296
6.3.2. Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων-----	300
6.3.3. Ευρωπαϊκό Πανόραμα Δεξιοτήτων και Στρατηγική Απασχολησιμότητας -----	302
6.3.4. Βελτίωση της Απασχολησιμότητας μέσα από τον συνδυασμό Πράσινων και Ψηφιακών Δεξιοτήτων-----	306
6.3.5. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Απασχολησιμότητας 2022 και 2023-----	309
6.4. Δεξιότητες και Απασχόληση σε Ευρωπαϊκούς Θεσμούς και Υπηρεσίες -----	312
6.4.1. Cedefop και Αντιστοιχία Δεξιοτήτων και Θέσεων Εργασίας -----	312
6.4.2. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Απασχολησιμότητα των Νέων -----	317
6.4.3. Άλλη έρευνα για την Αναντιστοιχία Δεξιοτήτων και Θέσεων Εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση -----	318
6.5. Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία -----	320

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο: ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

7.1. Λευκές Βίβλοι-----	325
7.1.1. Λευκή Βίβλος για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση-----	326
7.1.2. Λευκή Βίβλος για την Απασχολησιμότητα-----	327
7.1.3. Λευκή Βίβλος για τη Νεολαία-----	331
7.2. Πρωτοβουλίες για τη Νεολαία της Ευρώπης-----	333
7.2.1. Σύγχρονες Προκλήσεις για τους Νέους της Ευρωπαϊκής Ένωσης-----	333
7.2.2. Πρωτοβουλίες για τη Νεολαία και τις Νέες Τεχνολογίες-----	338
7.3. Ευρωπαϊκές Στρατηγικές για τη Νεολαία-----	344
7.3.1. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2010-2018-----	344
7.3.2. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019-2027-----	347
7.4. Πρωτοβουλίες Ενίσχυσης της Νεολαίας-----	349
7.4.1. Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας-----	349
7.4.2. Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας-----	352
7.5. Το μέλλον της Ευρώπης-----	353
7.5.1. Πιθανά σενάρια για το ψηφιακό μέλλον της Ευρώπης-----	353
7.5.2. Λευκή Βίβλος για το μέλλον της Ευρώπης-----	355
7.6. Χαρτογράφηση Ερευνητικών Κέντρων και Οργανισμών με εστίαση στον Ψηφιακό Γραμματισμό-----	357
7.7. Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία-----	370

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο: ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΜΕ ΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ ΣΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

8.1. Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ψηφιακά Δικαιώματα-----	375
8.1.1. Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων-----	375
8.1.2. Κοινωνική Ενεργοποίηση των Νέων και Ψηφιακός Γραμματισμός-----	379
8.1.3. Ψηφιακά Δικαιώματα και Ψηφιακές Αρχές-----	383
8.1.4. Ψευδείς Ειδήσεις και Παραπλάνηση-----	388
8.1.5. Ευρωπαϊκές Ηλεκτρονικές Πλατφόρμες: Ο ρόλος τους στη Διαφάνεια, στην Ενημέρωση, στην Ασφάλεια των Πληροφοριών και στην Κοινωνική Ενεργοποίηση-----	390
8.1.5.1. Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας-----	392
8.1.5.2. EPALÉ-----	395
8.1.5.3. SALTO: YOUTH-----	396
8.1.5.4. Πλατφόρμα Δια Βίου Μάθησης (LLL)-----	398
8.1.5.5. Digital Skills & Jobs Platform-----	398
8.1.5.6. EURES-----	400
8.1.5.7. Europass-----	402
8.1.5.8. YouthWiki-----	402
8.1.5.9. MOOCs-----	403
8.2. Ασφάλεια στο Διαδίκτυο-----	405
8.2.1. Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (GDPR)-----	405
8.2.2. Κανονισμοί Προστασίας των Ψηφιακών Υπηρεσιών και Αγορών-----	409
8.2.3. Δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ενίσχυση της Ψηφιοποίησης των Επιχειρήσεων που προάγουν το Κοινωνικό Κεφάλαιο-----	410
8.2.4. Μέτρα Προστασίας κατά την Ψηφιακή Πλοήγηση-----	414
8.3. Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία-----	423

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

9.1. Συμπεράσματα-----	426
9.2. Περιορισμοί-----	441
9.3. Προτάσεις-----	442

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ -----446

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ-----483

Περίληψη

Η παρούσα διδακτορική διατριβή αναφέρεται στην ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου της ψηφιακής νεολαίας της Ευρώπης. Για τη μελέτη του συγκεκριμένου ερευνητικού αντικειμένου αξιοποιείται η μέθοδος της διερεύνησης. Είναι ποιοτική, διότι στηρίζεται σε έγκυρα και αξιόπιστα ευρήματα, τα οποία αφορούν τον εντοπισμό της έννοιας του ψηφιακού γραμματισμού στα επίσημα κείμενα που συνιστούν τις προτροπές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, τις αποφάσεις του Συμβουλίου των Υπουργών και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν ελέγχονται και υποστηρίζονται από δευτερογενή ποσοτικά δεδομένα άλλων ερευνητών και της Eurostat. Κατά τη διαδικασία διερεύνησης των κειμένων δίνεται έμφαση στη χρήση του λογισμικού RQDA, το οποίο συνιστά πακέτο της γλώσσας προγραμματισμού “R”.

Η σύνδεση του ψηφιακού γραμματισμού των νέων με το ανθρώπινο κεφάλαιο βασίζεται στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων, αλλά και άλλων δεξιοτήτων που συνδέονται με αυτές και επιτρέπουν στους νέους να εξελιχθούν επαγγελματικά, προσωπικά και οικονομικά. Οι θεματικοί τομείς μέσα από τους οποίους πραγματώνεται η εν λόγω σύνδεση είναι της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της νεολαίας. Η σύνδεση του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό των νέων επιτυγχάνεται πρωτίστως μέσα από την ενδυνάμωση της κοινωνικής ενεργοποίησης και του αισθήματος της ασφάλειας κατά την πλοήγηση των χρηστών στο διαδίκτυο ή/και κατά τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Η απόκτηση δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου του σύγχρονου ανθρώπου.

Λέξεις-Κλειδιά: Ανθρώπινο Κεφάλαιο, Κοινωνικό Κεφάλαιο, Ψηφιακός Γραμματισμός, Ψηφιακές Δεξιότητες, Απασχόληση, Νεολαία, Κοινωνική Ενεργοποίηση, Ασφάλεια, Ψηφιακός Μετασχηματισμός, Εκπαίδευση, Διερεύνηση, Ευρωπαϊκή Ένωση.

Abstract

This PhD thesis refers to the development of the human and social capital of Europe's digital youth. For the study of this research object, the method of text investigation is used, which is characterized as qualitative and quantitative. It is qualitative, because it is based on valid and reliable conclusions, which concern the identification of the concept of digital literacy in the official texts that constitute the prompts of the European Commission, the decisions of the Council of Ministers and the European Parliament. The conclusions are tested and supported with secondary quantitative data from other researchers and Eurostat. Also, text investigation is used together with the RQDA software, which is a package of the "R" programming language.

Linking young people's digital literacy to human capital is based on the development of digital skills, but also other related skills that enable young people to develop professionally, personally and financially. The thematic areas through which this connection takes place are education, employment and youth. The connection of social capital with the digital literacy of young people is achieved through the development of social activation and the feeling of safety when users navigate the internet and/or when using new technologies. The acquisition of digital literacy skills is inextricably linked to the development of the human and social capital of modern people.

Keywords: Human Capital, Social Capital, Digital Literacy, Digital Skills, Employment, Youth, Social Activation, Security, Digital Transformation, Education, European Union.

Εισαγωγή

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή διερευνάται η διασύνδεση του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου με την ψηφιακή νεολαία των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σύγχρονη νεολαία χαρακτηρίζεται ως “ψηφιακή”, διότι οι περισσότεροι νέοι γεννιούνται, μεγαλώνουν και χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή τα νέα ψηφιακά εργαλεία και μέσα. Ο όρος “ψηφιακή νεολαία” συναντάται ελάχιστα στην ελληνική βιβλιογραφία. Σκοπός της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι η ανάδειξη της σημασίας της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από τους νέους. Ο σύγχρονος άνθρωπος οφείλει να κατανοήσει το πόσο σημαντικές είναι οι νέες τεχνολογίες για την ολοκλήρωση απλών, καθημερινών εργασιών, την ανταπόκριση σε σύνθετες επαγγελματικές υποχρεώσεις, για να έρθει σε επικοινωνία με άλλα άτομα και για να συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η σημασία των νέων τεχνολογιών για τους σύγχρονους πολίτες αποδεικνύεται μέσα από τη μελέτη των επίσημων κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα περισσότερα ευρωπαϊκά κείμενα και οι περισσότερες δράσεις αφορούν επι μέρους την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες, την αυτοματοποίηση των καθημερινών εργασιών και την ψηφιοποίηση της αγοράς εργασίας.

Το πρώτο κεφάλαιο προσεγγίζει τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς που εμπεριέχονται στην έρευνα. Έχουν ως αφετηρία το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στους όρους “νεολαία”, “ψηφιακή νεολαία”, “δεξιότητα”, “ψηφιακή δεξιότητα” και “ψηφιακός γραμματισμός”. Ακόμα, γίνεται αναφορά στην αγορά εργασίας και στα είδη της μάθησης. Έμφαση δίνεται στη μικτή μάθηση, η οποία είναι απότοκο της σύνδεσης της χρήσης των νέων τεχνολογιών και της παραδοσιακής διδασκαλίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται θέματα που συνδέονται με τους άξονες ανάλυσης της διατριβής. Πιο συγκεκριμένα, αναλύονται οι θεωρήσεις που αφορούν το ανθρώπινο κεφάλαιο, το κοινωνικό κεφάλαιο, τη δεξιότητα, τη μάθηση και τον ψηφιακό γραμματισμό. Μέσα από την παρουσίαση των συγκεκριμένων θεωρητικών προσεγγίσεων καθίσταται δυνατή η σύνδεση των επιμέρους αξόνων με τη βιβλιογραφική και την ερευνητική διερεύνηση του θέματος. Στο τρίτο κεφάλαιο πραγματοποιείται μια συνοπτική παρουσίαση της Ευρωπαϊκής πολιτικής για τη νεολαία και τις δεξιότητες. Οι επιμέρους υποενότητες εστιάζουν στις συνθήκες της

λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στις πρωτοβουλίες και στη διοργάνωση δράσεων και προγραμμάτων που προωθούν τους νέους και την απόκτηση δεξιοτήτων.

Το επόμενο κεφάλαιο περιγράφει λεπτομερώς τη μέθοδο που θα χρησιμοποιηθεί. Είναι η διερευνητική μέθοδος. Η συγκεκριμένη χαρακτηρίζεται ως ποιοτική, διότι στηρίζεται σε μια πρώτη διερεύνηση των κειμένων που συνιστούν τις προτροπές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τις σύμφωνες αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ακόμα, εμπεριέχει μια ποσοτική διάσταση, διότι η διερεύνηση των κειμένων στηρίζεται και σε αριθμητικά δεδομένα, τα οποία προέρχονται από δευτερογενείς πηγές. Ως δευτερογενείς πηγές εννοούνται οι ερευνητικές εργασίες άλλων ερευνητών και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχει η Eurostat.

Στο πέμπτο, έκτο και έβδομο κεφάλαιο επιχειρείται η διερεύνηση της διασύνδεσης του ανθρώπινου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της νεολαίας. Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα ευρωπαϊκά σχέδια δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση και στην ευρωπαϊκή στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Η παρούσα στρατηγική λειτουργεί ως αφορμή για την αναφορά κειμένων που σχετίζονται με πολιτικές ενίσχυσης του ψηφιακού γραμματισμού και με τα ευρωπαϊκά θεματολόγια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το έκτο κεφάλαιο αναφέρεται στη σύγχρονη αγορά εργασίας μέσα από την παρουσίαση δεδομένων που προέρχονται από δευτερογενείς πηγές και καταλήγει στη διερεύνηση των επίσημων κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία συνιστούν πρωτοβουλίες και εργαλεία στήριξης της απασχόλησης μέσα από την απόκτηση ψηφιακών και παρεμφερών δεξιοτήτων. Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις λευκές βίβλους και στις Ευρωπαϊκές Στρατηγικές για τη Νεολαία. Παράλληλα, σε κάθε κεφάλαιο πραγματοποιείται μια βιβλιομετρική επιστημομετρία, η οποία διερευνά τις τάσεις και τις θεματικές στη διεθνή βιβλιογραφία, έχοντας ως γνώμονα την ανάδειξη των διεθνών τάσεων και θεματικών και την ολιστική διερεύνηση του ερευνητικού αντικειμένου.

Στο όγδοο κεφάλαιο υλοποιείται η διερεύνηση της διασύνδεσης του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό υπό το πρίσμα της κοινωνικής ενεργοποίησης και της ασφάλειας κατά την πλοήγηση στο διαδίκτυο. Ακόμα, αναλύεται ενδελεχώς το περιεχόμενο των ηλεκτρονικών πλατφορμών που διαχειρίζεται η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και παρέχουν χρήσιμες, έγκυρες και αξιόπιστες

πληροφορίες απασχόλησης και επιμόρφωσης, αλλά δίνουν παράλληλα την ευκαιρία να ενεργοποιηθούν κοινωνικά οι πολίτες των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο παρόν κεφάλαιο προστίθεται εξίσου μια βιβλιομετρική επιστημομετρία διερεύνησης των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία.

Το ένατο και τελευταίο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων, καταγραφής των περιορισμών και των προτροπών για μια καλύτερη διαχείριση του πολύπλοκου φαινομένου, που ονομάζεται “ψηφιακός γραμματισμός”.

Κεφάλαιο 1ο: Εννοιολογικοί Προσδιορισμοί

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής πραγματοποιείται η ανάλυση βασικών εννοιών που χρησιμοποιούνται στην προσέγγιση του θέματος. Οι βασικοί όροι που αναλύονται είναι το “ανθρώπινο κεφάλαιο”, το “κοινωνικό κεφάλαιο”, η “νεολαία”, η “ψηφιακή νεολαία”, η “δεξιότητα”, η “ψηφιακή δεξιότητα” και ο “ψηφιακός γραμματισμός”. Στη συνέχεια η εννοιολογική ανάλυση συμπληρώνεται με τους όρους “αγορά εργασίας” και “μάθηση” με τις διάφορες μορφές της, όπως η “τυπική”, η “μη τυπική” και η “άτυπη”, αλλά και η “δια βίου μάθηση” σε συνδυασμό με την “εκπαίδευση ενηλίκων” και τη “μικτή μάθηση”. Η καλύτερη κατανόηση των εννοιών εξυπηρετεί την ευχερέστερη αντίληψη των διασυνδέσεων και των διαδράσεων τους στο πλαίσιο ανάλυσης της διατριβής που ακολουθεί στα επόμενα κεφάλαια.

1.1. Ανθρώπινο Κεφάλαιο

Η ανάδειξη της σημασίας του όρου “ανθρώπινο κεφάλαιο” ως σημαντικής οικονομικής έννοιας συντελέστηκε στα τέλη της δεκαετίας του '50, αν και η ιδέα του ανθρωπίνου κεφαλαίου μπορεί να αναχθεί στον 18^ο αιώνα, καθώς συναντάται στο συγγραφικό έργο του Σκωτσέζου οικονομολόγου Adam Smith (1776), με τίτλο «*Ο πλούτος των Εθνών*». Από τη δεκαετία του '60 ο Theodore Schultz και άλλοι οικονομολόγοι υποστήριξαν ότι τόσο οι άνθρωποι σαν μονάδες, όσο και τα κράτη στο σύνολό τους οφείλουν να επενδύουν στην εκπαίδευση και στην κατάρτισή τους, προκειμένου να συγκεντρώσουν απόθεμα δεξιοτήτων και ικανοτήτων. Το απόθεμα που θα δημιουργήσουν σε δεξιότητες, γνώσεις και ικανότητες είναι πιθανό να αποφέρει μακροπρόθεσμες αποδόσεις.¹ Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ το ανθρώπινο κεφάλαιο αναφέρεται σε ένα μείγμα από εγγενή χαρίσματα και ικανότητες των ατόμων, καθώς και τις δεξιότητες και τις γνώσεις, τις οποίες αποκτούν μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Η ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου εξυπηρετεί

¹Στο Ψαχαρόπουλος, Γ. (1999). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 10-12.

πρωτίστως την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου και ευρύτερα την ανάπτυξη της οικονομίας του κάθε κράτους.²

Σύμφωνα με τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το ανθρώπινο κεφάλαιο ορίζεται ως η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες μέσω της συμμετοχής τους σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης σε όλη τη διάρκεια ζωής τους. Το ανθρώπινο κεφάλαιο μακροπρόθεσμα μπορεί να συμβάλλει στην προώθηση της οικονομικής μεγέθυνσης της Ευρώπης και να εξυπηρετήσει το έργο των επιχειρηματιών στην αναζήτηση και εύρεση του κατάλληλου εργατικού δυναμικού που θα καλύψει τις προσφερόμενες θέσεις απασχόλησης.³ Ο Schultz τόνισε ότι ως ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να οριστούν εκείνες οι ικανότητες και δεξιότητες του ατόμου που μπορούν να του αποφέρουν οικονομικά κέρδη. Ο Schultz αντιλαμβάνεται την εκπαίδευση και κατάρτιση ως μέσα άμεσης ικανοποίησης, αλλά ταυτοχρόνως αναγνωρίζει την επενδυτική τους αξία, διότι μπορούν να αποφέρουν στο άτομο και στην κοινωνία μελλοντικά οφέλη. Μεγάλος υποστηρικτής του Schultz ήταν ο Becker, ο οποίος υποστήριξε ότι η εκπαίδευση πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν επένδυση και ενστερνίστηκε την άποψη ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί έναν παράγοντα με σημαντική επίδραση στην παραγωγική διαδικασία. Οι Hornbeck και Salamon θεωρούν ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αναφέρεται στις παραγωγικές δυνατότητες των ανθρώπων ως πηγή εσόδων σε μια οικονομία.⁴ Ο Ψαχαρόπουλος τονίζει ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο καλύπτει το σύνολο της σοφίας, των γνώσεων, των δεξιοτήτων, των ταλέντων και των εμπνεύσεων που οδηγούν το άτομο στην επίτευξη υψηλών στόχων. Για τον Ψαχαρόπουλο το ανθρώπινο κεφάλαιο δεν περιλαμβάνει μόνο τις επίκτητες ιδιότητες ενός ατόμου, αλλά και τις φυσικές ικανότητές του, οι οποίες εξελίσσονται μέσω της συμμετοχής του σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών.⁵

Με παρόμοιο τρόπο τοποθετούνται και άλλοι θεωρητικοί, ο Malhorta υποστηρίζει ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί ένα “περιουσιακό” στοιχείο για έναν οργανισμό, διότι τα άτομα που απασχολούνται στον συγκεκριμένο οργανισμό σε

²OECD (2007). *Human Capital: How what you know shapes your life*. OECD's e-books, p. 2.

³European Commission 2004/COM/104/final/EU. Commission's Decision on Education and Training 2010 (2004) COM(2004) 104 final. Brussels 30-04-2004, p. 2.

⁴Στο Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ. 30.

⁵Ψαχαρόπουλος, Γ. (1999). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 10-12.

περίπτωση που διαθέτουν υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο, μπορούν να ενισχύσουν την οικονομική και παραγωγική δύναμη του οργανισμού.⁶ Ο Bartiste υποστηρίζει ότι στον όρο “ανθρώπινο κεφάλαιο” εμπεριέχονται οι γνώσεις, οι συμπεριφορές και οι δεξιότητες, οι οποίες αναπτύσσονται και αξιολογούνται κυρίως με βάση την οικονομική τους σημασία.⁷ Η ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη σύγχρονη εποχή, κυρίως λόγω των συνεχών τεχνολογικών εξελίξεων και των προκλήσεων που προκαλούνται από τους διαρκείς μετασχηματισμούς στην εργασία. Για το λόγο αυτό βρίσκεται στο επίκεντρο των αναπτυξιακών πολιτικών των σύγχρονων κρατών, και επομένως και εκείνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1.2. Κοινωνικό Κεφάλαιο

Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου εμφανίστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Χρησιμοποιήθηκε από τον παιδαγωγό και φιλόσοφο Dewey και από την παιδαγωγό Hanifan. Ο Dewey θεωρείται ο ιδρυτής του «Κοινωνικού» ή «Κριτικού Πραγματισμού» (Social or/and Constructivism Theory) και υπήρξε κοινωνός στην προσπάθεια της δημιουργίας οργανώσεων και συλλόγων στις ΗΠΑ. Η Hanifan χρησιμοποιεί τον όρο “κοινωνικό κεφάλαιο”, προσπαθώντας να αναδείξει τη σημασία των κοινωνικών σχέσεων και της συνεργασίας και της συμμετοχής στο πλαίσιο της οργάνωσης της κοινοτικής ζωής. Η Jacobs στο βιβλίο της με τίτλο «*Ο θάνατος και η ζωή των μεγάλων πόλεων της Αμερικής*» τονίζει τη σημασία της ανάπτυξης του κοινωνικού κεφαλαίου στις πόλεις της Αμερικής. Ακόμα, συνδέει την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου με την οικονομική ανάπτυξη, την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και τη βιωσιμότητα των πόλεων.⁸

⁶Malhorta, Y. (2000). Knowledge Assets in the Global Economy: Assessment of National Intellectual Capital. *Journal of Global Information Management*, 8(3), pp. 5-15.

⁷Στο Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 30.

⁸Τσουνής, Α. & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό Κεφάλαιο: Μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης του όρου. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 17 (66), σελ. 141-171, σελ. 144.

Ο Marx με τη χρήση της έννοιας κοινωνικό κεφάλαιο εννοεί το συνολικό κεφάλαιο που υπάρχει σε μια κοινωνία, δηλαδή το ατομικό, το κοινωνικό, το οικονομικό και το πολυτισμικό.⁹ Ο Weber στην προσπάθεια ορισμού του κοινωνικού κεφαλαίου παραπέμπει στη χρήση του όρου της εμπιστοσύνης και υποστηρίζει ότι η εμπιστοσύνη μπορεί να αναπτυχθεί και χωρίς τη θέληση του ατόμου. Μπορεί δηλαδή να είναι προϊόν καταναγκασμού στην κατεύθυνση της πειθαρχίας που ασκούν οι διοικήσεις ή τα μέλη των οργανώσεων στα υπόλοιπα μέλη.¹⁰ Σύμφωνα με τον Bourdieu το κοινωνικό κεφάλαιο δεν είναι ποτέ ανεξάρτητο από τις οικονομικές, πολιτιστικές και κοινωνικές συνθήκες, οι οποίες προσδιορίζονται από την άνιση κατανομή του οικονομικού κεφαλαίου και την κοινωνική θέση των ατόμων. Ακόμα, ο Bourdieu θεωρεί ότι υπάρχει άμεση συσχέτιση του εισοδήματος και του μορφωτικού επιπέδου με τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικές οργανώσεις ή με τον σχηματισμό κοινωνικών δικτύων. Σε μεγάλο ποσοστό τα άτομα που προέρχονται από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες δεν συμμετέχουν τόσο ενεργά σε κοινωνικές οργανώσεις και βιώνουν έντονα τον κοινωνικό αποκλεισμό.¹¹

Ο Coleman θεωρεί ότι το κοινωνικό κεφάλαιο προσδιορίζεται από τη λειτουργία του. Δεν αποτελεί μια μοναδιαία οντότητα, αλλά μια ποικιλία διαφορετικών οντοτήτων, διότι προσεγγίζεται μέσω της σύναψης κοινωνικών σχέσεων και της πολυπλοκότητας που τις συνοδεύουν.¹² Ο Putnam υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελείται από τα “δίκτυα”, τις νόρμες και την κοινωνική εμπιστοσύνη, συστατικά στοιχεία που διευκολύνουν τον συντονισμό και τη συνεργασία για το συλλογικό όφελος. Το κοινωνικό κεφάλαιο δημιουργεί προστιθέμενη αξία για τους ανθρώπους που διασυνδέονται, αλλά και για τα υπόλοιπα άτομα που δεν ανήκουν στο κοινωνικό δίκτυο. Οι σημαντικότεροι δείκτες του κοινωνικού κεφαλαίου κατά τον Putnam είναι τα επίπεδα της εμπιστοσύνης, η εκλαμβανόμενη αμοιβαιότητα και η έκταση της συμμετοχής σε οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών. Η προθυμία των ανθρώπων να αναλάβουν ένα καθήκον ενός άλλου ατόμου έγκειται στην

⁹Marx, K. (1978). *Capital. A Critical Analysis of Capitalist Production*. Μετάφραση Π. Μανρομάτη. Αθήνα: Πολιτεία, σελ. 649.

¹⁰Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Towards a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27(2), pp. 151-208, p. 161.

¹¹Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. E. Richardson (ed.), *Handbook of Theory for Research in the Sociology of Education*, Westport CT: Greenwood Press, pp. 241-258, p. 243.

¹²Στο Τσουνής, Α. & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό Κεφάλαιο: Μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης του όρου. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 17 (66), σελ. 141-171, σελ. 144.

εμπιστοσύνη ότι θα υπάρξουν και οι ίδιοι “ωφελούμενοι” μίας παρόμοιας ευγενικής πράξης στο μέλλον. Το κοινωνικό κεφάλαιο διέπεται από τις αξίες, τις νόρμες του ατόμου και της ομάδας ατόμων, τον σχηματισμό ενός επικοινωνιακού δικτύου και την καταγραφή των αποτελεσμάτων αυτής της σύνδεσης.¹³

Το έργο του πολιτικού επιστήμονα Putnam και των συνέργατών του, με τίτλο «*Κάνοντας τη δημοκρατία απτή*» παρουσιάζει μια συγκριτική μελέτη των ιταλικών περιφερειών και αποδίδει την απόκλιση στις επιδόσεις στην οικονομία του Βορρά και του Νότου στο κοινωνικό κεφάλαιο. Υποστηρίζει ότι οι οικονομικές αποκλίσεις των περιφερειών πηγάζουν από τις διαφορές του κοινωνικού κεφαλαίου των πολιτών. Οι κοινωνικές νόρμες και τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν προκαθορισμένους κανόνες και κυρώσεις για τη συμμετοχή των ατόμων σε κοινωνικούς σχηματισμούς.¹⁴ Γενικότερα, σε χώρες που είναι ανεπτυγμένο το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ευκολότερο να αναπτυχθούν εθελοντικές δράσεις, διότι οι πολίτες έχουν ουσιαστικά κληρονομήσει ένα υπολογίσιμο απόθεμα κοινωνικού κεφαλαίου, υπό τη μορφή νορμών αμοιβαιότητας και δικτύων κοινωνικής εμπιστοσύνης και ισότιμης συμμετοχής.¹⁵ Οι θεσμοί διακυβέρνησης μπορούν να διευκολύνουν την ανάπτυξη κοινωνικού κεφαλαίου υπό τον όρο ότι δίνεται ο απαιτούμενος χώρος στους πολίτες να δράσουν συλλογικά και να σχηματίσουν κοινωνικές οργανώσεις εκτός της σφαίρας δράσης του κράτους. Αυτές οι χώρες σημειώνουν και τη μεγαλύτερη οικονομική άνοδο.¹⁶

Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να οριστεί ως οι προσωπικές επαφές μέσω των οποίων το άτομο διατηρεί την κοινωνική του ταυτότητα, λαμβάνει συναισθηματική υποστήριξη, έχει πρόσβαση στην πληροφορία και στην ενημέρωση και μπορεί να δημιουργήσει νέες κοινωνικές επαφές.¹⁷ Η Παγκόσμια Τράπεζα υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο είναι μια έννοια, η οποία περιλαμβάνει όλο το πλέγμα των σχέσεων, των θεσμών και των κανόνων που διαμορφώνουν την ποιότητα όλων των

¹³ Illingworth, P. (2009). The Duty to Promote Social Capital. In Dawson Angus (ed.). *The Philosophy of Public Health*. Ashgate Publishing, pp. 39-40.

¹⁴ Putnam, R., Leonardi, R. & Nanetti, R. (1992). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Greenwood Publishing Group, pp. 22-24.

¹⁵ Putnam, R., Leonardi, R. & Nanetti, R. (1992). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Greenwood Publishing Group, pp. 22-24.

¹⁶ Ostrom, E. (2000). Social Capital: A Fad or a Fundamental Concept. In P. Dasgupta & I. Serageldin (eds.), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington: The World Bank, pp. 172-214, p. 182.

¹⁷ In Portes, A. (1998). Social Capital. Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1-24, p. 12.

κοινωνικών αλληλοσυσχετίσεων. Ο ΟΟΣΑ υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στα δίκτυα, στις κοινωνικές πεποιθήσεις και στην αλληλοκατανόηση που διέπουν μια ομάδα εργασίας και έχει ως στόχο την επίτευξη του κοινού καλού.¹⁸

Ο Fukuyama υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο στηρίζεται στην ανάπτυξη της εμπιστοσύνης μεταξύ των μελών μιας ομάδας. Ακόμα, τονίζει ότι στις κοινωνίες όπου αφθονεί η εμπιστοσύνη υπάρχει ευημερία και η κοινωνική συνοχή είναι δύσκολο να διασαλευτεί. Τα άτομα που έχουν εμπιστοσύνη στις διαπροσωπικές τους σχέσεις έχουν την τάση να αντιμετωπίζουν τη ζωή με πιο θετικό τρόπο και να σχηματίζουν κοινωνικές σχέσεις ανθεκτικές και υγιείς. Με βάση αυτή την προσέγγιση, ο Fukuyama διακρίνει δυο τύπους κοινωνιών σε ό,τι αφορά την εμπιστοσύνη. Ο πρώτος τύπος είναι αυτός στον οποίο επικρατούν οι οικογενειοκρατικές σχέσεις, στις οποίες κυριαρχούν οι οικογενειακοί δεσμοί και τοποθετούνται τα συμφέροντα των οικογενειών πάνω από το γενικό συμφέρον. Ο άλλος τύπος κοινωνιών είναι αυτός που στηρίζεται στη δημιουργία οργανώσεων. Οι συγκεκριμένες οργανώσεις δεν σχηματίζονται από μέλη που παρουσιάζουν βαθμούς συγγένειας, αλλά από ανεξάρτητα μέλη, τα οποία δημιουργούν δεσμούς βασισόμενα στην εμπιστοσύνη.¹⁹

Οι Τσουνής και Σαράφης υποστηρίζουν ότι η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου συμπεκνώνει ένα πλήθος οικολογικών παραγόντων, όπως η κοινωνική συνοχή, η συμμετοχή, η εμπιστοσύνη και η αμοιβαιότητα. Το κοινωνικό κεφάλαιο συνιστά μια ελκυστική σύλληψη, ωστόσο δεν έχει διατυπωθεί μέχρι και σήμερα ένας επίσημος ορισμός για το τι είναι κοινωνικό κεφάλαιο.²⁰ Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο θα αναπτυχθούν λεπτομερώς σε επόμενο κεφάλαιο της διατριβής.

¹⁸In Portes, A. (1998). Social Capital. Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1-24, p. 12.

¹⁹Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: The Free Press, pp. 25-28.

²⁰Τσουνής, Α. & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό Κεφάλαιο: Μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης του όρου. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 17 (66), σελ. 141-171, σελ. 142.

1.3. Νεολαία

Σε διεθνή κλίμακα η επιστημονική συζήτηση για τη νεολαία ξεκίνησε στο τέλος της δεκαετίας του '60 και εξελίχθηκε γύρω από επιμέρους διαστάσεις την ιστορική, τη δημογραφική, την κοινωνιολογική, την ψυχολογική, την εγκληματολογική, την παιδαγωγική, την πολιτική και την ανθρωπολογική.²¹ Κάθε κοινωνία ορίζει τη νεολαία βάσει των δικών της ιστορικών, κανονιστικών και γνωσιολογικών προκείμενων.^{22 23} Η νεολαία συνιστά τόσο ένα προϊόν της κοινωνικής αναπαραγωγής, όσο και τη δύναμη, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική αλλαγή και μετασχηματισμό. Ο βαθμός στον οποίο οι νέοι οδηγούνται σε συνθήκες κοινωνικής αναπαραγωγής ή επιδιώκουν οι ίδιοι τον μετασχηματισμό είναι στενά συνδεδεμένος με την ιδιαίτερη ιστορική συγκυρία, την ταξική δομή και τον βαθμό ελευθερίας που αποκτούν στο πλαίσιο μιας δεδομένης κοινωνίας.²⁴

Ο όρος “νεολαία” δεν υποδηλώνει απλώς τη φάση της βιολογικής, ψυχολογικής, γνωστικής και συναισθηματικής ανάπτυξης του ατόμου μεταξύ της παιδικής ηλικίας και της ενηλικίωσης. Τουναντίον, αποτελεί μια «κοινωνική και ιστορική κατασκευή», η οποία ενσωματώνει τις δυναμικές και τις αντιφάσεις του εκάστοτε κοινωνικού μηχανισμού στον οποίο ανήκει.²⁵ Ο όρος “νεολαία” παρουσιάζει μια δυναμική, διότι επηρεάζεται από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες ως προς τη διαμόρφωση και το περιεχόμενό του.²⁶

Οι νέοι είναι σημαντικό να συνθέτουν μια ξεχωριστή και μοναδική ομάδα του πληθυσμού, η οποία στις περισσότερες χώρες μέλη της Ευρώπης καλύπτουν τα

²¹ Δεμερτζής, Ν., Σταυρακάκης, Γ., Ντάβου, Μ., Αρμενάκης, Α., Χρηστάκης, Ν., Γεωργαράκης, Ν. & Μπουμπάρης, Ν. (2008). *Νεολαία. Ο αστάθμητος παράγοντας*. Αθήνα: Πολύτροπον, σελ. 15.

²² Δεμερτζής, Ν., Σταυρακάκης, Γ., Ντάβου, Μ., Αρμενάκης, Α., Χρηστάκης, Ν., Γεωργαράκης, Ν. & Μπουμπάρης, Ν. (2008). *Νεολαία. Ο αστάθμητος παράγοντας*. Αθήνα: Πολύτροπον, σελ. 31.

²³ Wyn, J. & White, R. (1997). *Rethinking Youth*. London: SAGE Publications Ltd, pp. 12-15.

²⁴ Δεμερτζής, Ν., Σταυρακάκης, Γ., Ντάβου, Μ., Αρμενάκης, Α., Χρηστάκης, Ν., Γεωργαράκης, Ν. & Μπουμπάρης, Ν. (2008). *Νεολαία. Ο αστάθμητος παράγοντας*. Αθήνα: Πολύτροπον, σελ. 32.

²⁵ Gillis, J. (2013). *Youth and History. Tradition and Change in European Age Relations 1770-Present (Studies in social discontinuity)*. Academic Press, pp. 35-36.

²⁶ Δημόπουλος, Κ. & Κουλαϊδής, Β. (2006). *Ελληνική νεολαία. Όψεις κατακερματισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 17.

χρονικά όρια 15-25.²⁷ Οι σύγχρονοι νέοι θα πρέπει να αποκτήσουν στόχους και να δημιουργήσουν τους δικούς τους προσανατολισμούς. Τα προβλήματα με τα οποία έρχονται αντιμέτωποι ποικίλουν. Ο Κοντορίνης τα κατατάσσει σε τρία είδη. Τα γενικώς αποδεκτά, τα ειδικά και τα τεχνικά προβλήματα. Τα γενικώς αποδεκτά είναι προβλήματα, τα οποία αφορούν την ανεργία, το αλκοόλ, τα ναρκωτικά, την εγκληματικότητα και άλλου είδους καταχρήσεις. Τα ειδικά αναφέρονται στα προβλήματα υγείας, τα οικογενειακά και τα οικονομικά, ενώ τα τεχνικά προβλήματα επικεντρώνονται στην έλλειψη κοινού χώρου συγκέντρωσης και ψυχαγωγίας και τεχνικού εξοπλισμού.²⁸

Στις δυτικές κοινωνίες θεωρείται αρκετά σημαντική η επίδραση ορισμένων συνθηκών, οι οποίες ευθύνονται για τη διαμόρφωση της ταυτότητας της νεολαίας. Αυτές οι συνθήκες είναι η δημογραφική εξέλιξη, η παράταση της νεανικής ηλικίας, η εγκατάλειψη μιας γραμμικής πορείας ζωής, η υποχώρηση των παραδοσιακών, συλλογικών μοντέλων, η άνοδος του βιοτικού επιπέδου και η “νεανικοποίηση” της γενικής κουλτούρας.²⁹ Πέρα από αυτές τις συνθήκες όμως, έχουν εμφανιστεί και συγκεκριμένες κοινωνικές συνθήκες που συνδέονται με τη διαμόρφωση της νεανικής ταυτότητας. Οι σημαντικότερες από αυτές είναι η παγκοσμιοποίηση, η ραγδαία εισαγωγή και εξάπλωση των νέων τεχνολογιών της επικοινωνίας και της πληροφορίας, η ταχύτατη μετατροπή πολλών κλειστών κοινωνιών σε πολυπολιτισμικές και οι τεράστιες μεταναστευτικές/ προσφυγικές ροές.³⁰

Τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και το Συμβούλιο της Ευρώπης έχουν ασχοληθεί ιδιαίτερα με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και με τον τρόπο που αυτές επηρεάζουν τη νεολαία, εκλαμβάνοντας τους νέους ως τους εν δυνάμει ενεργούς πολίτες του μέλλοντος και ως οικονομικούς δρώντες. Το 2010 διακηρύχθηκε η πρώτη Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Νεολαία. Αιτία της χάραξης πολιτικής για τη νεολαία, δεν αποτέλεσε μόνο η ανάγκη να δοθούν λύσεις στα προβλήματα που απασχολούν τους νέους, αλλά και η επικράτηση του αιτήματος για τη συνεισφορά των νέων στη γενικότερη ανάπτυξη της κοινωνίας. Η κοινωνική ενεργοποίηση των νέων συνιστά

²⁷Wyn, J. & White, R. (1997). *Rethinking Youth*. London: SAGE Publications Ltd, pp. 20-22.

²⁸Κοντορίνης, Γ. (2005). *Προτάσεις και στόχοι για τη νεολαία της Ευρώπης*. Ανακτήθηκε στις 06-01-2005, από <http://lifesos.eu/inioxos/abc/downloads/politismos%20neolaia/kontorinis.pdf>

²⁹Δημόπουλος, Κ. & Κουλαϊδής, Β. (2006). *Ελληνική νεολαία. Όψεις κατακερματισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 18-21.

³⁰Δημόπουλος, Κ. & Κουλαϊδής, Β. (2006). *Ελληνική νεολαία. Όψεις κατακερματισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 23-26.

μέχρι και σήμερα το κύριο μέλημα των πολιτικών νεολαίας. Στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ενεργή συμμετοχή ερμηνεύεται ως οι συγκεκριμένες δεξιότητες, συμπεριφορές και γνώσεις που οφείλει να αποκτήσει το άτομο δια βίου μέσω της συμμετοχής του σε εκπαιδευτικά προγράμματα και δράσεις. Ο σκοπός της προώθησής της είναι διττός. Είναι η δημιουργία του αισθήματος ότι το άτομο ανήκει σε μια ομάδα και ότι συμμετέχει στη δημοκρατία. Η πεποίθηση αυτή ενισχύεται μέσα από τη διοργάνωση και προώθηση κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων.³¹ Η ενίσχυση της ενεργού συμμετοχής και της κοινωνικής ένταξης των νέων της σύγχρονης εποχής μπορεί να διευκολυνθεί μέσα από τη συμμετοχή τους σε δράσεις που οργανώνονται σε επίσημα και ανεπίσημα περιβάλλοντα μάθησης, όπως ο χώρος της απασχόλησης, η εκπαίδευση και οι δραστηριότητες της κοινότητας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει δοθεί στους νέους που διατρέχουν κίνδυνο της περιθωριοποίησης, όπως οι νέοι που εγκατέλειψαν πρόωρα την εκπαίδευση, όσοι ανήκουν σε εθνοτικές μειονότητες ή είναι μετανάστες και πρόσφυγες.³²

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Νεολαίας στις Βρυξέλλες (3/4-05-2017) διατυπώθηκαν δυο εξαιρετικά σημαντικές τοποθετήσεις για τη νέα ευρωπαϊκή στρατηγική νεολαίας. Η πρώτη ανήκε στον Tibor Navracsics, ο οποίος ήταν Ευρωπαίος Επίτροπος για τη Νεολαία και την Παιδεία. Αυτός διατύπωσε την άποψη ότι η Ευρώπη του αύριο πρέπει να βασίζεται στην ανεκτικότητα και στη δημιουργία ανεξάρτητων και δυναμικών πολιτών. Η νέα στρατηγική για τη νεολαία θα πρέπει να αφορά τα εκατομμύρια ανέργων νέων και να απευθύνεται κυρίως σε τοπικό επίπεδο. Η δεύτερη τοποθέτηση ανήκε στον Luis Alvarado Martinez, ο οποίος ήταν Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Νεολαίας. Αυτός ανέφερε ότι χρειάζεται να δοθεί περισσότερη έμφαση στα δικαιώματα των νέων και στις ανάγκες τους, καθώς και

³¹Zarifis, G. (2020). Active Citizenship Programmes for Unemployed Young Adults with Low Skills in Southern Europe: Participation, Outreach, and Barriers. In Kersh Natasha, Toiviainen Hanna, Pitkanen Pirkko & Zarifis K. George (eds), *Young Adults and Active Citizenship. Towards Social Inclusion through Adult Education* (pp. 19- 34). *Lifelong Learning Book Series*, 26. Springer, p. 19.

³²Zarifis, G. (2020). Active Citizenship Programmes for Unemployed Young Adults with Low Skills in Southern Europe: Participation, Outreach, and Barriers. In Kersh Natasha, Toiviainen Hanna, Pitkanen Pirkko & Zarifis K. George (eds), *Young Adults and Active Citizenship. Towards Social Inclusion through Adult Education* (pp. 19- 34). *Lifelong Learning Book Series*, 26. Springer, p. 20.

στη σύνδεση των προγραμμάτων που αφορούν τη νεολαία με τους τομείς της γεωργίας, της βιομηχανίας, της οικονομίας και της εξωτερικής πολιτικής.³³

1.3.1. Ψηφιακή Νεολαία

Μια διακριτή ομάδα νέων με ισχυρή παρουσία και πολυδιάστατα χαρακτηριστικά είναι η “ψηφιακή νεολαία”. Οι σύγχρονοι νέοι γεννιούνται, μεγαλώνουν και δραστηριοποιούνται σε ένα ψηφιακό περιβάλλον, στο οποίο τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα διαδραματίζουν ολοένα και πιο σημαντικό ρόλο στην καθημερινή ζωή.^{34 35} Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, το διαδίκτυο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες, τα κινητά τηλέφωνα και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια διαμορφώνουν με έναν νέο και ξεχωριστό τρόπο την καθημερινή ζωή των σύγχρονων νέων.³⁶ Οι νέοι που γεννιούνται και μεγαλώνουν στην ψηφιακή εποχή εμφανίζονται να είναι “περικυκλωμένοι” από τα νέα ψηφιακά μέσα.^{37 38 39}

Τα διάφορα ψηφιακά μέσα χρησιμοποιούνται από τους σύγχρονους νέους για αρκετούς λόγους. Μερικοί από αυτούς είναι η αναζήτηση πληροφοριών, η πρόσβαση σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, η ενασχόληση με ηλεκτρονικά παιχνίδια, η επικοινωνία, η πρόσβαση σε παιχνίδια, βίντεο, εικόνες, ταινίες, μουσική και η ανταλλαγή πληροφοριών και των αγαπημένων τους βίντεο, εικόνων και

³³European Commission (2017). Report about European Conference on the future EU Youth Strategy. Brussels (3-4)-05-2017. Retrieved at 11-07-2022, from https://ec.europa.eu/youth/sites/youth/files/youth-strategy-report_en.pdf.

³⁴Bennett, L. (2008). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. London: The MIT Press, pp. 53-54.

³⁵Ito, M., Horst, H., Bittanti, M., Boyd, D., Herr-Stephenson, B., Lange, P., Pascoe, C., Robinson, L., Baumer, S., Cody, R., Mahendran, D., Martinez, K., Perkel, D., Sims, C. & Tripp, L. (2009). *Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project*. London: The MIT Press, pp. 60-62.

³⁶Subrahmanyam, K. & Smahel, D. (2011). *Digital Youth: The Role of Media in Development*. New York: Springer.

³⁷Davies, C., Coleman, J. & Livingstone, S. (2014). *Digital Technologies in the Lives of Young People*. London: Routledge, p. 32.

³⁸Erstad, O. (2010). Educating the Digital Generation. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1(5). Retrieved at 23-08-2022, from: <https://www.idunn.no/dk/2010/01/art05>.

³⁹Metzger, M. & Flanagin, A. (2008). *Digital Media, Youth, and Credibility*. London: The MIT Press, p. 22.

μουσικών ακούσμάτων.⁴⁰ Ακόμα, μέσα από αυτά τα νέα ψηφιακά μέσα δίνεται η δυνατότητα αναζήτησης και διασταύρωσης της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας των πληροφοριών, διότι ο χρήστης έχει άμεση πρόσβαση σε περισσότερες εκπαιδευτικές πηγές, ενώ είναι δυνατή και η ανταλλαγή ιδεών και απόψεων με διάφορα άτομα. Ωστόσο, οι διαδικτυακοί χρήστες οφείλουν να είναι επιφυλακτικοί και να εξετάζουν την προέλευση, την ποιότητα και την εγκυρότητα των πληροφοριών που δέχονται, μελετούν και κοινοποιούν.⁴¹ Ο επιθετικός προσδιορισμός “νέα” για τον χαρακτηρισμό των μέσων δόθηκε για να υπάρξει μια διαφοροποίηση από τα παραδοσιακά μέσα. Τα παραδοσιακά μέσα, όπως είναι τα έντυπα βιβλία, η τηλεόραση και το ραδιόφωνο. Στα νέα μέσα περιλαμβάνονται ακόμη τα κινητά τηλέφωνα, οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, οι φορητοί υπολογιστές και γενικότερα οποιοδήποτε τεχνολογικό μέσο διευκολύνει τη διαδικτυακή αλληλεπίδραση και επικοινωνία.⁴²

Η σύγχρονη γενιά έχει χαρακτηριστεί ως “ψηφιακή”. Στην “ψηφιακή νεολαία” περιλαμβάνονται οι ψηφιακά εξοικειωμένοι νέοι, ηλικίας 15 έως 24 ετών, οι οποίοι διαθέτουν πέντε ή περισσότερα χρόνια ψηφιακής εμπειρίας.⁴³ Ως ψηφιακή νεολαία νοείται επίσης η γενιά, η οποία μεγάλωσε σε μια εποχή κατά την οποία τα νέα ψηφιακά μέσα διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή τους και αντιμετωπίζονται ως εγγύηση για την κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική τους μάθηση και ψυχαγωγία.⁴⁴

Σύμφωνα με τους Metzger και Flanagin η ψηφιακή νεολαία αναφέρεται στους νέους, οι οποίοι έχουν προσαρμοστεί σε ένα περιβάλλον όπου δεσπόζουν τα νέα ψηφιακά μέσα. Οι σημερινοί νέοι έχουν μεγαλώσει και γεννηθεί σε ένα τεχνολογικό περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από τη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας. Οι νέοι που έχουν γεννηθεί σε αυτήν την εποχή ονομάζονται

⁴⁰Subrahmanyam, K. & Smahel, D. (2011). *Digital Youth: The Role of Media in Development*. New York: Springer.

⁴¹Subrahmanyam, K. & Smahel, D. (2011). *Digital Youth: The Role of Media in Development*. New York: Springer.

⁴²Ito, M., Horst, H., Bittanti, M., Boyd, D., Herr-Stephenson, B., Lange, P., Pascoe, C., Robinson, L., Baumer, S., Cody, R., Mahendran, D., Martinez, K., Perkel, D., Sims, C. & Tripp, L. (2009). *Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project*. London: The MIT Press, pp. 60-62.

⁴³ -, (2013). *Ψηφιακή νεολαία. Η Ελλάδα 32^η στην κατάταξη Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών*. Ανακτήθηκε στις 08-10-2021, από <https://www.newsbeast.gr/tag/psifiaki-neolaia>

⁴⁴Mc Pherson, T. (2008). *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*. London: The MIT Press, p. 132.

“ψηφιακοί ιθαγενείς”, ενώ τα άτομα που έχουν γεννηθεί πριν την ψηφιακή επανάσταση ονομάζονται “ψηφιακοί μετανάστες”. Ο όρος “ψηφιακή νεολαία” ταυτίζεται εν πολλοίς με τους “ψηφιακούς ιθαγενείς” σε μια χώρα σε αντιδιαστολή με τους “ψηφιακούς μετανάστες”, με τους πρώτους να πλοηγούνται στο διαδίκτυο για να μελετήσουν ένα θέμα που τους απασχολεί και για να αναζητήσουν τους συνομήλικους τους. Αυτή η μακροχρόνια και σε πολύ μικρή ηλικία έκθεσή τους στα νέα μέσα εξυπηρετεί την απόκτηση υψηλών ψηφιακών δεξιοτήτων.⁴⁵

Η Koh υποστηρίζει ότι η ψηφιακή νεολαία αφορά τα σύγχρονα παιδιά και τους νεαρούς ενήλικες που γεννήθηκαν σε μια διαδραστική και διασυνδεδεμένη ψηφιακή εποχή. Στην ψηφιακή γενιά κατατάσσει όλους τους νέους, ανεξάρτητα από τον βαθμό πρόσβασής τους στις νέες τεχνολογίες ή τις ψηφιακές δεξιότητες που έχουν αποκτήσει.⁴⁶ Μια τελευταία προσέγγιση τονίζει ότι στην ψηφιακή νεολαία ανήκουν οι νέοι που είναι διάνοιες στη χρήση των ψηφιακών μέσων στην καθημερινή τους ζωή και τους αντιμετωπίζει σαν “εφευρέτες”, που θα επιφέρουν αλλαγές σε ολόκληρη την κοινωνία. Οι σύγχρονοι αυτοί νέοι βιώνουν μια φάση μετάβασης, γεγονός που οφείλεται στο ότι τα νέα ψηφιακά μέσα συνεχώς εξελίσσονται. Για να ανταποκριθούν σε όλες αυτές τις μελλοντικές αλλαγές είναι ανάγκη οι νέοι να επιμορφώνονται και να επικυρώνουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες.⁴⁷

Στη διεθνή βιβλιογραφία είναι πιο διαδεδομένη η χρήση του όρου “ψηφιακή γενιά”. Ο όρος προέρχεται από την εκτεταμένη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι νέες τεχνολογίες εντάσσονται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριοποίησης, όπως το εμπόριο, την πολιτική, την εκπαίδευση, την οικονομία και στον νεανικό ακτιβισμό.⁴⁸ Οι νέες τεχνολογίες επηρεάζουν τον σύγχρονο άνθρωπο ανεξάρτητα από την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκει. Η κάθε γενιά χρησιμοποιεί τις νέες τεχνολογίες για διαφορετικούς σκοπούς. Οι νέοι τις χρησιμοποιούν για ψυχαγωγία, ενημέρωση και επικοινωνία, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κυρίως για ενημέρωση.⁴⁹ Σύμφωνα με τον Bourdieu οι γενιές είναι κοινωνικά και πολιτιστικά δημιουργήματα.

⁴⁵ Στο Μικρόπουλος, Α. & Μπέλλου, Ι. (2010). Σενάρια Διδασκαλίας με υπολογιστή. Αθήνα: Κλειδάριθμος, σελ. 19.

⁴⁶ Koh, K. (2015). Radical Change Theory: Framework for Empowering Digital Youth. *Journal of Research on Libraries & Young Adults*, 5. Retrieved at 11-07-2022, from http://www.yalsa.ala.org/jrlya/wp-content/uploads/2015/01/Kyongwon-Koh_Radical-Change-Theory.pdf

⁴⁷ Erstad, O. (2010). Educating the Digital Generation. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1(5). Retrieved at 23-08-2021, from: <https://www.idunn.no/dk/2010/01/art05>

⁴⁸ Buckingham, D. (2006). *Is there a digital generation?* Erlbaum: Digital Generations, p. 2.

⁴⁹ Buckingham, D. (2006). *Is there a digital generation?* Erlbaum: Digital Generations, p. 14.

Αυτό που ενώνει τα άτομα που ανήκουν σε μια γενιά είναι τα ενδιαφέροντα, οι πεποιθήσεις, ο προσανατολισμός, οι συνήθειες και οι στάσεις. Ακόμα, μια γενιά μπορεί να δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα ιστορικών και οικονομικών συνθηκών, αλλά και έπειτα από την πρόκληση ενός φυσικού φαινομένου.⁵⁰

Τα παιδιά που γεννήθηκαν στην ψηφιακή εποχή είναι αναμενόμενο να έχουν αυξημένες ψηφιακές δεξιότητες. Σύμφωνα με τον Tapscott τα άτομα που έχουν γεννηθεί στην ψηφιακή εποχή δεν μπορούν ούτε να φανταστούν πώς θα ήταν ο κόσμος χωρίς το διαδίκτυο και είναι προνομιούχα ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι σύγχρονοι νέοι παράγουν συνεχώς δεδομένα μέσα από τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Τα δεδομένα που δημιουργούν αφορούν τις φωτογραφίες, τα βίντεο, τα σχόλια, τη δημόσια έκφραση συναισθημάτων και γεγονότων που τους απασχολούν στην καθημερινή τους ζωή.⁵¹ Ο όρος “ψηφιακή γενιά” χρησιμοποιήθηκε από τον Tapscott στο βιβλίο του με τίτλο «*Η ώρα της Ψηφιακής Γενιάς*», στο οποίο μελετά τη γενιά του διαδικτύου και το πώς οι νέες τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας επηρεάζουν τον τρόπο που αυτή σκέφτεται, επιλέγει, αντιδρά και αξιοποιεί τον ελεύθερο χρόνο της. Ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της ψηφιακής γενιάς είναι ότι οι σύγχρονοι νέοι επιζητούν την ελευθερία σε ό,τι και να κάνουν, επιθυμούν την αναπροσαρμογή διαφόρων καταστάσεων. Είναι οι νέοι ερευνητές που αποζητούν την κατανόηση και την επιχειρηματική ανοικτότητα, όταν επιλέξουν να αγοράσουν κάτι ή να εργαστούν κάπου. Επιζητούν τη διασκέδαση στον χώρο της εργασίας, της εκπαίδευσης και στην προσωπική τους ζωή. Ακόμα, είναι η γενιά της συνεργασίας και της αλληλεγγύης, που προάγει την καινοτομία και επιζητεί με κάθε τρόπο την επικοινωνία και την ταχύτητα στην ολοκλήρωση διαφόρων υποχρεώσεων.⁵²

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά της ψηφιακής γενιάς επηρεάζουν τα κίνητρα, τις μεθόδους και τα μέσα της μάθησης. Για τις ανάγκες της ψηφιακής γενιάς έχουν ενταχθεί στην εκπαιδευτική διαδικασία οι νέες υποστηρικτικές εκπαιδευτικές

⁵⁰Bourdieu, P. (1993). ‘Youth’ is just a word”. In *Sociology in Question* (pp. 94-102). London: Sage, p. 95.

⁵¹Cabral, J., Maciel, C., Cunha, V., Ribeiro, J. & Trevisan, D. (2021). Digital Generation and Posthumous Interaction: A Descriptive Analysis in Social Networks. *Proceedings of the 23rd International Conference on Enterprise Information Systems (ICEIS)*, 2, pp. 507-516. Science and Technology Publications, p. 507.

⁵²Cabral, J., Maciel, C., Cunha, V., Ribeiro, J. & Trevisan, D. (2021). Digital Generation and Posthumous Interaction: A Descriptive Analysis in Social Networks. *Proceedings of the 23rd International Conference on Enterprise Information Systems (ICEIS)*, 2, pp. 507-516. Science and Technology Publications, p. 509.

τεχνολογίες και τα πανεπιστήμια έχουν προχωρήσει στον εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών και της οργάνωσής τους. Τα άτομα που γεννήθηκαν μεταξύ του 1955 και του 1965 μόνο σε μικρό ποσοστό γνωρίζουν και χρησιμοποιούν τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και τα ψηφιακά εργαλεία επικοινωνίας. Τα άτομα που γεννήθηκαν μεταξύ του 1980 και του 1990 είναι εκείνα που γνωρίζουν και χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες και τα ψηφιακά εργαλεία επικοινωνίας και προσπαθούν από μόνα τους να βελτιωθούν ως προς τη χρήση τους. Τα άτομα αυτά ανήκουν στη “γενιά X” και έχουν μεγαλώσει με έγχρωμες τηλεοράσεις, με κινητά τηλέφωνα, ψηφιακές φωτογραφικές μηχανές και τα προγράμματα για ηλεκτρονικούς υπολογιστές της Microsoft Office. Τα άτομα που γεννήθηκαν μεταξύ του 1990 και του 2000 γνωρίζουν τις νέες τεχνολογίες, όπως τις τρισδιάστατες εικόνες, τη δημιουργία και τη σύνδεση σε περιβάλλοντα επαυξημένης ή εικονικής πραγματικότητας. Διαχειρίζονται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και επικοινωνούν διαδικτυακά. Διαθέτουν σταθερό υπολογιστή, φορητό υπολογιστή, έξυπνο τηλέφωνο, σύνδεση στο διαδίκτυο, τάμπλετ και μπορούν να επικοινωνήσουν με οποιονδήποτε, από οπουδήποτε και οποιαδήποτε στιγμή το θελήσουν. Η γενιά αυτή ονομάζεται “γενιά Y”. Τα άτομα που γεννήθηκαν μεταξύ του 2000 και του 2005 μεγάλωσαν με τις νέες τεχνολογίες. Για τα περισσότερα άτομα από αυτά ο κόσμος τους είναι ένα έξυπνο τηλέφωνο (smartphone), ένας υπολογιστής ή ένα παιχνίδι στον υπολογιστή. Τα άτομα που γεννήθηκαν αυτά τα έτη ανήκουν στη “γενιά Z”. Υπάρχει και μια τελευταία γενιά ατόμων που γεννήθηκαν από το 2015 και μετά. Τα άτομα που ανήκουν σε αυτήν τη γενιά έχουν στη διάθεση τους τις νέες τεχνολογίες, τις θεωρούν δεδομένες και δεν μπορούν να λειτουργήσουν ανεξάρτητα από αυτές.⁵³

Η ψηφιακή νεολαία χαρακτηρίζεται από την τάση της να αποκτά τη νέα γνώση μέσα από τη χρήση των υπολογιστών και των κινητών τηλεφώνων και όχι από την επαφή με τη φύση και το οικείο περιβάλλον. Της αρέσει να αποκτά γρήγορα και εύκολα νέες γνώσεις. Οι σύγχρονοι νέοι δεν ενδιαφέρονται να διαβάσουν βιβλία, ακόμα και σε ηλεκτρονική μορφή, και προτιμούν να παρακολουθήσουν κάποια εκπαιδευτική ταινία ή ένα βίντεο. Ακόμα, λόγω της υπεροχής τους στη χρήση των νέων τεχνολογιών και των εφαρμογών σε αντίθεση με τους μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους, τους δίνεται η αίσθηση ότι δε χρειάζεται να υπακούουν σε συμβουλές και οδηγίες. Συμμετέχουν ενεργά στα κοινωνικά δίκτυα και μοιράζονται χωρίς ανησυχία

⁵³Evlogiev, S. (2019). Education of the Digital Generation in Universities –Problems and Solutions. *International Scientific Journal “Industry 4.0”*, 4(2), pp. 100-101, p. 100.

τα προσωπικά τους δεδομένα και την άποψή τους πάνω σε διάφορα ζητήματα. Προτιμούν να επικοινωνούν χρησιμοποιώντας τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, το κινητό τηλέφωνο, τα ηλεκτρονικά μηνύματα και όχι τη διαπροσωπική επαφή.⁵⁴ Από αυτήν την ψηφιακή γενιά, όμως, δεν παύουν να θεωρούνται απαραίτητες οι δεξιότητες για την απόκτηση μιας θέσης εργασίας, για την προσωπική, πνευματική, οικονομική και κοινωνική τους ανάπτυξη.

1.4. Δεξιότητα

Με τον όρο “δεξιότητα” εννοείται η δυνατότητα ενός ατόμου να επιτυγχάνει κάποιο συγκεκριμένο επιθυμητό αποτέλεσμα με την καταβολή ελάχιστης προσπάθειας και χρόνου. Ακόμα, η δεξιότητα μπορεί να είναι η αξιοποίηση και η εφαρμογή γνώσεων για τη διεκπεραίωση εργασιών και την επίλυση προβλημάτων μέσα σε καθορισμένα χρονικά όρια, τα οποία καθορίζονται από το ίδιο το άτομο ή κάποια εξωτερική πηγή.⁵⁵ Ο Ζαρίφης υποστηρίζει ότι οι δεξιότητες είναι «*το σύνολο των γνώσεων και της εμπειρίας που απαιτούνται για την επιτυχημένη εκτέλεση κάποιου συγκεκριμένου καθήκοντος ή εργασίας*». Δεξιότητα μπορεί επίσης να είναι «*η ικανότητα να εφαρμόζει κάποιος τη γνώση και να κατέχει τη μέθοδο/τον τρόπο (Know-how), ώστε να διεκπεραιώνει καθήκοντα και να επιλύει προβλήματα*».⁵⁶ Οι δεξιότητες είναι εσωτερικά προσωπικά προσόντα και χαρακτηριστικά που δύνανται να διευκολύνουν καταστάσεις.⁵⁷ Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών το 2014 καθιέρωσε να εορτάζεται την 15^η Ιουλίου κάθε έτους η Παγκόσμια Ημέρα Νεανικών Δεξιοτήτων. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών θέσπισε αυτήν την ημέρα εορτασμού, με σκοπό να τονιστεί η σημασία της απόκτησης νέων δεξιοτήτων από τους νέους, η ανάγκη δημιουργίας νέων μορφών απασχόλησης και η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

⁵⁴ Evlogiev, S. (2019). Education of the Digital Generation in Universities –Problems and Solutions. *International Scientific Journal “Industry 4.0”*, 4(2), pp. 100-101, p. 100.

⁵⁵ Στο Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού», σελ. 6.

⁵⁶ Στο Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού», σελ. 6.

⁵⁷ Pierce, S., Gould, D. & Camiré, M. (2017). Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10(1), pp. 186-211, p. 187. Doi: [10.1080/1750984X.2016.1199727](https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1199727)

Για το έτος 2022 δόθηκε έμφαση στη μετασχηματίζουσα μάθηση. Ο εορτασμός αυτής της ημέρας συνιστά μια ευκαιρία για τους νέους να έρθουν σε επαφή με φορείς εκπαιδευτικού σχεδιασμού και προώθησης προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, με επιχειρηματίες και εργαζόμενους και με υπεύθυνους χάραξης πολιτικής.

Οι δεξιότητες δεν είναι έμφυτες στα άτομα, αλλά αποκτώνται και συγχρόνως αναπτύσσονται με τη δια βίου μάθηση, μέσω του συνόλου της εκπαίδευσης και της πρακτικής άσκησης, ενώ είναι επίσης μεταβιβάσιμες.⁵⁸ Τα χαρακτηριστικά των δεξιοτήτων είναι η ταχύτητα, ο αυτοματισμός, ο ταυτοχρονισμός και η επίγνωση.⁵⁹ Ιδιαίτερα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες θεωρείται εξαιρετικά σημαντική η κατάκτηση δεξιοτήτων καθημερινής ζωής, προκειμένου να διασφαλιστεί η αυτονομία, η ανεξαρτησία και η κοινωνική τους ένταξη.⁶⁰ Ως δεξιότητα ορίζεται επίσης ο βαθμός ευκολίας, ακρίβειας, ταχύτητας ή οποιασδήποτε άλλης ιδιαίτερης επίδοσης διαθέτει ένα άτομο ως προς την επιτέλεση μιας ενέργειας είτε κινητικής είτε πνευματικής, καθώς και η ικανότητα προσαρμογής του ατόμου σε μεταβαλλόμενες καταστάσεις.⁶¹

Οι δεξιότητες διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες. Μπορεί να είναι γνωστικές/μαθησιακές ή αισθησιοκινητικές. Μια δεξιότητα είναι η εκδηλωμένη, παρατηρήσιμη συμπεριφορά ή ενέργεια ενός ανθρώπου. Η δεξιότητα είναι μια επίκτητη ιδιότητα, η οποία προηγείται της ικανότητας. Ο όρος δεξιότητα συναντάται πολύ συχνά στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα μετά το 2000 με την εμφάνιση της στρατηγικής της Λισαβόνας. Αυτό που τονίζεται κυρίως είναι ότι οι Ευρωπαίοι πολίτες οφείλουν μέσω της δια βίου μάθησης να εκσυγχρονίζουν συνεχώς τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους, προκειμένου να ενισχυθεί η θέση τους στην αγορά εργασίας.⁶²

⁵⁸Pierce, S., Gould, D. & Camiré, M. (2017). Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10(1), pp. 186-211, p.188. Doi: [10.1080/1750984X.2016.1199727](https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1199727)

⁵⁹Στο Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ. 66.

⁶⁰Σούλης, Σ., Φωτιάδου, Ε. & Χριστοδούλου, Π. (2014). *Εγχειρίδιο Εκπαιδευτή Ενηλίκων*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α), σελ. 22-23.

⁶¹Λιακοπούλου, Μ. (2007). Δεξιότητες –Ικανότητες. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 109-111). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 109-110.

⁶²Λιακοπούλου, Μ. (2007). Δεξιότητες –Ικανότητες. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 109-111). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 109-110.

Ακόμα, οι δεξιότητες διακρίνονται σε μαλακές και σκληρές. Οι μαλακές δεξιότητες αφορούν ένα μεγάλο εύρος δεξιοτήτων, όπως η διαχείριση του χρόνου, η ομαδικότητα, η ηγεσία, η επικοινωνία και η επίλυση προβλημάτων. Στις μαλακές δεξιότητες περιλαμβάνονται και οι κριτικοστοχαστικές. Οι κριτικοστοχαστικές δεξιότητες αφορούν το τι πρέπει να πιστέψει το άτομο και τι όχι και τι πρέπει να πράξει το άτομο και τι όχι.⁶³ Οι σκληρές δεξιότητες χρησιμεύουν μόνο στη διεξαγωγή κάποιου εξειδικευμένου έργου ή επαγγέλματος, όπως η δεξιότητα της χρήσης ενός συγκεκριμένου εργαλείου ή μιας ηλεκτρονικής μηχανής και είναι εύκολα μετρήσιμες.^{64 65}

Επιπροσθέτως, οι δεξιότητες μπορούν να διακριθούν σε γνωστικές και πρακτικές. Οι γνωστικές απαιτούν τη χρήση της λογικής, της διαισθητικής και της κριτικής σκέψης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γνωστικών δεξιοτήτων αποτελούν η επίλυση προβλημάτων και η λήψη αποφάσεων, οι οποίες έπονται της χρήσης του ορθού λόγου και της κριτικής σκέψης. Από την άλλη μεριά, οι πρακτικές δεξιότητες αφορούν τη χειρωνακτική επιδεξιότητα και τη χρήση μεθόδων, καθώς και υλικών, εργαλείων και οργάνων.⁶⁶ Οι δεξιότητες διακρίνονται ακόμα στις βασικές (ανάγνωση, γραφή, αρίθμηση και χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας), στις γενικές (κριτική σκέψη, λύση προβλημάτων), στις δεξιότητες απασχόλησης και στις τεχνικές.⁶⁷

Στη σύγχρονη εποχή έχει γίνει αντιληπτή η ανάγκη απόκτησης των δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα. Ο όρος “δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα” πρωτοεμφανίστηκε στην Αμερική, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και αφορά ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων, ικανοτήτων και γνώσεων. Οι δεξιότητες αυτές είναι απαραίτητες για την προετοιμασία του ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να επιβιώσει και να μπορέσει να βρει μελλοντικά μια θέση εργασίας. Σύμφωνα με τον Binkley και τους συνεργάτες του

⁶³Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2003/COM/779/final/EU. Αποδοτικές Επενδύσεις στην Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Επιτακτική ανάγκη για την Ευρώπη (2003) COM(2003) 779 final. Βρυξέλλες 10-01-2003, σελ. 3-5.

⁶⁴Ennis, R. (1985). *A logical Basis for Measuring Critical Thinking Skills*. Retrieved at 05-10-2022 (pp. 44-49), from <https://pdfs.semanticscholar.org/80a7/c7d4a98987590751df4b1bd9adf747fd7aaa.pdf>, p. 47.

⁶⁵Gerencer, T. (2019). *Soft Skills vs Hard Skills for a Job: What Employers Look for (+Lists)*. Retrieved at 02-12-2019, from <https://zety.com/blog/hard-skills-soft-skills>

⁶⁶Ασωνίτου, Σ. (2012). *Δεξιότητες και Γνώσεις για την Αγορά Εργασίας*. Ανακτήθηκε στις 22-06-2022, από <http://www.teiath.gr/userfiles/jbouris/assonitou.pdf>

⁶⁷Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ. 118.

(2012) οι δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα είναι το σύνολο των ικανοτήτων και των χαρακτηριστικών εκείνων που μπορεί κανείς να διδάξει ή να διδαχθεί, με απώτερο σκοπό να ενισχύσει την κριτική του ικανότητα, τις ευκαιρίες μάθησης, απασχόλησης και καλύτερης διαβίωσης. Οι συγκεκριμένες δεξιότητες περιλαμβάνουν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, την κριτική σκέψη, την επίλυση προβλημάτων, τις μεταγνωστικές ικανότητες, το να μαθαίνει κανείς τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να μάθει, τον ψηφιακό γραμματισμό και τη συμμετοχή στην πολιτική και κοινωνική ζωή.⁶⁸ Η κατάκτηση δεξιοτήτων είναι χρήσιμη για την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου, την εξυπηρέτηση των μεταβαλλόμενων αναγκών της αγοράς εργασίας και για την κοινωνία στο σύνολό της. Απότοκο της κατάκτησής τους είναι η επίτευξη της γενικότερης οικονομικής μεγέθυνσης και της κοινωνικής ευημερίας.⁶⁹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ότι οι δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα συνιστούν μια δίοδο για την απασχολησιμότητα και την ευημερία. Μέσω της απόκτησης σύγχρονων δεξιοτήτων δίνεται η ευκαιρία στους Ευρωπαίους πολίτες να έχουν πρόσβαση σε νέες, ποιοτικές θέσεις εργασίας, να αποκτήσουν αυτοπεποίθηση και να επέλθει οικονομική άνοδο τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε ευρωπαϊκό. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατατάσσει τις δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα σε 8Cs (Αλληλεγγύη, Δημιουργικότητα, Σταδιοδρομία, Προγραμματισμός, Συνεργασία, Κριτική Σκέψη, Διεθνοποίηση και Επικοινωνία), σε 6Cs (Συνεργασία, Επικοινωνία, Δημιουργικότητα, Κριτική Σκέψη, Χαρακτήρας, Συμμετοχή στη Δημόσια Ζωή) σε 4Cs (Συνεργασία, Επικοινωνία, Δημιουργικότητα και Κριτική Σκέψη) και σε 3Rs (Ανάγνωση, Γραφή και Αριθμητική).⁷⁰⁷¹

⁶⁸Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M. & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Dordrecht: Springer, pp. 20-22.

⁶⁹Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού», σελ. 72.

⁷⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 1, 15-16.

⁷¹Dede, C. (2010). Comparing frameworks for 21st century skills. *Rethinking how students learn*, 20, pp. 51-76, pp. 55-57.

1.4.1. Ψηφιακή Δεξιότητα

Μια ιδιαίτερη κατηγορία δεξιοτήτων αποτελούν οι ψηφιακές δεξιότητες. Στη σύγχρονη εποχή που χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη κρίνεται απαραίτητη η απόκτηση και η συνεχής βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι νέες τεχνολογίες καθορίζουν τις ζωές των σύγχρονων ανθρώπων και συνιστούν έναν παράγοντα που επιδρά στην προσωπική και επαγγελματική σταδιοδρομία, τόσο του ίδιου του ατόμου που τις διαθέτει, όσο και της ευρύτερης κοινωνίας. Οι ψηφιακές δεξιότητες αναφέρονται στην ικανότητα του ατόμου να χρησιμοποιεί, να επωφελείται και να αναπτύσσεται μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Επιπροσθέτως, οι ψηφιακές δεξιότητες αναφέρονται σε όλες εκείνες τις δεξιότητες που περιλαμβάνουν την πρόσβαση στα ψηφιακά μέσα και στις νέες τεχνολογίες. Εξυπηρετούν την κατανόηση, την κριτική σκέψη και την επικοινωνία, με σκοπό την αναζήτηση και την εύρεση μιας θέσης εργασίας, τη συμμετοχή του ατόμου σε προγράμματα δια βίου μάθησης, την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου και τη συμμετοχή του στα κοινωνικοπολιτικά δρώμενα.⁷² Για την απόκτηση των ψηφιακών δεξιοτήτων θεωρείται σημαντική η προηγούμενη κατάκτηση δεξιοτήτων, όπως της επικοινωνίας, της επίλυσης προβλημάτων, της εύρεσης και κοινοποίησης πληροφοριών, καθώς και της νόμιμης και ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου. Οι παραπάνω δεξιότητες χαρακτηρίζονται ως μαλακές και είναι αυτές που θεωρούνται προαπαιτούμενες για την εκμάθηση των ψηφιακών.⁷³

Η έννοια των ψηφιακών δεξιοτήτων υπερβαίνει τις δεξιότητες του απλού χειρισμού των νέων Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και εμπλουτίζεται με την απαίτηση για κατοχή ικανοτήτων επικοινωνίας, διαχείρισης και οργάνωσης. Οι ψηφιακές δεξιότητες αναφέρονται σε έναν συνδυασμό τεχνικών δεξιοτήτων, γενικών ικανοτήτων και γνώσεων. Οι ψηφιακές δεξιότητες διακρίνονται στις λειτουργικές και στις ειδικές επαγγελματικές. Οι λειτουργικές αναφέρονται σε αυτές τις δεξιότητες που αναπτύχθηκαν ανεπίσημα, ενώ οι ειδικές επαγγελματικές

⁷²Ala-Mutka, K., Punie, Y. & Redecker, C. (2008). *Digital Competence for Lifelong Learning. Policy Brief*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 10-12.

⁷³Brinken, H. & Swiatek, C. (2018). Let's build the skills! In *47th LIBER Digital Skills WG 2018 Conference, 04-07-2018*. Lille,Paris.

αφορούν τις ψηφιακές δεξιότητες που αποκτήθηκαν μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε οργανωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα.⁷⁴

Για τη μέτρηση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει δημιουργηθεί το Ψηφιακό Πλαίσιο Ικανότητας, το οποίο δίνει τη δυνατότητα κατηγοριοποίησης και αξιολόγησης των ψηφιακών δεξιοτήτων. Παρουσιάζει επίσης τον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας, ο οποίος συνοψίζει τους σχετικούς δείκτες με τα ψηφιακά επίπεδα της Ευρώπης και διευκολύνει την εξέλιξη των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα της ψηφιακής ανταγωνιστικότητας.⁷⁵ Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων (DigComp) δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2013. Συγκεκριμένα από το Κοινό Κέντρο Ερευνών (ΚΚΕ) και τη Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΓΔΕΠΕΕ). Οι δράσεις τους οδήγησαν στη δημιουργία μιας πλατφόρμας στον ιστότοπο Europass, όπου οι πολίτες μπορούν να συγκρίνουν τις υπάρχουσες δεξιότητές τους με ένα σύνολο των ψηφιακών δεξιοτήτων που χρειάζεται να έχουν. Στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων (DigComp) περιλαμβάνονται 40 ψηφιακές δεξιότητες. Οι δεξιότητες αυτές διανέμονται σε πέντε τομείς, οι οποίοι αφορούν τον πληροφοριακό γραμματισμό και το γραμματισμό της ανάλυσης δεδομένων, την επικοινωνία και τη συνεργασία, τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, την ασφάλεια και την επίλυση προβλημάτων. Ακόμα, περιλαμβάνονται τρία επίπεδα επάρκειας: βασικός χρήστης, ανεξάρτητος χρήστης και έμπειρος χρήστης.^{76 77 78}

Σύμφωνα με άλλη προσέγγιση τα επίπεδα επάρκειας ψηφιακών δεξιοτήτων κατανέμονται με βάση το αντίκρουσμα που έχουν στην καθημερινή ζωή. Με αυτόν τον τρόπο προκύπτουν οι βασικές ψηφιακές δεξιότητες της επιβίωσης, οι ψηφιακές

⁷⁴Μπίκος, Κ. (2012). *Ζητήματα Παιδαγωγικής που θέτουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, σελ. 41.

⁷⁵Kiss, M. (2017). *Digital skills in the EU labor market, in-depth analysis*. European Parliamentary Research Service.

⁷⁶Ala-Mutka, K., Punie, Y. & Redecker, C. (2008). *Digital Competence for Lifelong Learning. Policy Brief*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 13-14.

⁷⁷Καμπύλης, Θ. (2016). *Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στον χώρο της Πληροφορικής*. Ανακτήθηκε στις 01-12-2020, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/01/pliροφοriki-epaggelmatismos-deksiotites_n_13345946.html

⁷⁸Μάγειρος, Ι. (2020). Πλαίσιο για την ψηφιακή ικανότητα των πολιτών. Στο διαδικτυακό σεμινάριο του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, *Πόσο ψηφιακά ικανοί είμαστε ως εκπαιδευόμενοι, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί; Από τη θεωρία στην πράξη*, 14-05-2020 (17:00-19:00).

δεξιότητες για την εύρεση μιας θέσης εργασίας και οι εξειδικευμένες ψηφιακές δεξιότητες. Οι ψηφιακές δεξιότητες της επιβίωσης αφορούν τις βασικές ψηφιακές δεξιότητες και διευκολύνουν το άτομο να ανταπεξέλθει στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή, οι ψηφιακές δεξιότητες εύρεσης μιας θέσης εργασίας βελτιώνουν τη δυνατότητα εντοπισμού μιας θέσης εργασίας, τις καλύτερες απολαβές και τη σημείωση επαγγελματικής σταδιοδρομίας και οι εξειδικευμένες ψηφιακές δεξιότητες αφορούν την απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων ή ψηφιακών δεξιοτήτων που απευθύνονται σε έναν συγκεκριμένο τεχνολογικό τομέα.⁷⁹ Για την πιστοποίηση της γνώσης ψηφιακών δεξιοτήτων από τους πολίτες έχουν δημιουργηθεί δυο προγράμματα (Pix, Criss), η διαδικασία της αξιολόγησης και ελέγχου των οποίων στηρίζεται στη συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου από τον ενδιαφερόμενο.⁸⁰

Οι Deursen και Dijk διαχωρίζουν τις ψηφιακές δεξιότητες σε τέσσερις επιμέρους κατηγορίες. Αυτές είναι οι οργανωτικές, οι τυπικές, οι πληροφοριακές και οι στρατηγικές. Οι οργανωτικές ψηφιακές δεξιότητες αφορούν το άνοιγμα και το κλείσιμο ιστοσελίδων, την εναλλαγή τους, την αποθήκευση αρχείων, το άνοιγμά τους, τη χρήση υπερσυνδέσμων, την εύρεση των κατάλληλων λέξεων-κλειδιών, την εκτέλεση οδηγιών και την υποβολή αιτήσεων και βιογραφικών σημειωμάτων. Στις τυπικές περιλαμβάνονται το άνοιγμα και η χρήση υπερσυνδέσμων, καθώς και η πραγματοποίηση αναζητήσεων. Στις πληροφοριακές περιλαμβάνονται η επιλογή της κατάλληλης μηχανής αναζήτησης πληροφοριών, η συλλογή δεδομένων και πληροφοριών, η επεξεργασία και η κοινοποίησή τους και ο καθορισμός των πηγών από όπου προέρχονται. Τέλος, οι στρατηγικές αφορούν την ορθή χρήση των αποκτηθεισών πληροφοριών, με απώτερο σκοπό την επίτευξη ενός επαγγελματικού ή προσωπικού στόχου.⁸¹ Υπάρχουν ερευνητές που διακρίνουν τις ψηφιακές δεξιότητες σε πέντε είδη. Αυτές του οργανωτικού τύπου, που αφορούν τη βασική χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, αυτές της χρήσης του κινητού τηλεφώνου, της σωστής

⁷⁹Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2(1), pp. 26-35, p. 28.

⁸⁰Μάγειρος, Ι. (2020). Πλαίσιο για την ψηφιακή ικανότητα των πολιτών. Στο διαδικτυακό σεμινάριο του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, *Πόσο ψηφιακά ικανοί είμαστε ως εκπαιδευόμενοι, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί; Από τη θεωρία στην πράξη*, 14-05-2020 (17:00-19:00).

⁸¹Deursen, A. & Dijk, J. (2008). Measuring Digital Skills: Performance tests of operational, formal, information and strategic Internet skills among the Dutch population. In *58th Conference of the International Communication Association*, (22-26)-05-2008. Montreal, Canada.

εύρεσης και ερμηνείας πληροφοριών πλοήγησης, της κοινωνικοποίησης και τις δημιουργικές, οι οποίες αφορούν τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου.^{82 83}

Στην εκμάθηση και στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο η ηλικία του ατόμου. Σε όσο πιο μικρή ηλικία εκτεθεί το άτομο στις νέες τεχνολογίες, τόσο πιο υψηλές ψηφιακές δεξιότητες κατακτά.⁸⁴ Μέσα από την εκπαίδευση είναι δυνατή και μεταβιβάσιμη η εκμάθηση των ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι εκπαιδευτικοί φορείς θα ήταν καλό να επιστήσουν την προσοχή τους στην ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων και την καλλιέργεια της επιθυμίας τους για την εκμάθηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων όλη τη διάρκεια της ζωής τους.⁸⁵ Η κατάκτηση των ψηφιακών δεξιοτήτων θα ήταν καλό, όπως αναφέρει και ο Tsekeris «να συνδέεται με ένα συμφωνημένο σύνολο αξιών, αρχών και κανόνων, όπως της διαφορετικότητας και της μη προκατάληψης, της ελευθερίας και της αυτοδιάθεσης, της συμμετοχής και της ευαισθητοποίησης, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης, της αμεροληψίας και της ηθικής ευθύνης, της ανθεκτικότητας και της βιωσιμότητας».⁸⁶

Ορισμένες αρκετά διαδεδομένες ψηφιακές δεξιότητες είναι η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η διαχείριση ιστοσελίδων, η ανάλυση περιεχομένου, η κριτική αξιολόγηση των προτεινόμενων διαφημίσεων, η διαχείριση της ηλεκτρονικής αλληλογραφίας, η χρήση του κινητού τηλεφώνου, η διενέργεια ηλεκτρονικών αγορών και πωλήσεων (ηλεκτρονικό εμπόριο), η κοινοποίηση και η αναπαραγωγή βίντεο, η αυτοματοποίηση, η ρομποτική και η εγκατάσταση εφαρμογών.⁸⁷ Υπάρχουν επίσης ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες συνδέονται με την ηλεκτρονική επιχειρηματικότητα

⁸²Peromingo, M. & Pieteron, W. (2018). The new world of work and the need for digital empowerment. Retrieved at 02-06-2018, from <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/peromingo-pieteron.pdf>

⁸³O' Brien, C. (2017). *10 Digital Skills that can make students instantly employable*. Retrieved at 12-07-2017, from <https://digitalmarketinginstitute.com/en-eu/blog/12-07-17-10-digital-skills-that-can-make-students-instantly-employable>

⁸⁴Ala-Mutka, K., Punie, Y. & Redecker, C. (2008). *Digital Competence for Lifelong Learning. Policy Brief*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 17-18.

⁸⁵Thomason, C. (2018). *Digital skills, confidence and motivation: technology supported authentic learning in journalism education*. United Kingdom: Stafford shire University, p. 25.

⁸⁶Tsekeris, C. (2019). Surviving and thriving in the Fourth Industrial Revolution: Digital Skills for education and society. *Homo Virtualis*, 2(1), pp. 34-42, p. 39.

⁸⁷O' Brien, C. (2017). *10 Digital Skills that can make students instantly employable*. Retrieved at 12-07-2017, from <https://digitalmarketinginstitute.com/en-eu/blog/12-07-17-10-digital-skills-that-can-make-students-instantly-employable>

και την ηλεκτρονική ηγεσία.⁸⁸ Τα επαγγέλματα που αναμένεται να παρουσιάσουν μεγάλη ζήτηση στο μέλλον θα είναι οι προγραμματιστές, οι μηχανικοί λογισμικού και οι ειδικοί στην ανάλυση δεδομένων. Οι ψηφιακές δεξιότητες που θα διαθέτουν, θα αφορούν την εκμάθηση διαφόρων γλωσσών προγραμματισμού, όπως Java, Agile, Javascript, NET, Python, Microsoft SQL Server, Oracle, C++, Git και AWS.⁸⁹

Οι ψηφιακές δεξιότητες επιδέχονται μια ακόμα επιμέρους διάκριση. Είναι οι τεχνικές δεξιότητες που αφορούν τη χρήση των νέων ψηφιακών συσκευών και τεχνολογιών για επικοινωνία, για αναζήτηση πληροφοριών, για τη δημιουργία και την κοινοποίηση ψηφιακού περιεχομένου και για την επίλυση διαφόρων προβλημάτων. Είναι οι ψηφιακές δεξιότητες που απαιτούν και την κριτική ικανότητα του χρήστη και αφορούν την ικανότητα της επιλεκτικής ανάγνωσης, της ανάλυσης ψηφιακών δεδομένων και του διαχωρισμού των αξιόπιστων και έγκυρων πληροφοριών από τις αναξιόπιστες που κοινοποιούνται κυρίως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Υπάρχουν και οι ψηφιακές δεξιότητες που αναφέρονται στη διατήρηση ενός κώδικα ηθικής συμπεριφοράς κατά τη διαδικτυακή πλοήγηση και στην ασφάλεια κατά την κοινοποίηση προσωπικών δεδομένων και ψηφιακού υλικού.⁹⁰

Το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο όρισε ότι: *«η ψηφιακή ικανότητα εμπεριέχει την υπεύθυνη χρήση και ενασχόληση με τις ψηφιακές τεχνολογίες, με αυτοπεποίθηση και κριτικό πνεύμα, για τη μάθηση, την εργασία και τη συμμετοχή στην κοινωνία. Περιλαμβάνει την παιδεία στις πληροφορίες και τα δεδομένα, την επικοινωνία και τη συνεργασία, την παιδεία στα μέσα επικοινωνίας, τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου (συμπεριλαμβανομένου του προγραμματισμού), την ασφάλεια (συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής ευημερίας και των ικανοτήτων που σχετίζονται με την κυβερνοασφάλεια), ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, την επίλυση προβλημάτων και την κριτική σκέψη»*.⁹¹ Ο ορισμός εξυπηρετεί την κατανομή των ψηφιακών

⁸⁸Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2(1), pp. 26-35, p. 28.

⁸⁹Kauflin, J. (2017). *Οι δέκα καλύτερες ψηφιακές δεξιότητες που ζητά η αγορά εργασίας*. Ανακτήθηκε στις 09-12-2017, από <https://www.capital.gr/forbes/3260000/oi-deka-kalutes-psi-fi-akes-dexi-otites-pou-zita-i-ago-ra-ergasias>

⁹⁰Maksyutova, N. & Zolotyh, N. (2020). Digital Competence of College Students. *Russian Federation*, 2 (29), pp. 79-80, p. 80.

⁹¹Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf, σελ. 7.

δεξιοτήτων που πραγματοποιείται στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων, το οποίο δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την ίδια χρονιά και θα προσεγγιστεί παρακάτω.

Η Eurostat σε συνεργασία με το Κοινό Κέντρο Ερευνών και τη Γενική Διεύθυνση της CONNECT παρουσίασε τον Συνθετικό Δείκτη Ψηφιακών Δεξιοτήτων (DSI). Σκοπός είναι η αναγνώριση και η αξιολόγηση του επιπέδου κατάκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι ψηφιακές δεξιότητες κατανέμονται σε αυτές της πληροφόρησης, της επικοινωνίας, της επίλυσης προβλημάτων και του λογισμικού. Οι ψηφιακές δεξιότητες πληροφόρησης περιλαμβάνουν την αναγνώριση, τον εντοπισμό χρήσιμων πληροφοριών, την ανάκτηση, αποθήκευση, διαγραφή, αντιγραφή χρήσιμων αρχείων και την κριτική ανάλυση ψηφιακών πληροφοριών. Οι ψηφιακές δεξιότητες επικοινωνίας αφορούν την επικοινωνία σε ψηφιακά περιβάλλοντα, τη δυνατότητα σχηματισμού κοινωνικών δικτύων, τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για αποστολή μηνυμάτων, την πραγματοποίηση τηλεφωνικών συνδέσεων ή βιντεοκλήσεων. Ακόμα, ψηφιακή δεξιότητα επικοινωνίας μπορεί να θεωρηθεί και η δημοσίευση και ανταλλαγή ψηφιακού περιεχομένου. Οι ψηφιακές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων αναφέρονται σε δραστηριότητες, όπως η αναγνώριση των ψηφιακών αναγκών και πόρων, η λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων, η δημιουργική χρήση των υπολογιστών, η επίλυση εννοιολογικών προβλημάτων, η ρύθμιση και η εγκατάσταση των κατάλληλων εφαρμογών και λογισμικού, η πραγματοποίηση ψηφιακών αγορών και πωλήσεων, η χρήση διαδικτυακών πόρων εκμάθησης και η πραγματοποίηση ασφαλών τραπεζικών συναλλαγών. Τέλος, οι ψηφιακές δεξιότητες λογισμικού αφορούν τη δημιουργία και επεξεργασία νέου περιεχομένου, την παραγωγή δημιουργικών εκφράσεων, τη διαχείριση και εφαρμογή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και αδειών, τη χρήση των λογισμικών της Microsoft Office (επεξεργασία κειμένου, υπολογιστικά φύλλα, παρουσιάσεις), τη χρήση κώδικα σε μια γλώσσα προγραμματισμού και την επεξεργασία βίντεο, εικόνων και ήχου.⁹²

Οι κατηγορίες που δείχνουν το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων των χρηστών με βάση την ταξινόμηση της Eurostat είναι “καμία δεξιότητα”, “χαμηλές

⁹²Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 17.

δεξιότητες”, “βασικές δεξιότητες” και “προηγμένες δεξιότητες”.⁹³ Με βάση την αξιολόγηση που προτείνεται από το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων, οι ψηφιακές δεξιότητες χωρίζονται σε αυτές που αφορούν την παιδεία στις πληροφορίες και τα δεδομένα, την επικοινωνία και τη συνεργασία, τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, την επίλυση προβλημάτων και την ασφάλεια. Ορίζονται οκτώ διαφορετικά επίπεδα επάρκειας, ξεκινώντας από τις βασικές γενικές γνώσεις και καταλήγοντας στις πολύ εξειδικευμένες γνώσεις. Η ταξινόμηση ψηφιακών δεξιοτήτων της Eurostat διαφέρει από την ταξινόμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο ότι δεν περιλαμβάνει τις ψηφιακές δεξιότητες που σχετίζονται με την ασφάλεια του χρήστη κατά την πλοήγηση του στο διαδίκτυο και σε άλλες τεχνολογικές εφαρμογές και λογισμικά.⁹⁴

Σύμφωνα με τον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας του 2020, τα τελευταία τέσσερα χρόνια (2016-2020) το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων έχει αναπτυχθεί παγκοσμίως. Το 2019, το 84% των ανθρώπων χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο, ωστόσο μόνο το 31% των Ευρωπαίων πολιτών είχαν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Το 2020, το 58% των πολιτών διαθέτει τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, το 33% προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες και το 61% κατέχει τις βασικές δεξιότητες μαλακού λογισμικού.⁹⁵

Μέχρι το 2050 η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί να αποκτήσει ψηφιακά ενδυναμωμένους και ευπροσάρμοστους πολίτες, στους οποίους θα μπορεί να βασιστεί για να προωθήσει την ανάδειξή της σε υπολογίσιμη δύναμη στο διεθνές γίγνεσθαι.⁹⁶ Η Ευρώπη για τη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών έχει προχωρήσει σε ορισμένες δράσεις. Το 2010, δημοσιεύτηκε το πρώτο Ψηφιακό Θεματολόγιο για την Ευρώπη (2010-2020), το οποίο είχε επτά τομείς προτεραιότητας –

⁹³Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 18.

⁹⁴Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf, σελ. 11.

⁹⁵European Commission (2020). Digital Economy and Society Index Report 2020 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>, p. 4.

⁹⁶European Commission (2021). Digital Economy and Society Index Report 2021 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>, p. 3.

συμπεριλαμβανομένων και των ψηφιακών δεξιοτήτων και της ένταξης. Το 2013, δημοσιεύτηκε το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων για τους πολίτες, το 2015 παρουσιάστηκε η στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά, το 2016 προωθήθηκε η ψηφιοποίηση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και την ίδια χρονιά προχώρησε το εγχείρημα της αναβάθμισης των δεξιοτήτων και ο συνασπισμός για τις ψηφιακές δεξιότητες και τις θέσεις εργασίας. Το 2018 δημοσιεύτηκαν οι επικαιροποιημένες συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις βασικές ικανότητες στη δια βίου μάθηση, όπου ανάμεσα στις οκτώ ικανότητες βρίσκεται και η ψηφιακή ικανότητα.⁹⁷

Η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων είναι ζωτικής σημασίας, όχι μόνο για την ένταξη των ατόμων στην κοινωνία, αλλά και για την εύρεση μιας θέσης απασχόλησης. Σύμφωνα με τον τελευταίο ορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2017) η ψηφιακή ικανότητα με την ευρεία έννοια του όρου είναι η οργάνωση, η κατανόηση, η αξιολόγηση, η δημιουργία και η κοινοποίηση πληροφοριών με τη χρήση των νέων τεχνολογιών.⁹⁸ Την ίδια χρονιά, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στη διάκριση τριών ειδών ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι βασικές επιτρέπουν στο άτομο να μην θεωρείται ψηφιακά αναλφάβητο, οι ψηφιακές δεξιότητες που σχετίζονται με τον χώρο της εργασίας, χρησιμοποιούνται στο εργασιακό περιβάλλον και απαιτούν τη γνώση της χρήσης εφαρμογών και της διαχείρισης πληροφοριών που δημιουργούν τα άριστα ψηφιακά καταρτισμένα άτομα. Τέλος, οι ψηφιακές δεξιότητες που διαθέτουν οι επαγγελματίες των νέων τεχνολογιών περιλαμβάνουν τις ικανότητες της δημιουργίας νέου ψηφιακού υλικού και περιεχομένου, την εύρεση λύσεων σε ψηφιακά προβλήματα και τη δημιουργία νέων υπηρεσιών άμεσα συνδεδεμένων με τη χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας.⁹⁹

Οι νέες τεχνολογίες έχουν μεταβάλει τον τρόπο που οι σύγχρονοι άνθρωποι μαθαίνουν, τόσο στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όσο και μέσα από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα μη τυπικής μάθησης. Οι νέες τεχνολογίες της Πληροφορίας και της

⁹⁷Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf, σελ. 24.

⁹⁸Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2 (1), pp. 27-36, p. 27.

⁹⁹Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2 (1), pp. 27-36, p. 28.

Επικοινωνίας δίνουν την ευκαιρία στους νέους να αναζητήσουν και να βρουν πληροφορίες με εύκολο και γρήγορο τρόπο και χωρίς καμία οικονομική επιβάρυνση. Γι' αυτόν τον λόγο οι ψηφιακές δεξιότητες αναγνωρίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ως μία από τις οκτώ δεξιότητες που οφείλει να έχει ο σύγχρονος εκπαιδευόμενος/ εργαζόμενος. Οι ψηφιακές δεξιότητες αφορούν την ικανότητα των εκπαιδευόμενων να λύνουν υπεύθυνα και συνειδητά με τη χρήση των ψηφιακών εργαλείων διάφορα επαγγελματικά, εκπαιδευτικά και καθημερινά προβλήματα.¹⁰⁰

1.5. Ψηφιακός Γραμματισμός

Ο “ψηφιακός γραμματισμός” είναι ένας όρος συνυφασμένος με την απόκτηση πρωτίστως ψηφιακών δεξιοτήτων και δευτερευόντως με την απόκτηση δεξιοτήτων, οι οποίες διευκολύνουν την απόκτηση των ψηφιακών και επομένως και την προσωπική, επαγγελματική και οικονομική ανάπτυξη του ατόμου. Οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί για τον ψηφιακό γραμματισμό ξεκινούν το 1960. Σε κάθε χρονική περίοδο λόγω των ταχύτατων τεχνολογικών εξελίξεων οι ορισμοί επιδέχονται τροποποιήσεις. Στις πρώτες προσπάθειες ορισμού του, ο ψηφιακός γραμματισμός θεωρούνταν η ικανότητα των ανθρώπων να αναζητούν, να ερμηνεύουν και να διαμοιράζονται πληροφορίες με άλλους μέσω της χρήσης ψηφιακών μέσων. Στη συνέχεια, ο John Debes όρισε τον ψηφιακό γραμματισμό ως οπτικό γραμματισμό και υποστήριξε ότι πρόκειται για την ικανότητα του ανθρώπου να κατανοεί τα οπτικά ερεθίσματα που δέχεται και να δημιουργεί εικόνες με σκοπό να επικοινωνήσει με άλλα άτομα. Τη δεκαετία του 1970 οι Cassidy και Knowlton και οι Suhor και Little τόνισαν ότι ο όρος οπτικός γραμματισμός δεν υποδηλώνει τη δυναμική των νέων τεχνολογιών και δημιούργησαν έναν νέο όρο, τον “τεχνολογικό γραμματισμό”. Ο ορισμός τους εμπερικλείει όλες τις αλλαγές που υφίστανται οι νέες τεχνολογίες με την πάροδο του χρόνου.¹⁰¹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τονίζει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να χειρίζεται με αποτελεσματικό τρόπο τις νέες τεχνολογίες της

¹⁰⁰Maksyutova, N. & Zolotyh, N. (2020). Digital Competence of College Students. *Russian Federation*, 2 (29), pp. 79-80, p. 79.

¹⁰¹Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), p. 81.

Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και του διαδικτύου.¹⁰² Ο Martin διατήρησε τον όρο “τεχνολογικός γραμματισμός” και τον όρισε ως την ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τις νέες τεχνολογίες με κατάλληλο και αποτελεσματικό τρόπο, ούτως ώστε να είναι σε θέση να δημιουργεί νέες πληροφορίες. Ο παρών ορισμός χρησιμοποιήθηκε κυρίως από νέους ηλικιακά ανθρώπους. Ο Merchant υπογραμμίζει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να αναζητά, να επεξεργάζεται, να δημιουργεί, να επιλύει καθημερινά ζητήματα μέσα από την επιτυχή χρήση των ψηφιακών εργαλείων.¹⁰³ Την ίδια χρονιά οι Rafferty και Steyaert κατανοούν τον ψηφιακό γραμματισμό σαν έναν συνδυασμό δεξιοτήτων. Οι δεξιότητες είναι οι λειτουργικές, οι δομικές και οι στρατηγικές. Οι λειτουργικές δεξιότητες αφορούν τη χρήση της τεχνολογίας και περιλαμβάνουν το άνοιγμα και το κλείσιμο του ηλεκτρονικού υπολογιστή, τη λήψη λογισμικών, τη σύνταξη και την παρουσίαση κειμένου, την αποστολή e-mail κ.α.. Οι δομικές δεξιότητες αναφέρονται στην αναζήτηση, στην εκτίμηση και στην κριτική αποτίμηση των πληροφοριών και οι στρατηγικές δεξιότητες αναφέρονται στην ικανότητα του ατόμου να ασκεί κριτική στις πληροφορίες που βρίσκει κατά την πλοήγησή του στο διαδίκτυο και να είναι σε θέση να τις εφαρμόσει στην προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική του ζωή καθημερινά.¹⁰⁴ Τα συστατικά του ψηφιακού γραμματισμού είναι η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη και η αξιολόγηση, οι λειτουργικές δεξιότητες, η ηλεκτρονική ασφάλεια, η αποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία, η πολιτισμική και κοινωνική κατανόηση και η ικανότητα εύρεσης και επιλογής πληροφορίας.¹⁰⁵

Ο Fu αντιλαμβάνεται τον ψηφιακό γραμματισμό ως ένα σύνολο δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ολοκλήρωση των καθημερινών υποχρεώσεων των σύγχρονων ανθρώπων και για την ολοκλήρωσή τους απαιτούν τη

¹⁰²European Commission (2003). E-Learning: Better e-Learning for Europe. Directorate-General for Education and Culture. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 3.

¹⁰³Merchant, G. (2007). Writing the Future in the Digital Age. *Literacy*, 41(3), pp. 118-128, p. 119.

¹⁰⁴In Sofos, A., (2010). Digital Literacy as a Category of Media Competence and Literacy - An Analytical Approach of Concepts and Presuppositions for Supporting Media Competence at School. In Bauer, P., Hoffmann, H. & Mayrberger, K. (Eds.). *Fokus Medienpädagogik - Aktuelle Forschung-und Handlungsfelder* (pp. 62-82). München: Kopaed, p. 71.

¹⁰⁵Hague, C. & Payton, S. (2010). Future Lab: Digital Literacy across the Curriculum. Retrieved at 10-11-2022, from www.futurelab.org.uk/resources/documents/handbooks/digital_literacy.pdf, p. 21.

χρήση των ψηφιακών εργαλείων.¹⁰⁶ Οι Tabassum και Shehzadi όρισαν τον ψηφιακό γραμματισμό ως την ικανότητα του ατόμου να ταξινομεί, να οργανώνει, να κατανοεί, να αξιολογεί και να αναλύει τις πληροφορίες που δέχεται μέσω της χρήσης των νέων ψηφιακών εργαλείων και να τις διαμοιράζεται με άλλα άτομα μέσω των ψηφιακών πλατφορμών.¹⁰⁷

Μια άλλη σύγχρονη προσέγγιση δέχεται την επιρροή που ασκούν οι νέες τεχνολογίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση των σύγχρονων ανθρώπων και συσχετίζει το παρόν ζήτημα με την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού του κάθε ατόμου, τη σημασία της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων και πληροφοριακού γραμματισμού. Ακόμα, οι θεμελιωτές της συγκεκριμένης θεωρίας τονίζουν τον σημαντικό ρόλο που έχει η καλλιέργεια του ψηφιακού γραμματισμού για την προσωπική ανάπτυξη και την κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου.¹⁰⁸ Εκλαμβάνουν τον ψηφιακό γραμματισμό σαν μια διαδικασία κατά την οποία το άτομο είναι σε θέση να αναζητήσει, να κατανοήσει, να αξιολογήσει και να εφαρμόσει διάφορες πληροφορίες σε καθημερινές πτυχές της ζωής του, όπως την επίλυση ενός ζητήματος προσωπικού, επαγγελματικού, κοινωνικού ή ακόμα και παγκόσμιου. Για να συμμετέχει ενεργά το άτομο στη διαδικασία του ψηφιακού γραμματισμού θα πρέπει να γνωρίζει το πώς θα χρησιμοποιήσει αποτελεσματικά και ορθά τις νέες τεχνολογίες, να έχει αποκτήσει ψηφιακές δεξιότητες και να έχει σχηματίσει μια ολιστική άποψη για τον κόσμο.¹⁰⁹ Η προσέγγιση των Vissenberg, d' Haenens και Livingstone υποστηρίζει ότι η ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού των νέων ανθρώπων μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά στην έκθεσή τους σε αρνητικές διαδικτυακές εμπειρίες.¹¹⁰ Η συγκεκριμένη προσέγγιση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι

¹⁰⁶Fu, J. (2013). ICT in Education: A Critical Literature Review and Its Implications. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology*, pp. 112–125, p. 122.

¹⁰⁷Tabassum, S & Shehzadi, K. (2018). ICT Awareness Among Faculty Members of the Public Sector Women Universities of Pakistan. 7th International RAIS Conference on Social Sciences (25-02-2018, pp. 128-144). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3152111>, pp. 130-131.

¹⁰⁸Milenkova, V. & Lendzhova, V. (2021). Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social Crisis. *Computers*, 10, pp. 40- 53. Doi: <https://doi.org/10.3390/computers10040040>, p. 40.

¹⁰⁹Milenkova, V. & Lendzhova, V. (2021). Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social Crisis. *Computers*, 10, pp. 40- 53. Doi: <https://doi.org/10.3390/computers10040040>, p. 42.

¹¹⁰Vissenberg, J., d'Haenens, L. & Livingstone, S. (2022). Digital literacy and online resilience as facilitators of young people's wellbeing? A systematic review. *European Psychologist*, 27(2), pp. 76-85. Doi:[10.1027/1016-9040/a000478](https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000478), p. 76.

αναφέρεται στους νέους και στην ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού τους. Η ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού των νέων εξυπηρετεί εκτός από την ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου τους και τις δυνατότητές τους να αντεπεξέλθουν σε επικείμενους διαδικτυακούς κινδύνους.

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς παρατηρείται μια μεγαλύτερη αποσαφήνιση του όρου “ψηφιακός γραμματισμός”. Με την πάροδο του χρόνου και με την επίτευξη νέων τεχνολογικών εξελίξεων οι ορισμοί αρχίζουν να γίνονται πιο σύνθετοι και να περιλαμβάνουν περισσότερους προσδιορισμούς. Ακόμα, από το 2010 και έπειτα με την εμφάνιση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ψηφιακών πλατφορμών παρατηρείται μια στροφή στην κοινωνική διάσταση του όρου. Ο χρήστης οφείλει να είναι σε θέση να αναζητά πληροφορίες και να χειρίζεται αποτελεσματικά και υπεύθυνα τις νέες τεχνολογίες, αλλά και να δημιουργεί νέο ψηφιακό περιεχόμενο, το οποίο θα μπορεί να το διαμοιράζεται με ασφάλεια με οικεία του πρόσωπα.

1.6. Αγορά Εργασίας

Η αγορά εργασίας είναι εκείνη όπου η προσφορά και η ζήτηση συγκλίνουν. Η προσφορά εργασίας αφορά το σύνολο των εργαζομένων που είναι πρόθυμοι και έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν. Η ζήτηση εργασίας αφορά το σύνολο των επιχειρήσεων/ εταιρειών που επιθυμούν να προσλάβουν άτομα για να ενταχθούν στο εργατικό τους δυναμικό. Η αγορά εργασίας επηρεάζει άμεσα την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς και την απασχολησιμότητα. Επιπλέον, συνδέεται περίπλοκα με τις αγορές κεφαλαίων, υπηρεσιών και αγαθών. Αντιστοίχως, η αγορά εργασίας επηρεάζεται από την οικονομική κατάσταση μιας χώρας, τις τεχνολογικές εξελίξεις, τη μετανάστευση και το μορφωτικό επίπεδο των πολιτών. Όταν η προσφορά και η ζήτηση εργασίας δεν συγκλίνουν, τότε αυξάνονται τα ποσοστά της ανεργίας και μειώνεται ο ρυθμός της παραγωγικότητας. Η ανεργία προκαλεί οικονομικά, ψυχολογικά προβλήματα και λειτουργεί ως θεμέλιο σχηματισμού ζητημάτων κοινωνικής συνοχής. Όσο περισσότερο μένει κάποιο άτομο άνεργο ή

οικονομικά ανενεργό, τόσο πιο δύσκολο είναι να ενταχθεί ξανά στην αγορά εργασίας και να διεκδικήσει οποιαδήποτε εκπαιδευτική ή επαγγελματική ευκαιρία.^{111 112}

Η αγορά εργασίας μπορεί να μελετηθεί σε μακροοικονομικό και μικροοικονομικό επίπεδο. Το μακροοικονομικό επίπεδο αφορά τη μελέτη της ανεργίας και τον ρυθμό της παραγωγικότητας, ενώ το μικροοικονομικό επίπεδο αφορά τη μελέτη του μισθολογικού εύρους, των μορφών και του ωραρίου εργασίας. Η σύγχρονη αγορά εργασίας χαρακτηρίζεται από ευελιξία, που μπορεί να λάβει διάφορες μορφές: εργασία σε εταιρείες προσωρινής απασχόλησης, στην οποία οι εταιρείες έχουν το δικαίωμα να παραχωρούν (“δανείζουν”) άτομα από το εργατικό τους δυναμικό σε άλλες εταιρείες· κατανομή μιας θέσης εργασίας πλήρους απασχόλησης σε δύο άτομα με σύμβαση μερικής απασχόλησης· απασχόληση εξωτερικών συνεργατών, οι οποίοι προσέρχονται στον χώρο εργασίας μόνο αν παρουσιαστεί κάποια ανάγκη συναφής με την εξειδίκευσή τους· διαλείπουσα εργασία, όπου ο εργαζόμενος απασχολείται μόνο ορισμένες μέρες του μήνα· δυο νέες ευέλικτες μορφές εργασίας, οι οποίες αναπτύχθηκαν κυρίως μετά το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19, είναι η απομακρυσμένη εργασία και η εργασία σε ψηφιακές πλατφόρμες.^{113 114}

Η αγορά εργασίας μπορεί να είναι επίσης ο χώρος όπου οι εργαζόμενοι αλληλεπιδρούν με τους εργοδότες. Στην αγορά εργασίας, οι εργαζόμενοι καταβάλλουν προσπάθεια για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις και τα καθήκοντα της προσφερόμενης θέσης εργασίας, ενώ οι εργοδότες προσπαθούν να εξασφαλίσουν την ικανοποίηση των κινήτρων των εργαζομένων για εργασία.¹¹⁵ Η δυναμική της αγοράς εργασίας σχετίζεται με τις αλλαγές που πραγματοποιούνται από τις προσλήψεις, τις συνταξιοδοτήσεις, τις αποχωρήσεις και τις απολύσεις των εργαζομένων, και από την ικανότητα αυτοαπασχόλησης ή δημιουργίας νέας

¹¹¹Davies, G. (13 April 2021). Understanding the economy and labour market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.cipd.co.uk/knowledge/work/trends/economy-labour-market-factsheet#gref>

¹¹²Kenton, W. (31 August 2020). Labour Market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.investopedia.com/terms/l/labor-market.asp>

¹¹³Davies, G. (13 April 2021). Understanding the economy and labour market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.cipd.co.uk/knowledge/work/trends/economy-labour-market-factsheet#gref>

¹¹⁴Kenton, W. (31 August 2020). Labour Market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.investopedia.com/terms/l/labor-market.asp>

¹¹⁵Davies, G. (13 April 2021). Understanding the economy and labour market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.cipd.co.uk/knowledge/work/trends/economy-labour-market-factsheet#gref>

επιχείρησης.¹¹⁶ Η αγορά εργασίας μπορεί να είναι επίσης το κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συνάπτονται τα συμβόλαια εργασίας ή οι ατομικές συμβάσεις εργασίας, βάσει των οποίων κατανέμονται τα άτομα σε θέσεις μισθωτής απασχόλησης.¹¹⁷

Στην Ευρώπη υπάρχει διάκριση μεταξύ θεσμικών και επαγγελματικών αγορών εργασίας. Η δόμηση επαγγελματικών αγορών εργασίας στηρίζεται στα εκπαιδευτικά συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν μέσα από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης τα απαραίτητα προσόντα που ανταποκρίνονται στις εκάστοτε απαιτήσεις της αγοράς εργασίας.¹¹⁸ Οι οργανωτικές αγορές εργασίας αναφέρονται στη μετάβαση από το σχολείο ή την μεταδευτεροβάθμια/τριτοβάθμια εκπαίδευση στην αγορά εργασίας. Η ένταξη στην οργανωτική αγορά εργασίας είναι σταδιακή και για την είσοδο του νεοεισερχόμενου στην αγορά εργασίας απαιτείται μια επαγγελματική εμπειρία, η οποία αποκτάται από τη διενέργεια πρακτικής άσκησης κατά τη διάρκεια του χρόνου σπουδών.¹¹⁹

Η Ευρωπαϊκή Ένωση προωθεί το μοντέλο της αντιστοιχίας των δεξιοτήτων με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Το συγκεκριμένο μοντέλο επικεντρώνεται στις συνέπειες μιας αλλαγής στην ισορροπία της προσφοράς και της ζήτησης ειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Η ζήτηση της αγοράς εργασίας μετατοπίζεται στο ειδικευμένο εργατικό δυναμικό και έτσι συγχρόνως αυξάνονται και οι απολαβές του. Αντιθέτως, οι μισθοί του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού μειώνονται και αυξάνεται το ποσοστό ανεργίας του. Στην υιοθέτηση του συγκεκριμένου μοντέλου της αγοράς εργασίας σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ταχύτητα προσαρμογής των εργαζομένων στις νέες απαιτήσεις για επανακατάρτιση και απόκτηση νέων και προηγμένων δεξιοτήτων.¹²⁰

¹¹⁶International Labour Organisation (2003). *Key Indicators of the Labour Market*. Geneva, p. 692.

¹¹⁷Δεδουσόπουλος, Α. (2006). *Η Προσφορά Εργασίας. Πολιτική Οικονομία της Αγοράς Εργασίας. Θεωρίες, Πολιτικές και Ερευνητικές Αναζητήσεις* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: ΤΥΠΩΘΗΤΩ, σελ. 15.

¹¹⁸Shavit, Y. & Müller, W.. (1998). *From School to Work. A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Oxford: Oxford University Press, p. 10.

¹¹⁹Müller, W. & Gangl, M.. (2003). *Transitions from Education to Work in Europe: the Integration of Youth on EU Labour Markets*. Oxford: Oxford University Press, p. 111.

¹²⁰Brigden, A. & Thomas, J. (2003). What does economic theory tell us about labour market tightness? *Bank of England, 185*, pp. 2-47, p. 28.

1.7. Μάθηση

1.7.1. Τυπική Μάθηση

Η μάθηση συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο της επιβίωσης του ανθρώπου στη σύγχρονη εποχή. Η μάθηση συναντάται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, γι' αυτό και είναι αναγκαίο να καλλιεργείται στον σύγχρονο άνθρωπο η επιθυμία να επιμορφώνεται και να καταρτίζεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις τύπους μάθησης, την τυπική, την μη τυπική και την άτυπη, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Χωρίς την παρακολούθηση προγραμμάτων της τυπικής μάθησης, είναι δύσκολο για το άτομο να συμμετάσχει ουσιαστικά και ολοκληρωμένα στην μη τυπική και στην άτυπη μάθηση. Ο σύγχρονος άνθρωπος οφείλει να ανανεώνει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις ικανότητές του, εμπλεκόμενος σε όλους τους τύπους μάθησης. Η τυπική είναι εκείνη η μάθηση που πραγματοποιείται σε οργανωμένο και δομημένο περιβάλλον και καθορίζεται ρητά ως μάθηση. Η συμμετοχή στην τυπική μάθηση είναι σκόπιμη από τον εκπαιδευόμενο και τις περισσότερες φορές η επιτυχής παρακολούθηση του προγράμματος τυπικής εκπαίδευσης οδηγεί στη λήψη πιστοποίησης.¹²¹

Η τυπική μάθηση αφορά το σαφώς θεσμοθετημένο, ιεραρχημένο και δομημένο εκπαιδευτικό σύστημα. Ξεκινάει από την προσχολική εκπαίδευση και φτάνει μέχρι και την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση (Πανεπιστήμιο). Ωστόσο, αυτή η πορεία μπορεί να διακοπεί είτε στο γυμνάσιο είτε στο λύκειο, με αποτέλεσμα να εντείνεται το φαινόμενο της “σχολικής διαρροής”.^{122 123 124} Σύμφωνα με τους Colardyn και Bjornavold τυπική είναι η μάθηση, η οποία παρέχεται από μια οργανωμένη και θεσμοθετημένη δομή. Είναι προσχεδιασμένη και χρονικά οριοθετημένη. Τα εγχειρίδια, η μεθοδολογία, το χρονικό διάστημα και οι ηλικίες των μαθητευόμενων είναι δεδομένα επαναλαμβανόμενα και όμοια για όλους τους εκπαιδευόμενους.

¹²¹Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ. 15.

¹²²Coombs, H. (1968). *The World Educational Crisis*. New York: Oxford University Press, pp. 22-23.

¹²³Coombs, A. & Amhed, M. (1974). *Attaching Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: John Hopkins University Press, p. 8.

¹²⁴Τσούκας, Γ. (2018). *Τυπική, Μη-τυπική και Άτυπη εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε στις 28-02-2018, από <https://www.eureka.edu.gr>

Ακόμα, τα βοηθητικά εγχειρίδια, ο χρόνος διδασκαλίας και η μεθοδολογία παραμένουν κάθε χρόνο τα ίδια και δε δύναται η δυνατότητα τροποποιήσεων της διδακτέας ύλης, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων.¹²⁵ Ως τυπική μάθηση μπορεί επίσης να θεωρηθεί η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση ή η κατάρτιση, η οποία είναι συστηματοποιημένη και παρέχεται από τους κρατικούς φορείς, έπειτα από την εκδήλωση ενδιαφέροντος.¹²⁶ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ότι η τυπική μάθηση είναι εκείνη η μάθηση που λαμβάνει χώρα σε επίσημα εκπαιδευτικά ιδρύματα, όπως σχολεία και πανεπιστήμια, στην οποία οι συμμετέχοντες λαμβάνουν μια πιστοποίηση, όπως ένα πτυχίο ή ένα δίπλωμα δηλωτικό των προσόντων τους μετά την ολοκλήρωσή της. Οι εκπαιδευτικοί στόχοι στο πλαίσιο της τυπικής μάθησης είναι προσχεδιασμένοι και σκόπιμοι.¹²⁷

Ο Zaki Dib ορίζει ακριβώς με τον ίδιο τρόπο την τυπική μάθηση. Το μόνο καινούργιο στοιχείο που προσθέτει είναι η επισήμανση ότι στο πλαίσιο της τυπικής μάθησης η γνώση θεωρείται ετοιμοπαράδοτο αγαθό. Η συνεχής επανάληψη των ίδιων γνώσεων, η ελλιπής καλλιέργεια δεξιοτήτων στο πλαίσιο της τυπικής μάθησης, η έλλειψη παροχής κινήτρων και η αδυναμία έμφασης στην πολλαπλή νοημοσύνη δεν επιτρέπουν την καλλιέργεια από τον εκπαιδευόμενο της κριτικής σκέψης με αποτέλεσμα τη σταδιακή απώλεια ενδιαφέροντος και την αδημονία για την ολοκλήρωση της τυπικής μάθησης.¹²⁸ Το Cedefop υποστηρίζει ότι η τυπική είναι η μάθηση, η οποία αποκτάται στο πλαίσιο ενός οργανωμένου και καλά δομημένου περιβάλλοντος, όπως είναι ο χώρος της εργασίας ή τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Πρόκειται για ένα είδος σκόπιμης μάθησης, που στηρίζεται σε καθορισμένα χρονικά όρια και μετρήσιμους στόχους. Συνήθως μετά την επιτυχή συμμετοχή του

¹²⁵Colardyn, D. & Bjornavold, J. (2004). Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education*, 39(1), 69-89, pp. 70-71.

¹²⁶Gurnah, A. (1992) 'Editorial', *Adults Learning*, 3 (8).

¹²⁷European Commission (06-05-2022). Recognition of prior learning in Europe. Retrieved at 15-07-2022, from <https://education.ec.europa.eu/news/recognition-of-prior-learning-in-europe?fbclid=IwAR16GZ0Y03DuZYBDEgT7TTK17jFYesb558chWrr2qlvCqehmxDTJcbQ5pE>.

¹²⁸Zaki Dib, C. (1987). Formal, non-formal and informal education: Concepts/Applicability. In *Inter-American Conference on Physics Education, (20-24)-07-1987*, (pp. 300-315). Oaxtepec, Mexico, p. 301.

εκπαιδευόμενου, η προσπάθειά του ανταμείβεται με μια πιστοποίηση ή με κάποιον τίτλο σπουδών.¹²⁹

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πολυμέσων (European Multimedia Centre) προσεγγίζει την τυπική μάθηση ως την ιδρυματοποιημένη, σκόπιμη και οργανωμένη μάθηση, η οποία εκλαμβάνεται κυρίως ως αρχική εκπαίδευση, δηλαδή ως βάση για την καλύτερη συμμετοχή του ατόμου στη μη τυπική και την άτυπη μάθηση. Ως μέρος της τυπικής μάθησης παρουσιάζονται να είναι και η επαγγελματική εκπαίδευση, η εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές ανάγκες και ορισμένες μορφές της εκπαίδευσης ενηλίκων.¹³⁰ Μια τελευταία προσέγγιση θεωρεί την τυπική μάθηση ως τη διεργασία που πραγματοποιείται μέσα στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα και απευθύνεται στην ίδια ηλικιακή ομάδα εκπαιδευομένων, ανάλογα με το επίπεδο της εκπαίδευσης στο οποίο ανήκουν.¹³¹

1.7.2. Μη Τυπική Μάθηση

Η μη τυπική μάθηση αναφέρεται σε κάθε οργανωμένη και συστηματική δραστηριότητα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Όπως για παράδειγμα, η εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, η ενδοϋπηρεσιακή και ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση, τα ειδικά προγράμματα για νέους, τα προγράμματα αλφαριθμητισμού και η ενεργή συμμετοχή σε ημερίδες, εργαστήρια, σεμινάρια και συνέδρια.^{132 133} Σύμφωνα με τους Colardyn και Bjornavold η μη τυπική μάθηση αφορά τις οργανωμένες δραστηριότητες, οι οποίες δεν οδηγούν ξεκάθαρα στη μάθηση, αλλά η εμπλοκή του ατόμου σε αυτές είναι ευδιάκριτη μέσα από τα μαθησιακά τους αποτελέσματα. Η

¹²⁹Cedefop (2009). European guidelines for validating non-formal and informal learning. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 73.

¹³⁰Κανελλόπουλος, Α. & Κουτσούμπα, Μ. (2017). Συνδέοντας την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τις Νέες Τεχνολογίες και τις Μορφές Μάθησης. Η περίπτωση των MOOCs. Στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Μάθηση, (23-26)-11-2017 (σελ. 123-135). Αθήνα, Ελλάδα, σελ. 124.

¹³¹Κανελλόπουλος, Α. & Κουτσούμπα, Μ. (2017). Συνδέοντας την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τις Νέες Τεχνολογίες και τις Μορφές Μάθησης. Η περίπτωση των MOOCs. Στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Μάθηση, (23-26)-11-2017 (σελ. 123-135). Αθήνα, Ελλάδα, σελ. 125-126.

¹³²Coombs, H. (1968). *The World Educational Crisis*. New York: Oxford University Press, pp. 22-23.

¹³³Coombs, A. & Amhed, M. (1974). *Attaching Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: John Hopkins University Press, p. 8.

συμμετοχή στη μη τυπική μάθηση βασίζεται κυρίως στην ελεύθερη προαίρεση του εκπαιδευόμενου, αλλά και στην υποκίνησή του από κάποιον εξωτερικό παράγοντα, όπως ο εργοδότης της επιχείρησης στην οποία το άτομο δραστηριοποιείται, η οικογένεια που ασκεί πίεση στο άτομο για περισσότερη εξειδίκευση.¹³⁴

Η μη τυπική μάθηση μπορεί να προωθηθεί σε ορισμένες περιπτώσεις και εξ αποστάσεως, διότι δεν απαιτείται η φυσική παρουσία του εκπαιδευόμενου. Τα ωράρια, η μεθοδολογία και τα προγράμματα σπουδών είναι ευέλικτα, ούτως ώστε να ανταποκρίνονται πρωτίστως στις ανάγκες των εκπαιδευομένων και δευτερευόντως στην αγορά εργασίας. Ουσιαστικά, τα άτομα παρακολουθούν προγράμματα μη τυπικής μάθησης, με απώτερο σκοπό να αποκτήσουν περαιτέρω εξειδίκευση σε έναν τομέα του ενδιαφέροντός τους.¹³⁵ Ο Τσούκας υποστηρίζει ότι η μη τυπική μάθηση είναι οποιαδήποτε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, η οποία απευθύνεται σε συγκεκριμένη κατηγορία εκπαιδευόμενων και έχει συγκεκριμένη εκπαιδευτική στοχοθεσία.¹³⁶ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τονίζει ότι μη τυπική είναι η μάθηση, η οποία είναι συνήθως δομημένη, προγραμματισμένη και εμφανίζεται με τη μορφή δραστηριοτήτων, όπως η συμμετοχή των εργαζομένων σε ένα ενδοϋπηρεσιακό πρόγραμμα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η παρακολούθηση ενός προγράμματος μη τυπικής μάθησης δεν οδηγεί πάντα στη λήψη μιας πιστοποίησης.¹³⁷

Ο Ζαρίφης υποστηρίζει ότι η μη τυπική μάθηση ενσωματώνεται σε προγραμματισμένες δραστηριότητες που δεν προσδιορίζονται ως μάθηση, αλλά περιέχουν ένα σημαντικό στοιχείο μάθησης.¹³⁸ Ένας άλλος μελετητής τονίζει ότι η μη τυπική μάθηση είναι η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, η οποία περιλαμβάνει όλα εκείνα τα προγράμματα, τα οποία παρέχονται είτε αφιλοκερδώς

¹³⁴ Colardyn, D. & Bjornavold, J. (2004). Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education*, 39(1), 69-89, pp. 70-71.

¹³⁵ Zaki Dib, C. (1987). Formal, non-formal and informal education: Concepts/Applicability. In *Inter-American Conference on Physics Education, (20-24)-07-1987*, (pp. 300-315). Oaxtepec, Mexico, p. 301.

¹³⁶ Τσούκας, Γ. (2018). *Τυπική, Μη-τυπική και Άτυπη εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε στις 28-02-2018, από <https://www.eureka.edu.gr>

¹³⁷ European Commission (06-05-2022). Recognition of prior learning in Europe. Retrieved at 15-07-2022, from <https://education.ec.europa.eu/news/recognition-of-prior-learning-in-europe?fbclid=IwAR16GZ0Y03DuZYBDEgT7TTK17jFYesb558chWrr2qlvCqehmxDTJcbQ5pE>

¹³⁸ Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ. 11.

είτε επί πληρωμή στους εκπαιδευόμενους από διάφορους οργανισμούς, οι οποίοι δραστηριοποιούνται εκτός του επίσημου εκπαιδευτικού συστήματος.¹³⁹ Το Cedefop υποστηρίζει ότι η μη τυπική είναι η μάθηση που αποκτάται μέσα από την εμπλοκή του ατόμου σε καθημερινές δραστηριότητες που σχετίζονται με την εργασία, την οικογένεια ή/και την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Δεν είναι οργανωμένη και συμβαίνει χωρίς πρόθεση.¹⁴⁰

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πολυμέσων (European Multimedia Centre) είναι σύμφωνο με όλες τις παραπάνω προσεγγίσεις, προσθέτοντας στον ορισμό της μη τυπικής μάθησης την παρατήρηση ότι αποτελεί προσωπική επιλογή του εκπαιδευόμενου και ότι η χρονική της διάρκεια ίσως είναι σύντομη, ενώ η τυπική μάθηση παρέχεται αδιάλειπτα από τα νήπια μέχρι το πανεπιστήμιο, η μη τυπική μάθηση διαρκεί συνήθως μερικές εβδομάδες ή μήνες. Η άτυπη αφορά όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Μολαταύτα, οι ευεργετικές γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις που αποκτώνται και από τα τρία είδη μάθησης, μέσα από τη συνεχή άσκηση γίνονται “κτήμα” του ατόμου.¹⁴¹ Μια τελευταία προσέγγιση για την μη τυπική μάθηση την αντιλαμβάνεται ως μια οργανωμένη εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία έχει μη υποχρεωτικό χαρακτήρα, διότι η συμμετοχή σε ένα πρόγραμμα μη τυπικής εκπαίδευσης και κατάρτισης συνιστά μια συνειδητή και εκούσια απόφαση του εμπλεκόμενου.¹⁴²

1.7.3. Άτυπη Μάθηση

Ο τελευταίος τύπος μάθησης είναι η άτυπη. Είναι ένας σημαντικός τύπος μάθησης στη σύγχρονη εποχή και είναι ανάγκη να βρεθούν τρόποι αναγνώρισης και πιστοποίησής της. Στην τυπική και μη τυπική μάθηση για τη διευκόλυνση της

¹³⁹Gurnah, A. (1992) ‘Editorial’, *Adults Learning*, 3 (8).

¹⁴⁰Cedefop (2009). European guidelines for validating non-formal and informal learning. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 74.

¹⁴¹Κανελλόπουλος, Α. & Κουτσούμπα, Μ. (2017). Συνδέοντας την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τις Νέες Τεχνολογίες και τις Μορφές Μάθησης. Η περίπτωση των MOOCs. Στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Μάθηση, (23-26)-11-2017 (σελ. 123-135). Αθήνα, Ελλάδα, σελ. 125-126.

¹⁴²Κανελλόπουλος, Α. & Κουτσούμπα, Μ. (2017). Συνδέοντας την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τις Νέες Τεχνολογίες και τις Μορφές Μάθησης. Η περίπτωση των MOOCs. Στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Μάθηση, (23-26)-11-2017 (σελ. 123-135). Αθήνα, Ελλάδα, σελ. 125-126.

κινητικότητας των ατόμων σε άλλες χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή σε τρίτες χώρες για την αναζήτηση εργασίας ή εκπαιδευτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης έχουν θεσμοθετηθεί οι διάφοροι τίτλοι σπουδών και οι πιστοποιήσεις. Ο εκπαιδευόμενος μετά την επιτυχή συμμετοχή του στην τυπική ή τη μη τυπική εκπαίδευση λαμβάνει κάποιο αποδεικτικό της συμμετοχής του στο πρόγραμμα και το συμπλήρωμα διπλώματος, που πιστοποιεί την απόκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων, ενώ σε πολλές περιπτώσεις καταγράφεται πάνω στο επίσημο έγγραφο και ο βαθμός επίδοσης του εκπαιδευόμενου. Ωστόσο, δε συμβαίνει το ίδιο με την άτυπη μάθηση, η οποία είναι σχεδόν αδύνατο να μετρηθεί και να αναγνωρισθεί σε κάποια άλλη χώρα.¹⁴³

Αυτή η αδυναμία οφείλεται στο γεγονός ότι η άτυπη μάθηση είναι μια δια βίου διαδικασία, κατά την οποία το άτομο αποκτά γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες μέσα από τις καθημερινές πτυχές της ζωής του και την έκθεση του στο περιβάλλον.¹⁴⁴ ¹⁴⁵ Σύμφωνα με τους Colardyn και Bjornavold η άτυπη μάθηση αποκτάται μέσα από τις εμπειρίες και τους πειραματισμούς του ατόμου. Ακόμα, η άτυπη μάθηση θεωρείται τυχαία, σκόπιμη ή άσκοπη και δεν οδηγεί σε κάποια πιστοποίηση. Θεωρείται ότι κατακτάται τυχαία, διότι δεν είναι προγραμματισμένη, αλλά το άτομο μέσα από τη συμμετοχή του σε διάφορες δραστηριότητες την κατακτά και την εξελίσσει.¹⁴⁶ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποστηρίζει ότι η άτυπη μάθηση προσεγγίζεται ως μέρος ποικίλων δραστηριοτήτων, δεν έχει κάποια δομή και δεν είναι σκόπιμη.¹⁴⁷

Ο Zaki Dib και ο Τσούκας προσθέτουν ότι στην άτυπη μάθηση δεν ακολουθείται πιστά κάποιο καθορισμένο πρόγραμμα. Παραδείγματος χάρη, στην άτυπη μάθηση περιλαμβάνονται οι συμβουλές που δέχεται το άτομο από κάποια εξωτερική πηγή, η απόκτηση μιας γνώσης ή πληροφορίας από το διαδίκτυο και η επίβλεψη ή/και

¹⁴³Colardyn, D. & Bjornavold, J. (2004). Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education*, 39(1), 69-89, pp. 70-71.

¹⁴⁴Coombs, H. (1968). *The World Educational Crisis*. New York: Oxford University Press, pp. 22-23.

¹⁴⁵Coombs, A. & Amhed, M. (1974). *Attaching Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: John Hopkins University Press, p. 8.

¹⁴⁶Colardyn, D. & Bjornavold, J. (2004). Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education*, 39(1), 69-89, pp. 70-71.

¹⁴⁷European Commission (06-05-2022). Recognition of prior learning in Europe. Retrieved at 15-07-2022, from <https://education.ec.europa.eu/news/recognition-of-prior-learning-in-europe?fbclid=IwAR16GZ0Y03DuZYBDEgT7TTK17jFYesb558chWrr2qlvCqehmxDTJcbQ5pE>

καθοδήγηση στον χώρο εργασίας από έναν πιο έμπειρο εργαζόμενο. Αντίθετα, στην τυπική μάθηση η διαδικασία της διδασκαλίας διεξάγεται από έμπειρο και καλά καταρτισμένο εκπαιδευτικό και στη μη τυπική η εκπαιδευτική διαδικασία υλοποιείται από εξειδικευμένο στο αντικείμενο εκπαιδευτή.^{148 149} Ο Ζαρίφης υποστηρίζει ότι η άτυπη μάθηση προκύπτει μέσα από την εμπλοκή του ατόμου σε καθημερινές δραστηριότητες που σχετίζονται με την εργασία, την οικογένεια ή τον ελεύθερο χρόνο. Η άτυπη μάθηση αποκτάται υποσυνείδητα από την πλευρά του εκπαιδευόμενου δεν είναι καθόλου οργανωμένη, δεν έχει στοχοθεσία και δεν οδηγεί σε πιστοποίηση.¹⁵⁰ Το Cedefop υπογραμμίζει ότι η άτυπη μάθηση συμβαίνει φυσιολογικά στο πλαίσιο διαφόρων δραστηριοτήτων.¹⁵¹

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πολυμέσων (European Multimedia Centre) η άτυπη μάθηση δεν είναι καθόλου οργανωμένη μάθηση, η οποία συλλαμβάνεται τυχαία, μέσα από την προσωπική προσπάθεια του καθενός και από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι νέες τεχνολογίες εξυπηρετούν την ανάπτυξη και των τριών τύπων μάθησης, αλλά κυρίως της άτυπης. Μέσα από τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των ψηφιακών πολυμέσων, του διαδικτύου και των ανοικτών διαδικτυακών μαθημάτων (MOOCs) δίνεται η δυνατότητα στον σύγχρονο άνθρωπο να έρθει πιο κοντά στη μάθηση, σε λιγότερο χρόνο και με μικρότερο κόστος.¹⁵²

1.7.4. Δια Βίου Μάθηση

Η δια βίου μάθηση είναι η μάθηση που κατακτάται σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Συχνά, παραπέμπει και συσχετίζεται με διαδικασίες της εκπαίδευσης ενηλίκων ή με την ανάγκη για διαρκή απόκτηση και πιστοποίηση νέων γνώσεων και

¹⁴⁸Zaki Dib, C. (1987). Formal, non-formal and informal education: Concepts/Applicability. In *Inter-American Conference on Physics Education, (20-24)-07-1987*, (pp. 300-315). Oaxtepec, Mexico, p. 302.

¹⁴⁹Τσούκας, Γ. (2018). *Τυπική, Μη-τυπική και Άτυπη εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε στις 28-02-2018, από <https://www.eureka.edu.gr>

¹⁵⁰Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ. 6.

¹⁵¹Cedefop (2009). *European guidelines for validating non-formal and informal learning*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 75.

¹⁵²Κανελλόπουλος, Α. & Κουτσούμπα, Μ. (2017). Συνδέοντας την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τις Νέες Τεχνολογίες και τις Μορφές Μάθησης. Η περίπτωση των MOOCs. Στο *9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Μάθηση, (23-26)-11-2017* (σελ. 123-135). Αθήνα, Ελλάδα, σελ. 125-126.

δεξιοτήτων από το άτομο.¹⁵³ Σύμφωνα με το Cedefop η δια βίου μάθηση περικλείει όλους τους τύπους μάθησης (τυπική, μη τυπική, άτυπη), αρχίζει με τη γέννηση του ατόμου και διαρκεί έως τον θάνατό του. Η δια βίου μάθηση παρουσιάζει μια δυναμική στον χρόνο, στον χώρο, στο περιεχόμενο, στις τεχνικές και στις μεθόδους διδασκαλίας.¹⁵⁴ Καθώς ο κόσμος και η τεχνολογία εξελίσσονται συμβαίνουν διάφορες αλλαγές, επομένως τη δια βίου μάθηση δεν μπορεί να την χαρακτηρίζει η στασιμότητα.¹⁵⁵ Σύμφωνα με τον ορισμό που αποδίδει η UNESCO στη δια βίου μάθηση, είναι εκείνη η μάθηση που συμβάλλει στην αναμόρφωση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος και εξυπηρετεί την πλήρη ανάπτυξη του ατόμου. Το άτομο μέσα από την εμπλοκή του σε εκπαιδευτικές διαδικασίες καθόλη τη διάρκεια της ζωής του μπορεί να ανακαλύψει τις κλίσεις, τα ενδιαφέροντα και τα ταλέντα του.¹⁵⁶

Η βασική ιδέα σχετίζεται με το ότι η μάθηση πρέπει να συνεχιστεί καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής ενός ανθρώπου, γεγονός που είναι πολύ δύσκολο να αρνηθεί κανείς στο σημερινό κόσμο, εξαιρώντας βέβαια αυτούς που για οποιονδήποτε λόγο δεν επιθυμούν να την ακολουθήσουν και την αγνοούν. Άλλωστε, σύμφωνα με έναν πρότυπο ορισμό της μάθησης *«Η μάθηση είναι μια διαδικασία μη προσιτή στην άμεση παρατήρηση και διερεύνηση, της οποίας η επενέργεια γίνεται έκδηλη μόνο από τη μεταβολή της συμπεριφοράς του υποκειμένου. Είναι απότοκο της εμπειρίας και της άσκησης και αποτελεί μια βασική προσαρμοστική λειτουργία του ανθρώπου, που οδηγεί στην ολοκλήρωσή του»*.¹⁵⁷

Η δια βίου μάθηση πρέπει να προσεγγιστεί ολιστικά και για να επιτευχθεί πρέπει να υπάρχει αλληλεπίδραση ανάμεσα στο άτομο και στο εξωτερικό περιβάλλον. Το άτομο πρέπει να κατευθύνεται στην απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων που θα του είναι χρήσιμες και θα ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της

¹⁵³ Βεργίδης, Δ. (2001). Δια βίου εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική. Στο Κ. Π. Χάρης, Ν. Β. Πετρουλάκης & Σ. Νικοδήμος (επιμ.): *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση*, σελ. 127-144. Αθήνα: Ατραπός, σελ. 243.

¹⁵⁴ Cedefop (24-02-2020). *Towards new horizons*. Retrieved at 05-03-2020, from https://www.cedefop.europa.eu/files/9144_en.pdf, p. 80.

¹⁵⁵ Βεργίδης, Δ. (2001). Δια βίου εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική. Στο Κ. Π. Χάρης, Ν. Β. Πετρουλάκης & Σ. Νικοδήμος (επιμ.): *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση*, σελ. 127-144. Αθήνα: Ατραπός, σελ. 138.

¹⁵⁶ Στο Καραλής, Θ. (2004). Δια βίου μάθηση και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις, προκλήσεις και προοπτικές. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 4.

¹⁵⁷ Ζαρίφης, Γ. (2010). Συμμετοχή ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες στην Ελλάδα. Θεσσαλονίκη: Γράφημα, σελ. 16.

σύγχρονης κοινωνίας. Ακόμα, η δια βίου μάθηση εξυπηρετεί τον αυτοπροσδιορισμό του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς μέσα από τη μάθηση, τη μελέτη και την εξάσκηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, το άτομο ανακαλύπτει την προσωπική του ταυτότητα.¹⁵⁸ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναφέρει ότι η δια βίου μάθηση περιλαμβάνει όλα τα είδη μάθησης και έχει ως στόχους την ενεργή συμμετοχή του ατόμου στη χάραξη πολιτικών, την προσωπική του ολοκλήρωση, την κοινωνική του ένταξη και την απασχολησιμότητά του. Η δια βίου μάθηση είναι ευεργετική όταν είναι ανθρωποκεντρική και παρέχει σε όλους τους πολίτες ποιοτικές και ίσες μαθησιακές ευκαιρίες.¹⁵⁹

Ο Fischer υποστηρίζει ότι η δια βίου μάθηση είναι κάτι περισσότερο από κατάρτιση και συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Πρέπει να περιλαμβάνει ίσες ευκαιρίες μάθησης και το άτομο να διαθέτει την ικανότητα της σύνθετης σκέψης. Επιπροσθέτως, το δια βίου εκπαιδευόμενο άτομο πρέπει να είναι σε θέση να εμβαθύνει κατά την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων, καθώς και να προβαίνει στην πρακτική τους εφαρμογή. Το άτομο πρέπει να μπορεί να κατανοεί τη νέα γνώση και να δημιουργεί καινούργια. Επιπλέον, πρέπει να γνωρίζει τον τρόπο με τον οποίο θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει ορθότερα τις νέες γνώσεις και δεξιότητες που απέκτησε στην καθημερινή του ζωή.¹⁶⁰

Η δια βίου μάθηση μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από πολλούς χώρους, όπως η οικογένεια, το σχολείο, η παρέα των συνομηλίκων, η εργασία, η πολιτική, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και το διαδίκτυο. Η δια βίου μάθηση δεν κατακτάται μόνο μέσα από τη μελέτη και τη διδασκαλία, αλλά και μέσα από την εμπειρία, την παρατήρηση και την έκθεση σε αληθινές καταστάσεις. Κατέστη αναγκαία καταρχάς λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων και των ταχύτατων αλλαγών στη σύγχρονη εποχή. Επιπρόσθετοι λόγοι της αναγκαιότητας της δια βίου μάθησης είναι η αποφυγή της επαγγελματικής και κοινωνικής υποβάθμισης, που δύναται να προκληθεί λόγω της ταχύρρυθμης παλαίωσης των γνώσεων και των δεξιοτήτων, η αποφυγή της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά και η ανανέωση ή η επικαιροποίηση των ήδη

¹⁵⁸Bjursell, C., Prvulovic, I. & Hedegaard, J. (29-03-2021). Telework and Lifelong Learning. *Frontiers in Sociology*, 6: 642277. Doi: [10.3389/fsoc.2021.642277](https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.642277)

¹⁵⁹European Commission 2001/COM/678/final/EU. Commission's Decision on Making a European Area of Lifelong Learning a Reality (2001) COM(2001) 678 final. Brussels, 21-11-2001, pp. 3-4, 33.

¹⁶⁰Fischer, G. (2010). Lifelong Learning –More Than Training. *Academia*, pp. 3-20, pp. 5-7.

υψηλών γνώσεων και δεξιοτήτων, η καλλιέργεια των προσωπικών ενδιαφερόντων και η προσωπικότητα του ατόμου.¹⁶¹

Τα σύγχρονα κράτη άρχισαν να αποδίδουν ιδιαίτερη έμφαση στη δια βίου μάθηση κυρίως από τη δεκαετία του 1970. Με τον ερχομό της Τέταρτης Βιομηχανικής Επανάστασης δόθηκε περισσότερη έμφαση στη δια βίου μάθηση και κυρίως στη σημασία της για την καθημερινή ανθρώπινη δραστηριοποίηση.¹⁶² Είναι ήδη γνωστό είναι ότι τα άτομα που επιμορφώνονται δια βίου έχουν πιο σταθερές θέσεις εργασίας, ενώ τα άτομα με ανεπτυγμένο μορφωτικό επίπεδο τείνουν να συμμετέχουν πιο ενεργά σε προγράμματα και δραστηριότητες δια βίου. Βασίζεται στην ελεύθερη βούληση και στην υπευθυνότητα του κάθε ατόμου.¹⁶³ Η έρευνα των Eynon και Malmberg, η οποία διεξήχθη μέσα από τη διατύπωση ερωτήσεων σε πολίτες του Λονδίνου είχε ως σκοπό να αναδείξει ότι οι νέοι, με ανεπτυγμένες ψηφιακές δεξιότητες συμμετέχουν περισσότερο σε διαδικτυακές δραστηριότητες δια βίου μάθησης. Επιπλέον, σημαντικό ρόλο στην πρόσβαση σε διαδικτυακές ευκαιρίες μάθησης διαδραματίζει και ο τόπος διαμονής του ατόμου. Εκτός από το διαδίκτυο, σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της πρόσβασης σε ευκαιρίες δια βίου μάθησης διαδραματίζουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες και η συμμετοχή των πολιτών σε μαζικά ανοικτά μαθήματα.¹⁶⁴

Οι χώρες καλούνται να δημιουργούν ευκαιρίες δια βίου μάθησης για όλους τους πολίτες χωρίς αποκλεισμούς και το διαδίκτυο είναι κατάλληλο για να συνεπικουρεί τις δράσεις των χωρών για τη δια βίου μάθηση των πολιτών τους. Ωστόσο, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι για να είναι επιτυχής η στροφή στη δια βίου μάθηση, δεν θα πρέπει να αφήνεται στην ατομική ευθύνη, αλλά το κράτος οφείλει να λαμβάνει μέτρα και να μεριμνά για τη συμμετοχή όλων των πολιτών. Η δια βίου μάθηση είναι σημαντική, αλλά πρέπει να δοθεί έμφαση στην κοινωνική της διάσταση και στα οφέλη που αποκομίζει το άτομο μέσα από τη συνεχή επιμόρφωση, εκπαίδευση και κατάρτιση. Δεν είναι σωστό να προσεγγίζεται μονοσήμαντα, δίνοντας δηλαδή

¹⁶¹Βρυνιώτη, Κ. (2007). Δια βίου Μάθηση. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 120-123). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 120-121.

¹⁶²Eynon, R. & Malmberg, L. (2021). Lifelong learning and the Internet: Who benefits most from learning online? *British Journal of Educational Technology*, 52 (2), pp. 569-583, p. 569.

¹⁶³Eynon, R. & Malmberg, L. (2021). Lifelong learning and the Internet: Who benefits most from learning online? *British Journal of Educational Technology*, 52 (2), pp. 569-583, p. 570.

¹⁶⁴Eynon, R. & Malmberg, L. (2021). Lifelong learning and the Internet: Who benefits most from learning online? *British Journal of Educational Technology*, 52 (2), pp. 569-583, pp. 570-571.

έμφαση στην οικονομική της διάσταση, αφού το άτομο δεν επιμορφώνεται και μαθαίνει δια βίου, με μοναδικό σκοπό να αποκτήσει μια σταθερή θέση εργασίας σε συνάρτηση με καλύτερες απολαβές.¹⁶⁵

Για τη σημασία της δια βίου μάθησης διατύπωσαν τις απόψεις τους και τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προβαίνοντας σε κάποιες συστάσεις προς τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η πρώτη αφορά την υποστήριξη της ποιοτικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και δια βίου μάθησης χωρίς αποκλεισμούς. Η δια βίου μάθηση πρέπει να ενθαρρύνεται από μικρή ηλικία, να αποτελεί προσωπική πρωτοβουλία και να απευθύνεται σε όλους, ακόμα και στα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η δεύτερη σύσταση αναφέρεται στην προώθηση της απόκτησης βασικών δεξιοτήτων ζωής από όλους, στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων, στην απόκτηση δεξιοτήτων STEM, στην καλή γνώση ξένων γλωσσών, στη χρήση των νέων τεχνολογιών σε όλες τις διαδικασίες εκπαίδευσης και κατάρτισης και στην καλλιέργεια της κριτικής, της επιχειρηματικής και δημιουργικής σκέψης. Η τρίτη σύσταση αναφέρεται στην παροχή στήριξης σε όλους τους εμπλεκόμενους εκπαιδευτικούς φορείς και οργανισμούς. Οι εκπαιδευτικοί και οι εκπαιδευτές πρέπει να εντάξουν στη μαθησιακή διαδικασία τη χρήση των νέων τεχνολογιών, οφείλουν να ανταλλάσσουν μεταξύ τους τις βέλτιστες πρακτικές και να επιμορφώνονται δια βίου, ενώ τα ιδρύματα εκπαίδευσης και κατάρτισης πρέπει να διαθέτουν τις αντίστοιχες υποδομές. Η τέταρτη σύσταση αφορά τη δυνατότητα αξιολόγησης, αναγνώρισης και πιστοποίησης των αποκτώμενων δεξιοτήτων από πιστοποιημένους ευρωπαϊκούς οργανισμούς, αλλά και την παροχή της δυνατότητας της αυτοαξιολόγησης και της προσωπικής βελτίωσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων.¹⁶⁶

Στενά συνυφασμένος με τον όρο δια βίου μάθηση είναι ο όρος “εκπαίδευση ενηλίκων”, λόγω του ότι οι σύγχρονοι ενήλικες οφείλουν να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Ο όρος “εκπαίδευση ενηλίκων” μπορεί να λάβει τρεις διαφορετικές ερμηνείες. Η ευρύτερη ερμηνεία αναφέρεται στη διαδικασία απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και ενδιαφερόντων από ενήλικους μόνο. Η δεύτερη ερμηνεία αφορά την εκπαίδευση που σχετίζεται με οργανωμένες δραστηριότητες και λαμβάνεται από πιστοποιημένους εκπαιδευτές και

¹⁶⁵Eynon, R. & Malmberg, L. (2021). Lifelong learning and the Internet: Who benefits most from learning online? *British Journal of Educational Technology*, 52 (2), pp. 569-583, p. 580.

¹⁶⁶Council of the European Union 2018/C 189/01/ final/EU. Council’s Recommendations on key competences for lifelong learning (2018) C 189/01 (2018). Brussels, 04-06-2018, pp. 5-6.

οργανισμούς με σκοπό την επίτευξη συγκεκριμένων μαθησιακών στόχων. Η τρίτη ερμηνεία συνοψίζει τις δύο παραπάνω και προσθέτει το αίτημα για πρόσβαση του ενήλικου πολίτη σε εκπαιδευτικές διαδικασίες.¹⁶⁷

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή διαδικασία ή πρόγραμμα εκπαίδευσης που έχει σχεδιαστεί από πιστοποιημένο εκπαιδευτικό φορέα και απευθύνεται σε άτομα που έχουν υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.¹⁶⁸ Το πρώτο οργανωμένο δείγμα μιας διεθνούς κανονιστικής πράξης στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων παρουσιάστηκε στη Γενική Διάσκεψη της UNESCO που πραγματοποιήθηκε στο Ναϊρόμπι το 1976. και ψηφίστηκε στην 4^η Διεθνή Συνδιάσκεψη για την Εκπαίδευση Ενηλίκων της UNESCO, στο Παρίσι το 1985. Η εκπαίδευση ενηλίκων εστιάζει στα άτομα που θεωρούνται ενήλικες από την κοινωνία στην οποία ανήκουν και επιθυμούν να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, να αναβαθμίσουν τα επαγγελματικά τους προσόντα, να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους, να δημιουργήσουν κοινωνικές σχέσεις με άλλους εκπαιδευόμενους, να στοχεύσουν στην προσωπική τους ανάπτυξη και στην ενεργό συμμετοχή τους στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι.¹⁶⁹ ¹⁷⁰ Το Cedefop υποστηρίζει ότι η εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να λαμβάνει χώρα σε τυπικό, μη τυπικό και άτυπο περιβάλλον, εξυπηρετεί τις ανάγκες των ατόμων, των κοινωνιών και των οργανισμών. Η συμμετοχή ενηλίκων στην εκπαίδευση συμβάλει στον αυτοκαθορισμό τους, στην ενίσχυση των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων τους, στην απόκτηση γνώσεων και εμπειριών.¹⁷¹

1.7.5. Μικτή Μάθηση

Ο όρος “μικτή μάθηση” χρησιμοποιείται παραπάνω από είκοσι χρόνια, ωστόσο η σημασία του αλλάζει συνεχώς, καθώς προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες συνθήκες της

¹⁶⁷ Knowles, S. (1998). *The Modern practice of adult education – from pedagogy to andragogy*. New Jersey: Cambridge books, p. 25.

¹⁶⁸ Καραλής, Θ. (2004). Δια βίου μάθηση και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις, προκλήσεις και προοπτικές. Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 5.

¹⁶⁹ Σιπητάνου, Α. (2007). Εκπαίδευση Ενηλίκων. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 212-214). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 212.

¹⁷⁰ UNESCO (1976). Recommendation on the development of adult education adopted by the General Conference at its nineteenth session. Nairobi, 26 November 1976.

¹⁷¹ Cedefop (2008). Terminology of European education and training policy: A selection of 100 key terms. Office for Official Publications of the European Communities, pp. 3-4.

κάθε χρονικής περιόδου και της εκάστοτε εκπαιδευτικής κοινότητας.¹⁷² Η μικτή μάθηση μπορεί να θεωρηθεί ο συνδυασμός της παραδοσιακής μάθησης με την παράλληλη χρήση των νέων τεχνολογιών. Η παραδοσιακή μάθηση αφορά τη διαπροσωπική επαφή και μετάδοση γνώσεων και η εκπαιδευτική διαδικασία διενεργείται εντός του πλαισίου μιας τάξης. Για να λεχθεί η μάθηση ως μικτή χρειάζεται εκτός από την παραδοσιακή διδασκαλία να ενταχθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία και οι νέες εκπαιδευτικές τεχνολογίες, οι οποίες αποτελούνται από σύγχρονα και ασύγχρονα ηλεκτρονικά εργαλεία, όπως τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, οι διαδραστικοί πίνακες, η χρήση της εικονικής πραγματικότητας, η χρήση πολυμέσων, ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μαζικών μαθημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ένα μάθημα που δομείται με βάση τη μετασχηματίζουσα μάθηση και τις εποικοδομητικές θεωρίες μάθησης και χαρακτηρίζεται από ευελιξία μπορεί να ανήκει στη μικτή εκπαιδευτική διαδικασία.^{173 174}

Η μικτή μάθηση μπορεί να είναι εξίσου ένας συνδυασμός της αληθινής με την εικονική ζωή, όπου ο εκπαιδευτικός παραδίδει το μάθημα σύμφωνα με τον παραδοσιακό μετωπικό τρόπο και έπειτα ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να το παρακολουθήσει ξανά σε ψηφιακή μορφή, να αναζητήσει περαιτέρω εκπαιδευτικό υλικό με τη χρήση των απαραίτητων τεχνολογιών.¹⁷⁵ Ο Bonk αναφέρει τρεις διαφορετικούς ορισμούς για τη μικτή μάθηση. Είναι ένας συνδυασμός πολυμέσων, είναι ένας συνδυασμός κατευθυντήριων γραμμών και είναι ένας συνδυασμός διαδικτυακής και διαπροσωπικής μάθησης.¹⁷⁶ Η Αμερικανική Κοινωνία για την Κατάρτιση και την Ανάπτυξη τόνισε ότι η μικτή μάθηση ανήκει ιεραρχικά ανάμεσα στις δέκα καλύτερες θεωρίες μάθησης για τον 21^ο αιώνα. Οι λόγοι που υποστηρίζεται η υιοθέτηση της μικτής μάθησης είναι ο εμπλουτισμός της εκπαιδευτικής διαδικασίας

¹⁷²Sharpe, R., Benfield, G., Roberts, G. & Francis, F. (2006). The Undergraduate Experience of Blended E-learning: A Review of UK Literature and Practice. Retrieved at 16-06-2022, from http://www.heacademy.ac.uk/assets/York/documents/ourwork/research/literature_reviews/blended_earning_exec_summary_1.pdf, p. 18.

¹⁷³Oliver, M. & Trigwell, K. (2005). ‘Can “Blended Learning” be redeemed?’ ,p. 17.

¹⁷⁴Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

¹⁷⁵Claypole, M. (2010). *Controversies in ELT. What You Always Wanted to Know about Teaching English but Were Afraid to Ask*. Norderstedt: Lingua Books, p.36.

¹⁷⁶Tayebnik, M. & Puteh, M. (2012). Blended Learning or E-learning? *International Magazine on Advances in Computer Science and Telecommunications*, 3(1), pp. 103-110, p. 105.

με παιδαγωγικές μεθόδους, η εύκολη, ευέλικτη και οικονομική πρόσβαση στη γνώση χωρίς αποκλεισμούς, η κοινωνική αλληλεπίδραση, η δυνατότητα επανάληψης και άμεσης ανατροφοδότησης.¹⁷⁷

Κατά τον Sharma στην πράξη η μικτή μάθηση μπορεί να προσιδιάζει πολλές προσεγγίσεις, όπως ο εκπαιδευτικός να δώσει στους εκπαιδευόμενους έναν κωδικό για να μπορούν να εισέρχονται στον λογαριασμό του μαθήματος, όποτε το θελήσουν και να αποκτούν πρόσβαση στο υλικό του μαθήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς και στον τοίχο επικοινωνίας των συμμετεχόντων. Ακόμα, ο εκπαιδευτικός μπορεί να θέσει ως καθήκοντα στους εκπαιδευόμενους να προετοιμάσουν ασκήσεις μέσα από το CD που συνοδεύει το βιβλίο του μαθήματος και να τις παρουσιάσουν στη φυσική τάξη. Η υβριδική ή μικτή μάθηση εμφανίστηκε για να καλύψει το χάσμα που δημιουργούσε η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην ανάπτυξη της κοινωνικοποίησης των εκπαιδευόμενων.¹⁷⁸ Η μικτή μάθηση συνδυάζει τη διαπροσωπική και διαδικτυακή μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων.¹⁷⁹

Στο μοντέλο της ηλεκτρονικής τροποποίησης του Salmon περιγράφονται πέντε στάδια εξέλιξης των εκπαιδευόμενων για τη διασφάλιση της εκπαιδευτικής ψηφιακής κοινωνικοποίησης. Στο πρώτο στάδιο είναι αναγκαίο να διασφαλιστεί η πρόσβαση και η παροχή κινήτρων στους εκπαιδευόμενους και στο εκπαιδευτικό προσωπικό να χρησιμοποιήσουν τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία, στο δεύτερο στάδιο πραγματοποιείται η διαδικτυακή κοινωνικοποίηση μέσα από την αποστολή και την αποδοχή ηλεκτρονικών μηνυμάτων, την εξοικείωση και την εύρεση κοινών πολιτισμικών, κοινωνικών και μαθησιακών ενδιαφερόντων. Στο τρίτο στάδιο πραγματοποιείται η ανταλλαγή πληροφοριών μέσα από την αναζήτηση, τη δημιουργία προσωπικού αρχείου, την ολοκλήρωση καθηκόντων και τη χρήση υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού. Στο τέταρτο στάδιο γίνεται αναφορά στη δόμηση νέας γνώσης και στο πέμπτο στάδιο επιτυγχάνεται η πλήρης ανάπτυξη, όπου τα εμπλεκόμενα άτομα μπορούν να μεταδώσουν τις αποκτηθείσες γνώσεις και δεξιότητες, να παράγουν νέα γνώση και να την παρουσιάσουν, καθώς και να υπερασπιστούν με επιχειρήματα την εργασία τους δημόσια. Τα μέσα επικοινωνίας

¹⁷⁷Bonk, C. & Graham, C. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer, pp. 3,8.

¹⁷⁸Sharma, P. (2010). Blended learning. *ELT Journal*, 64 (4), pp. 456-458, p. 457.

¹⁷⁹Heinze, A. & Procter, C. (2004). *Reflections on the use of blended learning*. Manchester: USIR, p. 2.

του εκπαιδευτικού προσωπικού και των εκπαιδευόμενων κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας είναι η διαπροσωπική επικοινωνία, το τηλέφωνο, το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο και οι τοίχοι επικοινωνίας των ηλεκτρονικών πλατφορμών.¹⁸⁰ Η μικτή μάθηση για τους Heinze και Procter είναι η μάθηση που διευκολύνεται μέσα από τον αποτελεσματικό συνδυασμό διαφορετικών μοντέλων διδασκαλίας, τύπων μάθησης και βασίζεται στη διαφάνεια που διέπει τις διαπροσωπικές επαφές των εμπλεκόμενων σε μια εκπαιδευτική ή μαθησιακή διαδικασία.¹⁸¹

Η μικτή μάθηση είναι μια καινοτόμα εκπαιδευτική διαδικασία που συνδυάζει τα πλεονεκτήματα της παραδοσιακής διδασκαλίας στο πλαίσιο μιας τάξης και τη μάθηση με τη χρήση των νέων υποστηρικτικών και εκπαιδευτικών τεχνολογιών, συμπεριλαμβάνοντας διαδικτυακές ή/και όχι μαθησιακές διαδικασίες. Για την επιτυχή εφαρμογή της χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια, σωστές αξίες και στάσεις, οικονομικοί πόροι και υψηλά κινητροποιημένοι εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενοι.¹⁸² ¹⁸³ Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των μη κυβερνητικών οργανισμών ή διαφόρων άτυπων ομάδων νέων έχουν εντάξει στην εκπαιδευτική διαδικασία τη μικτή μάθηση.¹⁸⁴

Στη μικτή μάθηση είναι απαραίτητη η παραδοσιακή μάθηση, διότι οι εμπλεκόμενοι είναι πιο εύκολο να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες, όπως η συνεργασία, η επικοινωνία, ο διαμοιρασμός πληροφοριών και απόψεων, η έκφραση συναισθημάτων και ο σεβασμός της άποψης του άλλου και της διαφορετικότητάς του. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες όχι μόνο μέσα από τη μελέτη βιβλίων και την παρακολούθηση εκπαιδευτικών διαλέξεων, αλλά και μέσα από την επαφή με άτομα της ίδιας ηλικίας. Οι αδυναμίες της παραδοσιακής διδασκαλίας αφορούν τη μη κάλυψη των αναγκών του κάθε εκπαιδευόμενου ξεχωριστά, την έλλειψη διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των εκπαιδευτών. Ακόμα, υπάρχει μία μόνο ετήσια αξιολόγηση μέσα από την οποία

¹⁸⁰Heinze, A. & Procter, C. (2004). *Reflections on the use of blended learning*. Manchester: USIR, p. 3.

¹⁸¹Heinze, A. & Procter, C. (2004). *Reflections on the use of blended learning*. Manchester: USIR, p. 11.

¹⁸²Lalima & Dangwal, K. (2017). Blended Learning: An Innovative Approach. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (1), pp. 129-136, p. 129.

¹⁸³Medina, L. (2018). Blended learning: Deficits and prospects in higher education. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34 (1), pp. 42- 56, p. 42.

¹⁸⁴Bonk, C. & Graham, C. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer, p. 31.

κρίνεται η επίδοση του μαθητή για ολόκληρη την εκπαιδευτική χρονιά, δεν υπάρχει ο κατάλληλος επαγγελματικός προσανατολισμός, τα μαθήματα δεν επαναλαμβάνονται, τα εγχειρίδια δεν ανανεώνονται και τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ή διαμένουν σε απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές δεν έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση και κατάρτιση.¹⁸⁵

Η μικτή μάθηση είναι απαραίτητη για τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων και την ανταπόκριση τους στις σύγχρονες και συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες. Διευκολύνει την παγκοσμιοποίηση, μειώνει τα εκπαιδευτικά σφάλματα, βελτιώνει την ποιότητα της παρεχόμενης γνώσης και ενισχύει τις ψηφιακές δεξιότητες των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων. Η μικτή μάθηση περιλαμβάνει τη διαπροσωπική επαφή, η οποία επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους να αλληλεπιδράσουν με τον εκπαιδευτή και εκτός από την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων να υιοθετήσουν ορισμένα στοιχεία της προσωπικότητάς του, τις στάσεις και τις αξίες του. Επιπλέον, η διαπροσωπική επαφή επιτρέπει την άμεση ενίσχυση, την ανατροφοδότηση, την επικοινωνία, την κινητροποίηση και προσδίδει μια ανθρωποκεντρική διάσταση στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να αλληλεπιδράσουν εξίσου με το εκπαιδευτικό υλικό, είτε είναι σε έντυπη, είτε σε ψηφιακή μορφή, μπορούν να έρθουν σε επαφή με συνομήλικούς τους και να ανταλλάξουν ιδέες τόσο μέσω της διαπροσωπικής επικοινωνίας, όσο και ψηφιακά. Οι εκπαιδευόμενοι μέσα από τη συμμετοχή σε διαδικασίες μικτούς μάθησης μπορούν επίσης να επισκέπτονται διαδικτυακά τις βιβλιοθήκες, έχοντας έτσι πρόσβαση σε ηλεκτρονικές πηγές ποικίλης θεματολογίας, μπορούν να συμμετέχουν στην ψηφιακή τάξη, σε ψηφιακά συνέδρια, σε βιντεοδιαλέξεις, σε ψηφιακά εργαστήρια και να λαμβάνουν συμμετοχή σε διαδικασίες ηλεκτρονικής αξιολόγησης. Ενδεχομένως να έχουν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν και μέσω ομάδων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή στους τοίχους των ηλεκτρονικών πλατφορμών των αντίστοιχων μαθημάτων. Επιπροσθέτως, οι εκπαιδευόμενοι μέσα από τη μικτή μάθηση έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν δεξιότητες ζωής, όπως η ενσυναίσθηση, η λήψη αποφάσεων, η αγάπη, η γαλήνη του πνεύματος, η καρτερικότητα, η επικοινωνία, ο αυτοέλεγχος και η κριτική σκέψη. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν την ενσυναίσθηση, την αλληλεγγύη, τον σεβασμό προς τον άλλον και την υπομονή μέσα από τη μίμηση των εκπαιδευτών και των συνομηλίκων και την κριτική σκέψη, τη λήψη αποφάσεων,

¹⁸⁵Lalima & Dangwal, K. (2017). Blended Learning: An Innovative Approach. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (1), pp. 129-136, p. 129.

τον αυτοκαθορισμό και τη διαθεματική προσέγγιση ζητημάτων μέσα από την απόκτηση διαδικτυακών εμπειριών.^{186 187}

Για να είναι επιτυχημένη η εφαρμογή της μικτής μάθησης είναι αναγκαίο να υπάρξουν αλλαγές στην εκπαιδευτική διαδικασία, στα εκπαιδευτικά συστήματα, στο περιεχόμενο των εκπαιδευτικών εγχειριδίων και στις υποδομές. Οι εκπαιδευτές οφείλουν να είναι άριστα καταρτισμένοι για να μπορέσουν να συνδυάσουν αυτές τις δύο μεθόδους μάθησης, την παραδοσιακή και τη χρήση των υποστηρικτικών τεχνολογιών. Ακόμα, πρέπει να είναι ευπροσάρμοστοι, να είναι θετικοί στην αλλαγή, καινοτόμοι και να πραγματοποιούν δυναμικές αλλαγές. Οι εκπαιδευτικές δομές πρέπει να διαθέτουν εκσυγχρονισμένα εργαστήρια υπολογιστών, σύνδεση μεγάλης ταχύτητας στο διαδίκτυο και σύγχρονα ψηφιακά πολυμέσα. Οι γονείς χρειάζεται να είναι κοινωνοί αυτού του εγχειρήματος, να έχουν επίγνωση των εκπαιδευτικών διαδικασιών και καινοτομιών και να αναγνωρίζουν ότι η εφαρμογή της μικτής μάθησης έχει θετικά αποτελέσματα στις επιδόσεις και στην ψυχολογία των παιδιών τους, όταν πρόκειται για εκπαιδευόμενους μικρής ηλικίας. Τέλος, οι εκπαιδευτικές δομές πρέπει να αποδέχονται την αξιολόγηση και να διοργανώνουν τακτικές αξιολογήσεις για τους εκπαιδευόμενους.¹⁸⁸

Τα πλεονεκτήματα της επιτυχημένης εφαρμογής της μικτής μάθησης είναι ότι εφόσον ένα μεγάλος μέρος της γνώσης και των δεξιοτήτων κατακτάται μέσα από τη χρήση των νέων εκπαιδευτικών τεχνολογιών, δίνεται περισσότερος ποιοτικός χρόνος στην τάξη για λύση δημιουργικών και συνεργατικών καθηκόντων. Οι εκπαιδευόμενοι δεν χάνουν την αλληλεπίδραση και την ανθρώπινη επαφή με τον εκπαιδευτή ή τους υπόλοιπους συμμετέχοντες, ενισχύεται η φυσική και ηλεκτρονική επικοινωνία. Οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν ψηφιακές δεξιότητες, ανανεώνονται τα σχολικά εγχειρίδια και ο τρόπος μετάδοσης της γνώσης και των δεξιοτήτων και οι εκπαιδευόμενοι ενδυναμώνονται επαγγελματικά, αποκτώντας εσωτερικά κίνητρα μάθησης και συμμετοχής, υπευθυνότητα, πειθαρχία και αυτοέλεγχο.^{189 190 191}

¹⁸⁶Lalima & Dangwal, K. (2017). Blended Learning: An Innovative Approach. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (1), pp. 129-136, pp. 130-131.

¹⁸⁷Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 72.

¹⁸⁸Lalima & Dangwal, K. (2017). Blended Learning: An Innovative Approach. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (1), pp. 129-136, p. 133.

¹⁸⁹Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novalindry, D. (2020). Blended Learning as

Με την εφαρμογή προγραμμάτων που σχεδιάζονται με βάση τη μικτή μάθηση οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν τη μείωση των διδάκτρων. Υπάρχει η ευελιξία του χρόνου, η πρόσβαση στη γνώση γίνεται από οποιαδήποτε γεωγραφική περιοχή και παράλληλα ενισχύονται οι ψηφιακές δεξιότητες των συμμετεχόντων.^{192 193 194} Ακόμα, μέσω της μικτής μάθησης δίνεται η ευκαιρία στους εκπαιδευόμενους να αποκτήσουν γνώσεις και δεξιότητες που ανταποκρίνονται στις ανάγκες, στον τύπο νοημοσύνης που έχουν αναπτύξει, στην προηγούμενη μαθησιακή τους εμπειρία και στις αξίες τους. Η μικτή μάθηση είναι ανθρωποκεντρική και εξατομικευμένη. Επιπροσθέτως, από εμπειρικά δεδομένα προκύπτει ότι εκπαιδευόμενοι που είχαν λάβει συμμετοχή σε προγράμματα που προωθούσαν την μικτή μάθηση απέκτησαν ηγετικές δεξιότητες, αυτονομία στη λήψη αποφάσεων, αυτοπεποίθηση στην παρουσίαση των έργων τους μπροστά σε κοινό και την ικανότητα της διαχείρισης του χρόνου.^{195 196 197} Η εφαρμογή προγραμμάτων μικτής μάθησης δεν εξυπηρετεί μόνο τις ιδιαίτερες ανάγκες των εκπαιδευόμενων, αλλά ενισχύει και το κύρος της ακαδημαϊκής κοινότητας, την ποιότητα των παρεχόμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και μπορούν να συμμετέχουν όσοι εκπαιδευόμενοι το

Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

¹⁹⁰Lalima & Dangwal, K. (2017). Blended Learning: An Innovative Approach. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (1), pp. 129-136, p. 133.

¹⁹¹Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 72.

¹⁹²Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

¹⁹³Medina, L. (2018). Blended learning: Deficits and prospects in higher education. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34 (1), pp. 42- 56, p. 42.

¹⁹⁴Namyssova, G., Tussupbekova, G., Helmer, J., Malone, K., Afzal, M. & Jonbekova, D. (2019). Challenges and benefits of blended learning in higher education. *International Journal of Technology in Education*, 2(1), pp. 22-31, p. 23.

¹⁹⁵Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

¹⁹⁶Namyssova, G., Tussupbekova, G., Helmer, J., Malone, K., Afzal, M. & Jonbekova, D. (2019). Challenges and benefits of blended learning in higher education. *International Journal of Technology in Education*, 2(1), pp. 22-31, p. 28.

¹⁹⁷Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 72.

επιθυμούν, διότι δεν είναι αναγκαία η ύπαρξη χώρου στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής τάξης.^{198 199 200 201 202}

Η μικτή μάθηση θεωρείται ότι βασίζεται στις αρχές της παραδοσιακής διδασκαλίας και της χρήσης των νέων εκπαιδευτικών τεχνολογιών. Ωστόσο, σύμφωνα με την Marcy Driscoll η μικτή μάθηση αποτελεί έναν συνδυασμό από νέες τεχνολογίες που στηρίζονται στο διαδίκτυο, όπως η εικονική τάξη, η συνεργατική μάθηση, τα βίντεο, ο ήχος και το πολυμεσικό κείμενο για την ολοκλήρωση ενός εκπαιδευτικού στόχου. Είναι ο συνδυασμός διαφορετικών παιδαγωγικών προσεγγίσεων, όπως του εποικοδομητισμού, του συμπεριφορισμού και του γνωσιακού, συνδυάζει κάθε τύπο εκπαιδευτικής τεχνολογίας, όπως τα CD, τις εκπαιδευτικές ταινίες με παράλληλη φυσική εκπαίδευση και επίσης συγκεντρώνει και αναμειγνύει αρκετά καθήκοντα με τα εργασιακά καθήκοντα, προκειμένου να διευκολυνθεί η μετάβαση του εκπαιδευόμενου στην αγορά εργασίας. Σύμφωνα με τον Friesen ο όρος “μικτή μάθηση” εμφανίστηκε για πρώτη φορά το 1999 και αφορά τον συνδυασμό των νέων τεχνολογιών, των παιδαγωγικών θεωριών και των εργασιακών υποχρεώσεων. Περιλαμβάνει ορισμένα από τα πιο παλιά μηχανικά πολυμέσα, όπως οι κινηματογραφικές ταινίες, οι θεωρίες μάθησης, αλλά και τα πιο καινούρια πολυμέσα και τις πιο σύνθετες και σύγχρονες θεωρίες μάθησης.²⁰³

Τα σύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται στη μικτή μάθηση είναι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι ομάδες συνομιλίας και οι τοίχοι επικοινωνίας και διαμοιρασμού εκπαιδευτικού υλικού και απόψεων, οι οποίοι φιλοξενούνται από τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Στα ασύγχρονα τεχνολογικά εργαλεία περιλαμβάνονται τα ιστολόγια και τα μηνύματα του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου. Η μικτή μάθηση

¹⁹⁸Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 52.

¹⁹⁹Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

²⁰⁰Medina, L. (2018). Blended learning: Deficits and prospects in higher education. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34 (1), pp. 42- 56, p. 43.

²⁰¹Namyssova, G., Tussupbekova, G., Helmer, J., Malone, K., Afzal, M. & Jonbekova, D. (2019). Challenges and benefits of blended learning in higher education. *International Journal of Technology in Education*, 2(1), pp. 22-31, p. 23.

²⁰²Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 72.

²⁰³Cronje, J. (2020). Towards a New Definition of Blended Learning. *The Electronic journal of e-learning*, 18 (2), pp. 114-121, p. 114.

θεωρείται ότι ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες των εκπαιδευόμενων του 21^{ου} αιώνα. Στα περισσότερα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που εφαρμόζεται δίνεται περισσότερη έμφαση στην παραδοσιακή μετωπική διδασκαλία και στη μάθηση μέσα από ασύγχρονα και συγχρονισμένα τεχνολογικά εργαλεία.^{204 205}

²⁰⁶ Οι εκπαιδευτικές τεχνολογίες που λειτουργούν υποστηρικτικά στην εκπαιδευτική διαδικασία άρχισαν να εμφανίζονται ήδη το 1450 με την εύρεση του τυπογραφικού πιεστηρίου, αργότερα το 1840 εμφανίστηκε το πρώτο πρόγραμμα για την εκπαίδευση και κατάρτιση ατόμων που θα απασχολούνταν σε θέσεις γραφείου. Το 1900 δόθηκε η δυνατότητα ηχογράφησης διαφόρων ήχων, τη δεκαετία του '20 εμφανίστηκαν οι ραδιοφωνικοί σταθμοί, τη δεκαετία του '30 η τηλεόραση, του '60 το διαδίκτυο, του '80 τα CD-ROM, οι οπτικές ίνες και τα βίντεο και του '90 υπήρξε πολύ σημαντική η ανακάλυψη του παγκόσμιου διαδικτυακού ιστού (WWW).²⁰⁷

Τα εμπόδια που συναντούνται ως προς την εφαρμογή της μικτής μάθησης είναι η έλλειψη τεχνολογικού εξοπλισμού ή υποδομών, η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων των καταρτιζόμενων και εκπαιδευόμενων, αλλά και ορισμένων εκπαιδευτών, η έλλειψη πολιτικής και υποστήριξης του συγκεκριμένου τύπου μάθησης από ορισμένα ακαδημαϊκά ιδρύματα ή εκπαιδευτικούς οργανισμούς, οι μεγάλες αίθουσες διεξαγωγής της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η αδυναμία δημιουργίας ξεκάθαρων στόχων και αξιολόγησης των αποτελεσμάτων της εφαρμογής προγραμμάτων που εστιάζουν στην μικτή μάθηση. Ακόμα και η μη ύπαρξη ενός αναγνωρισμένου και κοινώς αποδεκτού ορισμού της μικτής μάθησης δημιουργεί περιορισμούς.^{208 209}

Σύμφωνα με τον Krismadinata και άλλους ερευνητές υπάρχουν τέσσερα ευδιάκριτα μοντέλα μικτής μάθησης που μπορούν να εφαρμοστούν στην

²⁰⁴Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 52.

²⁰⁵Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

²⁰⁶Namyssova, G., Tussupbekova, G., Helmer, J., Malone, K., Afzal, M. & Jonbekova, D. (2019). Challenges and benefits of blended learning in higher education. *International Journal of Technology in Education*, 2(1), pp. 22-31, p. 22.

²⁰⁷Bonk, C. & Graham, C. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer, p. 29.

²⁰⁸Bonk, C. & Graham, C. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer, p. 31.

²⁰⁹Namyssova, G., Tussupbekova, G., Helmer, J., Malone, K., Afzal, M. & Jonbekova, D. (2019). Challenges and benefits of blended learning in higher education. *International Journal of Technology in Education*, 2(1), pp. 22-31, p. 23.

εκπαιδευτική διαδικασία και ιδιαίτερα στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Είναι το μοντέλο της εναλλαγής, το ευέλικτο μοντέλο, αυτό της προσωπικής ανάπτυξης και το εμπλουτισμένο-ψηφιακό. Στο μοντέλο της εναλλαγής η εκπαιδευτική διαδικασία προσαρμόζεται και σχεδιάζεται εκ των προτέρων από τον εισηγητή-εκπαιδευτή. Η μάθηση κατακτάται μέσα από μικρές ομάδες ατόμων που συνεργάζονται, από τις δραστηριότητες ατόμων ίδιας ηλικίας, από την ολοκλήρωση ομαδικών εργασιών και από την ανάθεση επιλεκτικών και εξατομικευμένων καθηκόντων. Η χρήση των νέων τεχνολογιών για όλα τα επιμέρους στάδια μέχρι την ολοκλήρωση των ομαδικών ή ατομικών εργασιών θεωρείται απαραίτητη. Ο χώρος ολοκλήρωσης των εργασιών μπορεί να είναι ένα επιστημονικό εργαστήριο, μια αίθουσα διδασκαλίας ή/και οπουδήποτε επιθυμεί ο εκπαιδευόμενος. Για την εφαρμογή του μοντέλου της εναλλαγής της μικτής μάθησης είναι απαραίτητο να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Ο εκπαιδευτής οφείλει να σχεδιάσει και να προετοιμάσει εκ των προτέρων το περιεχόμενο του μαθήματος και τη διάρθρωση της ύλης, όπως τα κεφάλαια και τα υποκεφάλαια του εκπαιδευτικού υλικού, τον τρόπο αξιολόγησης των εκπαιδευόμενων, το εξώφυλλο του συγγράμματος, τον τίτλο του μαθήματος ή της διάλεξης και τις μεθόδους διδασκαλίας.²¹⁰ Ακόμα, πρέπει να μελετήσει και να αναλύσει το μορφωτικό επίπεδο, την ηλικία, το φύλο και το αν απασχολείται ή όχι ο κάθε εκπαιδευόμενος. Οφείλει να διαμορφώσει και να ιεραρχήσει τα καθήκοντα που αναθέτει ως προς τον βαθμό δυσκολίας και να τα προσαρμόσει στα ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων.^{211 212 213}

Στο ευέλικτο μοντέλο μικτής μάθησης οι οδηγίες και το εκπαιδευτικό υλικό αποστέλλονται στους εκπαιδευόμενους διαδικτυακά. Ο εκπαιδευτής παραμένει στην αίθουσα διδασκαλίας, έχοντας τον ρόλο του καθοδηγητή και οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να μελετήσουν οποιαδήποτε ώρα και από οποιοδήποτε μέρος θέλουν. Στο

²¹⁰Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5801.

²¹¹Bonk, C. & Graham, C. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer, p. 32.

²¹²Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 54.

²¹³Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

μοντέλο της προσωπικής ανάπτυξης οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε όσα εκπαιδευτικά προγράμματα επιθυμούν. Οι περισσότερες εργασίες ολοκληρώνονται ηλεκτρονικά και υπάρχει η δυνατότητα να συναντηθούν οι εκπαιδευόμενοι στην αίθουσα διδασκαλίας για να παρακολουθήσουν κάποιο εκπαιδευτικό βίντεο και να ανταλλάξουν απόψεις και πληροφορίες. Οι διαλέξεις με φυσική παρουσία είναι προαιρετικές. Στο εμπλουτισμένο-ψηφιακό μοντέλο οι εκπαιδευόμενοι οφείλουν με τη βοήθεια του εκπαιδευτή να παρουσιάσουν μια διάλεξη και να θέσουν καθήκοντα στους υπόλοιπους συμμετέχοντες, τα οποία ολοκληρώνονται ηλεκτρονικά. Και σε αυτό το μοντέλο, όπως και στο προηγούμενο η παρακολούθηση των διαλέξεων του εκπαιδευτή είναι προαιρετική.^{214 215}

Η μάθηση που δίνει κίνητρα στους μαθητές σε συνδυασμό με την καταβολή προσπάθειας από τους μαθητές και την εφαρμογή προγραμμάτων μικτής μάθησης έχουν θετικό αντίκτυπο στην επίδοσή τους και στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.²¹⁶ Το κίνητρο είναι ένα είδος προσπάθειας ή δύναμης που διαθέτει το άτομο και του δημιουργεί την ανάγκη να ολοκληρώσει ορισμένες δραστηριότητες. Η παροχή κινήτρων μάθησης περιλαμβάνει ορισμένους παράγοντες, όπως οι ανάγκες, οι στόχοι και η ενθάρρυνση. Η μάθηση που δίνει κίνητρα στους εκπαιδευόμενους μπορεί να λειτουργεί σαν μια εξωτερική ή/και εσωτερική ενδυνάμωση και συμβάλλει στην ολοκλήρωση των καθηκόντων και στη βελτίωση της συμπεριφοράς τους. Οι στόχοι του εκπαιδευτή στο πλαίσιο της παροχής κινήτρων είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευόμενους να γίνουν πιο διαλλακτικοί, να μην παρατήσουν την προσπάθειά τους, να εκφράζουν τις απόψεις και τα συναισθήματά τους, να είναι ανεξάρτητοι και να αντλούν ικανοποίηση μέσα από τη λύση διαφόρων ζητημάτων.²¹⁷

Η απόκτηση αυτοπεποίθησης από τον εκπαιδευόμενο εξυπηρετεί την επίγνωση των γνώσεων και των δεξιοτήτων που έχει και βελτιώνει την αντίληψη του για τους

²¹⁴Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 54.

²¹⁵Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novalindry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214), p. 5802.

²¹⁶Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 71.

²¹⁷Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, pp. 73,77.

γύρω του.²¹⁸ Η εφαρμογή της μικτής μάθησης συνιστά μια σημαντική λύση, προκειμένου ο σύγχρονος εκπαιδευόμενος και μετέπειτα εργαζόμενος να καταφέρει να ανταποκριθεί στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης. Η μικτή μάθηση εξυπηρετεί τη μεταστροφή του εκπαιδευόμενου από έναν παθητικό δέκτη γνώσεων σε έναν ενεργητικό αποδέκτη, ο οποίος δημιουργεί νέα γνώση. Η ένταξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει αλλάξει τη συμπεριφορά, τη στάση των μαθητών προς τη μάθηση και τον τρόπο που μαθαίνουν και επικοινωνούν μέσα και έξω από την αίθουσα διδασκαλίας.²¹⁹ Στο πλαίσιο της εφαρμογής ενός προγράμματος μικτής μάθησης ο εκπαιδευτής χρειάζεται να εστιάσει στις μεθόδους διδασκαλίας, στη σχέση του με τους μαθητές, στη σχέση των μαθητών μεταξύ τους, στις υποδομές της τάξης και στην παρεχόμενη ύλη, η οποία πρέπει να συμβαδίζει με το υπόλοιπα τμήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης.²²⁰

Η βελτίωση της επίδοσης των εκπαιδευόμενων συναντάται στο γνωστικό, κοινωνικό και συμπεριφορικό επίπεδο. Ο εκπαιδευτής οφείλει να αξιολογήσει το αν οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν όλες τις διαλέξεις του, αν μπορούν να κατακτήσουν και να εφαρμόσουν τη νέα γνώση τόσο στην προσωπική τους ζωή, όσο και στο δημόσιο βίο και αν δείχνουν ενεργητική διάθεση και συμμετοχή κατά τη διάρκεια του μαθήματος.²²¹

Η ισχύς του μοντέλου της μικτής μάθησης στηρίζεται στη δυνατότητα αλληλεπίδρασης των εκπαιδευόμενων οπουδήποτε και οποιαδήποτε χρονική στιγμή το επιθυμούν. Ο γρήγορος ρυθμός διάδοσης των νέων τεχνολογιών μεταξύ άλλων συνέβαλε και στη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτών. Οι σύγχρονοι εκπαιδευόμενοι μεγαλώνουν στην ψηφιακή εποχή, επομένως η ένταξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία είναι απαραίτητη, προκειμένου να διατηρηθεί το ενδιαφέρον τους. Οι νέες τεχνολογίες

²¹⁸Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p.74.

²¹⁹Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, pp. 74-75.

²²⁰Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 77.

²²¹Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82, p. 77.

έχουν αλλάξει τον τρόπο που σκέφτεται, μαθαίνει και αλληλεπιδρά ο σύγχρονος άνθρωπος.²²²

Εκτός από τα διαφορετικά μοντέλα εφαρμογής της μικτής μάθησης, υπάρχουν και μοντέλα ένταξης του διαδικτύου στο πλαίσιο ενός προγράμματος μικτής μάθησης. Είναι το διαδικτυακό μοντέλο μαθήματος, όπου όλες οι δραστηριότητες μάθησης ολοκληρώνονται με τη χρήση του διαδικτύου, χωρίς να είναι απαραίτητη η φυσική επαφή. Το εκπαιδευτικό υλικό, οι συζητήσεις, οι συμβουλές, οι οδηγίες, οι ασκήσεις και οι αξιολογήσεις διανέμονται διαδικτυακά στους εκπαιδευόμενους. Το δεύτερο μοντέλο είναι το επικεντρωμένο στο διαδίκτυο. Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτής αναθέτει ορισμένα καθήκοντα στους εκπαιδευόμενους και τους κατευθύνει στην ιστοσελίδα του μαθήματος. Τα ευρήματα των αναζητήσεών τους τα μοιράζονται οι εκπαιδευόμενοι στις διαλέξεις που γίνονται με φυσική παρουσία. Το επόμενο μοντέλο συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας του παρεχόμενου μαθήματος και είναι το ενισχυτικό διαδικτυακό μοντέλο.²²³

Σύμφωνα με την πυραμίδα της εμπειρίας του Edgar Dale οι άνθρωποι τείνουν να θυμούνται το 10% όσων έχουν διαβάσει, το 20% όσων έχουν ακούσει, το 30% όσων έχουν δει, το 50% όσων έχουν δει και έχουν ακούσει, το 70% όσων έχουν πει και έχουν γράψει και το 90% όσων έχουν κάνει. Η μάθηση που στηρίζεται στην ενεργό συμμετοχή του εκπαιδευόμενου είναι πιο αποδοτική.²²⁴ Επομένως, η προώθηση προγραμμάτων μικτής μάθησης θεωρείται σημαντική. Από την εφαρμογή τους επωφελούνται τόσο τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι οργανισμοί, διότι εκσυγχρονίζονται, αποκτούν κύρος, καινοτομούν και δίνουν τη δυνατότητα πρόσβασης στη γνώση με πιο χαμηλό κόστος. Ακόμα, διευρύνεται η ανθρώπινη επικοινωνία, η ανταγωνιστικότητα και ενισχύεται ένα είδος μάθησης που προωθεί τον ενεργητικό και δημιουργικό τρόπο σκέψης.²²⁵

²²²Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 50.

²²³Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 58.

²²⁴Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65, p. 60.

²²⁵Tayebinik, M. & Puteh, M. (2012). Blended Learning or E-learning? *International Magazine on Advances in Computer Science and Telecommunications*, 3(1), pp. 103-110, p. 110.

Κεφάλαιο 2ο: Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Εννοιών

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται η ανάλυση και κριτική επισκόπηση των θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί για τις έννοιες που εμπεριέχονται στην παρούσα διδακτορική διατριβή. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που αναπτύσσονται σε χρονολογική σειρά από την παλαιότερη στην πιο σύγχρονη αφορούν το ανθρώπινο κεφάλαιο, το κοινωνικό κεφάλαιο, τις δεξιότητες, τον ψηφιακό γραμματισμό και τις θεωρίες της μάθησης. Στις θεωρίες μάθησης για την πληρέστερη κατανόηση έχουν προστεθεί ορισμοί της μάθησης, της ψηφιακής μάθησης και ορισμοί των θεωριών της μάθησης. Οι συγκεκριμένες θεωρητικές προσεγγίσεις επιλέχθηκαν, διότι παρουσιάζουν ερευνητικό ενδιαφέρον και είναι αλληλένδετες μεταξύ τους. Για την ανάπτυξη του ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου είναι απαραίτητη η απόκτηση δεξιοτήτων και του ψηφιακού γραμματισμού. Οι δεξιότητες και ο ψηφιακός γραμματισμός κατακτούνται και μεταβιβάζονται κυρίως μέσα από την εφαρμογή των θεωριών μάθησης.

2.1. Ανθρώπινο Κεφάλαιο: Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Η ανάπτυξη τόσο του ανθρώπινου, όσο και του κοινωνικού κεφαλαίου θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για τη σύγχρονη ψηφιακή εποχή. Οι ταχύτατοι ρυθμοί ζωής και οι τεχνολογικές εξελίξεις έχουν επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο ο σύγχρονος άνθρωπος σκέφτεται, επικοινωνεί, μελετά και δραστηριοποιείται. Με την ανάπτυξη του ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου, οι σύγχρονες κοινωνίες θα αποκτήσουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στο διεθνές προσκήνιο, θα ενδυναμωθούν προσωπικά και επαγγελματικά οι πολίτες τους και οι επιχειρήσεις θα σημειώσουν οικονομική και παραγωγική άνοδο. Για τη διαχείριση της παγκοσμιοποίησης, της τέταρτης τεχνολογικής επανάστασης, του γρήγορου ρυθμού διάδοσης και παροχής των πληροφοριών, των μέσων επικοινωνίας και της συνεχούς ανανέωσης των γνώσεων και των δεξιοτήτων είναι σημαντικό να πραγματοποιηθεί μια στροφή στη

δημιουργία πολιτών με ανεπτυγμένο ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο.²²⁶ Οι νέοι έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν τις εφαρμοσμένες και λειτουργικές γνώσεις και δεξιότητες που υιοθέτησε η προηγούμενη γενιά, να διδαχτούν το πώς να τις χρησιμοποιούν και να ενθαρρυνθούν στον σχηματισμό νέων ιδεών, στη δημιουργία νέων καινοτόμων προϊόντων, στην εφαρμογή πράσινων και ψηφιακών μεθόδων, διαδικασιών και στην ενίσχυση του επιχειρηματικού πνεύματος.²²⁷

Ως ανθρώπινο κεφάλαιο ορίζονται οι ικανότητες και οι δεξιότητες που έχει αποκτήσει το άτομο, ενσωματωμένες στον συντελεστή παραγωγής εργασίας. Πρόκειται για ένα κεφάλαιο γνώσης, το οποίο συνδυάζει την τεχνογνωσία και την αξία της εμπειρίας και των ιδεών.²²⁸ Η έμφαση στο ανθρώπινο κεφάλαιο δόθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο.^{229 230 231} Γνωστοί διαμορφωτές θεωριών, σχετικών με το ανθρώπινο κεφάλαιο υπήρξαν ο Ted Schultz, ο Jacob Mincer, ο Milton Friedman, ο Sherwin Rosen και αρκετοί άλλοι, η δράση των οποίων συνδέεται με το Πανεπιστήμιο του Σικάγου.²³²

Οι παραπάνω μελετητές έχουν συσχετίσει την ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου με την οικονομική επιτυχία μιας επιχείρησης, αλλά και με την απόκτηση μιας θέσης εργασίας, που προσδίδει κοινωνικό γόητρο και βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχικής πυραμίδας της επιχείρησης. Ο κυριότερος εκπρόσωπος της σύγχρονης θεωρίας του ανθρωπίνου κεφαλαίου είναι ο Schultz, ο οποίος αναφέρει ότι το

²²⁶Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life"*, 27-30-10-2009. Busan, Korea.

²²⁷Babalola, B. (2003). *Budget Preparation and Expenditure Control in Education*. Ibadan: Awemark Industrial Printers, pp. 22-23.

²²⁸Αγιομυργιανάκης, Γ. (2008). *Επένδυση στη δημιουργία Ανθρωπίνου Κεφαλαίου: Εκπαίδευση και Κατάρτιση*. Διάλεξη στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

²²⁹Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=798>

²³⁰Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρωπίνου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρωπίνου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²³¹Συργιάννης, Χ. (2018). Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση. Στα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», 28-29 Απριλίου 2018. Αθήνα, σελ. 245.

²³²Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: The University of Chicago Press, pp. 45-46.

ανθρώπινο κεφάλαιο είναι αναπόσπαστο κομμάτι του ατόμου και είναι κεφάλαιο, διότι συνιστά μια πηγή μελλοντικών ικανοποιήσεων ή/και κερδών.²³³ ²³⁴ Ο Schultz (1971) διατύπωσε επίσης, την άποψη ότι η εκπαίδευση αποτελεί μια μορφή επένδυσης στις γνώσεις και στις δεξιότητες του ατόμου, η οποία οδηγεί στη μετέπειτα βελτίωση της αποτελεσματικότητας του ως εργαζόμενου. Ακόμα, ο Schultz αναφέρθηκε στο γεγονός ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο μπορεί να οφείλεται σε εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες, γι' αυτό κάνει λόγο για δύο είδη ανθρωπίνου κεφαλαίου. Αυτά είναι το γενικό και το συγκεκριμένο. Το γενικό ανθρώπινο κεφάλαιο αφορά τις γνώσεις και τις δεξιότητες, που αποκτά το άτομο εφ' όρου ζωής, ενώ το συγκεκριμένο αφορά τις γνώσεις και τις δεξιότητες που κατακτά στοχευμένα το άτομο, με απώτερο σκοπό να αποκτήσει μελλοντικά μια θέση απασχόλησης ή να γίνει περισσότερο αποδοτικό στην υπάρχουσα θέση του.²³⁵ ²³⁶ ²³⁷

Ο Malhorta αρκετά κοντά στις απόψεις του Schultz αντιμετωπίζει το ανθρώπινο κεφάλαιο σαν ένα “περιουσιακό στοιχείο”, το οποίο είναι ενσωματωμένο στο άτομο και δε μεταβιβάζεται. Στη Σύνοδο της Λισσαβόνας (2000) συζητήθηκε ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση τα επόμενα δέκα χρόνια θα καταστεί η πιο ανταγωνιστική οικονομία της γνώσης. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την επένδυση σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, τα οποία θα ενισχύσουν το ανθρώπινο κεφάλαιο του εργατικού δυναμικού των επιχειρήσεων και κατ' επέκταση θα ενισχυθεί η αγορά εργασίας με εργατικό δυναμικό υψηλά εξειδικευμένο.²³⁸ Μια μαθηματική προσέγγιση του 2001 ερμηνεύει το ανθρώπινο κεφάλαιο μέσα από τη χρήση της συνάρτησης $Y=F(K,L)$. Το Y είναι το εισόδημα, το K είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο και το L είναι η απασχόληση. Η αύξηση του Y δεν εξηγείται μόνο μέσα από την αύξηση του K και του L , αλλά και μέσα από την ποιότητα και την

²³³ Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=798>

²³⁴ Schultz, W. (1971). Investment in Human Capital. *American Economic Review*, 51, pp. 1-17, pp. 2-3.

²³⁵ Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: The University of Chicago Press, pp. 45-46.

²³⁶ Fleischhauer, K. (2007). *A Review of Human Capital Theory: Microeconomics*. Discussion Paper no. 2007-01, University of St. Gallen.

²³⁷ Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on “Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life”*, 27-30-10-2009. Busan, Korea.

²³⁸ Πεχτελίδης, Γ. (2019). *Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου*. Διαδικτυακή εισήγηση. Ανακτήθηκε στις 11-03-2019.

αποτελεσματικότητα των συντελεστών παραγωγής (τεχνολογική πρόοδος, εκπαίδευση και κατάρτιση κ.τ.λ.), οι οποίοι επηρεάζουν το K και το L.²³⁹

Ο Ψαχαρόπουλος (2004) θεωρεί ότι μέσα από την εκπαίδευση και την ανάπτυξη ικανοτήτων, δεξιοτήτων στο επιχειρησιακό περιβάλλον, συχνά γεννιέται νέα γνώση και βελτιώνεται η υπάρχουσα, γεγονός που οδηγεί την επιχείρηση να γίνει ανταγωνιστική και να αναπτυχθεί οικονομικά.²⁴⁰ Ο Δρακόπουλος (2006) διερευνώντας τη δημιουργία οικονομικής ανάπτυξης, υποβαθμίζει τους κλασικούς παραγωγικούς συντελεστές, όπως τη γη, το κεφάλαιο και την εργασία και προάγει τους άυλους συντελεστές, όπως την πληροφορία, τη γνώση και την ικανότητα, οι οποίοι με τη σειρά τους συναποτελούν το ανθρώπινο κεφάλαιο.²⁴¹ Ο Νικολάου (2006) συνδυάζει το ανθρώπινο κεφάλαιο με το οικονομικό και αναφέρει ότι η εκπαίδευση, η εμπειρία, η γνώση του αντικειμένου και η προθυμία του εργατικού δυναμικού είναι αυτά τα χαρακτηριστικά που μπορούν να προσδώσουν οικονομική αξία στην επιχείρηση.²⁴²

Οι Frank και Bemanke (2007) ορίζουν το ανθρώπινο κεφάλαιο ως ένα αμάλγαμα παραγόντων, όπως είναι η εκπαίδευση, η εμπειρία, η κατάρτιση, η ενέργεια, οι συνήθειες και η πρωτοβουλία. Όλα αυτά τα συστατικά συνθέτουν τον επιτυχημένο εργαζόμενο.²⁴³ Για τον Kwon (2009) νοείται ως οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι συμπεριφορές του ατόμου, οι οποίες διευκολύνουν την προσωπική, την κοινωνική και οικονομική του ανάπτυξη.²⁴⁴ Ο Ζαρίφης (2013) υποστηρίζει ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο συσχετίζεται με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, η οποία δίνει έμφαση στη μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων στους ανθρώπους. Σκοπός είναι η οικονομική ανάπτυξη των συμμετεχόντων και η παραγωγή οικονομικού

²³⁹Pohjola, M. (2001). *Information Technology, Productivity, and Economic Growth: International Evidence and Implications for Economic Development*. Oxford: Oxford University Press, pp. 452-453.

²⁴⁰Ψαχαρόπουλος, Γ. (2004). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 32.

²⁴¹Δρακόπουλος, Π. (20-01-2006). Η εκπαίδευση αποδίδει τον καλύτερο τόκο. *Ελευθεροτυπία*. Ανακτήθηκε στις 04-03-2019, από <http://www.physics4u.gr/news/2006/scnews2585.html>

²⁴²Νικολάου, Ι. (2006). *Διοικώντας το ανθρώπινο κεφάλαιο*. Αθήνα: Σιδέρης, σελ. 45.

²⁴³Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life"*, 27-30-1-2009. Busan, Korea.

²⁴⁴Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life"*, 27-30-10-2009. Busan, Korea.

κεφαλαίου.²⁴⁵ Σύμφωνα με τον Συργιάννη (2018) το ανθρώπινο κεφάλαιο συνδυάζεται με την ικανότητα ενός ατόμου να επιλύει διάφορα επιχειρηματικά προβλήματα. Η θεωρία του καλύπτει επίσης, το πόσο αποτελεσματικά ένα άτομο χρησιμοποιεί τους κλασικούς παραγωγικούς συντελεστές, μέσα από την ατομική του δημιουργικότητα και εφευρετικότητα.²⁴⁶ Για κάποιους μελετητές το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτελεί το σύνολο των φυσικών και επίκτητων ικανοτήτων του ατόμου.²⁴⁷

Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου άσκησε επιρροή στην πολιτική των δυτικών κυβερνήσεων για τη δημιουργία ενός εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.²⁴⁸ Η εκπαίδευση θεωρείται ένας μοχλός οικονομικής ανάπτυξης και αύξησης της παραγωγικής ικανότητας του εργατικού δυναμικού. Σκοπός είναι η ισότητα των παρεχόμενων ευκαιριών και η μέγιστη αξιοποίηση του διανοητικού πλούτου των πολιτών κάθε ευρωπαϊκής χώρας.²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ Ωστόσο, η ανάπτυξη θα επέλθει μόνο μέσα από την ποιότητα και την ισότητα των ευκαιριών πρόσβασης και συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, αλλά και στην τυπική εκπαίδευση της κάθε χώρας μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁵² ²⁵³ Η

²⁴⁵Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 4.

²⁴⁶Συργιάννης, Χ. (2018). Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση. Στα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», 28-29 Απριλίου 2018. Αθήνα, σελ. 246.

²⁴⁷Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=798>

²⁴⁸Πεχτελίδης, Γ. (2019). *Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου*. Διαδικτυακή εισήγηση. Ανακτήθηκε στις 11-03-2019.

²⁴⁹Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²⁵⁰Olanian, D. & Okemakinde, T. (2008). Human Capital Theory: Implications for Educational Development. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 5(5), pp. 479-483. In: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/pjssci/2008/479-483.pdf>, p. 480.

²⁵¹Πεχτελίδης, Γ. (2019). *Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου*. Διαδικτυακή εισήγηση. Ανακτήθηκε στις 11-03-2019.

²⁵²Almendarez, L. (2011). *Human Capital Theory: Implications for Educational Development*. Retrieved at 11-10-2021, from <http://www.open.uwi.edu/sites/default/files/bnccde/belize/conference/papers2010/almendarez.html>

²⁵³Olanian, D. & Okemakinde, T. (2008). Human Capital Theory: Implications for Educational Development. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 5(5), pp. 479-483. In: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/pjssci/2008/479-483.pdf>, p. 481.

επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο συντελεί μια στρατηγική ανάπτυξης των σύγχρονων κρατών μελών της Ένωσης, δεν πρέπει να μένουν “ανεκμετάλλευτα” αποθέματα ταλαντούχων ανθρώπων.^{254 255}

Χαρακτηριστική είναι η ύπαρξη μιας θετικής συσχέτισης του ανθρωπίνου κεφαλαίου με την εκπαίδευση ενηλίκων.^{256 257 258} Ακόμα, θετική είναι η συσχέτιση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τη χρήση των νέων τεχνολογιών από τους Ευρωπαίους νέους. Όσο πιο εξοικειωμένοι παρουσιάζονται να είναι οι νέοι με τις νέες τεχνολογίες, τόσο περισσότερες ευκαιρίες μάθησης και επιμόρφωσης έχουν.^{259 260} Οι παραδοσιακοί παραγωγικοί συντελεστές, όπως η γη έχουν πλέον μικρότερη αξία στην ανάπτυξη της παραγωγής και στη συγκέντρωση οικονομικών κερδών από τους άυλους συντελεστές (ανθρώπινο κεφάλαιο). Όσο πιο πολλές πληροφορίες και γνώσεις παράγουν οι σύγχρονες κοινωνίες, τόσο πιο εύπορες γίνονται. Η κερδοφορία μιας κοινωνίας γίνεται έκδηλη μέσα από την ίδρυση υπηρεσιών διαδικτύου και τεχνολογικής έρευνας.^{261 262} Για την ενίσχυση του ανθρωπίνου κεφαλαίου στην

²⁵⁴Fleischhauer, K. (2007). *A Review of Human Capital Theory: Microeconomics*. Discussion Paper no. 2007-01, University of St. Gallen.

²⁵⁵Πεχτελίδης, Γ. (2019). *Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου*. Διαδικτυακή εισήγηση. Ανακτήθηκε στις 11-03-2019.

²⁵⁶Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=798>

²⁵⁷Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρωπίνου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρωπίνου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²⁵⁸Συργιάννης, Χ. (2018). Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση. Στα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», 28-29 Απριλίου 2018. Αθήνα, σελ. 246.

²⁵⁹Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulteduc.gr/blog/?p=798>

²⁶⁰Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρωπίνου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρωπίνου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²⁶¹Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on “Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life”*, 27-30-10-2009. Busan, Korea.

ψηφιακή εποχή, εκτός από το τεχνολογικό (Hardware) και το λογισμικό (Software) μέρος ενός υπολογιστή, έχει εξευρεθεί και ένα τρίτο, το Wetware. Το συγκεκριμένο μέρος αφορά τον άνθρωπο, ο οποίος χειρίζεται τον υπολογιστή και διαθέτει την απαραίτητη τεχνογνωσία.²⁶³

Η μέτρηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου επιτυγχάνεται μέσα από τον δείκτη του ανθρωπίνου κεφαλαίου, ο οποίος είναι ο μέσος αριθμητικός τεσσάρων άλλων δεικτών. Αυτοί οι δείκτες είναι η εκπαίδευση, η υγεία και η ευελιξία, το εργατικό δυναμικό και η απασχόληση και το κατάλληλο περιβάλλον –δυνατότητα πρόσβασης ή απόκτησης τεχνολογικού εξοπλισμού.²⁶⁴ Το ανθρώπινο κεφάλαιο εμπειρικά είναι σχεδόν αδύνατο να μετρηθεί.²⁶⁵ ²⁶⁶ Αυτή η αδυναμία έγκειται στο γεγονός ότι τα προσόντα που αποκτά κάποιος από τη συμμετοχή του σε διάφορες δραστηριότητες μάθησης, κατάρτισης και κοινωνικοποίησης συνεχώς μεταβάλλονται (δυναμική διαδικασία). Για την ισχυροποίηση αυτής της θέσης ο ΟΟΣΑ χρησιμοποιεί ένα εύστοχο παράδειγμα. Κατά τη διάρκεια της ανατροφής των παιδιών αναπτύσσονται διάφορες δεξιότητες, οι οποίες σπανίως αναγνωρίζονται από τους συμβατικούς υπολογισμούς του ανθρωπίνου κεφαλαίου κάθε χώρας.²⁶⁷

Επιπροσθέτως, μια τροχοπέδη στη μέτρηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου συναντάται στο γεγονός ότι είναι συνυφασμένο με το κοινωνικό κεφάλαιο, διότι το άτομο έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει γνώσεις και δεξιότητες και μέσα από τον σχηματισμό κοινωνικών δικτύων. Η μέτρηση του ανθρωπίνου κεφαλαίου μπορεί να συμπεριλάβει τέσσερις ακόμα δείκτες. Οι δείκτες αυτοί είναι τα έξοδα για την εκπαίδευση και κατάρτιση ενός ατόμου, η πρακτική εφαρμογή του αποκτηθέντος

²⁶²Συργιάννης, Χ. (2018). Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση. Στα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», 28-29 Απριλίου 2018. Αθήνα, σελ. 246.

²⁶³Συργιάννης, Χ. (2018). Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση. Στα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», 28-29 Απριλίου 2018. Αθήνα, σελ. 246.

²⁶⁴Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulthoodeduc.gr/blog/?p=798>

²⁶⁵Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life"*, 27-30-10-2009. Busan, Korea.

²⁶⁶Pohjola, M. (2001). *Information Technology, Productivity, and Economic Growth: International Evidence and Implications for Economic Development*. Oxford: Oxford University Press, pp. 452-453.

²⁶⁷OECD. (1998). Social Capital: The Missing Link? *World Bank Social Capital Initiative Working Paper No. 3*, p. 9.

ανθρωπίνου κεφαλαίου, η αύξηση της οικονομικής και παραγωγικής ικανότητας και η απασχολησιμότητα.²⁶⁸

Ο κοινός παρονομαστής στον οποίο καταλήγουν οι περισσότεροι μελετητές που έχουν διατυπώσει θεωρίες, οι οποίες σχετίζονται με το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την οικονομική ανάπτυξη. Η απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων, ικανοτήτων και επαγγελματικής προϋπηρεσίας από τα άτομα συμβάλλει στην οικονομική και επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου και στον κοινωνικό μετασχηματισμό. Τα άτομα με υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο επωφελούνται τόσο τα ίδια, όσο και η κοινωνία στο σύνολό της. Οι εθνικές κυβερνήσεις των κρατών μελών θα ήταν λειτουργικότερο να εστιάσουν στις πολιτικές εργασίας, στην εξειδίκευση του εργατικού δυναμικού τους και στο εγχείρημα της αναγνώρισης των προσόντων από την εμπλοκή του ατόμου σε όλα τα είδη μάθησης.²⁶⁹ Η χώρα, η οποία διαθέτει τεχνολογικές υποδομές και επιτρέπει την ίση συμμετοχή των πολιτών σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης παρουσιάζει θετικές προσδοκίες να γίνει πιο ισχυρή στη διεθνή σκηνή, αλλά και στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.²⁷⁰

2.2. Κοινωνικό Κεφάλαιο: Θεωρητικές Προσεγγίσεις

Για την αποσαφήνιση του όρου και την ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί είναι σημαντικός ο διαχωρισμός σε τρεις χρονικές περιόδους. Η πρώτη περίοδος φτάνει μέχρι το 1980, η δεύτερη μέχρι το 1990 και η τρίτη μέχρι και σήμερα. Υπάρχει ωστόσο, μια έμμεση πρόδρομη τοποθέτηση, που πλησίασε αρκετά τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο, έτσι όπως ορίζεται και χρησιμοποιείται σήμερα.

²⁶⁸Ederer, P., Schuler, P. & Willms, S. (2007). *The European Human Capital Index: The Challenge of Central and Eastern Europe*. The Lisbon Council Policy Brief. Retrieved at 16-05-2020, from <http://www.lighthouseurope.com/fileadmin/lighthouseurope/download/background/TheEuropeanHumanCapitalIndex.pdf>

²⁶⁹Olanayan, D. & Okemakinde, T. (2008). Human Capital Theory: Implications for Educational Development. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 5(5), pp. 479-483. In: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/pjssci/2008/479-483.pdf>, p. 481.

²⁷⁰Almendarez, L. (2011). *Human Capital Theory: Implications for Educational Development*. Retrieved at 11-10-2021, from <http://www.open.uwi.edu/sites/default/files/bnccde/belize/conference/papers2010/almendarez.html>

Η τοποθέτηση αυτή ανήκει στη Lyda J. Hanifan (1916), η οποία επιχείρησε να εξηγήσει τον όρο της συμμετοχικότητας σε σχέση με την εκπαιδευτική επίδοση. Περιορίζεται ωστόσο στην οργάνωση της κοινοτικής ζωής.^{271 272 273}

Για την πρώτη περίοδο, η οποία φτάνει μέχρι το 1980, οι κυριότεροι εκπρόσωποι που διατύπωσαν τις θεωρίες τους σχετικά με το κοινωνικό κεφάλαιο ήταν ο Alexis de Tocqueville, ο Durkheim και ο Μοντεσκιέ. Βέβαια, στις τοποθετήσεις τους δεν περιλαμβάνονταν τα οφέλη και η επίδραση που έχει η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου για την κοινωνία στο σύνολό της. Ο Alexis de Tocqueville υποστηρίζει ότι ο δημοκρατικός τρόπος οργάνωσης των κοινωνιών πρέπει να χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα και οι κοινωνικοί δεσμοί χρειάζεται να παρουσιάζουν μια δυναμική, προκειμένου να μην επικρατήσει ο ατομικισμός. Ο Alexis de Tocqueville με την προσέγγιση του επιθυμεί να τονίσει ότι οι κοινωνίες και τα συστήματα πολιτικής οργάνωσης δεν πρέπει να παραμένουν στάσιμα, αλλά να μεταβάλλονται, ούτως ώστε να ανταποκρίνονται στις συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις των εκάστοτε κοινωνιών και των ατόμων. Ο Durkheim (1960) τονίζει ιδιαίτερα τη σημασία που διαδραματίζουν οι δεσμοί που αναπτύσσονται μεταξύ των ατόμων και των οργανωμένων συνδέσμων με το κράτος. Το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί ωστόσο, να αποτελέσει και επέκταση των ιδεών του Hume, του Burke και του Adam Smith, που αναπτύχθηκαν κατά τον 18^ο αιώνα. Οι συγκεκριμένοι δεν περιορίστηκαν στην περιγραφή και ανάλυση του κοινωνικού συμβολαίου ή της Κοινωνίας των Πολιτών, αλλά αναφέρθηκαν και στην περιγραφή και στην ανάπτυξη των κοινωνικών δικτύων, στην αρχή της αμοιβαιότητας και των κοινωνικών κανόνων που διέπουν τα κοινωνικά δίκτυα.²⁷⁴

Επιπλέον, οι Lincoln και Miller (1979) αναφέρονται στην αξιοποίηση του κοινωνικού κεφαλαίου ως ενός πόρου που είναι ενσωματωμένος στα ατομικά δίκτυα των επιχειρηματιών και επιτρέπει την ανάπτυξη των πρωτοβουλιών, την ανάληψη του

²⁷¹ Παπάνης, Ε. (2007). *Η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της εκπαίδευσης*. Ανακτήθηκε στις 03-09-2017, από http://epapanis.blogspot.com/2007/09/blog-post_03.html

²⁷² Πούπος, Η. (2010). *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, σελ. 30.

²⁷³ Τσουνής, Α. & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό κεφάλαιο: μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησής του. *Το βήμα των κοινωνικών επιστημών*, IZ(66), σελ. 141-171, σελ. 142.

²⁷⁴ Παπάνης, Ε. (2007). *Η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της εκπαίδευσης*. Ανακτήθηκε στις 03-09-2017, από http://epapanis.blogspot.com/2007/09/blog-post_03.html

κινδύνου και την εξασφάλιση περισσότερων πόρων.²⁷⁵ Ο Dewey (1902) αναφέρθηκε στη δημιουργία και στην ενίσχυση των συλλόγων, των ενώσεων και των συνδέσμων για τη λύση διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων. Επιπροσθέτως, ο Max Weber (1977) θεωρεί ότι στην ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου παίζουν σημαντικό ρόλο, εκτός από τους οικονομικούς και άλλοι παράγοντες, όπως η πολιτική ιδεολογία, η εθνικότητα, η θρησκεία και οι συγγενείς σχέσεις. Αντιλαμβάνεται ρητά τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο και την αρετή της εμπιστοσύνης, όχι μόνο ως αποτέλεσμα εκούσιας βούλησης, αλλά και ποικιλόμορφων καταναγκασμών, στο πλαίσιο της κοινωνικής συμμόρφωσης.²⁷⁶

Η δεύτερη χρονική περίοδος φτάνει μέχρι το 1990. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι της κοινωνιολογικής θεωρίας του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ο Bourdieu και ο Coleman. Ο Bourdieu (1986) τονίζει την ύπαρξη διαφορετικών μορφών κεφαλαίου: του οικονομικού, του συμβολικού, του πολιτισμικού και του κοινωνικού. Το κοινωνικό κεφάλαιο κατά τον Bourdieu ορίζεται ως: «*Η συσσώρευση των πραγματικών ή των δυνάμει πόρων που συνδέονται με την κατοχή ενός σχετικά μόνιμου δικτύου περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένων σχέσεων αμοιβαίας βοήθειας και αναγνώρισης ή με άλλα λόγια η συμμετοχή σε μια ομάδα, η οποία εξασφαλίζει στα μέλη της μέσα από το συλλογικά αποκτημένο της κεφάλαιο, διαπιστευτήρια που νομιμοποιούν την αξιολογία του σε ποικίλες εκφάνσεις της ζωής*».^{277 278} Στο θεωρητικό πλαίσιο της τοποθέτησης του Bourdieu για το κοινωνικό κεφάλαιο υποβόσκει ότι αποτελεί ένα μηχανισμό παραγωγής και αναπαραγωγής κοινωνικών ανισοτήτων. Ο Bourdieu εξέφρασε ακόμη την ανησυχία του, ότι αυτή η καταπίεση που ασκεί η εξουσία θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία πρωτίστως και στον πολιτισμό δευτερευόντως.²⁷⁹

²⁷⁵ Στο Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

²⁷⁶ Woolcock, M. (1998). Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory & Society*, 27, pp. 151-208, p. 155.

²⁷⁷ Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood, pp. 248-249.

²⁷⁸ Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

²⁷⁹ Fine, B. & Lapavistas, C. (2004). Social Capital and Capitalist Economies. *South Eastern Europe Journal of Economics*, (1), pp. 17-34, p. 19.

Ο Coleman θεωρεί ότι: «Το κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται από τη λειτουργία του, δεν αποτελεί μια οντότητα, αλλά μια ποικιλία διαφορετικών οντοτήτων με ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά, τα οποία περιέχουν κάποιες εκδοχές της κοινωνικής δομής και διευκολύνουν ορισμένες δράσεις ατόμων που ανήκουν σ' αυτή τη δομή».²⁸⁰ Ο Coleman αντιλαμβάνεται το κοινωνικό κεφάλαιο σαν τη βάση για την ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου. Η περιγραφή του κοινωνικού του κεφαλαίου συντίθεται από τρεις εκφάνσεις. Η πρώτη αφορά τις υποχρεώσεις και τις προσδοκίες που εξαρτώνται από την αξιοπιστία με όρους εμπιστοσύνης του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η δεύτερη αφορά τη ροή της πληροφορίας μέσα από την κοινωνική δομή, προκειμένου αυτή να λειτουργήσει ως βάση για δράση και η τρίτη επικεντρώνεται στην παρουσία κοινωνικών κανόνων που συνδέεται η παράβασή τους με αποτελεσματικές κυρώσεις.²⁸¹

Τέλος, η τρίτη περίοδος είναι αρκετά εκτεταμένη. Το χρονικό διάστημα που καλύπτεται είναι από το 1990 μέχρι σήμερα. Οι τοποθετήσεις που έχουν γίνει είναι αρκετές, με πιο σπουδαία αυτή του Putnam. Ο Putnam (1995) ορίζει το κοινωνικό κεφάλαιο ως ένα οικολογικό χαρακτηριστικό, το οποίο εστιάζει στα χαρακτηριστικά της κοινωνικής οργάνωσης (νόρμες, αξίες, στάσεις, δίκτυα, κοινωνική εμπιστοσύνη), τα οποία διευκολύνουν τη συνεργασία και τη συλλογική δράση, με απώτερο σκοπό το αμοιβαίο όφελος και την επικράτηση της δημοκρατίας. Ο Putnam επίσης θεωρεί ότι σημαντικοί δείκτες του κοινωνικού κεφαλαίου είναι η εμπιστοσύνη, η αμοιβαιότητα και η συμμετοχή σε οργανώσεις της Κοινωνίας των Πολιτών.²⁸² Για τον ορισμό του κοινωνικού κεφαλαίου ενδιαφέρθηκε και η Παγκόσμια Τράπεζα, η οποία αντιμετωπίζει το κοινωνικό κεφάλαιο σαν μια εξαιρετικά ανθεκτική κόλλα, η οποία κρατά τις κοινωνίες ενωμένες. Ο Portes (1998) αντιλαμβάνεται το κοινωνικό κεφάλαιο ως τις προσδοκίες για δράση εντός μιας ομάδας, οι οποίες επηρεάζουν τις οικονομικές της επιδιώξεις. Γνωστή είναι και η θεωρία του Woollock (1998), η οποία

²⁸⁰ Coleman, J. (1990). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, pp. 95-320, p. 302.

²⁸¹ Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος_χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

²⁸² Illingworth, P. (2009). The Duty to Promote Social Capital. In Dawson Angus (edited), *The Philosophy of Public Health* (pp. 39-40). UK: Ashgate Publishing, p. 39.

περιλαμβάνει όλες τις αξίες που διευκολύνουν την ομαδική δράση και στηρίζουν την ανάπτυξη της Κοινωνίας των Πολιτών.²⁸³

Ο Lin (2001) υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να γίνει αντιληπτό ως πόροι εμποτισμένοι στα κοινωνικά δίκτυα. Αποτελεί μια επένδυση των ανθρώπων που θα τους αποφέρει μετέπειτα χρήματα. Το ίδιο έτος, ο Fukuyama προσπαθώντας να ορίσει το κοινωνικό κεφάλαιο δίνει έμφαση στον όρο της εμπιστοσύνης, την οποία θεωρεί καθοριστική. Ο Παρασκευόπουλος (2001) υποστηρίζει ότι το κοινωνικό κεφάλαιο σαν έννοια εμφανίστηκε για να δώσει λύσεις πάνω σε διάφορα κοινωνικά ζητήματα, που είχαν ανακύψει στις δυτικές κοινωνίες.²⁸⁴ Στον Field (2005) η θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου συνοψίζεται στο ζήτημα των σχέσεων. Χωρίς τη δημιουργία σχέσεων, ίσως θα ήταν δύσκολη η επιτέλεση διαφόρων δραστηριοτήτων και διαδικασιών.²⁸⁵

Αν και έχουν διατυπωθεί αρκετές θεωρίες για το κοινωνικό κεφάλαιο, δεν έχει επικρατήσει μια επίσημη θεωρία. Η κάθε θεωρία του κοινωνικού κεφαλαίου παρουσιάζει μια δυναμική, διότι επηρεάζεται από οικονομικούς, πολιτικούς, ιστορικούς, πολιτισμικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Συνοψίζοντας, οι περισσότερες θεωρίες που έχουν διατυπωθεί και αφορούν το κοινωνικό κεφάλαιο το περιγράφουν ως την ανάπτυξη ισχυρών κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες βασίζονται στην κατανόηση, στην αμοιβαιότητα, στην αλληλεγγύη και στην εμπιστοσύνη με θετικά αποτελέσματα, τόσο για το άτομο, όσο και για ολόκληρη την κοινωνία.

Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου εξαρτάται κάθε φορά από το τι επιθυμεί να αποδείξει ο ερευνητής και τη συσχέτιση των μεταβλητών που επιδιώκει να ελέγξει. Οι Nahapiet και Ghoshal (1998) για τη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου

²⁸³ Στο Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²⁸⁴ Παρασκευόπουλος, Χ. (2001). Κοινωνικό Κεφάλαιο, Κοινωνία Πολιτών και Δημόσια Πολιτική: Συλλογική δράση και δημόσια αγαθά στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 106, σελ. 43-65, σελ. 45.

²⁸⁵ Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

χρησιμοποιούν τις επιμέρους μορφές του: το δομικό, το σχεσιακό και το γνωστικό.²⁸⁶ Οι Bullen και Onyx (2000) κάνουν λόγο για την ύπαρξη έξι διαστάσεων, η κάθε μία εκ των οποίων οικοδομεί το δομικό ή το γνωστικό κοινωνικό κεφάλαιο. Η πρώτη αφορά τη συμμετοχή στην τοπική κοινωνία, η δεύτερη διάσταση αφορά τους δεσμούς που αναπτύσσει το άτομο στον χώρο της εργασίας του, η τρίτη διάσταση αναφέρεται στην υιοθέτηση μιας ειλικρινούς και φιλικά διακεείμενης συμπεριφοράς προς όλους τους ανθρώπους, η τέταρτη περιλαμβάνει την ανάπτυξη αισθημάτων εμπιστοσύνης και ασφάλειας, η πέμπτη τονίζει την ανάγκη της καλλιέργειας της ανοχής και του σεβασμού στην ετερότητα και η έκτη και τελευταία διάσταση αφορά τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²⁸⁷

Άλλη μια προσέγγιση που έχει διατυπωθεί σχετικά με τη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου, το διαχωρίζει σε τρία επίπεδα: το μικρό-επίπεδο, το μεσό-επίπεδο και το μακρό-επίπεδο. Το πρώτο έχει τη μορφή οριζόντιων δικτύων, δηλαδή εστιάζει στις οικείες σχέσεις των ατόμων, το δεύτερο επίπεδο επικεντρώνεται στις οριζόντιες και κάθετες σχέσεις, οι οποίες αναπτύσσονται μεταξύ των περιφερειακών και των τοπικών ενώσεων και το τρίτο, το οποίο λαμβάνει τη μορφή του ευρύτερου θεσμικού και πολιτικού περιβάλλοντος. Η μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου δεν είναι ένα εύκολο εγχείρημα, λόγω της διατύπωσης ποικίλων θεωριών γύρω από αυτήν την έννοια. Οι περισσότερες μελέτες που έχουν διεξαχθεί σχετικά με τη μέτρηση του κοινωνικού κεφαλαίου έως τώρα χρησιμοποιούν μια ad hoc μεθοδολογία. Η έμφαση τείνει να δίνεται κυρίως στις έννοιες της εμπιστοσύνης, της συνεργασίας και της γενικότερης συμμετοχής σε ομάδες και κοινωνικά δίκτυα.²⁸⁸

Οι επικριτές της θεωρίας του κοινωνικού κεφαλαίου έχουν διατυπώσει κατά καιρούς ορισμένα αρνητικά του στοιχεία. Αυτά είναι η έλλειψη αν-ιστορικότητας, η πρόκληση ενός ελλείμματος πολιτισμικής ευαισθησίας, το οποίο συνδυάζεται και με τον αποκλεισμό της έξω-ομάδας, ο περιορισμός της προσωπικής ελευθερίας πολλές φορές και ότι μπορεί να λειτουργήσει σαν ένα μηχανισμό παραγωγής και

²⁸⁶Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρωπίνου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρωπίνου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²⁸⁷Bullen, P. & Onyx, J. (2000). Measuring social capital in five communities in NSW. *Journal of Applied Behavior Science*, 36, pp. 23-42, p. 25.

²⁸⁸Τσουνής, Α. & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό κεφάλαιο: μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησής του. *Το βήμα των κοινωνικών επιστημών, IZ(66)*, σελ. 141-171, σελ. 152.

αναπαραγωγής ανισοτήτων. Στην ουσία το τελευταίο αρνητικό αποτέλεσμα της εφαρμογής του κοινωνικού κεφαλαίου το επισημαίνει και το υποστηρίζει και ο Bourdieu.^{289 290} Κατά τον Πούπο (2010) το αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο μπορεί να προκύψει μέσα από τη συνεργασία ομάδων, οι οποίες προασπίζονται το προσωπικό τους όφελος, καταπατώντας τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των υπολοίπων. Άλλη μία τροχοπέδη στην ορθή εφαρμογή και ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου είναι η αδυναμία μέτρησής του. Οι μεταβλητές του δεν αποτελούν καθορισμένες έννοιες, αλλά επιλέγονται κατά περίπτωση. Αντιδράσεις έχουν προκληθεί και με τη χρήση του όρου “κεφάλαιο”. Το κεφάλαιο ως όρος προκαλεί αποστροφή, διότι παραπέμπει σε τράπεζες, επιχειρήσεις και οικονομία.²⁹¹

Τα πλεονεκτήματα από την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου ποικίλουν. Το θετικό κοινωνικό κεφάλαιο συνδέεται με μικρότερη εγκληματικότητα,²⁹² καλύτερη υγεία, μεγαλύτερο ενδιαφέρον βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου, δικαιότερη κατανομή εισοδήματος, λιγότερη διαφθορά, αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση, μεγαλύτερη ασφάλεια και προστασία και καλύτερους οικονομικούς δείκτες.²⁹³ Κατά τον Lochner και άλλους μελετητές, άλλα θετικά πρόσημα της προώθησης του κοινωνικού κεφαλαίου είναι η καλλιέργεια της συλλογικής προσδοκίας για αποτελεσματικότητα, το αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινότητα, η εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, η οποία αφορά τη διαθεσιμότητα της συναισθηματικής, γνωστικής και υλικής υποστήριξης μεταξύ των κοινωνικών δικτύων και η ενίσχυση της ετοιμότητας της κοινότητας για να ανταποκριθεί σε απαιτήσεις, προβλήματα και ανάγκες, με απώτερο σκοπό το συλλογικό συμφέρον.²⁹⁴

Με την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου επιτυγχάνεται η ισότητα των παρεχόμενων ευκαιριών, η μείωση της αναξιοκρατίας, της παραβατικότητας και της

²⁸⁹ Σωτηρόπουλος, Δ. (2006). Θετικό και αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο και η άριστη ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών στη νοτιοανατολική Ευρώπη. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 16, σελ. 139-161, σελ. 145.

²⁹⁰ Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

²⁹¹ Πούπος, Η. (2010). *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, σελ. 59-60.

²⁹² Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press, p. 22.

²⁹³ Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

²⁹⁴ Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

διαφθοράς. Ακόμα, άλλα προτερήματα είναι η ετοιμότητα των πολιτών για δράση και η δημιουργία μιας ισχυρής Κοινωνίας των Πολιτών. Η ποσότητα και η ποιότητα του κοινωνικού κεφαλαίου επηρεάζεται από τη φύση του κράτους, δηλαδή αν είναι συγκεντρωτικό ή αποκεντρωμένο, αλλά και από την Κοινωνία των Πολιτών αν είναι ισχυρή, αδύναμη ή ακόμα και ανύπαρκτη.²⁹⁵ Σύμφωνα με τους Narayan και Pritchett (1999) και τον Πούπο (2010) τα προτερήματα από την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ο έλεγχος της αποδοτικότητας της κυβέρνησης, η παράλληλη άσκηση κριτικής στις αποφάσεις της, το αίτημα για τη βελτίωση και την επίλυση κοινών προβλημάτων, η καλύτερη και ταχύτερη πληροφόρηση, η μείωση του κόστους των συναλλαγών και η διευκόλυνση εύρεσης εργασίας.²⁹⁶

Το θετικό κοινωνικό κεφάλαιο εξυπηρετεί τη μείωση της εγκληματικότητας και της παραβατικότητας, διότι τα άτομα όντας οργανωμένα και συνδεδεμένα με δεσμούς αγάπης και αλληλεγγύης σε αρκετές περιπτώσεις δεν έχουν την ανάγκη να βλάψουν τους άλλους, ούτε να τους εκμεταλλευτούν, ούτε αισθάνονται αδικημένα. Δεν επιδιώκουν με λανθασμένες πράξεις την προσοχή και δεν προβαίνουν σε παραβατικές συμπεριφορές. Αν αισθάνονται ότι υπάρχει ισότητα, αλληλεγγύη και ο λόγος τους έχει βαρύτητα κατά τη λήψη σημαντικών αποφάσεων, τότε ικανοποιούνται τα προσωπικά τους κίνητρα και συμφέροντα. Όσον αφορά την επίδραση του κοινωνικού κεφαλαίου στον οικονομικό τομέα και εκεί η ενίσχυσή του έχει θετικά αποτελέσματα, διότι σε χώρες όπου προωθείται, παρατηρείται οικονομική ανάπτυξη. Αρχικά, οι συναλλαγές γίνονται πιο γρήγορα και είναι περισσότερες, αφού υπάρχει εμπιστοσύνη μεταξύ των δρώντων. Οι επιχειρηματίες προχωρούν πιο εύκολα σε επενδύσεις και στην πρόσληψη προσωπικού, διότι δε νιώθουν το αίσθημα της αβεβαιότητας και της έλλειψης εχεμύθειας. Ακόμα, η εφαρμογή του κοινωνικού κεφαλαίου είναι ζωτικής σημασίας και στον επαγγελματικό χώρο, αφού η κοινωνικοποίηση του ατόμου είναι σημαντική για όλη τη διάρκεια της ζωής του. Η μάθηση που κατακτάται μέσα από τον σχηματισμό κοινωνικών δικτύων μετατρέπεται σε εμπειρία στον επαγγελματικό χώρο.²⁹⁷

²⁹⁵ Fine, B. & Lapavitsas, C. (2004). Social Capital and Capitalist Economies. *South Eastern Europe Journal of Economics*, (1), pp. 17-34, pp. 21-23.

²⁹⁶ Πούπος, Η. (2010). *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, σελ. 32.

²⁹⁷ Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος_χώρος. Άτακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Σε πολιτικό επίπεδο οι κυβερνήσεις γίνονται πιο αποτελεσματικές, αφού μέσα από την οργανωμένη δράση των πολιτών εντοπίζουν και καταγράφουν τις ανάγκες τους και λαμβάνουν τις αντίστοιχες αποφάσεις. Ακόμα, αν είναι ευχαριστημένοι οι πολίτες τους θα έχουν την ικανότητα να επανεκλεγούν και να απολαμβάνουν τα προτερήματα που φέρει το αξίωμά τους. Επιπλέον, η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση επιτυγχάνεται μέσα από τη δημιουργία ενός θετικού ψυχολογικού κλίματος μέσα στον οργανισμό ή στην επιχείρηση. Χώροι όπου οι εργαζόμενοι διαθέτουν θετική αλληλεξάρτηση, συλλογική ευθύνη, αμοιβαία συμπαράσταση και διευκόλυνση των προσπαθειών τους, καθώς και τις απαραίτητες κοινωνικές δεξιότητες σημειώνουν ραγδαία ανάπτυξη. Η εφαρμογή του κοινωνικού κεφαλαίου στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση τις πιο πολλές φορές έγκειται στη βούληση του εργοδότη να διαθέσει την ανάλογη πνευματική καλλιέργεια και να βελτιώσει την παραγωγικότητα και τα οικονομικά οφέλη της επιχείρησης μέσα από τη σωστή εκμετάλλευση του ανθρώπινου του δυναμικού.²⁹⁸

Για να δημιουργηθεί όμως το θετικό κοινωνικό κεφάλαιο είναι απαραίτητο να προϋπάρχουν και ορισμένες συνθήκες. Τα άτομα που συμμετέχουν στα διάφορα κοινωνικά δίκτυα θα πρέπει να διαθέτουν πόρους γνώσης και πόρους ταυτότητας, ούτως ώστε να συνάπτουν αυθεντικές σχέσεις εμπιστοσύνης και αμοιβαιότητας. Οι πόροι γνώσης αφορούν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις αξίες των μελών της ομάδας, καθώς και των φυσικών πόρων που διαθέτουν. Οι πόροι ταυτότητας είναι όλες αυτές οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις, οι οποίες επιτρέπουν τα μέλη να νιώθουν ότι ανήκουν στην ίδια ομάδα και να δρουν προς όφελος της (εγγύτητα). Στους πόρους ταυτότητας επίσης, περιλαμβάνονται η ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης, ενός υψηλού επιπέδου διαπροσωπικής επικοινωνίας και των στρατηγικών δεξιοτήτων.²⁹⁹

²⁹⁸Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

²⁹⁹Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Η σημασία του κοινωνικού κεφαλαίου έχει αποδειχθεί και ενισχυθεί στην ψηφιακή εποχή. Μέσω της χρήσης του διαδικτύου, των ηλεκτρονικών πλατφορμών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης δίνεται η ευκαιρία σχηματισμού ομάδων ατόμων, τα μέλη των οποίων προέρχονται από όλο τον κόσμο και μοιράζονται τα ίδια ενδιαφέροντα, μουσικά ακούσματα και ανησυχίες. Στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν σχηματιστεί αρκετές ομάδες με καλλιτεχνικό, εθελοντικό, περιβαλλοντικό και φιλοζωϊκό προσανατολισμό, οι οποίες προωθούν τις δράσεις τους, τα αιτήματά τους και τις προσεχείς εκδηλώσεις που διοργανώνουν. Μέσα από τη διαδικτυακή πλοήγηση προωθείται το κοινωνικό κεφάλαιο. Τα άτομα δημιουργώντας έναν ιδιωτικό ή επιχειρηματικό λογαριασμό μπορούν να συνδεθούν και να επικοινωνήσουν ταυτόχρονα με διάφορα άλλα άτομα. Ο σκοπός αυτής της σύνδεσης μπορεί να είναι η προώθηση μιας εκστρατείας, μιας εθελοντικής δραστηριότητας, ενός εράνου, μιας εκπαιδευτικής έρευνας, μιας ψηφοφορίας, που μπορεί να αφορά ένα αυστηρό πολιτικό μέτρο. Αν και πρόκειται για ψηφιακές κοινωνίες πληροφορίας και ψυχαγωγίας, αυτό δεν περιορίζει τα άτομα να έρθουν σε επαφή. Το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο είναι αλληλένδετα με τη χρήση των νέων τεχνολογιών.

2.3. Ομοιότητες και Διαφορές των Δυο Κεφαλαίων

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο έχουν υποστεί αρκετές τροποποιήσεις με την πάροδο του χρόνου. Οι θεωρητικές τοποθετήσεις δέχτηκαν επιρροές από ιστορικούς, πολιτιστικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες. Η ανάπτυξη του ανθρώπινου και κοινωνικού κεφαλαίου είναι μια δυναμική διαδικασία. Αναπτύσσονται δια βίου και ενισχύονται μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε εκπαιδευτικά προγράμματα, σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και τη συναναστροφή του με άλλα άτομα. Η διαφοροποίηση έγκειται στο γεγονός ότι στο ανθρώπινο κεφάλαιο δίνεται έμφαση σε μεμονωμένα άτομα, ενώ στο κοινωνικό κεφάλαιο δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στις κοινωνικές σχέσεις που σχηματίζει το άτομο με άλλα άτομα ή με μέλη μιας ομάδας ατόμων. Το κοινωνικό κεφάλαιο συνιστά ένα συμπλήρωμα του ανθρώπινου κεφαλαίου, διότι η απόκτηση δεξιοτήτων, γνώσεων και ικανοτήτων από το άτομο εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις αξίες, τις

στάσεις και τα πρότυπα συμπεριφοράς των πάλι ίδιων μέσα στα οποία αναμένεται να λειτουργήσουν.³⁰⁰

Τα δύο είδη κεφαλαίων παρουσιάζουν διαφορές και ως προς τη μέτρηση. Το ανθρώπινο κεφάλαιο μετριέται κυρίως μέσα από τη μέτρηση των επιπέδων των προσόντων που διαθέτει ένα άτομο και τη χρονική διάρκεια απόκτησης αυτών, ενώ το κοινωνικό κεφάλαιο μετριέται με βάσεις τις αξίες, τις στάσεις, τα επίπεδα εμπιστοσύνης και τα επίπεδα ενεργούς συμμετοχής που παρουσιάζει το άτομο. Στο κοινωνικό κεφάλαιο η μάθηση κατακτάται μέσα από την εμπλοκή του ατόμου σε άτυπες διαδικασίες μάθησης, δηλαδή οι δεξιότητες, οι ικανότητες και οι νέες γνώσεις αποκτήθηκαν από το άτομο μέσα από την εμπειρία και τη συμμετοχή του σε δράσεις και δραστηριότητες που δεν είχαν προσχεδιαστεί. Στο ανθρώπινο κεφάλαιο το άτομο αποκτά γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες κυρίως μέσα από τη συμμετοχή του στην τυπική εκπαίδευση και σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που διοργανώνουν επίσημες και πιστοποιημένες δομές ή οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί μη τυπικής εκπαίδευσης. Οι διαφορές των δύο κεφαλαίων εντοπίζονται και στα αποτελέσματα που έχουν στο άτομο και στην κοινωνία. Το ανθρώπινο κεφάλαιο έχει άμεση συσχέτιση με την οικονομική, επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη του ατόμου, ενώ το κοινωνικό κεφάλαιο συνδέεται με την οικονομική ανάπτυξη της κοινωνίας, τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, την ενίσχυση των κοινωνικών δικτύων και τη ροή των πληροφοριών, καθώς και με τη βελτίωση της οικονομικής και επαγγελματικής εικόνας των επιχειρήσεων και του ατόμου.^{301 302}

Το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι ένα άμεσο γραμμικό μοντέλο. Η επένδυση στην ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου των πολιτών υλοποιείται σε κάποιο χρονικό διάστημα, χρειάζεται οικονομικούς πόρους, τεχνολογικό εξοπλισμό, υποδομές, τη συνεργασία των αρμόδιων φορέων και την πρωτοβουλία του ίδιου του ατόμου.

³⁰⁰Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

³⁰¹Behrman, J. (1997) 'Conceptual and measurement issues'. In Jere Behrman and Nevzer Stacey (eds.), *The Social Benefits of Education* (pp. 17-67). University of Michigan Press, pp. 18-20.

³⁰²Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Αποφέρει οικονομικές, επαγγελματικές και προσωπικές αποδόσεις. Το κοινωνικό κεφάλαιο είναι ένα κυκλικό και διαδραστικό μοντέλο. Το άτομο αποκτά οποιαδήποτε γνώση, δεξιότητα ή ικανότητα μέσα από τη σύναψη κοινωνικών σχέσεων. Το ανθρώπινο κεφάλαιο έχει χαρακτηριστεί από πολλούς μελετητές ως σκληρό και ωφελμιστικό, ενώ το κοινωνικό κεφάλαιο ως προσιτό και φιλικό. Για να υπάρξουν ωστόσο θετικές επιδράσεις στο άτομο και στην κοινωνία είναι απαραίτητη η ενίσχυση των δύο κεφαλαίων μέσα από την απόκτηση σύγχρονων δεξιοτήτων.³⁰³

2.4. Θεωρίες των Δεξιοτήτων

Οι θεωρίες των δεξιοτήτων παρέχουν χρήσιμα εργαλεία για την πρόβλεψη των αναπτυξιακών ακολουθιών και των συγχρονιών σε οποιονδήποτε τομέα της ανθρώπινης δραστηριοποίησης. Η γνωστική ανάπτυξη εξηγείται μέσα από τις δομές των δεξιοτήτων, οι οποίες είναι τα επίπεδα και συνοδεύονται από κανόνες μετασχηματισμού. Η θεωρία της ηγεσίας είναι γνωστή ως η θεωρία των δεξιοτήτων. Η θεωρία των δεξιοτήτων αναπτύχθηκε από τον R. Katz (1955). Η θεωρία του είναι ένας συνδυασμός τεχνικών, ανθρώπινων και εννοιολογικών δεξιοτήτων. Οι τεχνικές δεξιότητες είναι άμεσα συνδεδεμένες με τον τομέα απασχόλησης του ατόμου, οι ανθρώπινες σχετίζονται με τον τρόπο επικοινωνίας με τους άλλους ανθρώπους και οι εννοιολογικές αφορούν την κινητρότητα και τους στόχους του ανθρώπου. Ακόμα, σύμφωνα με τη θεωρία των δεξιοτήτων του Katz (1955) υποστηρίζεται ότι η απόκτηση δεξιοτήτων και γνώσεων συνιστά έναν σημαντικό παράγοντα άσκησης της εξουσίας. Το άτομο που θα είναι ο ηγέτης μιας επιχείρησης, ενός οργανισμού ή ενός κράτους πρέπει να διαθέτει ανεπτυγμένες δεξιότητες.^{304 305}

Η θεωρία των δεξιοτήτων του Fischer (1980) υποστηρίζει τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου ένταξης των αναπτυξιακών αναλύσεων των γνωστικών, κοινωνικών,

³⁰³Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

³⁰⁴Plant, C. (19-07-2013). Skills Theory. Retrieved at 18-07-2022, from <https://narwhalproject.org/leadership-development/skills-theory/>

³⁰⁵Katz, R.. (1955). Skills of an Effective Administrator. *Harvard Business Review*, 33(1), pp. 33-42, p. 34.

γλωσσικών και αντιληπτικών-κινητικών δεξιοτήτων και ορισμένων αλλαγών συμπεριφοράς στη μάθηση και την επίλυση των καθημερινών προβλημάτων.³⁰⁶ Η θεωρία του δεν περιγράφει μόνο τον ανθρώπινο μηχανισμό ανάπτυξης, αλλά και τον αντίκτυπο των διαπροσωπικών και εξωτερικών παραγόντων στη μάθηση. Στο κέντρο της θεωρίας του είναι οι δεξιότητες, τις οποίες τις αντιλαμβάνεται ως τον τρόπο αντίδρασης με έναν συγκεκριμένο τρόπο σε κάποια συγκεκριμένη περίπτωση. Οι δεξιότητες στις οποίες αναφέρεται εμπεριέχουν συναισθήματα, κίνητρα, νοητικά σχήματα και δημιουργική δραστηριότητα. Οι δεξιότητες χωρίζονται σε διάφορα επίπεδα διαβαθμισμένης δυσκολίας ως προς την απόκτησή τους.³⁰⁷ Οι δεξιότητες αναπτύσσονται σε τρία διαφορετικά περιβάλλοντα. Στο εξωτερικό, στο εσωτερικό και στο διαπροσωπικό. Το εξωτερικό περιβάλλον αναφέρεται στον χώρο στον οποίο εκτελείται η δεξιότητα. Το εσωτερικό περιβάλλον αφορά τα συναισθήματα και τη βιολογική ανάπτυξη του ατόμου και το διαπροσωπικό περιβάλλον αναφέρεται στη σύναψη κοινωνικών σχέσεων.³⁰⁸

Το 1990 ο Mumford και οι συνεργάτες του διεξήγαγαν μια έρευνα, στην οποία πήραν μέρος 1.800 αξιωματικοί του Στρατού. Με βάση αυτήν την έρευνα ανέπτυξαν το μοντέλο της ηγεσίας που βασίζεται σε δεξιότητες. Το μοντέλο στηρίζεται σε τρεις διαστάσεις των δεξιοτήτων. Είναι τα ατομικά χαρακτηριστικά, οι ικανότητες και τα αποτελέσματα της ηγεσίας. Η κάθε διάσταση επηρεάζεται από την επαγγελματική εμπειρία και από άλλους εξωτερικούς παράγοντες. Στα ατομικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνεται η γνωστική ικανότητα, τα κίνητρα και η προσωπικότητα. Στις ικανότητες περιλαμβάνονται οι δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων και οι κοινωνικές δεξιότητες και στα αποτελέσματα της ηγεσίας περιλαμβάνονται η ανάλυση και η καταγραφή των ορθών αποτελεσμάτων και η παρουσίασή τους δημόσια.³⁰⁹

³⁰⁶Fischer, K. W. (1980). A theory of cognitive development: The control and construction of hierarchies of skills. *Psychological Review*, 87(6), pp. 477–453, p. 478.

³⁰⁷Mascolo, M. F. & Fischer, K. W. (2010). The dynamic development of thinking, feeling, and acting over the lifespan. In R. M. Lerner & W. F. Overton (eds.), *Handbook of life-span development, Vol. 1: Biology, cognition, and methods across the lifespan* (pp. 149-194). Hoboken NJ: Wiley, p. 155.

³⁰⁸Fischer, K. W., Stewart, J. & Stein, Z. (2009). Process and skill: Analyzing dynamic structures of growth. In F. Riffert & H.-J. Sander (eds.), *Researching with Whitehead: System and adventure* (pp. 327-367). Munich: Verlag Karl Alber, p. 328.

³⁰⁹Mumford, D., Zaccaro, J., Harding, D., Jacobs, O., & Fleishman, A.. (2000). Leadership Skills for a Changing World: Solving Complex Social Problems. *Leadership Quarterly*, 11 (1), pp. 20-32, p. 23.

2.5. Ψηφιακός Γραμματισμός

Οι νέες τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας έχουν δημιουργήσει εξαιρετικές προοπτικές για την οικονομία, την υγεία, τις μεταφορές, την απασχολησιμότητα και την εκπαίδευση του 21^{ου} αιώνα. Η ανακάλυψη των νέων τεχνολογιών θεωρείται το μεγαλύτερο επίτευγμα του σύγχρονου ανθρώπου, γι' αυτό και οι νέες τεχνολογίες κατέχουν μια ξεχωριστή θέση στην καθημερινή του ζωή και διαμορφώνουν τη δραστηριότητά του. Παράλληλα με την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, εμφανίστηκε το 1990 και ένας άλλος όρος “το ψηφιακό χάσμα”. Οι ανεπτυγμένες χώρες υιοθέτησαν ευκολότερα και αποτελεσματικότερα τις τεχνολογικές αλλαγές, ενώ οι χώρες που δεν ήταν οικονομικά ανεπτυγμένες παρέμειναν στατικές στον τομέα του ψηφιακού μετασχηματισμού και γραμματισμού. Οι λόγοι που ευδοκίμουν περισσότερο οι νέες τεχνολογίες στις ανεπτυγμένες χώρες είναι ότι παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα ανεργίας και φτώχειας, υψηλότερα ποσοστά γεννήσεων και θανάτων νέων ανθρώπων, καλές συνθήκες διαβίωσης, ενασχόληση με τομείς αιχμής και η κατανομή του εισοδήματος χαρακτηρίζεται από μια σχετική ισότητα.³¹⁰ Για τη μείωση ή/και την εξάλειψη του ψηφιακού χάσματος είναι απαραίτητη η επανακατάρτιση των σύγχρονων ανθρώπων και η απόκτηση δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού, αλλά και άλλων δεξιοτήτων, οι οποίες συνδυάζονται με τις παραπάνω. Ο σύγχρονος άνθρωπος έχει έρθει αντιμέτωπος με νέες μορφές και είδη εργασίας, τη ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη, τις αλλαγές στον τρόπο και στις μεθόδους παραγωγής, την ενίσχυση της παγκοσμιοποίησης και της κινητικότητας, την έξαρση των παραβατικών συμπεριφορών και την αλλαγή των κλιματικών συνθηκών.³¹¹

Οι νέες τεχνολογίες έχουν αλλάξει κυρίως τον χώρο της εκπαίδευσης. Η παροχή ποιοτικών υπηρεσιών εκπαίδευσης είναι σημαντική, διότι μέσα από την εκπαίδευση μπορούν να ξεπεραστούν διάφορα ζητήματα που ανακύπτουν στους υπόλοιπους κλάδους της ανθρώπινης δραστηριοποίησης. Ακόμα, μέσω της εκπαίδευσης είναι δυνατή η ενίσχυση του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου των χωρών. Η ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου, του κοινωνικού κεφαλαίου και ενός ανθρωπίνου δυναμικού καλά καταρτισμένου στις νέες τεχνολογίες μπορεί να

³¹⁰Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), p. 67.

³¹¹Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), p. 65.

προσελκύσει περισσότερες ξένες επενδύσεις σε μια χώρα, να συμβάλλει στην οικονομική της ανάπτυξη και στη βελτίωση της παραγωγικότητάς της, μετατρέποντας την σε έναν ανταγωνιστικό και υπολογίσιμο δρώντα στη διεθνή σκηνή.³¹²

Για τον ψηφιακό γραμματισμό έχουν διατυπωθεί διάφορες θεωρητικές προσεγγίσεις, οι οποίες τοποθετούνται από το 1960. Η κάθε θεωρητική προσέγγιση συνοψίζει μια ξεχωριστή χρονική περίοδο. Σε κάθε χρονική περίοδο λόγω των ταχύτατων τεχνολογικών εξελίξεων οι ορισμοί επιδέχονται τροποποιήσεις. Στις πρώτες προσπάθειες ορισμού του, ο ψηφιακός γραμματισμός θεωρούταν η ικανότητα των ανθρώπων να αναζητούν, να ερμηνεύουν και να διαμοιράζονται πληροφορίες με άλλους. Στη συνέχεια, ο John Debes όρισε τον ψηφιακό γραμματισμό ως οπτικό γραμματισμό και υποστήριξε ότι πρόκειται για την ικανότητα του ανθρώπου να κατανοεί τα οπτικά ερεθίσματα που δέχεται και να δημιουργεί εικόνες με σκοπό να επικοινωνήσει με άλλα άτομα. Τη δεκαετία του 1970 οι Cassidy και Knowlton (1983) και οι Suhor και Little (1988) τόνισαν ότι ο όρος οπτικός γραμματισμός δεν υποδηλώνει τη δυναμική των νέων τεχνολογιών και δημιούργησαν έναν νέο όρο τον “τεχνολογικό γραμματισμό”. Ο ορισμός τους εμπερικλείει όλες τις αλλαγές που υφίστανται οι νέες τεχνολογίες με την πάροδο του χρόνου.³¹³

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003) τονίζει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να χειρίζεται με αποτελεσματικό τρόπο τις νέες τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και του διαδικτύου.³¹⁴ Ο Eshet-Alkalai (2004) υποστηρίζει ότι ο όρος ψηφιακός γραμματισμός είναι αρκετά σύνθετος και δε συνιστά μόνο την ικανότητα ενός ατόμου να χρησιμοποιεί το μαλακό λογισμικό του υπολογιστή ή να υποστηρίζει τεχνικά μια συσκευή. Περιλαμβάνει σύνθετες γνωστικές, κινητικές, κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες, οι οποίες είναι απαραίτητες για την αποτελεσματική χρήση των νέων τεχνολογιών.³¹⁵

Ο Martin (2006) διατήρησε τον όρο “τεχνολογικός γραμματισμός” και τον όρισε ως την ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τις νέες τεχνολογίες με κατάλληλο

³¹²Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), p. 68.

³¹³Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), p. 81.

³¹⁴European Commission (2003). E-Learning: Better e-Learning for Europe. Directorate-General for Education and Culture. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 3.

³¹⁵Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital Era. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 13(1), pp. 93-106, p. 93.

και αποτελεσματικό τρόπο, ούτως ώστε να είναι σε θέση να δημιουργεί νέες πληροφορίες. Ο παρόν ορισμός χρησιμοποιήθηκε κυρίως από νέους ηλικιακά ανθρώπους. Ο Merchant (2007) υπογραμμίζει ότι ο ψηφιακός γραμματισμός είναι η ικανότητα του ατόμου να αναζητά, να επεξεργάζεται, να δημιουργεί, να επιλύει καθημερινά ζητήματα μέσα από την επιτυχή χρήση των ψηφιακών εργαλείων.³¹⁶ Την ίδια χρονιά οι Rafferty και Steyaert κατανοούν τον ψηφιακό γραμματισμό σαν έναν συνδυασμό δεξιοτήτων. Οι δεξιότητες είναι οι λειτουργικές, οι δομικές και οι στρατηγικές. Οι λειτουργικές δεξιότητες αφορούν τη χρήση της τεχνολογίας και περιλαμβάνουν το άνοιγμα και το κλείσιμο του ηλεκτρονικού υπολογιστή, τη λήψη λογισμικών, τη σύνταξη και την παρουσίαση κειμένου, την αποστολή e-mail κ.α.. Οι δομικές δεξιότητες αναφέρονται στην αναζήτηση, στην εκτίμηση και στην κριτική αποτίμηση των πληροφοριών και οι στρατηγικές δεξιότητες αναφέρονται στην ικανότητα του ατόμου να ασκεί κριτική στις πληροφορίες που βρίσκει κατά την πλοήγησή του στο διαδίκτυο και να είναι σε θέση να τις εφαρμόσει στην προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική του καθημερινή ζωή.³¹⁷ Οι Lankshear και Knobel (2008) όρισαν τον ψηφιακό γραμματισμό ως την ικανότητα της χρήσης των νέων τεχνολογιών, των εργαλείων επικοινωνίας και των δικτύων για την πρόσβαση, την κατανόηση, την επεξεργασία, την εκτίμηση και τη δημιουργία νέων πληροφοριών για τη δημιουργία μιας κοινωνίας της γνώσης.³¹⁸ Τα συστατικά του ψηφιακού γραμματισμού είναι η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη και αξιολόγηση, οι λειτουργικές δεξιότητες, η ηλεκτρονική ασφάλεια, η αποτελεσματική επικοινωνία και συνεργασία, η πολιτισμική και κοινωνική κατανόηση και η ικανότητα εύρεσης και επιλογής πληροφοριών.³¹⁹

Πιο σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις, όπως αυτή του Fu (2013) αντιλαμβάνονται τον ψηφιακό γραμματισμό ως ένα σύνολο δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα, οι οποίες είναι απαραίτητες για την ολοκλήρωση των καθημερινών

³¹⁶Merchant, G. (2007). Writing the Future in the Digital Age. *Literacy*, 41(3), pp. 118-128, p. 119.

³¹⁷In Sofos, A., (2010). Digital Literacy as a Category of Media Competence and Literacy - An Analytical Approach of Concepts and Presuppositions for Supporting Media Competence at School. In Bauer, P., Hoffmann, H. & Mayrberger, K. (Eds.). *Fokus Medienpädagogik - Aktuelle Forschung-und Handlungsfelder* (pp. 62-82). München: Kopaed, p. 71.

³¹⁸Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), pp. 81-82.

³¹⁹Hague, C. & Payton, S. (2010). Future Lab: Digital Literacy across the Curriculum. Retrieved at 10-11-2022, from www.futurelab.org.uk/resources/documents/handbooks/digital_literacy.pdf, p. 21.

υποχρεώσεων των σύγχρονων ανθρώπων και για την ολοκλήρωσή τους απαιτείται η χρήση των ψηφιακών εργαλείων.³²⁰ Ο Tabusum και άλλοι μελετητές (2014) όρισαν τον ψηφιακό γραμματισμό ως την ικανότητα του ατόμου να ταξινομεί, να οργανώνει, να κατανοεί, να αξιολογεί και να αναλύει τις πληροφορίες που δέχεται μέσω της χρήσης των νέων ψηφιακών εργαλείων και να τις διαμοιράζεται με άλλα άτομα μέσω των ψηφιακών πλατφορμών. Ο Walton (2016) ορίζει τον ψηφιακό γραμματισμό ως την ικανότητα του ατόμου να βρίσκει, να αξιολογεί, να χρησιμοποιεί, να μοιράζεται και να συνθέτει νέο ψηφιακό περιεχόμενο.³²¹

Μια άλλη σύγχρονη προσέγγιση (2021) δέχεται την επιρροή που ασκούν οι νέες τεχνολογίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση των σύγχρονων ανθρώπων και συσχετίζει το παρόν ζήτημα με την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού του κάθε ατόμου, τη σημασία της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων και του πληροφοριακού γραμματισμού. Ακόμα, οι θεμελιωτές της συγκεκριμένης θεωρίας τονίζουν τον σημαντικό ρόλο που έχει η καλλιέργεια του ψηφιακού γραμματισμού για την προσωπική ανάπτυξη και την κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου.³²² Εκλαμβάνουν τον ψηφιακό γραμματισμό σαν μια διαδικασία κατά την οποία το άτομο είναι σε θέση να αναζητήσει, να κατανοήσει, να αξιολογήσει και να εφαρμόσει διάφορες πληροφορίες σε καθημερινές πτυχές της ζωής του, όπως την επίλυση ενός ζητήματος προσωπικού, επαγγελματικού, κοινωνικού ή ακόμα και παγκόσμιου. Για να συμμετέχει ενεργά το άτομο στη διαδικασία του ψηφιακού γραμματισμού θα πρέπει να γνωρίζει το πώς θα χρησιμοποιήσει αποτελεσματικότερα και ορθότερα τις νέες τεχνολογίες, να έχει αποκτήσει ψηφιακές δεξιότητες και να έχει σχηματίσει μια ολιστική άποψη για τον κόσμο.³²³ Η προσέγγιση των Vissenberg, d' Haenens και Livingstone (2022) υποστηρίζει ότι η ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού των νέων ανθρώπων μπορεί να λειτουργήσει αποτρεπτικά στην έκθεσή τους σε αρνητικές

³²⁰Fu, J. (2013). ICT in Education: A Critical Literature Review and Its Implications. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology*, pp. 112–125, p. 122.

³²¹Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2), pp. 82-83.

³²²Milenkova, V. & Lendzhova, V. (2021). Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social Crisis. *Computers*, 10, pp. 40- 53. Doi: <https://doi.org/10.3390/computers10040040>, p. 40.

³²³Milenkova, V. & Lendzhova, V. (2021). Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social Crisis. *Computers*, 10, pp. 40- 53. Doi: <https://doi.org/10.3390/computers10040040>, p. 42.

διαδικτυακές εμπειρίες.³²⁴ Η συγκεκριμένη προσέγγιση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, διότι αναφέρεται στους νέους και στην ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού τους. Η ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού των νέων εξυπηρετεί εκτός από την ανάπτυξη του ανθρώπινου τους κεφαλαίου και τις δυνατότητες τους να ανταπεξέλθουν σε επικείμενους διαδικτυακούς κινδύνους.

Με βάση τους παραπάνω ορισμούς παρατηρείται μια μεγαλύτερη αποσαφήνιση του όρου “ψηφιακός γραμματισμός”. Με την πάροδο του χρόνου και με τη σημείωση νέων τεχνολογικών εξελίξεων οι ορισμοί αρχίζουν να γίνονται πιο σύνθετοι και να περιλαμβάνουν περισσότερους προσδιορισμούς. Ακόμα, από το 2010 και έπειτα με την εμφάνιση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ψηφιακών πλατφορμών παρατηρείται μια στροφή στην κοινωνική διάσταση του όρου. Ο χρήστης οφείλει να είναι σε θέση να αναζητά πληροφορίες και να χειρίζεται αποτελεσματικά και υπεύθυνα τις νέες τεχνολογίες, αλλά και να δημιουργεί νέο ψηφιακό περιεχόμενο, το οποίο θα μπορεί να το διαμοιράζεται με ασφάλεια με οικεία του πρόσωπα.

Στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό τίθενται ζητήματα πρόσβασης, υποδομών και χρήσης των νέων τεχνολογιών από τους Ευρωπαίους πολίτες. Ο ψηφιακός γραμματισμός των Ευρωπαίων πολιτών είναι αρκετά σημαντικός, διότι συνδέεται με αλλαγές στη μάθηση και στην εκπαίδευση, οι οποίες θα επιφέρουν οικονομική και κοινωνική ευημερία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κείμενα απευθύνονται κυρίως στους εκπαιδευτικούς, στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στον τομέα της εκπαίδευσης και σε πολλές περιπτώσεις δίνεται έμφαση στις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, όπως οι μειονότητες, οι γυναίκες, οι ηλικιωμένοι και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Ακόμα, καλύπτουν όλους τους Ευρωπαίους πολίτες που απασχολούνται σε θέσεις εργασίας και επιδιώκουν να διατηρήσουν την εκάστοτε θέση εργασίας τους ή επιθυμούν να αναζητήσουν μια νέα θέση εργασίας. Τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ξεκίνησαν προσπαθώντας να ορίσουν τις βασικές δεξιότητες του ψηφιακού γραμματισμού, στη συνέχεια αναφέρονται στην προσπάθεια δημιουργίας μιας κοινωνίας της γνώσης και στη μετά covid εποχή εστιάζουν στην ανάγκη απόκτησης

³²⁴Vissenberg, J., d’Haenens, L. & Livingstone, S. (2022). Digital literacy and online resilience as facilitators of young people’s wellbeing? A systematic review. *European Psychologist*, 27(2), pp. 76-85. Doi:[10.1027/1016-9040/a000478](https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000478), p. 76.

ψηφιακών και πράσινων δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες για την ανάκαμψη της Ευρώπης και την οικονομική και κοινωνική της ευημερία.³²⁵

Η σημασία του ψηφιακού γραμματισμού, ιδιαίτερα στον χώρο της μάθησης και της εκπαίδευσης αποδεικνύεται μέσα από τη μεγάλη συγγραφική δραστηριότητα των ερευνητών της σύγχρονης εποχής. Μεταξύ του 2000 και του 2020 έχουν δημοσιευτεί 1.037 ερευνητικά άρθρα στα επιστημονικά περιοδικά PsycINFO, Web of Science και ERIC. Ο ψηφιακός γραμματισμός συνδέεται με έξι παράγοντες, οι οποίοι είναι ο πληροφοριακός γραμματισμός, οι ψηφιακές δεξιότητες, η ψηφιακή μάθηση, οι νέες τεχνολογίες, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και οι ψηφιακές δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα.³²⁶

Ακόμα, η σημασία του ψηφιακού γραμματισμού στη σύγχρονη εποχή αποτυπώνεται πληρέστερα στην παρακάτω βιβλιομετρική επιστημομετρία. Για τον εντοπισμό της λέξης “ψηφιακός γραμματισμός” επιλέχτηκε το χρονικό διάστημα 2012-2021. Πριν το 2012 τα άρθρα που εντοπίστηκαν ήταν σε αριθμό λιγότερα από 60. Τα βιβλιομετρικά δεδομένα αντλήθηκαν από το Scopus. Το Scopus είναι η μεγαλύτερη βάση δεδομένων περιλήψεων και αναφορών σε επιστημονικά περιοδικά, εφημερίδες, βιβλία και πρακτικά συνεδρίων. Παρέχει μια ολοκληρωμένη επισκόπηση του παγκόσμιου ερευνητικού προϊόντος σε διάφορους τομείς επιστημών, καθώς και τα απαραίτητα εργαλεία για την παρακολούθηση, ανάλυση και οπτικοποίηση μιας έρευνας.³²⁷

Αφού μεταφορτώθηκαν τα άρθρα για την ανάλυση του αρχείου (csv) που τα περιείχε χρειάστηκε η γλώσσα προγραμματισμού R, και το πακέτο Bibliometrix.³²⁸
³²⁹ Μέσα από τη χρήση του βιβλιομετρικού εργαλείου της R, τα άρθρα δέχτηκαν την απαραίτητη επεξεργασία και προέκυψαν οι παρακάτω στατιστικές πληροφορίες. Οι

³²⁵Rantala, L. & Suoranta, J. (2008). Digital Literacy Policies in the EU- Inclusive Partnership as the Final Stage of Governmentality. In Knobel Michele (eds.) *Digital Literacies: Concepts, Policies and Practices* (pp. 91-117). Academia, pp. 109-110.

³²⁶Audrin, C. & Audrin, B. (2022). Key factors in digital literacy in learning and education: a systematic literature review using text mining. *Education and Information Technologies*, 27, pp. 7.395-7.419, p. 7.395.

³²⁷Scopus (2022). Official Website. Retrieved at 06-12-2022, from <https://blog.scopus.com/about>

³²⁸Massimo, A. & Cuccurullo, C. (2017). “Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis.” *Journal of Informetrics*, 11(4), pp. 959-975. Doi: [10.1016/j.joi.2017.08.007](https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007)

³²⁹In Bitzenis, A., Koutsoupias, N. & Boutsouki, S. (July 2023). Business Research and Data Mining: a Bibliometric Analysis. In 2023 3rd International Conference on Electrical, Computer, Communications and Mechatronics Engineering (ICECCME), pp. 1-6. IEEE.

κυριότερες πληροφορίες που σχετίζονται με τα άρθρα είναι ότι αναφέρονται στο χρονικό διάστημα 2012-2021, προέρχονται από 780 πηγές (επιστημονικές εφημερίδες, βιβλία και περιοδικά). Το πλήθος των άρθρων είναι 1.963 και ο ετήσιος ρυθμός αύξησης συγγραφής άρθρων που σχετίζονται με τον ψηφιακό γραμματισμό ανέρχεται στο 19,06%.

Πίνακας 1: Πλήθος Άρθρων που αναφέρονται στον Ψηφιακό Γραμματισμό από το 2012-2021

Έτος	Πλήθος Άρθρων
2012	89
2013	94
2014	113
2015	120
2016	149
2017	147
2018	207
2019	256
2020	360
2021	428

Στον παραπάνω πίνακα 1 γίνεται έκδηλο ότι κάθε χρόνο ο αριθμός συγγραφής άρθρων που αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες αυξάνεται. Το 2012 ήταν 89 άρθρα, το 2013 προστέθηκαν 5 νέα άρθρα, το 2014 19 νέα άρθρα από το προηγούμενο έτος, το 2015 +7, το 2016 +29, το 2017 -2 από το προηγούμενο έτος, το 2018 +60 και με το ξέσπασμα της πανδημίας COVID -19 με την οποία ενισχύθηκε η ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων, εμφανίστηκαν νέες μορφές απασχόλησης, όπως η τηλεργασία, αναπτύχθηκαν νέες τεχνολογίες αιχμής και υπήρξε μεγαλύτερη ενημέρωση για τον ψηφιακό γραμματισμό και τις ψηφιακές δεξιότητες το 2019 προστίθενται 49 άρθρα, το 2020 + 104 και το 2021 + 68.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι συνολικές αναφορές στον ψηφιακό γραμματισμό ανά χώρα παγκοσμίως. Η πρώτη στην ιεραρχική κατάταξη χώρα με τις

περισσότερες αναφορές στον ψηφιακό γραμματισμό είναι οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής με 4.498 άρθρα. Ακολουθεί η Μεγάλη Βρετανία με 2.920 άρθρα, η Αυστραλία με 1.799 άρθρα, η Ισπανία με 1.397 άρθρα, η Ολλανδία με 1.162, το Ισραήλ με 688, η Κίνα με 571, η Φινλανδία με 418, ο Καναδάς με 357 και η Γερμανία με 293. Ανάμεσα στις πρώτες δέκα χώρες παγκοσμίως σε αναφορές της λέξης “ψηφιακός γραμματισμός” σε άρθρα ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, οι χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά ιεραρχική σειρά είναι η Ισπανία, η Ολλανδία, η Φινλανδία και η Γερμανία.

Ακόμα, από τη στατιστική ανάλυση με τη χρήση της R προέκυψαν και οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιούν οι υπόλοιποι συγγραφείς και σχετίζονται με τον ψηφιακό γραμματισμό (Πίνακας 2).

Πίνακας 2: Λέξεις-Κλειδιά που συνδέονται με τον Ψηφιακό Γραμματισμό και συναντιούνται σε ένα Πλήθος Άρθρων

Λέξεις-Κλειδιά	Πλήθος Άρθρων
Ψηφιακός Γραμματισμός	839
Ψηφιακοί Γραμματισμοί	151
Πληροφοριακός Γραμματισμός	104
Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	91
Ψηφιακό Χάσμα	81
Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης	76
Τεχνολογία	62
Πολυμεσικός Γραμματισμός	61
Διαδίκτυο	58
Γραμματισμός	54

Επιπλέον πληροφορίες, που προκύπτουν από τη βιβλιομετρική ανάλυση με τη χρήση της R είναι τα πιο δημοφιλή άρθρα που σχετίζονται με τον ψηφιακό γραμματισμό (Πίνακας 3). Η συγγραφή των πιο κορυφαίων άρθρων ξεκινάει από το 2011 και φτάνει έως και το 2017. Τα περισσότερα άρθρα αναφέρονται στην εκπαίδευση στα νέα ψηφιακά μέσα και στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων, προκειμένου να διασφαλιστεί η εύρυθμη χρήση και η ασφάλεια κατά τη διάρκεια της

ψηφιακής πλοήγησης. Το περιεχόμενο των περισσότερων κειμένων σχετίζεται με το κεφάλαιο 5 της παρούσας διδακτορικής διατριβής, διότι αναφέρονται στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων μέσα από την εμπλοκή των ατόμων σε διαδικασίες μάθησης. Το συμπέρασμα που αντλείται από τη μελέτη των 10 πιο δημοφιλών άρθρων είναι ότι μέσω της εκπαίδευσης μπορούν οι άνθρωποι να αποκτήσουν ψηφιακές δεξιότητες, για να μπορέσουν να επιβιώσουν, να κοινωνικοποιηθούν και να απασχοληθούν. Οι ψηφιακές δεξιότητες θεωρούνται από τις πιο σημαντικές και συγκαταλέγονται στις περιζήτητες δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα. Δύο άρθρα, με τους τίτλους «*Digital Literacy and Privacy Behavior Online*» και «*Attitude, digital literacy and self efficacy: Flow-on effects for online learning behavior*» αναφέρονται κυρίως στη θεματική του κεφαλαίου 8, η οποία αφορά την κοινωνική ενεργοποίηση και την ασφάλεια στο διαδίκτυο.

Πίνακας 3: Πιο Δημοφιλή Άρθρα

Συγγραφείς	Έτος	Τίτλος Άρθρων	Doi	Αναφορές
Laar, E., Deursen, A., Dijk, J. & Haan, J.	2017	The relation between 21 st century skills and digital skills: A systematic literature review	10.1016/j.chb.2017.03.010	569
Ng, W.	2012	Can we teach digital natives digital literacy?	10.1016/j.compedu.2012.04.016	360
Livingstone, S.	2012	Critical reflections on the benefits of ICT in education	10.1080/03054985.2011.577938	264
Voogt, J., Erstad, O., Dede, C. & Mishra, P.	2013	Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21 st century	10.1111/jcal.12029	231
Park, Y.	2013	Digital Literacy and Privacy Behavior	10.1177/0093650211418338	189

Online				
Ilomaki, L., Paavola, S., Lakkala, M. et al.	2016	Digital competence – an emergent boundary concept for policy and educational research	10.1007/s10639-014-9346-4	187
Hargittai, E.	2011	Succinct Survey Measures of Web-Use Skills	10.1177/0894439310397146	174
Martin, A. & Tyner, K.	2012	Media Education, Media Literacy and Digital Competence	10.3916/C38-2012-02-03	167
Mohammadyari, S. & Singh, H.	2015	Understanding the effect of e-learning on individual performance: The role of digital literacy	10.1016/j.compedu.2014.10.025	165
Prior, D., Mazanov, J., Meacheam, D., Heaslip, G. & Hanson, J.	2016	Attitude, digital literacy and self efficacy: Flow-on effects for online learning behavior	10.1016/j.iheduc.2016.01.001	157

2.6. Θεωρίες της Μάθησης

2.6.1. Ορισμοί της Μάθησης και της Ψηφιακής Μάθησης

Η μάθηση μπορεί να είναι η δημιουργία υποκατάστατων αντανακλαστικών (Pavlov), η δοκιμή και πλάνη (Thorndike), η επανάληψη μιας αντίδρασης που έλαβε θετική ενίσχυση (Skinner), η ενόραση (Kohler), η μίμηση ενός προτύπου (Bandura),

η προσωπική εμπειρία στις νεοαποκτηθείσες πληροφορίες (Maslow, Rogers).³³⁰ Σύμφωνα με τον Χαραλαμπίδου (2001) η μάθηση είναι η βιολογική διαδικασία, η οποία παρατηρείται σε ζώα και σε ανθρώπους και είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιας άσκησης, επανάληψης και εθισμού.³³¹ Η μάθηση είναι μια αναδρομική διαδικασία, η οποία περιλαμβάνει τη δημιουργική ανάγνωση, τη δημιουργική ανάλυση, την εξάσκηση και τη βελτίωση της προϋπάρχουσας γνώσης.³³² Σύμφωνα με το Διεθνές Γραφείο Εκπαίδευσης: «η μάθηση είναι η διαδικασία, η οποία φέρνει μαζί τις προσωπικές και εξωτερικές εμπειρίες και επιρροές για την απόκτηση, την ενίσχυση και την τροποποίηση της υπάρχουσας γνώσης, των δεξιοτήτων, των αξιών, των συμπεριφορών και της αντίληψης για τον κόσμο».³³³ Ο Lewin θεωρεί ότι η μάθηση γίνεται αντιληπτή ή ερμηνεύεται ως ένας κύκλος που αποτελείται από τέσσερις λειτουργικές φάσεις. Στη μαθησιακή διαδικασία εφήρμοσε τη μέθοδο της “ανάδρασης”.³³⁴

Σύμφωνα με τον Χατζηδήμου η μάθηση στηρίζεται στην απόκτηση εμπειρίας που οδηγεί το άτομο να αλλάξει βιώματα ή συμπεριφορά. Η μάθηση μπορεί να είναι τυχαία και χαρακτηρίζεται ως φυσική, αλλά και προγραμματισμένη και προέρχεται από τη συμμετοχή του ατόμου σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες.³³⁵ Η μάθηση είναι απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων μέσω των οποίων επέρχεται η αλλαγή συμπεριφοράς του ατόμου.³³⁶ Η μάθηση συνιστά μια βασική προσαρμοστική λειτουργία του ανθρώπου, η οποία εμπλουτίζει τη σκέψη του και οδηγεί στην αλλαγή της συμπεριφοράς του μέσα από την εμπειρία ή την άσκηση.³³⁷ Στη διαδικασία της μάθησης συμμετέχουν τρεις παράγοντες, το ερέθισμα (E), το υποκείμενο (O) και η

³³⁰ Τριλιανός, Θ. (2003). *Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Ατραπός-Περιβόλακι, σελ. 17.

³³¹ Χαραλαμπίδου, Α. (2001). Μάθηση και διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης γλώσσας. *Πρακτικά Συνεδρίου, τόμος Α* (σελ. 66-82). Αθήνα: Ατραπός, σελ. 68.

³³² Kumar, V. & Sharma, D. (2021). E-Learning Theories, Components, and Cloud Computing-Based Learning Platforms. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies*, 16(3), p.1.

³³³ Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

³³⁴ Ζαρίφης, Γ. (2009). *Ο Κριτικός Στοχασμός στη Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές Προεκτάσεις*. Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 19-20.

³³⁵ Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 195.

³³⁶ Elzer(1980) στο Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 197.

³³⁷ Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ΄ έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 352-353.

αντίδραση (A). Για κάθε μορφή μάθησης είναι απαραίτητο ένα ερέθισμα (s).³³⁸ Η μάθηση είναι μια διαδικασία μη προσιτή στην άμεση παρατήρηση και διερεύνηση, της οποίας η επενέργεια γίνεται έκδηλη μόνο από τη μεταβολή της συμπεριφοράς του υποκειμένου. Είναι απότοκο της εμπειρίας και της άσκησης και αποτελεί μια βασική προσαρμοστική λειτουργία του ανθρώπου, που οδηγεί στην ολοκλήρωσή του. Οι αρχές της μάθησης είναι πέντε. Είναι η ετοιμότητα, η επανάληψη, η συνάφεια, η ενίσχυση και η παρώθηση.³³⁹

Στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή τα ψηφιακά εργαλεία συμβάλλουν στη βελτίωση της μαθησιακής διαδικασίας. Η μάθηση που κατακτάται μέσα από τα ψηφιακά εργαλεία, ονομάζεται ψηφιακή μάθηση.³⁴⁰ Ο Ματσαγγούρας (1997) τονίζει ότι υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα μάθησης, καθένα από τα οποία κατακτάται με διαφορετικές κατηγορίες δεξιοτήτων διαβαθμισμένης δυσκολίας. Στο πρώτο επίπεδο, το οποίο είναι το πληροφοριακό, η μάθηση αποκτάται μέσα από τη συλλογή πληροφοριακών στοιχείων με τη χρήση των αισθήσεων και της μνήμης. Το δεύτερο επίπεδο είναι το οργανωτικό κατά το οποίο η μάθηση κατακτάται μέσω της σύγκρισης, της κατηγοριοποίησης, της διάταξης και της ιεράρχησης. Το άτομο προβαίνει σε αλληλοσυσχετίσεις των δεδομένων και τα εντάσσει σε ένα ευρύτερο εννοιολογικό σχήμα. Στο τρίτο επίπεδο η μάθηση είναι προϊόν των ενδοσυσχετίσεων των δεδομένων που αναζητούνται μέσα από διαδικασίες ανάλυσης και επαγωγικές συλλογιστικές διεργασίες. Το τελευταίο, τέταρτο επίπεδο είναι το πραξιακό. Σε αυτό το επίπεδο το άτομο χρησιμοποιεί με απαγωγικό τρόπο την οργανωμένη σε σχήματα, αρχές και μοντέλα γνώση του για να εξηγήσει, να προβλέψει, να αξιολογήσει και να ξεπεράσει τις επιφανειακές δομές των δεδομένων του.³⁴¹

³³⁸Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 363.

³³⁹Ζαρίφης, Γ. (2014). Ο ρόλος του Ανθρωπίνου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρωπίνου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

³⁴⁰Kumar, V. & Sharma, D. (2021). E-Learning Theories, Components, and Cloud Computing-Based Learning Platforms. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies*, 16(3), p.1.

³⁴¹Ματσαγγούρας, Η. (1997). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Από την πληροφόρηση στην κριτική σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg, σελ. 10.

2.6.2. Ορισμοί των Θεωριών Μάθησης

Οι θεωρίες της μάθησης είναι αποτέλεσμα της θέλησης ορισμένων ανθρώπων να κάνουν την εκπαιδευτική και μαθησιακή διαδικασία πιο αποτελεσματική. Ο κάθε εκπαιδευόμενος μαθαίνει με διαφορετικό τρόπο.^{342 343} Οι θεωρίες μάθησης βοηθούν τους εκπαιδευτές να κατανοήσουν με ποιον τρόπο οι εκπαιδευόμενοι αποκτούν και ανακαλούν τη νέα γνώση, αναπτύσσουν κίνητρα μάθησης και συμμετοχής. Υπάρχουν τέσσερα είδη θεωριών μάθησης, ο συμπεριφορισμός, ο εποικοδομητισμός, ο γνωστικό-κοινωνικός και ο συγκεντρωτισμός.³⁴⁴ Ο Fairbanks (2021) υποστηρίζει ότι υπάρχουν πέντε θεωρίες μάθησης. Είναι ο συμπεριφορισμός, ο γνωστικισμός, ο κονστρουκτιβισμός, ο ουμανισμός και ο συγκεντρωτισμός. Ακόμα, συμπληρώνει και τη μετασχηματίζουσα μάθηση, την κοινωνικό-γνωστική και την ανακαλυπτική. Υποστηρίζει ότι οι θεωρίες μάθησης αφορούν κυρίως τη διαδικασία απόκτησης ή τροποποίησης γνώσεων και δεξιοτήτων. Το ενδιαφέρον για το πώς μαθαίνουν οι άνθρωποι εντοπίζεται στους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, όπως ο Σωκράτης, ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης.³⁴⁵

2.6.3. Συμπεριφορισμός

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι των θεωριών του συμπεριφορισμού είναι ο J. Watson με το συμπεριφοριστικό πρότυπο μάθησης, ο E. Thorndike με τη δοκιμή και πλάνη, ο B. Skinner με τη συνειρμική-συντελεστική μάθηση, ο N. Crowder με τη διακλαδισμένη οργάνωση και ο L. Pavlov με τη συνειρμική –εξαρτημένη μάθηση. Για τους συμπεριφοριστές η μάθηση προέρχεται μέσα από την τροποποίηση της συμπεριφοράς, διότι θεωρούν ότι δεν είναι δυνατή η πρόσβαση στις νοητικές

³⁴²Oommen, G. (2020). Learning Theories –Taking a Critical Look at Current Learning Theories and the Ideas Proposes By Their Authors. *Asian Journal of Research in Education and Social Sciences*, 2(1), pp. 27-32, p. 27.

³⁴³Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. E. *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>), p. 1.

³⁴⁴Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. E. *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>), p.1.

³⁴⁵Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

καταστάσεις των υποκειμένων. Οι συμπεριφοριστές θεωρούν ότι το υποκείμενο μπορεί να μάθει μέσα από τη θετική ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς σε ένα εξαρτημένο ερέθισμα.^{346 347 348} Ο Watson και ο Skinner μέσω των συμπεριφοριστικών θεωριών τους επιθυμούσαν να αποδείξουν ότι η συμπεριφορά ενός υποκειμένου μπορεί να προβλεφθεί και να ελεγχθεί.³⁴⁹ Ο Χατζηδήμου (2011) προσθέτει και τη θεωρία μάθησης του Guthrie. Η βασική θέση των θεωριών του συμπεριφορισμού είναι ότι για να προκύψει μια συγκεκριμένη αντίδραση σε ένα συγκεκριμένο ερέθισμα είναι αρκετό να συμπέσει η αντίδραση και το ερέθισμα στον ίδιο τόπο και χρόνο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εξάρτηση.³⁵⁰

Σύμφωνα με τον συμπεριφορισμό δεν έχουν σημασία οι εσωτερικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της μάθησης, αλλά οι αλλαγές που συμβαίνουν στη συμπεριφορά του υποκειμένου. Οι συμπεριφοριστές δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση της επιθυμητής συμπεριφοράς. Ο Ρώσος, φυσιολόγος Pavlov έκανε ένα πείραμα. Έριχνε καθημερινά τροφή σε έναν σκύλο, την οποία την συνόδευε με τον ήχο ενός κουδουνιού. Έπειτα από πολλές επαναλήψεις, ο σκύλος μόλις άκουγε τον συγκεκριμένο ήχο του κουδουνιού άρχιζαν να του τρέχουν τα σάλια. Το ίδιο πείραμα έγινε και σε άλλα ζώα. Στην προκειμένη περίπτωση υπήρχε το κίνητρο που ήταν η ικανοποίηση της πείνας και η ενίσχυση που ήταν η τροφή. Ο Thorndike θεωρεί ότι η μάθηση επέρχεται σταδιακά και το άτομο για να μάθει πρέπει να περάσει από το στάδιο της δοκιμής και της πλάνης. Ο Thorndike ήταν ο πρώτος που επισήμανε τη σημασία των κινήτρων στην εκπαιδευτική ή μαθησιακή διαδικασία. Η θεωρία του είναι συγγενής με αυτή του Skinner. Ο Skinner υποστήριξε ότι μία πράξη που έχει λάβει άμεση θετική ενίσχυση τείνει να επαναλαμβάνεται, ενώ αντίθετα μια ορισμένη συμπεριφορά που δεν συνοδεύεται από κάποια ενίσχυση αρχίζει σταδιακά να χάνεται. Ο Skinner θεωρούσε ότι η

³⁴⁶Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 848.

³⁴⁷Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. (eds.). *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>), p. 3.

³⁴⁸Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 17.

³⁴⁹Weegar, M. & Pacis, D. (2012). *A Comparison of Two Theories of Learning –Behaviorism and Constructivism as applied to Face to Face and Online Learning*. Academia, p. 2.

³⁵⁰Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 201.

προγραμματισμένη διδασκαλία ήταν το αποτελεσματικότερο διαθέσιμο μέσο για τη μάθηση των δεξιοτήτων.^{351 352 353} Ο συμπεριφορισμός είναι επίσης η καταγραφή και μελέτη των έκδηλων αντιδράσεων του ανθρώπου χωρίς να διερευνηθούν οι παράγοντες που μεσολαβούν από τη στιγμή που προσλαμβάνεται το ερέθισμα από το περιβάλλον μέχρι τη στιγμή που εκδηλώνεται η αντίδραση. Η αντίδραση του υποκειμένου σε ένα συγκεκριμένο ερέθισμα εξαρτάται από τη θετική ενίσχυση, την αρνητική ενίσχυση και την τιμωρία.³⁵⁴

Ο Watson υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος γεννιέται με λίγα αντανακλαστικά και λίγα συναισθήματα, ωστόσο μέσω της κλασικής εξάρτησης αυτά συζευγνύονται με πολλά ερεθίσματα. Η μάθηση κατά τον Watson στηρίζεται σε μια σειρά φυσιολογικών κινήσεων των μυών και των αντανακλαστικών συστημάτων. Ο Guthrie για να ερμηνεύσει τη μάθηση διατύπωσε τον νόμο της συνάφειας. Σύμφωνα με αυτόν ο οργανισμός σε μια συγκεκριμένη κατάσταση αντιδρά με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Αν ο οργανισμός έρθει ξανά αντιμέτωπος με την ίδια κατάσταση, τότε θα αντιδράσει με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Ο Guthrie δίνει βάση στην άσκηση και στην εκτέλεση αυτού που θα γίνει αντικείμενο μάθησης.³⁵⁵

Στο πλαίσιο της συμπεριφορικής μάθησης οι βασικές έννοιες είναι η ενίσχυση-τιμωρία και η απόσβεση. Ενίσχυση θεωρείται το γεγονός που συνοδεύει την ανθρώπινη αντίδραση και επηρεάζει την αντίδραση αυτής, την ποιότητά της και το χρόνο που χρειάζεται προκειμένου να παγιωθεί στο κεντρικό νευρικό σύστημα. Η τιμωρία έχει ως στόχο να αποδυναμώσει ή να καταστείλει μια ανεπιθύμητη συμπεριφορά. Η απόσβεση είναι η συστηματική αδιαφορία σε μια ανεπιθύμητη συμπεριφορά με σκοπό την εξαφάνισή της.^{356 357} Ο Agarkar (2019) διαχωρίζει την

³⁵¹ Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2013). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Πολιτεία, σελ. 6.

³⁵² Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 17.

³⁵³ Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 205.

³⁵⁴ Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 15.

³⁵⁵ Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 203.

³⁵⁶ Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ΄ έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 356-361.

αντίδραση του υποκειμένου σε κάποιο ερέθισμα στην κλασική και στη λειτουργική. Η κλασική αντίδραση αναφέρεται σε μια διαδικασία μάθησης κατά την οποία ένα ισχυρό έμφυτο κίνητρο συνδυάζεται με ένα προηγούμενο νευρικό κίνητρο. Η λειτουργική αντίδραση αναφέρεται σε μια κατάσταση κατά την οποία η αντίδραση σε κάποιο ερέθισμα μαθαίνεται στο υποκείμενο μέσα από την παροχή αμοιβών ή την τιμωρία.³⁵⁸

Ο όρος “συμπεριφορισμός” εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1880. Δεν υπάρχει ένας επίσημος ορισμός για το τι είναι, ωστόσο ορίζεται μέσα από τις θεωρίες των υποστηρικτών του. Το έργο του Watson (1913), με τίτλο «*Η Συμπεριφοριστική Θεωρία Μάθησης*» αποτελεί τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τον φονκτιοναλισμό στον συμπεριφορισμό. Αυτό το έργο συνιστά μια μελέτη της αλληλεπίδρασης των οργανισμών με το περιβάλλον και στηρίχτηκε στα πειράματα του Pavlov.^{359 360} Οι συμπεριφοριστές θεωρούν ότι η αντίδραση των εκπαιδευόμενων σε ένα συγκεκριμένο ερέθισμα προέρχεται από το παρελθόν τους και ότι ο κυριότερος ρόλος της εκπαίδευσης είναι η πρόκληση συμπεριφορικών τροποποιήσεων στον εκπαιδευόμενο.³⁶¹ Ο συμπεριφορισμός ασχολείται με τις παρατηρήσιμες συμπεριφορές ερεθίσματος-απόκρισης, οι οποίες πρέπει να μελετηθούν συστηματικά.³⁶²

Η εξέλιξη της συμπεριφοριστικής θεωρίας θεμελιώνεται από τη λανθάνουσα μάθηση του Hull και των απόψεων των νεοσυμπεριφοριστών. Οι νεοσυμπεριφοριστές σαν τον Hull ανάμεσα στη σχέση ερεθίσματος και αντίδρασης τοποθετούν τον ανθρώπινο οργανισμό. Θεωρούν ότι στη μάθηση που προέρχεται από μια συγκεκριμένη αντίδραση σε ένα ερέθισμα παρεμβαίνει και ο ανθρώπινος

³⁵⁷Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 19.

³⁵⁸Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 849.

³⁵⁹Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 848.

³⁶⁰Weegar, M. & Pacis, D. (2012). *A Comparison of Two Theories of Learning –Behaviorism and Constructivism as applied to Face to Face and Online Learning*. Academia, p. 4.

³⁶¹Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 847.

³⁶²Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

οργανισμός.³⁶³ Το μοντέλο του διδακτικού σχεδιασμού στηρίζεται επίσης στις θεωρίες του B. Skinner και του R. Gagne. Τα κύρια στάδια ανάπτυξής του είναι η αξιολόγηση των αναγκών του εκπαιδευόμενου, η επιλογή του απαραίτητου εκπαιδευτικού υλικού και των κατάλληλων διδακτικών μεθόδων και η αξιολόγηση του εκπαιδευόμενου.³⁶⁴ Ο Gagne ανέπτυξε μια θεωρία, η οποία περιλαμβάνει οκτώ διαφορετικές αρχές μάθησης. Είναι η μάθηση με σήματα, με ερεθισμό και αντίδραση, η αλυσιδωτή, των λεκτικών συνειρμών, της πολλαπλής διάκρισης, των εννοιών, των κανόνων και της επίλυσης προβλημάτων. Η θεωρία του συμπεριφορισμού μπορεί να χρησιμοποιεί στη μαθησιακή διαδικασία με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Χρησιμοποιούνται κυρίως λογισμικά εξάσκησης και άμεσης ανατροφοδότησης, τα λογισμικά καθοδήγησης, πραγματοποίησης διαλέξεων και συμπλήρωσης ασκήσεων πολλαπλής επιλογής.³⁶⁵

2.6.4. Γνωστικισμός

Ανάμεσα στον συμπεριφορισμό και στον εποικοδομητισμό βρίσκεται ο γνωστικισμός. Οι γνωστικιστές δίνουν έμφαση στη λειτουργία των νοητικών διεργασιών από την απόκτηση μιας νέας γνώσης μέχρι τη σχηματοποίησή της. Η μάθηση στον γνωστικισμό στηρίζεται σε εξωτερικούς παράγοντες και στην εσωτερική νοητική διεργασία. Οι γνωστικιστές χρησιμοποιούν τις ταξινομήσεις, προκειμένου να εξετάσουν τις νοητικές διεργασίες και τους πολλαπλούς τύπους μάθησης. Μια αρκετά γνωστή ταξινόμηση είναι αυτή του Bloom (1956). Η ταξινόμηση του Bloom χωρίζεται σε έξι επίπεδα. Είναι η μνήμη, η κατανόηση, η εφαρμογή, η ανάλυση, η αξιολόγηση και ο σχηματισμός. Στο επίπεδο της μνήμης οι μαθητευόμενοι έχουν την ικανότητα να ανακαλέσουν πληροφορίες που έχουν διαβάσει, στο επίπεδο της κατανόησης οι μαθητευόμενοι έχουν την ικανότητα να κατηγοριοποιήσουν, να ορίσουν και να συζητήσουν ότι γνωρίζουν, στο επίπεδο της

³⁶³Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 18.

³⁶⁴Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 19-20.

³⁶⁵Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 212.

εφαρμογής οι μαθητευόμενοι έχουν την ικανότητα να εφαρμόσουν τις γνώσεις που διαθέτουν σε νέα περιβάλλοντα μάθησης και στις εκφάνσεις της προσωπικής τους ζωής. Επιπλέον, στο επίπεδο της ανάλυσης έχουν τη δυνατότητα να πραγματοποιούν συγκρίσεις, να εντοπίζουν διαφορές και να σχηματίζουν λογικές προτάσεις, στο επίπεδο της εκτίμησης χρησιμοποιούν τη λογική και τη δημιουργικότητα τους. Ανακατασκευάζουν τις υπάρχουσες γνώσεις, ασκούν κριτική και σχηματίζουν επιχειρήματα. Στο τελευταίο επίπεδο της δημιουργίας ή του σχηματισμού νέας γνώσης οι μαθητευόμενοι συνθέτουν νέα γνώση, δημιουργούν υποθέσεις και τις επιβεβαιώνουν. Οι εκπαιδευόμενοι για να φτάσουν στο επίπεδο της δημιουργίας πρέπει να έχουν ισχυρές ερευνητικές και επιχειρηματικές δεξιότητες.^{366 367}

Βασικοί εκπρόσωποι των γνωστικών θεωριών μάθησης είναι και ο Wertheimer, ο Koehler, ο Koffka και ο Tolman. Οι γνωστικιστές υποστηρίζουν ότι η μάθηση είναι απόρροια των γνωστικών δομών του ανθρώπου. Ο Tolman θεωρεί ότι το άτομο μπορεί να λύσει ένα πρόβλημα μόνο εάν διεισδύσει μέσα του και ότι η λύση δίνεται από μια ξαφνική επινόηση.³⁶⁸ Ο W. Koehler με την ενορατική μάθηση και την επίλυση προβλημάτων τονίζει ότι η επίλυση ενός προβλήματος μπορεί να οφείλεται σε μια τυχαία αναλαμπή του ανθρώπινου νου, η οποία οδηγεί σε μια αποτελεσματική δράση ή ότι η ενορατική λύση μπορεί να προκύπτει από τη χρήση της προηγούμενης γνώσης, η οποία σχετίζεται με το πρόβλημα.³⁶⁹

2.6.5. Εποικοδομητισμός

Ο εποικοδομητισμός δίνει βαρύτητα στις υπάρχουσες αντιλήψεις, ιδέες και αναπαραστάσεις των εκπαιδευόμενων σε σχέση με το θέμα που διδάσκονται κάθε φορά. Σύμφωνα με τον εποικοδομητισμό η νόηση είναι μια λειτουργία κατασκευής νοημάτων, η οποία βασίζεται στην εμπειρία του ατόμου. Η δόμηση της γνώσης είναι

³⁶⁶Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

³⁶⁷Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. (eds.). *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>), p. 4.

³⁶⁸Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 206.

³⁶⁹Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, σελ. 21.

μια λειτουργία που βασίζεται στις προϋπάρχουσες εμπειρίες, τις νοητικές κατασκευές, τις πεποιθήσεις και τις απόψεις που ο καθένας χρησιμοποιεί, προκειμένου να ερμηνεύσει αντικείμενα ή γεγονότα. Κυριότερος εκπρόσωπος του εποικοδομητισμού είναι ο Jean Piaget.^{370 371 372} Οι κονστρουκτιβιστές συλλαμβάνουν τη μάθηση ως την αναζήτηση ενός νοήματος. Ο Piaget και ο Vygotsky περιγράφουν στις θεωρίες τους στοιχεία που βοηθούν να προβλεφθεί το τι μπορούν να κατανοήσουν τα παιδιά στο κάθε στάδιο ανάπτυξής τους.³⁷³ Οι κονστρουκτιβιστές θεωρούν ότι οι εκπαιδευόμενοι μπορούν να δημιουργήσουν μόνοι τους νέα γνώση και ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι να δημιουργήσει ένα πρόσφορο έδαφος για την πρόσβαση τους σε περισσότερες ευκαιρίες μάθησης.³⁷⁴ Υπάρχουν δύο είδη εποικοδομητισμού, τα οποία εμφανίστηκαν τη δεκαετία του 1970. Είναι ο κοινωνικός εποικοδομητισμός του Vygotsky, ο οποίος υποστηρίζει ότι μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης ο εκπαιδευόμενος μπορεί να κατανοήσει με πιο εύκολο τρόπο τη νέα γνώση. Το δεύτερο είδος εμφανίστηκε το 1985 και είναι ο γνωστικός εποικοδομητισμός με βασικό εκπρόσωπο τον Piaget. Σύμφωνα με τον γνωστικό εποικοδομητισμό η γνώση στηρίζεται στην αφομοίωση και στην προσαρμογή. Όταν η νέα γνώση ταιριάζει με το υπάρχον νοητικό σχήμα, τότε αφομοιώνεται. Όταν δεν ταιριάζει τότε υπάρχει η ανάγκη προσαρμογής της για να μειωθεί η εσωτερική σύγχυση του υποκειμένου.³⁷⁵

Η ανάπτυξη της θεωρίας του εποικοδομητισμού στηρίζεται στη μελέτη της γνωστικής ανάπτυξης. Οι κονστρουκτιβιστές θεωρούν ότι οι εκπαιδευόμενοι μαθαίνουν καλύτερα και αποκτούν περισσότερες γνώσεις μέσω της πρακτικής άσκησης. Ο Piaget θεωρεί ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να κατανοήσουν και να χρησιμοποιήσουν τη νέα γνώση αυτόματα, επειδή χρειάζεται πρώτα να τη μετασχηματίσουν σε νέα γνώση, βασιζόμενοι στις προσωπικές τους εμπειρίες και να

³⁷⁰Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 854.

³⁷¹Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

³⁷²Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2013). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Πολιτεία, σελ. 8.

³⁷³Weegar, M. & Pacis, D. (2012). *A Comparison of Two Theories of Learning –Behaviorism and Constructivism as applied to Face to Face and Online Learning*. Academia, p. 2.

³⁷⁴Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 847.

³⁷⁵Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859, p. 855.

δημιουργήσουν τα δικά τους νοητικά σχήματα. Ο Vygotsky στηρίζεται στις απόψεις του Piaget, ωστόσο θεωρεί ότι η προσέγγιση της νέας γνώσης μπορεί να συμβεί και μέσα από την αλληλεπίδραση με άλλα άτομα και τη μελέτη των κοινωνικών και πολιτισμικών διαδικασιών του περιβάλλοντος. Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που προωθούνται στο πλαίσιο του σχεδιασμού ενός προγράμματος σπουδών, το οποίο στηρίζεται στην κονστρουκτιβιστική θεωρία μάθησης είναι η δραστήρια συμμετοχή, η επίλυση προβλημάτων και η συνεργασία με άλλα άτομα. Ο εκπαιδευτής έχει τον ρόλο του διαμεσολαβητή που ενθαρρύνει τους εκπαιδευόμενους να σχηματίσουν τις δικές τους απόψεις.³⁷⁶ Κατά τον Piaget στο παιδί υπάρχει εγγενής η ανάγκη να γνωρίσει και να μάθει και η ανάγκη που το ωθεί στην αναζήτηση και στην επιλογή εκείνων των ερεθισμάτων που ικανοποιούν αυτήν την ανάγκη. Θεωρεί ότι τα κίνητρα μάθησης δεν είναι ανεξάρτητα από τις γνωστικές δομές, τα σχήματα.³⁷⁷

Ο J. Piaget προσέγγισε τη μάθηση όχι μόνο ως ένα ψυχολογικό φαινόμενο, αλλά και ως παιδαγωγικό. Ο Piaget εισήγαγε τη θεωρία της εξελικτικότητας. Βασικές έννοιες της θεωρίας του είναι η αφομοίωση, η συμμόρφωση, η προσαρμογή και το σχήμα. Η αφομοίωση αφορά την ένταξη μιας νέας εμπειρίας στην τρέχουσα εικόνα για τον κόσμο. Η συμμόρφωση είναι η εσωτερική διαδικασία που λαμβάνει χώρα όταν τα νέα γεγονότα στο περιβάλλον δεν μπορούν να αφομοιωθούν από τα υπάρχοντα, οπότε πρέπει να αλλάξουν. Η προσαρμογή αναφέρεται στη διαδικασία που επιτρέπει τη μεταβολή των γνωστικών σχημάτων με σκοπό να προσαρμοστούν στις νέες καταστάσεις και το σχήμα αναπαριστά με αφαιρετικό τρόπο τα βασικά χαρακτηριστικά μιας έννοιας. Πρόκειται για μια μονάδα μάθησης. Με τον Piaget είναι συνδεδεμένη και η εισαγωγή των Μαθηματικών στο σύγχρονο Δημοτικό Σχολείο. Ο Piaget παρατήρησε ότι υπάρχουν δομές, οι οποίες είναι κοινές σε όλες τις περιοχές των Μαθηματικών αλλά και των γνωστικών λειτουργιών γενικότερα, γεγονός που τον οδήγησε σε αυτόν τον αναπροσανατολισμό.³⁷⁸ Ένας ακόμα δημοκρατικός-κονστρουκτιβιστής, παιδαγωγός ήταν ο J. Dewey, ο οποίος υποστηρίζει ότι κατά την εκπαιδευτική διαδικασία ο εκπαιδευτικός οφείλει σε συνεργασία με τους μαθητευόμενους να δημιουργήσει τους κανόνες της τάξης, να

³⁷⁶Weegar, M. & Pacis, D. (2012). *A Comparison of Two Theories of Learning –Behaviorism and Constructivism as applied to Face to Face and Online Learning*. Academia, pp. 7-8.

³⁷⁷Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 95.

³⁷⁸Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 95-96.

αφήσει τους μαθητευόμενους να επιλέξουν τον τρόπο με τον οποίο επιθυμούν να μάθουν και να υιοθετήσει μια μαθητοκεντρική εκπαιδευτική προσέγγιση.³⁷⁹

Μια άλλη θεωρία που στηρίζεται στην επίλυση προβλημάτων και στην παραγωγή προϊόντων και γνώσης που μπορούν να είναι χρήσιμα σε ένα ή περισσότερα πολιτισμικά περιβάλλοντα είναι η θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης του H. Gardner που παρουσιάστηκε στο βιβλίο του με τίτλο «*Σχηματισμοί του Μυαλού*» το 1983. Ο Gardner συγκέντρωσε οκτώ διαφορετικούς τύπους νοημοσύνης. Τη γλωσσική που αναφέρεται στην ικανότητα της χρήσης της γλώσσας στον προφορικό και γραπτό λόγο, τη μαθηματική που αφορά την ικανότητα λύσης προβλημάτων και διεξαγωγής επιστημονικών ερευνών, τη μουσική που αφορά την ικανότητα εκτίμησης, σύνθεσης και εκτέλεσης μουσικών μοτίβων, καθώς και την αναγνώριση του τόνου, της έντασης και του ρυθμού. Ακόμα, κατέγραψε τη σωματοκινητική νοημοσύνη, βάση της οποίας μέσω του συνδυασμού του νου με τις κινήσεις του σώματος επιλύονται διάφορα προβλήματα, τη χωρική, τη διαπροσωπική, την ενδοπροσωπική και τη νατουραλιστική νοημοσύνη. Η χωρική νοημοσύνη αφορά την κατανόηση του χώρου, η διαπροσωπική την κατανόηση των επιθυμιών, των κινήτρων και των προθέσεων των άλλων ατόμων, η ενδοπροσωπική την κατανόηση των εσωτερικών συναισθημάτων και επιθυμιών και η νατουραλιστική, η οποία προστέθηκε τελευταία αφορά την ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται, να αναγνωρίζει και να δέχεται το περιβάλλον.³⁸⁰ ³⁸¹ Στις θεωρίες του εποικοδομητισμού περιλαμβάνονται η παιδαγωγική θεωρία της Logo του Seymour Papert, η θεωρία της επεξεργασίας της πληροφορίας των Robert Gagne, Allen Newell και Herbert Simon και τα περιβάλλοντα μάθησης με τη χρήση των υπολογιστών του Robert Boyle. Η θεωρία του εποικοδομητισμού μπορεί να εφαρμοστεί με τη χρήση ψηφιακών λογισμικών που προωθούν τη διερευνητική μάθηση, τις προσομοιώσεις, τις μοντελοποιήσεις, τους μικρόκοσμους και τα εκπαιδευτικά παιχνίδια.³⁸²

³⁷⁹Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 23.

³⁸⁰Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 240-242.

³⁸¹Loveless, B. (12-04-2022). 15 Learning Theories in Education (A Complete Summary). Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.educationcorner.com/learning-theories-in-education/>

³⁸²Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*, σελ 12.

2.6.6. Κοινωνικό-Γνωστικές Θεωρίες Μάθησης

Στη θεωρία του Vygotsky τονίστηκε ότι είναι σημαντικός ο ρόλος των κοινωνικό-πολιτιστικών παραγόντων στη γέννηση της νέας γνώσης, στην πορεία μάθησης και ανάπτυξης του ατόμου. Σύμφωνα με τον Vygotsky η ανάπτυξη επιτυγχάνεται όχι μόνο χάρις τον έμφυτο νοητικό εξοπλισμό του κάθε ατόμου, αλλά και εξαιτίας της διαμεσολάβησης των κοινωνικών γεγονότων και των πολιτιστικών εργαλείων, καθώς και της εσωτερίκευσης των σημασιών με τις οποίες είναι φορτισμένα αυτά τα πολιτισμικά μέσα και εργαλεία. Τα εργαλεία αυτά εμπεριέχουν νοήματα και τρόπους σκέψης που διαμορφώνουν διαλεκτικά τις ίδιες τις νοητικές διεργασίες. Ο Vygotsky υποστήριξε επίσης ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση γεννά τη γνωστική εξέλιξη και προσδιόρισε τη “ζώνη της επικείμενης ανάπτυξης”, η οποία είναι η απόσταση μεταξύ του επιθυμητού επιπέδου ανάπτυξης, δηλαδή την ανεξάρτητη επίλυση προβλημάτων και το επίπεδο της εν δυνάμει ανάπτυξης κατά το οποίο ο εκπαιδευόμενος για την επίλυση προβλημάτων δεν χρειάζεται την καθοδήγηση από τον εκπαιδευτή. Η ζώνη επικείμενης ανάπτυξης αποτελεί την περιοχή της δυνητικής ανάπτυξης. Ο Vygotsky διακρίνει την ανάπτυξη στη συντελεσθείσα και στη δυνητική. Η συντελεσθείσα ανάπτυξη καθορίζει οτιδήποτε μπορεί να κάνει ένα παιδί χωρίς να δεχτεί βοήθεια από αλλού, ενώ η δυνητική ανάπτυξη καθορίζει το τι μπορεί να κάνει ένα παιδί άμα δεχτεί τη βοήθεια ενός μεγαλύτερου σε ηλικία ατόμου ή ενός παιδιού που προηγείται στη μάθηση και στη γνώση.^{383 384}

Στις κοινωνικό-γνωστικές θεωρίες μάθησης ανήκει και η ανθρωπιστική θεωρία του Carl Rogers κατά την οποία το άτομο μπορεί να μάθει βασιζόμενο στις εσωτερικές του δυνάμεις. Ο εκπαιδευτής έχει τον ρόλο του διαμεσολαβητή, ο οποίος θα βοηθήσει τον εκπαιδευόμενο να φτάσει στην αυτοπραγμάτωσή του.³⁸⁵ Οι βασικές αρχές της θεωρίας του Rogers είναι ότι η ικανότητα της μάθησης είναι έμφυτη, η μάθηση επέρχεται όταν το αντικείμενό της συνδέεται με τα προσωπικά κίνητρα του

³⁸³Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 107-108.

³⁸⁴Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2013). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Πολιτεία, σελ. 11.

³⁸⁵Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 15.

εκπαιδευόμενου, η μάθηση είναι απειλητική όταν το άτομο αντιστέκεται, η μάθηση διευκολύνεται και επιτυγχάνεται μέσα από τη δράση. Ακόμα, τονίζει τη σημασία της αξιολόγησης της αποκτηθείσας μάθησης πρωτίστως από τον ίδιο τον εκπαιδευόμενο και δευτερευόντως από τον εκπαιδευτή και υποστηρίζει ότι στη σύγχρονη εποχή το σημαντικότερο είναι να μάθει το άτομο πώς να μαθαίνει.³⁸⁶

Η θεωρία του Rogers σχετίζεται και με τη θεωρία του ανθρωπισμού, διότι κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας δίνεται περισσότερη έμφαση στο μαθητικό δυναμικό και όχι στη μέθοδο και στο εκπαιδευτικό υλικό. Μια άλλη ανθρωπιστική θεωρία είναι του Maslow, ο οποίος ιεραρχεί τις ανθρώπινες ανάγκες. Στη βάση της πυραμίδας τοποθετεί τις βασικές ανάγκες, οι οποίες είναι η τροφή, το νερό, τα ρούχα, η στέγη. Ακολουθούν οι ανάγκες για ασφάλεια και προστασία, η ανάγκη του ανήκειν και της αγάπης, η ανάγκη της εκτίμησης και στην κορυφή της πυραμίδας τοποθετείται η ανάγκη για αυτοπραγμάτωση. Οι εκπαιδευόμενοι που έχουν καλύψει όλες τις ανάγκες τους, έχουν τη δυνατότητα να γίνουν η καλύτερη εκδοχή του εαυτού τους.³⁸⁷

Οι κοινωνικό-γνωστικές θεωρίες μάθησης είναι εύκολο στην εκπαιδευτική διαδικασία να συνδυαστούν με τα αντίστοιχα υπολογιστικά περιβάλλοντα μάθησης. Ο κοινωνικός εποικοδομητισμός μπορεί να συνδυαστεί με τη χρήση διαφόρων εφαρμογών του διαδικτύου, όπως η ηλεκτρονική συνομιλία και τα ιστολόγια. Η κοινωνικοπολιτιστική θεωρία του Vygotsky μπορεί να ταιριάζει με τη χρήση συνεργατικών περιβαλλόντων μάθησης με υπολογιστή. Η απόκτηση της εγκαθιδρυμένης γνώσης με τις εκπαιδευτικές δικτυακές πύλες και οι θεωρίες της δραστηριότητας με τις μηχανές αναζήτησης και τις ψηφιακές βιβλιοθήκες.^{388 389}

Η προσπάθεια του εκπαιδευόμενου να μαθαίνει μόνος του με την ελεύθερη βούλησή του, κάνοντας χρήση των εσωτερικών του εμπειριών και δυνατοτήτων

³⁸⁶Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 30.

³⁸⁷Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

³⁸⁸Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

³⁸⁹Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 35.

οδηγεί στη διερευνητική (ή ανακαλυπτική) μάθηση. Ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους αυτού του είδους μάθησης στη σύγχρονη εποχή είναι ο Jerome Bruner. Οι τρόποι σκέψης ή τα συστήματα που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευόμενος για να κατανοεί τις πληροφορίες και να αναπτύσσεται γνωστικά και αντιστοιχούν με τα ιστορικά στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης είναι κατά τον Bruner (1966) τρία. Το σύστημα της πραξιακής αναπαράστασης, στο οποίο η γνώση σχετίζεται με την κίνηση και τη δεξιότητα που προέρχεται από την άμεση επαφή του ατόμου με τα πράγματα. Το σύστημα της εικονικής αναπαράστασης, στο οποίο οι γνώσεις αναπαριστώνται μέσω εσωτερικών πνευματικών εικόνων, χωρίς όμως το στοιχείο του αφηρημένου συσχετισμού και το σύστημα της συμβολικής αναπαράστασης που είναι το ανώτερο, στο οποίο οι γνώσεις παρουσιάζονται με σύμβολα.^{390 391} Ο Bruner υπήρξε ακόμα εμπνευστής του σπειροειδούς αναλυτικού προγράμματος, κατά το οποίο η γνώση που έχει αναπτυχθεί με τον κατάλληλο για το παιδί τρόπο από πολύ μικρή ηλικία, αργότερα μπορεί να γίνει αντικείμενο μελέτης σε πιο προχωρημένο επίπεδο.^{392 393} Ακόμα, ο Bruner προσδιόρισε έξι δείκτες που αποκαλύπτουν τη γνωστική πρόοδο ή ανάπτυξη. Είπε ότι τα άτομα μικρής ηλικίας αντιδρούν στις καταστάσεις με διαφορετικό τρόπο, εσωτερικεύουν τα γεγονότα σε ένα “σύστημα αποθήκευσης” που ανταποκρίνεται στο περιβάλλον, έχουν αυξημένη γλωσσική ικανότητα, μπορούν να επιδράσουν συστηματικά με κάποιον που εποπτεύει τη μάθησή τους, χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να φέρουν σε τάξη το περιβάλλον και έχουν αυξανόμενη ικανότητα να αντιμετωπίζουν πολλαπλές απαιτήσεις. Κατά τη μαθησιακή διαδικασία επιτελούνται τρεις διαδικασίες η ανακάλυψη των γνώσεων και των εννοιών, ο μετασχηματισμός των γνώσεων και η αξιολόγηση και ο έλεγχος τους.³⁹⁴

³⁹⁰Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 24.

³⁹¹Τριλιανός, Θ. (2003). *Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Ατραπός-Περιβολάκι, σελ. 18.

³⁹²Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2013). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Πολιτεία, σελ. 12.

³⁹³Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 25.

³⁹⁴Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos, p. 25.

Ένας ακόμα εκπρόσωπος των κοινωνικό-γνωστικών θεωριών μάθησης είναι ο Bandura (1986), ο οποίος υποστήριξε ότι οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν μέσα από τις εμπειρίες άλλων ανθρώπων ή απλά μέσα από την παρατήρηση των άλλων. Αυτή η παρατήρηση μπορεί να συμβεί αυτόματα ή μέσα από την παρακολούθηση διαφόρων χαρακτήρων που παρουσιάζονται στα σύγχρονα πολυμέσα. Μέσα από την παρατήρηση ενισχύονται τέσσερις διαδικασίες η προσοχή, η διατήρηση, η αναπαραγωγή και το κίνητρο. Στην ίδια κατηγορία θεωριών ανήκει και η θεωρία των Johnson και Johnson (1989), οι οποίοι κατέγραψαν τις παραμέτρους της συνεργατικής μάθησης, οι οποίες είναι η αλληλεπίδραση, η θετική ανεξαρτησία, η ορθή επικοινωνία στο πλαίσιο μιας ομάδας, η λήψη πρωτοβουλίας και οι κοινωνικές δεξιότητες. Στις ομάδες εργασίας είναι ανάγκη να αλληλεπιδρούν όλα τα μέλη μεταξύ τους, να καταγράφουν την πρόδοό τους, να είναι υπεύθυνα και προσηλωμένα στο στόχο τους και να μπορούν να επικοινωνούν με αρμονία.^{395 396}

Το 1984 ο David Kolb ανέπτυξε τη δική του θεωρία μάθησης. Ο Kolb υποστηρίζει ότι η μάθηση είναι μια διαδικασία κατά την οποία η γνώση δημιουργείται μέσω του μετασχηματισμού της προϋπάρχουσας εμπειρίας. Η εμπειρική μάθηση του Kolb περιλαμβάνει έξι χαρακτηριστικά. Εκλαμβάνεται ως διαδικασία και δεν προσδιορίζεται από το αποτέλεσμα, είναι μια συνεχής διαδικασία που βασίζεται στην εμπειρία, απαιτεί την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ των αντίθετων τρόπων προσαρμογής στον κόσμο, προϋποθέτει την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το εξωτερικό περιβάλλον, είναι μια ολιστική διαδικασία και δημιουργεί γνώση. Η αποτυχία της μάθησης στο πλαίσιο της συγκεκριμένης θεωρίας οφείλεται στην επανάληψη ορισμένων σφαλμάτων ή στην έλλειψη ικανότητας για μάθηση από την εμπειρία.³⁹⁷

Οι Jenkins και Healey (2005) βασιζόμενοι στον κύκλο μάθησης του Kolb υποστηρίζουν ότι το πρόγραμμα της εκπαίδευσης και οι εκπαιδευτικές αξίες μπορούν να επηρεαστούν από το αν δίνεται έμφαση στο περιεχόμενο της έρευνας ή στην ερευνητική διαδικασία, από το αν οι εκπαιδευόμενοι λογίζονται ως απλοί ακροατές ή

³⁹⁵Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. (eds.). *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>), p. 10.

³⁹⁶Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 210.

³⁹⁷Smith, K. (2001). David A. Kolb on experiential learning. The encyclopedia of informal education. Retrieved at 06-07-2022, from <http://www.infed.org/b-explrn.htm>

ως συμμετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία και αν ο εκπαιδευτής έχει υιοθετήσει τη μετωπική ή τη μαθητοκεντρική μέθοδο διδασκαλίας. Η θεωρία της μάθησης του Kolb στηρίζεται σε τέσσερα στάδια την εμπειρία, την αντίδραση, την εννοιολόγηση και τον πειραματισμό.³⁹⁸ Ακόμα, οι Jenkins και Healey (2005) υποστηρίζουν ότι οι εκπαιδευόμενοι που εμπλέκονται στην εκπαιδευτική διαδικασία αποκτούν περισσότερες γνώσεις και δεξιότητες και προτείνουν ορισμένες μεθόδους σύνδεσης της έρευνας με τη διδασκαλία. Πρακτικές που ενεργοποιούν τους εκπαιδευόμενους είναι η αναζήτηση δεδομένων και ερευνητικών ευρημάτων, η ανάπτυξη του σεβασμού των αρχών που διέπουν την έρευνα, η ανάπτυξη των ερευνητικών δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων, η ανάλυση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, η επίλυση ερευνητικών ζητημάτων, η ισότιμη με τον εκπαιδευτή εμπλοκή των εκπαιδευόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία και η δυνατότητα εκπόνησης πρακτικής άσκησης.³⁹⁹

2.6.7. Θεωρίες Μάθησης της Ψηφιακής Εποχής-Συγκεντρωτισμός

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα εμφανίστηκε μια νέα θεωρία μάθησης, η οποία είναι στενά συνδεδεμένη με την ψηφιακή εποχή. Αυτή είναι ο συγκεντρωτισμός.⁴⁰⁰ Η συγκεντρωτική θεωρία του Siemens (2004) εστιάζει στην ένταξη των νέων τεχνολογιών στη μαθησιακή διαδικασία και προωθεί ένα μαθησιακό περιβάλλον που στηρίζεται στην αλληλεπίδραση και στη συνεργασία των συμμετεχόντων. Η ψηφιακή μάθηση μπορεί να προσελκύσει ευκολότερα το ενδιαφέρον των σύγχρονων εκπαιδευόμενων, χαρίζει ευελιξία και μπορεί να προσαρμοστεί στις ανάγκες του εκπαιδευόμενου. Η πρόσβαση στην ψηφιακή μάθηση είναι εύκολη και μπορεί ο εκπαιδευόμενος να επιλέξει τον ρυθμό μάθησης, τον χρόνο, τον τρόπο και τον τόπο.⁴⁰¹ Έχουν καταγραφεί στο σύνολο 37 χαρακτηριστικά της ψηφιακής μάθησης

³⁹⁸Jenkins, A. & Healey, M. (2005). *Institutional strategies to link teaching and research*. New York: The Higher Education Academy, p. 187.

³⁹⁹Jenkins, A. & Healey, M. (2005). *Institutional strategies to link teaching and research*. New York: The Higher Education Academy, p. 187.

⁴⁰⁰Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. (eds.). *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>), p. 8.

⁴⁰¹Kumar, V. & Sharma, D. (2021). E-Learning Theories, Components, and Cloud Computing-Based Learning Platforms. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies*, 16(3), pp. 1-2.

στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία. Η ψηφιακή μάθηση είναι μαθητοκεντρική, οικολογική, οικονομική, προσιτή, ευκαιριακή, διαδραστική, κινητροποιητική, αυτόνομη, βολική, αξιόπιστη και προσωποποιημένη. Ακόμα, ενισχύει την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων, την αλληλεπίδραση, τη συνεργασία, την ενδυνάμωση, την επικοινωνία, την ενίσχυση των εσωτερικών και εξωτερικών κινήτρων. Ενισχύει την αυτοπεποίθηση, το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων, την επαγγελματική και μαθησιακή τους ικανοποίηση, την ανάπτυξη δεξιοτήτων, την άμεση ανατροφοδότηση και διευκολύνει την ανάδειξη καινοτόμων ιδεών.⁴⁰²

Οι θεωρίες του G. Siemens και του S. Downes έχουν συνδεθεί με τον συγκεντρωτισμό. Οι συγκεντρωτιστές προωθούν τη μάθηση, εστιάζοντας στην ένταξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαιδευτική ή μαθησιακή διαδικασία. Οι συγκεντρωτιστές ενθαρρύνουν την ευκαιριακή και επίκαιρη μάθηση. Θεωρούν ότι οι πηγές γνώσεων του διαδικτύου συνεχώς ανανεώνονται και επικαιροποιούνται.⁴⁰³ Λόγω του γρήγορου ρυθμού της τεχνολογικής ανάπτυξης οι συγκεντρωτιστές επιθυμούν η πρόσβαση στη μάθηση να είναι εύκολη και προσιτή. Οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να αναζητήσουν από οπουδήποτε και οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμούν μια ηλεκτρονική πηγή. Μέσω των νέων τεχνολογιών δίνεται επίσης η δυνατότητα εκσυγχρονισμού των εκπαιδευτικών συστημάτων και διευκολύνεται η σύναψη και διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων των εκπαιδευόμενων. Η σύγχρονη εκπαιδευτική διαδικασία που βασίζεται στον συγκεντρωτισμό πρέπει να περιλαμβάνει την εικόνα, τον ήχο, τα βίντεο, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τον διάλογο. Ακόμα, η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στηρίζεται στη θεωρία του συγκεντρωτισμού. Η θεωρία της πολυτροπικής μάθησης εστιάζει εξίσου με του συγκεντρωτισμού στη μάθηση που πραγματοποιείται μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν με οπτικό ή/και ακουστικό τρόπο, επομένως στην πολυτροπική μάθηση δίνεται η δυνατότητα χρήσης εικόνας και ήχου.⁴⁰⁴

⁴⁰²Kumar, V. & Sharma, D. (2021). E-Learning Theories, Components, and Cloud Computing-Based Learning Platforms. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies*, 16(3), p. 11.

⁴⁰³Oommen, G. (2020). Learning Theories –Taking a Critical Look at Current Learning Theories and the Ideas Proposes By Their Authors. *Asian Journal of Research in Education and Social Sciences*, 2(1), pp. 27-32, p. 28.

⁴⁰⁴Oommen, G. (2020). Learning Theories –Taking a Critical Look at Current Learning Theories and the Ideas Proposes By Their Authors. *Asian Journal of Research in Education and Social Sciences*, 2(1), pp. 27-32, pp. 30-31.

2.6.8. Θεωρίες της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Μια θεωρία που υποστηρίζει ότι οι ενήλικες μαθαίνουν με εντελώς διαφορετικό τρόπο από τα παιδιά είναι αυτή της ανδραγωγικής. Εμπνευστής της θεωρίας είναι ο Μ. Knowles, ο οποίος διατύπωσε πέντε υποθέσεις. Η πρώτη είναι η αυτοαντίληψη, η οποία σχετίζεται με την αντίληψη που έχουν οι ενήλικες για τον εαυτό τους, η οποία είναι πολύ πιο ισχυρή από αυτήν των παιδιών. Η δεύτερη είναι η εμπειρία. Οι ενήλικες έχουν πολλές περισσότερες εμπειρίες που μπορούν να τις εφαρμόσουν στη μαθησιακή διαδικασία. Η ετοιμότητα για μάθηση. Οι ενήλικες τείνουν να αναζητούν την αξιόπιστη και ουσιαστική γνώση. Η επόμενη υπόθεση αφορά τον προσανατολισμό στη μάθηση. Οι ενήλικες συνήθως εμπλέκονται σε μαθησιακές διαδικασίες, διότι γνωρίζουν που υστερούν μορφωτικά, ποια είναι τα ενδιαφέροντά τους και τον λόγο που επιθυμούν να εξειδικευτούν και η τελευταία υπόθεση σχετίζεται με το κίνητρο για μάθηση. Τα κίνητρα μάθησης των ενηλίκων είναι κυρίως εσωτερικά και όχι εξωτερικά. Με βάση αυτές τις πέντε υποθέσεις ο Knowles διατυπώνει τις τέσσερις αρχές που διέπουν την ανδραγωγική μάθηση. Είναι η συμμετοχή των ενηλίκων στον προγραμματισμό και στην αξιολόγηση της προόδου τους, η εμπειρία, η συνάφεια και η επίλυση προβλημάτων. Οι τρεις τελευταίες αρχές έχουν εφαρμογή στην πραγματική και καθημερινή ζωή του εκπαιδευόμενου.⁴⁰⁵

Σύμφωνα με τον Freire ο εκπαιδευτής οφείλει να βοηθήσει τους εκπαιδευόμενους μέσω της εκπαιδευτικής διαδικασίας να δημιουργήσουν νέα γνώση. Ο εκπαιδευτής για να επιτύχει τον στόχο του πρέπει να γνωρίζει τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνει ο κάθε εκπαιδευόμενος και να τον βοηθήσει να δημιουργήσει τη νέα γνώση, στηριζόμενος στις υπάρχουσες γνώσεις του. Η εκπαιδευτική διαδικασία δεν πρέπει να στηρίζεται στην απομνημόνευση και στην απλή μεταφορά γνώσεων, αλλά στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του εκπαιδευόμενου.⁴⁰⁶ Η μάθηση είναι μια διαδικασία κατά την οποία η γνώση παρουσιάζεται και στη συνέχεια διαμορφώνεται μέσω της κατανόησης, του διαλόγου και του κριτικού στοχασμού. Η κριτική θεωρία μάθησης του Freire στηρίζεται στην επίλυση προβλημάτων. Ο εκπαιδευτής θέτει

⁴⁰⁵Pappas, C. (09-05-2013). The Adult Learning Theory –Andragogy- of Malcolm Knowles. Retrieved at 07-07-2022, from <https://elearningindustry.com/the-adult-learning-theory-andragogy-of-malcolm-knowles>

⁴⁰⁶Freire, P. (1998). *Teachers as Cultural Workers –Letters to They Who Dare Teach*. Colorado: Westview Press, p. 22.

ερωτήσεις στον εκπαιδευόμενο, παρατηρεί τις αντιδράσεις του, συζητάει μαζί του και σχηματίζεται τη νέα γνώση. Ακόμα, ο εκπαιδευτής και ο εκπαιδευόμενος κατά την εκπαιδευτική διαδικασία αναγνωρίζουν την κοινωνική πραγματικότητα, δραστηριοποιούνται κοινωνικά και προάγουν τις δημοκρατικές αξίες. Ο καταπιεσμένος εκπαιδευόμενος μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία πρέπει να είναι σε θέση να φτάσει στην αυτοπραγμάτωσή του, να δημιουργήσει νέες λέξεις, οι οποίες οδηγούν σε πράξεις.⁴⁰⁷

Ο κριτικός στοχασμός εξυπηρετεί τον εκπαιδευόμενο στο να ανακαλύψει τις στρεβλώσεις της πραγματικότητας. Η ανώτερη μορφή στοχασμού είναι ο αναστοχασμός. Η κριτική συνειδητοποίηση επέρχεται στον εκπαιδευόμενο μέσα από τον διάλογο, την ενδυνάμωση και τη χειραφέτηση. Η χειραφέτηση είναι η διαδικασία απαλλαγής από οποιαδήποτε μορφή καταπίεσης. Τον όρο “κριτική συνειδητοποίηση” τον χρησιμοποίησε ο Freire (1970). Είναι ένας όρος που αφορά τη μάθηση, η οποία στοχεύει στον εντοπισμό των κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών αντιφάσεων και στη δράση εναντίον των καταπιεστικών στοιχείων της καθημερινής ζωής.⁴⁰⁸ Ο κύκλος της συνειδητοποίησης αποτελείται από τρία στάδια. Στο πρώτο στάδιο είναι η έρευνα που έχει ως στόχο την ανακάλυψη εννοιών, αξιών ή στοιχείων που έχουν κωδικοποιηθεί από την κυρίαρχη ιδεολογία. Στο δεύτερο στάδιο είναι η κωδικοποίηση στην οποία γίνεται ο προσδιορισμός των συστατικών στοιχείων των πραγματικοτήτων που βιώνουν οι εκπαιδευόμενοι και το τρίτο στάδιο είναι η αποκωδικοποίηση, η οποία αφορά την κριτική σύνθεση των κωδικοποιημένων επιμέρους στοιχείων μιας εμπειρίας, και της επανασύνθεσης των κυρίαρχων ιδεών ή αξιών στο πλαίσιο της επανακωδικοποιημένης εμπειρίας.⁴⁰⁹ Ο Freire επισήμανε επίσης την τραπεζική αντίληψη στη μάθηση, η οποία αναφέρεται στη μείωση ή στην ανάσχεση της δημιουργικότητας των εκπαιδευόμενων και στην ενίσχυση των συμφερόντων των καταπιεστών, οι οποίοι δεν επιθυμούν την κοινωνική αλλαγή, η οποία θα ωφελήσει τους απλούς πολίτες.⁴¹⁰

⁴⁰⁷Freire, P. (1998). *Teachers as Cultural Workers –Letters to They Who Dare Teach*. Colorado: Westview Press, pp. 25-31.

⁴⁰⁸Ζαρίφης, Γ. (2009). *Ο Κριτικός Στοχασμός στη Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές Προεκτάσεις*. Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 31.

⁴⁰⁹Ζαρίφης, Γ. (2009). *Ο Κριτικός Στοχασμός στη Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές Προεκτάσεις*. Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 32-33.

⁴¹⁰Ζαρίφης, Γ. (2009). *Ο Κριτικός Στοχασμός στη Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές Προεκτάσεις*. Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 40.

Το 1978 ο J. Mezirow ανέπτυξε τη θεωρία της μετασχηματίζουσας μάθησης, η οποία εστιάζει στις διαδικασίες της σκέψης. Η συγκεκριμένη θεωρία προσεγγίζει την κριτική αντίδραση του υποκειμένου με βάση τις υπάρχουσες συμπεριφορές, αξίες και στάσεις. Η μετασχηματιστική μάθηση είναι μια διαδικασία βαθιάς, εποικοδομητικής και ουσιαστικής μάθησης. Συμβάλλει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του εκπαιδευόμενου και στην αλλαγή ολόκληρης της κοσμοθεωρίας του. Τα άτομα προσαρμόζουν τον τρόπο σκέψης τους μέσα από τον κριτικό στοχασμό και την κριτική αναθεώρηση προϋπαρχουσών γνώσεων.⁴¹¹ Σύμφωνα με τη μετασχηματιστική μάθηση το άτομο δεν αποκτά απλά κάποια γνώση, αλλά αλλάζει από αυτό το οποίο μαθαίνει. Η μετασχηματιστική μάθηση συντελείται μέσω της ανάκλησης και της ανάλυσης της εμπειρίας και περιλαμβάνει διαδικασίες, όπως η ανάκληση στη μνήμη, η εκλογίκευση, η αναδιοργάνωση, ο συσχετισμός, η νοηματοδότηση και ο κριτικός στοχασμός. Με τη μετασχηματιστική μάθηση το άτομο αρχίζει να αμφισβητεί υποθέσεις, πεποιθήσεις και αξίες. Αρχίζει να συνυπολογίζει πολλές και διαφορετικές οπτικές που έχουν διατυπωθεί πάνω σε ένα ζήτημα και προσπαθεί διαρκώς να επιβεβαιώσει ότι πράττει και σκέφτεται με τον σωστό τρόπο.⁴¹²

Κεφάλαιο 3ο: Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία και τις Δεξιότητες

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνάται η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία και η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Δεξιότητες, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις ψηφιακές δεξιότητες. Όσον αφορά την Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία διαρθρώνεται σε τρεις υποενότητες. Στην πρώτη προσεγγίζεται η νεολαία μέσα από τις Ευρωπαϊκές Συνθήκες, στη δεύτερη υποενότητα αναφέρονται οι Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες για τη νεολαία και στην τρίτη γίνεται αναφορά στα Ευρωπαϊκά Προγράμματα και στις Ευρωπαϊκές Ψηφιακές Πλατφόρμες που απευθύνονται στους νέους της Ευρώπης. Ακόμα, στο ίδιο κεφάλαιο πραγματοποιείται αναφορά στις δεξιότητες και ιδιαίτερα στις ψηφιακές δεξιότητες, όπως αυτές αποτυπώνονται μέσα από τις Συνθήκες και τις Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

⁴¹¹Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>

⁴¹²Ζαρίφης, Γ. (2009). *Ο Κριτικός Στοχασμός στη Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές Προεκτάσεις*. Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 35.

3.1. Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία

3.1.1. Ευρωπαϊκές Συνθήκες για τη Νεολαία

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία είναι η πολιτική Νεολαίας, η οποία αναπτύσσεται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εκείνη που αφορά την ευρωπαϊκή ήπειρο. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Νεολαίας χαρακτήθηκε με σκοπό να καλύψει τις ανάγκες και τις προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι νέοι της εκάστοτε εποχής και κοινωνίας. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία προωθεί δράσεις, οι οποίες αφορούν την εκπαίδευση, την εκπαίδευση και κατάρτιση, την κινητικότητα, την απασχολησιμότητα, την κοινωνική συνοχή και ενεργοποίηση των νέων και ακόμη συμβάλλει στην ενημέρωση και τη γενικότερη κινητροποίησή τους.⁴¹³

Στην παρούσα υποενότητα παρουσιάζονται οι Ευρωπαϊκές Συνθήκες, οι οποίες αναφέρονται και στη Νεολαία. Στη Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο 3 και στα Άρθρα 126 και 127 γίνεται αναφορά στην Παιδεία, στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και στη Νεολαία. Σύμφωνα με το Άρθρο 126, η Κοινότητα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, στη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και στην παροχή στήριξης των δράσεών τους, τόσο οικονομικής όσο και συμβουλευτικής. Παράλληλα, δείχνει σεβασμό στο εκπαιδευτικό σύστημα κάθε κράτους μέλους, στο περιεχόμενο και στην οργάνωση της διδασκαλίας του, καθώς και στην πολιτιστική και γλωσσική διαφορετικότητα που διέπει τον μαθητικό πληθυσμό. Με βάση την παρούσα Συνθήκη γίνεται έκδηλο το ενδιαφέρον για τη νεολαία, αφού συνιστά μέρος της θεματικής και του περιεχομένου δύο ολόκληρων άρθρων. Με αυτή τη Συνθήκη η νεολαία αρχίζει να λαμβάνεται σαν ένα ξεχωριστό τμήμα του πληθυσμού, στο οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ανάγκη να δώσει τη δέουσα προσοχή της και να τη λάβει υπόψη της κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αλλά και χάραξης πολιτικής. Στο Άρθρο 126 δίνεται έμφαση στην παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης στους νέους, στη συνεργασία όλων των κρατών μελών, προκειμένου να ενισχύσουν και να στηρίξουν

⁴¹³Στάμελος, Γ. (2007). Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 304-306). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 304.

μέσα από επιμέρους δράσεις το νεανικό τμήμα του πληθυσμού τους, σεβόμενοι την ετερότητα που το διέπει.^{414 415 416}

Οι επιμέρους στόχοι της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπως αποτυπώνονται στο επίσημο κείμενο είναι να εξυπηρετήσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας μέσα από την εκμάθηση και τη διάδοση των γλωσσών των κρατών μελών. Ακόμα, στόχοι της Κοινότητας είναι η προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών και των εκπαιδευτικών, η συνεργασία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών, η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, η οργάνωση κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων και η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αυτοί οι στόχοι για να επιτευχθούν είναι σημαντικό να υπάρχει αμοιβαία συνεργασία, να καλλιεργηθεί ο σεβασμός προς τη διαφορετικότητα, να ολοκληρωθεί η διαδικασία της αναγνώρισης των χρονικών περιόδων, των τίτλων σπουδών και των προσόντων, καθώς και να προωθηθεί η ιδέα της σημασίας της απόκτησης δεξιοτήτων, προκειμένου να επιτελεστούν ομαλά διαδικασίες, όπως η επικοινωνία, η επιμόρφωση, η ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαίδευση.^{417 418 419} Αυτή η συνεργασία δεν επιδιώκεται μόνο μεταξύ των κρατών μελών, αλλά είναι επιθυμητό να ασκήσει επιρροή στις τρίτες χώρες, στους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα παιδείας και ιδιαίτερα στο Συμβούλιο της Ευρώπης.^{420 421 422}

⁴¹⁴Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 42.

⁴¹⁵Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁴¹⁶Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.e11](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.e11), σελ. 120-121.

⁴¹⁷Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁴¹⁸Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁴¹⁹Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.e11](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.e11), σελ. 120-121.

⁴²⁰Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁴²¹Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁴²²Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της

Στο Άρθρο 127 της παρούσας Συνθήκης επίσης γίνεται εκτενής αναφορά στην επαγγελματική εκπαίδευση. Οι στόχοι της Κοινότητας είναι να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, να βελτιώσει την ποιότητα της παρεχόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και να ενισχύσει την είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας. Ένας επιπλέον στόχος της Κοινότητας είναι η ανάπτυξη της συνεργασίας των εκπαιδευόμενων, των εκπαιδευτών και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που ασχολούνται με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Η συνεργασία αυτή δεν αφορά μόνο τα κράτη μέλη, αλλά και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και τις τρίτες χώρες. Για την επίτευξη αυτού του στόχου η πρόνοια της Κοινότητας είναι να προωθηθεί η κινητικότητα των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτών, να προχωρήσει η αναγνώριση και πιστοποίηση των επαγγελματικών προσόντων και να ενισχυθεί η επικοινωνία των εμπλεκόμενων σε θέματα που άπτονται της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Στο Άρθρο 127 δίνεται έμφαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, αλλά και στην εύρεση της κατάλληλης θέσης εργασίας από τους νέους. Η επαγγελματική εκπαίδευση γίνεται πιο ποιοτική, ενώ υπάρχει πλέον η πρόνοια της αντιστοίχισης των προσόντων και της σύνδεσης αυτών με την αγορά εργασίας. Ταυτοχρόνως, γίνονται τα πρώτα βήματα για τη διευκόλυνση της κινητικότητας των νέων, της καλλιέργειας του διαπολιτισμικού διαλόγου και των ευρωπαϊκών αξιών.^{423 424 425}

Αργότερα, η Συνθήκη της Λισαβόνας (Άρθρο 2Ε) θεσπίζεται με σκοπό να συντονίσει, να οργανώσει, να προωθήσει και να υποστηρίξει τη δράση των κρατών μελών σε εφτά τομείς. Οι τομείς είναι η προστασία και η βελτίωση της ανθρώπινης υγείας, η βιομηχανία, ο πολιτισμός, ο τουρισμός, η πολιτική προστασία, η διοικητική συνεργασία. Ανάμεσα στους παραπάνω τομείς βρίσκεται και η παιδεία, η

Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.e11](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.e11), σελ. 120-121.

⁴²³Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁴²⁴Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23-24.

⁴²⁵Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.e11](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.e11), σελ. 120-121.

επαγγελματική εκπαίδευση, η νεολαία και ο αθλητισμός.⁴²⁶ Στην παλαιά αρίθμηση της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας γινόταν αναφορά μόνο στην παιδεία, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στη νεολαία, συγκεκριμένα στο κεφάλαιο 3 και τα άρθρα που τις περιελάμβαναν ήταν το 126 και το 127, όπως αναπτύχθηκαν παραπάνω. Στην αρίθμηση της Συνθήκης της Λισαβόνας και στη Νέα αρίθμηση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο συγκεκριμένος τομέας δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζεται στο κεφάλαιο με τίτλο XI «Παιδεία, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Νεολαία και Αθλητισμός» και τα άρθρα που καλύπτουν τις δράσεις τους είναι το Άρθρο 149 και το Άρθρο 150 και αντιστοίχως το Άρθρο 165 και το Άρθρο 166.⁴²⁷

Στο Άρθρο 149 της Συνθήκης της Λισαβόνας τελούνται τροποποιήσεις, οι οποίες επεξηγούν αυτή τη νέα προσθήκη του αθλητισμού στους τομείς δραστηριότητας των δυο επακόλουθων Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο τίτλος που δίνεται στο κεφάλαιο της Συνθήκης γίνεται πλέον «Παιδεία, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Νεολαία και Αθλητισμός». Σύμφωνα με την επεξήγηση που δίνεται στην παρούσα συνθήκη η ενίσχυση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον τομέα του αθλητισμού και συγκεκριμένα η κατάταξή του στον συγκεκριμένο τομέα δράσης προέκυψε λόγω της αναγνώρισης των ιδιαιτεροτήτων και των δομών του, οι οποίες βασίζονται στον εθελοντισμό, καθώς και στον εκπαιδευτικό και κοινωνικό του ρόλο. Ακόμα, στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου προστίθεται και άλλη μια αιτία εισαγωγής του όρου «αθλητισμός», η οποία τονίζει ότι μέσα από τη συμμετοχή των νέων σε αθλητικές δραστηριότητες δίνεται η δυνατότητα ενθάρρυνσης της συμμετοχής τους στον δημοκρατικό βίο της Ευρώπης. Επιπροσθέτως, μέσα από αυτήν την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης του αθλητισμού, όπως προστέθηκε στο άρθρο 149, ως τελευταία περίπτωση προστατεύεται η σωματική και ηθική ακεραιότητα των αθλητών, ιδίως των νεότερων μεταξύ τους.⁴²⁸ Αλλαγές σημειώνονται και στο Άρθρο 150 της παρούσας συνθήκης, οι οποίες αφορούν τον τρόπο διατύπωσης των

⁴²⁶Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 50.

⁴²⁷Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 218.

⁴²⁸Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 84.

προτάσεων για δράση. Προστίθεται πλέον και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία διατυπώνει απόψεις και συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.⁴²⁹

Ακόμα, στη Συνθήκη της Λισαβόνας έγινε αναφορά και στην ποιότητα της απασχόλησης. Ο κύριος στόχος που τέθηκε ήταν η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα στηρίζεται στην πρόσβαση των Ευρωπαίων πολιτών σε καλύτερες θέσεις εργασίας. Με βάση τον παρόντα στόχο δίνεται έμφαση στην απασχόληση των νέων, οι οποίοι θεωρούνται το μέλλον για τη δημιουργία μιας βιώσιμης και οικονομικά ανεπτυγμένης Ευρώπης. Όταν το νεανικό ανθρώπινο δυναμικό είναι ικανοποιημένο, τότε δίνεται η δυνατότητα να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας, να προαχθεί η καινοτομία, να ενισχυθεί ο ανταγωνισμός και το νέο άτομο έχει τη δυνατότητα να εξελιχθεί πνευματικά, οικονομικά και επαγγελματικά, με απώτερο σκοπό να φτάσει στον αυτοκαθόρισμό του.⁴³⁰

Ο όρος “νεολαία” συναντάται επίσης στα Άρθρα 165 και 166 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Άρθρο 165 αναφέρεται στην προώθηση των ανταλλαγών και των συνεργασιών των νέων και των αρμόδιων εκπροσώπων της χάραξης πολιτικής για τους νέους, στην προώθηση του αθλητισμού, καθώς και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων στη δημοκρατική ζωή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση το παρόν Άρθρο ενισχύεται η κινητικότητα των νέων, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη συνέχιση της Ευρωπαϊκής ιδέας, την καλλιέργεια του διαπολιτισμικού διαλόγου και την ενίσχυση των ευρωπαϊκών αξιών. Στοχεύοντας άμεσα στο νεανικό κομμάτι του πληθυσμού, το οποίο καλείται να προσαρμοστεί και να δεχτεί τα νέα δεδομένα, όπως η παγκοσμιοποίηση. Το Άρθρο 166 αναφέρεται στην προώθηση της πολιτικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης των νέων, στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της ισότιμης συμμετοχής στην επαγγελματική εκπαίδευση, στην ενθάρρυνση της κινητικότητας, στη συνεργασία, στη βελτίωση των ανταλλαγών των νέων ή των οργανώσεων νεολαίας για επαγγελματικούς λόγους, στην προώθηση της συνεργασίας τους με τρίτες χώρες και στην περαιτέρω ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών. Στο παρόν Άρθρο δίνεται έμφαση στην πολιτική, κοινωνική και επαγγελματική ενεργοποίηση των νέων. Οι

⁴²⁹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 84.

⁴³⁰ Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate*, 1, pp. 1-18, p. 5.

νέοι καλούνται να διαμορφώσουν πολιτική άποψη, να λάβουν πρωτοβουλίες, να επιμορφωθούν και να εξελιχθούν προσωπικά και επαγγελματικά, τόσο εντός των ευρωπαϊκών συνόρων, όσο και διεθνώς.⁴³¹

3.1.2. Επιμέρους Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Νεολαία

Για την ενίσχυση της νεολαίας εκτός από τη συμπερίληψή της σε άρθρα των συνθηκών της, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε στη δημοσίευση της Λευκής Βίβλου (2001), με τίτλο «*Μια προή για τη νεολαία*» στην οποία τονίζεται η ανάγκη για την υιοθέτηση μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Επικοινωνίας και η ανάγκη εφαρμογής του σχεδίου Δ (Δημοκρατία, Διάλογος, Δημόσια Συζήτηση). Μεγαλύτερη έμφαση δίνεται ωστόσο στην ποιότητα, στα μέσα και στους τρόπους πληροφόρησης που επιλέγουν οι νέοι. Για τη διασφάλιση της καλύτερης πληροφόρησής τους είναι χρήσιμη η υιοθέτηση ορισμένων μέτρων. Αυτά τα μέτρα είναι η βελτίωση της πρόσβασης των νέων σε υπηρεσίες πληροφόρησης, η περαιτέρω ανάπτυξη των εξατομικευμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών, η συστηματική χρήση του ευρωπαϊκού χάρτη πληροφόρησης των νέων και η γενικότερη συμμετοχή των νέων στην πολιτική ζωή. Για να υλοποιηθεί το τελευταίο μέτρο είναι απαραίτητη η εξασφάλιση δομημένων διαβουλεύσεων με τους νέους στα ζητήματα που άπτονται του ενδιαφέροντός τους, η ανάπτυξη τοπικών συμμετοχικών δομών, η ανάλυση των εμποδίων που δεν επιτρέπουν σε ορισμένες ομάδες νέων να συμμετέχουν και η ανάπτυξη εργαλείων και διαλογικών ιστολογίων συμμετοχής στην πολιτική στο διαδίκτυο. Επιπλέον, στη Λευκή Βίβλο (2001) τονίζεται η ανάγκη πρόσβασης των νέων σε αξιόπιστες και έγκυρες πηγές πληροφόρησης, η ανάγκη ισότιμης συμμετοχής των νέων στον δημοκρατικό βίο και η σημασία της κοινωνικής, αλλά και πολιτικής ενεργοποίησης. Έμφαση ως προς τη συμμετοχή σε δράσεις ενδυνάμωσης και ενημέρωσης δίνεται σε νέους που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.⁴³²

⁴³¹ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101.

⁴³² Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006/COM/417/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας[2006]COM(2006) 417 final. Βρυξέλλες 20-07-2006, σελ. 14-16.

Ακόμα, για την ενδυνάμωση της νεολαίας θεσπίστηκε και το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Νεολαίας (European Youth Pact -2005), το οποίο έγινε αποδεκτό από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ως ένα μέρος των προσπαθειών του για τη μείωση της νεανικής ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Περιελάμβανε τρεις τομείς δράσεων: της απασχόλησης, της εκπαίδευσης και της κοινωνικής συνοχής. Οι λόγοι σύναψης αυτού του συμφώνου ήταν η επιθυμία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να μειώσει τη νεανική ανεργία που είχε σημειωθεί σε ορισμένες χώρες μέλη, να βελτιώσει τη συμμετοχή των νέων στον δημοκρατικό βίο και να διασφαλίσει ότι όλοι οι Ευρωπαίοι νέοι συμμετέχουν χωρίς αποκλεισμούς σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Σε επίπεδο απασχόλησης το ενδιαφέρον στράφηκε στη βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων θέσεων εργασίας που απευθύνονταν σε νέους, στη μείωση των εμποδίων για πρόσβαση και κάλυψη μιας θέσης εργασίας και στη μείωση της ανεργίας μέσω της αντιστοιχίας της προσφοράς και της ζήτησης σε ανθρώπινο δυναμικό. Σε επίπεδο διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής και της ενεργοποίησης των νέων δόθηκε έμφαση στην ισότιμη πρόσβαση σε ευκαιρίες και σε πηγές ενημέρωσης και προωθήθηκε η σημασία της διατύπωσης απόψεων και της συμμετοχής στη χάραξη πολιτικής νέων για θέματα που άπτονται του ενδιαφέροντός τους ή τους προβληματίζουν. Σε επίπεδο συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στο Σύμφωνο αναφέρεται η ανάγκη προώθησης της κινητικότητας των νέων, συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης υψηλής ποιότητας και τονίζεται η ανάγκη αντιστοιχίας των προσόντων και αξιολόγησης των παρεχόμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τους αρμόδιους δρώντες. Το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Νεολαία υπογράμμισε την ανάγκη για τη δημιουργία συντονισμένων δράσεων και πολιτικών σε επίπεδο νεολαίας.⁴³³

Το ίδιο χρονικό διάστημα για την ενίσχυση της απασχόλησης της νεολαίας η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από τη δράση των Διαρθρωτικών και Επενδυτικών της Ταμείων προχώρησε σε τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες. Είναι η Interreg 3, η Leader⁺, η Equal και η Urban 2. Η πρώτη είναι μια διασυνοριακή, διεθνική και διαπεριφερειακή συνεργασία, η οποία αποβλέπει στην τόνωση της ανάπτυξης και

⁴³³European Commission 2005/COM/final/EU. Communication from the Commission to the Council on European policies concerning youth. Addressing the concerns of young people in Europe – implementing the European Youth Pact and promoting active citizenship (2005) COM (2005) 206 final. Brussels 30-05-2005, pp. 7-9.

στην αρμονική διευθέτηση του ευρωπαϊκού εδάφους, η δεύτερη αφορά την ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω της διοργάνωσης ολοκληρωμένων προγραμμάτων και της συνεργασίας τοπικών ομάδων δράσης, η τρίτη αναφέρεται στη διεθνική συνεργασία για στην αντιμετώπιση των διακρίσεων και των ανισοτήτων ως προς την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και η τελευταία αναφέρεται στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη πόλεων και συνοικιών που αντιμετωπίζουν κρίση.⁴³⁴

Μια ακόμα ευρωπαϊκή πρωτοβουλία είναι οι «Εγγυήσεις για τη Νεολαία – Youth Guarantee» (2008), η οποία συνιστά μια δέσμευση προς τους νέους για απασχόληση, δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση, μαθητεία ή εκπόνηση πρακτικής άσκησης εντός τεσσάρων μηνών από το χρονικό διάστημα που θα μείνουν άνεργοι ή αποφοιτήσουν από την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία που έχει ως σκοπό να διασφαλίσει ότι όλοι οι νέοι κάτω των 25 ετών θα έχουν πρόσβαση σε καλής ποιότητας απασχόληση, θα συνεχίσουν να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται ακόμα και αν φύγουν από τη θέση εργασίας που απασχολούνται ή εγκαταλείψουν την υποχρεωτική εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία προέκυψε έπειτα από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης του 2000 που επηρέασε την Ευρώπη. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε τον Δεκέμβριο του 2008 ανακοίνωση με τίτλο «Πρωτοβουλία για Ευκαιρίες των Νέων», η οποία αναφερόταν στην ανάγκη μείωσης της νεανικής ανεργίας και της προσφοράς ποιοτικών θέσεων εργασίας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πρόσθεσε στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής την ανάγκη για την ομαλή μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και ότι οι νέοι θα έπρεπε να νιώθουν ασφαλείς κατά τη διαδικασία αναζήτησης απασχόλησης. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξίσου συμφώνησε ότι είναι ανάγκη να μειωθεί η νεανική ανεργία. Έτσι, προέκυψε μια νέα πρωτοβουλία οι «Εγγυήσεις για τη Νεολαία».⁴³⁵

Σημαντική είναι επίσης η προώθηση της πρωτοβουλίας «Ευρωπαϊκός Διάλογος Νεολαίας –European Youth Dialogue» (2010- έως σήμερα), η οποία έδωσε στους νέους τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη χάραξη των πολιτικών που αφορούν την

⁴³⁴ Στο Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 10.

⁴³⁵ European Commission 2016/COM/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The Youth Guarantee and Youth Employment Initiative three years on. (2016) COM (2016) 323 final. Brussels, pp. 5-7.

Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέσα από τη λειτουργία διαφόρων ηλεκτρονικών πλατφορμών και δράσεων δίνεται η δυνατότητα οι νέοι να συμμετέχουν ενεργά στα τοπικά, εθνικά και ευρωπαϊκά δρώμενα. Ακόμα διοργανώνονται συνέδρια και συμβούλια, τα οποία προσφέρουν την ευκαιρία στους νέους να ανταλλάξουν απόψεις και να συμμετάσχουν αποφασιστικά στη διαδικασία λήψης σημαντικών αποφάσεων. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια δομημένη διαδικασία δέσμευσης και διαβούλευσης μεταξύ των νέων και των φορέων χάραξης πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος της παρούσας πρωτοβουλίας είναι η διασφάλιση της συμμετοχής των νέων στον δημοκρατικό βίο και η ενίσχυση της δημοκρατίας της Ευρώπης.⁴³⁶

Δυο ακόμα σημαντικές πρωτοβουλίες είναι η διοργάνωση της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Νεολαίας (European Youth Week) και της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Νεολαίας (European Youth Capital) (2010 έως σήμερα) κατά τη διάρκεια των οποίων οι νέοι εκφράζουν τις απόψεις τους, συζητούν για τα διάφορα καθημερινά ζητήματα που τους απασχολούν, λαμβάνουν αποφάσεις και επικροτούν τα επιτεύγματά τους. Στο πλαίσιο αυτών των διοργανώσεων λαμβάνουν χώρα διάφορες πολιτιστικές, κοινωνικές και πολιτικές δράσεις. Η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Νεολαίας είναι ένα ετήσιο γεγονός, το οποίο διοργανώνεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κάθε χρόνο επιλέγεται ένα συγκεκριμένο θέμα, το οποίο απασχολεί τους νέους και διοργανώνονται δράσεις που ενισχύουν τη συμμετοχή των νέων στη χάραξη πολιτικής, τη λήψη αποφάσεων, τη διαφάνεια, την ενημέρωση και τον σχηματισμό δικτύων επικοινωνίας νέων. Όλες οι δράσεις αφορούν το επιλεγόμενο θέμα. Η Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας είναι επίσης ένα ετήσιο γεγονός κατά τη διάρκεια του οποίου δίνεται η ευκαιρία στους νέους να ανταλλάξουν απόψεις, να συνάψουν κοινωνικές σχέσεις, να διοργανώσουν δράσεις και να λάβουν συμμετοχή στην κοινωνική ζωή. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα αναβάθμισης μιας πόλης, η οποία θα επιλεγεί και η βαθύτερη κατανόηση των παραδόσεων και της πολιτιστικής της κληρονομιάς από τους νέους.⁴³⁷

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων μέσα από τη συμμετοχή τους σε σεμινάρια μικρής διάρκειας και σε προγράμματα μαθητείας. Πιο συγκεκριμένα, τα τελευταία προγράμματα

⁴³⁶European Youth Forum (2023). European Youth Dialogue. Retrieved at 16-08-2023, from <https://www.youthforum.org/topics/eu-youth-dialogue>

⁴³⁷Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

οργανώθηκαν ορθότερα με την ίδρυση το 2013 της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για Θέσεις Μαθητείας (European Alliance for Apprenticeships). Οι στόχοι της Επιτροπής είναι το 82% των νέων να συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, το 60% των νέων να έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες στον χώρο εργασίας και το 8% να μετακινηθεί διεθνώς. Ως προς τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προχωρήσει στην παροχή περισσότερων προσφορών προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης για τους νέους, τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων προγραμμάτων και την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων.⁴³⁸

Για το 2021 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή βοήθησε τους νέους μέσα από τη δημοσίευση του σχεδίου δράσης για την κοινωνική οικονομία. Αναφέρεται στις ευκαιρίες απασχόλησης που δίνονται μέσω της ενασχόλησης με την κοινωνική οικονομία, την παροχή βοήθειας στις τοπικές κοινωνίες, τη σύναψη πράσινων συμφωνιών, την ενεργοποίηση ευάλωτων κοινωνικά ομάδων και την απόκτηση από τους νέους επιχειρηματικών δεξιοτήτων.⁴³⁹ Δημιουργούνται ακόμα άτυπες μορφές απασχόλησης για τους νέους, όπως η εργασία σε πλατφόρμες. Η βασική τροχοπέδη που καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσα από αυτό το πρόγραμμα είναι η έλλειψη παροχής κοινωνικής προστασίας για τους νέους που απασχολούνται σε τέτοιες θέσεις απασχόλησης με άτυπες συμβάσεις.⁴⁴⁰ Ωστόσο, υπάρχει η πρόνοια να δοθεί η κοινωνική προστασία στους νέους με τη μορφή αναπλήρωσης ή συμπληρωματικού εισοδήματος.⁴⁴¹

Σε συνδυασμό με την παραπάνω πρωτοβουλία για να επιτύχει η Ευρωπαϊκή Ένωση τον στόχο της για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής και πιο ισχυρής οικονομίας της γνώσης, προχώρησε στον σχεδιασμό μιας στρατηγικής για τους νέους. Πρόκειται για την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας (European Youth Strategy)

⁴³⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 7.

⁴³⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 11.

⁴⁴⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 11-12.

⁴⁴¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 15.

2010-2018 με τίτλο «Επένδυση και Ενδυνάμωση». Θεωρείται μια ανανεωμένη ανοικτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των καθημερινών προκλήσεων, την παροχή περισσότερων και ισότιμων ευκαιριών στους Ευρωπαίους νέους στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας, τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής νεολαίας και τη μετάβαση σε μια ισχυρή κοινωνία της γνώσης στην οποία οι νέοι θα εκφράζουν τις απόψεις τους ενεργά.⁴⁴²

Οι τομείς δράσης της παρούσας στρατηγικής νεολαίας είναι οκτώ. Είναι η απασχόληση και η κατάρτιση, η επιχειρηματικότητα, η υγεία και ο αθλητισμός, η συμμετοχή στη δημόσια ζωή, η κοινωνική ένταξη, ο εθελοντισμός, οι νέοι και ο κόσμος και η δημιουργικότητα και ο πολιτιστικός φορέας. Στον τομέα της απασχόλησης και της κατάρτισης δίνεται έμφαση στην ισότιμη πρόσβαση των νέων στην αγορά εργασίας, στη μετάβασή τους από την πρώτη θέση απασχόλησης ή την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες θα είναι αξιοπρεπείς και θα διευκολύνουν τη συνεχή επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση του εργαζόμενου. Στον τομέα της επιχειρηματικότητας θα δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη των επιχειρηματικών δεξιοτήτων από τους νέους και θα ενθαρρυνθούν προσπάθειες αυτοαπασχόλησης και ίδρυσης νεοφυών και καινοτόμων επιχειρήσεων. Στην υγεία και στον αθλητισμό, η στρατηγική εστιάζει στην ισότιμη πρόσβαση σε δομές υγείας, στην προώθηση ενός υγιεινού τρόπου ζωής, στην παροχή κοινωνικής ασφάλισης και ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης για όλους τους νέους χωρίς αποκλεισμούς. Ακόμα, μέσω της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Νεολαίας 2010-2018 υπογραμμίζεται η ανάγκη συμμετοχής των νέων στη χάραξη πολιτικών και στη λήψη σημαντικών αποφάσεων. Οι νέοι πρέπει να ενταχθούν στην κοινωνία και να μην υπάρξουν αποκλεισμοί. Ο τελευταίος τομέας δράσης επικεντρώνεται στην καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, του διαπολιτισμικού σεβασμού και στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου.⁴⁴³

Η εφαρμογή της συγκεκριμένης στρατηγικής ωφέλησε αρκετούς νέους, ωστόσο λόγω της προώθησης της ψηφιοποίησης και των μεταβαλλόμενων συνθηκών στην

⁴⁴²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009/COM/200/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοικτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας[2009]COM(2009) 200 final. Βρυξέλλες 27-04-2009, σελ. 8-9.

⁴⁴³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009/COM/200/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοικτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας[2009]COM(2009) 200 final. Βρυξέλλες 27-04-2009, σελ. 12-15.

αγορά εργασίας και στην κοινωνία κρίθηκε αναγκαίος ο σχεδιασμός μιας δεύτερης Στρατηγικής για τη Νεολαία. Πριν από την ανανεωμένη Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019-2027, στον 6^ο κύκλο του Ευρωπαϊκού Διαλόγου για τη Νεολαία (2017/2018) τέθηκαν ορισμένοι στόχοι, οι οποίοι διατρέχουν και την ανανεωμένη Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019-2027. Αυτοί οι στόχοι είναι έντεκα. Είναι η μεγαλύτερη σύνδεση των οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη νεολαία, η διασφάλιση της ισότητας των φύλων, η δημιουργία κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς, η προώθηση του εποικοδομητικού διαλόγου με τους νέους, η εξασφάλιση της ψυχικής υγείας και ευημερίας των νέων. Ακόμα, τέθηκαν στόχοι που αφορούν την προώθηση της ενασχόλησης της νεολαίας με τον αγροτικό τομέα, την ενίσχυση της ποιοτικής απασχόλησης, την πρόσβαση σε δομές ποιοτικής μάθησης, την ισότιμη συμμετοχή όλων, τη δημιουργία μιας βιώσιμης και πράσινης Ευρώπης και την προώθηση και ενίσχυση του σχηματισμού ευρωπαϊκών οργανώσεων και προγραμμάτων.⁴⁴⁴

Η ανανεωμένη Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Νεολαία 2019-2027 στηρίχθηκε στους στόχους της προηγούμενης, ωστόσο τέθηκαν ορισμένα βήματα υλοποίησής της με μεγαλύτερη σαφήνεια. Το καινούριο στοιχείο στη νέα αυτή Ευρωπαϊκή Στρατηγική είναι η αναφορά σε αρκετά σημεία του επίσημου νομοθετικού κειμένου της ανάγκης ενασχόλησης των νέων με τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα. Οι τομείς δράσης της ανανεωμένης Στρατηγικής είναι τρεις. Είναι η ενεργοποίηση, η σύνδεση και η ενίσχυση. Η ενεργοποίηση αναφέρεται στην κοινωνική ένταξη και στη συμμετοχή των νέων στον δημόσιο διάλογο και στη διαδικασία χάραξης πολιτικών που τους αφορούν. Η σύνδεση αφορά τη διασφάλιση της επικοινωνίας και της δημιουργίας συνεργασιών μεταξύ των νέων και των οργανώσεων νεολαίας και η ενίσχυση αναφέρεται στην παροχή κινήτρων μάθησης, συμμετοχής και προσωπικής ανάπτυξης.⁴⁴⁵

Πάνω στους συγκεκριμένους τομείς δράσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει ορισμένους επιμέρους στόχους. Αυτοί οι στόχοι στον τομέα της ενεργοποίησης είναι η στήριξη των νέων να συμμετέχουν στα κοινά, να συμμετέχουν στον δημοκρατικό βίο, να αισθάνονται ότι ορισμένες από τις απόψεις τους εφαρμόζονται και η έναρξη

⁴⁴⁴Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (18/12/2018). Ψήφισμα του Συμβουλίου 2018/C456/01. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία 2019-2027. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 11-17.

⁴⁴⁵European Commission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 2-3.

ενός νέου συμμετοχικού διαλόγου με τους νέους και ιδιαίτερα με αυτούς με τις λιγότερες ευκαιρίες. Στον τομέα της σύνδεσης, οι επιμέρους στόχοι είναι η πλήρης τήρηση της αρχής της επικουρικότητας, η βελτίωση της διατομεακής συνεργασίας σε όλους τους τομείς πολιτικής μέσω του καθορισμού ενός συντονιστή νεολαίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να αποκτήσει η νεολαία λόγο στη διαμόρφωση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον στόχος για τον τομέα της σύνδεσης αποτελεί ο συμπληρωματικός έλεγχος των δαπανών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία.⁴⁴⁶

Ο τομέας δράσης, ο οποίος αφορά την ενίσχυση των νέων περιλαμβάνει και τους περισσότερους επιμέρους στόχους. Αυτοί είναι η παροχή καλύτερης εκπαίδευσης, η άρση των εμποδίων και η διευκόλυνση της κινητικότητας για εθελοντισμό και για δράσεις αλληλεγγύης, η υλοποίηση θεματολογίου για την αναγνώριση των προσόντων της μη τυπικής μάθησης, η σύνδεση των πολιτικών νεολαίας με συναφή ευρωπαϊκά προγράμματα (Erasmus⁺ και Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης). Ένας πρόσθετος στόχος είναι η απόκτηση από τους νέους κοινωνικοεκπαιδευτικών και κοινωνικομορφωτικών ικανοτήτων. Οι δυο αυτοί όροι επικεντρώνονται στην ικανότητα των νέων να είναι αυτόνομοι, να αναπτύξουν την ψυχική τους ανθεκτικότητα, να αποκτήσουν δεξιότητες ζωής, να ενεργοποιηθούν πολιτικά και κοινωνικά, να επιφέρουν μια θετική κοινωνική αλλαγή και να ενισχύσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες.⁴⁴⁷

Με αυτή την ανανεωμένη στρατηγική θα δοθεί έμφαση στην προσέγγιση όλων των νέων ανθρώπων, στη σύνδεση του εθνικού και τοπικού με το παγκόσμιο επίπεδο και στην προώθηση της σύνδεσης και της επικοινωνίας στον ψηφιακό κόσμο. Όσον αφορά τον ψηφιακό κόσμο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με αυτή τη νέα στρατηγική προβλέπει την παροχή εκπαίδευσης στους νέους σε θέματα που άπτονται των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ακόμα, θα αναζητηθούν οι ευκαιρίες, οι προκλήσεις, η καλύτερη αξιοποίηση της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους νέους, με απώτερο στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και του ψηφιακού γραμματισμού

⁴⁴⁶EuropeanCommission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 3-5.

⁴⁴⁷EuropeanCommission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 5-6.

των νέων. Ο ψηφιακός κόσμος συνεπικουρεί, διευκολύνοντας τη διοργάνωση διαδικτυακών εκδηλώσεων και διαβουλεύσεων που παρουσιάζονται στις ψηφιακές πλατφόρμες, οι οποίες είναι συνδεδεμένες με την Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας. Αρωγός του εγχειρήματος μπορεί να είναι και η ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων στο πρόγραμμα Erasmus⁺ Virtual Exchanges.⁴⁴⁸

Ταυτόχρονα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019-2027 αποφασίστηκε το 2022 να θεωρηθεί το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας. Κατά τη χρονική διάρκεια του έτους διοργανώθηκαν δράσεις που επέτρεπαν τους νέους να ενημερωθούν για διάφορα ζητήματα, να διατυπώσουν τις απόψεις τους και να σχηματίσουν νέες κοινωνικές σχέσεις. Οι νέοι πρέπει να είναι σε θέση να διαμορφώνουν το μέλλον και να αισθάνονται ότι οι δράσεις και οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Για τον λόγο αυτό τέθηκε σε λειτουργία η εφαρμογή ALMA (Στοχεύω, Μαθαίνω, Εξειδικεύομαι και Επιτυγχάνω). Πρόκειται για μια νέα πρωτοβουλία για τους νέους που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης. Στους συμμετέχοντες θα προσφερθεί εποπτευόμενη διαμονή για εργασία σε κάποιο άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα έχει διάρκεια 2 έως 6 μήνες ή ένας ολοκληρωμένος κύκλος έργου που θα περιλαμβάνει συμβουλευτική στήριξη και καθοδήγηση. Ο νέος μετά τη λήξη της σύμβασης του και την απόκτηση περαιτέρω δεξιοτήτων υποχρεούται να επιστρέψει στη χώρα του και να προσπαθήσει να βρει απασχόληση.⁴⁴⁹

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Νεολαίας 2022 κοινοποιήθηκε επίσης στις 16-05-2022 ένα νέο διαδραστικό ψηφιακό εργαλείο από την Eurostat, με τίτλο «Νέοι Ευρωπαίοι» (<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/youth/>), το οποίο παρουσιάζει στατιστικά δεδομένα για τους νέους Ευρωπαίους. Το παρόν διαδραστικό εργαλείο απευθύνεται σε νέους 16 έως 29 ετών, οι οποίοι επιθυμούν να συγκρίνουν τον εαυτό τους με νέους από άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελείται από ερωτήσεις, οι οποίες καλύπτουν τέσσερα επιμέρους θεματικά πεδία, τα οποία είναι η ζωή και η ευημερία, η υγεία, η εργασία και η εκπαίδευση και ο ψηφιακός κόσμος.⁴⁵⁰

⁴⁴⁸European Commission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 14-15.

⁴⁴⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2022). Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας. Ανακτήθηκε στις 16-08-2023, από https://youth.europa.eu/year-of-youth_el

⁴⁵⁰Πληροφορία από την Επίσημη Ιστοσελίδα του Erasmus⁺ στο Facebook.

Ακόμα, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Νεολαίας 2022 δημιουργήθηκαν η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Νέων «Voices», η «Make it Work» και η «EurHope». Οι Ευρωπαίοι νέοι μπορούν να διατυπώσουν τις απόψεις τους πάνω σε ζητήματα που αφορούν την απασχόληση, τη σωματική και ψυχική υγεία, τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την τεχνολογία και τις Ευρωπαϊκές αξίες (<https://youthvoices.eu/#/>). Η ηλεκτρονική πλατφόρμα «Make it work» αναφέρεται στην αναντιστοιχία δεξιοτήτων και των προσφερόμενων θέσεων εργασίας και η EurHope αποτελεί μια συλλογική προσπάθεια των νέων, προκειμένου να διατυπώσουν τις απόψεις τους για το μέλλον της Ευρώπης.⁴⁵¹ Επιπροσθέτως, ένα σημαντικό βήμα ήταν η λήψη πρωτοβουλίας για τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ψηφιακής Ταυτότητας (European Digital Identity), η οποία επιτρέπει τους Ευρωπαίους πολίτες και τις επιχειρήσεις να μεταφέρουν σε οποιοδήποτε μέρος το επιθυμούν τα προσωπικά τους έγγραφα σε ηλεκτρονική μορφή. Με αυτήν την πρωτοβουλία θα δοθεί η ευκαιρία στους Ευρωπαίους πολίτες να μετακινούνται έχοντας μαζί τους τα προσωπικά τους έγγραφα, έτσι θα μειωθεί η γραφειοκρατία, οι επιχειρήσεις θα μπορέσουν να δραστηριοποιηθούν σε χώρες του εξωτερικού και ακόμη θα γίνει πιο εύκολη η εξακρίβωση των στοιχείων από τους εργοδότες, τα ινστιτούτα κοινωνικής ασφάλισης και τους παρόχους υγείας.⁴⁵²

Μια ακόμα πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με όλες τις παραπάνω πρωτοβουλίες είναι το Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση (2018 έως σήμερα). Πρόκειται για μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που θα εξυπηρετήσει τη βιώσιμη, αποτελεσματική και χωρίς αποκλεισμούς μετάβαση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην ψηφιακή εποχή. Οι στόχοι του νέου σχεδίου δράσης είναι η παροχή υψηλής ποιότητας και χωρίς αποκλεισμούς ευρωπαϊκής ψηφιακής εκπαίδευσης, η αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών που προσέφερε η πανδημία COVID -19 με την ενίσχυση της χρήσης των νέων τεχνολογιών και με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η ισχυροποίηση της συνεργασίας των εμπλεκόμενων και

⁴⁵¹ Πληροφορία από την Επίσημη Ιστοσελίδα του Erasmus⁺ στο Facebook.

⁴⁵² European Commission 2023/COM/501/final/EU. Communication from European Commission on digitalisation in social security coordination: facilitating free movement in the Single Market (2023) COM(2023) 501 final. Brussels 06-09-2023, p. 5.

αρμόδιων φορέων ψηφιακής εκπαίδευσης και η παροχή καινοτόμων ψηφιακών εργαλείων.⁴⁵³

Με βάση τις παραπάνω ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί να ενισχύσει τους νέους στον τομέα της απασχόλησης, να βελτιώσει τη συμμετοχή τους στα κοινωνικά, πολιτιστικά και πολιτικά δρώμενα, να προωθήσει την ανάγκη απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων, καλλιεργώντας τους εμμέσως την ανάγκη να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται δια βίου, και κυρίως επιθυμεί να συμβάλλει στην ομαλή μετάβαση τους στην ψηφιακή και πράσινη εποχή. Για την ενίσχυση των στόχων της έχει προχωρήσει στη λήψη πρωτοβουλιών και στους τομείς των δεξιοτήτων και της ψηφιακής μετάβασης, οι οποίοι σχετίζονται άμεσα με τους νέους.⁴⁵⁴

3.1.3. Ευρωπαϊκά Προγράμματα και Ευρωπαϊκές Ψηφιακές Πλατφόρμες για τη Νεολαία

Ένα από τα πιο σημαντικά ευρωπαϊκά προγράμματα για τη νεολαία είναι το πρόγραμμα Erasmus⁺ και μετέπειτα το Erasmus⁺ Youth. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα, το οποίο δίνει προτεραιότητα στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση, στη νεολαία και στον αθλητισμό. Ακόμα, δίνει τη δυνατότητα σε άτομα όλων των ηλικιών να μάθουν, να εξερευνήσουν τον κόσμο, να δημιουργήσουν εμπειρίες, να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους, να παρέχουν εθελοντικά βοήθεια, να ανταλλάξουν απόψεις με άλλα άτομα, να συνάψουν συνεργασίες και να εργαστούν. Μέσω του Erasmus⁺ Youth ιδιαίτερα δίνεται η δυνατότητα στους νέους να συμμετέχουν σε προγράμματα εθελοντισμού, πρακτικής άσκησης και ανταλλαγής ιδεών και προβληματισμών τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Το παρόν πρόγραμμα διευκολύνει την απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων από τους νέους, την απόκτηση νέων εμπειριών και ενισχύει την καλλιέργεια του διαπολιτισμικού σεβασμού και διαλόγου. Για το 2021-2027 το πρόγραμμα δίνει έμφαση στην κοινωνική ένταξη, στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση και στην

⁴⁵³European Commission 2020/COM/209/final/EU. Communication from European Commission. Digital Education action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age (2020) COM(2020) 209 final. Brussels 30-09-2020, pp. 4-6.

⁴⁵⁴Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

προώθηση της συμμετοχής των νέων στον δημοκρατικό βίο. Ακόμα, στηρίζει τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, υποστηρίζει δράσης της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Νεολαίας 2019-2027 και αναπτύσσει την ευρωπαϊκή διάσταση στον αθλητισμό. Μέρος του προγράμματος Erasmus⁺ ήταν η Ευρωπαϊκή Εθελοντική Υπηρεσία (European Voluntary Service) (1996), η οποία προωθούσε τους νέους ηλικίας 17 έως 30 ετών σε προγράμματα εθελοντικής εργασίας, χρονικής διάρκειας 2 έως 12 μηνών. Σκοπός των προγραμμάτων της ήταν η διαπολιτισμική κατανόηση, η προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη των συμμετεχόντων και η απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, που είχε ως σκοπό τη νεανική κινητικότητα, την πολιτιστική ανταλλαγή και τον εθελοντισμό των νέων σε όλη την Ευρώπη. Το 2018 αντικαταστάθηκε από το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης, το οποίο δεν ασχολείται μόνο με τη διοργάνωση εθελοντικών δράσεων, αλλά περιλαμβάνει και άλλες δράσεις, όπως η δημιουργία θέσεων εργασίας, η εκπόνηση πρακτικής άσκησης κ.α.⁴⁵⁵

Ένα ακόμα γνωστό πρόγραμμα είναι το DiscoverEU, κατά το οποίο διατίθενται ετησίως οικονομικοί πόροι σε νέους άνω των 18 ετών για να ταξιδέψουν και να γνωρίσουν από κοντά τον πολιτισμό 33 ευρωπαϊκών χωρών. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα προωθεί τη διαπολιτισμική ανταλλαγή, τη διαπολιτισμική κατανόηση και επίσης διευκολύνει τη γνωριμία των νέων με νέες γλώσσες και πολιτισμούς. Μέσω του προγράμματος ο νέος έχει τη δυνατότητα να ταξιδέψει δωρεάν σε μια χώρα της Ευρώπης της επιλογής του με όποιο μέσο μαζικής μεταφοράς επιθυμεί, ανακαλύπτει νέα μέρη, τοπία και πολιτισμούς και είναι πιθανό να διευκολυνθεί μετέπειτα η κινητικότητα του σε κάποιο άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα, ο νέος εξοικειώνεται με το καινούριο και αποκτά την ικανότητα της προσαρμογής σε νέο περιβάλλον.⁴⁵⁶

Ένα ακόμα σημαντικό βήμα για την ενίσχυση της πολιτικής διάστασης της νεολαίας συντελέστηκε με τη λειτουργία του προγράμματος ΝΕΟΛΑΙΑ. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα συνέβαλε στην εντονότερη συμμετοχή των νέων στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση, στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής κατανόησης, στην ενίσχυση των θεμελιωδών αξιών, στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της

⁴⁵⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023). Erasmus⁺. Retrieved at 08-08-2023, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/el/about-erasmus/what-is-erasmus>

⁴⁵⁶Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

ξενοφοβίας, στην ανάπτυξη ενός αισθήματος αλληλεγγύης, στην ενθάρρυνση του επιχειρηματικού πνεύματος, στη δημιουργικότητα, στην τόνωση και την αναγνώριση της μη τυπικής μάθησης και στη συνεργασία των οργανώσεων νεολαίας. Το νέο πρόγραμμα που ακολούθησε ήταν το «Νεολαία σε Δράση» (Youth in Action Program) (2007-2013). Πρόκειται για ένα πρόγραμμα, το οποίο προωθεί τη μη τυπική εκπαίδευση που προάγεται μέσα από τη συμμετοχή των νέων σε προγράμματα κινητικότητας, ανταλλαγής και εθελοντισμού. Εξυπηρετεί την εξοικείωση των νέων σε εθελοντικές δράσεις, σε διαπολιτισμικές ανταλλαγές και στον σχηματισμό κοινωνικών σχέσεων. Ακόμα, το παρόν πρόγραμμα εξυπηρετεί την προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων και την κοινωνική τους ενεργοποίηση. Απευθύνεται σε νέους, ηλικίας 13 έως 30. Οι δράσεις που διοργανώνονταν αφορούσαν διαπολιτισμικές ανταλλαγές νέων, παροχή εθελοντικής βοήθειας και εκπόνηση πρακτικής άσκησης. Οι συμμετέχοντες στις δράσεις του προγράμματος αποκτούσαν νέες γνώσεις και δεξιότητες, κέρδιζαν εμπειρίες και είχαν επίσης τη δυνατότητα να διοργανώσουν τις δικές τους δράσεις, οι οποίες είχαν κοινωνικό αντίκτυπο. Με την επιτυχή παρακολούθηση κάποιου προγράμματος ο νέος λάμβανε ένα Πιστοποιητικό (Youth Pass), το οποίο πιστοποιούσε τις δεξιότητες και τις ικανότητες που απέκτησε ο νέος από τη συμμετοχή του σε κάποιο πρόγραμμα.⁴⁵⁷

Στοχεύοντας στην απασχόληση των νέων οργανώθηκαν άλλα δύο προγράμματα. Το πρώτο αφορούσε την ενδυνάμωση της απασχόλησης των νέων το 2013 και το άλλο είναι το πρόγραμμα «Ευρώπη της Επόμενης Γενιάς- Next Generation EU», το οποίο θα αυξήσει τη στήριξη στον τομέα της απασχόλησης των νέων. Τα μέτρα τα οποία σταχυολογεί, προκειμένου να είναι έμπρακτος ο παραπάνω στόχος είναι να προωθήσει και να δημιουργήσει ευκαιρίες εκπαίδευσης και κατάρτισης για νέους, να διασφαλίσει δίκαιους όρους εργασίας και συμμετοχής τόσο στην εργασία, όσο και στα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και να βελτιώσει την παροχή κοινωνικής προστασίας για τους νέους. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα, το οποίο έχει ως στόχους την ανθεκτικότητα και την επαναφορά της οικονομίας της Ευρώπης, η οποία σημείωσε πτώση έπειτα από το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19. Με βάση το πρόγραμμα θα δοθούν 750 δισεκατομμύρια ευρώ στα κράτη μέλη για να επανακάμψουν. Το σημαντικό με αυτό το πρόγραμμα είναι ότι θα δοθούν χρήματα

⁴⁵⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006/COM/417/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας[2006]COM(2006) 417 final. Βρυξέλλες 20-07-2006, σελ. 12-14.

για την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων και του δημόσιου τομέα, αλλά και για τη δημιουργία νέων ψηφιακών επιχειρήσεων, οι οποίες θα ιδρύονται από νέους σε ηλικία ανθρώπους.⁴⁵⁸

Ένα άλλο ευρωπαϊκό πρόγραμμα είναι το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης (European Solidarity Corps) (2016 έως σήμερα), το οποίο προσφέρει στους νέους, ηλικίας 18-30 την ευκαιρία να συμμετέχουν σε δράσεις εθελοντικού χαρακτήρα, σε πρακτική άσκηση, αλλά και σε θέσεις εργασίας, οι οποίες αφορούν την παροχή υπηρεσιών προς το κοινωνικό σύνολο. Το χρονικό διάστημα των δράσεων είναι από 2 έως 12 μήνες. Οι συμμετέχοντες στα προγράμματα, τα οποία διοργανώνονται από το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης απασχολούνται στους τομείς της προστασίας του περιβάλλοντος, της κοινωνικής προσφοράς, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής συνοχής και του πολιτισμού. Μέσω του προγράμματος προωθείται η νεανική ενεργοποίηση, η ενασχόληση με ουσιαστικές δράσεις, η κινητικότητα και η αντιμετώπιση των σύγχρονων κοινωνικών προκλήσεων. Το κόστος διαμονής, σίτισης και κίνησης των συμμετεχόντων καλύπτεται από τον οργανισμό.⁴⁵⁹

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ενισχύει τη δυναμική της νεολαίας και ψηφιακά μέσα από τη δημιουργία της ηλεκτρονικής πλατφόρμας YouthWiki (2015 έως σήμερα), η οποία συνιστά μια ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια, όπου αναφέρει τις εθνικές πολιτικές νεολαίας των ευρωπαϊκών χωρών. Επιπλέον, αποτελεί μια βάση δεδομένων και πληροφόρησης σχετικά με τις εθνικές δομές, τις πολιτικές και τις δράσεις που αποτείνονται σε νέους. Καλύπτει ένα ευρύ φάσμα θεμάτων γύρω από τις πολιτικές νεολαίας, τη νεανική απασχολησιμότητα και έρευνα, παρέχει πληροφορίες για τοπικές πολιτικές νεολαίας, περιορισμούς, καθώς και για οργανισμούς και προγράμματα νέων. Είναι μια ηλεκτρονική πλατφόρμα στην οποία επικαιροποιείται συνεχώς το περιεχόμενό της και δίνεται η δυνατότητα μετάφρασής του σε αρκετές γλώσσες.⁴⁶⁰

Μια ακόμα ψηφιακή πλατφόρμα που εξυπηρετεί και τους νέους πολίτες της Ευρώπης είναι το Europass. Το Europass είναι ένα δωρεάν ψηφιακό εργαλείο για τη

⁴⁵⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 1-2.

⁴⁵⁹European Solidarity Corps (2023). Επίσημη Ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 08-08-2023, από <https://europeansolidaritycorps.gr/en/>

⁴⁶⁰YouthWiki (2015). Official site. Retrieved at 05-10-2022, from <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki> .

μάθηση και την αναζήτηση εργασίας στην Ευρώπη. Ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, εκπαιδευτικά προγράμματα και άλλες πληροφορίες, σχετικές με τη δημιουργία και τον σχεδιασμό ενός βιογραφικού σημειώματος, μιας συστατικής επιστολής και μιας αίτησης υποψηφιότητας. Ακόμα, στο Europass κοινοποιούνται αξιόπιστα άρθρα που σχετίζονται με την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τον εθελοντισμό. Από την 1^η Ιουλίου του 2020 δόθηκε η ευκαιρία στους χρήστες του Europass να δημιουργήσουν ένα βιογραφικό ψηφιακό, το οποίο θα περιέχει όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες του χρήστη και θα τις κοινοποιεί σε διαθέσιμους εργοδότες και σε εκπαιδευτικά ιδρύματα με ασφαλή και ψηφιακό τρόπο. Με τη δημιουργία του ψηφιακού βιογραφικού δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να ελέγξει το επίπεδο των ψηφιακών του δεξιοτήτων. Οι πληροφορίες που καλείται να συμπληρώσει ο χρήστης αφορούν τα προσωπικά του στοιχεία, την ακαδημαϊκή και επαγγελματική του σταδιοδρομία, να συγκεντρώσει τις δεξιότητες που διαθέτει και να λάβει χρήσιμες συμβουλές ως ανατροφοδότηση. Η πρόσβαση στο Europass είναι εύκολη και δωρεάν. Η ιστοσελίδα και το ψηφιακό της περιεχόμενο μπορούν να μεταφραστούν σε 29 γλώσσες.⁴⁶¹

Επιπροσθέτως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2023 για τη σύνδεση των νέων με την αγορά εργασίας έλαβε μια σημαντική πρωτοβουλία. Μέσω της λειτουργίας του Δικτύου Σπουδαστών Erasmus (Erasmus Student Network), όπου πρόκειται για έναν μη κερδοσκοπικό οργανισμό νέων, ο οποίος προσφέρει την ευκαιρία στους νέους να μετακινηθούν διεθνώς και μέσω των μετακινήσεών τους να εξελιχθούν προσωπικά και επαγγελματικά, να κατανοήσουν το διαφορετικό και να αποκτήσουν την εμπειρία από τη διαμονή τους σε ένα μέρος του εξωτερικού. Σήμερα ο οργανισμός αριθμεί τα 13.000 μέλη και σε συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχει εθελοντικά συμβουλευτική και ψυχολογική υποστήριξη σε 180.000 νέους ετησίως. Το Δίκτυο Σπουδαστών Erasmus (Erasmus Student Network) τελεί των καθηκόντων του υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Πλατφόρμας Νεολαίας (European Youth Forum). Το 2023 κατασκευάστηκε η ψηφιακή πλατφόρμα ErasmusIntern.org, η οποία προσφέρει ευκαιρίες εκπόνησης πρακτικής άσκησης σε νέους. Η χρηματοδότηση για την κατασκευή της προήλθε από το STORY Project, το

⁴⁶¹Europass (2022). Official site. Retrieved at 05-07-2022, from <https://europa.eu/europass/el>

οποίο συνιστά μέρος του προγράμματος για τη Δια Βίου Μάθηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.⁴⁶²

Η πλατφόρμα κατασκευάστηκε με σκοπό να διευκολύνει τους νέους στη μετάβαση τους από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας. Τα τελευταία χρόνια η μετάβαση έχει γίνει αρκετά δύσκολη λόγω της ανεργίας, της έλλειψης ποιοτικών θέσεων εργασίας, των χαμηλών εισοδημάτων και της αδυναμίας εξέλιξης στον εργασιακό χώρο. Ακόμα, μέσω της συμμετοχής σε προγράμματα πρακτικής άσκησης ή μαθητείας δίνεται η ευκαιρία στους νέους να αποκτήσουν επαγγελματικές και πρακτικές δεξιότητες, καθώς και να εξελιχθούν σε προσωπικό επίπεδο. Δίνονται επίσης οι δυνατότητες πιστοποίησης των δεξιοτήτων που αποκτήθηκαν στο πλαίσιο της πρακτικής άσκησης ή της μαθητείας, ενημέρωσης, συμβουλευτικής υποστήριξης, καταγραφής των αναγκών στην αγορά εργασίας και διασφάλισης της ίσης εκπροσώπησης των δύο φύλων στην αγορά εργασίας, διότι οι γυναίκες έχουν λιγότερες ευκαιρίες απασχόλησης. Μέσω της εκπόνησης πρακτικής άσκησης οι σπουδαστές έχουν επίσης την ευκαιρία να καταρτιστούν και να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις πάνω στο επιλεγόμενο γνωστικό αντικείμενο που τους ενδιαφέρει χωρίς να δώσουν χρήματα, διότι αρκετοί φοιτητές λόγω της έλλειψης οικονομικών πόρων αδυνατούν κατά τη διάρκεια των σπουδών τους να συμμετέχουν παράλληλα σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Από την άλλη μεριά οι εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να απασχολήσουν στο εργατικό τους δυναμικό άτομα αφιλοκερδώς, άτομα με υψηλές γνώσεις, να δεχτούν ένα πλήθος αιτήσεων από υποψηφίους, να μη δαπανήσουν χρήματα για τη συμμετοχή των εργαζομένων τους σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα, την καινοτομία και την επιχειρηματική τους εξωστρέφεια.⁴⁶³

Μια επιμέρους θεματική της παρούσας ψηφιακής πλατφόρμας είναι οι Ψηφιακές Ευκαιρίες (Digital Opportunities). Πρόκειται για μια θεματική που προστέθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή λόγω της αδυναμίας κάλυψης των κενών στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας με άτομα που έχουν προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριοποίησης. Για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής διεθνώς Ευρώπης και την ισχυροποίηση της αγοράς εργασίας είναι απαραίτητη η

⁴⁶²ErasmusIntern.org (2023). Επίσημη Ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 30-08-2023, από <https://erasmusintern.org/content/about>

⁴⁶³ErasmusIntern.org (2023). Επίσημη Ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 30-08-2023, από <https://erasmusintern.org/content/about>

ψηφιοποίηση. Σήμερα μόνο το 36% των κενών θέσεων εργασίας καλύπτονται με άτομα που έχουν ψηφιακές δεξιότητες. Σκοπός της προσφοράς εκπόνησης πρακτικής άσκησης σε τεχνολογικούς τομείς είναι η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες, η βελτίωση της κινητικότητας των νέων, η απόκτηση επαγγελματικών εμπειριών σε κάποιο άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ενίσχυση της απασχολησιμότητας των νέων και η διασφάλιση της ίσης εκπροσώπησης των δύο φύλων στην αγορά εργασίας, δίνοντας έμφαση στην απασχόληση των γυναικών σε επαγγέλματα STEM. Οι θέσεις πρακτικής άσκησης ή μαθητείας αφορούν την κατασκευή εφαρμογών, ιστοσελίδων και λογισμικού, την εγκατάσταση, λειτουργία και συντήρηση υπολογιστικών συστημάτων και δικτύων, την ανάλυση δεδομένων, την κυβερνοασφάλεια, το υπολογιστικό νέφος, την τεχνητή νοημοσύνη, την κρυπτογράφηση, τα κρυπτονομίσματα, την προστασία της ιδιωτικότητας και των πνευματικών δικαιωμάτων, τον προγραμματισμό, τη λειτουργία των μηχανών αναζήτησης, την ψηφιακή διαφήμιση, τη χρήση εξειδικευμένου λογισμικού και την εξυπηρέτηση πελατών. Οι σπουδαστές από τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα λαμβάνουν περίπου 500€/ το μήνα και η ασφάλεια τους είναι απότοκο της συνεργασίας των εταιριών και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Η πρακτική άσκηση διαρκεί από 2 έως 12 μήνες και η εταιρεία δε δεσμεύεται να κρατήσει τον εκπαιδευόμενο μετά την ολοκλήρωσή της.⁴⁶⁴

Μια τελευταία ψηφιακή πλατφόρμα που αναφέρθηκε αποσπασματικά παραπάνω και αφορά αποκλειστικά τους νέους είναι η Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (European Youth Portal). Η συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα δημιουργήθηκε, με απώτερο σκοπό την πληροφόρηση και την ενημέρωση των νέων πάνω σε επίκαιρα ζητήματα. Η Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας παρέχει ακόμα πληροφορίες στους νέους που ζουν, σπουδάζουν και εργάζονται στην Ευρώπη για διάφορες ευκαιρίες σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Καλύπτει συνολικά 34 χώρες και το ενημερωτικό υλικό που παρέχει είναι διαθέσιμο σε 28 γλώσσες, μολαταύτα αν δεν υπάρχει διαθέσιμη μετάφραση σε κάποιο ενημερωτικό άρθρο στη γλώσσα του χρήστη, υπάρχει η δυνατότητα μετάφρασής του στην αγγλική γλώσσα.⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ErasmusIntern.org (2023). Επίσημη Ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 30-08-2023, από <https://erasmusintern.org/content/about>

⁴⁶⁵Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

Ως προς τη θεματολογία της παρούσας ηλεκτρονικής πλατφόρμας επικρατεί μια ταξινόμηση σε οκτώ βασικές θεματικές. Αυτές είναι ο εθελοντισμός, στην οποία αναφέρονται διάφορες ευκαιρίες για εθελοντισμό και καταγράφονται οι εμπειρίες νέων που έχουν συμμετάσχει σε εθελοντικά προγράμματα. Άλλη θεματική είναι η απασχόληση, η οποία περιλαμβάνει τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας για νέους, τα βήματα για ένα πετυχημένο επιχειρηματικό ξεκίνημα και τρόπους συνδυασμού της εργασίας με τη μάθηση. Η τρίτη θεματική είναι η μάθηση, που αφορά τη μάθηση που κατακτάται μέσα από την παρακολούθηση πανεπιστημιακών μαθημάτων, την εξωσχολική-άτυπη μάθηση και την κατάρτιση, η τέταρτη ενδιαφέρεται να δημοσιεύσει τις απόψεις των νέων ατόμων πάνω σε διάφορα ζητήματα στους υπεύθυνους της χάραξης πολιτικών (δομημένος διάλογος), η πέμπτη αναφέρεται στη δημιουργικότητα και στον πολιτισμό και πιο συγκεκριμένα στις τέχνες και στην ψυχαγωγία, στην επιστήμη και στην καινοτομία και στην προώθηση της πολυπολιτισμικότητας. Η έκτη θεματική είναι αφιερωμένη στην υγεία, η οποία ευδοκιμεί κατά ένα μεγάλο ποσοστό μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε αθλητικές δραστηριότητες και τη διατήρηση μιας καλής φυσικής κατάστασης. Οι δυο τελευταίες αναφέρονται στην κοινωνική ενσωμάτωση, στη συγκεκριμένη θεματική προάγονται τα δικαιώματα των νέων, οι παρεχόμενες υπηρεσίες για νέους και οι δράσεις των κοινοτήτων τους ξεχωριστά και η όγδοη θεματική εστιάζει στην επέκταση των νέων σε παγκόσμιο επίπεδο για την εξασφάλιση ενός ασφαλούς και πράσινου κόσμου.⁴⁶⁶

Στη συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα παρουσιάζονται επίσης διάφορα ειδησεογραφικά άρθρα και διάφορες εκδηλώσεις για νέους, διάφορα προγράμματα, όπως το DiscoverEurope, το οποίο απευθύνεται σε Ευρωπαίους νέους που έχουν κλείσει τα 18 έτη και επιδιώκουν τα ταξιδέψουν στην Ευρώπη. Επιπλέον, μέσα από αυτήν την ηλεκτρονική πλατφόρμα προωθούνται οι δράσεις του Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης (European Solidarity Corp), ευκαιρίες του προγράμματος Erasmus⁺ και ορισμένες ταξιδιωτικές συμβουλές για το ξεκίνημα του ταξιδιού, τη μεταφορά και τη διαμονή στο εξωτερικό. Ακόμα, πραγματοποιείται αναφορά στο πρόγραμμα SHEU Leads, το οποίο αποτελεί ευκαιρίες σε νέες γυναίκες άνω των 30 ετών, οι οποίες έχουν οργανώσει δράσεις που επωφελούν τις τοπικές κοινωνίες ή

⁴⁶⁶Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

απασχολούνται σε τομείς, όπως η έρευνα, η εκπαίδευση, η νεολαία, ο πολιτισμός και ο αθλητισμός.⁴⁶⁷

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Δικτυακής Πύλης για τη νεολαία είναι μια διοργανική πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τη διαχείριση της συγκεκριμένης ηλεκτρονικής πλατφόρμας είναι αρμόδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία λαμβάνει υποστήριξη και από το Eurodesk. Έχουν δημιουργηθεί ακόμα και επίσημες σελίδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την παρούσα ηλεκτρονική πλατφόρμα. Η αναζήτηση στο Facebook και στο Twitter της συγκεκριμένης ηλεκτρονικής πλατφόρμας γίνεται με την ονομασία «European Youth». Πρότεροι στόχοι της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Δικτυακής Πύλης για τη νεολαία από την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η ενημέρωση των νέων για τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και για τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η παρότρυνση των νέων να ταξιδεύουν, να εγκαθίστανται σε νέα μέρη και να είναι ενεργοί πολίτες.⁴⁶⁸

Πρόκειται για μια ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία είναι αρκετά εύκολη ως προς τη διαχείρισή της, ακόμα και από έναν νέο που δε διαθέτει προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες. Επιπροσθέτως, είναι δυνατό να μεταφορτωθεί τόσο σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, όσο και σε κινητό τηλέφωνο, γεγονός που διευκολύνει την πρόσβαση στον νέο, όπου και αν βρίσκεται και οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Είναι αρκετά ευχάριστη η πλοήγηση στη συγκεκριμένη πλατφόρμα και καθόλου φορτική, λόγω της απουσίας της πληθώρας των παραπεμπτικών υπερσυνδέσμων, των πολυμέσων και των άσκοπων πληροφοριών. Όλες οι πληροφορίες, τα άρθρα και οι ενημερώσεις για εθελοντικά και επιμορφωτικά προγράμματα ελέγχονται και συνεχώς ανανεώνονται.

3.2. Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Δεξιότητες

3.2.1. Ευρωπαϊκά Κείμενα που αναφέρουν τις Δεξιότητες και τις Νέες Τεχνολογίες

⁴⁶⁷Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

⁴⁶⁸Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

Στην παρούσα υποενότητα παρουσιάζεται η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Δεξιότητες, δίνοντας έμφαση στη χάραξη Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τις ψηφιακές δεξιότητες σε βάθος χρόνου. Οι δεξιότητες είναι άμεσα συνυφασμένες με τη νεολαία. Οι νέοι της σύγχρονης εποχής οφείλουν να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται δια βίου, προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας. Για την ενίσχυση της σημασίας της απόκτησης δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες και για την υπογράμμιση της σημασίας τους για την επιβίωση, την αναζήτηση και εύρεση απασχόλησης και τη διασφάλιση της επικοινωνίας η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε το 1957 μέσω της διακήρυξης της Ρώμης στην εγκαθίδρυση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (European Social Fund). Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο είναι ένα οικονομικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο δημιουργήθηκε με σκοπό να υποστηρίξει δράσεις που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση, βελτιώνουν το ανθρώπινο κεφάλαιο των Ευρωπαίων πολιτών και συμβάλλουν στην ποιοτικότερη επαγγελματική τους σταδιοδρομία. Επομένως, από το 1957 μέσω των δράσεων που χρηματοδότησε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο δόθηκε έμφαση στην ανάγκη απόκτησης δεξιοτήτων από τους πολίτες της Ευρώπης. Ακόμα, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο προωθεί δράσεις, οι οποίες αφορούν την ισότητα των φύλων, αλλά και τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Μέσω των δράσεων του ενισχύονται και οι ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού να αποκτήσουν νέες δεξιότητες, να παρακολουθήσουν προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης δια βίου, να αναζητήσουν την κατάλληλη απασχόληση και να ενεργοποιηθούν κοινωνικά.⁴⁶⁹

Αργότερα, στη Λευκή Βίβλο (1995) δίνεται επίσης έμφαση στις δεξιότητες. Θεωρούνταν σημαντικές η απόκτηση γενικών γνώσεων, η οποία προέρχεται μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε προγράμματα τυπικής εκπαίδευσης, την οικογένεια, τον χώρο της εργασίας και από τα κοινωνικά δίκτυα συνδεσιμότητάς του. Οι δεξιότητες που χαρακτηρίζονται ως βασικές είναι η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική, η εκμάθηση ξένων γλωσσών και οι τεχνικές γνώσεις. Οι τεχνικές γνώσεις συνδέονται κυρίως με τη δυνατότητα άσκησης ενός επαγγέλματος. Οι κοινωνικές δεξιότητες θεωρούνται εξίσου σημαντικές, όπως η διαπροσωπική επαφή, η

⁴⁶⁹Flynn, C. (2018). The European Social Fund, the European Union and England's Weak Market Discipline. *British Journal of Industrial Relations*, 56(4), pp. 799-821, pp. 802-803.

δυνατότητα συνεργασίας με άλλα άτομα, η δημιουργικότητα και η αναζήτηση της ποιότητας. Ο Ευρωπαίος πολίτης, όπως σκιαγραφείται στη Λευκή Βίβλο οφείλει να συνδυάζει τις παραπάνω τρεις κατηγορίες δεξιοτήτων.⁴⁷⁰

Το 2000 με τη δημοσίευση της Στρατηγικής της Λισαβόνας δίνεται έμφαση στον όρο “δεξιότητα”. Ο λόγος ήταν η επιθυμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να γίνει ανταγωνιστική και να δημιουργήσει έως το 2010 μια κοινωνία και οικονομία, όπου θα βασιζόταν στη γνώση. Παράλληλα, με τη Στρατηγική τονίστηκε ότι οι Ευρωπαίοι πολίτες οφείλουν μέσω της δια βίου μάθησης να εκσυγχρονίζουν συνεχώς τις γνώσεις, τις ικανότητες και τις δεξιότητές τους, προκειμένου να βελτιωθεί η θέση τους στην αγορά εργασίας και να μην κινδυνέψουν να αποκλειστούν. Κύριοι στόχοι της Στρατηγικής ήταν η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, η βιωσιμότητα του περιβάλλοντος και η ενίσχυση της συμμετοχής των νέων σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Μέσα από τη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης ενδυναμώνεται η σημασία της δια βίου μάθησης, προωθείται η κινητικότητα και η προσαρμοστικότητα, διασφαλίζεται η ισότιμη πρόσβαση σε ποιοτικές θέσεις εργασίας και η δημιουργία καινοτόμων μικρών ή/και μεσαίων επιχειρήσεων.⁴⁷¹

Όσον αφορά την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών και εμμέσως την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες, στις παρούσες Συνθήκες (Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συνθήκη της Λισαβόνας) γίνεται αναφορά στην προώθηση της τεχνολογικής ανάπτυξης και των επιστημών και στη χρήση των νέων τεχνολογιών σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριοποίησης, όπως του οικονομικού, της υγείας, της άμυνας, της ασφάλειας και της εκπαίδευσης. Η αναφορά στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους νέους και τους εμπλεκόμενους στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση είναι έμμεση. Για τη δημιουργία ισχυρών και σταθερών σχέσεων επικοινωνίας, συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των ιδρυμάτων, των εκπαιδευτικών, των εκπαιδευτών, των εκπαιδευόμενων, των τρίτων χωρών και των αρμόδιων διεθνών οργανισμών είναι απαραίτητη η χρήση των

⁴⁷⁰European Commission 1995/COM/590/final/EU. European Commission White Paper on Education and Training (1995) COM(1995) 590 final. Brussels 29-11-1995, pp. 12-13.

⁴⁷¹Λιακοπούλου, Μ. (2007). Δεξιότητες –Ικανότητες. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 109-111). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 109-110.

νέων τεχνολογιών. Ακόμα, για την υλοποίηση εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι απαραίτητη η απόκτηση των βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων, όπως το άνοιγμα του υπολογιστή, η σύνδεση στο διαδίκτυο, η χρήση προγραμμάτων παρουσίασης, επεξεργασίας κειμένου, οργάνωσης και καταχώρισης δεδομένων.^{472 473}
474 475

3.2.2. Ευρωπαϊκές Πρωτοβουλίες για τις Δεξιότητες

Για την ενίσχυση της σημασίας της απόκτησης δεξιοτήτων η Ευρωπαϊκή Ένωση τις συμπεριέλαβε εκτός από τις Συνθήκες και σε επιμέρους πρωτοβουλίες. Στις 23 Απριλίου του 2008 συστήνεται το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων (EQF), με σκοπό να διευκολυνθεί η σύγκριση και η αναγνώριση των προσόντων των πολιτών της Ευρώπης και των εκπαιδευτικών τους συστημάτων, να ενισχυθεί η κινητικότητα των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτών, να καλλιεργηθεί η ιδέα της δια βίου μάθησης και να ενδυναμωθούν οι νέοι. Ακόμα, απόρροιά του ήταν να ενισχυθεί η διαφάνεια, διότι μέσα από την ορθή αναγνώριση και σύγκριση των προσόντων των Ευρωπαίων πολιτών θα δινόταν η ευκαιρία οι κενές θέσεις στην αγορά εργασίας ή σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης να καλύπτονται από άτομα με βάση αντικειμενικών κριτηρίων επιλογής.⁴⁷⁶

Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων (EQF) αποτελείται από οκτώ στάδια απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων, τα οποία ξεκινούν από το βασικό και φτάνουν στο προηγμένο. Κάθε στάδιο χαρακτηρίζεται από έναν καθορισμένο

⁴⁷²Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁴⁷³Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁴⁷⁴Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 218.

⁴⁷⁵Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.e11](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.e11), σελ. 120-121.

⁴⁷⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 2-6.

αριθμό και είδος δεξιοτήτων που οφείλει να έχει ο εκπαιδευόμενος. Το άτομο ανάλογα με το στάδιο που βρίσκεται ή δηλώνει ότι βρίσκεται οφείλει να κατανοεί, να γνωρίζει και να είναι έτοιμο να δράσει. Η θέσπιση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επαγγελματικών Προσόντων (EQF) είναι σημαντική τόσο για το άτομο, όσο και για τα κράτη μέλη, αφού δόθηκε η ευκαιρία αναγνώρισης των προσόντων των πολιτών τους σε τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, αναγνώρισης των αποκτηθείσων γνώσεων και δεξιοτήτων από τη συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Επιπλέον, προωθήθηκε η διασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ευκαιριών, ισχυροποιήθηκε η δια βίου μάθηση και η αγορά εργασίας κάθε κράτους μέλους. Ενισχύθηκε επίσης η συνεργασία των κρατών μελών και η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Διαμορφώθηκε εξίσου η ιδέα για τη δημιουργία ενός πλαισίου, το οποίο λειτουργεί έως σήμερα. Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο EQAVET. Είναι μία κοινότητα πρακτικής, η οποία ενώνει τα κράτη μέλη, τους κοινωνικούς εταίρους και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έχει ως στόχους να προωθήσει την ευρωπαϊκή συνεργασία, την ανάπτυξη και τη βελτίωση της διασφάλισης ποιότητας στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση - χρησιμοποιώντας το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη Διασφάλιση της Ποιότητας (E.Q.A.R.F.). Το πλαίσιο (E.Q.A.R.F.) δημιουργήθηκε με τη Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18^{ης} Ιουνίου 2009. Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο EQAVET υποστηρίζει τα κράτη μέλη στην ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών, τη διάδοση και υποστήριξη μέτρων και μεθόδων ποιότητας σε ευρωπαϊκό, εθνικό αλλά και τοπικό επίπεδο, μέσω των εθνικών σημείων αναφοράς και των μελών του δικτύου. Μια από τις αρμοδιότητες του είναι ακόμα το να συμβάλλει στον συστηματικό σχεδιασμό και στην καταγραφή της προόδου στον χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς επίσης και στην ισχυρότερη υιοθέτηση και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επαγγελματικών Προσόντων (EQF).⁴⁷⁷

Το 2010 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στη δημοσίευση μιας Ευρωπαϊκής Ατζέντας για Νέες Δεξιότητες και Θέσεις Εργασίας. Σκοπός της ατζέντας είναι να καταστούν οι εθνικές αγορές εργασίας πιο ευέλικτες, να αποκτηθούν από το

⁴⁷⁷Ιωαννίδου, Α. (2011). *Εθνικό Πλαίσιο για τη διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση*. Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 04-03-2022, από <http://www.eoppep.gr/index.php/el/quality-assurance/national-framework-for-quality-assurance-in-lifelong-learning>, σελ. 7.

ευρωπαϊκό εργατικό δυναμικό οι απαραίτητες δεξιότητες, να βελτιωθούν οι συνθήκες εργασίας και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας μέχρι το 2020, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της τότε αγορά εργασίας. Η μεταστροφή στις απαιτήσεις προέρχονταν από την παγκοσμιοποίηση των αγορών, των οικονομιών και των κοινωνιών, τον ρυθμό των τεχνολογικών εξελίξεων και την επικράτηση της οικονομικής κρίσης. Οι στόχοι της Ατζέντας εκπληρώνονται μέσα από τον εκσυγχρονισμό των εθνικών αγορών εργασίας, την αντιστοίχιση των δεξιοτήτων με τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, την εδραίωση της δια βίου μάθησης, την προώθηση της κινητικότητας, τον εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών, την αναγνώριση των δεξιοτήτων και των προσόντων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της καινοτομίας. Δυο επιμέρους διευκολυντικοί στόχοι είναι η δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Διαβατηρίου Δεξιοτήτων και μιας Παγκόσμιας Βάσης Δεδομένων, στην οποία θα απεικονίζονται οι μελλοντικές θέσεις εργασίας και θα είναι σε θέση οι εργοδότες να ανακαλύψουν πιθανά νέα ταλέντα.⁴⁷⁸

Το ίδιο έτος δημοσιεύτηκε η Ψηφιακή Ατζέντα για την Ευρώπη (2010-2020) στην οποία τονίζεται η ανάγκη απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από τους πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η μείωση του ψηφιακού χάσματος και η ανάγκη για ορθή χρήση των νέων τεχνολογιών, η οποία θα επιφέρει οικονομική ανάπτυξη, καινοτομία και κοινωνική πρόοδο.⁴⁷⁹ Σκοπός της Ψηφιακής Ατζέντας ήταν η ενδυνάμωση και η προώθηση του ανθρώπινου δυναμικού, που απασχολείται στον τομέα των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας. Οι επιμέρους στόχοι για να επιτευχθεί αυτό είναι η δημιουργία μιας ενιαίας ψηφιακής αγοράς, μιας ενιαίας αγοράς τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, η εδραίωση της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας στο διαδίκτυο, η προώθηση της γρήγορης πρόσβασης στο διαδίκτυο για όλους τους πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επένδυση στην

⁴⁷⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/682/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση [2010]COM(2010)682 final. Στρασβούργο 23-11-2010, σελ. 12.

⁴⁷⁹Soshynska, Y. & Soshynska, V. (1-2 April 2020). Digital Skills of European Citizens: To be on Time. In *Education Excellence and Innovation Management: A 2025 vision to Sustain Economic Development during Global Challenges: Proceedings of the 35th International Business Information Association Conference* (pp. 16654-16661). Spain. ISBN 978-0-9998551-4-0, p. 16654.

έρευνα και στην καινοτομία και η βελτίωση του ψηφιακού γραμματισμού, των ψηφιακών δεξιοτήτων και της κοινωνικής ένταξης.⁴⁸⁰

Από τη στιγμή της παρουσίασης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή της Ψηφιακής Ατζέντας 2010 μέχρι σήμερα έχουν υλοποιηθεί ορισμένα βήματα. Το πρώτο είναι η δημιουργία μιας Στρατηγικής για την Ενιαία Ψηφιακή Αγορά (2015)⁴⁸¹, η οποία έχει ως στόχους τη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των Ευρωπαίων πολιτών, την προώθηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και κατάρτισης και την ισότιμη πρόσβαση σε ψηφιακές ευκαιρίες. Ακολουθεί η ψήφιση και η εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού της Προστασίας Δεδομένων 679/2016, η αύξηση των επενδύσεων στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και η ευκολότερη και ταχύτερη πρόσβαση των σύγχρονων ανθρώπων στις νέες τεχνολογίες. Ακόμα, από το 2010 έως σήμερα έχουν διοργανωθεί ημέρες απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων για τη βελτίωση της θέσης του ατόμου στην αγορά εργασίας και τη μείωση του ψηφιακού χάσματος μεταξύ των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁴⁸²

Το 2013 παρουσιάζεται το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων (Digital Competence Framework) (DigComp), στο οποίο περιλαμβάνονται 40 ψηφιακές δεξιότητες. Οι δεξιότητες αυτές διανέμονται σε πέντε τομείς, οι οποίοι αφορούν τον πληροφοριακό γραμματισμό και τον γραμματισμό της ανάλυσης δεδομένων, την επικοινωνία και τη συνεργασία, τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, την ασφάλεια και την επίλυση προβλημάτων. Οι ψηφιακές δεξιότητες του πρώτου τομέα αφορούν την ικανότητα του χρήστη να συλλέξει, να εκτιμήσει και να κατηγοριοποιήσει πληροφορίες και δεδομένα. Στον δεύτερο τομέα περιλαμβάνονται ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες αναφέρονται στην πραγμάτωση της επικοινωνίας μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών, επιμέρους αφορούν τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, την αλληλεπίδραση με τις ψηφιακές πλατφόρμες και τη σύναψη κοινωνικών σχέσεων μέσω της χρήσης των ψηφιακών μέσων. Ο τρίτος τομέας περιλαμβάνει ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες επικεντρώνονται στις

⁴⁸⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/2020/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρώπη 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη [2010]COM(2010) 2020 final. Βρυξέλλες 03-03-2010, σελ. 2.

⁴⁸¹European Parliament (2021). Digital Single Market. Retrieved at 17-08-2023, from <https://www.europarl.europa.eu/digital-single-market/en>

⁴⁸²Καμπύλης, Θ. (2016). *Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στον χώρο της Πληροφορικής*. Ανακτήθηκε στις 01-12-2020, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/01/pliροφοriki-epaggelmatismos-deksiotites_n_13345946.html

διαδικασίες της δημιουργίας, του σχεδιασμού, του διαμοιρασμού και της επεξεργασίας ψηφιακού περιεχομένου. Ο τέταρτος τομέας αναφέρεται στην απόκτηση δεξιοτήτων διασφάλισης της ασφάλειας του χρήστη κατά τη διάρκεια της πλοήγησης και ο τελευταίος, πέμπτος τομέας αναφέρεται στην ορθή χρήση των νέων τεχνολογιών, με σκοπό την ανάλυση θεμάτων, την αναζήτηση πολύπλοκων και καινοτόμων λύσεων σε τρέχοντα ζητήματα. Οι χρήστες κατανέμονται από βασικοί έως προηγμένοι. Το 2006 είχε γίνει μια πρώτη προσπάθεια από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να δημοσιεύσει ένα πλαίσιο ψηφιακών δεξιοτήτων, ωστόσο δεν προχώρησε. Το 2018 δημοσιεύτηκε το ανανεωμένο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων (DigComp), το οποίο βασίστηκε στην κατανομή των ψηφιακών δεξιοτήτων στους θεματικούς τομείς του πλαισίου του 2013, ενώ προστέθηκαν τρεις νέες θεματικές, οι οποίες είναι η Ψηφιακή Ενεργοποίηση, η Κριτική Χρήση των Νέων Τεχνολογιών και η Απόκτηση Επαγγελματικών Ψηφιακών Δεξιοτήτων. Ο σκοπός της προσθήκης αυτών των τριών θεματικών είναι η ανάγκη συνειδητοποίησης ότι οι πολίτες οφείλουν να χρησιμοποιούν ορθά τις νέες τεχνολογίες, να ασκούν δόκιμη κριτική στις πληροφορίες που δέχονται και να είναι σε θέση να ασκήσουν προηγμένα επαγγέλματα πάνω στον τομέα των νέων τεχνολογιών. Ακόμα, περιλαμβάνονται τρία επίπεδα επάρκειας: βασικός χρήστης, ανεξάρτητος χρήστης και έμπειρος χρήστης.^{483 484 485}

Το 2015, η Eurostat σε συνεργασία με το Κοινό Κέντρο Ερευνών και τη Γενική Διεύθυνση της CONNECT παρουσίασε τον Συνθετικό Δείκτη Ψηφιακών Δεξιοτήτων (DSI). Σκοπός είναι η αναγνώριση και η αξιολόγηση του επιπέδου κατάκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι ψηφιακές δεξιότητες κατανέμονται σε αυτές της πληροφόρησης, της επικοινωνίας, της επίλυσης προβλημάτων και του λογισμικού. Οι ψηφιακές δεξιότητες πληροφόρησης περιλαμβάνουν την αναγνώριση, τον εντοπισμό χρήσιμων πληροφοριών, την ανάκτηση, αποθήκευση, διαγραφή, αντιγραφή χρήσιμων

⁴⁸³Ala-Mutka, K., Punie, Y. & Redecker, C. (2008). *Digital Competence for Lifelong Learning. Policy Brief*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 13-14.

⁴⁸⁴Καμπύλης, Θ. (2016). *Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στον χώρο της Πληροφορικής*. Ανακτήθηκε στις 01-12-2020, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/01/pliforiki-epaggelmatismos-deksiotites_n_13345946.html

⁴⁸⁵Μάγειρος, Ι. (2020). Πλαίσιο για την ψηφιακή ικανότητα των πολιτών. Στο διαδικτυακό σεμινάριο του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, *Πόσο ψηφιακά ικανοί είμαστε ως εκπαιδευόμενοι, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί; Από τη θεωρία στην πράξη*, 14-05-2020 (17:00-19:00).

αρχείων και την κριτική ανάλυση ψηφιακών πληροφοριών. Οι ψηφιακές δεξιότητες επικοινωνίας αφορούν την επικοινωνία σε ψηφιακά περιβάλλοντα, τη δυνατότητα σχηματισμού κοινωνικών δικτύων, τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για αποστολή μηνυμάτων, την πραγματοποίηση τηλεφωνικών συνδέσεων ή βιντεοκλήσεων. Ακόμα, σαν ψηφιακή δεξιότητα επικοινωνίας μπορεί να θεωρηθεί και η δημοσίευση και ανταλλαγή ψηφιακού περιεχομένου. Οι ψηφιακές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων αναφέρονται σε δραστηριότητες, όπως η αναγνώριση των ψηφιακών αναγκών και πόρων, η λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων, η δημιουργική χρήση των υπολογιστών, η επίλυση εννοιολογικών προβλημάτων, η ρύθμιση και η εγκατάσταση των κατάλληλων εφαρμογών και λογισμικού, η πραγματοποίηση ψηφιακών αγορών και πωλήσεων, η χρήση διαδικτυακών πόρων εκμάθησης και η πραγματοποίηση ασφαλών τραπεζικών συναλλαγών. Τέλος, οι ψηφιακές δεξιότητες λογισμικού αφορούν τη δημιουργία και επεξεργασία νέου περιεχομένου, την παραγωγή δημιουργικών εκφράσεων, τη διαχείριση και εφαρμογή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και αδειών, τη χρήση των λογισμικών της Microsoft Office (επεξεργασία κειμένου, υπολογιστικά φύλλα, παρουσιάσεις), τη χρήση κώδικα σε μια γλώσσα προγραμματισμού και την επεξεργασία βίντεο, εικόνων και ήχου.⁴⁸⁶

Για την ενδυνάμωση των ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και δεν έχουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες έχει θεσπιστεί το πρόγραμμα: “Εγγύηση Δεξιοτήτων”, COM(2016), 382. Σύμφωνα με το παρόν πρόγραμμα θα δοθεί η δυνατότητα στα άτομα με ελλείψεις βασικές δεξιότητες να αξιολογήσουν τις δεξιότητές τους και να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη αναβάθμισής τους. Επιπρόσθετα, θα προσφερθεί πρόσβαση σε στοχευμένες διαδικασίες μάθησης που θα ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας και του ατόμου και θα δοθούν ευκαιρίες για επικύρωση και αναγνώριση των δεξιοτήτων τους.^{487 488}

⁴⁸⁶Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 17.

⁴⁸⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 4-6.

⁴⁸⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 7.

Το ίδιο έτος δημοσιεύτηκε η Ευρωπαϊκή Ατζέντα Δεξιοτήτων στην οποία περιλαμβάνονται πέντε στόχοι. Ο πρώτος είναι η πρόσκληση για τη συλλογική δράση όλων των εμπλεκόμενων φορέων στον εργασιακό κλάδο, όπως οι επιχειρήσεις και οι εκπαιδευτές. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις πολύ μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, διατυπώνοντας την ανησυχία ότι μπροστά στις μεταβολές οφείλουν να παραμείνουν ανταγωνιστικές και να μην κλείσουν. Ο δεύτερος είναι να χορηγήσει τα απαραίτητα κονδύλια, τα οποία θα ενθαρρύνουν την επένδυση για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων. Ο τρίτος στόχος είναι να προωθηθούν δεξιότητες που θα εξασφαλίσουν στον εμπλεκόμενο ότι θα αποκτήσει μελλοντικά μια θέση εργασίας. Με αυτόν τον τρόπο θα μειωθεί η ανεργία, αλλά και οι αναντιστοιχίες στον εργασιακό τομέα. Ο κάθε εργαζόμενος θα προσλαμβάνεται στη θέση απασχόλησης για την οποία διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις, έχει καταρτιστεί ή διαθέτει προϋπηρεσία. Η υλοποίηση του συγκεκριμένου στόχου προϋποθέτει από τον υποψήφιο εργαζόμενο την κατάκτηση των βασικών δεξιοτήτων. Οι βασικές δεξιότητες βοηθούν το άτομο να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία, στη διαδικασία της μάθησης και να είναι λειτουργικό στον χώρο της εργασίας του. Είναι χρήσιμες για την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη του ατόμου, την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού και τη σημείωση οικονομικής ανόδου. Οι βασικές δεξιότητες που έχουν καταγραφεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η επικοινωνία και η γραφή στη μητρική γλώσσα, η ανάγνωση και η γραφή σε ξένες γλώσσες, ο μαθηματικός υπολογισμός, οι ψηφιακές δεξιότητες, η μάθηση για τη χαρά της μάθησης, η κοινωνική και πολιτική ενεργοποίηση, η καινοτομία και η επιχειρηματικότητα και η διαπολιτισμική έκφραση. Ο τέταρτος στόχος είναι να καλλιεργηθεί η νοοτροπία της απόκτησης δεξιοτήτων από το σύνολο των Ευρωπαίων πολιτών καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους και ο πέμπτος στόχος είναι να έχουν ολοκληρωθεί όλοι οι παραπάνω στόχοι μέσα σε διάστημα πέντε χρόνων, δηλαδή το 2025.⁴⁸⁹

Οι νέες δεξιότητες που προτείνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην παρούσα ατζέντα για τη σύνδεση των Ευρωπαίων πολιτών με την αγορά εργασίας είναι οι δεξιότητες που αφορούν την επιστήμη, την τεχνολογία, τη μηχανική και τα μαθηματικά (STEM). Αυτός ο αριθμός πρέπει να αυξηθεί και κυρίως μεταξύ των

⁴⁸⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 5.

γυναικών. Αυτό που τονίζεται ιδιαίτερα στην παρούσα ατζέντα είναι ότι χρειάζεται η αλλαγή και η συνεργασία να ξεκινήσει από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.⁴⁹⁰

Συνεπικουρικά με τις παραπάνω πρωτοβουλίες το 2018 ανακοινώθηκε το Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση, το οποίο θέτει τρεις προτεραιότητες. Είναι να χρησιμοποιείται με ποιοτικό τρόπο η εκπαιδευτική ψηφιακή τεχνολογία κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και της διαδικασίας της μάθησης, να αποκτούνται οι απαραίτητες ψηφιακές δεξιότητες από όλους τους εκπαιδευόμενους για την ολοκλήρωση του ψηφιακού μετασχηματισμού της κοινωνίας και της οικονομίας και να βελτιωθεί η παρεχόμενη εκπαίδευση μέσα από τη συνεχή ανάλυση των στατιστικών δεδομένων αξιολόγησης και των προβλέψεων. Για κάθε προτεραιότητα παρέχονται και τα απαραίτητα μέτρα στήριξης. Δίνονται ψηφιακά εργαλεία και η δυνατότητα καλύτερης σύνδεσης στο διαδίκτυο για τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευτές, δίνεται επίσης έμφαση στην ανάπτυξη στοχευμένων ψηφιακών δεξιοτήτων και διενεργούνται συνεχείς αξιολογήσεις, με σκοπό τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό του σχεδίου δράσης και των προτεραιοτήτων του.⁴⁹¹

Οι δράσεις που προωθούνται στην Ατζέντα Δεξιοτήτων αφορούν τη συλλογική ενασχόληση των Ευρωπαίων πολιτών με τις νέες δεξιότητες, τη διασφάλιση της αντιστοιχίας των δεξιοτήτων με τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, την προώθηση της δια βίου μάθησης και κατάρτισης και τη δημιουργία ενός πλαισίου ενδυνάμωσης των επενδύσεων για την επανακατάρτιση και την απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Επιμέρους δράσεις της παρούσας ατζέντας είναι η ανάπτυξη υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων συνεργασίας, η καταγραφή των δεξιοτήτων που απαιτούνται από την αγορά εργασίας, η προσπάθεια εξάλειψης των φυλετικών διακρίσεων και η εξασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας και στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων.^{492 493} Στο πλαίσιο της παρούσας ατζέντας περιλαμβάνεται ένα κείμενο,

⁴⁹⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 18-20.

⁴⁹¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 7.

⁴⁹²European Commission (July 2022). The EU Pact for Skills –Skills Partnership for the Digital Ecosystem. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 1.

το οποίο αναφέρεται στις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την άσκηση επαγγελματιών του τεχνολογικού τομέα. Τα άτομα που θα απασχοληθούν στον τεχνολογικό τομέα οφείλουν να αποκτήσουν εξειδικευμένες ψηφιακές δεξιότητες, διότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη απασχόλησης ατόμων - εξειδικευμένων στη χρήση προηγμένων τεχνολογιών. Ιδιαίτερα μετά το 2010 αυξήθηκε κατά 5 φορές το ποσοστό των ατόμων που οφείλουν να χρησιμοποιούν τον προγραμματισμό στον χώρο της εργασίας τους. Ανακαλύφθηκαν επίσης νέοι τεχνολογικοί κλάδοι, όπως η ανάλυση μεγάλων δεδομένων, η κυβερνοασφάλεια και η τεχνητή νοημοσύνη.⁴⁹⁴

Στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα Δεξιοτήτων περιλαμβάνεται το πακέτο δεξιοτήτων, στο οποίο συμμετέχουν 100 οργανισμοί από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη. Οι στόχοι του πακέτου είναι η προώθηση της ανάγκης για δια βίου μάθηση, η καταγραφή της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά εργασίας, η σύναψη ισχυρών σχέσεων μεταξύ των αρμόδιων δρώντων και η αντιμετώπιση των ανισοτήτων μέσω της καθολικής προσφοράς ευκαιριών. Σε έρευνα που διενεργήθηκε μεταξύ της 1^{ης} Φεβρουαρίου 2022 έως της 3^{ης} Μαρτίου προέκυψε ότι η ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης έφτασε στο 62%, οργανώθηκαν προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και συμβουλευτικής (61%) και προωθήθηκε μέσω της ενημέρωσης η σημασία της απόκτησης δεξιοτήτων (60%).⁴⁹⁵ Ακόμα, δημιουργήθηκαν 21.500 (45%) νέα δίκτυα συνεργασίας και ενημέρωσης, προωθήθηκαν οικονομικές επενδύσεις (16%) και μόνο ένας μικρός αριθμός ατόμων συμμετείχαν σε τοπικές δράσεις χάραξης πολιτικής, ανάπτυξης δικτύου παροχής υποδείξεων σχετικών με την αγορά εργασίας και διενέργειας χορηγιών. Μόνο το 6% των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσε ότι δεν απέκτησε κάποια δεξιότητα κατά το εξεταζόμενο έτος, 2022.⁴⁹⁶ Σε ατομικό επίπεδο 1.999.277 Ευρωπαίοι πολίτες συμμετείχαν σε δράσεις ανάπτυξης νέων δεξιοτήτων ή επανακατάρτισης, διοργανώθηκαν 12.275 (67%)

⁴⁹³European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 6.

⁴⁹⁴European Commission (July 2022). The EU Pact for Skills –Skills Partnership for the Digital Ecosystem. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 4.

⁴⁹⁵European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 6.

⁴⁹⁶European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 7.

προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και περισσότερα από 3.250 (79%) επικαιροποιήθηκαν. Τα χρήματα που δόθηκαν έφτασαν τα 159.955.721€. Οι στόχοι του πακέτου δεξιοτήτων για το 2022 υλοποιήθηκαν στο 90%.⁴⁹⁷

Το επόμενο έτος έγινε αποδεκτό από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τέθηκε σε εφαρμογή το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τη δημιουργία μιας «Ψηφιακής Ευρώπης». Για το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα δοθούν 9,2 δισεκατομμύρια ευρώ από το 2021-2027. Στόχοι του συγκεκριμένου προγράμματος είναι να δημιουργηθούν ή να βελτιωθούν οι ψηφιακές δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να διευκολυνθεί η ευρεία ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών, οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους Ευρωπαίους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Οι επιμέρους στόχοι του προγράμματος είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός της ευρωπαϊκής κοινωνίας και οικονομίας, η ενίσχυση της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας και η αύξηση της τεχνολογικής αυτονομίας της Ευρώπης. Οι δράσεις στις οποίες θα κατανεμηθούν τα κονδύλια αφορούν τον προγραμματισμό, την τεχνητή νοημοσύνη, την κυβερνοασφάλεια και την απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων.⁴⁹⁸

Ακόμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στη θέσπιση ενός Νέου Πλαισίου Δεξιοτήτων Ζωής (LifeComp), το οποίο περιλαμβάνει τις δεξιότητες που απαιτούνται από όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και μπορούν να αποκτηθούν μέσα από την εμπλοκή του ατόμου σε διαδικασίες τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης. Το συγκεκριμένο πλαίσιο αναφέρεται σε εννιά δεξιότητες, οι οποίες τοποθετούνται σε τρεις διαφορετικές περιοχές, την προσωπική, την κοινωνική και τη μάθηση για χάρη της μάθησης. Στην προσωπική περιοχή περιλαμβάνονται δεξιότητες, όπως ο αυτοέλεγχος, η ευελιξία και η διατήρηση της καλής φυσικής και ψυχικής υγείας. Στην κοινωνική περιλαμβάνονται δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, η συνεργασία και η ενσυναίσθηση και στην περιοχή της μάθησης για τη μάθηση περιλαμβάνονται δεξιότητες, όπως η κριτική σκέψη, η διαχείριση γνώσεων και η καλλιέργεια της ανάγκης για δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση.⁴⁹⁹ Η Ευρωπαϊκή

⁴⁹⁷European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 8, 11.

⁴⁹⁸European Commission 2018/COM/434/final/EU. The Digital Europe Programme for the period 2021-2027 [2018] COM(2018) 434 final. Brussels 06-06-2018, pp. 4-5.

⁴⁹⁹Sala, A., Herrero Rámila, C..(2022). *LifeComp into Action: Teaching life skills in the classroom and beyond*, EUR 31141 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union, ISBN 978-92-76-54525-5. Doi:10.2760/201230, JRC130003, p. 9.

Επιτροπή δημιούργησε αυτό το πλαίσιο με σκοπό να βοηθήσει τους εκπαιδευτές να συνδυάσουν τη διδασκαλία με τις παιδαγωγικές μεθόδους και να ενισχύσει την εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων των εκπαιδευόμενων σε πρακτικό επίπεδο.⁵⁰⁰

Μια ακόμα πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ήταν η δημοσίευση τον Μάρτιο του 2021 της Ψηφιακής Πυξίδας 2030. Σκοπός της Στρατηγικής είναι οι ψηφιακές πολιτικές που προάγει η παρούσα στρατηγική να εξασφαλίσουν ένα ανθρωποκεντρικό και βιώσιμο ψηφιακό μέλλον στα άτομα και στις επιχειρήσεις. Η ψηφιοποίηση έχει να προσφέρει πολλές δυνατότητες στους ανθρώπους και ιδιαίτερα στους επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να καινοτομούν και να ιδρύουν επιχειρήσεις σε όποιο μέρος επιθυμούν. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των επενδύσεων των επιχειρηματιών της επεκτείνεται και αρχίζει να ενισχύεται το όραμα της δημιουργίας μιας ενιαίας ψηφιακής αγοράς. Επιπροσθέτως, μέσω της χρήσης των ψηφιακών τεχνολογιών δίνεται η δυνατότητα προστασίας του περιβάλλοντος.⁵⁰¹

Με βάση αυτήν την Ψηφιακή Πυξίδα, η ψηφιακή ανάπτυξη της Ευρώπης θα αφορά επιμέρους ότι το 80% του ενήλικου πληθυσμού θα πρέπει να αποκτήσει βασικές ψηφιακές δεξιότητες και 20 εκατομμύρια ειδικοί στις ΤΠΕ θα απασχοληθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα δημιουργηθούν ψηφιακές υποδομές και το 5G θα καλύπτει πολλές περιοχές. Επιπλέον, το 75% των επιχειρήσεων θα μετασχηματιστούν ψηφιακά και θα αρχίσουν να χρησιμοποιούν υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους, μαζικά δεδομένα και τεχνητή νοημοσύνη. Όσον αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες, όλες οι υποχρεώσεις και τα αιτήματα για ενημέρωση των πολιτών από και προς το δημόσιο θα διενεργούνται και θα εξυπηρετούνται εξ ολοκλήρου διαδικτυακά, ενώ το 80% των πολιτών θα αποκτήσει ηλεκτρονική ταυτότητα. Οι πόλεις θα γίνουν έξυπνες και θα είναι πιο αποδοτικές. Αυτοί οι στόχοι θα πρέπει να υλοποιηθούν μέχρι το 2030.⁵⁰²

⁵⁰⁰Sala, A., Herrero Rámila, C..(2022). *LifeComp into Action: Teaching life skills in the classroom and beyond*, EUR 31141 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union, ISBN 978-92-76-54525-5. Doi:10.2760/201230, JRC130003, p. 2.

⁵⁰¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021, σελ. 4.

⁵⁰²European Commission (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Thematic chapters. Retrieved at 01-03-2022, from [DESI 2021 Thematic chapters Full European Analysis dhhO6dGif25zTsq4LXZQCIrI80563%20\(1\).pdf](#), p. 13.

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πυλώνα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα στις 8 Μαΐου 2021 αποφασίστηκε η επίτευξη τριών στόχων μέχρι το 2030. Οι στόχοι αυτοί αφορούσαν την απασχολησιμότητα, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας. Οι στόχοι απευθύνονται στους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ηλικίας 20-64 ετών. Ο πρώτος στόχος είναι η απασχολησιμότητα του πληθυσμού να φτάσει το 78%, ο δεύτερος αναφέρεται στην απόκτηση δεξιοτήτων μέσα από τη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ετησίως. Το ποσοστό για τον συγκεκριμένο στόχο πρέπει να φτάσει στο 60% του συνολικού πληθυσμού και ο τρίτος στόχος αναφέρεται στο ότι 15 εκατομμύρια λιγότεροι άνθρωποι θα διατρέχουν τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτοί οι στόχοι έχουν τεθεί για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για κάθε κράτος μέλος έχουν τεθεί και επιμέρους στόχοι για κάθε έναν τομέα προτεραιότητας.⁵⁰³

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε το 2023 να είναι ένα έτος αφιερωμένο στις δεξιότητες. Αιτίες της δημιουργίας ενός έτους δεξιοτήτων (2023) είναι η ανάδειξη της ανάγκης απόκτησης νέων δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες, η ενίσχυση της εξειδίκευσης, η προσέλκυση και η απορρόφηση νέων από άλλες χώρες, οι οποίοι επιθυμούν να αποκτήσουν νέες δεξιότητες ή να επανακαταρτιστούν μέσα από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα που προσφέρουν οι ευρωπαϊκοί φορείς επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η θέσπιση και απονομή ευρωπαϊκών τίτλων σπουδών, οι οποίοι θα είναι διεθνώς αναγνωρισμένοι και θα συνοδεύονται από ένα επίσημο παράρτημα καταγραφής των δεξιοτήτων των συμμετεχόντων. Ακόμα, είναι θεμιτή η ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων σε προγράμματα πρακτικής άσκησης.⁵⁰⁴ Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Δεξιοτήτων δημιουργήθηκε μια επίσημη ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία παρουσιάζει τις αιτίες της λήψης της παρούσας απόφασης, διαγνωστικά τεστ δεξιοτήτων, επικείμενες εκδηλώσεις και εκστρατείες και ιστορίες καθημερινών ανθρώπων, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο έμπνευσης.

⁵⁰³European Commission (2022). European Pillar of Social Rights: State of play on the national targets for (2030). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 1-2.

⁵⁰⁴Σχοινιάς, Μ. (2022). Ομιλία του στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης για τις Δεξιότητες του σήμερα για το αύριο. Θεσσαλονίκη: 10-09-2022, 14:15-17:00.

Η πλατφόρμα για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και τις Θέσεις Εργασίας δημιουργήθηκε ως μία πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση των δεξιοτήτων των Ευρωπαίων πολιτών. Πρόκειται για μια πλατφόρμα που παρέχει ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών υψηλής ποιότητας, πόρων και ευκαιριών που σχετίζονται με τις ψηφιακές δεξιότητες και την εύρεση θέσεων εργασίας. Οι επιμέρους θεματικές εστίασης της πλατφόρμας είναι οι πρωτοβουλίες και οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών πάνω στις ψηφιακές δεξιότητες και στις θέσεις εργασίας, η παροχή ευκαιριών για επαγγελματική σταδιοδρομία και προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ακόμα, δίνονται πληροφορίες για βέλτιστες πρακτικές, παρουσιάζονται δεδομένα, τα οποία δίνονται με διαδραστικό τρόπο. Επιπλέον, εντοπίζονται και συγκεντρώνονται οι ευκαιρίες χρηματοδότησης και δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να αλληλεπιδρούν. Πρόσφατα, δόθηκε η δυνατότητα στα άτομα που πλοηγούνται στη συγκεκριμένη πλατφόρμα να εξετάσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες και να ανακαλύψουν σε πιο επίπεδο δεξιοτήτων βρίσκονται. Ανάλογα με το αποτέλεσμα δίνεται η δυνατότητα στον “εξεταζόμενο” χρήστη να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης και κατάρτισης.⁵⁰⁵

Σημαντική είναι επίσης τα τελευταία χρόνια η διοργάνωση των Ευρωπαϊκών Εβδομάδων Προγραμματισμού και Επαγγελματικών Δεξιοτήτων. Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Προγραμματισμού είναι να υπάρξουν ισότιμες ευκαιρίες πρόσβασης στον προγραμματισμό και στον ψηφιακό γραμματισμό, να συγκεντρωθούν άτομα όλων των ηλικιών, τα οποία έχουν ως κοινό ενδιαφέρον τον προγραμματισμό και να συνάψουν γόνιμες συνεργασίες που θα οδηγήσουν σε καινοτόμες λύσεις στον τομέα του προγραμματισμού. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Προγραμματισμού διοργανώνονται ετησίως δραστηριότητες σε σχολεία, βιβλιοθήκες και σε άλλα δημόσια κτίρια.⁵⁰⁶ Η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Επαγγελματικών Δεξιοτήτων διοργανώνεται ετησίως υπό την επίβλεψη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και έχει ως στόχο την προώθηση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ευρώπη. Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Επαγγελματικών Δεξιοτήτων διοργανώνονται δράσεις που έχουν ως πρωταρχικό

⁵⁰⁵Digital Skills and Jobs Platform (2022). Official site. Retrieved at 04-04-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en>

⁵⁰⁶European Code Week (2023). Official Website. Retrieved at 17-08-2023, from <https://codeweek.eu/>

στόχο την ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τη σημασία της δια βίου επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και δευτερευόντως την παρουσίαση μελετών περίπτωσης, οι οποίες συμβάλλουν την ενθάρρυνση του διαλόγου και τη σύναψη ισχυρών κοινωνικών σχέσεων. Κατά τη διάρκεια της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Επαγγελματικών Δεξιοτήτων διοργανώνονται ομιλίες, εργαστήρια, παρουσιάσεις και εκθέσεις με επίκεντρο την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.⁵⁰⁷

Στο επόμενο μέρος παρουσιάζεται το ερευνητικό μέρος της παρούσας διδακτορικής διατριβής, το οποίο εστιάζει στη σύνδεση του ψηφιακού γραμματισμού με το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο. Επιμέρους αναλύονται οι ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες είναι στενά συνδεδεμένες με την έννοια “ψηφιακός γραμματισμός”. Οι δεξιότητες και ιδιαίτερα οι ψηφιακές δεξιότητες θεωρούνται πλέον πολύ σημαντικές, προκειμένου ο σύγχρονος άνθρωπος να μπορέσει να ζήσει, να εργαστεί, να επικοινωνήσει και να ψυχαγωγηθεί. Οι συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας και της αγοράς εργασίας έχουν δημιουργήσει την ανάγκη στον σύγχρονο άνθρωπο να εκπαιδεύεται και να καταρτίζεται δια βίου.

Κεφάλαιο 4ο: Μεθοδολογία της Έρευνας

Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στη μέθοδο έρευνας που χρησιμοποιήθηκε. Η μέθοδος που επιλέχτηκε είναι η διερευνητική, η οποία εμπεριέχει και μια ποσοτική διάσταση. Χαρακτηρίζεται ως ποιοτική λόγω της πρώτης διερεύνησης των κειμένων που συνιστούν τις προτροπές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τα εν λόγω κείμενα υποστηρίζονται από κείμενα που προέρχονται από άλλους ερευνητές και με στατιστικά δεδομένα που πάρθηκαν από έρευνες της Eurostat, προσδίδοντας μια ποσοτική διάσταση στη διερεύνηση και συγχρόνως διασφαλίζοντας την αντικειμενικότητά της. Σκοπός της έρευνας είναι να αποτελέσει ένα εγχειρίδιο παρουσίασης και διερεύνησης των κειμένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του

⁵⁰⁷European Commission (2023). European Vocational Skills Week. Retrieved at 17-08-2023, from https://vocational-skills.ec.europa.eu/index_en

Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σε θέματα που αφορούν την ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου των νέων Ευρωπαίων πολιτών της σύγχρονης εποχής μέσω του ψηφιακού γραμματισμού. Η ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου ελέγχεται στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της νεολαίας, ενώ του κοινωνικού κεφαλαίου στις κοινωνικής ενεργοποίησης και της ασφάλειας. Παράλληλα, σε κάθε κεφάλαιο για την ολιστική προσέγγιση του ερευνητικού αντικειμένου προστίθεται μια βιβλιομετρική επιστημομετρία, η οποία διερευνά τις τάσεις και τις θεματικές της διδακτορικής διατριβής στη διεθνή βιβλιογραφία.

4.1. Η μέθοδος της Διερεύνησης

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή επιλέχτηκε ως προσφορότερη η διερευνητική μέθοδος. Πρόκειται για μια ερευνητική μέθοδο που αξιοποιείται από την επιστημονική κοινότητα για τη μελέτη και την εμβάθυνση σε ένα θέμα υπό το πρίσμα των διαφόρων οπτικών γωνιών και παραμέτρων. Λειτουργεί ως αρχική έρευνα για τον εντοπισμό υλικού, απόκτησης νέας γνώσης, ελέγχου των αλληλεπιδράσεων των θεματικών και εμπλουτισμού των υπάρχουσών πληροφοριών.⁵⁰⁸ Η παρούσα διερεύνηση βασίστηκε στην αναζήτηση, στην ερμηνεία, στην καταγραφή και κωδικοποίηση υφιστάμενων δεδομένων, που αντλήθηκαν από διάφορες έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές μέσω της εστίασης στην τεχνική της βιβλιογραφικής ανασκόπησης. Ως βιβλιογραφική ανασκόπηση νοείται η συστηματική εξέταση της βιβλιογραφίας που έχει συγκεντρωθεί για ένα συγκεκριμένο πεδίο μελέτης. Ο ερευνητής παρουσιάζει έπειτα από την προσωπική του δημιουργική σύνθεση τις υπό μελέτη βιβλιογραφικές πηγές, ασκεί κριτική και καταλήγει σε ορισμένα συμπεράσματα, ωστόσο σε αρκετές περιπτώσεις οδηγείται και στον εντοπισμό ελλειμμάτων για την πραγματοποίηση μιας επικείμενης έρευνας.⁵⁰⁹ Η βιβλιογραφική ανασκόπηση παρέχει στον ερευνητή τη δυνατότητα να δημιουργήσει

⁵⁰⁸Baker, W. (2016). XIX Bibliography, Textual Criticism, and Reference Works. *The Year's Work in English Studies*, 95 (1), pp. 1388–1496. Doi: <https://doi.org/10.1093/ywes/maw011>, p. 1389.

⁵⁰⁹Fink, A. (2019). *Conducting Research Literature Reviews: From the Internet to Paper*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, p. 2.

ένα θεωρητικό υπόβαθρο για το υπό μελέτη ερευνητικό αντικείμενο και να εντοπίσει τα κενά.⁵¹⁰ Ακόμα, η βιβλιογραφική ανασκόπηση συνιστά ένα είδος επιστημονικής έρευνας, η οποία αποσκοπεί στην αποτίμηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και στη διατύπωση των βιβλιογραφικών ελλειμμάτων. Η ανασκόπηση αναλύει και παρουσιάζει τις δημοσιευμένες έρευνες μέσω της σύνοψης, της ταξινόμησης, της ομαδοποίησης, της σύγκρισης και της σύνθεσης. Στο πλαίσιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης η επιλογή του υπό εξέταση υλικού (Παράρτημα, σελ. 479) γίνεται με βάση την υποκειμενική οπτική του ερευνητή.⁵¹¹ Επιπροσθέτως, η βιβλιογραφική ανασκόπηση περιλαμβάνει ένα περιεκτικό σχέδιο, μια στρατηγική αναζήτησης κατά την οποία μειώνεται η μεροληψία μέσα από τον εντοπισμό, την αξιολόγηση και τη σύνθεση όλων των σχετικών μελετών.^{512 513}

Στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής κατανέμονται σε επιμέρους κεφάλαια οι θεματικές που προέκυψαν, έπειτα από την πραγματοποίηση μιας πρώτης διερεύνησης των κειμένων, τα οποία συνιστούν τις προτροπές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ως προς την ερμηνεία τους υποστηρίζονται από την κριτική προσέγγιση κειμένων άλλων ερευνητών και από ποσοτικά δεδομένα της Eurostat. Ο συνδυασμός της ποιοτικής καταγραφής με την ποσοτική διάσταση προέκυψε λόγω της ανάγκης μου να αποφευχθεί η υποκειμενικότητα κατά τη διαδικασία της διερεύνησης και για να ισχυροποιηθούν οι θέσεις που προβάλλονται στα ευρωπαϊκά κείμενα και είναι ζωτικής σημασίας να προβληθούν, καθώς και να υλοποιηθούν οι επιμέρους δράσεις, διότι έχουν αντίκρουσμα στη σύγχρονη εποχή.

Τα κείμενα που έχουν επιλεγεί, διερευνούνται στις αντίστοιχες θεματικές περιοχές. Το ερευνητικό αντικείμενο είναι η ενίσχυση του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου των νέων της Ευρώπης μέσω του ψηφιακού γραμματισμού.

⁵¹⁰Baker, W. (2016). XIX Bibliography, Textual Criticism, and Reference Works . *The Year's Work in English Studies*, 95 (1), pp. 1388–1496. Doi: <https://doi.org/10.1093/ywes/maw011>, p. 1388.

⁵¹¹Tawfik, M., Dila, K.A.S., Mohamed, M.Y.F. (2019). A step by step guide for conducting a systematic review and meta-analysis with simulation data. *Trop Med Health* 47(46). Doi: <https://doi.org/10.1186/s41182-019-0165-6>

⁵¹²Δαφέρμος, Μ. & Τσαούσης, Γ. (χ.χ.). Οδηγός συγγραφής διπλωματικών εργασιών και διδακτορικών διατριβών. Ρέθυμνο: Τμήμα Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης.

⁵¹³Jesson, J. K., Matheson, L. & Lacey, F. M. (2011). *Doing Your Literature Review. Traditional and systematic techniques*. Sage Publications Ltd. Doi: [10.1080/09500790.2011.581509](https://doi.org/10.1080/09500790.2011.581509)

Τα κείμενα που συγκεντρώθηκαν στα επόμενα κεφάλαια (5 έως 8) καλύπτουν τις θεματικές περιοχές της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της νεολαίας και της κοινωνικής ενεργοποίησης. Στις τρεις πρώτες θεματικές περιοχές δίνεται έμφαση στη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό και στην τελευταία στη διασύνδεση του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό. Το ενδιαφέρον για τον ψηφιακό γραμματισμό στους συγκεκριμένους τομείς έγινε πιο έντονο μετά την πανδημία COVID -19. Μέχρι το 2019 υπήρξε η πρόνοια για την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού και την απόκτηση βασικών και προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων, ωστόσο παρέμενε σε ένα πρώιμο στάδιο και δεν παρουσιάζονταν συντονισμένες δράσεις. Αυτή η μετατόπιση του ενδιαφέροντος προς τις ψηφιακές δεξιότητες γίνεται έκδηλη στη βιβλιομετρική επιστημομετρία που προηγήθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο της διδακτορικής διατριβής κατά τη διαδικασία ανάλυσης των θεωρητικών προσεγγίσεων για τον ψηφιακό γραμματισμό.

Μέσω της παρούσας διδακτορικής διατριβής θα δοθεί η ευκαιρία της συγκέντρωσης και της διερεύνησης κειμένων που αφορούν τον ψηφιακό γραμματισμό και παραπέμπουν έμμεσα ή άμεσα στην αναγκαιότητα του για την ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου των νέων της σύγχρονης εποχής. Λόγω του μεγάλου όγκου κειμένων επιλέχθηκαν οι θεματικές περιοχές της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της νεολαίας και της κοινωνικής ενεργοποίησης, οι οποίες επιλέχθηκαν μέσα από τη μελέτη των εννοιών 1^{ης} τάξης, που αναφέρονται παρακάτω. Πρόκειται για τη χρήση της διερευνητικής μεθόδου, η οποία εξυπηρετεί την κατηγοριοποίηση, τη στάθμιση και την ερμηνεία των εννοιών που ερευνώνται και εντοπίζονται στα κείμενα.⁵¹⁴ Ο Berelson θεωρεί ότι η διερευνητική μελέτη κειμένων είναι μια αντικειμενική και ποσοτική περιγραφή του προφανούς και έχει ως στόχο την εξαγωγή έγκυρων και αξιόπιστων συμπερασμάτων.⁵¹⁵ Ο Holsti αντιλαμβάνεται τη διερευνητική ως μια μέθοδο για τη διεξαγωγή αντικειμενικών συμπερασμάτων και την ταυτοποίηση των ειδικών χαρακτηριστικών ενός κειμένου.⁵¹⁶ Σύμφωνα με τον Weber πρόκειται για μια ερευνητική μέθοδο που στηρίζεται σε ένα σύνολο

⁵¹⁴Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical assessment, research & evaluation*, 7(17), pp. 137–146, p. 137.

⁵¹⁵Στο Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1990). *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της*. Αθήνα: Σάκκουλα, σελ. 76.

⁵¹⁶Holsti, R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*. Reading, MA: Addison-Wesley, p. 14.

διαδικασιών και οδηγεί στην εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων μέσα από τη μελέτη κειμένων.⁵¹⁷

Η Κυριαζή υποστηρίζει ότι είναι μια ερευνητική μέθοδος δευτερογενούς ανάλυσης ποιοτικού υλικού, η οποία εφαρμόζεται σε υλικό που προέρχεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (εφημερίδες, περιοδικά, εκπομπές, ραδιόφωνο), αλλά και από κείμενα, συνεντεύξεις, επιστολές και προσωπικά έγγραφα. Η μεθοδολογία της καλύπτει πέντε στάδια. Το πρώτο στάδιο αναφέρεται στην καταγραφή των ερευνητικών ερωτημάτων, το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει τον ακριβή καθορισμό του υλικού προς μελέτη, το τρίτο στάδιο αφορά την καταγραφή και την ανάλυση ενός μέρους των κειμένων ή ακόμα και ολόκληρων των κειμένων, ανάλογα με το ερευνητικό ενδιαφέρον, το τέταρτο στάδιο εμπεριέχει την κατηγοριοποίηση των δεδομένων και το πέμπτο την κωδικοποίησή τους.⁵¹⁸

Ο Riffe και οι συνεργάτες του υποστηρίζουν ότι είναι μια μέθοδος πολύ σημαντική για την εξαγωγή έγκυρων και επαναλήψιμων συμπερασμάτων. Η συγκεκριμένη ερευνητική μέθοδος μπορεί να χρησιμοποιηθεί μόνη ή σε συνδυασμό με κάποια άλλη μέθοδο. Χρησιμοποιείται σε ποικίλους ακαδημαϊκούς κλάδους, όπως η κοινωνιολογία, η ψυχολογία, η οικονομία, η πολιτική, η διοίκηση ανθρωπίνων πόρων, η ιστορία και η ανθρωπολογία.⁵¹⁹ Ο Bryan και οι συνεργάτες του θεωρούν ότι περιέχει πτυχές ποιοτικής και ποσοτικής μεθοδολογίας. Μπορεί να είναι επικεντρωμένη σε αριθμούς λέξεων και σε αριθμητικά και στατιστικά δεδομένα, γεγονός που της δίνει ποσοτικά χαρακτηριστικά. Εξίσου, μπορεί να είναι επικεντρωμένη σε νοήματα που πηγάζουν μέσα από τα κείμενα, γεγονός που της προσδίδει ποιοτικά χαρακτηριστικά.⁵²⁰ Πρόκειται για μια μέθοδο που συνδυάζει την αναζήτηση, τον εντοπισμό, την καταγραφή, την κωδικοποίηση και την περιγραφική προσέγγιση των ευρημάτων με σκοπό τη δημιουργία νέας γνώσης. Τα ευρήματα προκύπτουν μέσα από τη θεματική μελέτη έντυπων και ηλεκτρονικών πηγών με τρόπο αντικειμενικά προσδιορισμένο και συστηματικό. Η ποιοτική διερεύνηση

⁵¹⁷Weber, P. (1984). Computer-aided content analysis: A short primer *Qualitative Sociology*, Springer, 7, pp. 126–147, p.127.

⁵¹⁸Κυριαζή, Ν. (1999). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 283-284.

⁵¹⁹Riffe, D., Lacy, S. & Fico, G. (2005). *Analyzing Media Messages Using Quantitative Content Analysis in Research* (2nd έκδ.). London, pp. 24-25.

⁵²⁰Bryan, F., Davis, S., Pinsent, M. & Miller, A. (2009). Content and Discourse Analysis. Retrieved at 14-11-2022, from <http://admn502awiki.pbworks.com/w/page/10041942/Content%20and%20Discourse%20Analysis>

αναδεικνύει το μη έκδηλο περιεχόμενο των κειμένων, τα οποία μπορεί να προέρχονται από τις εφημερίδες, το διαδίκτυο, ακόμα και από τηλεοπτικές εκπομπές.^{521 522}

Μια σύγχρονη προσέγγιση ανήκει στον Berry, ο οποίος κατανοεί τη διερευνητική μέθοδο ως ένα ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών κλάδων και έχει ως σκοπό τη μελέτη ή την εξαγωγή πληροφοριών νέας γνώσης με ευέλικτο τρόπο.⁵²³ Η διερευνητική είναι μια μέθοδος εξαγωγής αξιόπιστων και έγκυρων συμπερασμάτων, γεγονός που διασφαλίζεται μέσα από τη συμπερίληψη συγκεκριμένων διαδικασιών, ούτως ώστε οποιοσδήποτε ερευνητής επιθυμεί σε διαφορετική χρονική στιγμή να μελετήσει το ίδιο ερευνητικό υλικό και αντικείμενο να οδηγηθεί σε επαναλήψιμα συμπεράσματα. Πρόκειται για μια μέθοδο που έχει ως στόχο να προσδιορίσει τα χαρακτηριστικά του υπό επεξεργασία υλικού, δηλαδή του πομπού των πληροφοριών, των αποδεκτών του και των επιδράσεών τους. Τα πλεονεκτήματα της χρήσης της ως ερευνητικής μεθόδου είναι η σταθερότητα του ερευνητικού υλικού, η οποία επιτρέπει την εξαγωγή έγκυρων και αξιόπιστων ευρημάτων σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Ακόμα, δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να συνδυάσει την ποιοτική και την ποσοτική μέθοδο και να εντοπίσει ερευνητικά κενά, όπως στην προκείμενη περίπτωση έχει καταγραφεί μια ένδεια στη συγγραφή άρθρων που αφορούν αποκλειστικά την ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών αποκλειστικά για τη νεολαία. Λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων δίνεται επίσης η δυνατότητα στον ερευνητή να αποφύγει τη χρονοβόρα παραδοσιακή διαδικασία της συγκέντρωσης και της ανάλυσης, αφού μπορεί να χρησιμοποιηθεί ειδικό λογισμικό. Άλλα δύο πλεονεκτήματα επιλογής της συγκεκριμένης μεθόδου είναι ότι το κόστος διεξαγωγής της είναι αρκετά χαμηλό και ότι λειτουργεί ως θεμέλιο για περαιτέρω έρευνα. Τα μειονεκτήματα της είναι η αδυναμία ευρέσεως επαρκούς ερευνητικού υλικού, η πρόκληση διαστρεβλώσεων λόγω της ελλιπούς διασταύρωσης των δεδομένων ή

⁵²¹ Δημάση, Μ., Κουτσουπιάς, Ν. & Στογιαννίδης, Α. (2015). Συνδυάζοντας τη Γεωμετρική Διδακτική Ανάλυση με την Ανάλυση Περιεχομένου για τη Διερεύνηση Θρησκευτικών αναφορών σε Σχολικά Εγχειρίδια του Μαθήματος της Λογοτεχνίας. *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου: «Λογοτεχνία και διαπολιτισμικές διαδρομές»*. Κομοτηνή, σελ. 1-27, σελ. 3-4.

⁵²² Κεσίσογλου, Γ. (2014). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Ψυχολογία. Ανακτήθηκε στις 14-11-2022, από <https://www.slideshare.net/giorgoskesisoglou/ss-29799109>, σελ. 5.

⁵²³ Berry, P. (2022). Different between content analysis and speech analysis. Retrieved at 14-11-2022, from <https://el.strephonsays.com/difference-between-content-analysis-and-discourse-analysis>.

πιθανών προκαταλήψεων του ερευνητή και η αδυναμία εντοπισμού σε βάθος των “κρυφών” μηνυμάτων των κειμένων.⁵²⁴

Η διερεύνηση των κειμένων στην παρούσα διδακτορική διατριβή στηρίζεται στη θεμελιωμένη θεωρία των Strauss-Corbin-Gioia (SCG). Η θεμελιωμένη θεωρία του Gioia και των συνέργατών του συνιστά μια αναβαθμισμένη προσέγγιση της θεμελιωμένης θεωρίας των Strauss και Corbin. Η θεμελιωμένη θεωρία λαμβάνει χώρα ταυτόχρονα με τη συλλογή και τη διερεύνηση των ποιοτικών δεδομένων και έχει ως σκοπό τη διατύπωση θεωρητικών προτάσεων όχι την επιβεβαίωση ή τη διάψευση υποθέσεων.^{525 526 527 528} Η προσέγγιση των Strauss-Corbin-Gioia (SCG) επικεντρώνεται στην απουσία αρχικών υποθέσεων για τη διαμόρφωση μιας εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας και στη θέση ότι τα συμπεράσματα που εξάγονται δεν προσφέρουν μοναδική απάντηση, αλλά συνιστούν μια σειρά από εύλογα και επαρκή ευρήματα.^{529 530 531} Η αναβαθμισμένη προσέγγιση του Gioia και των συνέργατών του αναφέρεται στη διατύπωση μιας συνεκτικής και ολοκληρωμένης θεωρίας που εξηγεί ένα φαινόμενο, όπως αναφέρουν και οι ίδιοι «*credible interpretation of data*». Ακόμα, η θεωρία τους εστιάζει σε μια διαδικασία ανάλυσης που εμπερικλείει 1^{ης} τάξης έννοιες και 2^{ης} τάξης θεματικές.⁵³² Σε συνδυασμό με την παρούσα προσέγγιση χρησιμοποιείται το λογισμικό RQDA. Πρόκειται για ένα λογισμικό, το οποίο διευκολύνει τη διερεύνηση των κειμενικών δεδομένων και εξυπηρετεί την καλύτερη οργάνωση των σημειώσεων πεδίου, διότι επιτρέπει την αναζήτηση λέξεων-κλειδιών, θεμάτων σε πολλά αρχεία κειμένου και επεκτείνει τη διερεύνηση των δεδομένων

⁵²⁴Robson, C. (2002). *Real World Research, Second Edition*. Oxford: Blackwell, p. 358.

⁵²⁵Κουτσουπιάς, Ν. (Φεβρουάριος 2021). Ανάλυση Δεδομένων με Ανοικτό Λογισμικό. Παρουσίαση, σελ. 5. Doi:[10.13140/RG.2.2.25351.11684](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25351.11684)

⁵²⁶Κουτσουπιάς, Ν. (2022). Ποιοτικά Δεδομένα: Συλλογή, Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης με Ανοικτό Λογισμικό. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης, pp. 22-30.

⁵²⁷Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage Publications, pp. 22-23.

⁵²⁸Gioia, D. A., Corley, K. G. & Hamilton, A. L. (2013). Seeking qualitative rigor in inductive research: Notes on the Gioia methodology. *Organizational Research Methods*, 16(1), pp. 15–31. <https://doi.org/10.1177/1094428112452151>

⁵²⁹Στο Κουτσουπιάς, Ν. (2019). Ποιοτική Ανάλυση με Ανοικτό Λογισμικό. *Σύνθεσις*, τεύχος 1, σελ. 188-222, σελ. 195. Doi:[10.26262/syn.v8i1.7729](https://doi.org/10.26262/syn.v8i1.7729)

⁵³⁰Chandra, Y. & Shang, L. (2019). *Qualitative Research Using R: A Systematic Approach*. Singapore: Springer.

⁵³¹Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks: Sage Publications, pp. 22-23.

⁵³²Gioia, D. A., Corley, K. G. & Hamilton, A. L. (2013). Seeking qualitative rigor in inductive research: Notes on the Gioia methodology. *Organizational Research Methods*, 16(1), pp. 15–31. <https://doi.org/10.1177/1094428112452151>, pp. 15-16.

μέσα από τη χρήση της R.⁵³³ Το λογισμικό RQDA είναι ένα πακέτο της R, η οποία αποτελεί μια γλώσσα προγραμματισμού που χρησιμοποιείται για στατιστική ανάλυση και τη δημιουργία γραφημάτων, ενώ μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη διερεύνηση κειμένων και την κωδικοποίηση.⁵³⁴

Για την εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής πραγματοποιήθηκε συστηματική μελέτη τόσο στην ξενόγλωσση, όσο και στην ελληνική βιβλιογραφία, η οποία αντιστοιχεί στις θεματικές της εργασίας. Η συλλογή της βιβλιογραφίας προήλθε από ποικίλες ψηφιακές βάσεις δεδομένων, βάσεις πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και επιλεγμένους διαδικτυακούς ιστοτόπους. Οι κυριότερες βάσεις δεδομένων στις οποίες πραγματοποιήθηκε αναζήτηση είναι το Google Scholar, το Sage Journals, η Eric, το Research Gate, το Scopus και οι επίσημοι ιστότοποι της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το χρονικό εύρος της έρευνας περιορίστηκε στα τελευταία χρόνια 1980-2023, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις σύγχρονες απόψεις για το ερευνητικό αντικείμενο. Σε πρωταρχικό στάδιο προχώρησα στη μελέτη των εννοιολογικών προσδιορισμών και των θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί για το “ανθρώπινο κεφάλαιο”, το “κοινωνικό κεφάλαιο”, τις “δεξιότητες”, την “ευρωπαϊκή πολιτική”, τη “νεολαία” και τη “μάθηση”. Αυτό που παρατήρησα είναι ότι οι ορισμοί παρουσιάζουν μια δυναμική, δέχονται τροποποιήσεις ανάλογα με τις εκάστοτε οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες και συγκλίνουν στους τομείς της εκπαίδευσης, της νεολαίας, της αγοράς εργασίας και της κοινωνικής ενεργοποίησης. Μέσω της παροχής ισότιμων και ποιοτικών εκπαιδευτικών ευκαιριών μπορούν οι νέοι να ισχυροποιήσουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας, καθώς και να σχηματίσουν ισχυρά κοινωνικά δίκτυα και να βελτιωθούν προσωπικά. Έτσι, προέκυψαν οι 2^{ης} τάξης θεματικές. Επέλεξα να εστιάσω σε αυτές τις θεματικές, λόγω των ερευνητικών μου ενδιαφερόντων, του μορφωτικού μου υπόβαθρου και εξ αιτίας της ανάγκης μου να αναζητήσω μια λύση στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η γενιά μου. Θεωρώ ότι κυρίως μέσω της εκπαίδευσης και της αξιοπρεπούς απασχόλησης, οι νέοι θα μπορέσουν να διαμορφώσουν το ευρωπαϊκό μέλλον τους, να βελτιωθούν προσωπικά και να έχουν ψυχική ισορροπία. Μετέπειτα προσέθεσα και την κοινωνική ενεργοποίηση ως

⁵³³ Στο Κουτσουπιάς, Ν. (2019). Ποιοτική Ανάλυση με Ανοικτό Λογισμικό. *Σύνθεσις*, τεύχος 1, σελ. 188-222, σελ. 196. Doi: [10.26262/syn.v8i1.7729](https://doi.org/10.26262/syn.v8i1.7729)

⁵³⁴ Chandra, Y. & Shang, L. (2019). *Qualitative Research Using R: A Systematic Approach*. Singapore: Springer.

παράμετρο για την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών, διότι βασικές πηγές αναζήτησης εργασίας και εκπαιδευτικών ευκαιριών σήμερα συνιστούν η δικτύωση και η κοινωνική ενεργοποίηση. Ακόμα, δέχτηκα επιρροές στον σχηματισμό των 2^{ων} τάξεων θεματικών από την ίδια την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία στην πλατφόρμα της (Συνασπισμός Ψηφιακών Δεξιοτήτων και Θέσεων Εργασίας) αναφέρεται σε τέσσερις τομείς δράσης για την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων στην Ευρώπη. Οι τομείς είναι οι ψηφιακές δεξιότητες για τους επαγγελματίες των Τ.Π.Ε., οι ψηφιακές δεξιότητες στην εκπαίδευση, οι ψηφιακές δεξιότητες για το εργατικό δυναμικό και οι ψηφιακές δεξιότητες για όλους τους πολίτες. Ένα άτομο ακόμα και αν διαθέτει ανεπτυγμένο ανθρώπινο κεφάλαιο σήμερα, αν δεν έχει και κοινωνικό θα δυσκολευτεί πολύ να βρει μια θέση απασχόλησης ή εκπαιδευτικές ευκαιρίες, ιδίως αν πρόκειται για μια ανίσχυρη και αναξιοκρατική αγορά εργασίας.

Η αναζήτηση της βιβλιογραφίας βασίστηκε στη χρήση συγκεκριμένων όρων, όπως “European Union AND Youth”, “European Youth AND Education”, “European Youth AND Employment”, “European Youth AND Participation”, “European Youth”, “Digital Literacy AND European Youth”, “Digital Skills AND European Youth”, “Digital Transformation”, “Digital Skills AND Jobs”, “Future of Work”, “European Youth AND Learning”, “Human Capital AND European Youth”, “Social Capital AND European Youth”, “Human Capital AND Education AND Employment”, “Social Capital AND European Youth AND Security”, “European Youth AND European Opportunities OR European Policy”.

Το υλικό που συγκέντρωσα στην αρχή δεν ήταν επαρκές, γι’ αυτό προχώρησα στη συλλογή όλων των κειμένων που προέρχονταν από την Ευρωπαϊκή Ένωση και αναφέρονταν στον ψηφιακό γραμματισμό και στις ψηφιακές δεξιότητες. Οι 1^{ης} τάξης έννοιες που προέκυψαν ήταν αρκετές, γι’ αυτόν τον λόγο επέλεξα να συμπεριλάβω τις έννοιες που εντόπιζα πιο συχνά στα κείμενα και παρουσίαζαν μια σύνδεση μεταξύ τους. Ακόμα, για τη μείωση των εννοιών χρήσιμη ήταν η αναζήτηση πληροφοριών, δευτερογενών και πρωτογενών πηγών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στις ψηφιακές πλατφόρμες. Καθώς συγκέντρωνα το υλικό μου παρατήρησα ότι για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων θεωρούταν απαραίτητο να πραγματοποιηθούν αλλαγές στην εκπαίδευση, έτσι προσέθεσα μια κατηγορία, η οποία εστιάζει στην εκπαίδευση, έπειτα

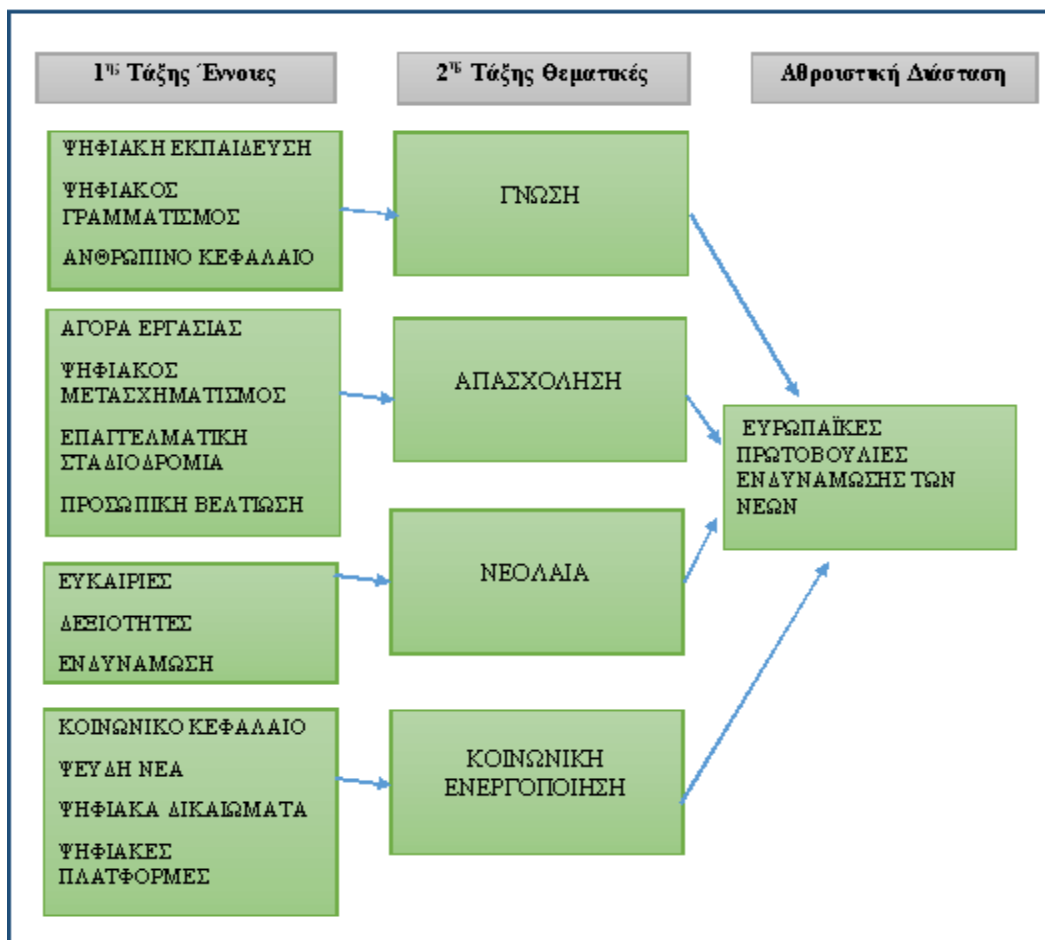
συγκέντρωσα τα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό και τα συσχέτισα με τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, καθώς και με σύγχρονα ευρήματα που προέρχονται από έρευνες της Eurostat και άλλων διακεκριμένων ερευνητών. Ο λόγος διερεύνησης κειμένων που προέρχονται από δευτερογενείς πηγές και από την Eurostat προέρχεται από την επιθυμία μου να επεξεργαστώ με αντικειμενικό τρόπο και απαλλαγμένη από προκαταλήψεις το κεντρικό νόημα των κειμένων των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και να μπορέσω να αποκτήσω μια βαθύτερη γνώση και τη δυνατότητα εντοπισμού πιθανών κρυφών μηνυμάτων. Στη συνέχεια για να κατηγοριοποιήσω το υπό εξέταση υλικό (Παράρτημα, σελ. 479) μου χρησιμοποίησα τη θεμελιωμένη θεωρία των Strauss-Corbin-Gioia (SCG) και συνοδευτικά το λογισμικό RQDA. Ο λόγος επιλογής της συγκεκριμένης θεωρίας σε συνδυασμό με το λογισμικό RQDA είναι η επιθυμία μου να αποφύγω την υποκειμενικότητα στην ερμηνεία και στην καταγραφή των ευρημάτων μου, καθώς και να καταφέρω να συσχετίσω τα ευρήματα των κειμένων σε λιγότερο χρόνο μέσα από τη χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων. Ωστόσο, σε πρώτη φάση πραγματοποίησα μια πρώτη διερεύνηση κειμένων με το χέρι και αφού επανέλαβα τη διαδικασία αρκετές φορές, κατέγραψα τα ευρήματα. Έπειτα διάβασα τα ευρήματα που κατέγραψα και χρησιμοποίησα το λογισμικό RQDA, με σκοπό να περιορίσω τον παράγοντα της υποκειμενικότητας και της αδυναμίας εντοπισμού των κρυφών μηνυμάτων των κειμένων.

Στο παρακάτω διάγραμμα 1 της δομής δεδομένων απεικονίζονται οι 1^{ης} τάξης έννοιες, οι θεματικές και η αθροιστική τους διάσταση. Πρόκειται για έννοιες και κατηγορίες θεματικών που προέκυψαν, αφού πραγματοποίησα τη διερεύνηση των διαθέσιμων κειμένων και χρησιμοποίησα το λογισμικό RQDA. Στις 1^{ης} τάξης έννοιες περιλαμβάνονται η ψηφιακή εκπαίδευση, ο ψηφιακός γραμματισμός και το ανθρώπινο κεφάλαιο, οι οποίες συνδυάζονται με τη θεματική “γνώση”. Οι συγκεκριμένες 1^{ης} τάξης έννοιες συνδυάζονται με τη θεματική γνώση ή εκπαίδευση, διότι τις συναντούσα και δινόταν έμφαση στα περισσότερα επιλεγμένα κείμενα, τα οποία αφορούσαν τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό της εκπαίδευσης των Ευρωπαίων νέων. Στη θεματική απασχόληση, οι 1^{ης} τάξης έννοιες που προέκυψαν είναι η αγορά εργασίας, ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η επαγγελματική σταδιοδρομία και η προσωπική βελτίωση. Οι συγκεκριμένες έννοιες επίσης

εντοπίστηκαν στα περισσότερα κείμενα, τα οποία προωθούσαν λύσεις για τη βελτίωση της απασχολησιμότητας των Ευρωπαίων νέων. Οι σύγχρονοι νέοι οφείλουν να είναι ορθά ενημερωμένοι και σε ετοιμότητα, προκειμένου να έρθουν αντιμέτωποι με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας, όπου μια από τις κυριότερες και πρωτόγνωρες είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός. Μέσα από τη δημιουργία μιας ισχυρής αγοράς εργασίας και ψηφιακής θα δοθεί η ευκαιρία στους νέους να σημειώσουν μια καλύτερη επαγγελματική σταδιοδρομία και να αναπτυχθούν προσωπικά. Ενώ οι θεματικές μου ξεκινούν γενικά από την ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών όλων των πολιτών ανεξαρτήτως ηλικίας, καταλήγουν στη θεματική ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου και στη νεολαία. Στα περισσότερα ευρωπαϊκά κείμενα τονίζεται η ανάγκη απόκτησης νέων, σύγχρονων και επικαιροποιημένων δεξιοτήτων, η παροχή ισότιμων ευκαιριών πρόσβασης, απασχόλησης και εκπαίδευσης και η γενικότερη ενδυνάμωσή τους μέσα από τη συμπερίληψή τους σε διάφορους τομείς χάραξης πολιτικής. Ως τελευταία θεματική προστέθηκε η κοινωνική ενεργοποίηση, η οποία είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λήψη πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη του κοινωνικού κεφαλαίου των νέων στην ψηφιακή εποχή. Οι 1^ης τάξης έννοιες της τελευταίας θεματικής είναι το “κοινωνικό κεφάλαιο”, τα “ψευδή νέα”, “τα ψηφιακά δικαιώματα” και οι “ψηφιακές πλατφόρμες”. Η συγκεκριμένη θεματική είναι τελευταία, διότι θεωρώ ότι για να μπορέσει κάποιο άτομο να έχει ανεπτυγμένο κοινωνικό κεφάλαιο, το οποίο προκύπτει μέσα από τη δυνατότητα ορθής έκφρασης σκέψεων και συναισθημάτων και τη δημιουργία ουσιαστικών κοινωνικών σχέσεων οφείλει να έχει αναπτύξει πρωτίστως το ανθρωπινό του κεφάλαιο ή τουλάχιστον να βρίσκεται στη διαδικασία της αναζήτησης του τρόπου ανάπτυξής του. Οι ψηφιακές πλατφόρμες αναφέρονται ως ένα σύγχρονο τεχνολογικό μέσο, το οποίο διευκολύνει την κοινωνική ενεργοποίηση, δικτύωση και ενημέρωση των Ευρωπαίων πολιτών. Ακόμα, αναφέρονται οι ψηφιακές πλατφόρμες που διαχειρίζονται τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διότι δεν έχει βρεθεί κάποιο κείμενο ή γενικότερα συγγραφικό έργο, το οποίο να χαρτογραφεί ενδελεχώς τις υπάρχουσες ευρωπαϊκές ψηφιακές πλατφόρμες που αποτείνουν ευκαιρίες απασχόλησης, επιμόρφωσης και κοινωνικής δικτύωσης στους νέους. Όλες οι 1^ης τάξης έννοιες και οι θεματικές συνδέονται μεταξύ τους, με απώτερο σκοπό την ενδυνάμωση των Ευρωπαίων πολιτών και τη

διασφάλιση της δημιουργίας μιας ανθεκτικής, βιώσιμης, ανταγωνιστικής, ψηφιακής και πράσινης Ευρώπης (Διάγραμμα 1).

Έπειτα από τη διερεύνηση των κειμένων των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ολιστική προσέγγιση του ερευνητικού αντικειμένου, για την εύρεση ενός μεγαλύτερου πλήθους άρθρων πραγματοποιήθηκε για κάθε θεματική μια βιβλιομετρική επιστημομετρία, η οποία διερευνά τις τάσεις και τις θεματικές στη διεθνή βιβλιογραφία. Σκοπός της ήταν η ολιστική προσέγγιση των θεματικών, η καταγραφή των λέξεων κλειδιών και η ανάλυση της σύγκλισης των τεσσάρων θεματικών. Αρκετά άρθρα που συγκεντρώθηκαν από τη διεθνή βιβλιογραφία ήταν τα ίδια για όλες τις θεματικές και οι αναφορές τους στη νεολαία ήταν ελάχιστες.

Διάγραμμα 1: Διάγραμμα Δομής Δεδομένων

4.2. Σημασία της Έρευνας

Η πρωτοβουλία μου για την εκπόνηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής προέκυψε λόγω της επιθυμίας μου να βοηθήσω όσο περισσότερους νέους μπορώ να

ανταπεξέλθουν στις συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής. Οι νέοι έρχονται αντιμέτωποι με μεγάλης κλίμακας μεταβάσεις. Ο γρήγορος ρυθμός των τεχνολογικών εξελίξεων, η αδυναμία εύρεσης εργασίας, η αναντιστοιχία των προσφερόμενων δεξιοτήτων με τις απαιτήσεις των κενών θέσεων εργασίας, η εργασιακή απόρριψη, η οικονομική ανέχεια, το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19, η κλιματική αλλαγή, η μειωμένη ψυχική ανθεκτικότητα, ο εργασιακός υποβιβασμός, η εξουθένωση και η απαισιοδοξία για το μέλλον είναι μερικές από αυτές.

Το ερευνητικό αντικείμενο που πραγματεύεται η παρούσα διδακτορική διατριβή αφορά την ανάπτυξη του ψηφιακού γραμματισμού και την απόκτηση τόσο ψηφιακών όσο και των σύγχρονων δεξιοτήτων αιχμής που θα ωφελήσουν τους νέους, οδηγώντας στην ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού τους κεφαλαίου. Πρόκειται για ένα ερευνητικό αντικείμενο εξαιρετικά επίκαιρο, διότι αν και οι περισσότεροι νέοι γεννιούνται, μεγαλώνουν και δραστηριοποιούνται πάνω στις νέες τεχνολογίες όλη τη διάρκεια της μέχρι τώρα ζωής τους δε διαθέτουν βασικές ή/και προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες. Μέσα από τη μελέτη των επίσημων κειμένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής πρωτίστως και των τοποθετήσεων του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ενδιαφέρομαι να τονίσω τις δράσεις, τα εργαλεία και τις πολιτικές που έχουν χαράξει τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να προωθηθεί και να ενισχυθεί ο ψηφιακός γραμματισμός των νέων στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της νεολαίας και της κοινωνικής ενεργοποίησης.

Μέσα από τον τομέα της εκπαίδευσης είναι πιθανό να αναδειχτεί η ανάγκη της απόκτησης των σύγχρονων δεξιοτήτων, τόσο ψηφιακών όσο και των παρεμφερών, οι οποίες θα οδηγήσουν τους νέους στην απόκτηση μιας θέσης εργασίας και θα δημιουργήσουν τους ψυχικά ανθεκτικούς και κοινωνικά ενεργοποιημένους στη χρήση των νέων τεχνολογιών πολίτες του μέλλοντος. Από τη διερεύνηση των επίσημων ευρωπαϊκών κειμένων και της σύνδεσής τους με κείμενα και στατιστικά δεδομένα από δευτερογενείς πηγές είναι πιθανό να φανεί η σημασία του ψηφιακού γραμματισμού για τους νέους. Οι περισσότερες θέσεις εργασίας, σε ποσοστό 90% θα απαιτούν από τους υποψήφιους να έχουν προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες για την ολοκλήρωση των εργασιακών καθηκόντων τους. Ακόμα, θα είναι ευκολότερο και θα δίνεται η ευκαιρία συμμετοχής σε νέους σε δράσεις που αφορούν τη λήψη αποφάσεων και διενεργούνται ηλεκτρονικά. Οι νέοι ως μελλοντικοί πολίτες οφείλουν

να είναι σε θέση να λάβουν αποφάσεις για το μέλλον τους και συνειδητοποιημένοι, ώστε να παραδώσουν ένα καλύτερο αύριο στις νέες γενιές.

Με την ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας επιθυμώ να καταλήξω σε αξιόπιστα και έγκυρα ευρήματα. Μέσα από τη μελέτη των επίσημων κειμένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δευτερογενών πηγών και στατιστικών ποσοστών προσδοκώ ότι τα συμπεράσματα που θα προκύψουν είναι προφανή. Οι σύγχρονοι νέοι οφείλουν μέσα από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης να αποκτήσουν δεξιότητες ψηφιακού γραμματισμού και δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα, οι οποίες θα έχουν αντίκτυπο στη σύγχρονη κοινωνία και οικονομία και θα εξυπηρετήσουν ταυτόχρονα την επαγγελματική, κοινωνική και προσωπική τους ανάπτυξη. Μέσα από την ανάπτυξη του ανθρωπίνου τους κεφαλαίου θα καταφέρουν να βρουν θέσεις απασχόλησης που θα τους αποφέρουν οικονομικές αποδόσεις και θα τους μετατρέψουν σε υπολογίσιμους δρώντες στο διεθνές γίγνεσθαι. Ακόμα, αποκτώντας ψηφιακές δεξιότητες θα καταφέρουν να αναπτύξουν και το κοινωνικό τους κεφάλαιο, διότι αποκτώντας δεξιότητες αιχμής θα αισθάνονται μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση να σχηματίσουν κοινωνικά δίκτυα και να διατυπώσουν τις απόψεις τους πάνω σε κρίσιμα ζητήματα της καθημερινότητας, η λύση των οποίων θα έχει συλλογικά και ατομικά οφέλη.

Το ενδιαφέρον για την απόκτηση δεξιοτήτων αιχμής και για την επαγγελματική ενασχόληση των νέων με τις νέες Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση καθυστέρησε. Μελέτες σχετικές με τις νέες τεχνολογίες άρχισαν να δημοσιεύονται εντονότερα από το 2012 και έπειτα. Με το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 άρχισε να γίνεται λόγος για ψηφιακές δεξιότητες, για ενίσχυση της νεολαίας στον τεχνολογικό τομέα και για το ψηφιακό μέλλον της Ευρώπης. Επιπλέον, προχώρησε η ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων, ενισχύθηκε η διεξαγωγή μελετών και ερευνών για τον ψηφιακό γραμματισμό, προωθήθηκε η συγγραφή άρθρων από τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναφέρονταν άμεσα στον ψηφιακό μετασχηματισμό, την ψηφιοποίηση και τις ψηφιακές δεξιότητες και σχηματίστηκε η ιδέα ότι η επίτευξη ενός καλύτερου κοινού μέλλοντος εντοπίζεται στις νέες τεχνολογίες.

4.3.Καινοτομίες της Έρευνας

Η παρούσα διδακτορική διατριβή με τίτλο: «Ψηφιακή Νεολαία και Ευρωπαϊκή Πολιτική: Το Ανθρώπινο και Κοινωνικό Κεφάλαιο ως Πλαίσιο Αναφοράς» παρουσιάζει αρκετές καινοτομίες. Πρόκειται για ένα ερευνητικό αντικείμενο, το οποίο αν και επίκαιρο έχει προσεγγιστεί με εντελώς διαφορετικό και καινοτόμο τρόπο. Κάθε κεφάλαιο έχει να προσδώσει μια καινοτομία στο πεδίο της επιστημονικής έρευνας. Το πρώτο κεφάλαιο, το οποίο αναφέρεται στους εννοιολογικούς προσδιορισμούς που εμπλέκονται στην έρευνα το καινοτόμο στοιχείο είναι η παρουσίαση των ορισμών που έχουν διατυπωθεί για κάθε έννοια σε χρονολογική σειρά, από τον παλαιότερο στον πιο σύγχρονο. Επιπροσθέτως, είναι σημαντική η παρουσίαση για δεύτερη φορά στην ελληνική βιβλιογραφία και η προσπάθεια οριοθέτησης του όρου “ψηφιακή νεολαία”. Πρόκειται για έναν δόκιμο όρο, ο οποίος προέκυψε λόγω των ραγδαίων τεχνολογικών αλλαγών και της ανάγκης απόκρισης της νεολαίας στις σύγχρονες και μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, της κοινωνίας, της οικονομίας και της καθημερινής ζωής. Ως καινοτομία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και η παρουσίαση του όρου “μικτή μάθηση”. Πρόκειται για ένα είδος μάθησης που γνώρισε μεγάλη απήχηση τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα με την εξάπλωση του COVID-19 και συνιστά τον πλέον πρωτότυπο τρόπο μάθησης της ψηφιακής νεολαίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται και πάλι σε χρονική σειρά οι θεωρητικές προσεγγίσεις των εννοιών. Οι καινοτομίες που εντοπίζονται είναι η καταγραφή των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο κεφαλαίων. Πρόκειται για μια καινοτομία που υιοθέτησα από τον κύριο Ζαρίφη και έπειτα από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας την εμπλούτισα με ορισμένες νέες ομοιότητες και διαφορές. Το άλλο καινοτόμο στοιχείο είναι η αναφορά μου στις θεωρίες μάθησης της ψηφιακής εποχής, οι οποίες εμπερικλείονται στον όρο “συγκεντρωτισμός”. Ακόμα, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των θεωρητικών προσεγγίσεων που έχουν διατυπωθεί για τον ψηφιακό γραμματισμό γίνεται αναφορά στην υλοποίηση μιας βιβλιομετρικής επιστημομετρίας που πραγματοποίησα. Το αντικείμενο της βιβλιομετρικής επιστημομετρίας είναι η καταγραφή της έντασης της συγγραφής άρθρων για τον ψηφιακό γραμματισμό από το 2012 έως σήμερα. Για τη βιβλιομετρική επιστημομετρία χρησιμοποιήθηκε ως βάση δεδομένων το Scopus και για τη μεταφόρτωση των άρθρων χρησιμοποιήθηκε το

πακέτο “Bibliometrix” της γλώσσας προγραμματισμού R. Το επόμενο κεφάλαιο εστιάζει στην Ευρωπαϊκή πολιτική για τη νεολαία και για τις δεξιότητες. Το εν λόγω κεφάλαιο εξυπηρετεί τη σύνδεση και τη μετάβαση από τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς και τις θεωρητικές προσεγγίσεις στην εξέλιξη της μεθοδολογίας της έρευνας. Η καινοτομία στον παρόν κεφάλαιο εντοπίζεται στο γεγονός ότι έχουν συλλεχθεί όλες οι ευρωπαϊκές συνθήκες, οι ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες και τα ευρωπαϊκά προγράμματα που απευθύνονται στη νεολαία και στις δεξιότητες. Η παρουσίασή τους ξεκινάει από τις παλαιότερες αναφορές στη νεολαία και στις δεξιότητες μέχρι και σήμερα. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά χρήσιμο κεφάλαιο, το οποίο παρουσιάζει με εύγλωττο τρόπο και σε χρονολογική σειρά οποιαδήποτε μέτρα έχει λάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη νεολαία και τις δεξιότητες. Ο κάθε αναγνώστης του παρόντος κεφαλαίου θα είναι σε θέση να κατανοήσει την Ευρωπαϊκή πολιτική για τη νεολαία και τις δεξιότητες σε βάθος χρόνου.

Το επόμενο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη μέθοδο που χρησιμοποιήθηκε στη διδακτορική διατριβή, η οποία είναι η διερευνητική. Πρόκειται για μία μέθοδο που δεν είναι ευρέως γνωστή στον ερευνητικό χώρο και ιδιαίτερα στον χώρο των θετικών και τεχνολογικών επιστημών. Η εν λόγω μέθοδος έχει συνδυαστεί με τη χρήση του λογισμικού RQDA. Η καινοτομία είναι ότι ένα άτομο σαν έμενα, το οποίο προέρχεται από μια θεωρητική σχολή και το γνωστικό του υπόβαθρο είναι θεωρητικό μπορεί να χρησιμοποιήσει με σχετική ευκολία το λογισμικό RQDA και κατ’ επέκταση τη γλώσσα προγραμματισμού “R”, η οποία έχει αρχίσει να θεωρείται απαιτούμενο προσόν από αρμόδιους στην αγορά εργασίας.

Τα επόμενα κεφάλαια αφορούν τους 1^{ης} τάξης έννοιες και της 2^{ης} τάξης θεματικές της έρευνας. Η καινοτομία εντοπίζεται στο γεγονός ότι μελετάται για πρώτη φορά η διασύνδεση του ψηφιακού γραμματισμού με το ανθρώπινο κεφάλαιο στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της νεολαίας και η διασύνδεση του κοινωνικού κεφαλαίου με την κοινωνική ενεργοποίηση και την ασφάλεια μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών. Πρόκειται για τη συλλογή όλων των κειμένων των ευρωπαϊκών εκτελεστικών οργάνων που αφορούν της 2^{ης} τάξης θεματικές και αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό και στις ψηφιακές δεξιότητες. Τα πρόσθετα καινοτόμα στοιχεία είναι ο διαχωρισμός των τεχνολογικών επαγγελμάτων, η καταγραφή των βέλτιστων πηγών αναζήτησης απασχόλησης, των μελλοντικών δεξιοτήτων, ψηφιακών δεξιοτήτων και επαγγελμάτων. Ακόμα μια καινοτομία είναι η καταγραφή

και η ανάλυση του περιεχομένου των ευρωπαϊκών ψηφιακών πλατφορμών, οι οποίες αφορούν τους νέους και η χαρτογράφηση για κάθε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης χωριστά των ερευνητικών κέντρων και των οργανισμών που αποτείνουν ευκαιρίες επιμόρφωσης, απασχόλησης και εθελοντισμού σε νέους. Καινοτομία επίσης των κεφαλαίων 5 έως 8 είναι η πραγματοποίηση μιας βιβλιομετρικής επιστημομετρίας, η οποία διερευνά τις τάσεις και τις θεματικές στη διεθνή βιβλιογραφία, με σκοπό να αναδειχτεί το έλλειμμα που υπάρχει από μελέτες που αφορούν το συγκεκριμένο ερευνητικό αντικείμενο.

Μέσα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, την εφαρμογή της μεθοδολογίας και τη γενικότερη καινοτόμα προσέγγιση του εν λόγω ερευνητικού αντικειμένου μου δόθηκε η ευκαιρία να εντοπίσω ορισμένες παραλείψεις, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν προτάσεις για μελλοντική έρευνα. Ορισμένες είναι η αντιμετώπιση του ψηφιακού χάσματος και της ψηφιακής ολίσθησης, η μείωση των αναντιστοιχιών στην αγορά εργασίας, ο εκσυγχρονισμός των εκπαιδευτικών συστημάτων, η απουσία επαγγελματικής συμβουλευτικής και υποστήριξης, ο αποκλεισμός των αδύναμων ψυχικά και ψυχιατρικά ατόμων από τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού και επίσης πολύ σημαντική είναι η απουσία λήψης μέτρων σε περίπτωση κορεσμού των τεχνολογικών επαγγελμάτων.

Κεφάλαιο 5^ο: Διασύνδεση του Ανθρώπινου Κεφαλαίου με τον Ψηφιακό Γραμματισμό στον τομέα της Εκπαίδευσης

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η διερεύνηση των επίσημων κειμένων που έχουν δημοσιεύσει τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συνδυασμένη με κείμενα και στατιστικά δεδομένα που αντλήθηκαν από δευτερογενείς πηγές και από την Eurostat. Τα κείμενα και οι μελέτες που προσεγγίζονται πραγματεύονται τη διασύνδεση του ψηφιακού γραμματισμού με το ανθρώπινο κεφάλαιο στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού τομέα. Δομείται σε τρία υποκεφάλαια. Στο πρώτο περιλαμβάνονται τα σχέδια δράσης για την ενίσχυση του ψηφιακού γραμματισμού στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση και η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Στο δεύτερο έχουν συμπεριληφθεί όλες οι Ευρωπαϊκές Πολιτικές για την Ενίσχυση του Ψηφιακού Γραμματισμού. Προστέθηκαν στο παρόν υποκεφάλαιο, διότι για να επιτελεστεί οποιοδήποτε βήμα ανάπτυξης του ανθρώπινου κεφαλαίου

των Ευρωπαίων πολιτών είναι απαραίτητη η εκπαίδευση στην απόκτηση και στον εντοπισμό των δεξιοτήτων αιχμής. Στο τρίτο υποκεφάλαιο παρουσιάζονται τα δύο θεματολόγια, τα οποία επικεντρώνονται στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και στην απασχολησιμότητα. Το παρόν υποκεφάλαιο διευκολύνει τη μετάβαση στο επόμενο κεφάλαιο που επικεντρώνεται στην απασχόληση.

5.1. Σχέδια Δράσης για την Ενίσχυση του Ψηφιακού Γραμματισμού στην Εκπαίδευση

5.1.1. Ευρωπαϊκά Σχέδια Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση

Η τυπική και μη τυπική εκπαίδευση και η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση έχουν καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου των Ευρωπαίων πολιτών, την προαγωγή της καινοτομίας, την προώθηση και ενίσχυση των τεχνολογικών εξελίξεων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στην Ευρώπη –ανταποκρινόμενων στις σύγχρονες κοινωνικές και οικονομικές απαιτήσεις. Τα εθνικά συστήματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης θα πρέπει να είναι προσανατολισμένα στις ανάγκες της εκάστοτε αγοράς εργασίας, ανθρωποκεντρικά και να υποστηρίζουν τη σφυρηλάτηση μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας, με βάση κοινές αξίες και αντιλήψεις. Η εκπαίδευση είναι αναγκαίο να δίνει στους νέους τη δυνατότητα να εκφράζουν τις απόψεις και τα συναισθήματά τους, να δραστηριοποιούνται και να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση του μέλλοντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁵³⁵

Στη διακήρυξη της Ρώμης, τον Μάρτιο του 2017, τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεσμεύτηκαν να παρέχουν στους νέους πολίτες την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση και κατάρτιση. Αργότερα, τον Οκτώβριο του 2017, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε τα εκπαιδευτικά συστήματα των κρατών μελών να εκσυγχρονιστούν, με σκοπό να ανταποκρίνονται στην ψηφιακή εποχή. Τον Νοέμβριο του 2017, στη σύνοδο κορυφής του Γκέτεμποργκ, το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και

⁵³⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 1.

η Επιτροπή διακήρυξαν τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων, που κατοχυρώνει και το δικαίωμα σε ποιοτική, χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, κατάρτιση και δια βίου μάθηση. Τον Ιανουάριο του 2018, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει ένα αναθεωρημένο ευρωπαϊκό πλαίσιο αναφοράς για τις βασικές ικανότητες για τη δια βίου μάθηση, το οποίο προσδιορίζει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις, δίνοντας έμφαση στις ψηφιακές δεξιότητες.⁵³⁶

Οι περισσότεροι νέοι πολίτες της Ευρώπης, σε ποσοστό που ανέρχεται άνω του 80% χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για κοινωνικές δραστηριότητες, όπως η σύναψη διαδικτυακών κοινωνικών σχέσεων, η επικοινωνία και ο διαμοιρασμός απόψεων, εικόνων, βίντεο και παιχνιδιών. Η χρήση του διαδικτύου για ενημέρωση και συμμετοχή σε εκπαιδευτικές ευκαιρίες είναι περιορισμένη. Παρατηρείται το φαινόμενο οι νέοι να γεννιούνται, να μεγαλώνουν και να δραστηριοποιούνται σε μια ψηφιακή εποχή, αλλά να μη διαθέτουν ούτε τις βασικές ψηφιακές δεξιότητες που τους καθιστούν ψηφιακά εγγράμματους.⁵³⁷ Γι' αυτόν τον λόγο στο νέο θεματολόγιο δεξιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τους πέντε στόχους πολιτικής που αναλύονται, οι τρεις εστιάζουν στον ψηφιακό γραμματισμό των Ευρωπαίων πολιτών. Είναι η στήριξη για παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών υψηλής ποιότητας, η βελτίωση της συνάφειάς της με τις απαιτήσεις της σύγχρονης εποχής, η ανάπτυξη βασικών, αλλά και προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων από όλους τους Ευρωπαίους πολίτες και η μείωση του ψηφιακού χάσματος, η τόνωση της καινοτομίας και της απόκτησης και του εντοπισμού των απαραίτητων ψηφιακών δεξιοτήτων από τους φοιτητές και τους αποφοίτους όλων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και η εξωστρέφεια των εκπαιδευτικών συστημάτων.⁵³⁸

Για την ενίσχυση του παραπάνω θεματολογίου, ανακοινώθηκε το σχέδιο δράσης (2018-2020) για την ψηφιακή εκπαίδευση, το οποίο θέτει τρεις προτεραιότητες. Είναι η πιο ποιοτική χρήση της εκπαιδευτικής ψηφιακής τεχνολογίας κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και της διαδικασίας της μάθησης, η απόκτηση των απαραίτητων

⁵³⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 1-2.

⁵³⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 3.

⁵³⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 6.

ψηφιακών δεξιοτήτων από όλους τους εκπαιδευόμενους για την ολοκλήρωση του ψηφιακού μετασχηματισμού της κοινωνίας και της οικονομίας και η βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης μέσα από τη συνεχή ανάλυση των στατιστικών δεδομένων αξιολόγησης και των προβλέψεων. Μια επιμέρους προτεραιότητα είναι ότι μέσα από την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευόμενους θα δοθεί η ευκαιρία της κριτικής αντιμετώπισης των ψευδών πληροφοριών και ειδήσεων που διαδίδονται άκριτα και με μεγάλη ταχύτητα και συχνότητα λόγω της χρήσης των νέων τεχνολογιών. Έτσι, θα προωθηθεί η υπεύθυνη και ασφαλής χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι νέοι πρέπει να μάθουν να διακρίνουν την αξιόπιστη από την αναξιόπιστη πληροφορία και να επεξεργάζονται κριτικά τις πληροφορίες που δέχονται πριν να τις μοιραστούν. Επιπλέον, μέσα από την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων θα μάθουν να αναλύουν σύνθετες πραγματικότητες και να ξεχωρίζουν την άποψη και το κοινώς αποδεκτό από την πραγματικότητα και το γεγονός. Για κάθε προτεραιότητα θα παρασχεθούν και τα απαραίτητα μέτρα στήριξης. Θα δοθούν ψηφιακά εργαλεία και η δυνατότητα καλύτερης σύνδεσης στο διαδίκτυο για τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευτές, θα δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη στοχευμένων ψηφιακών δεξιοτήτων και θα γίνονται συνεχείς αξιολογήσεις, με σκοπό τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό του σχεδίου δράσης και των προτεραιοτήτων του.⁵³⁹

Σύμφωνα με έρευνα που παρουσιάστηκε από το Ευρωβαρόμετρο (2019), το 41% των νέων ανθρώπων θεωρούν ότι η κριτική τους ικανότητα, οι ψηφιακές δεξιότητες και οι αρχές της δημοκρατίας δεν καλλιεργούνται επαρκώς στον χώρο της εκπαίδευσης. Στο παρόν σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση, η ψηφιακή ικανότητα ορίζεται ως η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας με αυτοπεποίθηση και κριτικό πνεύμα και καλύπτει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις στάσεις που καλούνται να διαθέτουν οι μελλοντικοί Ευρωπαίοι πολίτες, για να ανταπεξέλθουν στις ανάγκες της ταχέως αναπτυσσόμενης ψηφιακής κοινωνίας. Το ευρωπαϊκό πλαίσιο ψηφιακών ικανοτήτων για τους πολίτες περιλαμβάνει πέντε τομείς ψηφιακών ικανοτήτων. Είναι οι βασικές γνώσεις για τις πληροφορίες και τα δεδομένα, η επικοινωνία και η συνεργασία, η δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, η ασφάλεια και

⁵³⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 7.

η ευεξία και η επίλυση προβλημάτων.⁵⁴⁰ Η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων πρέπει να αρχίζει από την παιδική ηλικία και να συνεχίζεται δια βίου. Οι νέοι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρησιμοποιούν το διαδίκτυο, τις διαδικτυακές εφαρμογές και διάφορα λογισμικά και παιχνίδια, ωστόσο υπάρχει μια δυσκολία στο να γίνουν ψηφιακοί δημιουργοί περιεχομένου και υπολογίσιμοι δρώντες. Ακόμα, οι νέοι πολίτες είναι σημαντικό να αποκτήσουν κριτική σκέψη ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών, δηλαδή να φιλτράρουν τις πληροφορίες που δέχονται ή διαβάζουν, να αντιμετωπίζουν με ασφάλεια και ορθά τον εκφοβισμό ή τις διαδικτυακές απάτες και τα κακόβουλα λογισμικά και να μάθουν πώς να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες προς όφελός τους και όχι να γίνονται υποχείρια τους.⁵⁴¹

Στο ευρωπαϊκό πλαίσιο για την ψηφιακή εκπαίδευση έχουν συμπεριληφθεί ορισμένες λύσεις στα κρίσιμα ζητήματα που ανακύπτουν λόγω της ένταξης των νέων τεχνολογιών στη μαθησιακή διαδικασία. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσα από την παροχή χρηματοδότησης (προγράμματα Erasmus⁺, SELFIE) και συμβουλευτικής θα στηρίξει τους εκπαιδευτικούς και τους εκπαιδευτές να επιμορφωθούν σε θέματα ψηφιακής εκπαίδευσης και να αποκτήσουν προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες. Ακόμα, θα συσταθεί μια ευρωπαϊκή πλατφόρμα για την Ψηφιακή Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Οι φοιτητές θα έχουν τη δυνατότητα να μετακινούνται ελεύθερα σε άλλες χώρες μέλη, να κατεβάζουν διαδικτυακά τους απαραίτητους ακαδημαϊκούς τίτλους τους και να διαθέτουν μια ψηφιακή ταυτότητα της ιδιότητάς τους που θα τους παρέχει αυτόματα πρόσβαση σε αρκετούς πανεπιστημιακούς χώρους και χώρους που συσχετίζονται με την εκπαίδευση και την περαιτέρω κατάρτιση.⁵⁴²

Επιπροσθέτως, θα διοργανωθούν περαιτέρω προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και θα ενισχυθεί η πρόσβαση όλων των πολιτών και ιδιαίτερα εκείνων που ανήκουν στις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Θα γίνει επίσης μια προσπάθεια να αποφοιτήσουν περισσότερες γυναίκες από τις θετικές επιστήμες, τη μηχανική, την ρομποτική και την επιστήμη των υπολογιστών, καθώς και να

⁵⁴⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 11.

⁵⁴¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 12.

⁵⁴²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 13.

ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα και την ψηφιακή επιχειρηματικότητα. Επιπλέον, θα εισαχθεί το μάθημα του προγραμματισμού σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, καθώς και δυο πιλοτικά προγράμματα τεχνητής νοημοσύνης και μαθησιακής ανάλυσης και θα προωθηθεί ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Προγραμματισμού. Για την ολοκλήρωση του ψηφιακού μετασχηματισμού είναι σημαντική η γόνιμη συνεργασία των εμπειρογνομόνων στον τομέα των νέων τεχνολογιών, των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής, των εκπροσώπων των εθνικών κυβερνήσεων, των εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών, των επιχειρηματιών και σαφώς των ίδιων των χρηστών. Εκτός από την απόκτηση και την υποχρεωτική παρακολούθηση προγραμμάτων εκμάθησης ψηφιακών δεξιοτήτων, ανταποκρινόμενων στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας, είναι σημαντική και η προσφορά προγραμμάτων ψηφιακών δεξιοτήτων, ανταποκρινόμενων στον ζήλο, στις κλίσεις και στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον του κάθε χρήστη.⁵⁴³

Τον Οκτώβριο του 2020 παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το αναθεωρημένο σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση για τα έτη 2021 έως 2027. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που θα εξυπηρετήσει τη βιώσιμη, αποτελεσματική και χωρίς αποκλεισμούς μετάβαση των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στην ψηφιακή εποχή. Οι στόχοι του νέου σχεδίου δράσης είναι η παροχή υψηλής ποιότητας και χωρίς αποκλεισμούς ευρωπαϊκής ψηφιακής εκπαίδευσης, η αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών που πρόσφερε η πανδημία COVID -19 με την ενίσχυση της χρήσης των νέων τεχνολογιών και με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, η ισχυροποίηση της συνεργασίας των εμπλεκόμενων και αρμόδιων φορέων ψηφιακής εκπαίδευσης και η παροχή καινοτόμων ψηφιακών εργαλείων.⁵⁴⁴

Το σχέδιο δράσης για την επίτευξη αυτών των στόχων δομείται σε δύο τομείς προτεραιότητας. Ο πρώτος είναι η προώθηση της ανάπτυξης ενός ψηφιακού εκπαιδευτικού οικοσυστήματος υψηλής απόδοσης. Περιλαμβάνει υποδομές, συνδεσιμότητα, ψηφιακό εξοπλισμό, εξειδικευμένο εκπαιδευτικό προσωπικό,

⁵⁴³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 15-18.

⁵⁴⁴European Commission 2020/COM/209/final/EU. Communication from European Commission. Digital Education action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age (2020) COM(2020) 209 final. Brussels 30-09-2020, pp. 4-6.

απόκτηση σύγχρονων ικανοτήτων, υψηλής ποιότητας εκπαιδευτικά προγράμματα, σχέδια ψηφιακού μετασχηματισμού για ιδρύματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και προώθηση της τεχνητής νοημοσύνης και της χρήσης των δεδομένων ανάλυσης στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση. Ο δεύτερος τομέας προσεγγίζει την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων για την υλοποίηση του ψηφιακού μετασχηματισμού. Αφορά την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από μικρή ηλικία, τον ψηφιακό γραμματισμό, την υπολογιστική εκπαίδευση, την καλή γνώση και κατανόηση των τεχνολογιών αιχμής, την απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων, την αποφυγή των πηγών παραπληροφόρησης, την ενημέρωση του ευρωπαϊκού πλαισίου ψηφιακών ικανοτήτων, τη θέσπιση ενός ευρωπαϊκού πιστοποιητικού ψηφιακών δεξιοτήτων, την εξασφάλιση της ισότητας των φύλων. Ακόμα, αυτός ο δεύτερος τομέας προβλέπει τη σύσταση ενός συμβουλίου για τη βελτίωση της παροχής ψηφιακών δεξιοτήτων στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση, τις ψηφιακές ευκαιρίες πρακτικής άσκησης, τη δημιουργία κοιτίδων ανταλλαγής απόψεων και δημιουργίας ψηφιακών ευρεσιτεχνιών μέσα στους χώρους των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και τη διακρατική συλλογή δεδομένων των μαθητών.⁵⁴⁵

Για την υποστήριξη αυτών των δύο τομέων προτεραιότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προχωρήσει στη δημιουργία ενός Κέντρου Ψηφιακής Εκπαίδευσης, το οποίο θα αποτελέσει το σημείο αναφοράς για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και απόψεων, σχετιζόμενων με την ψηφιακή εκπαίδευση στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νέο σχέδιο δράσης συμβάλλει στην προώθηση του οράματος για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου εκπαίδευσης έως το 2025. Ακόμα, ενισχύει τις δράσεις της ευρωπαϊκής ατζέντας δεξιοτήτων, του σχεδίου δράσης για τον ευρωπαϊκό κοινωνικό πυλώνα και της ψηφιακής πυξίδας 2030. Συντονίζεται από τη μονάδα Ψηφιακής Εκπαίδευσης της Γενικής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης, Νεολαίας, Αθλητισμού και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵European Commission 2020/COM/209/final/EU. Communication from European Commission. Digital Education action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age (2020) COM(2020) 209 final. Brussels 30-09-2020, pp. 23-40.

⁵⁴⁶European Commission 2020/COM/209/final/EU. Communication from European Commission. Digital Education action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age (2020) COM(2020) 209 final. Brussels 30-09-2020, pp. 62-65.

Πίνακας 4: Ποσοστά συμμετοχής των νέων, ηλικίας 15-29 ετών ανά έτος και χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη μη τυπική εκπαίδευση και σε προγράμματα κατάρτισης

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Αυστρία	13,1	12,8	13,9	13,0	13,3	13,6	14,1	15,4	14,3	13,4	10,3	13,8
Βέλγιο	4,7	3,7	3,7	3,4	4,4	4,0	3,6	5,8	5,9	5,6	5,1	5,9
Βουλγαρία	1,1	0,7	0,9	1,1	1,0	1,0	1,3	1,9	1,8	1,7	1,1	2,0
Γαλλία	6,1	6,2	6,2	22,5	23,3	23,4	24,1	23,3	23,1	23,1	14,7	11,6
Γερμανία	4,6	4,3	4,3	4,1	4,0	4,0	4,5	4,4	4,2	4,2	4,2	4,2
Δανία	33,7	34,2	33,2	31,4	29,0	27,1	27,3	24,0	20,0	22,8	17,8	21,8
Ελλάδα	12,1	10,3	9,4	9,0	8,3	8,0	12,7	13,2	12,9	15,9	16,7	18,9
Εσθονία	5,9	6,3	7,8	7,7	6,1	7,2	10,8	11,5	14,8	15,7	11,2	11,5
Ιρλανδία	3,3	3,4	3,7	3,7	3,5	3,1	3,3	5,4	8,3	9,0	6,7	9,9
Ισπανία	16,9	16,6	17,0	17,5	15,1	15,7	15,4	15,9	16,3	16,0	15,9	13,5
Ιταλία	4,1	4,3	5,5	5,3	6,3	5,9	6,6	7,0	7,0	6,7	3,7	6,1
Κροατία	1,1	0,8	1,2	1,5	1,3	1,0	2,1	1,3	1,4	2,0	1,6	4,9
Κύπρος	19,3	19,6	19,8	20,3	19,9	18,4	17,7	16,9	17,4	15,2	13,0	20,1
Λετονία	2,1	2,8	4,5	4,3	3,2	3,3	4,4	3,7	3,5	4,5	3,0	5,6
Λιθουανία	3,1	7,3	6,4	7,3	7,1	6,6	6,5	6,2	5,3	5,6	5,1	14,3
Λουξεμβούργο	9,0	10,3	9,2	9,7	9,1	14,3	12,6	12,9	13,3	14,2	13,9	16,4
Μάλτα	6,0	6,0	6,7	7,0	5,7	4,6	4,3	15,8	13,6	15,3	13,9	15,6
Ολλανδία	5,7	5,8	5,9	6,7	6,5	6,9	6,8	7,1	6,6	6,7	6,5	9,2
Ουγγαρία	2,4	2,0	2,1	2,8	3,5	6,5	5,3	4,5	5,0	4,7	3,9	5,9
Πολωνία	2,8	2,2	2,3	2,4	2,6	2,6	2,8	3,6	5,6	4,9	3,4	6,0
Πορτογαλία	2,6	10,3	11,0	12,0	12,4	13,0	13,0	13,5	13,4	13,4	12,0	17,4
Ρουμανία	:	1,0	0,9	1,6	1,4	3,8	3,3	2,8	2,9	3,5	1,7	6,9
Σλοβακία	1,1	1,9	1,3	1,6	1,8	1,7	1,9	1,8	1,9	1,8	1,4	2,7
Σλοβενία	10,7	10,5	8,3	9,4	9,2	7,8	9,3	11,0	10,4	10,1	6,7	16,5
Σουηδία	27,8	27,3	28,6	29,8	30,1	29,6	28,8	29,0	29,5	32,1	25,7	29,5

Τσεχία	6,1	10,8	9,9	8,9	8,4	7,3	7,6	8,6	7,3	7,2	4,0	4,4
Φινλανδία	12,4	12,7	13,8	13,2	13,3	13,1	13,2	13,9	15,0	15,4	13,7	18,2

Πηγή: Eurostat (2023)

Στον παραπάνω πίνακα 4 παρουσιάζονται σε ποσοστά οι νέοι (15-29 ετών), οι οποίοι έχουν λάβει συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα μη τυπικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Αρκετές χώρες μέλη παρουσιάζουν διακυμάνσεις, οι οποίες όμως δεν είναι αρκετά μεγάλες από το 2010 έως το 2020. Εξαίρεση αποτελούν η Αυστρία, όπου το ποσοστό το 2020 έπεσε κατά 3%, η Δανία παρουσιάζει σημαντική μείωση άνω του 10% και η Γαλλία, η Εσθονία και η Μάλτα, οι οποίες ξεκίνησαν με ποσοστό περίπου 6% το 2010 και έφτασαν κοντά στο 15% το 2020.

Πίνακας 5: Ποσοστά νέων 16-29 ετών ανά έτος και χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν παρακολουθήσει κάποιο διαδικτυακό μάθημα (ανεξάρτητα από τη θεματολογία του)

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Αυστρία		4	:	4	:	8	8	6	:	14	30	39
Βέλγιο		5	:	6	:	11	15	11	:	14	33	51
Βουλγαρία		5	:	5	:	7	5	5	:	6	21	23
Γαλλία		9	:	15	:	9	10	10	:	16	:	42
Γερμανία		6	:	6	:	6	6	8	:	11	20	23
Δανία		10	:	8	:	11	:	12	:	16	23	30
Ελλάδα		9	:	8	:	8	11	9	:	10	39	63
Εσθονία		11	:	10	:	16	15	21	:	25	37	49
Ιρλανδία		6	:	7	:	5	6	7	:	15	19	33
Ισπανία		13	:	14	:	15	15	19	:	20	48	46
Ιταλία		6	:	6	:	5	5	6	:	10	25	33
Κροατία		4	:	8	:	4	11	7	:	8	26	25
Κύπρος		4	:	4	:	5	5	8	:	11	44	44
Λετονία		10	:	5	:	8	6	9	:	8	22	27

Λιθουανία		25	:	27	:	16	17	17	:	19	39	30
Λουξεμβούργο		7	:	8	:	9	10	10	:	13	43	45
Μάλτα		8	:	8	:	7	6	9	:	16	36	59
Ολλανδία		5	:	8	:	11	13	12	:	17	23	69
Ουγγαρία		10	:	7	:	4	5	7	:	8	19	21
Πολωνία		4	:	:	:	5	6	6	:	8	14	22
Πορτογαλία		4	:	6	:	7	9	7	:	10	27	33
Ρουμανία		13	:	8	:	8	5	6	:	5	10	18
Σλοβακία		2	:	8	:	4	3	6	:	9	18	23
Σλοβενία		10	:	6	:	5	2	8	:	5	14	60
Σουηδία		6	:	6	:	10	9	24	:	18	32	32
Τσεχία		5	:	5	:	4	5	6	:	13	25	43
Φινλανδία		32	:	32	:	27	28	36	:	42	59	57

Πηγή: Eurostat (2023)

Στον παραπάνω πίνακα 5 παρουσιάζεται σε ποσοστά ο αριθμός των νέων (16-29 ετών) των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχουν λάβει συμμετοχή σε κάποιο διαδικτυακό μάθημα, ανεξάρτητα από το θέμα και το περιεχόμενό του. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι σε όλες τις χώρες μέλη τα ποσοστά από το 2019 έως το 2021 αυξήθηκαν σημαντικά, λόγω του εγκλεισμού για την προστασία των πολιτών από την πανδημία COVID-19. Μόνο οι νέοι πολίτες από το Βέλγιο, τη Γαλλία, τη Δανία, την Ελλάδα, την Εσθονία, την Ισπανία, την Κροατία, τη Λιθουανία, την Ολλανδία, τη Σουηδία και τη Φινλανδία είχαν καταφέρει από το 2011 έως το 2016 να ξεπεράσουν σε ποσοστό το 10%.

5.1.2. Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Στη σύγχρονη κοινωνία είναι απαραίτητη η συμβολή των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όπως φάνηκε στις προτεραιότητες των παραπάνω σχεδίων δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση. Η Ευρώπη είναι αντιμέτωπη με την κλιματική αλλαγή, την απώλεια της βιοποικιλότητας, τον ψηφιακό

μετασχηματισμό, τον μεγάλο σε ηλικία πληθυσμό, την οικονομική κρίση και το ξέσπασμα μιας παγκόσμιας πανδημίας. Η δημιουργία έξυπνων και ανοικτών πανεπιστημίων μπορεί να δημιουργήσει δημοκρατικές, δίκαιες και βιώσιμες κοινωνίες, όπως επίσης και νέες θέσεις εργασίας και να διευκολύνει την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Ακόμα, τα πανεπιστήμια μπορούν να λύσουν καλύτερα μεγάλες κοινωνικές αλλαγές και να συμβάλλουν στην πράσινη και ψηφιακή μετάβαση. Μέχρι το 2030, τουλάχιστον το 45% των νέων ηλικίας 24-34 ετών θα πρέπει να έχει αποκτήσει πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης και το 60% των ενηλίκων να λαμβάνει συμμετοχή ετησίως σε προγράμματα δια βίου μάθησης. Το 80% των Ευρωπαίων πολιτών θα πρέπει να έχει αποκτήσει τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες.⁵⁴⁷

Οι λόγοι του σχεδιασμού μιας ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα πανεπιστήμια είναι η επιθυμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να στηρίξει τα πανεπιστήμια των κρατών μελών της, προκειμένου να προσαρμοστούν στις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές και να ευδοκιμήσουν διεθνώς. Τα πανεπιστήμια με τη σειρά τους θα συνεισφέρουν στη βιωσιμότητα και στην αποθεραπεία της Ευρώπης, έπειτα από το ξέσπασμα της πανδημίας. Με την παρούσα στρατηγική η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συμβάλλει επίσης στην καλύτερη συνεργασία των πανεπιστημίων των κρατών μελών με τους εκπροσώπους των εθνικών κυβερνήσεων και τους τοπικούς δρώντες. Μέχρι το 2024, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει τα πανεπιστήμια να εστιάσουν στην επίτευξη τεσσάρων στόχων. Να ενδυναμώσουν τις ευκαιρίες των φοιτητών για κινητικότητα μέσω του προγράμματος Erasmus⁺, καθώς και τις ευκαιρίες συμμετοχής στην έρευνα μέσω του προγράμματος Horizon Europe. Ο δεύτερος στόχος είναι η επίτευξη της απόκτησης από τους φοιτητές συναφών και ποιοτικών δεξιοτήτων – ανταποκρινόμενων στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, η καλλιέργεια του σεβασμού προς τη διαφορετικότητα, η μετάδοση δημοκρατικών αξιών, των θεμελιωδών δικαιωμάτων, των ακαδημαϊκών αξιών και της ελευθερίας της επιστημονικής έρευνας. Για την υλοποίηση αυτού του στόχου χρειάζεται να προωθηθούν η έρευνα, η ποιοτική διδασκαλία, δραστηριότητες ηγεσίας, επιχειρηματικότητας και οργάνωσης και να δημιουργηθούν ελαστικές και ελκυστικές ακαδημαϊκές σταδιοδρομίες. Ο τρίτος στόχος αφορά τον εφοδιασμό των νέων ανθρώπων και των ανθρώπων που εκπαιδεύονται δια βίου με ψηφιακές και πράσινες δεξιότητες και ο τέταρτος στόχος

⁵⁴⁷European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, pp. 1-2.

είναι η απόκτηση ισχύος των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων στο διεθνές γίγνεσθαι. Απώτερος σκοπός του τέταρτου στόχου είναι η προσέλκυση ατόμων παγκοσμίως όχι μόνο για να εκπαιδευτούν, αλλά και για να συνάψουν συνεργασίες καινοτομίας, έρευνας και εργασίας.⁵⁴⁸

Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα ενισχύσει τη δράση των πανεπιστημίων μέσα από τα προγράμματα Erasmus⁺, Horizon Europe, Ψηφιακή Ευρώπη και τη συνεργασία των επιμέρους οργανισμών της. Ακόμα, θα συμβάλλει στη συνεργασία των πανεπιστημίων και στη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πτυχίου που θα αναγνωρίζεται από όλη την Ευρώπη, καθώς και μιας ευρωπαϊκής κάρτας μαθητών, ούτως ώστε να διευκολυνθούν οι μετακινήσεις τους.⁵⁴⁹ Μέχρι το 2024, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεσμεύεται να αναπτύξει ένα ευρωπαϊκό σύστημα ποιότητας και αναγνώρισης των προσόντων και των πιστοποιήσεων των νέων, να θέσει σε εφαρμογή ένα Συμβούλιο που θα διευκολύνει την αυτόματη και αμοιβαία ψηφιακή αναγνώριση των προσόντων και να ιδρύσει ένα Συμβούλιο που θα ενισχύει τη βαθύτερη συνεργασία των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων μεταξύ τους.⁵⁵⁰ Επιπλέον, μέχρι το 2023 η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δώσει 56 εκατομμύρια ευρώ στα Ανώτερα Ιδρύματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, προκειμένου να οργανώσουν προγράμματα προπτυχιακού ή/και μεταπτυχιακού επιπέδου. Οι στόχοι λειτουργίας αυτών των προγραμμάτων θα είναι η προσέλκυση χαρισματικών εκπαιδευτικών και εκπαιδευόμενων στον τομέα των νέων τεχνολογιών, η αναβάθμιση του ψηφιακού εξοπλισμού και των υποδομών των πανεπιστημίων, η ψηφιακή κατάρτιση και εξειδίκευση και η σύναψη σχέσεων συνεργασίας. Οι τομείς που θα λάβουν χρηματοδότηση αφορούν την τεχνητή νοημοσύνη, την κυβερνοασφάλεια, την κρυπτογράφηση και άλλους τεχνολογικούς τομείς αιχμής. Ακόμα, το 2023 δίνεται έμφαση στην Ευρωπαϊκή Πανεπιστημιακή Πρωτοβουλία. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία αποτελεί ένα δίκτυο πανεπιστημίων που εδράζουν στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σε συνδυασμό με το πρόγραμμα Erasmus⁺ θα δοθεί η δυνατότητα στους σπουδαστές να αποκτήσουν έναν τίτλο σπουδών, φοιτώντας σε διαφορετικά πανεπιστήμια των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σκοπός της παρούσας πρωτοβουλίας είναι η ενίσχυση της

⁵⁴⁸European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 4.

⁵⁴⁹European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 5.

⁵⁵⁰European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 6.

εξωστρέφειας των Πανεπιστημίων της Ευρώπης και η βελτίωση του διεθνούς ανταγωνισμού.⁵⁵¹

Ο ρόλος των πανεπιστημίων στην προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Τα πανεπιστήμια είναι υποχρεωμένα να εξοπλίσουν τους φοιτητές και τους ερευνητές με τις ψηφιακές δεξιότητες και ικανότητες που χρειάζονται στη νέα πραγματικότητα και για την προώθηση της καινοτομίας και των νέων τεχνολογιών. Οι νέες τεχνολογίες δεν πρέπει να αντικαταστήσουν τη φυσική δραστηριότητα, ωστόσο τα πανεπιστήμια οφείλουν να εφαρμόσουν υβριδικές λύσεις που να βασίζονται στην ισορροπία μεταξύ της φυσικής δραστηριότητας και των ψηφιακών εργαλείων. Η εκπαίδευση στα πανεπιστήμια πρέπει να εστιάσει στις ψηφιακές περιοχές της τεχνητής νοημοσύνης, της κυβερνοασφάλειας, του υπολογιστικού νέφους, της μικροηλεκτρονικής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα συμβάλλει στο έργο των πανεπιστημίων για τον ψηφιακό μετασχηματισμό μέσα από το Σχέδιο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση. Ακόμα, θα δοθούν δυνατότητες περαιτέρω εκπαίδευσης και κατάρτισης μέσω του προγράμματος της Ψηφιακής Ευρώπης και θα δημιουργηθεί μια πλατφόρμα ενίσχυσης των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων. Επιπλέον, θα προωθηθούν τα αιτήματα για την ψηφιοποίηση των πτυχίων και των στοιχείων ταυτοποίησης προσώπων και προσόντων και οι δραστηριότητες Jean Monnet θα εστιάσουν εξίσου στον ψηφιακό μετασχηματισμό. Τα πανεπιστήμια οφείλουν να στηρίζουν όλους τους φοιτητές τους, τους ερευνητές τους και το προσωπικό τους να αποκτήσουν ψηφιακές δεξιότητες. Πρέπει επίσης, να αποκτήσουν ψηφιακές υποδομές και να λειτουργήσουν ως φορείς καινοτομίας και προώθησης των νέων τεχνολογιών.⁵⁵²

Η παρούσα στρατηγική συνιστά μια οπτική της Ευρώπης για το μέλλον των πανεπιστημίων και για τη διεθνή ισχυροποίησή τους. Δημοσιεύτηκε στις αρχές του 2022, προκειμένου να υπογραμμίσει τη σημασία της νέας γενιάς για την Ευρώπη. Για την υλοποίηση της παρούσας στρατηγικής είναι αναγκαία η συνεργασία των εθνικών κυβερνήσεων των κρατών μελών, των πανεπιστημίων τους, των ευρωπαϊκών οργανισμών και της τοπικής κοινωνίας. Ακόμα, πρέπει να δοθούν χρήματα για την

⁵⁵¹Mirigliano, M. (15-09-2022). The Eu is boosting its digital talent: new Digital call for education programmes in key digital technologies. Digital Skills and Jobs Platform.

⁵⁵²European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, pp. 12-13.

ενίσχυση των πανεπιστημίων, τόσο από τους κρατικούς προϋπολογισμούς, όσο και μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων.⁵⁵³

Πριν από την παρούσα στρατηγική για τα ανώτερα ιδρύματα εκπαίδευσης και κατάρτισης είχαν προηγηθεί και άλλες συνελεύσεις, οι οποίες οδήγησαν στη λήψη αποφάσεων σχετικών με τη δράση, τη λειτουργία και την καλύτερη εναρμόνιση των πανεπιστημίων στην κοινωνία και στην εξυπηρέτηση των μεταβαλλόμενων αναγκών των κοινωνιών και των ατόμων από τα πανεπιστήμια. Μια από τις πιο σημαντικές ήταν η Σύνοδος των Υπουργών Παιδείας του 1976. Οι εκπρόσωποι αποφάσισαν την αναγκαιότητα να δοθεί έμφαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, στη γόνιμη συνεργασία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, στην αμοιβαία συλλογή, αξιολόγηση δεδομένων και στην ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών, στη διεύρυνση της διδασκαλίας, την εκμάθηση των ξένων γλωσσών και στη λήψη μέτρων για την ισότητα των παρεχόμενων εκπαιδευτικών ευκαιριών για την πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.⁵⁵⁴

Στις 19 Ιουνίου του 1999 υπογράφηκε στην Μπολόνια της Ιταλίας, η διακήρυξη της Μπολόνια από 29 Ευρωπαίους Υπουργούς που ήταν αρμόδιοι για θέματα που αφορούν την Ανώτατη Εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη διακήρυξη είχε ορίζοντα το 2010. Είχε προηγηθεί βέβαια η διακήρυξη της Σορβόνης. Με τη διακήρυξη της Μπολόνια αποφασίστηκε ο εκούσιος εκσυγχρονισμός και η μεταρρύθμιση των εκπαιδευτικών συστημάτων των ανώτερων ιδρυμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης της κάθε υπογράφουσας χώρας. Σκοπός ήταν να δοθεί η δυνατότητα της σύγκρισης επί ίσοις όροις των πανεπιστημίων μεταξύ τους. Οι επιμέρους στόχοι της Διακήρυξης της Μπολόνια δεν είναι δεσμευτικοί για τις συμβαλλόμενες χώρες. Είναι η συσχέτιση και η αναγνώριση των τίτλων σπουδών από όλες τις χώρες μέλη, η συνεχής αναβάθμιση των εκπαιδευτικών συστημάτων και των υποδομών των ανώτατων ιδρυμάτων, η ενίσχυση της συνεργασίας και της κινητικότητας των φοιτητών, των αποφοίτων, των ερευνητών και του εκπαιδευτικού προσωπικού, η συμμετοχή των φοιτητών στη λήψη αποφάσεων για ζητήματα χάραξης πολιτικής, η υπογράμμιση της

⁵⁵³European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 16.

⁵⁵⁴Σταμέλος, Γ. & Βασιλόπουλος, Α. (2004). *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Σαββάλας, σελ. 53-54.

ανάγκης για δια βίου μάθηση, η σύνδεση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και η διασφάλιση της ποιότητας και της αξιοπιστίας των παρεχόμενων γνώσεων και δεξιοτήτων. Επιπλέον, προτάθηκε η υιοθέτηση ενός συστήματος δύο κύκλων σπουδών, του προπτυχιακού και του μεταπτυχιακού (3+2 έτη), η εισαγωγή ενός ευρωπαϊκού συστήματος μεταφοράς διδακτικών μονάδων (ECTS), καθώς και η ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής διάστασης στην ανώτατη εκπαίδευση.^{555 556} Μετέπειτα στη Σύνοδο της Πράγας το 2001 ενισχύθηκαν οι στόχοι της διακήρυξης της Μπολόνια και αποφασίστηκε η ενίσχυση της δια βίου μάθησης, η αύξηση της προσέλκυσης φοιτητών από άλλες χώρες σε πανεπιστήμια της Ευρώπης και η συμμετοχή των φοιτητών στη διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης.⁵⁵⁷

Ακολουθεί η Σύνοδος του Βερολίνου το 2003, όπου προστίθενται η παροχή στους αποφοίτους όλων των πανεπιστημίων ενός συμπληρώματος διπλώματος, στο οποίο αναγράφονται τόσο οι γνώσεις, όσο και οι δεξιότητες που απέκτησε ο απόφοιτος κατά τη διάρκεια των σπουδών του και οργανώνεται ένας τρίτος κύκλος σπουδών, ο διδακτορικός, ο οποίος συστήνεται να έχει διάρκεια τριών ετών. Στη Σύνοδο του Bergen (2005) και του Λονδίνου (2007) πραγματοποιείται η αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων που είχαν τεθεί στις προηγούμενες συνόδους και ταυτόχρονα προωθείται η ενίσχυση τους και προστίθεται ένας νέος στόχος, η πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση να μην είναι προνόμιο των λίγων, αλλά να δοθεί έμφαση στα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Από όλες αυτές τις Συνόδους που πραγματοποιήθηκαν έλειπαν οι αναφορές στην ψηφιοποίηση της κοινωνίας και της οικονομίας και στην ανάγκη απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από όλους τους Ευρωπαίους πολίτες μέσω της παροχής της απαραίτητης

⁵⁵⁵Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2013/C 251 E/04). Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13^{ης} Μαρτίου 2012 σχετικά με τη συμβολή των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων στην ολοκλήρωση και την προώθηση της διαδικασίας της Μπολόνια. Ποια η λύση σε ένα μακροχρόνιο πρόβλημα; (2011/2180 (INI). Βρυξέλλες 31-08-2013, σελ. 2-3.

⁵⁵⁶Παπαοικονόμου, Α. (2014). Η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Η περίπτωση της διαδικασίας της Μπολόνια. *Εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 2 (2), σελ. 113-127, σελ. 120.

⁵⁵⁷Παπαοικονόμου, Α. (2014). Η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Η περίπτωση της διαδικασίας της Μπολόνια. *Εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 2 (2), σελ. 113-127, σελ. 120.

εκπαίδευσης, γι' αυτό το λόγο η ευρωπαϊκή στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση κάλυψε αυτό το κενό.⁵⁵⁸

Οι επικρατούσες συνθήκες της αγοράς εργασίας επηρεάζουν τον εκσυγχρονισμό των στρατηγικών των Πανεπιστημίων. Η απόκτηση νέων δεξιοτήτων από τους φοιτητές είναι σημαντική, διότι θα βελτιωθεί η απασχολησιμότητά τους, θα ολοκληρώνουν τις εργασιακές τους υποχρεώσεις πιο αποτελεσματικά και ταχύτερα, θα έχουν την ευχέρεια να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες και έτσι να προάγουν την καινοτομία και να ανταποκρίνονται καλύτερα στις νέες συνθήκες της αγοράς εργασίας και της σύγχρονης κοινωνίας.⁵⁵⁹

Με τη διακήρυξη της Μπολόνια (1999) δόθηκε ακόμα μεγαλύτερη έμφαση από τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη δημιουργία μιας κοινωνίας που θα στηρίζεται στη γνώση. Επομένως, ο ρόλος των Πανεπιστημίων σε αυτό το εγχείρημα κρίθηκε ιδιαίτερα σημαντικός. Μία από τις κυριότερες υποχρεώσεις των Πανεπιστημίων ήταν να βοηθήσουν τους φοιτητές να αναπτύξουν νέες δεξιότητες και ικανότητες, καθώς και να τους μεταδώσουν νέες γνώσεις. Στη σύγχρονη ψηφιακή εποχή, ο ρόλος τους είναι πολυσύνθετος. Οι εθνικές κυβερνήσεις, οι αρμόδιοι χάραξης πολιτικής απαιτούν από τα σύγχρονα Πανεπιστήμια να βοηθήσουν τους νέους να γίνουν πιο ψυχικά ανθεκτικοί στις διαδεχόμενες αλλαγές, να αποκτήσουν νέες, εξειδικευμένες και προηγμένες γνώσεις, σύνθετες δεξιότητες και ικανότητες, που θα τους καταστήσουν χρήσιμους και κριτικά σκεπτόμενους πολίτες. Ακόμα, οφείλουν να συμβάλλουν στη διευκόλυνση της κινητικότητας των φοιτητών και στην εγκατάστασή τους σε κάποια άλλη χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπόνηση πρακτικής άσκησης, για περαιτέρω σπουδές ή για την αναζήτηση μιας θέσης εργασίας. Θα δοθεί επίσης προτεραιότητα στη σύνδεση των δεξιοτήτων των νέων με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και θα γίνει προσπάθεια ενίσχυσης του επιχειρηματικού πνεύματος.^{560 561}

⁵⁵⁸ Παπαοικονόμου, Α. (2014). Η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Η περίπτωση της διαδικασίας της Μπολόνια. *Εκπ@ιδευτικός κύκλος*, 2 (2), σελ. 113-127, σελ. 120-121.

⁵⁵⁹ Amirova, G. & Valiyev, A. (2021). Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12 (2), pp. 332-347, p. 332.

⁵⁶⁰ Amirova, G. & Valiyev, A. (2021). Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12 (2), pp. 332-347, p. 333.

Επιπλέον, έργο των Πανεπιστημίων εκτός από την επιτυχία των εκπαιδευόμενων τους είναι να βελτιωθούν οι ικανότητες των εγγεγραμμένων φοιτητών και να σχεδιαστούν προγράμματα που στοχεύουν στη μείωση της φοιτητικής διαρροής. Μια πιλοτική έρευνα εφαρμόστηκε με επιτυχία στο Επιχειρηματικό Πανεπιστήμιο της Βουδαπέστης. Με βάση αυτήν την έρευνα γίνεται η διάγνωση των ικανοτήτων των φοιτητών από τον πρώτο χρόνο της φοίτησής τους. Έπειτα, σχεδιάζονται προγράμματα με βάση τις ιδιαίτερες ικανότητές τους που εντοπίστηκαν κατά τη διαδικασία της διάγνωσης και ακολουθεί η μέτρησή τους αμέσως πριν την αποφοίτησή τους. Αυτό το σχέδιο εκπαίδευσης βελτιώνει το επίπεδο των ικανοτήτων των φοιτητών, ενισχύει τα κίνητρα τους να αποφοιτήσουν και να αναζητήσουν και να βρουν με μεγαλύτερη ευκολία μια θέση εργασίας.⁵⁶² Οι παράγοντες συναισθηματικής νοημοσύνης που μετρήθηκαν είναι η αυτογνωσία, η εσωτερική κινητροποίηση, ο αυτοέλεγχος, η ενσυναίσθηση και οι κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες. Ακόμα, μελετήθηκαν και ορισμένοι άλλοι παράγοντες που έχουν καταγραφεί από τον Andre Moritz. Είναι οι διορατικές δεξιότητες, οι δεξιότητες παρουσίασης έργου, η προώθηση του ίδιου του εαυτού, η γνώση της ανθρώπινης φύσης, η ικανότητα της πειθούς, η διαχείριση κρίσιμων ζητημάτων, η κριτική σκέψη, η δημιουργικότητα, η λήψη αποφάσεων και η διαχείριση του χρόνου.⁵⁶³

Οι πιο σημαντικές δεξιότητες που καταγράφηκαν από την Παγκόσμια Οικονομική Πλατφόρμα (2017) και αφορούν το 2020 είναι η λύση σύνθετων προβλημάτων, η κριτική σκέψη, η δημιουργικότητα, η διαχείριση των ανθρωπίνων αναγκών, η συνεργασία με άλλα άτομα, η συναισθηματική νοημοσύνη, η λήψη αποφάσεων, η παροχή υπηρεσιών, η διαπραγματευτική ικανότητα και η γνωστική ευελιξία. Για το 2015 οι δεξιότητες που διαφέρουν είναι η ενεργητική ακρόαση και ο ποιοτικός έλεγχος των καταστάσεων, οι οποίες αντικαταστάθηκαν από τη γνωστική

⁵⁶¹Toth, Z., Lendvai, M. & Beke, J. (2021). Getting closer to the needs of the labour market: a system measuring soft skills at a Hungarian rural university. *GiLE Journal of Skills Development*, 1(1), pp. 37-49, p. 37.

⁵⁶²Toth, Z., Lendvai, M. & Beke, J. (2021). Getting closer to the needs of the labour market: a system measuring soft skills at a Hungarian rural university. *GiLE Journal of Skills Development*, 1(1), pp. 37-49, p. 38.

⁵⁶³Toth, Z., Lendvai, M. & Beke, J. (2021). Getting closer to the needs of the labour market: a system measuring soft skills at a Hungarian rural university. *GiLE Journal of Skills Development*, 1(1), pp. 37-49, pp. 39-40.

ευελιξία και τη συναισθηματική νοημοσύνη.⁵⁶⁴ Οι δεξιότητες στις οποίες κατέληξαν οι Toth, Lendvai και Beke (2021) διακρίνονται σε τέσσερα επίπεδα. Το πρώτο περιλαμβάνει τις δεξιότητες διαχείρισης σχέσεων και είναι η ενσυναίσθηση, η κοινωνική ευαισθησία, η σύναψη κοινωνικών σχέσεων και η ηθική. Το δεύτερο περιλαμβάνει τις πνευματικές ικανότητες και είναι η κριτική σκέψη, η λήψη αποφάσεων, η διαχείριση του εργασιακού άγχους, η ψυχική ισορροπία, η υπομονή, η ευελιξία, η αυτονομία και η παραγωγικότητα. Το τρίτο επίπεδο αφορά τις ικανότητες αυτοδιαχείρισης και είναι η αυτογνωσία, η υπευθυνότητα, η διαχείριση του χρόνου, η δημιουργικότητα, το κουράγιο, η αντικειμενικότητα και η αυτοεξυπηρέτηση και στο τέταρτο επίπεδο εντοπίζονται οι κοινωνικές και ψηφιακές δεξιότητες.⁵⁶⁵

Σε έρευνα που διενεργήθηκε το 2010 από το Διεθνές Βαρόμετρο των Εργοδοτών τα αποτελέσματα που προέκυψαν είναι ότι η πλειονότητα των εργοδοτών επιζητούσαν από τους τότε αιτούντες για μια θέση εργασίας κοινωνικές δεξιότητες, οι οποίες θα συνδυάζονται με μια ισχυρή προσωπικότητα. Το 60% των εργοδοτών απάντησε ότι θεωρεί τις πιστοποιήσεις και τα πτυχία ανώτερης εκπαίδευσης όχι και τόσο σημαντικά προσόντα πρόσληψης. Σε μια παρόμοια έρευνα το 2007 που διεξήχθη από το Ινστιτούτο των Υπευθύνων (IoD) καταγράφηκαν οι δέκα δεξιότητες και τα προσόντα που πρέπει να έχει ο τότε σύγχρονος εργαζόμενος. Είναι η ειλικρίνεια και η κατανόηση, οι βασικές δεξιότητες της γραφής, της ανάγνωσης και της αριθμητικής, οι βασικές επικοινωνιακές δεξιότητες, η αξιοπιστία, η αγάπη για τη δουλειά, να είναι ηθικός χαρακτήρας, να έχει μια θετική στάση στα διάφορα ζητήματα, να είναι πρόθυμος, να ολοκληρώνει τα εργασιακά του καθήκοντα με αποτελεσματικό τρόπο και μέσα σε ορισμένες χρονικές προθεσμίες και να μπορεί να συνεργαστεί με ευκολία στο πλαίσιο μιας ομάδας εργασίας. Ακόμα, σε μια έρευνα που διεξήχθη από τον ΟΟΣΑ και διήρκεσε 15 χρόνια καταγράφηκε ότι τα απαραίτητα προσόντα του κατάλληλου υποψηφίου είναι η συνέπεια, η επιμονή, η κινητροποίηση, η εξωστρέφεια, η ενσυναίσθηση, οι ικανότητες της συνεργασίας με άλλα άτομα, η

⁵⁶⁴Toth, Z., Lendvai, M. & Beke, J. (2021). Getting closer to the needs of the labour market: a system measuring soft skills at a Hungarian rural university. *GiLE Journal of Skills Development*, 1(1), pp. 37-49, p. 41.

⁵⁶⁵Amirova, G. & Valiyev, A. (2021). Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12 (2), pp. 332-347, p. 337.

λήψη πρωτοβουλιών σε καταστάσεις έκτακτου κινδύνου, καθώς και να διαθέτει ένα καλό μορφωτικό επίπεδο.⁵⁶⁶

Οι Amirova και Valiyev (2021) για τις ανάγκες της έρευνας τους κατέγραψαν 24 δεξιότητες που είναι σημαντικές για τους σύγχρονους αποφοίτους των Πανεπιστημίων. Είναι οι βασικές γνώσεις πάνω στο επάγγελμα που επιθυμούν να ασκήσουν, η άριστη γνώση της περιβάλλουσας γλώσσας, η γνώση της γραφής και μιας δεύτερης ξένης γλώσσας. Ακόμα, χρειάζεται η γνώση των προγραμμάτων της Microsoft Office, όπως είναι η επεξεργασία κειμένου, των υπολογιστικών φύλλων, της δημιουργίας μιας ηλεκτρονικής παρουσίασης και του διαδικτύου, η διαχείριση του χρόνου, η δημιουργικότητα, η λύση των παροδικών προβλημάτων, η λήψη αποφάσεων, η συνεργασία στο πλαίσιο μιας ομάδας εργασίας, η προσαρμοστικότητα, η ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων, η δυνατότητα αυτονομίας στην εργασία. Οι επόμενες δεξιότητες που θα αναφερθούν έχουν καταγραφεί, διότι εξυπηρετούν τον σύγχρονο απόφοιτο, εκτός από υποψήφιο για μια θέση εργασίας να ιδρύσει τη δική του επιχείρηση. Στηρίζονται συγχρόνως σε ευρήματα της έρευνας της Παγκόσμιας Οικονομικής Πλατφόρμας του 2016, σχετικά με το μέλλον της απασχόλησης. Οι δεξιότητες είναι η λήψη πρωτοβουλιών και οι επιχειρηματικές δεξιότητες, οι αναλυτικές δεξιότητες, η εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων σε πρακτικό επίπεδο, η έρευνα και η καινοτομία, η διαχείριση των πληροφοριών, η αυτοπεποίθηση που έχει ο υποψήφιος, οι ψηφιακές δεξιότητες, οι διαπροσωπικές δεξιότητες της επικοινωνίας και της αυτοέκφρασης και η δυνατότητα εργασίας σε ένα πολυπολιτισμικό χώρο εργασίας και συνεχώς μεταβαλλόμενο. Οι δεξιότητες αυτές προέκυψαν μετά από έρευνα που διεξήχθη για χρονικό διάστημα επτά μηνών, από τις 15 Οκτωβρίου του 2018 έως 15 Μαΐου του 2019 με ορισμένα κενά χρονικά διαστήματα. Οι απόφοιτοι προέρχονταν από σχολές κοινωνικών, οικονομικών και τεχνικών επιστημών και ο αριθμός τους ήταν 2.515 νέοι. Αφορούσε Πανεπιστήμια που βρίσκονται στο Αζερμπαϊτζάν και το μέσο συλλογής δεδομένων ήταν η συνέντευξη.⁵⁶⁷

Τα Πανεπιστήμια για την ενίσχυση του ανθρωπίνου κεφαλαίου των φοιτητών και των αποφοίτων τους οφείλουν να εστιάσουν τόσο στην απόκτηση βασικών και

⁵⁶⁶Amirova, G. & Valiyev, A. (2021). Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12 (2), pp. 332-347, p. 338.

⁵⁶⁷Amirova, G. & Valiyev, A. (2021). Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12 (2), pp. 332-347, p. 339.

προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων, όσο και των παρεμφερών δεξιοτήτων που αναφέρονται παραπάνω και εντοπίστηκαν μέσω έγκυρων και αξιόπιστων ερευνών. Οι ψηφιακές δεξιότητες σε συνδυασμό με τις δεξιότητες που συστήνουν οι εργοδότες να έχει ο κατάλληλος υποψήφιος εξυπηρετούν την ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου των νέων. Ο σύγχρονος νέος μέσα από την απόκτηση των συγκεκριμένων δεξιοτήτων αιχμής θα είναι πιο ανταγωνιστικός, παραγωγικός και ικανοποιημένος με τις οικονομικές του αποδόσεις στην επαγγελματική και προσωπική του ζωή.

5.2. Πολιτικές Ενίσχυσης του Ψηφιακού Γραμματισμού

5.2.1. Σταδιακή εξέλιξη της σημασίας του Ψηφιακού Γραμματισμού

Οι περισσότερες πολιτικές για την ενίσχυση του Ψηφιακού Γραμματισμού που παρουσιάζονται παρακάτω έχουν άμεση συσχέτιση με την ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου των νέων μέσω της εκπαίδευσης. Η ποιότητα και η ποσότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών έχει καθοριστικό ρόλο. Στον έκτο πυλώνα της Ψηφιακής Ατζέντας για την Ευρώπη 2010 τονίζεται η ανάγκη ενίσχυσης των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η μείωση του ψηφιακού χάσματος. Μέχρι το 2010 το 30% των Ευρωπαίων πολιτών δεν είχε χρησιμοποιήσει ποτέ το διαδίκτυο. Η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες είναι σημαντική για την καινοτομία και την ανάπτυξη των τομέων της ανθρώπινης δραστηριοποίησης. Το 2016 με την Ατζέντα Δεξιοτήτων της Ευρώπης δόθηκε έμφαση στην απόκτηση βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες, αφού το 20% δεν είχε καθόλου ψηφιακές δεξιότητες. Έπειτα, με την παρουσίαση του επίσημου εγγράφου για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Εργασιακή Αντιστοιχία (2022) ουσιαστικά έγινε συνειδητό ότι οι Ευρωπαίοι πολίτες για να ζήσουν, να εργαστούν, να μάθουν και να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή είναι απαραίτητο να έχουν ψηφιακές δεξιότητες.⁵⁶⁸

⁵⁶⁸Soshynska, Y. & Soshynska, V. (1-2 April 2020). Digital Skills of European Citizens: To be on Time. *In Education Excellence and Innovation Management: A 2025 vision to Sustain Economic Development during Global Challenges: Proceedings of the 35th International*

Από το 2010 μέχρι σήμερα υπάρχουν άτομα που ενδιαφέρονται για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων. Ωστόσο, λόγω ορισμένων παραγόντων και ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα της πανδημίας έγινε περισσότερο αντιληπτό το ψηφιακό χάσμα. Το ψηφιακό χάσμα εντοπίζεται μεταξύ ατόμων με διαφορετικές ηλικίες. Οι άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας προσαρμόζονται πιο δύσκολα στις νέες εξελίξεις και έχουν λιγότερες ψηφιακές δεξιότητες σε σχέση με τους νέους. Τα οικονομικά ισχυρά άτομα έχουν περισσότερες ψηφιακές δεξιότητες, καθώς και τα άτομα που διαμένουν σε μεγάλα αστικά κέντρα. Το ψηφιακό χάσμα εξετάζεται μέσα από την αξιολόγηση ως προς την απόκτηση των βασικών ή προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων, την πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες, την ψηφιακή συμμετοχή ή τον αποκλεισμό. Δεν πρόκειται για ένα φαινόμενο που προέκυψε ξαφνικά, ωστόσο με το ξέσπασμα της πανδημίας COVID -19 δόθηκε περισσότερη έμφαση στην αντιμετώπισή του.⁵⁶⁹

5.2.2. Ψηφιακή Ατζέντα 2010

Το ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη συνιστά έναν από τους επτά πυλώνες της στρατηγικής “Ευρώπη 2020”, για την προώθηση της έξυπνης και βιώσιμης ανάπτυξης, χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς. Σκοπός του ψηφιακού θεματολογίου είναι η ενδυνάμωση και η προώθηση του ανθρώπινου δυναμικού, που απασχολείται στον τομέα των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας. Οι επιμέρους στόχοι για να επιτευχθεί αυτό είναι η δημιουργία μιας ενιαίας ψηφιακής αγοράς, μιας ενιαίας αγοράς τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, η εδραίωση της εμπιστοσύνης και της ασφάλειας στο διαδίκτυο, η προώθηση της γρήγορης πρόσβασης στο διαδίκτυο για όλους τους πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επένδυση στην

Business Information Association Conference (pp. 16654-16661). Spain. ISBN 978-0-9998551-4-0, p. 16654.

⁵⁶⁹Soshynska, Y. & Soshynska, V. (1-2 April 2020). Digital Skills of European Citizens: To be on Time. *In Education Excellence and Innovation Management: A 2025 vision to Sustain Economic Development during Global Challenges: Proceedings of the 35th International Business Information Association Conference* (pp. 16654-16661). Spain. ISBN 978-0-9998551-4-0, p. 16659.

έρευνα και στην καινοτομία και η βελτίωση του ψηφιακού γραμματισμού, των ψηφιακών δεξιοτήτων και της κοινωνικής ένταξης.⁵⁷⁰

Τα οφέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη σωστή εφαρμογή του ψηφιακού θεματολογίου είναι αρκετά. Αρχικά, η εκμετάλλευση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας θα συμβάλλει στην αντιμετώπιση ζητημάτων περιβαλλοντικών καταστροφών, της κλιματικής αλλαγής, μέσα από τη λήψη βοήθειας από τους φορείς των εκπομπών. Ακόμα, θα δοθεί λύση στο δημογραφικό πρόβλημα μέσα από τη χρήση της επιγραμμικής ιατρικής και των συστημάτων και υπηρεσιών της τηλεϊατρικής. Θα δοθεί επίσης η δυνατότητα ψηφιοποίησης του περιεχομένου των δημιουργικών βιομηχανιών χάρη στην Europeana και θα προωθηθούν τα έξυπνα συστήματα μεταφορών και οι έξυπνες πόλεις.⁵⁷¹ Τα εμπόδια που ανακόπτουν την εφαρμογή του ψηφιακού θεματολογίου είναι οι κατακερματισμένες ψηφιακές αγορές, η έλλειψη διαλειτουργικότητας, η αύξηση του ηλεκτρονικού εγκλήματος, η έλλειψη επενδύσεων σε δίκτυα, οι ανεπαρκείς προσπάθειες έρευνας και καινοτομίας, η έλλειψη ψηφιακού γραμματισμού και ψηφιακών δεξιοτήτων και οι χαμένες ευκαιρίες για την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων.⁵⁷²

Από τη στιγμή της παρουσίασης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του ψηφιακού θεματολογίου 2010 μέχρι σήμερα έχουν επιτελεστεί ορισμένα βήματα. Το πρώτο είναι η δημιουργία μιας ενιαίας ψηφιακής αγοράς. Ακολουθεί η ψήφιση και η εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού της Προστασίας Δεδομένων 679/2016, η αύξηση των επενδύσεων στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας και η ευκολότερη και ταχύτερη πρόσβαση των σύγχρονων ανθρώπων στις νέες τεχνολογίες. Ακόμα, οι εκπαιδευτές άρχισαν να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας, γεγονός που διευκόλυνε την απόκτηση των ψηφιακών δεξιοτήτων, τόσο από τους ίδιους, όσο και από τους εκπαιδευόμενους.

⁵⁷⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/2020/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρώπη 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη [2010]COM(2010) 2020 final. Βρυξέλλες 03-03-2010, σελ. 2.

⁵⁷¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/245/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη [2010]COM(2010) 245 final. Βρυξέλλες 19-05-2010, σελ. 4.

⁵⁷²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/245/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη [2010]COM(2010) 245 final. Βρυξέλλες 19-05-2010, σελ. 4-6.

5.2.3. Ψηφιακή Πυξίδα 2030

Από το 2014, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενημερώνει τα κράτη μέλη της για την ψηφιακή τους πρόοδο μέσα από αναφορές της Ψηφιακής Οικονομίας και του Κοινωνικού Παράγοντα (DESI). Η πανδημία COVID -19 είχε σημαντικό αντίκτυπο στην οικονομία και στην κοινωνία της Ευρώπης και ανέδειξε τον σημαντικό ρόλο της καινοτομίας και της τεχνολογίας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσω του τεχνικού οργάνου υποστήριξης διευκολύνει τον ψηφιακό μετασχηματισμό των κρατών μελών σε επίπεδο διακυβέρνησης, οικονομίας, υποδομών, υγείας και απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από τον ευρωπαϊκό πληθυσμό. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για να στηρίξει τις οικονομίες και τον ψηφιακό μετασχηματισμό οργάνωσε το πρόγραμμα “Ευρώπη της Επόμενης Γενιάς (Next Generation Europe)”. Με το παρόν πρόγραμμα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιδιώκει την παροχή στήριξης στα κράτη μέλη, τα οποία πρόσφατα βίωσαν απρόσμενα την πανδημία COVID -19 και προσπαθούν να ανακάμψουν οικονομικά και κοινωνικά. Σκοπός του προγράμματος είναι η χρηματοδότηση δράσεων που θα κάνουν την Ευρωπαϊκή Ένωση πιο πράσινη, πιο βιώσιμη και πιο ψηφιακή. Χρηματοδότηση θα δοθεί επίσης και για τη δημιουργία διαδικτυακών μαθημάτων κατάρτισης, ώστε όλοι οι Ευρωπαίοι πολίτες να αποκτήσουν ψηφιακές δεξιότητες.⁵⁷³

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο δημοσίευσαν επίσης τον κανονισμό 2021/241, ο οποίος υιοθετήθηκε από τα κράτη μέλη τον Φεβρουάριο του 2021. Ο κανονισμός αυτός αφορά έξι πυλώνες δράσης. Αυτοί είναι ο πράσινος μετασχηματισμός, η ψηφιοποίηση, η έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς αγορά εργασίας, η κοινωνική συνοχή, η υγεία και οι πολιτικές για τη νέα γενιά -παιδιά και νεολαία. Στον τελευταίο πυλώνα συμπεριλαμβάνονται η εκπαίδευση και οι δεξιότητες. Κάθε κράτος μέλος οφείλει να δώσει το 20% του κρατικού προϋπολογισμού στον ψηφιακό μετασχηματισμό και να υποβάλλει έκθεση των πεπραγμένων του στην Ευρωπαϊκή Ένωση.⁵⁷⁴

⁵⁷³European Commission (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Thematic chapters. Retrieved at 01-03-2022, from [DESI 2021 Thematic chapters Full European Analysis dhhO6dGif25zTsq4LXZQCIrI_80563%20\(1\).pdf](#), pp. 9-10.

⁵⁷⁴European Commission (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Thematic chapters. Retrieved at 01-03-2022, from [DESI 2021 Thematic chapters Full European Analysis dhhO6dGif25zTsq4LXZQCIrI_80563%20\(1\).pdf](#), p. 10.

Ακόμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε τον Μάρτιο του 2021, την Ψηφιακή Πυξίδα 2030. Σκοπός είναι οι ψηφιακές πολιτικές που προάγει η παρούσα πυξίδα να εξασφαλίσουν ένα ανθρωποκεντρικό και βιώσιμο ψηφιακό μέλλον στα άτομα και στις επιχειρήσεις. Η ψηφιοποίηση έχει να προσφέρει πολλές δυνατότητες στους ανθρώπους και ιδιαίτερα στους επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να καινοτομούν και να ιδρύουν επιχειρήσεις σε όποιο μέρος επιθυμούν. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των επενδύσεων των επιχειρηματιών της επεκτείνεται και αρχίζει να ενισχύεται το όραμα της δημιουργίας μιας ενιαίας ψηφιακής αγοράς. Επιπροσθέτως, μέσω της χρήσης των ψηφιακών τεχνολογιών δίνεται η δυνατότητα προστασίας του περιβάλλοντος.⁵⁷⁵

Η συσχέτιση της προστασίας του περιβάλλοντος με τη χρήση των νέων τεχνολογιών εντοπίζεται στο γεγονός ότι μειώθηκαν οι ανθρώπινες μετακινήσεις μέσω των τηλεδιασκέψεων, χρησιμοποιούνται νέα ψηφιακά εργαλεία πιο φιλικά προς το περιβάλλον στους κλάδους της παροχής υπηρεσιών, της βιομηχανίας, της υγείας και της γεωργίας και οι επιχειρήσεις με την ψηφιοποίησή τους θα χρησιμοποιήσουν νέες τεχνολογίες, λιγότερο επιβλαβείς για το περιβάλλον. Ειδικότερα, η εκμετάλλευση της τεχνητής νοημοσύνης θα βοηθήσει στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και στη βελτίωση στις μεταφορές, στην υγεία και στην εκπαίδευση.⁵⁷⁶

Με βάση αυτήν την πυξίδα, η ψηφιακή ανάπτυξη της Ευρώπης θα αφορά επιμέρους ότι το 80% του ενήλικου πληθυσμού θα πρέπει να αποκτήσει βασικές ψηφιακές δεξιότητες και 20 εκατομμύρια ειδικοί στις ΤΠΕ θα απασχοληθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα δημιουργηθούν ψηφιακές υποδομές και το 5G θα καλύπτει πολλές περιοχές. Επιπλέον, το 75% των επιχειρήσεων θα μετασχηματιστούν ψηφιακά και θα αρχίσουν να χρησιμοποιούν υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους, μαζικά δεδομένα και τεχνητή νοημοσύνη. Όσον αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες, όλες οι υποχρεώσεις και τα αιτήματα για ενημέρωση των πολιτών από και προς το δημόσιο θα διενεργούνται και θα εξυπηρετούνται εξ ολοκλήρου διαδικτυακά, ενώ το 80% των

⁵⁷⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021, σελ. 4.

⁵⁷⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021, σελ. 4.

πολιτών θα αποκτήσει ηλεκτρονική ταυτότητα. Οι πόλεις θα γίνουν έξυπνες και θα είναι πιο αποδοτικές. Αυτοί οι στόχοι θα πρέπει να υλοποιηθούν μέχρι το 2030.⁵⁷⁷

Οι σύγχρονοι άνθρωποι οφείλουν να έχουν ψηφιακές δεξιότητες, τις οποίες πρέπει να τις εξασκούν και να τις τελειοποιούν. Η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων θα βοηθήσει τα άτομα να βρουν μια θέση εργασίας, αλλά και να εμπιστευτούν τις διαδικτυακές υπηρεσίες και τα ψηφιακά προϊόντα, αφού θα είναι σε θέση να προστατεύονται από την παραπληροφόρηση, τις απόπειρες απάτης και κάθε λογής παραβατικές συμπεριφορές.⁵⁷⁸

Στις 25 Μαρτίου του 2021, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υπογράμμισε την ανάγκη του ψηφιακού μετασχηματισμού για την ανάκαμψη, την ευημερία, την ασφάλεια και την ανταγωνιστικότητα της Ένωσης, καθώς και των κοινωνιών που την απαρτίζουν. Ακόμα, υποστήριξε ότι η Ανακοίνωση για την Ψηφιακή Πυξίδα συνιστά μια χαρτογράφηση της ψηφιακής προόδου της Ευρώπης για την επόμενη δεκαετία. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ζήτησε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να διευρύνει την εργαλειοθήκη πολιτικής της Ευρώπης για τον ψηφιακό μετασχηματισμό και να χρησιμοποιήσει όλα τα διαθέσιμα μέσα από τη βιομηχανική, εμπορική πολιτική, την πολιτική του ανταγωνισμού, τις πολιτικές για τις δεξιότητες, την εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία. Ζήτησε επίσης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να παραχωρήσει τα μακροπρόθεσμα χρηματοδοτικά μέσα για την προώθηση και ενίσχυση του ψηφιακού μετασχηματισμού.⁵⁷⁹

Τα θεσμικά όργανα της Ένωσης σε συνεργασία με τα κράτη μέλη αποφάσισαν την επίτευξη των παρακάτω ψηφιακών στόχων μέχρι το 2030. Ο πρώτος στόχος αφορά τη δημιουργία πολιτών που θα διαθέτουν βασικές και προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες. Τουλάχιστον το 80% των ατόμων ηλικίας 16-74 ετών θα έχουν ψηφιακές δεξιότητες και 20 εκατομμύρια ειδικοί στις νέες τεχνολογίες θα απασχολούνται,

⁵⁷⁷European Commission (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Thematic chapters. Retrieved at 01-03-2022, from [DESI 2021 Thematic chapters Full European Analysis dhhO6dGif25zTsq4LXZQCIrI_80563%20\(1\).pdf](#), p. 13.

⁵⁷⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021, σελ. 5-6.

⁵⁷⁹Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021). Πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος πολιτικής 2030 «Πορεία προς την ψηφιακή δεκαετία», 11900/21. COM(2021) 574 final EU. Βρυξέλλες 16-09-2021, σελ. 3.

ωστόσο θα τεθεί το ζήτημα της διαφυλετικής σύγκλισης. Ο δεύτερος στόχος αφορά την ανάπτυξη αποτελεσματικών, ασφαλών και βιώσιμων ψηφιακών υποδομών. Στο πλαίσιο αυτού του στόχου όλες οι κατοικημένες περιοχές θα καλύπτονται από το 5G, τα ευρωπαϊκά νοικοκυριά θα καλύπτονται από δίκτυο Gigabit, η παραγωγή βιώσιμων ημιαγωγών τεχνολογίας αιχμής θα καλύπτει το 20% της παγκόσμιας παραγωγής σε αξία, θα αναπτυχθούν 10.000 κλιματικά ουδέτεροι κόμβοι παρυφών και έως το 2025 η Ευρώπη θα έχει τον πρώτο υπολογιστή με κβαντική επιτάχυνση. Ο τρίτος στόχος επικεντρώνεται στην ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων. Το 75% των επιχειρήσεων θα χρησιμοποιεί υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους, μαζικά δεδομένα και τεχνητή νοημοσύνη. Το 90% των μικρομεσαίων επιχειρήσεων θα ψηφιοποιηθούν μερικώς και θα δημιουργηθεί δίκτυο συμπερίληψης των αναπτυσσόμενων και καινοτόμων επιχειρήσεων, στις οποίες θα διασφαλιστεί ότι θα έχουν πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης και θα παραμείνουν ανταγωνιστικές. Ο τέταρτος και τελευταίος στόχος αναφέρεται στο ότι οι δημόσιες επιχειρήσεις στο 100% θα ψηφιοποιηθούν και οι Ευρωπαίοι πολίτες θα έχουν πρόσβαση στο 100% στα ιατρικά τους μητρώα.⁵⁸⁰

Η αξιολόγηση της προόδου των κρατών μελών ως προς τους ψηφιακούς στόχους που έχουν τεθεί στο παρόν κείμενο θα επιτευχθεί μέσα από την υποβολή εκθέσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Η πρώτη έκθεση θα υποβληθεί το 2026 και θα καθορίσει τη σταθερότητα των παρόντων στόχων.⁵⁸¹

Στους στόχους της Ψηφιακής Πυξίδας 2030 προστέθηκε και ενισχύθηκε η σημασία της ανάπτυξης τεχνολογιών Web 4.0 για την Ευρώπη. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τόνισε ότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή οφείλει να εστιάσει στη μετάβαση στο Web 4.0. Η μετάβαση θα επηρεάσει τον τρόπο που ζουν, εργάζονται, δημιουργούν και μοιράζονται περιεχόμενο οι Ευρωπαίοι πολίτες, θα έχει επίσης αντίκτυπο στον τρόπο οργάνωσης, ανάδειξης της καινοτομίας, παραγωγής και αλληλεπίδρασης των επιχειρήσεων με τους πελάτες τους. Παράλληλα, θα ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης λόγω της χρήσης νέων τεχνολογιών και της προσέλκυσης ατόμων από

⁵⁸⁰Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021). Πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος πολιτικής 2030 «Πορεία προς την ψηφιακή δεκαετία», 11900/21. COM(2021) 574 final EU. Βρυξέλλες 16-09-2021, σελ. 29-30.

⁵⁸¹Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021). Πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος πολιτικής 2030 «Πορεία προς την ψηφιακή δεκαετία», 11900/21. COM(2021) 574 final EU. Βρυξέλλες 16-09-2021, σελ. 31.

τρίτες χώρες που απασχολούνται στον ψηφιακό τομέα. Το παγκόσμιο δίκτυο 4.0. χρησιμοποιεί τέταρτης γενιάς, προηγμένες τεχνολογίες, όπως η τεχνητή νοημοσύνη, το διαδίκτυο των πραγμάτων, τα κρυπτονομίσματα, τους εικονικούς κόσμους και την επαυξημένη πραγματικότητα. Σκοπός της υιοθέτησης του παγκόσμιου διαδικτύου τέταρτης γενιάς είναι η δημιουργία ενός μικτού κόσμου, τόσο ψηφιακού, όσο και φυσικού. Οι δύο αυτοί κόσμοι θα αλληλεπιδρούν αρμονικά, θα κινητροποιούν και θα προσφέρουν νέες εμπειρίες.⁵⁸²

Η δημιουργία ψηφιακών κόσμων θα εξυπηρετήσει την παροχή καλύτερων υπηρεσιών υγείας, την οργάνωση προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης, τη σύναψη κοινωνικών σχέσεων και τη δημιουργία νέων πολιτισμικών εμπειριών. Ακόμα, οι δημόσιες υπηρεσίες θα ωφεληθούν, διότι θα δοθεί η ευκαιρία άμεσης, απομακρυσμένης και προσωποποιημένης εξυπηρέτησης.⁵⁸³ Οι προκλήσεις που χρειάζεται να προσπελαστούν είναι οι άνθρωποι να αισθάνονται ασφαλείς, ικανοποιημένοι και ισχυροί στο πλαίσιο ενός ψηφιακού κόσμου και οι επιχειρήσεις να αναπτύσσονται με δίκαιο τρόπο.⁵⁸⁴ Η αντιμετώπιση τους πηγάζει μέσα από την παροχή της κατάλληλης ενημέρωσης, την ισότιμη πρόσβαση σε νέες τεχνολογίες, καθώς και σε έγκυρες και αξιόπιστες πληροφορίες και την απόκτηση από όλους τους Ευρωπαίους πολίτες δημιουργικών και ψηφιακών δεξιοτήτων.⁵⁸⁵

5.2.4. Πρόγραμμα “Ψηφιακή Ευρώπη”

Το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα για τη δημιουργία μιας “Ψηφιακής Ευρώπης”, το οποίο προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 6 Ιουνίου του 2018 και έγινε

⁵⁸²European Commission 2023/COM/442/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [2023] COM(2023)442 final. Strasbourg 11-07-2023, pp. 1,14.

⁵⁸³European Commission 2023/COM/442/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [2023] COM(2023)442 final. Strasbourg 11-07-2023, p. 2.

⁵⁸⁴European Commission 2023/COM/442/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [2023] COM(2023)442 final. Strasbourg 11-07-2023, p. 4.

⁵⁸⁵European Commission 2023/COM/442/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions [2023] COM(2023)442 final. Strasbourg 11-07-2023, p. 6.

αποδεκτό από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την άνοιξη του 2019, πρόκειται να τεθεί σε εφαρμογή την 1^η Ιανουαρίου του 2021. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αποτελεί συμπλήρωση άλλων προγραμμάτων, όπως το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα “Ορίζοντας 2020” για την έρευνα και την καινοτομία και το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα για τη διευκόλυνση της σύνδεσης της Ευρώπης και των ψηφιακών υποδομών.⁵⁸⁶

Για το συγκεκριμένο πρόγραμμα θα δοθούν 9,2 δισεκατομμύρια ευρώ από το 2021-2027. Στόχοι του συγκεκριμένου προγράμματος είναι να δημιουργηθούν ή να βελτιωθούν οι ψηφιακές στρατηγικές δυνατότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να διευκολυνθεί η ευρεία ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών, οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους Ευρωπαίους πολίτες και τις επιχειρήσεις. Οι επιμέρους στόχοι του προγράμματος είναι ο ψηφιακός μετασχηματισμός της ευρωπαϊκής κοινωνίας και οικονομίας, η ενίσχυση της ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας και η αύξηση της τεχνολογικής αυτονομίας της Ευρώπης. Οι δράσεις στις οποίες θα κατανεμηθούν τα κονδύλια αφορούν τον προγραμματισμό, την τεχνητή νοημοσύνη, την κυβερνοασφάλεια και την απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων.⁵⁸⁷

Τα 2,7 δισεκατομμύρια θα πάνε στον προγραμματισμό, στη βελτίωση του δικτύου, στην προστασία των δεδομένων και κυρίως στην ανάπτυξη του προγραμματισμού σε τομείς κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως η υγεία, το περιβάλλον, η ασφάλεια και η βιομηχανία. Τα 2,5 δισεκατομμύρια θα πάνε στην τεχνητή νοημοσύνη. Πιο συγκεκριμένα, θα δοθούν για την ενίσχυση και για την εισαγωγή της τεχνητής νοημοσύνης στις επιχειρήσεις και στις δημόσιες αρχές, στη διευκόλυνση και στην πρόσβαση με ασφάλεια σε δεδομένα και αλγόριθμους και στην ενδυνάμωση και υποστήριξη της υπάρχουσας τεχνητής νοημοσύνης, καθώς και στην προώθηση της συνεργασίας όλων των αρμόδιων φορέων. Τα 2 δισεκατομμύρια θα πάνε στην ανάπτυξη εξοπλισμού κυβερνοασφάλειας, εργαλείων και υποδομών για δεδομένα, στην κυβερνοασφάλεια στον τομέα της οικονομίας, στη βελτίωση των δεξιοτήτων των Ευρωπαίων πάνω στην κυβερνοασφάλεια και στη διασφάλιση της ασφάλειας του δικτύου των πληροφοριών σε ολόκληρη την Ευρώπη.⁵⁸⁸

⁵⁸⁶European Commission 2018/COM/434/final/EU. The Digital Europe Programme for the period 2021-2027 [2018] COM(2018) 434 final. Brussels 06-06-2018, pp. 2-3.

⁵⁸⁷European Commission 2018/COM/434/final/EU. The Digital Europe Programme for the period 2021-2027 [2018] COM(2018) 434 final. Brussels 06-06-2018, pp. 4-5.

⁵⁸⁸European Commission 2018/COM/434/final/EU. The Digital Europe Programme for the period 2021-2027 [2018] COM(2018) 434 final. Brussels 06-06-2018, pp. 7-8.

Τα 700 εκατομμύρια θα διατεθούν στη διοργάνωση προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης πάνω στις ψηφιακές δεξιότητες για επιχειρηματίες, διοικητικά στελέχη επιχειρήσεων και για το εργατικό δυναμικό, στη διοργάνωση προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών και προγραμμάτων κατάρτισης για μαθητές και ειδικούς στον χώρο της πληροφορικής. Θα δοθούν επίσης χρήματα για την παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης σε φοιτητές, νέους επιχειρηματίες και προπτυχιακούς φοιτητές για να εντάξουν στον τομέα της απασχόλησης τους ή κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της πρακτικής τους άσκησης τις νέες τεχνολογίες. Τέλος, τα 1,3 δισεκατομμύρια που απομένουν θα δοθούν για την τεχνολογική αναβάθμιση της δημόσιας υγείας και φροντίδας, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, τη μεταφορά και τις δημιουργικές βιομηχανίες. Ακόμα, θα δοθούν χρήματα στην αναβάθμιση των δημόσιων συγκοινωνιών, στην ενδυνάμωση των δικτύων των ευρωπαϊκών ψηφιακών κοιτίδων καινοτομίας, στη δημιουργία προηγμένων παρεχόμενων υπηρεσιών, στη βιομηχανική εξέλιξη και στην υποστήριξη και στενή παρακολούθηση των τεχνολογικών εξελίξεων, με σκοπό να επωφεληθεί η ευρωπαϊκή οικονομία και κοινωνία και οι Ευρωπαίοι πολίτες.⁵⁸⁹

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πρόκειται για το πρώτο εργαλείο που αποσκοπεί στην ενίσχυση του ψηφιακού μετασχηματισμού των οικονομιών και των κοινωνιών. Οι ψηφιακές λύσεις που προσφέρει θα συμβάλλουν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα προωθήσουν το αίτημα της πράσινης μετάβασης και θα διασφαλίσουν την τεχνολογική υπεροχή της Ευρώπης.⁵⁹⁰

5.2.5. Ευρωπαϊκός Προϋπολογισμός 2021-2027 για την ενίσχυση του Ψηφιακού Γραμματισμού

Το ψηφιακό χάσμα είναι αρκετά μεγάλο. Οι Ευρωπαϊκές νεοφυείς επιχειρήσεις, οι μικρές και οι μεσαίες επιχειρήσεις δεν παρουσιάζουν τόσο μεγάλη καινοτομία, λόγω της έλλειψης ψηφιακών ταλέντων και της μειωμένης ανάπτυξης των ψηφιακών

⁵⁸⁹European Commission 2018/COM/434/final/EU. The Digital Europe Programme for the period 2021-2027 [2018] COM(2018) 434 final. Brussels 06-06-2018, pp. 8-9.

⁵⁹⁰Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022). Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/priorities/psifiakos-metaschimatismos-tis-ee/20210414STO02010/psifiakos-metaschimatismos-simasia-ofeli-kai-politiki-tis-ee>

δεξιοτήτων των εργαζομένων και των ίδιων των εργοδοτών. Τα μέλη της Ψηφιακής Ευρώπης υπογραμμίζουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τις αδυναμίες που έχουν εντοπίσει στο επίπεδο της χρηματοδότησης δράσεων για τα έτη 2021-2027, για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους πολίτες των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι αδυναμίες είναι ότι στο πλαίσιο της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από τους πολίτες κάθε χώρας μέλους είναι σημαντική η ισχυρή ηγεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο ψηφιακός αποκλεισμός πρέπει να αποφευχθεί, αλλά να μη δοθεί έμφαση μόνο στην απόκτηση βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων από τους πολίτες, αλλά να βελτιώσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες και πολίτες που βρίσκονται στο μεσαίο και στο ανώτερο επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων. Άλλες αδυναμίες είναι ότι πρέπει να ενισχυθεί η δια βίου επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, τα εκπαιδευτικά συστήματα και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εκσυγχρονιστούν, να προωθηθεί η ιδιωτική προσφορά και χρηματοδότηση για απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων και ακόμα να ενισχυθούν οι οργανισμοί και τα ινστιτούτα που εφοδιάζουν τους εκπαιδευόμενους με ψηφιακές δεξιότητες.⁵⁹¹

Το 1957 συστάθηκε το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το οποίο αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο. Κάθε χρόνο δίνονται χρήματα για την οργάνωση και τη λειτουργία διαφόρων δράσεων, οι οποίες σχετίζονται με την απασχόληση, τη δια βίου μάθηση και την καινοτομία. Η Ψηφιακή Ευρώπη τονίζει ότι είναι απαραίτητο να δοθούν χρήματα από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο σε όλες τις περιφέρειες των κρατών μελών για την απόκτηση ή την ενίσχυση ψηφιακών δεξιοτήτων και όχι να δοθούν μόνο στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιφέρειες. Ακόμα, αναφέρει την ανάγκη οι ίδιες οι επιχειρήσεις να παρέχουν στα άτομα που απασχολούν συνεχή εκπαίδευση, προκειμένου να μένουν ανταγωνιστικές και τέλος υποστηρίζει ότι οι εκπαιδευόμενοι που συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης πάνω στις ψηφιακές δεξιότητες μετά τη λήξη του προγράμματος και την επιτυχή συμμετοχή τους σε εξετάσεις, θα πρέπει να λαμβάνουν μια πιστοποίηση, η οποία θα αναγνωρίζεται διεθνώς.⁵⁹²

⁵⁹¹Koziol, K. (2018). Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027. Retrieved at 05-03-2022, from www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2018/10/DIGITALEUROPEs-Position-on-EU-funding-for-digital-skills_fin.pdf, pp. 1-2.

⁵⁹²Koziol, K. (2018). Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027. Retrieved at 05-03-2022, from www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2018/10/DIGITALEUROPEs-Position-on-EU-funding-for-digital-skills_fin.pdf, pp. 3-4.

Για την ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών των κρατών μελών θα δοθούν χρήματα και από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το οποίο παρέχει οικονομικούς πόρους και συμβουλευτική πάνω στο εγχείρημα του ψηφιακού μετασχηματισμού της κοινωνίας. Το συγκεκριμένο ταμείο για τα έτη 2021-2027 θα συνεισφέρει σημαντικά χρηματικά ποσά για τη μείωση της ανεργίας και τη βελτίωση του ανταγωνισμού των επιχειρήσεων μέσα από τον ψηφιακό τους μετασχηματισμό. Ακόμα, θα προσφέρει χρηματοδότηση για τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και για τη βελτίωση των τεχνολογικών υποδομών τους.⁵⁹³

Άλλο ένα σημαντικό βήμα για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της κοινωνίας, τη δημιουργία μιας ενιαίας ψηφιακής αγοράς και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της απασχολησιμότητας της Ευρώπης έγινε με το Πρόγραμμα της Ψηφιακής Ευρώπης. Επενδύσεις θα γίνουν στους τομείς της τεχνητής νοημοσύνης, της κυβερνοασφάλειας, των προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων, τον προγραμματισμό, τη ρομποτική, την ανάλυση μεγάλων δεδομένων και σε άλλους τομείς του ανθρώπινου ενδιαφέροντος.⁵⁹⁴

Τέλος, ένα ακόμα πρόγραμμα, το οποίο συμβάλλει στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων είναι το Erasmus⁺. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα αφορά κυρίως των νέους πολίτες και θα εξυπηρετήσει την ανάπτυξη των ψηφιακών τους δεξιοτήτων μέσα από την οργάνωση προγραμμάτων μη τυπικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τα προγράμματα αυτά είναι χρηματοδοτούμενα και μπορεί να λάβει συμμετοχή όποιος νέος το επιθυμεί. Μετά τη λήξη του προγράμματος λαμβάνεται υπό όρους και η αντίστοιχη πιστοποίηση. Το Erasmus⁺ χρηματοδοτεί επίσης τη δυνατότητα διενέργειας πρακτικής άσκησης των νέων πάνω σε διάφορους τομείς αιχμής και προσφέρει χρήματα για τη διοργάνωση σεμιναρίων, ημερίδων και διαλέξεων,

⁵⁹³Koziol, K. (2018). Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027. Retrieved at 05-03-2022, from www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2018/10/DIGITALEUROPEs-Position-on-EU-funding-for-digital-skills_fin.pdf, pp. 7-8.

⁵⁹⁴Koziol, K. (2018). Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027. Retrieved at 05-03-2022, from www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2018/10/DIGITALEUROPEs-Position-on-EU-funding-for-digital-skills_fin.pdf, pp. 10-11.

προκειμένου να επιμορφωθούν, να ενημερωθούν και να επικοινωνήσουν τις ανάγκες τους οι πολίτες.⁵⁹⁵

Το 2022 δημιουργήθηκε και σχεδιάστηκε η εφαρμογή Erasmus⁺. Πρόκειται για μια ενιαία υπηρεσία για νέους. Σκοπός της εφαρμογής είναι η απλοποίηση της διαδικασίας της κινητικότητας, η προώθηση της καινοτομίας και της ψηφιοποίησης μακροπρόθεσμα. Στους χρήστες της εφαρμογής θα παρέχονται πληροφορίες για προγράμματα Erasmus⁺ και καθοδήγηση κατά τη διάρκεια της διαμονής τους. Εκτός από την παροχή χρήσιμων πληροφοριών, η εφαρμογή δίνει στους νέους τη δυνατότητα να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους. Οι πληροφορίες αφορούν την κινητικότητα στο πλαίσιο των σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, την κινητικότητα για την εκπόνηση πρακτικής άσκησης, το Erasmus mundus, τη συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και τις ανταλλαγές νέων. Ακόμα, μέσω της εφαρμογής ο χρήστης μπορεί να εκδώσει αιτήσεις που αφορούν τη συμμετοχή του σε κάποιο πρόγραμμα Erasmus⁺, την ψηφιακή ευρωπαϊκή φοιτητική κάρτα και τις λίστες ελέγχου της κινητικότητας ειδικών ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Επιπλέον, ο χρήστης μπορεί να πλοηγηθεί στην κατηγορία της εφαρμογής που περιλαμβάνει τα τελευταία νέα και τις προσεχείς εκδηλώσεις.⁵⁹⁶

5.2.6. Άλλες Δράσεις για τη Βελτίωση του Ψηφιακού Γραμματισμού των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Με την εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 διοργανώθηκαν εξ αποστάσεως προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας ήρθε στο προσκήνιο ξανά το ζήτημα του ψηφιακού αναλφαριθμητισμού και της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες.⁵⁹⁷ Οι μεγαλύτερες

⁵⁹⁵Koziol, K. (2018). Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027. Retrieved at 05-03-2022, from www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2018/10/DIGITALEUROPEs-Position-on-EU-funding-for-digital-skills_fin.pdf, pp. 10-11.

⁵⁹⁶Erasmus⁺ App (2022). Official site. Retrieved at 06-07-2022, from <https://hello.erasmusapp.eu/>.

⁵⁹⁷Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 1.

ανισότητες καταγράφονται μεταξύ των ατόμων με διαφορετικό επίπεδο εκπαίδευσης. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο εκπαίδευσης, τόσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή σε διαδικτυακές δραστηριότητες μάθησης. Ένας άλλος παράγοντας διαφοροποιήσεων είναι η κατάσταση της απασχόλησης. Οι απασχολούμενοι (μισθωτοί, αυτοαπασχολούμενοι, βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση, δημόσιοι υπάλληλοι) σε αντιδιαστολή με τους ανέργους και τους μη οικονομικά ενεργούς συμμετέχουν περισσότερο σε διαδικτυακές εκπαιδευτικές ευκαιρίες. Άλλος ένας παράγοντας είναι το εισόδημα. Όσο υψηλότερο είναι το εισόδημα, τόσο πιο μεγάλη είναι η συμμετοχή. Επιπλέον, λάμβαναν μεγαλύτερη συμμετοχή σε διαδικτυακές εκπαιδευτικές δραστηριότητες τα άτομα που διέμεναν σε αστικές περιοχές, τα άτομα μικρότερης ηλικίας (25-34 ετών) και μια μικρή διαφοροποίηση εντοπίζεται σε σχέση με το φύλο. Οι άντρες συμμετείχαν περισσότερο κατά μία ποσοστιαία μονάδα από τις γυναίκες.⁵⁹⁸

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2018) όρισε ότι: *«η ψηφιακή ικανότητα εμπεριέχει την υπεύθυνη χρήση και ενασχόληση με τις ψηφιακές τεχνολογίες, με αυτοπεποίθηση και κριτικό πνεύμα, για τη μάθηση, την εργασία και τη συμμετοχή στην κοινωνία. Περιλαμβάνει την παιδεία στις πληροφορίες και τα δεδομένα, την επικοινωνία και τη συνεργασία, την παιδεία στα μέσα επικοινωνίας, τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου (συμπεριλαμβανομένου του προγραμματισμού), την ασφάλεια (συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής ευημερίας και των ικανοτήτων που σχετίζονται με την κυβερνοασφάλεια), ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, την επίλυση προβλημάτων και την κριτική σκέψη»*.⁵⁹⁹ Ο ορισμός εξυπηρετεί την κατανομή των ψηφιακών δεξιοτήτων που πραγματοποιείται στο ευρωπαϊκό πλαίσιο ψηφιακών δεξιοτήτων, το οποίο δημοσίευσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή την ίδια χρονιά.

Το 2015, η Eurostat σε συνεργασία με το Κοινό Κέντρο Ερευνών και τη Γενική Διεύθυνση της CONNECT παρουσίασε τον Συνθετικό Δείκτη Ψηφιακών Δεξιοτήτων (DSI). Σκοπός είναι η αναγνώριση και η αξιολόγηση του επιπέδου κατάκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων. Οι ψηφιακές δεξιότητες κατανέμονται σε αυτές της

⁵⁹⁸Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 7-8.

⁵⁹⁹Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf, σελ. 7.

πληροφόρησης, της επικοινωνίας, της επίλυσης προβλημάτων και του λογισμικού. Οι ψηφιακές δεξιότητες πληροφόρησης περιλαμβάνουν την αναγνώριση, τον εντοπισμό χρήσιμων πληροφοριών, την ανάκτηση, αποθήκευση, διαγραφή, αντιγραφή χρήσιμων αρχείων και την κριτική ανάλυση ψηφιακών πληροφοριών. Οι ψηφιακές δεξιότητες επικοινωνίας αφορούν την επικοινωνία σε ψηφιακά περιβάλλοντα, τη δυνατότητα σχηματισμού κοινωνικών δικτύων, τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για αποστολή μηνυμάτων, την πραγματοποίηση τηλεφωνικών συνδέσεων ή βιντεοκλήσεων. Ακόμα, σαν ψηφιακή δεξιότητα επικοινωνίας μπορεί να θεωρηθεί και η δημοσίευση και ανταλλαγή ψηφιακού περιεχομένου. Οι ψηφιακές δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων αναφέρονται σε δραστηριότητες, όπως η αναγνώριση των ψηφιακών αναγκών και πόρων, η λήψη τεκμηριωμένων αποφάσεων, η δημιουργική χρήση των υπολογιστών, η επίλυση εννοιολογικών προβλημάτων, η ρύθμιση και η εγκατάσταση των κατάλληλων εφαρμογών και λογισμικού, η πραγματοποίηση ψηφιακών αγορών και πωλήσεων, η χρήση διαδικτυακών πόρων εκμάθησης και η πραγματοποίηση ασφαλών τραπεζικών συναλλαγών. Τέλος, οι ψηφιακές δεξιότητες λογισμικού αφορούν τη δημιουργία και επεξεργασία νέου περιεχομένου, την παραγωγή δημιουργικών εκφράσεων, τη διαχείριση και εφαρμογή δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και αδειών, τη χρήση των λογισμικών της Microsoft Office (επεξεργασία κειμένου, υπολογιστικά φύλλα, παρουσιάσεις), τη χρήση κώδικα σε μια γλώσσα προγραμματισμού και την επεξεργασία βίντεο, εικόνων και ήχου.⁶⁰⁰

Οι κατηγορίες που δείχνουν το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων των χρηστών με βάση την ταξινόμηση της Eurostat είναι καμία δεξιότητα, χαμηλές δεξιότητες, βασικές δεξιότητες και προηγμένες δεξιότητες.⁶⁰¹ Με βάση την αξιολόγηση που προτείνεται από το ευρωπαϊκό πλαίσιο ψηφιακών ικανοτήτων, οι ψηφιακές δεξιότητες χωρίζονται σε αυτές που αφορούν την παιδεία στις πληροφορίες και τα δεδομένα, την επικοινωνία και τη συνεργασία, τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, την επίλυση προβλημάτων και την ασφάλεια. Ορίζονται οκτώ διαφορετικά επίπεδα επάρκειας, ξεκινώντας από τις βασικές γενικές γνώσεις και

⁶⁰⁰Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 17.

⁶⁰¹Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε., σελ. 18.

καταλήγοντας στις πολύ εξειδικευμένες γνώσεις.⁶⁰² Η ταξινόμηση ψηφιακών δεξιοτήτων της Eurostat διαφέρει με την ταξινόμηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο ότι δεν περιλαμβάνει τις ψηφιακές δεξιότητες που σχετίζονται με την ασφάλεια του χρήστη κατά την πλοήγηση του στο διαδίκτυο και σε άλλες τεχνολογικές εφαρμογές και λογισμικά.

Σύμφωνα με τον Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας του 2020, τα τελευταία τέσσερα χρόνια (2016-2020) το επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων έχει αναπτυχθεί παγκοσμίως. Το 2019, το 84% των ανθρώπων χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο, ωστόσο μόνο το 31% των Ευρωπαίων πολιτών είχαν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Το 2020, το 58% των πολιτών διέθετε τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες, το 33% προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες και το 61% κατέχει τις βασικές δεξιότητες μαλακού λογισμικού.⁶⁰³ Για το μέλλον, η Ευρώπη είναι ανάγκη να μπορεί να βασιστεί σε ψηφιακά ενδυναμωμένους και ευπροσάρμοστους πολίτες.⁶⁰⁴

Η Ευρώπη για τη βελτίωση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών έχει προχωρήσει σε ορισμένες δράσεις, ήδη από το 2010. Το 2010, δημοσιεύτηκε το Ψηφιακό Θεματολόγιο για την Ευρώπη, το οποίο είχε επτά τομείς προτεραιότητας – συμπεριλαμβανομένων και των ψηφιακών δεξιοτήτων και της ένταξης. Το 2013, δημοσιεύτηκε το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων για τους πολίτες, το 2015, η στρατηγική για την ψηφιακή ενιαία αγορά, το 2016 ενισχύθηκε η ψηφιοποίηση της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και την ίδια χρονιά προχώρησαν οι διαδικασίες για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων και ο συνασπισμός για τις ψηφιακές δεξιότητες και τις θέσεις εργασίας. Το 2018 δημοσιεύτηκαν οι συστάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με τις βασικές ικανότητες στη δια βίου μάθηση, όπου ανάμεσα στις οκτώ ικανότητες βρίσκεται και η ψηφιακή ικανότητα.⁶⁰⁵

⁶⁰²Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf, σελ. 11.

⁶⁰³European Commission (2020). Digital Economy and Society Index Report 2020 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>, p. 4.

⁶⁰⁴European Commission (2021). Digital Economy and Society Index Report 2021 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>, p. 3.

⁶⁰⁵Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf, σελ. 24.

Η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων είναι ζωτικής σημασίας, όχι μόνο για την ένταξη των ανθρώπων στην κοινωνία, αλλά και για την εύρεση μιας θέσης εργασίας. Σύμφωνα με τον τελευταίο ορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής του 2017, η ψηφιακή ικανότητα με την ευρεία έννοια είναι η οργάνωση, η κατανόηση, η αξιολόγηση, η δημιουργία και η κοινοποίηση πληροφοριών, χρησιμοποιώντας τις νέες τεχνολογίες.⁶⁰⁶ Το 2017, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στη διάκριση τριών ειδών ψηφιακών δεξιοτήτων. Τις βασικές, οι οποίες επιτρέπουν στο άτομο να μην θεωρείται ψηφιακά αναλφάβητο. Τις ψηφιακές δεξιότητες που σχετίζονται με τον χώρο της εργασίας, όπου πρόκειται για δεξιότητες που χρησιμοποιούνται στον χώρο της εργασίας και απαιτούν τη γνώση της χρήσης εφαρμογών και της διαχείρισης πληροφοριών που δημιουργούν τα άριστα ψηφιακά καταρτισμένα άτομα. Οι τελευταίες είναι οι ψηφιακές δεξιότητες που διαθέτουν οι επαγγελματίες των νέων τεχνολογιών. Αυτές είναι οι ικανότητες της δημιουργίας νέου ψηφιακού υλικού και περιεχομένου, η εύρεση λύσεων σε ψηφιακά προβλήματα και η δημιουργία νέων υπηρεσιών άμεσα συνδεδεμένων με τη χρήση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας.⁶⁰⁷

Πίνακας 6: Ποσοστό των ατόμων 16-74 ετών που διαθέτουν τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες ανά έτος και χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Χώρα	2015	2016	2017	2019	2021
Αυστρία	64%	65%	67%	66%	63%
Βέλγιο	60%	61%	61%	61%	54%
Βουλγαρία	31%	26%	29%	29%	31%
Γαλλία	57%	56%	57%	57%	62%
Γερμανία	67%	68%	68%	70%	49%
Δανία	75%	78%	71%	70%	69%
Ελλάδα	44%	46%	46%	51%	52%

⁶⁰⁶Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2 (1), pp. 27-36, p. 27.

⁶⁰⁷Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2 (1), pp. 27-36, p. 28.

Εσθονία	65%	60%	60%	62%	56%
Ιρλανδία	44%	44%	48%	53%	70%
Ισπανία	54%	53%	55%	57%	64%
Ιταλία	43%	44%	:	42%	46%
Κροατία	51%	55%	41%	53%	63%
Κύπρος	43%	43%	50%	45%	50%
Λετονία	49%	50%	48%	43%	51%
Λιθουανία	51%	52%	55%	56%	49%
Λουξεμβούργο	86%	86%	85%	65%	64%
Μάλτα	53%	50%	57%	56%	61%
Ολλανδία	72%	77%	79%	79%	79%
Ουγγαρία	50%	51%	50%	49%	49%
Πολωνία	40%	44%	46%	44%	43%
Πορτογαλία	48%	48%	50%	52%	55%
Ρουμανία	26%	28%	29%	31%	28%
Σλοβακία	53%	55%	59%	54%	55%
Σλοβενία	51%	53%	54%	55%	50%
Σουηδία	72%	69%	77%	72%	67%
Τσεχία	57%	54%	60%	62%	60%
Φινλανδία	74%	73%	76%	76%	79%

Πηγή: Eurostat (2023)

Με βάση τον παραπάνω πίνακα 6 παρατηρείται ότι οι χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ξεπερνούν σε ποσοστό το 50% σε επίπεδο βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών τους για τα έτη 2015 έως 2021 είναι η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Δανία, η Εσθονία, η Ισπανία, η Κροατία, το Λουξεμβούργο, η Μάλτα, η Ολλανδία, η Σουηδία, η Τσεχία και η Φινλανδία. Υπάρχουν χώρες μέλη που έχουν μείνει σχετικά σταθερές ή έχουν σημειώσει ελάχιστες διακυμάνσεις κοντά στο 50% για όλα τα έτη που διεξήχθη η έρευνα και είναι η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Κύπρος, η Λετονία, η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Πορτογαλία. Με βάση τον πίνακα υπάρχουν και χώρες μέλη, οι οποίες τείνουν να

αναπτυχθούν περισσότερο τεχνολογικά μακροπρόθεσμα και ιδιαίτερα μετά το ξέσπασμα της πανδημίας. Είναι η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ισπανία και η Κροατία.

5.3. Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Δεξιότητες και την Απασχόληση

5.3.1. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για Βιώσιμη Ανταγωνιστικότητα, Κοινωνική Δικαιοσύνη και Ανθεκτικότητα

Τα περιβαλλοντικά ζητήματα και οι ψηφιακές εξελίξεις έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο οι σύγχρονοι άνθρωποι ζουν, εργάζονται και αλληλεπιδρούν. Η Ευρώπη δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πράσινη και ψηφιακή οικονομία, οι οποίες αναμένεται να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Οι υπάρχουσες θέσεις εργασίας θα πρέπει να αλλάξουν, να ψηφιοποιηθούν, να εκσυγχρονιστούν ή θα εξαφανιστούν. Ταυτόχρονα, θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας στον τομέα της παροχής φροντίδας σε άτομα της τρίτης ηλικίας και στον τομέα των νέων τεχνολογιών.⁶⁰⁸

Με αφορμή την πανδημία COVID -19 δόθηκε η ευκαιρία για την ταχύτερη ψηφιακή μετάβαση. Η ανάδειξη της ανάγκης απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από ένα μεγάλο μέρος των Ευρωπαίων πολιτών, αλλά και το χάσμα ψηφιακών δεξιοτήτων ενισχύθηκε, λόγω της εξ αποστάσεως εργασίας και εκπαίδευσης. Ωστόσο, με την πανδημία αυξήθηκε και η ανεργία. Πολλές θέσεις εργασίας χάθηκαν και εργαζόμενοι απολύθηκαν εξαιτίας της αδυναμίας απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων, αγοράς ψηφιακού εξοπλισμού και του ψηφιακού μετασχηματισμού των επιχειρήσεων. Η απόκτηση τόσο ψηφιακών, όσο και νέων δεξιοτήτων είναι σημαντική για τη μείωση της ανεργίας, την οικονομική ανάκαμψη της Ευρώπης και για να λειτουργεί η Ευρώπη ως ένας ανταγωνιστικός δρών στο διεθνές γίγνεσθαι. Για τους παραπάνω λόγους η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε στη συγγραφή και στη δημοσίευση ενός θεματολογίου δεξιοτήτων.⁶⁰⁹

⁶⁰⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 2.

⁶⁰⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 2.

Στην παρούσα ατζέντα δεξιοτήτων περιλαμβάνονται πέντε στόχοι. Ο πρώτος είναι το κάλεσμα για τη συλλογική δράση όλων των εμπλεκόμενων φορέων στον εργασιακό κλάδο, όπως οι επιχειρήσεις και οι εκπαιδευτές. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις πολύ μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, διατυπώνοντας την ανησυχία ότι μπροστά στις μεταβολές οφείλουν να παραμείνουν ανταγωνιστικές και να μην κλείσουν. Ο δεύτερος είναι να δώσει τα απαραίτητα χρήματα, τα οποία θα ενθαρρύνουν την επένδυση για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων. Ο τρίτος στόχος είναι να προωθηθούν δεξιότητες που θα εξασφαλίσουν στον εμπλεκόμενο ότι θα αποκτήσει μελλοντικά μια θέση εργασίας. Με αυτόν τον τρόπο θα μειωθεί η ανεργία, αλλά και οι αναντιστοιχίες στον εργασιακό τομέα. Ο κάθε εργαζόμενος θα προσλαμβάνεται στη θέση απασχόλησης για την οποία διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις, έχει καταρτιστεί ή διαθέτει προϋπηρεσία. Η υλοποίηση του συγκεκριμένου στόχου προϋποθέτει από τον υποψήφιο εργαζόμενο την κατάκτηση των βασικών δεξιοτήτων. Οι βασικές δεξιότητες που έχουν καταγραφεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η ανάγνωση, η γραφή, ο μαθηματικός υπολογισμός και οι ψηφιακές δεξιότητες. Ο τέταρτος στόχος είναι να καλλιεργηθεί η νοοτροπία της απόκτησης δεξιοτήτων από το σύνολο των Ευρωπαίων πολιτών όλη τη διάρκεια της ζωής τους και ο πέμπτος στόχος είναι να έχουν ολοκληρωθεί όλοι οι παραπάνω στόχοι μέσα σε διάστημα πέντε χρόνων, δηλαδή το 2025.⁶¹⁰

Για την επιτυχή απόκτηση ψηφιακών, αλλά και των νέων δεξιοτήτων που επιτάσσουν οι ανάγκες και οι μεταβολές της σύγχρονης κοινωνίας από τους Ευρωπαίους πολίτες είναι απαραίτητο να συνεργαστούν εκπαιδευτικοί, πολιτικοί, επιχειρηματίες και άλλοι αρμόδιοι οργανισμοί. Η αλλαγή αυτή θα γίνει σταδιακά και θα ξεκινήσει από τη βελτίωση των δεξιοτήτων που αφορούν την τεχνητή νοημοσύνη και την επεξεργασία μεγάλων δεδομένων.⁶¹¹ Ακόμα, κάθε κράτος μέλος οφείλει να αναπτύξει την εθνική στρατηγική δεξιοτήτων, ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες της

⁶¹⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 5.

⁶¹¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 9.

αγοράς εργασίας του. Οι εμπλεκόμενοι στη χάραξη πολιτικής θα είναι κοινωνικοί επιστήμονες, εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτές, πολιτικοί και επιχειρηματίες.⁶¹²

Συνεπικουρικά ψηφιακά εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την υποστήριξη αυτού του πολυσύνθετου εγχειρήματος είναι οι νέες πλατφόρμες Europass και Youthwiki, οι οποίες θα υποστηρίξουν τους πολίτες να βελτιώσουν την επαγγελματική σταδιοδρομία τους στην αγορά εργασίας μέσα από τον εκσυγχρονισμό των εργαλείων της και την παροχή πληροφοριών, σχετικών με τις σπουδές και με τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η παλιά πλατφόρμα του Europass περιοριζόταν στη δημιουργία βιογραφικού σημειώματος από τους χρήστες, το οποίο ήταν με τέτοιο τρόπο σχεδιασμένο, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στα ευρωπαϊκά πρότυπα και ήταν κοινώς αποδεκτό. Η νέα πλατφόρμα Europass καθοδηγεί τους χρήστες να εισάγουν και να περιγράψουν τις δεξιότητες τους και να προωθήσουν τα προσόντα τους στους διαθέσιμους εργοδότες. Προτείνει στους χρήστες συναφείς θέσεις εργασίας μέσω του Eures και του Euraxess και ευκαιρίες επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ή ακόμα και εθελοντισμού. Ακόμα, παρέχει πληροφορίες σε οποίον επιδιώκει να αλλάξει επαγγελματική σταδιοδρομία, αξιολογεί τα πιστοποιητικά των χρηστών για το αν είναι αποδεκτά σε άλλες χώρες και υποστηρίζει νόμιμα τους μετανάστες να βελτιώσουν τις δεξιότητές τους και να καταγράψουν τα προσόντα τους με σκοπό να βρουν απασχόληση.⁶¹³ Το Eures είναι μια ψηφιακή πλατφόρμα εύρεσης εργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ενημέρωσης για τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας σε χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ψηφιακή πλατφόρμα Euraxess είναι μια πανευρωπαϊκή πλατφόρμα, η οποία έχει ως αντικείμενο την κινητικότητα, την επαγγελματική σταδιοδρομία, την παρουσίαση υποτροφιών και την παροχή πληροφοριών σε επαγγελματίες ερευνητές. Παράλληλα, ενθαρρύνει τη συνεργασία της Ευρώπης με τον κόσμο. Έργο της ψηφιακής πλατφόρμας Euraxess είναι και η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης σε ερευνητές που είναι πρόσφυγες, ούτως ώστε να βρουν την κατάλληλη θέση εργασίας. Οι ερευνητικοί τομείς που καλύπτει είναι

⁶¹²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 9-10.

⁶¹³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 23-24.

της πληροφορικής, της τεχνητής νοημοσύνης, της υγείας, της βιολογίας και της ανάλυσης δεδομένων.⁶¹⁴

Οι νέες δεξιότητες που προτείνονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην παρούσα αντζέντα για τη σύνδεση των Ευρωπαίων πολιτών με την αγορά εργασίας είναι οι δεξιότητες που αφορούν την επιστήμη, την τεχνολογία, τη μηχανική και τα μαθηματικά (STEM). Στην εποχή των ταχύτατων τεχνολογικών αλλαγών, οι εργοδότες χρειάζονται άτομα με υψηλό επίπεδο γνώσης και δεξιοτήτων STEM. Αυτές οι δεξιότητες είναι η χρήση των νέων τεχνολογιών, η απόκτηση δεξιοτήτων τεχνητής νοημοσύνης, ανάλυσης δεδομένων και κυβερνοασφάλειας. Μόνο ένας στους πέντε νέους αποφοιτά από κάποιο πανεπιστήμιο θετικών επιστημών. Αυτός ο αριθμός πρέπει να αυξηθεί και κυρίως μεταξύ των γυναικών. Αυτό που τονίζεται ιδιαίτερα στην παρούσα ατζέντα είναι ότι χρειάζεται η αλλαγή και η συνεργασία να ξεκινήσει από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι καθηγητές οφείλουν να εντοπίσουν τα επαγγέλματα που θα έχουν ζήτηση στην αγορά εργασίας και να ενθαρρύνουν τους εκπαιδευόμενους σε αυτούς τους κλάδους και ειδικότερα τις γυναίκες εκπαιδευόμενες.⁶¹⁵

Επιπλέον, είναι σημαντική η απόκτηση επιχειρηματικών δεξιοτήτων και κυρίως στον τομέα της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας και ενισχύεται η δράση προς το συλλογικό όφελος. Τέλος, εκτός από τις ψηφιακές, τις STEM και τις επιχειρηματικές δεξιότητες είναι χρήσιμες για την αγορά εργασίας δεξιότητες, οι οποίες παρουσιάζουν μια πιο ανθρωποκεντρική διάσταση. Αυτές είναι οι κοινωνικές δεξιότητες, η κριτική σκέψη και η δημιουργική επίλυση προβλημάτων. Στον καιρό των μηχανών και των αλγορίθμων είναι σημαντικές οι δεξιότητες της ενσυναίσθησης, της προσαρμοστικότητας και όσων αφορούν τη δημιουργία ενός αλληλέγγυου, συνεργατικού και ενσυναισθητικού τρόπου σκέψης.⁶¹⁶

⁶¹⁴Επίσημη πλατφόρμα Euraxess (<https://euraxess.ec.europa.eu/>)

⁶¹⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 18-20.

⁶¹⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 18-20.

5.3.2. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ενίσχυση του Ανθρώπινου Δυναμικού, της Απασχολησιμότητας και της Ανταγωνιστικότητας

Η σημασία της απόκτησης δεξιοτήτων στη σύγχρονη κοινωνία είναι μεγάλη. Η απόκτηση δεξιοτήτων εξυπηρετεί την πολιτική και κοινωνική ενεργοποίηση των πολιτών, την προσωπική ανάπτυξη και την απόκτηση μιας ποιοτικής θέσης εργασίας. Σε κρατικό επίπεδο η απόκτηση δεξιοτήτων από τα άτομα εξυπηρετεί τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, την καινοτομία, την οικονομική ανάπτυξη, τη μείωση της ανεργίας και την προσέλκυση επενδύσεων.⁶¹⁷ Στο εν λόγω θεματολόγιο δεξιοτήτων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς άξονες εργασίας. Ο πρώτος είναι η βελτίωση της ποιότητας και της καταλληλότητας της ανάπτυξης δεξιοτήτων, ο δεύτερος αφορά τη μεγαλύτερη προβολή και αντιστοιχία στην απόκτηση δεξιοτήτων και προσόντων με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και ο τρίτος αφορά την παροχή συμβουλευτικής, ούτως ώστε να γίνονται καλύτερες επιλογές επαγγελματικής ή ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας. Για την επίτευξη αυτών των στόχων δεν είναι επαρκής μόνο η δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Είναι αναγκαία η συνεργασία των εθνικών κυβερνήσεων, των τοπικών αρχών, των περιφερειών, των πολιτών, των επιχειρήσεων και της Κοινωνίας των Πολιτών.⁶¹⁸

Στο πλαίσιο του πρώτου άξονα εργασίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής έχουν επιτελεστεί ήδη ορισμένα σημαντικά βήματα. Μέσω του προγράμματος “Ευρώπη 2020” δόθηκε η δυνατότητα να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους 10 εκατομμύρια άτομα, ενώ η σχολική διαρροή μειώθηκε σε 4,5 εκατομμύρια. Ακόμα, για τη μείωση του ποσοστού των ατόμων που δεν γνωρίζουν ούτε ανάγνωση, ούτε γραφή, ούτε υπολογισμούς, ούτε κατέχουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες έχει θεσπιστεί το πρόγραμμα: “Εγγύηση Δεξιοτήτων”, COM(2016), 382. Σύμφωνα με το παρόν πρόγραμμα θα δοθεί η δυνατότητα στα άτομα με ελλείψεις βασικές δεξιότητες να αξιολογήσουν τις δεξιότητές τους και να συνειδητοποιήσουν την ανάγκη

⁶¹⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 2.

⁶¹⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 4.

αναβάθμισής τους. Επιπρόσθετα, θα προσφερθεί πρόσβαση σε στοχευμένες διαδικασίες μάθησης που θα ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας και του ατόμου και θα δοθούν ευκαιρίες για επικύρωση και αναγνώριση των δεξιοτήτων τους.⁶¹⁹

Οι δεξιότητες στο παρόν θεματολόγιο διακρίνονται σε βασικές και σε εγκάρσιες. Οι βασικές είναι η γραφή, η ανάγνωση, οι ξένες γλώσσες, τα μαθηματικά και οι ψηφιακές δεξιότητες, ενώ οι εγκάρσιες είναι οι ψηφιακές ικανότητες, η επιχειρηματικότητα, η κριτική σκέψη, η ικανότητα για μάθηση, η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, η πολιτική και κοινωνική ενεργοποίηση και οι χρηματοοικονομικές γνώσεις. Οι δεξιότητες αυτές πρέπει να ενισχύονται δια βίου και όσο πιο γρήγορα τις αποκτήσει και τις καλλιεργήσει το άτομο, τόσο πιο εύκολο και πιθανό είναι να τις εξελίξει περαιτέρω. Πρέπει επίσης, αυτές οι δεξιότητες να πιστοποιούνται και να αναγνωρίζονται διεθνώς.⁶²⁰

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με την οδηγία 2005/36/EK διευκόλυνε την αμοιβαία αναγνώριση προσόντων και την πρόσβαση στα νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα, ενώ από τον Ιανουάριο του 2016 κυκλοφόρησε η ευρωπαϊκή επαγγελματική κάρτα (μπλε κάρτα) για πέντε επαγγέλματα, η οποία επιτρέπει τη διεθνή κινητικότητα των επιχειρηματιών ή τη δημιουργία επιχείρησης σε οποιαδήποτε χώρα το επιθυμεί ο επιχειρηματίας. Ακόμα, για την ενίσχυση της αναγνώρισης των προσόντων και των δεξιοτήτων και της κινητικότητας σημαντική είναι και η ύπαρξη του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επαγγελματικών Προσόντων και των συστημάτων παρακολούθησης των αποφοίτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Ωστόσο, δεν υπάρχουν τόσα πολλά και σε όλες τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συστήματα παρακολούθησης αποφοίτων από την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.⁶²¹

⁶¹⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 4-6.

⁶²⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 7.

⁶²¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 10.

Συγχρόνως πρέπει να προωθηθεί περαιτέρω ο εκσυγχρονισμός της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τα ινστιτούτα εκπαίδευσης και κατάρτισης και τα ακαδημαϊκά ιδρύματα χρειάζεται να συμβαδίζουν με τις αλλαγές στην αγορά εργασίας και να εφοδιάζουν τους απόφοιτους τους με τα απαραίτητα προσόντα και πιστοποιήσεις. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες που αποκτώνται από τα συγκεκριμένα ιδρύματα δεν πρέπει να είναι παρωχημένες ή τετριμμένες και να μην έχουν κανένα αντίκρισμα στην αγορά εργασίας ή στην κοινωνία.⁶²² Τη διαδικασία εντοπισμού των απαραίτητων δεξιοτήτων και γνώσεων για τη σύγχρονη κοινωνία από τα πανεπιστήμια και τα ινστιτούτα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης θα υποστηρίξει το ευρωπαϊκό εξάμηνο.⁶²³

Επιπροσθέτως, αρκετά διαδεδομένες είναι οι μορφές μάθησης με βάση την εργασία, όπως η μαθητεία. Η συμμετοχή στη μαθητεία οδηγεί αρκετές φορές σε καλές θέσεις εργασίας και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων σχετικών με την αγορά εργασίας. Η ευρωπαϊκή συμμαχία έχει κινητοποιήσει μέχρι σήμερα 250.000 ευκαιρίες ενδοεπιχειρησιακής κατάρτισης και απασχόλησης για νέους, ενώ μέσω του ευρωπαϊκού συμφώνου για τη νεολαία, ένα εκατομμύριο νέοι θα λάβουν κατάρτιση σε ψηφιακές δεξιότητες.⁶²⁴ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επιθυμεί μέσω του συγκεκριμένου θεματολογίου να ενθαρρύνει τους πολίτες και τις επιχειρήσεις να επωφεληθούν από τις τεχνολογικές εξελίξεις.⁶²⁵ Το παρόν θεματολόγιο λειτουργεί ως μετάβαση στο επόμενο κεφάλαιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής, το οποίο εστιάζει στην ανάπτυξη του ανθρωπίνου κεφαλαίου των νέων στον τομέα της απασχόλησης.

⁶²²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 14.

⁶²³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 20.

⁶²⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 16.

⁶²⁵Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022). Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/priorities/psifiakos-metaschimatismos-tis-ee/20210414STO02010/psifiakos-metaschimatismos-simasia-ofeli-kai-politiki-tis-ee>

5.4.Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία

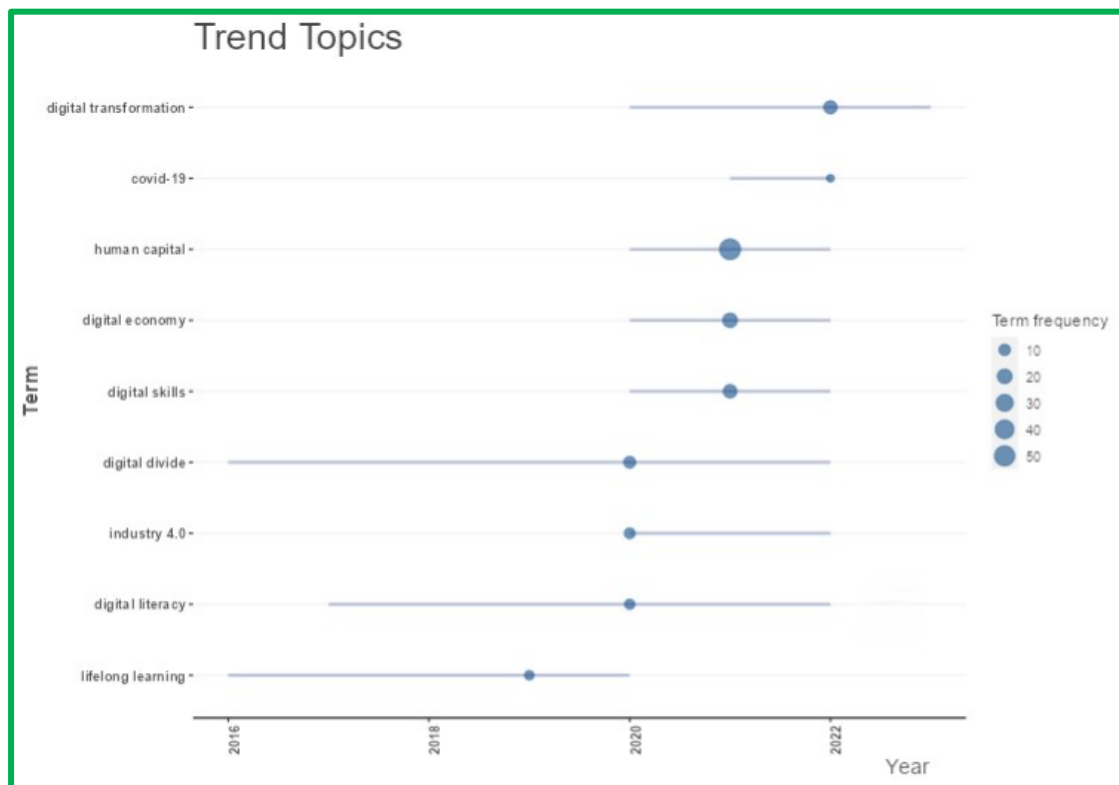
Αφού ολοκληρώθηκε για την παρούσα θεματική η διερεύνηση των διαθέσιμων κειμένων, κρίθηκε σημαντική η διερεύνηση της θεματικής στη διεθνή βιβλιογραφία. Το παρόν υποκεφάλαιο μαζί με τα ακόλουθα των επόμενων κεφαλαίων προστέθηκαν με σκοπό να αναδειχτεί η ένδεια συγγραφής άρθρων, τα οποία εξετάζουν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και ιδιαίτερα της νεολαίας και τη διασύνδεση του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της κοινωνικής ενεργοποίησης. Ακόμα, προστέθηκε για τον εμπλουτισμό και για την εμβάθυνση της κατανόησης της σημασίας της ενασχόλησης με τον ψηφιακό γραμματισμό στους παραπάνω τομείς. Για κάθε κεφάλαιο (5 έως 8) της παρούσας διδακτορικής διατριβής έχει προστεθεί ένα αντίστοιχο υποκεφάλαιο. Πρόκειται για ένα ερευνητικό αντικείμενο επίκαιρο, το οποίο έχει μελετηθεί ελάχιστα. Παράλληλα, είναι σημαντικό να μελετηθεί και σε διεθνές επίπεδο, προκειμένου να γνωρίσει η παρούσα έρευνα ακόμα μεγαλύτερη απήχηση και για να αποτελέσει αφορμή μελέτης από άλλους ερευνητές με παρόμοιες ανησυχίες. Η αξιοποίηση της βιβλιομετρικής επιστημονομετρίας δίνει πρόσβαση σε ένα μεγάλο πλήθος βιβλιογραφικών αναφορών, εξυπηρετεί τη χρονολογική μελέτη και τη συγκέντρωση γενικότερων πληροφοριών, όπως των κορυφαίων συγγραφέων, των κορυφαίων αναφορών και των κορυφαίων λέξεων για έναν συγκεκριμένο επιστημονικό τομέα και για μια επιλεγόμενη χρονική στιγμή ή χρονικό εύρος.

Για την πραγματοποίηση της διερεύνησης χρησιμοποιήθηκε το πακέτο “Bibliometrix” της γλώσσας προγραμματισμού “R”. Τα βήματα που ακολουθήθηκαν είναι η αναζήτηση άρθρων στη διεθνή βιβλιογραφία με τη χρήση της διεθνούς βάσης δεδομένων, η οποία ονομάζεται “Scopus”.⁶²⁶ Έπειτα από την εισαγωγή των λέξεων κλειδιών στην αναζήτηση του Scopus γι’ αυτήν τη θεματική στην παγκόσμια βιβλιογραφία προέκυψαν 230 άρθρα. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν είναι συναφείς με τη θεματική του παρόντος κεφαλαίου (Digital AND (Skills OR Literacy) and “Human Capital” and (education)). Τα άρθρα που εξάχθηκαν πέρασαν από

⁶²⁶Βιβλιογραφικές πληροφορίες αναφέρονται ενδελεχώς στο κεφάλαιο 2 και συγκεκριμένα στο υποκεφάλαιο για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για τον ψηφιακό γραμματισμό.

σκανάρισμα ένα ένα, προκειμένου να μεταφορτωθούν στην R τα σημαντικότερα. Τα κριτήρια απόρριψης ενός άρθρου είναι η επικαιρότητα, η συνάφεια με τη θεματική και η μελέτη του περιεχομένου τους. Άρθρα που παρουσίαζαν με τετριμμένο τρόπο την παρούσα διασύνδεση απορρίφθηκαν, επίσης άρθρα που περιελάμβαναν δύο από τις λέξεις κλειδιά και τέλος άρθρα που εξετάζαν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό σε άλλους τομείς, όπως τον αγροτικό, την υγεία, το περιβάλλον και τη μηχανική πέραν της εκπαίδευσης.

Τα άρθρα που προέκυψαν μετά το σκανάρισμα σε πλήθος 173 μεταφορτώθηκαν στην R, όπου με τη χρήση του πακέτου “Bibliometrix” εξετάστηκε η διερεύνηση των τάσεων και της θεματικής στη διεθνή βιβλιογραφία και παρουσιάζεται οπτικοποιημένα στα παρακάτω γραφήματα 1 και 2.

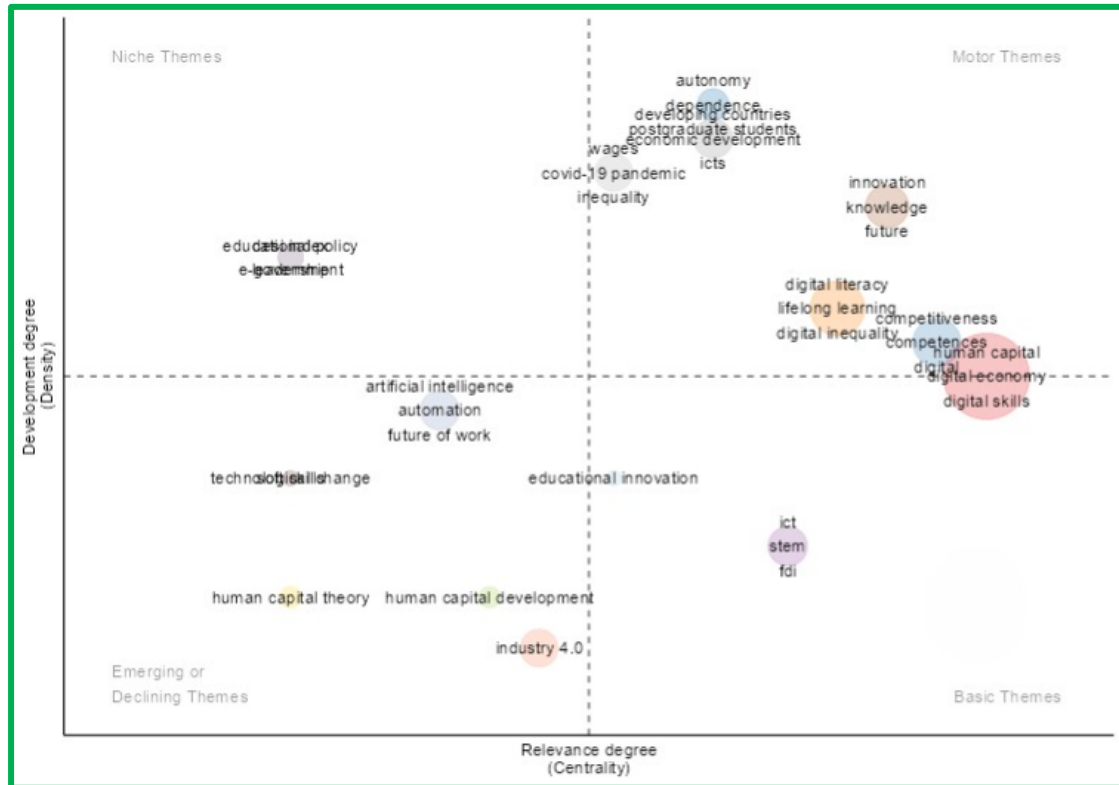
Γράφημα 1: Θεματικές Τάσεις

Στο Γράφημα 1 παρουσιάζονται οι θεματικές τάσεις των τελευταίων χρόνων (2016-2023). Οι όροι που εντοπίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα στη διεθνή βιβλιογραφία αυτών των χρόνων είναι η “δια βίου μάθηση”, το “ψηφιακό χάσμα”, η “βιομηχανία 4.0”, ο “ψηφιακός γραμματισμός”, το “ανθρώπινο κεφάλαιο”, η

“ψηφιακή οικονομία”, οι “ψηφιακές δεξιότητες”, ο “ψηφιακός μετασχηματισμός” και ο “Covid-19”. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “δια βίου μάθηση” από το 2016 έως το 2020 πλησιάζει το 7. Ο όρος δε συναντάται αρκετά συχνά στα άρθρα, τα οποία μελετούν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό τα τελευταία χρόνια. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακό χάσμα” αρχίζει το 2016 έως το 2022 και φτάνει στο 11 με μεγαλύτερη εμφάνιση στην αρθρογραφία από το 2020 και έπειτα λόγω της ευρύτερης διάδοσης των νέων τεχνολογιών και του ξεσπάσματος της πανδημίας Covid-19. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “Covid-19” είναι 6. Στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο έγινε έκδηλο το χάσμα μεταξύ των ατόμων που είχαν ψηφιακές δεξιότητες ή όχι και των ατόμων που είχαν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες ή όχι. Παράλληλα, αυξάνεται η συχνότητα εμφάνισης και του όρου “ψηφιακή οικονομία”, με συχνότητα 20.

Από το 2017 έως το 2022 συναντάται στην επιλεγμένη αρθρογραφία και ο όρος “ψηφιακός γραμματισμός” με συχνότητα εμφάνισης 8. Πρόκειται για έναν όρο, ο οποίος αποτέλεσε μία από τις λέξεις-κλειδιά για την αναζήτηση της επιλεγμένης αρθρογραφίας. Οι υπόλοιποι όροι που εμπλέκονται στη θεματική της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι οι “ψηφιακές δεξιότητες” και το “ανθρώπινο κεφάλαιο”. Η συχνότητα εμφάνισης των δύο όρων από το 2020 φτάνει στο 16 και στο 55 αντίστοιχα. Σημαντική είναι επίσης και η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακός μετασχηματισμός”(15). Οι όροι “ψηφιακός γραμματισμός”, “ψηφιακές δεξιότητες”, “ανθρώπινο κεφάλαιο”, “ψηφιακός μετασχηματισμός” και “βιομηχανία 4.0” είναι σημαντικό το ότι εμφανίζονται συχνότερα στην επιλεγμένη διεθνή αρθρογραφία από το 2020 και έπειτα. Οι πρώτες 15 λέξεις που συναντούνται με μεγαλύτερη συχνότητα στην επιλεγμένη διεθνή αρθρογραφία της παρούσας θεματικής είναι ανθρώπινο κεφάλαιο (55), ψηφιακή οικονομία (20), ψηφιακές δεξιότητες (16), ψηφιακός μετασχηματισμός (15), ψηφιοποίηση (15), εκπαίδευση (13), ψηφιακό χάσμα (11), δεξιότητες (11), ανώτατη εκπαίδευση (8), Covid-19 (6), απασχόληση (5), Ευρωπαϊκή Ένωση (4), DESI (3), οικονομική ανάπτυξη (3), εκπαιδευτικό σύστημα (3). Ακόμα, από τη βιβλιομετρική επιστημομετρία προκύπτουν τα πιο δημοφιλή άρθρα. Τα τέσσερα πιο δημοφιλή άρθρα για τη θεματική της εκπαίδευσης έχουν τους τίτλους: «*The relation between 21st-century skills and digital skills: A systematic literature review*» (784 αναφορές), «*Make Money Surfing the Web? The Impact of Internet Use on the Earnings of U.S.*

Workers» (173 αναφορές), «On industrial learning and training for the factories of the future: a conceptual, cognitive and technology framework» (123 αναφορές) και «Estimating Industry 4.0 impact on job profiles and skills using text mining» (119 αναφορές).

Γράφημα 2: Θεματικός Χάρτης

Τα σημεία θεματικής επικέντρωσης των άρθρων αποτυπώνονται και στον θεματικό χάρτη (Γράφημα 2), στον οποίο πραγματοποιείται η ανάλυση των όρων με συστάδες, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη ως επιμέρους κεντρικές ιδέες. Η πυκνότητα και η κεντρικότητα των συστάδων αξιοποιούνται για την κατηγοριοποίησή τους και τη δημιουργία διαγράμματος δύο αξόνων. Στον θεματικό χάρτη που δημιουργείται μπορούμε να αναλύσουμε τα θέματα που προκύπτουν ανάλογα με το τεταρτημόριο στο οποίο ανήκουν. Στο επάνω δεξιό τεταρτημόριο (Q1), με υψηλότερη πυκνότητα και κεντρικότητα, εμφανίζονται τα θέματα που έχουν υψηλό βαθμό συνάφειας με το υπό μελέτη πεδίο και συμβάλλουν στην οικοδόμηση του εννοιολογικού πλαισίου. Εδώ ανήκουν οι όροι, “αυτονομία”, “οικονομική ανάπτυξη”, “νέες τεχνολογίες”, “καινοτομία”, “γνώση”, “ψηφιακός γραμματισμός”, “ανθρώπινο κεφάλαιο”, “διαβίου μάθηση”, “ψηφιακή οικονομία” και άλλες γενικές έννοιες που εμπίπτουν στον

χώρο των κοινωνικών και τεχνολογικών επιστημών. Στο πάνω αριστερό τεταρτημόριο (Q2) εμφανίζονται θέματα που εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ανάλυσης, ωστόσο δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το υπό μελέτη πεδίο. Στο κάτω δεξιά τεταρτημόριο (Q3) απεικονίζονται θέματα που δεν έχουν αναλυθεί σε μεγάλο βαθμό και παρουσιάζουν λιγότερο ενδιαφέρον, ενώ στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο (Q4) απεικονίζονται θέματα, τα οποία έχουν άμεση συσχέτιση με το υπό μελέτη πεδίο, όπως το ανθρώπινο κεφάλαιο, οι τεχνολογικές αλλαγές, το μέλλον της εργασίας, η αυτοματοποίηση και η βιομηχανία 4.0.

Κεφάλαιο 6ο: Διασύνδεση του Ανθρώπινου Κεφαλαίου με τον Ψηφιακό Γραμματισμό στον τομέα της Απασχόλησης

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται η διερεύνηση των επίσημων κειμένων των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και δευτερογενών πηγών που εστιάζουν στην ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου μέσω της σύνδεσης με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της απασχόλησης. Στο πρώτο υποκεφάλαιο αποτυπώνεται μέσα από αριθμητικά δεδομένα και μελέτες η σύγχρονη αγορά εργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιχειρούνται διάφορες διασύνδεσής της με τα επαγγέλματα του τεχνολογικού τομέα, τις ψηφιακές πλατφόρμες, τις διαφοροποιήσεις στον χώρο της εργασίας λόγω του ψηφιακού γραμματισμού και τις αλλαγές που έχει επιφέρει στην απασχόληση ο ψηφιακός μετασχηματισμός. Στα επόμενα δύο υποκεφάλαια παρουσιάζονται οι πρωτοβουλίες και τα εργαλεία ενίσχυσης και προώθησης του ψηφιακού γραμματισμού στον τομέα της απασχόλησης. Στο τέταρτο και τελευταίο υποκεφάλαιο προστέθηκαν οι διατυπώσεις του Cedefop, του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων ερευνητών, οι οποίες εστιάζουν στην αναντιστοιχία των δεξιοτήτων και των θέσεων εργασίας. Πρόκειται για ένα κεφάλαιο, το οποίο παρουσιάζει με ρεαλισμό και με ποσοτικά δεδομένα τις συνθήκες που επικρατούν στη σύγχρονη αγορά εργασίας. Ακόμα, συγκεντρώνει όλα τα επίσημα κείμενα των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναφέρονται στην προώθηση του ψηφιακού γραμματισμού στον τομέα της απασχόλησης και έχουν συγγραφεί για να εξυπηρετήσουν την ενίσχυση του

ανθρωπίνου κεφαλαίου των νέων, αλλά και των υπόλοιπων πολιτών των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

6.1. Αγορά Εργασίας της Ευρώπης

6.1.1. Σύγχρονη Αγορά Εργασίας

Από το 2010 έως το 2023, η παγκόσμια συνδεσιμότητα, οι έξυπνες μηχανές και τα πολυμέσα έχουν αλλάξει τον χώρο της εργασίας και έχουν δημιουργήσει την ανάγκη για απόκτηση νέων δεξιοτήτων, προκειμένου οι άνθρωποι να παραμείνουν παραγωγικοί, ανταγωνιστικοί και να αποφέρουν κέρδη στις επιχειρήσεις, αλλά και για να βελτιωθούν προσωπικά και επαγγελματικά (ανθρώπινο κεφάλαιο).⁶²⁷ Αρχικά, οι νέοι άνθρωποι οφείλουν να αναδιαμορφώσουν τις απόψεις που έχουν για την επαγγελματική σταδιοδρομία, την προσωπική ζωή και την εκπαίδευση. Χρειάζεται επίσης να υιοθετήσουν έναν πιο υγιεινό τρόπο ζωής, να σκέφτονται συλλογικά και αλληλέγγυα και να προσπαθήσουν να συμβαδίσουν με τους νέους ρυθμούς, χωρίς αυτοί να είναι επιβλαβείς για την ψυχική και σωματική τους υγεία.⁶²⁸

Ακόμα, μέσα στην επόμενη δεκαετία (έως το 2030) οι νέες έξυπνες μηχανές θα ενταχθούν στον χώρο της εργασίας και θα αντικαταστήσουν πρωτίστως τις εργασίες που διενεργούνται καθημερινά. Επιπλέον, στις επιχειρήσεις, στην οργάνωση της προσωπικής ζωής και στον χώρο της εργασίας θα αυξηθεί η αλληλεπίδραση του ανθρώπου με τα δεδομένα. Θα χρειάζονται τα δεδομένα σε κάθε έκφανση της καθημερινότητας και σε κάθε τομέα ανθρώπινης δραστηριοποίησης. Έχουν δημιουργηθεί νέα πολυμέσα για την έκφραση των ανθρώπινων συναισθημάτων, την ψυχαγωγία και τη δυνατότητα της επικοινωνίας με άλλα άτομα. Αυτά τα πολυμέσα

⁶²⁷Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute, p. 1.

⁶²⁸Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute, p. 3.

είναι τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, τα βίντεο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες και οι εικόνες.⁶²⁹

Οι δεξιότητες που θεωρούνταν απαραίτητες έως το 2020 ήταν η ικανότητα κατανόησης των βαθύτερων νοημάτων. Αφού οι έξυπνες μηχανές θα αντικαταστήσουν τις καθημερινές, εύκολες δουλειές και τις δουλειές εξυπηρέτησης πελατών, θα αυξηθεί η ζήτηση σε δεξιότητες που δε διαθέτουν οι έξυπνες μηχανές και θα δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης πιο σύνθετες. Αυτές οι δεξιότητες αφορούν την υψηλή νόηση και τη λήψη αποφάσεων. Ο άνθρωπος μπορεί να σκεφτεί κριτικά, να επεξεργαστεί και να συνδυάσει δεδομένα και να δημιουργήσει νέο ψηφιακό υλικό και περιεχόμενο, ενώ οι έξυπνες μηχανές δε διαθέτουν αυτές τις δυνατότητες εάν δεν έχουν προγραμματιστεί εκ των προτέρων. Οι έξυπνες μηχανές ακόμα και με τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης δεν έχουν τη δυνατότητα να λάβουν σημαντικές αποφάσεις και να πράξουν ενέργειες για τις οποίες δεν έχουν προγραμματιστεί. Οι έξυπνες μηχανές και τα ρομπότ δε διαθέτουν ενσυναίσθηση. Οι κοινωνικές δεξιότητες και τα συναισθήματα που μπορούν να εκφράσουν και να κατανοήσουν είναι πολύ περιορισμένα. Τα ρομπότ και οι έξυπνες μηχανές δεν έχουν την ίδια συναισθηματική νοημοσύνη με τους ανθρώπους, ούτε έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν συναισθήματα και να συνεργαστούν με εποικοδομητικό τρόπο σε ομάδες ανθρώπων.⁶³⁰

Έρευνες που έχουν διεξαχθεί από το 2010 και έχουν ως χρονική αφετηρία το 2030 επισημαίνουν ότι ο σύγχρονος εργαζόμενος οφείλει να εκπαιδεύεται και να καταρτίζεται δια βίου και να παρουσιάζει προσαρμοστικότητα και ευελιξία στις συνεχείς αλλαγές των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας. Στον χώρο της εκπαίδευσης, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα οφείλουν να εισάγουν σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες μαθήματα που προάγουν την κριτική και αναλυτική σκέψη του εκπαιδευόμενου, χρειάζεται να εντάξουν τις νέες τεχνολογίες στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα και να εκσυγχρονίζονται συνεχώς οι υποδομές και τα προγράμματα σπουδών τους, έχοντας ως γνώμονα τις αλλαγές που συντελούνται στην εκάστοτε κοινωνία και αγορά εργασίας. Ακόμα, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι χρήσιμο να καλλιεργούν τις κοινωνικές και μαλακές δεξιότητες των εκπαιδευόμενων, να τους προσφέρουν νέες

⁶²⁹Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute, pp. 4-5.

⁶³⁰Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute, p. 8.

εμπειρίες που έχουν αντίκτυπο στη σύγχρονη ζωή και είναι καλό επίσης να οδηγούν τους εκπαιδευόμενους να επεξεργάζονται και να προσεγγίζουν τη νέα γνώση που τους μεταδίδεται με διαθεματικό τρόπο, δηλαδή να εξετάζουν ένα ζήτημα από πολλές πλευρές και να έχουν την ικανότητα να εμπλέκουν διαφορετικά επιστημονικά αντικείμενα και δεξιότητες έως ότου σχηματίσουν την άποψή τους.⁶³¹

Σύμφωνα με τον Μπίκο, ο σύγχρονος εργαζόμενος οφείλει να είναι πολυδύναμος – πολυλειτουργικός, δηλαδή πρέπει να επιλύει προβλήματα, να συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και να ανταποκρίνεται στις συνεχείς αλλαγές της αγοράς εργασίας και της παραγωγής μέσα από τη συμμετοχή του σε προγράμματα δια βίου επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.⁶³² Ο σύγχρονος εργαζόμενος έρχεται συχνά αντιμέτωπος με την πίεση για την ετοιμότητα της αλλαγής, της νέας ειδίκευσης ή των διαδοχικών ειδিকেύσεων. Αυτή η ετοιμότητα για γρήγορη προσαρμογή θεωρείται δεδομένη για τους νέους ανθρώπους. Ακόμα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια διασάλευση της ιεραρχικής πυραμίδας. Άτομα μεγάλης ηλικίας που διαθέτουν επαγγελματική εμπειρία, λόγω της αδυναμίας απόκτησης των νέων σύγχρονων δεξιοτήτων δεν προτιμούνται σε διοικητικές-οργανωτικές θέσεις εργασίας. Αντίθετα, προσλαμβάνονται σε υψηλά υφιστάμενες θέσεις εργασίας άτομα νεαρής ηλικίας που ωστόσο η σταδιοδρομία τους είναι επισφαλής. Το βασικό κριτήριο για την κάθετη ή οριζόντια επαγγελματική τους κινητικότητα είναι η απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων. Η θεμελιώδης απαίτηση από τον εργαζόμενο της σύγχρονης εποχής είναι να παρουσιάζει ενδιαφέρον για τη μάθηση, αλλά και να μπορεί να μάθει κάτι που ήδη γνωρίζει με διαφορετικό τρόπο.⁶³³

Στον χώρο των επιχειρήσεων, οι επιχειρηματίες οφείλουν να ενημερώνονται για τις αλλαγές και να προσαρμόζουν τις επιχειρηματικές τους στρατηγικές και πολιτικές με βάση τις μελλοντικές ανάγκες. Ακόμα, οι επιχειρηματίες είναι ανάγκη να προσεγγίζουν ταλέντα και να εξασφαλίζουν στο εργατικό δυναμικό που απασχολούν ότι θα του παρέχουν ευκαιρίες πρόσβασης σε προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης δια βίου, με σκοπό να γίνουν οι εργαζόμενοί τους πιο αποδοτικοί και να αισθάνονται και οι ίδιοι ότι προσφέρουν, δε μένουν στατικοί ως

⁶³¹Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute, p. 13.

⁶³²Μπίκος, Κ. (2012). *Ζητήματα Παιδαγωγικής που θέτουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, σελ. 38.

⁶³³Μπίκος, Κ. (2012). *Ζητήματα Παιδαγωγικής που θέτουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, σελ. 41-43.

προς την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων και ολοκληρώνονται πνευματικά και επαγγελματικά. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών οφείλουν να εντοπίζουν τις επικείμενες αλλαγές, να λαμβάνουν αποφάσεις και να είναι έτοιμοι να παρέχουν στους πολίτες τους την κατάλληλη εκπαίδευση και συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση που θα τους εξασφαλίσει ένα υγιές και βιώσιμο εργασιακό και προσωπικό μέλλον.⁶³⁴

Οι νέες τεχνολογίες έχουν αλλάξει τη φύση της εργασίας παγκοσμίως. Οι εξελίξεις στην ρομποτική και στην τεχνητή νοημοσύνη έχουν οδηγήσει σε αλλαγές στον χώρο εργασίας της βιομηχανίας και της παροχής υπηρεσιών. Σε έρευνα που δημοσιεύτηκε στις 10 Ιουλίου του 2015 από το Pew Research Center και κλήθηκαν να απαντήσουν πολίτες από δέκα χώρες φάνηκε ότι αρκετοί θεωρούν ότι τα ρομπότ και οι υπολογιστές θα αντικαταστήσουν τη δουλειά που γίνεται από τους ανθρώπους. Τα αποτελέσματα της έρευνας φαίνονται στον παρακάτω πίνακα 7:⁶³⁵

Πίνακας 7: Αποτελέσματα Έρευνας

Χώρες	Θα συμβεί	Δεν θα συμβεί
Ελλάδα	52%	39%
Ιαπωνία	28%	61%
Καναδάς	32%	52%
Αργεντινή	40%	42%
Πολωνία	24%	55%
Βραζιλία	18%	61%
Νότια Αφρική	46%	28%
Ιταλία	26%	47%
Ουγγαρία	18%	48%
Αμερική	15%	50%

Πηγή: Wike & Stokes (2018)

⁶³⁴Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute, p. 13.

⁶³⁵Wike, R. & Stokes, B. (13-09-2018). In *Advanced and Emerging Economies Alike, Worries About Job Automation*. Retrieved at 01-04-2022, from <https://www.pewresearch.org/global/2018/09/13/in-advanced-and-emerging-economies-alike-worries-about-job-automation/>

Οι πολίτες της Ελλάδας, της Αργεντινής και της Νοτίου Αφρικής, όπως φαίνεται και από τον παραπάνω πίνακα 7 θεωρούν ότι στο άμεσο μέλλον τα ρομπότ και οι νέες τεχνολογίες θα αντικαταστήσουν τους ανθρώπους σε ορισμένες δουλειές. Στην Ιαπωνία και στην Αμερική ήδη έχουν ενταχθεί τα ρομπότ σε θέσεις εργασίας, διότι τα εργασιακά καθήκοντα ολοκληρώνονται αυτόματα, αποτελεσματικά και με λιγότερο κόστος. Για να αποκτήσουν οι πολίτες των χωρών παγκοσμίως εμπιστοσύνη και για να αποδεχτούν τις νέες τεχνολογίες είναι απαραίτητη η συνεργασία ορισμένων δρώντων. Οι εκπρόσωποι της κυβέρνησης πρέπει να βοηθήσουν τους εργαζόμενους να προσαρμοστούν στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ η Δανία δίνει το 3,22% του προϋπολογισμού της σε ενεργές και παθητικές πολιτικές στην αγορά εργασίας, η Γερμανία το 1,45% και η Αμερική το 0,27%.⁶³⁶

Μέσα από την εκπαίδευση δίνεται η δυνατότητα επίσης της εξοικείωσης των ανθρώπων με τη χρήση των νέων τεχνολογιών στον χώρο εργασίας. Αρκετές χώρες, εκτός από την Ιαπωνία θεωρούν ότι το εκπαιδευτικό σύστημα έχει τη μεγαλύτερη ευθύνη για τη σωστή προετοιμασία και τη μετάβαση των πολιτών στην αγορά εργασίας, καθώς και για την παροχή κατευθυντήριων γραμμών σχετικών με τις μελλοντικές θέσεις εργασίας. Ορισμένοι θεωρούν ότι ο κάθε πολίτης είναι υπεύθυνος για τη σωστή του προετοιμασία και ένταξη στην αγορά εργασίας.⁶³⁷

Οι γενιές των ανθρώπων στη σύγχρονη εποχή χωρίζονται στους μιλένιας (4-21 ετών), τη γενιά X (22-33 ετών), τους μπέιμπι μπουμ (34-52 ετών), τους μεταξύ (53-65 ετών) και τους ανθρώπους του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, οι οποίοι είναι 66 ετών και άνω.⁶³⁸ Οι Eberhard και άλλοι μελετητές στην αγορά εργασίας των αναπτυσσόμενων χωρών μπορούν να εντοπίσουν πέντε ξεχωριστές γενιές. Είναι οι παραδοσιακοί (1920-1945), οι μπέιμπι μπούμερς (1946-1960), η γενιά X (1960-1980), η γενιά Y (1980-1990) και η γενιά Z (1990 έως σήμερα).⁶³⁹ Οι τεχνολογικές

⁶³⁶Wike, R. & Stokes, B. (13-09-2018). In Advanced and Emerging Economies Alike, Worries About Job Automation. Retrieved at 01-04-2022, from <https://www.pewresearch.org/global/2018/09/13/in-advanced-and-emerging-economies-alike-worries-about-job-automation/>

⁶³⁷Wike, R. & Stokes, B. (13-09-2018). In Advanced and Emerging Economies Alike, Worries About Job Automation. Retrieved at 01-04-2022, from <https://www.pewresearch.org/global/2018/09/13/in-advanced-and-emerging-economies-alike-worries-about-job-automation/>

⁶³⁸Cobert, R. (2005). 21st century jobs. *Economic Development Journal*, pp. 34- 39, p. 34.

⁶³⁹Eberhard, B., Podio, M., Alonso, A., Radovica, E., Avotina, L., Peiseniece, L., Sendon, M., Lozano, A. & Sole-Pla, J. (2017). Smart work: The transformation of the labour market due to

εξελίξεις θα δημιουργήσουν νέες μορφές απασχόλησης και νέα ψηφιακά εργαλεία που θα διευκολύνουν τους επιχειρηματίες, θα βελτιώσουν τον ανταγωνισμό, την αποδοτικότητα και θα εξυπηρετήσουν την ανάπτυξη και την προσαρμογή του σύγχρονου ανθρώπου -εργαζόμενου στα νέα δεδομένα. Η ικανότητα ενός ατόμου να βρει ή να διατηρήσει μια θέση εργασίας σε ένα κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον ονομάζεται “απασχολησιμότητα”. Η απασχολησιμότητα ενός ατόμου εξετάζεται έμμεσα μέσα από την αξιοποίηση ορισμένων προαποφασισμένων δεικτών, όπως είναι τα προσόντα, η επαγγελματική εμπειρία, η κινητικότητα και οι προτάσεις για απασχόληση.⁶⁴⁰ Το αίτημα για δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής σταδιοδρομίας είναι ξεκάθαρο. Η εκπαίδευση για τον εργασιακό στίβο είναι χρήσιμο να ξεκινάει από τη σχολική ηλικία. Είναι σημαντικό να καλλιεργούνται στους μαθητές οι ικανότητες για μάθηση, για κατανόηση, κριτική σκέψη και αναστοχασμό. Έπειτα, ως εκπαιδευόμενοι πρέπει να έρχονται σε επαφή με το γνωστικό αντικείμενο των ακαδημαϊκών σπουδών τους μέσα από την εκπόνηση πρακτικής άσκησης σε επιχειρήσεις και σε οργανισμούς ιδιωτικού ή δημόσιου δικαίου. Η πρώτη δουλειά είναι σημαντική για τον νεοεισερχόμενο στην αγορά εργασίας, αφού μαθαίνει να ντύνεται κατάλληλα, να ολοκληρώνει σύνθετα καθήκοντα, να σχηματίζει κοινωνικές σχέσεις, να αναπτύσσει την υπευθυνότητα και την αυτοπεποίθηση και ξεκινάει να διεκδικεί νέες θέσεις εργασίας, οι οποίες θα έχουν καλύτερες απολαβές και θα ενισχύουν το επαγγελματικό του κύρος και το ανθρώπινο του κεφάλαιο.⁶⁴¹

Στο μέλλον, οι θέσεις εργασίας που καλύπτονταν από άτομα χωρίς δεξιότητες ή από άτομα με λίγες δεξιότητες θα εξαφανιστούν. Τα άτομα θα χρειαστεί να διαθέτουν υψηλές γνώσεις και πρακτική εμπειρία για να εξελιχθούν επαγγελματικά, να αναπτυχθούν οικονομικά, κοινωνικά και προσωπικά. Οι κλάδοι που θα προσφέρουν τις περισσότερες θέσεις εργασίας θα είναι η υγεία, η τεχνολογία, η αυτοαπασχόληση και υπηρεσίες που αφορούν το κοινωνικό σύνολο. Στον τομέα της υγείας θα υπάρξουν θέσεις εργασίας στη διοίκηση, στην οδοντιατρική, στην ψυχική και

the fourth industrial revolution (4.0), *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(3), pp. 47-66. Eastern Macedonia and Thrace Institute of Technology, Kavala. ISSN 2408-0101, p. 48.

⁶⁴⁰Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 6.

⁶⁴¹Cobert, R. (2005). 21st century jobs. *Economic Development Journal*, pp. 34- 39, pp. 35-36.

σωματική υγεία και θέσεις βοηθητικού προσωπικού, όπως νοσοκόμοι και στην εξυπηρέτηση ατόμων της τρίτης ηλικίας ή με μετάβαση στο σπίτι του ασθενή. Στον τομέα της τεχνολογίας θα δημιουργηθούν θέσεις εργασίας στη μηχανική, στη βιοτεχνολογία, στην ανάλυση δεδομένων και στην πληροφορία. Στην αυτοαπασχόληση θα προωθηθούν οι θέσεις εργασίας που αφορούν τα οικονομικά, όπως οι λογιστές, οι ασφαλιστές, οι νομικές επιστήμες, η διοίκηση του ανθρώπινου δυναμικού, οι πωλήσεις προϊόντων και υπηρεσιών, με έμφαση στην παραγωγή τροφίμων και έτοιμων εδεσμάτων και τα άτομα που αναλαμβάνουν τις δημόσιες σχέσεις και την ψηφιακή διαφήμιση μιας επιχείρησης. Τέλος, στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών θα δημιουργηθούν θέσεις εργασίας στην εκπαίδευση, στην τοπική και εθνική άσκηση πολιτικής και στις υπηρεσίες που αφορούν την προστασία των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου.⁶⁴²

Το μέλλον της κάθε θέσης εργασίας, αλλά και του κάθε κλάδου ανθρώπινης δραστηριοποίησης εξαρτάται από τις τάσεις που συναντιούνται στην παγκόσμια αγορά εργασίας. Ωστόσο, διαμορφώνεται και σχεδιάζεται από κοινού με τις ιδιαίτερες ανάγκες της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας, το ανθρώπινο δυναμικό της, τις πλουτοπαραγωγικές πηγές και την τεχνογνωσία που διαθέτει. Οι φορείς χάραξης πολιτικής και οι εκπρόσωποι των εθνικών κυβερνήσεων οφείλουν να έχουν στενή επαφή με τα ακαδημαϊκά ιδρύματα, τους κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς οργανισμούς, τους τοπικούς οργανισμούς και τους πολίτες, προκειμένου να συντονίζεται κάθε δράση παρακολούθησης της παγκόσμιας αγοράς εργασίας και της οικονομίας κατ' επέκταση, καθώς και για την ύπαρξη προβλέψεων –σχετικών με τα μελλοντικά επαγγέλματα και τον αντίκτυπο αυτών στο κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό γίνεσθαι. Η λύση για την ανεργία της σύγχρονης εποχής είναι η ενασχόληση με τις νέες τεχνολογίες, ωστόσο δεν έχει μελετηθεί επαρκώς το τι θα συμβεί αν κορεστούν τα επαγγέλματα στον τεχνολογικό τομέα.⁶⁴³

6.1.2. Ψηφιακός Μετασχηματισμός και Σύγχρονη Αγορά Εργασίας

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός είναι σημαντικός για τον εκσυγχρονισμό της σύγχρονης αγοράς εργασίας. Ψηφιακός μετασχηματισμός είναι η διαδικασία της

⁶⁴²Cobert, R. (2005). 21st century jobs. *Economic Development Journal*, pp. 34- 39, pp. 36-37.

⁶⁴³Cobert, R. (2005). 21st century jobs. *Economic Development Journal*, pp. 34- 39, p. 39.

μετατροπής μιας πληροφορίας στη γλώσσα των υπολογιστών. Ακόμα, ο ψηφιακός μετασχηματισμός αφορά την ένταξη των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας σε όλες τις εκφάνσεις του χώρου της εργασίας, της προσωπικής και της κοινωνικής ζωής. Οι νέες τεχνολογίες περιλαμβάνουν το σκληρό λογισμικό και το μαλακό. Στο σκληρό λογισμικό συγκαταλέγονται οι υπολογιστές, τα κινητά τηλέφωνα, τα τάμπλετ και όλα τα εξωτερικά εξαρτήματα ενός υπολογιστή, καθώς και οι συσκευές που συνδέονται ασύρματα ή ενσύρματα με αυτόν. Το μαλακό λογισμικό είναι τα προγράμματα ενός υπολογιστή και οι εφαρμογές που μπορούν να εγκατασταθούν σε έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή ή σε ένα κινητό τηλέφωνο. Ο όρος “ψηφιακός μετασχηματισμός” είναι στενά συνδεδεμένος με τις νέες τεχνολογίες. Πρόκειται για έναν όρο που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια και σηματοδοτεί το πέρασμα στη χρήση των έξυπνων τεχνολογιών, την ανάλυση μεγάλων δεδομένων, τις κρυπτογραφημένες υπηρεσίες, τη χρήση αλγορίθμων, τον σχηματισμό διαδικτυακών κοινωνικών ιστών, το διαδίκτυο των πραγμάτων και την τεχνητή νοημοσύνη.⁶⁴⁴

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός αποτελεί βασική προτεραιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προωθεί δράσεις που ενισχύουν την αξιοποίηση των νέων ψηφιακών τεχνολογιών, στηρίζει τους πολίτες στη διαδικασία απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων και υποστηρίζει την ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022) ο ψηφιακός μετασχηματισμός είναι η διείσδυση των ψηφιακών τεχνολογιών στις επιχειρήσεις και ο αντίκτυπος των τεχνολογιών στην κοινωνία. Οι νέες τεχνολογίες, όπως το διαδίκτυο των πραγμάτων, το υπολογιστικό νέφος και η τεχνητή νοημοσύνη μπορούν να εξυπηρετήσουν τη βελτιστοποίηση των διαδικασιών παραγωγής, τη μείωση της περιβαλλοντικής μόλυνσης και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων λόγω της διάθεσης νέων υπηρεσιών και προϊόντων.⁶⁴⁵

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός εξυπηρετεί την οικονομική ανάπτυξη, την παραγωγικότητα και τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και παγκοσμίως. Παράλληλα, δημιουργεί στον σύγχρονο άνθρωπο την ανάγκη για περαιτέρω εξειδίκευση, επανακατάρτιση, αλλαγή

⁶⁴⁴Cole, M. (2021). *Digital automation and the future of work*. Academia: European Parliamentary Research Service, p. 8.

⁶⁴⁵Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022). Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/priorities/psifiakos-metaschimatismos-tis-ee/20210414STO02010/psifiakos-metaschimatismos-simasia-ofeli-kai-politiki-tis-ee>

επαγγελματικής σταδιοδρομίας και απόκτηση νέων δεξιοτήτων –ανταποκρινόμενων στις σύγχρονες, μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της κοινωνίας, της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Οι δεξιότητες κατανέμονται στις γνωστικές και στις μη γνωστικές. Στις γνωστικές δεξιότητες ανήκουν η αριθμητική, η ανάγνωση, η γραφή και ο ψηφιακός γραμματισμός. Στις μη γνωστικές δεξιότητες, οι οποίες αναπτύσσονται ραγδαία είναι η ικανότητα της προσαρμογής, η επικοινωνία και η συνεργασία, η κριτική ικανότητα, η δημιουργικότητα, το επιχειρηματικό πνεύμα, η λήψη πρωτοβουλιών και αποφάσεων, η συναισθηματική νοημοσύνη, η ψυχική ανθεκτικότητα και η ετοιμότητα για απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων δια βίου.⁶⁴⁶

Μια άλλη προσέγγιση συλλαμβάνει τον ψηφιακό μετασχηματισμό ως μια διαδικασία κατά την οποία χρησιμοποιούνται οι νέες τεχνολογίες, όπως οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, το διαδίκτυο, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες, τα ρομπότ, τα μεγάλα δεδομένα, τα κινητά τηλέφωνα και άλλες έξυπνες συσκευές και εφαρμογές που λειτουργούν με βάση την τεχνητή νοημοσύνη, με σκοπό τη δημιουργία νέων ή την τροποποίηση των υπαρχουσών διαδικασιών για την παραγωγή προϊόντων και την παροχή υπηρεσιών. Μέσω αυτής της διαδικασίας επωφελούνται οι επιχειρηματίες, εξυπηρετούνται με καλύτερο τρόπο οι ανάγκες των καταναλωτών και μακροπρόθεσμα ενισχύεται η κρατική οικονομία και δημιουργείται μια ισχυρή αγορά εργασίας. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχει ως απότοκο αρκετές θέσεις εργασίας να εξαφανιστούν, αλλά να δημιουργηθούν νέες. Οι πρώτες θέσεις που θα εξαφανιστούν εξαιτίας της αυτοματοποίησης των διαδικασιών είναι οι υποστηρικτικές θέσεις εργασίας στις εταιρείες, οι υπάλληλοι γραφείου και γενικότερα θέσεις εργασίας που απαιτούν την ολοκλήρωση εύκολων, καθημερινών καθηκόντων. Το ζήτημα που θα προκύψει είναι η μικρότερη απορρόφηση στην αγορά εργασίας ατόμων, τα οποία δε διαθέτουν υψηλές δεξιότητες και γνώσεις και κυρίως ψηφιακές δεξιότητες, αφού οι περισσότερες θέσεις εργασίας που θα δημιουργηθούν λόγω της ένταξης των νέων τεχνολογιών στον χώρο της εργασίας θα αφορούν τον τεχνολογικό τομέα. Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2019, 8 στους 10 επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δήλωσαν ότι δυσκολεύονται να βρουν εργαζόμενους που να καλύπτουν τις θέσεις εργασίας που προσφέρουν, ενώ 6 στους

⁶⁴⁶Morandini, M., Thysen, A. & Vandeplass, A. (2020). Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough? *European Economy Economic Briefs*, 54, pp. 1- 21, p. 1.

10 επιχειρηματίες τονίζουν ότι αυτή η ανεπάρκεια σε εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό δημιουργεί μια τροχοπέδη στην προσέγγιση επενδύσεων στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁶⁴⁷

Οι STEM δεξιότητες και οι ψηφιακές δεξιότητες θεωρούνται σημαντικές. Η ανάγκη απόκτησης από το εργατικό δυναμικό των συγκεκριμένων δεξιοτήτων ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του 2000 και η ζήτησή τους αυξάνεται συνεχώς λόγω της δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας στον τεχνολογικό τομέα. Οι δεξιότητες διακρίνονται στις γνωστικές, στις μη γνωστικές και στις τεχνικές δεξιότητες. Οι τεχνικές δεξιότητες κατέχουν σημαντικό ρόλο στην καινοτομία που συναντάται στον τομέα της εξυπηρέτησης. Η Ευρώπη οφείλει να βελτιώσει την εμφάνισή της σε ανθρώπινο κεφάλαιο για τη μετάβαση σε μια ψηφιακή οικονομία και κοινωνία. Αυτή τη στιγμή βρίσκεται κάτω από τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, όπως η Νορβηγία, η Κορέα, η Ισλανδία, ο Καναδάς, η Κίνα, η Αμερική, η Ιαπωνία και η Αυστραλία. Περισσότερο από το 40% των Ευρωπαίων πολιτών δεν έχουν ούτε τις βασικές ψηφιακές δεξιότητες.⁶⁴⁸

Για να είναι επιτυχημένος ο σύγχρονος εργαζόμενος πρέπει να έχει τόσο γνωστικές, όσο και μη γνωστικές δεξιότητες. Η απόκτηση προηγμένων δεξιοτήτων ενδυναμώνει το άτομο και εξυπηρετεί τη δυνατότητα της επιλογής της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας, καθώς και την επιλογή θέσεων εργασίας με καλύτερες απολαβές και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Η απόκτηση γνωστικών δεξιοτήτων συγκεκριμένα έχει συσχετιστεί με την υγεία, την εμπιστοσύνη σε άλλα άτομα, την ενασχόληση με την πολιτική επιστήμη και την ενεργή κοινωνική, πολιτική και οικονομική δραστηριοποίηση. Οι κοινωνίες που αποτελούνται από ένα καλά καταρτισμένο εργατικό δυναμικό είναι πιο εύκολο να αντέξουν στις μεταβάσεις και στους αστάθμητους παράγοντες. Η πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση και σε αποτελεσματικά εκπαιδευτικά προγράμματα μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, κυρίως όταν οι παρεμβάσεις γίνονται από την παιδική ηλικία και καλλιεργείται η ανάγκη για δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση. Η προσοχή των εκπαιδευτικών προγραμμάτων δεν πρέπει να επιμεριστεί στην καλλιέργεια μόνο των γνωστικών δεξιοτήτων, αλλά και των μη γνωστικών

⁶⁴⁷Morandini, M., Thysen, A. & Vandeplass, A. (2020). Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough? *European Economy Economic Briefs*, 54, pp. 1- 21, p. 3.

⁶⁴⁸Morandini, M., Thysen, A. & Vandeplass, A. (2020). Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough? *European Economy Economic Briefs*, 54, pp. 1- 21, p. 3.

δεξιοτήτων. Η επένδυση σε υψηλής ποιότητας και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και κατάρτιση είναι σημαντική.⁶⁴⁹

Τα άτομα που καταρτίζονται και εκπαιδεύονται δια βίου είναι πιο παραγωγικά, ιδίως αν η θέση εργασίας που θα καλύψουν ταιριάζει με τις δεξιότητές τους. Η επένδυση στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση πρέπει να στηρίζεται τόσο από δημόσιους, όσο και από ιδιωτικούς οικονομικούς πόρους. Οι επιχειρηματίες οφείλουν να μεριμνούν για την επανακατάρτιση και τη δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση των εργαζόμενων τους. Η πρόσβαση στην αγορά εργασίας χρειάζεται να είναι ελεύθερη, να δίνει την ευκαιρία της ανακάλυψης των ταλέντων και των δεξιοτήτων των εργαζόμενων, να δημιουργούνται ευκαιρίες που θα δίνουν έμφαση στη συμπερίληψη των ανειδίκευτων και των ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται να λειτουργήσει ως πόλος έλξης χαρισματικών ανθρώπων που θα συμβάλλουν στη δημιουργία μιας ισχυρής αγοράς εργασίας. Ακόμα, πρέπει να περιορίσει τις διαρροές εγκεφάλων μέσα από τη διευκόλυνση των μετακινήσεων εντός των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και να χρησιμοποιήσει στον μέγιστο βαθμό τις δεξιότητες των ανθρώπων που είναι πολιτικοί πρόσφυγες ή έχουν μεταναστεύσει σε κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁶⁵⁰

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός είναι συνδεδεμένος με τον αυτοματισμό των διαδικασιών στον χώρο εργασίας, έχοντας να προσδώσει πολλά πλεονεκτήματα. Εκτός από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στον χώρο του αυτοματισμού και των νέων τεχνολογιών, έχουν δημιουργηθεί και πιο σύνθετα εργασιακά καθήκοντα στις υπάρχουσες θέσεις εργασίας, τα οποία χρήζουν την πρόσληψη εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού για τη λύση τους. Οι μορφές απασχόλησης που δημιουργεί ο αυτοματισμός χαρακτηρίζονται ως “έξυπνα επαγγέλματα” και μειώνεται η απασχόληση των εργαζομένων με καθημερινά, εύκολα εργασιακά καθήκοντα. Για την απασχόληση ενός ατόμου σε κάποιο έξυπνο επάγγελμα είναι απαραίτητη η απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων, η κατάρτιση των μαλακών και των κοινωνικών δεξιοτήτων, η ικανότητα της επίλυσης σύγχρονων και σύνθετων ζητημάτων, η κατοχή ακαδημαϊκών τίτλων σπουδών και αναγνωρισμένων πιστοποιητικών συμμετοχής σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης και

⁶⁴⁹Morandini, M., Thyssen, A. & Vandeplass, A. (2020). Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough? *European Economy Economic Briefs*, 54, pp. 1- 21, pp. 11-12.

⁶⁵⁰Morandini, M., Thyssen, A. & Vandeplass, A. (2020). Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough? *European Economy Economic Briefs*, 54, pp. 1- 21, p. 12.

κατάρτισης. Η πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση συνδράμει στην κάλυψη αυτών των νέων θέσεων εργασίας από το κατάλληλο ανθρώπινο εργατικό δυναμικό. Στο μέλλον, τα ανειδίκευτα άτομα και τα άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο θα αναγκαστούν να επανακαταρτιστούν ή θα χάσουν την απασχόλησή τους και θα αντικατασταθούν από ηλεκτρικές μηχανές ή ρομπότ. Σε πολλά επαγγέλματα έχει επέλθει ήδη ο ψηφιακός μετασχηματισμός και ιδιαίτερα κατά το ξέσπασμα της πανδημίας COVID -19.⁶⁵¹

Υπολογίζεται ότι 400 εκατομμύρια εργαζόμενοι θα αντικατασταθούν από τις μηχανές και τα ρομπότ από το 2016-2030. Το 30% των δραστηριοτήτων και το 60% των επαγγελμάτων θα αυτοματοποιηθούν. Μια έρευνα του Cedefop σχετική με την απασχολησιμότητα και τις δεξιότητες ανέδειξε ότι το 14% των θέσεων εργασίας κινδυνεύουν να εξαφανιστούν από τους αλγόριθμους των υπολογιστών. Οι δουλειές που είναι πιο εύκολο να εξαφανιστούν είναι οι απλές και υποστηρικτικές και αυτές που δεν απαιτούν μετασχηματίζουσες και διαπροσωπικές δεξιότητες.⁶⁵² Μέχρι το 2022, το 54% των εργαζομένων θα χρειάζεται να έχει αποκτήσει καινούριες δεξιότητες και κυρίως τις ψηφιακές δεξιότητες, προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες που προκύπτουν από την επέκταση του αυτοματισμού σε όλους τους κλάδους και τους χώρους εργασίας.⁶⁵³

Η επιρροή του αυτοματισμού στην αγορά εργασίας εξαρτάται από την κοινωνικοοικονομική δομή της κάθε χώρας, από τα χρηματικά ποσά που διαθέτει για τις νέες τεχνολογίες και για την παροχή ποιοτικής εκπαίδευσης. Το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας πρέπει να προσανατολιστεί περισσότερο στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων και βασικών γνώσεων προγραμματισμού από τη σχολική ηλικία. Τα ρομπότ και οι μηχανές δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τους εργαζόμενους που διαθέτουν προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες, κριτική και δημιουργική σκέψη και συναισθηματική νοημοσύνη.⁶⁵⁴ Στον παρακάτω πίνακα 8 παρουσιάζεται σε ποσοστά επί τοις εκατό, ο αριθμός των κενών θέσεων εργασίας στις

⁶⁵¹Badet, J. (2021). AI, Automation and New Jobs. *Open Journal of Business and Management*, 9, pp. 2.452-2.463, p. 2.452.

⁶⁵²Badet, J. (2021). AI, Automation and New Jobs. *Open Journal of Business and Management*, 9, pp. 2.452-2.463, p. 2.454.

⁶⁵³Badet, J. (2021). AI, Automation and New Jobs. *Open Journal of Business and Management*, 9, pp. 2.452-2.463, p. 2.457.

⁶⁵⁴Badet, J. (2021). AI, Automation and New Jobs. *Open Journal of Business and Management*, 9, pp. 2.452-2.463, pp. 2.460-2.461.

χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι κενές θέσεις εργασίας προέκυψαν λόγω της πανδημίας Covid-19 και της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων. Οι κενές θέσεις εργασίας αφορούν τους τομείς της βιομηχανίας, της κατασκευής και της παροχής υπηρεσιών. Σε όλες τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρατηρείται μια αύξηση των κενών θέσεων εργασίας από το 2020 και μετά.

Πίνακας 8: Ποσοστό (%) των κενών θέσεων εργασίας ανά χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ανά έτος

Χώρα	2019	2020	2021	2022
Αυστρία	3,0	2,6	4,0	4,8
Βέλγιο	3,4	2,9	4,7	5,0
Βουλγαρία	0,8	0,7	0,7	0,9
Γαλλία	n/a	n/a	n/a	n/a
Γερμανία	3,3	3,0	3,9	4,5
Δανία	n/a	n/a	n/a	n/a
Ελλάδα	0,5	0,3	0,7	1,2
Εσθονία	1,8	1,5	1,8	2,1
Ιρλανδία	0,9	0,9	1,4	1,6
Ισπανία	0,7	0,5	0,7	0,9
Ιταλία	1,1	0,8	1,7	2,3
Κροατία	1,2	1,0	1,5	1,7
Κύπρος	1,3	1,3	2,4	2,7
Λετονία	3,0	1,9	3,0	2,9
Λιθουανία	1,3	1,2	1,8	2,0
Λουξεμβούργο	1,5	1,5	2,2	2,7
Μάλτα	2,2	1,7	2,3	2,7
Ολλανδία	3,2	2,5	4,2	5,1
Ουγγαρία	2,4	2,0	2,5	3,0
Πολωνία	1,0	0,7	1,1	1,2

Πορτογαλία	0,9	0,7	1,0	1,4
Ρουμανία	1,0	0,7	0,9	0,9
Σλοβακία	1,0	0,7	0,9	1,0
Σλοβενία	2,0	1,5	2,5	3,3
Σουηδία	1,9	1,6	2,5	3,6
Τσεχία	5,9	5,0	4,9	4,9
Φινλανδία	1,6	1,5	2,5	3,0

Πηγή: Eurostat (2023)

Συγκεκριμένα για το 2021 στην Ευρώπη τα 32.393 εκατομμύρια του εργατικού δυναμικού αποτελούσαν οι νέοι κάτω των 30 ετών. Κάλυπταν περίπου το 17% του συνολικού πληθυσμού που εργάζεται. Οι νέοι μέχρι και σήμερα έρχονται αντιμέτωποι με την αναντιστοιχία δεξιοτήτων, τον περιορισμένο αριθμό των διαθέσιμων θέσεων εργασίας, την κακοπληρωμένη και άνιση απασχόληση.⁶⁵⁵ Στους παρακάτω πίνακες θα παρουσιαστούν σε ποσοστά επί τοις εκατό οι νέοι κάτω των 30 ετών για το έτος 2021. Στον πρώτο πίνακα 9 αναφέρονται οι νέοι, οι οποίοι δραστηριοποιούνται σε διάφορες θέσεις εργασίας που προσφέρονται από τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιζητούν να απασχολήσουν περισσότερους νέους και στον δεύτερο πίνακα 10 θα παρουσιαστούν οι προσφερόμενες θέσεις εργασίας στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που προτιμούνται και απευθύνονται περισσότερο σε νέους.

Πίνακας 9: Ποσοστά των νέων κάτω των 30 ετών που απασχολούνταν το 2021 σε θέσεις εργασίας που παρουσιάζουν αδυναμίες εύρεσης του κατάλληλου εργατικού δυναμικού

Επαγγέλματα	Ποσοστά νέων (%) κάτω των 30 ετών
Σερβιτόροι	44%
Οικοδόμοι	27%

⁶⁵⁵Brodolini, G for European Labour Authority (2023). Eures. Report on labour shortages and surpluses 2022. Luxembourg: Publications Office of the European Union, pp. 49-51.

Δημιουργοί Λογισμικού	25%
Πληροφορικοί, Μηχανικοί Αυτοκινήτων, Φυσιοθεραπευτές	24%
Μηχανικοί γεωργικών και βιομηχανικών συσκευών και εργαλείων	23%
Ζαχαροπλάστες	22%
Ηλεκτρολόγοι	21%
Τεχνίτες μετάλλου, Υδραυλικοί, Μάγειρες	20%
Νηπιαγωγοί, Εμπυχωτές, Τεχνικοί Σιδήρου, Μηχανικοί	19%
Ανειδίκευτοι Αναλυτές και Δημιουργοί Μαλακού Λογισμικού	18%
Αναλυτές Υπολογιστικών Συστημάτων, Κρεοπώλες, Ηλεκτρολόγοι Μηχανικοί, Οικιακοί Βοηθοί, Συγκολλητές, Ζωγράφοι	16%
Πολιτικοί Μηχανικοί	15%
Διαμεσολαβητές, Νοσοκόμοι, Περιβαλλοντολόγοι, Βοηθοί Ιατρικών Εργαστηρίων, Διακοσμητές	14%
Ψυχολόγοι	12%
Οδηγοί Μεγάλων Οχημάτων, Πάροχοι Ιατρικής Βοήθειας, Υπάλληλοι Καθαριότητας	9%
Οδηγοί Οχημάτων Δημόσιων Συγκοινωνιών	5%

Πηγή: European Labour Force Survey (special data extracts, p. 50)

Πίνακας 10: Ποσοστά των νέων κάτω των 30 ετών που απασχολούνταν το 2021 σε θέσεις εργασίας που παρουσιάζουν πλεόνασμα

Επαγγέλματα	Ποσοστά νέων (%) κάτω των 30 ετών
Υπάλληλοι Αποθήκης	52%
Ταμίες και Υπάλληλοι Ελέγχου Εισιτηρίων	37%
Υπάλληλοι Υποδοχής σε Ξενοδοχεία	32%
Βιβλιοθηκονόμοι, Πωλητές	28%
Υπεύθυνοι Δημοσίων Σχέσεων, Αρχιτέκτονες	27%
Βοηθοί Κουζίνας	26%
Βοηθοί Πακεταρίσματος, Γραφίστες, Υπάλληλοι Υποδοχής	25%
Αισθητικοί, Φύλαξη Παιδιών, Διαφημιστές	24%
Ξεναγοί, Δημοσιογράφοι	22%
Σχεδιαστές Προϊόντων	20%
Ανειδίκευτοι Εργάτες, Κοινωνιολόγοι, Ανθρωπολόγοι	19%
Φύλακες, Διακοσμητές	18%
Κοινωνικοί Λειτουργοί και Σύμβουλοι Σταδιοδρομίας	17%
Φωτογράφοι, Ταξιδιωτικοί Συνοδοί, Υπάλληλοι Γραμματειακής Υποστήριξης, Οδηγοί Ταξί	16%
Μουσικοί, Τραγουδιστές, Συνθέτες	15%
Προσωπικό Ασφαλείας, Υπάλληλοι Γενικών Καθηκόντων	13%
Μεταφραστές, Υπάλληλοι σε Διοικητικές Θέσεις, Επαγγελματίες Παίκτες Παιχνιδιών	11%
Υπάλληλοι Καθαριότητας	9%

Φύλακες κτιρίων	5%
Φιλόσοφοι, Ιστορικοί και Πολιτικοί Επιστήμονες	0%

Πηγή: European Labour Force Survey (special data extracts, p. 51)

6.1.3. Ανεργία των Νέων

Η ανεργία των νέων είναι ένα αρνητικό φαινόμενο, το οποίο έχει σοβαρές επιπτώσεις τόσο στο άτομο, όσο και στις κοινότητες, στις οικονομίες και στις κοινωνίες. Η ανεργία των νέων έχει σημειώσει πρωτόγνωρα ποσοστά. Τα ποσοστά δεν ήταν τόσο αυξημένα ούτε κατά την οικονομική κρίση του 1993. Πλέον, η μετάβαση από την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ή το σχολείο είναι πολύπλοκη και διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι περισσότεροι νέοι απασχολούνται για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε προσωρινές θέσεις εργασίας, σε απλήρωτη πρακτική άσκηση, σε θέσεις εργασίας με σύμβαση μερικής απασχόλησης και σε θέσεις εργασίας που δεν τους εξασφαλίζουν την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και κοινωνικής προστασίας.⁶⁵⁶

Οι στρατηγικές για την αντιμετώπιση ή τη μείωση της ανεργίας των νέων μπορούν να ταξινομηθούν με τους όρους πρόληψη, αποκατάσταση, επανένταξη. Στο επίπεδο της πρόληψης συναντιούνται οι παρεμβάσεις που μπορούν να γίνουν σε συνεργασία των εκπαιδευτικών, των πολιτικών, των επιχειρηματιών και άλλων αρμόδιων φορέων, προκειμένου να μην υπάρξει πλεθωρισμός εξειδικεύσεων και να υπάρχει μια αντιστοιχία θέσεων εργασίας και ζήτησης. Ακόμα, οι παρεχόμενες δεξιότητες και γνώσεις πρέπει να συμβαδίζουν με τις ανάγκες της εκάστοτε κοινωνίας. Στο δεύτερο στάδιο της αποκατάστασης είναι σημαντική η παροχή συμβουλευτικής βοήθειας στον άνεργο, η συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Αυτές διαχωρίζονται στις δεξιότητες διαχείρισης σταδιοδρομίας και στις δεξιότητες

⁶⁵⁶Hughes, D. & Borbely-Pecze, T. (2012). *Ανεργία των νέων: Μια Κρίση ανάμεσά μας – Ο ρόλος των πολιτικών της Δια Βίου Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού για την αντιμετώπιση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας* (μετάφραση ΕΟΠΠΕΠ). Φινλανδία: The European Lifelong Guidance Policy Network, pp. 6-8.

προσαρμογής της σταδιοδρομίας και θα εξυπηρετήσουν το τρίτο στάδιο που είναι η επανένταξη του ανέργου στην αγορά εργασίας.⁶⁵⁷

Η ανάπτυξη της τεχνητής νοημοσύνης συνδέεται με τον αυτοματισμό και την αντικατάσταση των εύκολων καθημερινών εργασιών, αλλά και με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Φημολογείται ότι η τεχνητή νοημοσύνη θα εξαφανίσει το 50% των υπαρχόντων θέσεων εργασίας μέχρι το 2025, προκαλώντας με αυτόν τον τρόπο μαζική ανεργία. Μέχρι το 2025 η τεχνητή νοημοσύνη και τα ρομπότ θα έχουν αντικαταστήσει στο 30% τις καθημερινές εργασίες. Η τεχνολογική επανάσταση ή αλλιώς η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση θα δημιουργήσει μια πληθώρα νέων υπηρεσιών, προϊόντων και βιομηχανιών. Ακόμα, θα αυξηθεί η απασχολησιμότητα στο ηλεκτρονικό εμπόριο, στις εναλλακτικές μορφές ενέργειας, στην πράσινη οικονομία, στο διαδίκτυο των πραγμάτων, στην κατασκευή και διακόσμηση έξυπνων σπιτιών, στον έλεγχο του κλίματος και στη δημιουργία έξυπνων αμαξιών. Οι νέες θέσεις εργασίας που αναφέρονται παραπάνω θα πρέπει να έχουν δημιουργηθεί μέχρι το 2030.⁶⁵⁸ Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση περικλείει ένα μεγάλο εύρος τεχνολογιών. Ερμηνεύεται ως ένα αυξανόμενο δίκτυο μηχανών, προϊόντων και ανθρώπων που συνδέονται μέσα από ψηφιακές πληροφορίες. Αυτές οι πληροφορίες προκύπτουν μέσα από την αλληλεπίδραση των ανθρώπων που σηματοδοτούν τον φυσικό κόσμο με τους υπολογιστές και άλλες τεχνολογικές μηχανές και εφαρμογές που ανήκουν στον εικονικό κόσμο. Επομένως, η τέταρτη τεχνολογική επανάσταση στηρίζεται στην αλληλεπίδραση των εικονικών με τα φυσικά περιβάλλοντα δραστηριοποίησης σε πολλούς επιμέρους τομείς και επιστημονικούς κλάδους.⁶⁵⁹

Οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μείωση της ανεργίας και την ομαλή ένταξη των νέων τεχνολογιών στον χώρο εργασίας πρότειναν στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και στους εκπροσώπους των εθνικών κυβερνήσεων ορισμένα μέτρα. Το 56% θεωρεί ότι πρέπει να προωθηθούν και να οργανωθούν προγράμματα

⁶⁵⁷Hughes, D. & Borbely-Pecze, T. (2012). *Ανεργία των νέων: Μια Κρίση ανάμεσά μας – Ο ρόλος των πολιτικών της Δια Βίου Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού για την αντιμετώπιση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας* (μετάφραση ΕΟΠΠΕΠ). Φινλανδία: The European Lifelong Guidance Policy Network, pp. 8-10.

⁶⁵⁸Halal, W., Kolber, J. & Davies, O. (2016). Forecasts of AI and Future Jobs in 2030: Muddling Through Likely, with Two Alternative Scenarios. *Journal of Futures Studies*, 21 (2), pp. 83-96, pp. 83-86.

⁶⁵⁹Inkermann, D., Schneider, D., Martin, N., Lembeck, H., Zhang, J. & Thiede, S. (2019). A framework to classify Industry 4.0 technologies across production and product development. *Science Direct*, 84, pp. 973-978, p. 973.

συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, τα οποία θα αφορούν τόσο την απόκτηση βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων, όσο και την καλλιέργεια και την ανάπτυξη μαλακών δεξιοτήτων, αλλά και προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων. Το 45% υποστηρίζει ότι πρέπει να δοθεί ενίσχυση στους επιχειρηματίες για να διοργανώσουν σε συνεργασία με τα ακαδημαϊκά ινστιτούτα προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης για το εργατικό τους δυναμικό, αλλά και για να ελαφρυνθούν και οι ίδιοι φορολογικά και να αποκτήσουν τον απαραίτητο τεχνολογικό εξοπλισμό και τις υποδομές που θα δημιουργήσουν ένα πρόσφορο έδαφος ψηφιακής μετεξέλιξης της παραδοσιακής επιχείρησής τους. Επιπλέον, το 37% επιθυμεί να μελετήσει περαιτέρω το πρόβλημα και να δημιουργήσει ένα σχέδιο δράσης, το 35% θέτει τους προσωπικούς του στόχους, το 33% επιθυμεί να ιδρύσει τη δική του επιχείρηση και ασκεί πίεση στην κυβέρνηση να τροποποιήσει τις πολιτικές απασχολησιμότητας και να αλλάξει κάποια πράγματα στο μέλλον, το 32% αρχίζει να λαμβάνει θέσεις ηγεσίας, με σκοπό να επιδιώξει κάποια αλλαγή στην αγορά εργασίας και το 18% ζητά να μειωθούν οι φόροι και οι περιορισμοί.⁶⁶⁰

Πίνακας 11: Τα ποσοστά ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών από το 2010 έως το 2023. Ο αριθμός των ανέργων εκφράζεται στο % της εργατικής δύναμης των νέων.

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Αυστρία	10%	9%	8%	9%	11%	8%	12%	10%	9%	8%	9%	9%	9%	8,5%
Βέλγιο	21%	18%	18%	23%	26%	20%	19%	21%	16%	15%	11%	14%	16%	16,2%
Βουλγαρία	23%	24%	28%	28%	26%	22%	19%	14%	12%	10%	12%	12%	15%	8,6%
Γαλλία	23%	23%	22%	26%	23%	24%	24%	22%	21%	19%	18%	22%	15%	17,4%
Γερμανία	9%	8%	8%	7%	8%	7%	7%	6%	6%	5%	5%	6%	6%	5,7%
Δανία	16%	15%	16%	14%	16%	12%	12%	12%	11%	11%	10%	12%	10%	11,2%
Ελλάδα	35%	38%	51%	57%	55%	49%	51%	46%	41%	40%	31%	36%	31%	28,9%
Εσθονία	28%	21%	21%	19%	19%	13%	18%	13%	9%	8%	8%	15%	18%	16,6%
Ιρλανδία	29%	29%	30%	28%	25%	22%	18%	15%	14%	12%	12%	16%	13%	10,4%

⁶⁶⁰Halal, W., Kolber, J. & Davies, O. (2016). Forecasts of AI and Future Jobs in 2030: Muddling Through Likely, with Two Alternative Scenarios. *Journal of Futures Studies*, 21 (2), pp. 83-96, p. 92.

Ισπανία	42%	43%	49%	55%	55%	50%	45%	41%	36%	34%	31%	38%	24%	29,6%
Ιταλία	28%	28%	31%	38%	43%	41%	39%	37%	32%	31%	28%	34%	25%	22,9%
Κροατία	33%	37%	38%	48%	46%	43%	34%	28%	25%	18%	17%	21%	16%	18%
Κύπρος	15%	18%	25%	35%	38%	34%	28%	25%	22%	18%	13%	19%	16%	18,7%
Λετονία	35%	31%	29%	23%	19%	15%	16%	18%	16%	13%	13%	14%	11%	17,5%
Λιθουανία	36%	33%	30%	21%	19%	18%	13%	14%	13%	11%	15%	11%	11%	13,7%
Λουξεμβούργο	14%	14%	18%	18%	17%	18%	18%	17%	14%	14%	18%	22%	13%	18,9%
Μάλτα	11%	15%	14%	10%	12%	9%	9%	12%	9%	10%	10%	8%	9%	9,6%
Ολλανδία	11%	10%	11%	12%	13%	11%	11%	9%	7%	6%	6%	9%	7%	7,8%
Ουγγαρία	26%	25%	28%	28%	22%	18%	14%	10%	10%	11%	10%	14%	11%	11,1%
Πολωνία	24%	24%	26%	27%	26%	22%	19%	15%	12%	11%	8%	13%	11%	12,1%
Πορτογαλία	28%	27%	35%	40%	35%	34%	29%	25%	21%	17%	19%	24%	21%	20,5%
Ρουμανία	22%	22%	22%	22%	24%	23%	20%	19%	16%	15%	17%	16%	21%	22,9%
Σλοβακία	34%	33%	34%	35%	32%	26%	24%	19%	18%	14%	16%	21%	10%	20,8%
Σλοβενία	14%	17%	17%	21%	21%	17%	16%	10%	9%	8%	10%	14%	10%	9,3%
Σουηδία	24%	22%	22%	23%	23%	21%	19%	17%	16%	20%	20%	25%	23%	21,2%
Τσεχία	17%	17%	19%	18%	18%	14%	10%	8%	6%	6%	5%	8%	7%	7,1%
Φινλανδία	20%	19%	19%	20%	20%	20%	20%	22%	17%	16%	19%	20%	16%	15,6%

Πηγή: Eurostat (2023)

6.1.4. Μελλοντικές Θέσεις Απασχόλησης

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Cedefop (2017) και την έρευνα που πραγματοποίησε το 2014 για τους εργαζόμενους στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ηλικίας 20-64, το μισό των θέσεων εργασίας στις προηγμένες οικονομικά χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενδέχεται να χαθεί λόγω του αυτοματισμού των διαδικασιών ή να μετασχηματιστεί ψηφιακά. Αρκετοί άνθρωποι θα χάσουν τη δουλειά τους εξαιτίας των ρομπότ και των μηχανών και άλλοι δεν θα είναι σε θέση να

επανακαταρτιστούν για να βρουν μια νέα θέση εργασίας στον τεχνολογικό τομέα ή δεν θα μπορούν να διαθέσουν οικονομικούς πόρους και χρόνο για να αποκτήσουν ψηφιακές δεξιότητες και να τις εντάξουν στην υπάρχουσα εργασία τους. Τα τελευταία πέντε χρόνια, 2015-2020 αρκετοί ενήλικες εργαζόμενοι παρατήρησαν αλλαγές στον κλάδο της εργασίας τους λόγω της ένταξης των νέων τεχνολογιών και των συνεχών τεχνολογικών εξελίξεων. Ορισμένοι κλάδοι βίωσαν εντονότερα τις αλλαγές. Παρατηρήθηκαν τεχνολογικές αλλαγές από το 27% των ατόμων που απασχολούνται σε κλάδους της φιλοξενίας και της εστίασης, το 31% σε κοινωνικές υπηρεσίες, το 35% στην οικοδομή, το 36% στο λιανεμπόριο και στις πωλήσεις, το 39% σε πολιτιστικές δραστηριότητες, το 39% στη γεωργία και στη δασοκομία, το 40% στις μεταφορές, το 43% στη δημόσια διοίκηση, το 45% στην εκπαίδευση ή την υγεία, το 49% στη μεταποίηση. Μεγαλύτερες τεχνολογικές εξελίξεις συνάντησαν οι εργαζόμενοι στους κλάδους της επιστημονικής έρευνας (51%), των οικονομικών (51%), της παροχής φυσικού αερίου, των εξορύξεων και του ηλεκτρισμού (51%) και των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (57%).⁶⁶¹

Αρκετές θέσεις εργασίας δεν θα χαθούν, αλλά θα μετασχηματιστούν ή θα αυτοματοποιηθούν. Οι εργαζόμενοι θα επανακαταρτιστούν με σκοπό να μειωθεί το ψηφιακό χάσμα. Οι πρώτες θέσεις εργασίας που θα αυτοματοποιηθούν είναι αυτές που έχουν υποστηρικτικό ρόλο στις επιχειρήσεις, όπως οι υπάλληλοι γραφείου. Μέχρι το 2025 υπολογίζεται ότι θα υπάρξουν μισό εκατομμύριο ακόμα νέες θέσεις εργασίας στον τομέα των νέων τεχνολογιών, καθώς προκύπτουν νέα επαγγέλματα και ειδικότητες. Ορισμένοι νέοι κλάδοι είναι η νανοτεχνολογία, η ψηφιακή διαφήμιση, η επιχειρηματική ανάλυση, το υπολογιστικό νέφος. Το ψηφιακό χάσμα εντοπίζεται εντονότερα στις γυναίκες, στους ηλικιωμένους, σε άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και στα άτομα που δεν καθίσταται υποχρεωτική η χρήση των νέων τεχνολογιών στην εργασία τους. Το 33% των εργαζομένων στον γεωργικό τομέα και το 25% των απασχολούμενων στις πωλήσεις και στη διαφήμιση δεν είναι απαραίτητο να έχουν ψηφιακές δεξιότητες.⁶⁶²

Ωστόσο, η απόκτηση ψηφιακών γνώσεων και δεξιοτήτων πρέπει να συνοδεύεται και με ένα σύνολο άλλων δεξιοτήτων. Οι δεξιότητες που προτείνει το Cedefop

⁶⁶¹Cedefop (2017). Άνθρωποι, Μηχανές, Ρομπότ και Δεξιότητες. Ενημερωτικό σημείωμα - 9121. Θεσσαλονίκη, σελ. 1.

⁶⁶²Cedefop (2017). Άνθρωποι, Μηχανές, Ρομπότ και Δεξιότητες. Ενημερωτικό σημείωμα - 9121. Θεσσαλονίκη, σελ. 2-3.

χωρίζονται σε βασικές δεξιότητες (ανάγνωση, γραφή, αριθμητική, ψηφιακός αλφαριθμητισμός), ήπιες δεξιότητες (προγραμματισμός, οργάνωση, διοίκηση και ηγεσία, χρήση και γνώση ξένων γλωσσών και εκμάθηση τρόπων μάθησης) και συμπεριφορικές δεξιότητες (επίλυση προβλημάτων, εξυπηρέτηση πελατών, επικοινωνία και ομαδική εργασία, λήψη αποφάσεων και ικανότητα προσαρμογής σε νέες καταστάσεις). Ένα άτομο για να απασχοληθεί στον τομέα των νέων τεχνολογιών πλέον χρειάζεται εκτός από την απόκτηση τεχνικών γνώσεων και ψηφιακών δεξιοτήτων, να μπορεί να προσαρμόζεται, να επιθυμεί να μαθαίνει, να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί με ευχέρεια ξένες γλώσσες και να μπορεί να συνεργαστεί με άλλα άτομα με αποτελεσματικό και θετικό τρόπο. Η τεχνολογία πρέπει να θεωρείται σύμμαχος του ανθρώπου στη διαδικασία της εύρεσης εργασίας. Για να καλλιεργηθεί όμως αυτή η ιδέα οι εκπρόσωποι των κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρειάζεται να εντάξουν στις εθνικές τους στρατηγικές ως βασική δεξιότητα τον ψηφιακό αλφαριθμητισμό χωρίς αποκλεισμούς –ορισμένες χώρες μέλη το έχουν κάνει ήδη, οι επιχειρηματίες να δημιουργήσουν ευκαιρίες και να ενισχύσουν τη σημασία και τη συμμετοχή των εργαζομένων τους σε προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης και ακόμα να ξεπεραστούν τα εμπόδια που συναντούνται στην πρόσβαση και στην παρακολούθηση ανοικτών μαζικών μαθημάτων.⁶⁶³

Ο όρος μελλοντικές θέσεις εργασίας αφορά τη διαδικασία αναζήτησης από τους ανθρώπους μιας θέσης εργασίας σε ποικίλους κλάδους και συμβαδίζει με την παροχή πληροφοριών, σχετιζόμενων με τις απαιτούμενες δεξιότητες. Η φύση των θέσεων εργασίας έως το 2030 στην Ευρώπη θα αλλάζει συνεχώς, το ίδιο και οι απαιτήσεις σε δεξιότητες. Έως το 2030 θα αυξηθεί η ζήτηση σε θέσεις εργασίας στους τομείς της φιλοξενίας και της εστίασης, της παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών, της υγείας και των νέων τεχνολογιών. Έως το 2030 θα δημιουργηθούν 7.546.900 νέες θέσεις εργασίας και θα αντικατασταθούν ή θα μετασχηματιστούν ψηφιακά 85.613.700 θέσεις εργασίας.⁶⁶⁴

Η πανδημία COVID -19 επέτεινε τον ψηφιακό μετασχηματισμό και την ανάγκη για άτομα που είναι ψηφιακά καταρτισμένα. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Οικονομική

⁶⁶³Cedefop (2017). Άνθρωποι, Μηχανές, Ρομπότ και Δεξιότητες. Ενημερωτικό σημείωμα - 9121. Θεσσαλονίκη, σελ. 4.

⁶⁶⁴Cedefop (2022). Future Jobs. Retrieved at 04-05-2022, from <https://www.cedefop.europa.eu>

Πλατφόρμα υπάρχουν τέσσερις κατηγορίες δεξιοτήτων με αυξημένη ζήτηση για την επόμενη δεκαετία, έως το 2030. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τις βασικές ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες αφορούν τη δυνατότητα του ατόμου να έχει πρόσβαση, να εκτιμά κριτικά, να χρησιμοποιεί, να επεξεργάζεται και να δημιουργεί πληροφορίες και αρχεία πολυμέσων, καθώς και να χρησιμοποιεί δημιουργικά και αποτελεσματικά τα ψηφιακά μέσα και τις ηλεκτρονικές εφαρμογές για την αναζήτηση πληροφοριών και τη σύναψη διαδικτυακών κοινωνικών σχέσεων. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει πιο προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες, όπως η ανάλυση δεδομένων, το υπολογιστικό νέφος και η διασφάλιση της κυβερνοασφάλειας. Ακόμα, σημαντικές δεξιότητες για τη σύγχρονη αγορά εργασίας είναι οι επιχειρηματικές και οι μαλάκες. Στις επιχειρηματικές δεξιότητες συγκαταλέγονται η ψηφιακή διαφήμιση, η οργάνωση και η δημιουργία επιχειρηματικού προϋπολογισμού. Στις μαλακές ανήκουν οι δεξιότητες επίλυσης προβλημάτων, επικοινωνίας, η ηγεσία και η λήψη πρωτοβουλιών. Ο σύγχρονος άνθρωπος οφείλει να εκπαιδεύεται και να καταρτίζεται δια βίου και να ξεπεράσει τους προσωπικούς και εξωτερικούς ανασταλτικούς παράγοντες. Προσωπικοί ανασταλτικοί παράγοντες θεωρούνται ο φόβος της αποτυχίας, ο αυτοπεριορισμός και η απροθυμία εκμάθησης νέων δεξιοτήτων. Η γνώση πλέον παρέχεται μέσα από διάφορα μέσα, είναι ευέλικτη και δίνεται η δυνατότητα πρόσβασης στα άτομα να μάθουν ανεξάρτητα από τη γεωγραφική τους τοποθεσία.⁶⁶⁵

Η ανάγκη απόκτησης νέων δεξιοτήτων είναι συνυφασμένη με την εμφάνιση νέων επαγγελμάτων. Τα δέκα επαγγέλματα που θα έχουν μεγάλη ζήτηση για τα επόμενα δέκα χρόνια είναι η απομακρυσμένη εργασία, ο προσωπικός γυμναστής, ο διακοσμητής έξυπνων σπιτιών, οι επιστήμονες στον χώρο της υγείας, ο χειριστής μηχανημάτων τρισδιάστατης εκτύπωσης, ο διαχειριστής αλγορίθμων και δεδομένων, ο διασφαλιστής της ασφάλειας στο διαδίκτυο, ο περιβαλλοντολόγος, με έμφαση στα άτομα που έχουν εξειδικευμένες γνώσεις στην επεξεργασία του νερού και ο διαχειριστής των σχέσεων των ανθρώπων με τα ρομπότ και τις μηχανές για την επιτυχή ολοκλήρωση των διαδικασιών στον χώρο της εργασίας.⁶⁶⁶

⁶⁶⁵Izwan, I. (21-06-2021). *Digital skills matter for future jobs*. Retrieved at 10-05-2022, from <https://www.nst.com.my/lifestyle/bots/2021/06/700774/tech-digital-skills-matter-future-jobs>.

⁶⁶⁶Brown, R. (18-05-2021). Top 10 Jobs of the Future- For 2030 and Beyond. Retrieved at 10-05-2022, from <https://www.weforum.org/agenda/2021/05/jobs-of-the-future-year-2030/>

Ο ρόλος των ανθρώπων στην παραγωγή προϊόντων και στην παροχή υπηρεσιών, την επόμενη δεκαετία θα μειωθεί. Μέχρι το 2020 είχε υπολογιστεί από την Παγκόσμια Οικονομική Πλατφόρμα να έχουν δημιουργηθεί 2,1 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας και να έχουν χαθεί 7,1 εκατομμύρια θέσεις. Αυτή η αυτοματοποίηση των θέσεων εργασίας θα πρέπει να περιοριστεί, διότι θα προκύψουν οικονομικές ανισότητες, θα αυξηθεί η τεχνολογική ανεργία και θα αντικατασταθούν μαζικά οι άνθρωποι από τις μηχανές. Οι χειρωνακτικές δουλειές και οι θέσεις εξυπηρέτησης πελατών θα είναι οι πρώτες που θα αυτοματοποιηθούν. Πρόκειται για ένα αντικείμενο μελέτης που έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον λίγων μελετητών, δηλαδή τι θα συμβεί έπειτα από την κάλυψη των θέσεων εργασίας στον τεχνολογικό τομέα. Άμα συνεχίσει να υπάρχει ανεργία σε ποιον κλάδο θα απασχοληθούν οι άνθρωποι, πέραν του τεχνολογικού.⁶⁶⁷

6.1.5. Νέες Θέσεις Εργασίας στον Τεχνολογικό Τομέα

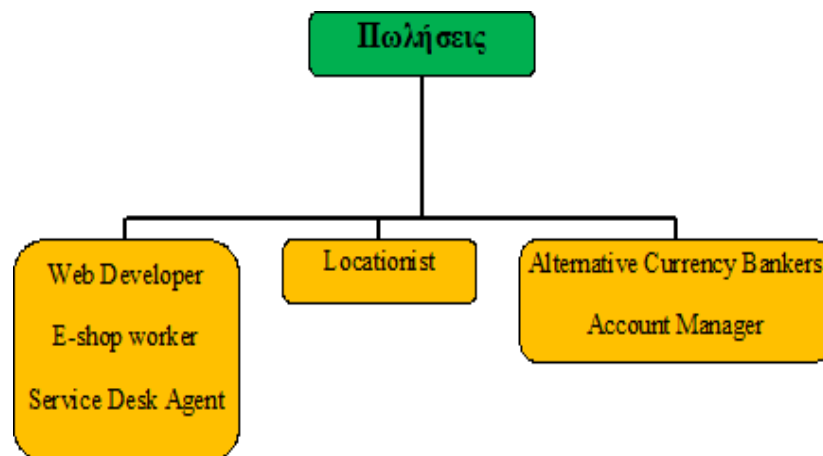
Σύμφωνα με στατιστικά δεδομένα του Cedefop μέχρι το 2025, οι περισσότερες θέσεις εργασίας που θα προκύψουν θα αφορούν τον τομέα των τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας. Οι περισσότεροι νέοι θα έχουν τη δυνατότητα να εργαστούν σε αυτές, όντας πιο εξοικειωμένοι με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Εκτός όμως από τις θέσεις εργασίας στον τεχνολογικό τομέα, είναι αρκετά λειτουργικό να γίνει αναφορά και σε άλλες θέσεις εργασίας που απευθύνονται σε νέους και αφορούν άλλους τομείς. Αυτές οι θέσεις εργασίας καλύπτουν τους τομείς της φυσικοθεραπείας, της παροχής βοήθειας στο σπίτι, της οδοντιατρικής, της ιατρικής, του περιβάλλοντος και των χημικών αναλύσεων. Αυτές οι θέσεις εργασίας απευθύνονται σε νέους που διαθέτουν υψηλά προσόντα, ενώ οι θέσεις εργασίας στον τεχνολογικό τομέα καλύπτονται από νέους κατόχους Προπτυχιακού Τίτλου Σπουδών ή Απολυτηρίου Γενικού ή Επαγγελματικού Λυκείου.⁶⁶⁸

Οι θέσεις εργασίας που έχουν δημιουργηθεί στον τεχνολογικό τομέα, καλύπτουν τέσσερις περιοχές ενδιαφέροντος. Με βάση αυτές τις τέσσερις περιοχές θα γίνει ο διαχωρισμός των σύγχρονων και μελλοντικών θέσεων εργασίας στον τεχνολογικό

⁶⁶⁷Choi, D. & Kang, H. (2019). The Future of Jobs in an Increasingly Autonomous Economy. *Journal of Management Inquiry*, 28 (3), pp. 298-299, p. 298.

⁶⁶⁸Kiersz, A. (2019). *The 30 best high-paying jobs of the future*. Retrieved at 20-03-2019, from <https://www.businessinsider.com/best-jobs-future-growth-2019-3>.

τομέα. Αυτές είναι θέσεις εργασίας που αφορούν την έρευνα και την ανάπτυξη στην πληροφορική (Σχήμα 2), θέσεις που εστιάζουν στην τεχνολογία της πληροφορίας (Σχήμα 3), θέσεις τεχνολογικής διαφήμισης και επικοινωνίας (Σχήμα 4) και τέλος θέσεις που αφορούν τον τομέα των ηλεκτρονικών πωλήσεων (Σχήμα 1). Δέκα από τις πιο αναδυόμενες τεχνολογίες είναι το 5G, η τεχνητή νοημοσύνη, το διαδίκτυο των πραγμάτων, τα βιομετρικά, τα κρυπτονομίσματα, η ρομποτική, τα ντρονς, η εικονική, μεικτή και επαυξημένη πραγματικότητα, η τρισδιάστατη εκτύπωση και η διαχείριση διαδικτυακών δικτύων.⁶⁶⁹ Οι παραπομπές για τα συγκεκριμένα επαγγέλματα έγιναν μέσα από τη βιβλιογραφική μελέτη συγγραφικών έργων των Kiersz (2019), Premack (2018), Frey (2014), Gordon (2013) και του Καμπύλη (2016). Ο διαχωρισμός τους με βάση αυτές τις περιοχές του Gordon επιτεύχθηκε από εμένα. Ορισμένα επαγγέλματα μπορεί να εξυπηρετούν περισσότερες από μια τεχνολογικές περιοχές.^{670 671 672 673 674}

Σχήμα 1: Θέσεις Εργασίας στον τομέα των Ηλεκτρονικών Πωλήσεων

⁶⁶⁹Gordon, E. (2013). *Future Jobs: Solving the Employment and Skills Crisis*. USA: PRAEGER, pp. 122-123.

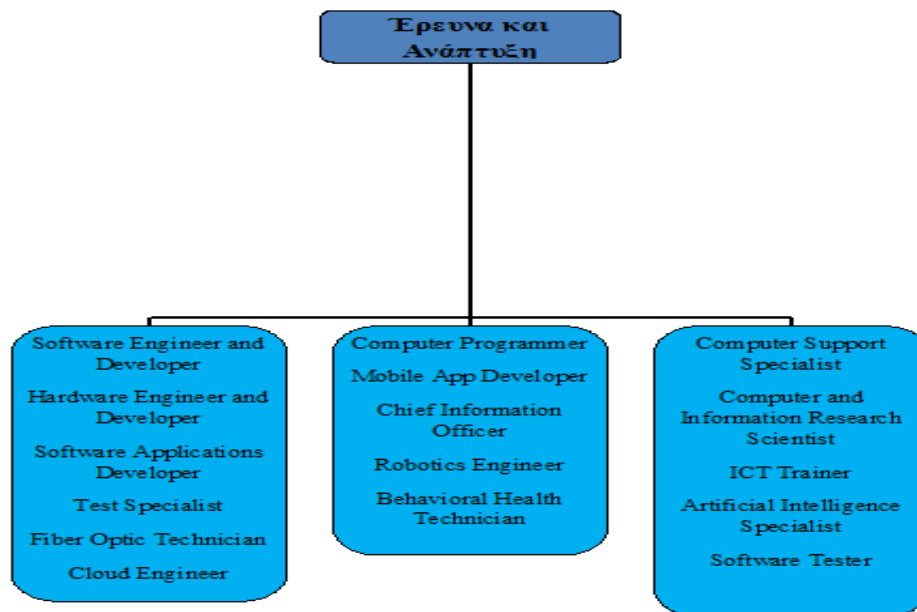
⁶⁷⁰Kiersz, A. (2019). *The 30 best high-paying jobs of the future*. Retrieved at 20-03-2019, from <https://www.businessinsider.com/best-jobs-future-growth-2019-3>.

⁶⁷¹Premack, R. (2018). *Information technology is one of the fastest-growing industries in America- here are the 13 best IT jobs of the future*. Retrieved at 10-07-2018, from <https://www.businessinsider.com/it-jobs-information-technology-2018-5>

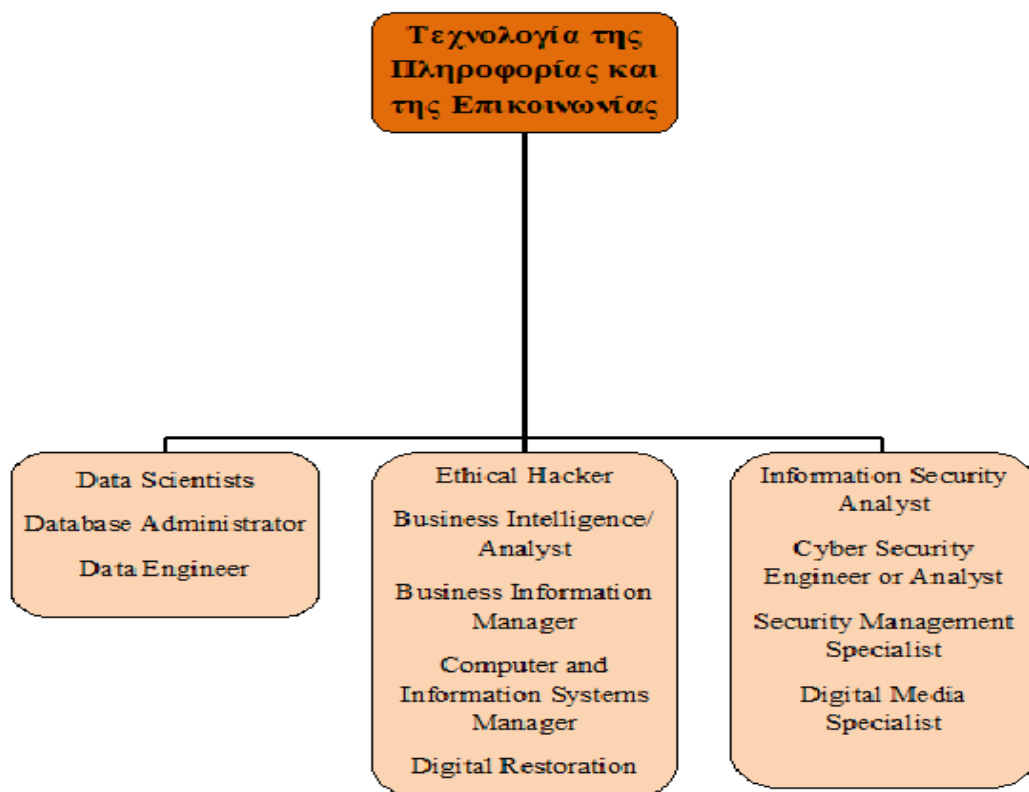
⁶⁷²Frey, T. (2014). Fifty-five jobs of the future: part one. *Journal of Environmental Health*, 76(8), pp. 38-45, pp. 38-39.

⁶⁷³Gordon, E. (2013). *Future Jobs: Solving the Employment and Skills Crisis*. USA: PRAEGER, pp. 122-123.

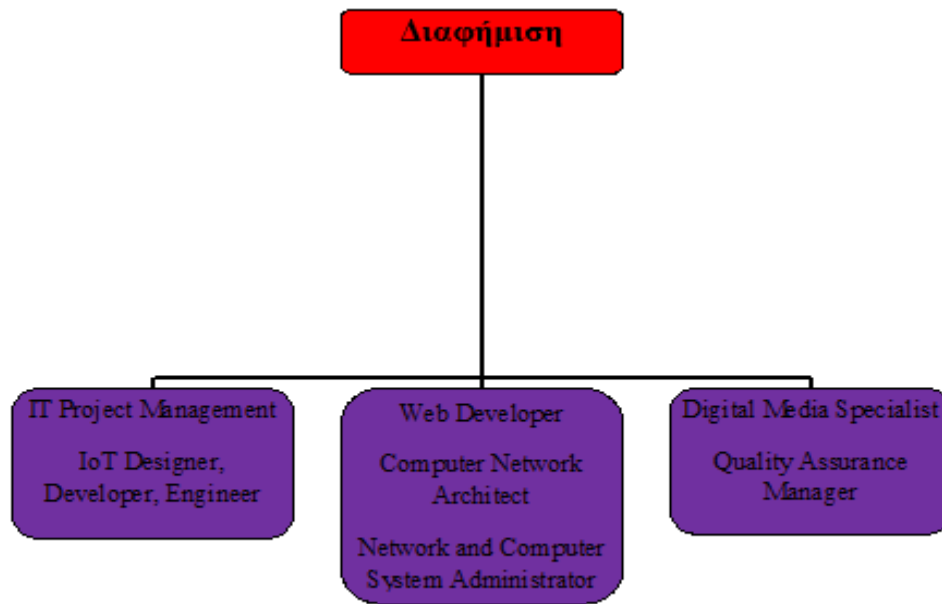
⁶⁷⁴Καμπύλης, Θ. (2016). *Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στο χώρο της Πληροφορικής*. Ανακτήθηκε στις 01-12-2016, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/01/plirotforiki-epaggelmatismos-deksiotites_n_13345946.html

Σχήμα 2: Θέσεις Εργασίας στον τομέα της Έρευνας και της Ανάπτυξης στην Πληροφορική

Σχήμα 3: Θέσεις Εργασίας στον τομέα της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας

Σχήμα 4: Θέσεις Εργασίας στον τομέα της Διαφήμισης

6.1.6. Νέες Μορφές Απασχόλησης

Με την εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 αυξήθηκαν οι ανισότητες μεταξύ των εργοδοτών και των εργαζομένων, αλλά και μεταξύ των εργαζομένων. Οι ανισότητες επηρέασαν κυρίως τις γυναίκες, τους νέους, τους ηλικιωμένους, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τα άτομα που συγκαταλέγονται ως μεταναστευτική ή εθνοτική μειονότητα και τα άτομα που εμφανίζουν οικονομικές δυσκολίες. Ωστόσο, ενισχύθηκε η απομακρυσμένη απασχόληση, η οποία διευκολύνει την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. Μέσω της ευέλικτης απασχόλησης οι δημόσιοι οργανισμοί και αρκετοί ιδιωτικοί προσέφεραν διαδικτυακά αρκετές υπηρεσίες τους. Τα μακροοικονομικά μοντέλα οικονομίας, τα φορολογικά συστήματα, τα συστήματα κοινωνικής προστασίας των εργαζομένων και η ίδια η κοινωνία είναι ανάγκη να εκσυγχρονιστούν και να διαμορφωθούν με τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε να ανταποκρίνονται στις αναδυόμενες ανάγκες και αλλαγές.⁶⁷⁵

⁶⁷⁵ Arabadjieva, K., Countouris, N., Fabris, B. & Zwysen, W. (12-05-2022). Reconstruction: time for transformative ideas. London: Social Europe. Retrieved at 21-06-2022, from <https://socialeurope.eu/reconstruction-time-for-transformative-ideas>, p. 40.

Με το ξέσπασμα της πανδημίας ενισχύθηκε και η ενασχόληση με τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες, η οποία επηρέασε την αγορά εργασίας, δημιούργησε την ανάγκη για απόκτηση νέων δεξιοτήτων και για δια βίου επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Οι Jensen και Drahoukoupil (2017) αναφέρουν ότι πρέπει να ενδυναμωθεί η προσωπική και δημόσια πρωτοβουλία για δια βίου μάθηση, να δοθεί έμφαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Ακόμα, υποστηρίζουν ότι πρέπει να υπάρξουν αλλαγές στην καταβολή των φόρων από τους εργαζόμενους, να δημιουργηθούν κοινωνικά διαδικτυακά δίκτυα ασφάλειας, τα οποία θα προωθούν τον κοινωνικό διάλογο και θα παρέχουν συμβουλευτική στους πολίτες για το πώς μπορούν να ανταπεξέλθουν στις νέες προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι.⁶⁷⁶

Οι πολίτες στην ψηφιακή εποχή είναι υποχρεωτικό να έχουν πρόσβαση σε καλής ποιότητας θέσεις εργασίας, οι οποίες τους εξασφαλίζουν έναν καλό μισθό, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και κοινωνική ασφάλιση. Δυνατότητα προαγωγής και συμμετοχής σε δωρεάν προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης δια βίου, καθώς και άριστες συνθήκες εργασίας. Η ψηφιοποίηση θα οδηγήσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, νέων επαγγελματικών τομέων δραστηριοποίησης, νέων προϊόντων και νέων υπηρεσιών. Ακόμα, θα διενεργούνται στον χώρο εργασίας οι περισσότερες διαδικασίες ψηφιακά, θα ενταχθούν νέες μηχανές που θα στηρίζονται στην τεχνητή νοημοσύνη και θα υπάρξουν νέοι τρόποι διοίκησης και οργάνωσης των επιχειρήσεων. Πολλές υπάρχουσες θέσεις εργασίας θα αυτοματοποιηθούν και θα εισαχθεί η ρομποτική.⁶⁷⁷ Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εκτός από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας μέσω της ψηφιοποίησης θα προωθηθούν νέες εκπαιδευτικές δυνατότητες, θα τονωθεί η ανταγωνιστικότητα και η καινοτομία και σε περιβαλλοντικό επίπεδο θα αντιμετωπιστεί η κλιματική αλλαγή και θα ενισχυθεί η ψηφιακή μετάβαση.⁶⁷⁸

⁶⁷⁶Jepsen, M. & Drahoukoupil, J. (2017). The digital economy and its implications for labour 2. The consequences of digitalisation for the labour market. *Transfer*, 23(3), pp. 249-262, p. 249.

⁶⁷⁷Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute. Retrieved at 21-06-2022, from www.etui.org/sites/default/files/ver%202%20web%20version%20Working%20Paper%202016%2002-EN%20digitalisation.pdf, p. 17.

⁶⁷⁸Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2022). Ψηφιακό μέλλον για την Ευρώπη. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/a-digital-future-for-europe/>

Οι θέσεις εργασίας που θα επηρεαστούν άμεσα από την αυτοματοποίηση και την ψηφιοποίηση είναι οι υπάλληλοι γραφείου, τα άτομα που απασχολούνται στον κλάδο των πωλήσεων και του εμπορίου, στις μεταφορές, σε χειρωνακτικά επαγγέλματα, στην οικοδομή, σε λογιστικές εταιρείες και ορισμένα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, όπως της μετάφρασης, της καταβολής φόρων και της λογιστικής. Οι θέσεις εργασίας που κινδυνεύουν λιγότερο να εξαφανιστούν στην ψηφιακή εποχή αφορούν τους τομείς της εκπαίδευσης, των τεχνών, της ενημέρωσης, των νομικών υπηρεσιών, της διοίκησης επιχειρήσεων, της διοίκησης του ανθρώπινου δυναμικού, ορισμένες λογιστικές υπηρεσίες, την υγεία, τους μηχανικούς υπολογιστών και τα άτομα που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες, όπως ψυχολογική υποστήριξη, συμβουλευτική και υπηρεσίες αισθητικής. Οι νέες θέσεις εργασίας που θα προκύψουν έως το 2030 είναι ο αναλυτής δεδομένων, ο αρχιτέκτονας δεδομένων, ο δημιουργός εφαρμογών και μαλακού λογισμικού, οι ειδικοί σε ζητήματα κοινωνικής δικτύωσης και τεχνητής νοημοσύνης, οι σχεδιαστές και οι παραγωγοί νέων έξυπνων συσκευών, ρομπότ και συσκευών τρισδιάστατης εκτύπωσης. Ακόμα, θα προωθηθούν τα άτομα που ασχολούνται με την ψηφιακή διαφήμιση και το ηλεκτρονικό εμπόριο. Στη βάση της ιεραρχίας των επαγγελμαμάτων του μέλλοντος είναι οι καταχωρητές δεδομένων, τα άτομα που εργάζονται σε ψηφιακές πλατφόρμες, οι οδηγοί μέσων μαζικής μεταφοράς και οι επισκευαστές συσκευών οικιακής χρήσης.⁶⁷⁹

Στην Ευρώπη το ποσοστό των θέσεων εργασίας που βρίσκονται σε κίνδυνο να εξαφανιστούν λόγω της ψηφιοποίησης ανέρχεται στο 54% για το 2013, ενώ για το 2022 στο 40%. Στη Ρουμανία φτάνει το 61,93%, στην Πορτογαλία το 58,94%, στη Βουλγαρία το 56,56%, στην Ελλάδα το 56,47%. Οι χώρες που θα επηρεαστούν λιγότερο είναι η Γερμανία που φτάνει στο 51,12%, το Βέλγιο 50,38%, η Γαλλία 49,54%, η Ολλανδία 49,50% και η Σουηδία 46,69%. Οι υπόλοιπες χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις.⁶⁸⁰

Με την εξαφάνιση ορισμένων θέσεων εργασίας θα δημιουργηθούν νέες μορφές εργασίας, όπως η αυτοαπασχόληση και η ευέλικτη εργασία. Το Ευρωπαϊκό

⁶⁷⁹Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute. Retrieved at 21-06-2022, from www.etui.org/sites/default/files/ver%20%20web%20version%20Working%20Paper%202016%2002-EN%20digitalisation.pdf, p. 23.

⁶⁸⁰Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute. Retrieved at 21-06-2022, from www.etui.org/sites/default/files/ver%20%20web%20version%20Working%20Paper%202016%2002-EN%20digitalisation.pdf, p. 24.

Ινστιτούτο για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης δημοσίευσε το 2015 κείμενο, το οποίο περιελάμβανε τις διάφορες νέες μορφές απασχόλησης που θα προκύψουν. Η πρώτη είναι η πρόσληψη ενός ατόμου με μερική ή πλήρης σύμβαση απασχόλησης για ορισμένο χρονικό διάστημα, προκειμένου να καλύψει κάποιες πρόσκαιρες ανάγκες της επιχείρησης. Η δεύτερη αφορά το διαμοιρασμό θέσεων εργασίας μερικής απασχόλησης. Σε αυτήν την περίπτωση ο εργοδότης προσλαμβάνει ένα άτομο με σύμβαση πλήρους απασχόλησης, το οποίο αναλαμβάνει την κάλυψη διαφορετικών εργασιακών καθηκόντων, τα οποία απευθύνονται σε άτομα με σύμβαση μερικής απασχόλησης. Η τρίτη αφορά την πρόσληψη ενός ατόμου με εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες για σύντομο χρονικό διάστημα ως εξωτερικός συνεργάτης, η τέταρτη αφορά την απασχόληση ενός ατόμου με ευέλικτο τρόπο και όποτε το χρειάζεται ο εργοδότης. Η πέμπτη μορφή αφορά την απομακρυσμένη απασχόληση, όπου ο εργαζόμενος μπορεί να ολοκληρώσει τα εργασιακά του καθήκοντα από όπου και αν βρίσκεται και σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή το επιθυμεί, η έκτη αφορά την απασχόληση ατόμων μέσα από την αξιοποίηση προγραμμάτων απασχόλησης και η έβδομη αφορά τη λειτουργία των ηλεκτρονικών πλατφορμών απασχόλησης, οι οποίες ταιριάζουν τον πελάτη με το αρμόδιο άτομο που μπορεί να καλύψει την εργασία.⁶⁸¹

Οι τεχνολογικές αλλαγές οδήγησαν σε αλλαγές στον χώρο της εργασίας. Η αναφορά της Παγκόσμιας Τράπεζας (2019) για την αλλαγή της φύσης της εργασίας είναι μια σημαντική συνεισφορά στην κατανόηση του ψηφιακού μετασχηματισμού και στην παροχή κατευθυντήριων γραμμών στις κυβερνήσεις για το πώς να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. Η αναφορά δομείται σε πέντε μέρη στις ανισότητες, στις νέες θέσεις απασχόλησης, στους περιορισμούς της αγοράς εργασίας, στο εμπόριο και την κοινωνική προστασία.⁶⁸² Η αναφορά ως γενικό συμπέρασμα διατυπώνει ότι μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας, θα αυξηθεί η παραγωγικότητα και θα βελτιωθούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες των δημόσιων οργανισμών. Οι εργοδότες, οι εργαζόμενοι και οι

⁶⁸¹Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute. Retrieved at 21-06-2022, from www.etui.org/sites/default/files/ver%202%20web%20version%20Working%20Paper%202016%2002-EN%20digitalisation.pdf, p. 33.

⁶⁸²Anner, M., Vignon, N. & Rani, U. (2019). For a future of work with dignity: A critique of the World Bank Development Report, the changing nature of work. *Global Labour Journal*, 10(1), pp. 2-19, p. 2.

κυβερνήσεις οφείλουν να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες και να φανούν δεκτικοί στην παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών.⁶⁸³

6.1.7. Εργασία σε Ψηφιακές Πλατφόρμες

Τα άτομα που εργάζονται στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες ή που συνεργάζονται με ορισμένες ηλεκτρονικές πλατφόρμες δεν λαμβάνουν ικανοποιητικές αμοιβές. Υπάρχει επίσης η περίπτωση ο πελάτης να μην ανταποκριθεί στην καταβολή του χρηματικού αντιτίμου ή να επιζητήσει αφίλοκερδώς την παροχή περαιτέρω υπηρεσιών. Οι συνθήκες εργασίας των εργαζομένων σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες δεν είναι οι καλύτερες. Δεν παρέχεται κοινωνική ασφάλιση και μελλοντικά δε δίνεται το δικαίωμα πρόσβασης σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και σε συνταξιοδότηση. Ακόμα, η συμμετοχή σε προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι προϊόν προσωπικής πρωτοβουλίας και βούλησης. Ο χρόνος εργασίας αρκετές φορές συμπίπτει με τον ελεύθερο χρόνο ή με τον χρόνο ενασχόλησης με τις οικογενειακές υποχρεώσεις, γεγονός που οδηγεί τον εργαζόμενο σε επαγγελματική εξουθένωση.⁶⁸⁴ Στην Ευρώπη το 2021, το 17% των πολιτών, δηλαδή 47,5 εκατομμύρια απασχολούνταν στον τομέα του διαδικτύου, το 4,3% (12 εκατομμύρια) απασχολούνταν σε ψηφιακές πλατφόρμες, αλλά και με φυσική παρουσία στον χώρο της εργασίας και 1,1% (3 εκατομμύρια) απασχολούνταν για μικρά χρονικά διαστήματα αποκλειστικά σε ψηφιακές πλατφόρμες.⁶⁸⁵ Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2022 οι εργαζόμενοι σε ψηφιακές πλατφόρμες ήταν 28 εκατομμύρια, ενώ το 2025 αναμένεται να φτάσουν τα 43 εκατομμύρια. Τα έσοδα στην οικονομία των πλατφορμών το 2016 ήταν 3 δισεκατομμύρια, ενώ το 2020 έφτασαν τα 14 δισεκατομμύρια.⁶⁸⁶

⁶⁸³ Anner, M., Vignon, N. & Rani, U. (2019). For a future of work with dignity: A critique of the World Bank Development Report, the changing nature of work. *Global Labour Journal*, 10(1), pp. 2-19, p. 3.

⁶⁸⁴ Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute. Retrieved at 21-06-2022, from www.etui.org/sites/default/files/ver%202%20web%20version%20Working%20Paper%202016%2002-EN%20digitalisation.pdf, p. 44.

⁶⁸⁵ Zwysen, W. (2022). *Wage inequality within and between firms: macroeconomic and institutional drivers in Europe*. Brussels: ETUI, p. 22.

⁶⁸⁶ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2022). Ενωσιακοί κανόνες σχετικά με την εργασία σε πλατφόρμες. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/platform-work-eu/>

Οι εργαζόμενοι στις ψηφιακές πλατφόρμες συνήθως αναλαμβάνουν πολλά περισσότερα καθήκοντα από αυτά που οφείλουν να ολοκληρώσουν. Ξεκινούν από τον προγραμματισμό και μπορούν να αναλάβουν μέχρι και τον ψηφιακό σχεδιασμό προώθησης της επιχείρησης και ορισμένες καθημερινές εργασίες. Οι εργαζόμενοι οφείλουν να ολοκληρώσουν τις εργασίες που τους έχουν ανατεθεί γρήγορα και οποιαδήποτε χρονική στιγμή μέσα στη μέρα ή στη νύχτα το θελήσουν. Καταγράφονται στο μητρώο της επιχείρησης ως εξωτερικοί συνεργάτες ή ως αυτοαπασχολούμενοι.^{687 688}

Ένα από τα κυριότερα προτερήματα απασχόλησης σε ψηφιακές πλατφόρμες είναι η ευελιξία. Ο εργαζόμενος έχει τη δυνατότητα να εργάζεται οπουδήποτε και οποιαδήποτε στιγμή επιθυμεί. Οι εργαζόμενοι σε ψηφιακές πλατφόρμες είναι συνήθως άτομα με ειδικές ανάγκες, άτομα με αρκετές οικογενειακές υποχρεώσεις, άτομα με προβλήματα υγείας και άτομα που κατοικούν σε απομακρυσμένες περιοχές ή σε περιοχές που δεν είναι οικονομικά ανεπτυγμένες.⁶⁸⁹ Τα μειονεκτήματα της απασχόλησης σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες είναι οι χαμηλοί μισθοί και η προώθηση εργαζομένων που έχουν ήδη ολοκληρώσει αρκετά αιτήματα και έχουν αξιολογηθεί μέσα από τους αλγορίθμους της ηλεκτρονικής πλατφόρμας και από την κριτική των πελατών. Ακόμα, οι εργαζόμενοι σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες δε λαμβάνουν σε σταθερή βάση μια καθορισμένη αμοιβή, ανεξάρτητα από το αν το ένα τρίτο του διαθέσιμου χρόνου τους το ξοδεύουν για διαδικασίες που δεν πληρώνονται. Καταναλώνουν χρόνο για την εύρεση του κατάλληλου αιτήματος, για την ολοκλήρωση του και για να διαπραγματευτούν την αμοιβή τους. Το 65% των εργαζομένων σε ψηφιακές πλατφόρμες εργάζονται 6 ή 7 μέρες την εβδομάδα, ακόμα και τα απογεύματα. Επιπροσθέτως, τα αιτήματα από πελάτες δεν κατατίθενται συνεχώς και σε πολλές περιπτώσεις οι εργαζόμενοι δεν πληρώνονται για όλες τις ώρες εργασίας τους. Υπάρχει και η περίπτωση ο πελάτης να μην είναι ευχαριστημένος από το παραδοτέο και να μην πληρώσει καθόλου. Εννιά στους δέκα εργαζόμενους σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες έχουν δηλώσει ότι δεν έλαβαν αμοιβή για

⁶⁸⁷Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 18.

⁶⁸⁸Berg, J., Cherry, M. & Rani, U. (2019). Digital Labour Platforms: A need for international regulation? *Revista de Economia Laboral*, 16(2), pp. 104-128, p. 106.

⁶⁸⁹Berg, J., Cherry, M. & Rani, U. (2019). Digital Labour Platforms: A need for international regulation? *Revista de Economia Laboral*, 16(2), pp. 104-128, p. 111.

το παραδοτέο τους. Επιπροσθέτως, αρκετοί εργαζόμενοι δεν έχουν καθόλου ή έχουν χαμηλή κοινωνική προστασία. Το ένα τρίτο των εργαζομένων δεν έχει καθόλου κοινωνική προστασία και οι γυναίκες σχεδόν καθόλου. Μόνο το 35% έχει συνταξιοδοτηθεί, ενώ το 29% λαμβάνει κρατική χρηματική βοήθεια. Η παροχή κοινωνικής ασφάλισης λαμβάνεται κυρίως από την κύρια θέση απασχόλησης του εργαζόμενου. Ένα ακόμα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι σε ψηφιακές πλατφόρμες είναι η υποχρέωση τους από την αμοιβή που θα λάβουν από τον πελάτη να δώσουν μια προμήθεια στον διαχειριστή της ψηφιακής πλατφόρμας για να συνεχίσει να παρουσιάζεται το όνομα τους και να είναι διαθέσιμοι σε νέα αιτήματα πελατών.⁶⁹⁰

Τα νομικά δικαιώματα των εργαζομένων σε ψηφιακές πλατφόρμες, όπως η εξασφάλιση του κατώτατου μισθού, η έλλειψη παροχής κοινωνικής ασφάλισης καταπατούνται. Η Παγκόσμια Επιτροπή του Παγκόσμιου Οργανισμού Εργασίας για το μέλλον της εργασίας (2019) τονίζει την ανάγκη θέσπισης ενός παγκόσμιου κυβερνητικού συστήματος παρατήρησης των ψηφιακών πλατφορμών, το οποίο θα εξασφαλίζει στους εργαζόμενους σε ψηφιακές πλατφόρμες ότι δεν θα καταπατούνται τα εργασιακά τους δικαιώματα και θα λαμβάνουν κοινωνική ασφάλιση.^{691 692}

Η κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων στις ψηφιακές πλατφόρμες καλύπτεται από την προσωπική τους πρωτοβουλία, από την απασχόληση τους σε μια άλλη θέση εργασίας που παρέχει πρόσβαση σε κοινωνική ασφάλιση, από την προσέλευση χορηγών ή από τη λήψη μέρους της κοινωνικής ασφάλισης των συγγενικών τους προσώπων.⁶⁹³ Καθώς ο κόσμος διαμορφώνεται με βάση τις σύγχρονες τάσεις, όπως η παγκοσμιοποίηση, η αυτοματοποίηση, η ψηφιοποίηση, οι δημογραφικές ανακατανομές, η αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων, η περιβαλλοντική και κλιματική αλλαγή -τα συστήματα κοινωνικής προστασίας πρέπει να προσαρμοστούν

⁶⁹⁰Berg, J., Cherry, M. & Rani, U. (2019). Digital Labour Platforms: A need for international regulation? *Revista de Economia Laboral*, 16(2), pp. 104-128, pp. 112-116.

⁶⁹¹Anner, M., Vignon, N. & Rani, U. (2019). For a future of work with dignity: A critique of the World Bank Development Report, the changing nature of work. *Global Labour Journal*, 10(1), pp. 2-19, p. 2.

⁶⁹²Berg, J., Cherry, M. & Rani, U. (2019). Digital Labour Platforms: A need for international regulation? *Revista de Economia Laboral*, 16(2), pp. 104-128, p. 122.

⁶⁹³Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 17.

σε αυτές τις νέες τάσεις.⁶⁹⁴ Σε έρευνα που διεξήχθη το 2017, το αποτέλεσμα που προέκυψε είναι ότι το 55% του πληθυσμού παγκοσμίως που απασχολείται στις νέες μορφές απασχόλησης δεν έχει πρόσβαση σε κοινωνική ασφάλιση.⁶⁹⁵

Η έλλειψη κοινωνικής προστασίας αφήνει τους εργαζόμενους εκτεθειμένους στις αλλαγές στην αγορά εργασίας, υπονομεύει τα ανθρώπινα και εργασιακά τους δικαιώματα, πλήττει την αξιοπρέπεια τους, επιδεινώνει τη φτώχεια, τις κοινωνικές ανισότητες και διαταράσσει την κοινωνική συνοχή. Σε επιχειρηματικό επίπεδο η απασχόληση ατόμων χωρίς κοινωνική ασφάλιση οδηγεί στη στρέβλωση των αποφάσεων για πρόσληψη νέων εργαζομένων, αποδυναμώνει τις επενδύσεις για τη διοργάνωση προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και υπονομεύει τον θεμιτό ανταγωνισμό των επιχειρήσεων.⁶⁹⁶ Στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης περίπου 1%-5% του ενήλικου πληθυσμού για το έτος 2017 είχε απασχοληθεί σε ψηφιακές πλατφόρμες, ενώ περίπου το 10% του ενήλικου πληθυσμού έχει απευθύνει αιτήματα προς εργαζόμενους σε ψηφιακές πλατφόρμες. Παράλληλα, ένας στους τρεις εργαζόμενους είναι γυναίκες. Το 13% των γυναικών προτιμά να εργάζεται εξ ολοκλήρου από το σπίτι, ενώ στους άντρες το ποσοστό είναι 5%.⁶⁹⁷

Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής για την ενδυνάμωση των συστημάτων παροχής κοινωνικής προστασίας σε εργαζόμενους σε νέες μορφές εργασίας οφείλουν να εστιάσουν σε ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές. Η κοινωνική προστασία των εργαζομένων πρέπει να αναγνωρίζεται παγκοσμίως. Αν θελήσει κάποιος εργαζόμενος να μετακινηθεί και να έχουν πρόσβαση όλοι οι εργαζόμενοι χωρίς αποκλεισμούς. Ακόμα, πρέπει να προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες και καταστάσεις που αντιμετωπίζουν. Η κοινωνική προστασία πρέπει να είναι υψηλή, ούτως ώστε να απομακρύνει τον εργαζόμενο από την φτωχοποίηση και να του παρέχει μια ασφάλεια, διότι θα μπορεί να καλύπτει την αμοιβή του εργαζόμενου σε περίπτωση που δεν

⁶⁹⁴Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 18.

⁶⁹⁵Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 19.

⁶⁹⁶Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 19.

⁶⁹⁷Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 22.

πληρωθεί από τον πελάτη.⁶⁹⁸ Οι εργαζόμενοι και όλοι οι αρμόδιοι πρέπει να έχουν επίγνωση των δικαιωμάτων τους και των υποχρεώσεων τους, καθώς και ότι όλες οι διαδικασίες διενεργούνται εύκολα και με διαφάνεια και έχουν ως σκοπό την προστασία των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικότητας. Τα συστήματα παροχής κοινωνικής προστασίας επίσης είναι ανάγκη να διασφαλίζουν την ισότητα των φύλων και να παρέχονται από κρατικά κονδύλια.⁶⁹⁹

Σε ορισμένες χώρες, όπως η Βραζιλία, η Κίνα, η Ταϊλάνδη και άλλες έχουν δημιουργήσει για τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ένα είδος παροχής κοινωνικής προστασίας μέσω του συνδυασμού ανταποδοτικών και μη ανταποδοτικών μηχανισμών χρηματοδότησης, οι οποίοι προέρχονται μέσω φόρων και εισφορών. Η ιδιωτική ασφάλιση έχει επίσης σημαντικό ρόλο, αφού δεν είναι λίγοι οι εργαζόμενοι που την επιλέγουν.⁷⁰⁰

Η καθιέρωση μιας παγκόσμιας κοινωνικής ασφάλισης θα συνδράμει στην ενίσχυση του ανθρωπιστικού πνεύματος στην αγορά εργασίας. Η κοινωνική ασφάλιση εμποδίζει και μειώνει τη φτώχεια, αντιμετωπίζει τις φυλετικές και κοινωνικές ανισότητες και δεν επιτρέπει στους ανθρώπους να αισθάνονται ευάλωτοι μπροστά στις νέες προκλήσεις και ανάγκες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι.⁷⁰¹

Σήμερα, αρκετές εταιρείες προσφέρουν εργασία σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες, διατηρώντας κάποιον κώδικα εμπιστευτικότητας και ηθικής μεταξύ του εργοδότη, του εργαζόμενου και του πελάτη. Υπάρχουν δύο τύποι ηλεκτρονικών πλατφορμών οι άμεσες και οι έμμεσες. Στις άμεσες ηλεκτρονικές πλατφόρμες τα αιτήματα των πελατών ολοκληρώνονται άμεσα και εξ ολοκλήρου διαδικτυακά. Τα αιτήματα αφορούν την κοινοποίηση εικόνων, την εισαγωγή δεδομένων και τον συσχετισμό τους, αλλά και πιο σύνθετα αιτήματα, όπως η γραφιστική, ο σχεδιασμός λογότυπου, η μετάφραση, η τεχνική και δημιουργική επεξεργασία ψηφιακού υλικού. Πρόκειται

⁶⁹⁸Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 26.

⁶⁹⁹Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 27.

⁷⁰⁰Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 35.

⁷⁰¹Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 35.

για μια ευέλικτη μορφή εργασίας, που το εισόδημα καθορίζεται από τον πελάτη και τον εργαζόμενο. Ο εργαζόμενος καθορίζει το ύψος της αμοιβής του, ο πελάτης λαμβάνει τα παραδοτέα και ο διαχειριστής της ηλεκτρονικής πλατφόρμας καλύπτει μερικές φορές τη φορολογική ασφάλιση και λαμβάνει ένα ποσοστό της αμοιβής. Οι εργαζόμενοι σε αυτές τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες αμείβονται λιγότερο και πρέπει να ολοκληρώσουν αρκετά αιτήματα κατά τη διάρκεια μιας ημέρας. Οι έμμεσες πλατφόρμες αφορούν τη δημοσίευση της αγγελίας του εργαζόμενου και τη μετάβαση του στο σημείο εξυπηρέτησης του πελάτη. Τα αιτήματα που υλοποιούνται μέσα από αυτές τις έμμεσες ηλεκτρονικές πλατφόρμες είναι η διανομή τροφίμων, η επισκευή συσκευών, η παροχή μαθημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και άλλα αιτήματα, όπου είναι απαραίτητο ο πελάτης να έρθει σε επαφή με τον εργαζόμενο.⁷⁰² Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε 75 χώρες, οι περισσότεροι εργαζόμενοι σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες είναι νέοι άντρες, ηλικίας 26 έως 35 ετών.⁷⁰³

6.1.8. Έξυπνες Πόλεις και Έξυπνα Επαγγέλματα

Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση επηρεάζει και τον τρόπο οργάνωσης των έξυπνων πόλεων. Οι έξυπνες πόλεις αποτελούνται από έξυπνο πληθυσμό, έξυπνη κυβέρνηση, έξυπνες μεταφορές, έξυπνο περιβάλλον, έξυπνο τρόπο ζωής και προηγμένες υποδομές. Οι έξυπνες πόλεις είναι ένα μοντέλο σύγχρονης αστικοποίησης που στηρίζεται στις τεχνολογίες της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης και στις εφαρμογές της νέας γενιάς τεχνολογιών, όπως το διαδίκτυο των πραγμάτων, το υπολογιστικό νέφος, τα συστήματα κυβερνοασφάλειας, τα μεγάλα δεδομένα και άλλες τέτοιες τεχνολογίες. Στις έξυπνες πόλεις οι νέες τεχνολογίες είναι απαραίτητες για τον σχεδιασμό, την οργάνωση, την ενημέρωση, την απασχολησιμότητα, την ανταλλαγή πληροφοριών και δεδομένων, την ανθεκτικότητα και τη βιωσιμότητά τους. Οι λόγοι μετασχηματισμού των πόλεων σε έξυπνες πόλεις ποικίλουν. Οι έξυπνες πόλεις παρέχουν λύσεις σε περιβαλλοντικά και ενεργειακά

⁷⁰²Cole, M. (2021). *Digital automation and the future of work*. Academia: European Parliamentary Research Service, pp. 39-40.

⁷⁰³Tabares, S. (2020). Digitalization and the Future of Work. *TATuP Zeitschrift für Technikfolgenabschätzung in Theorie und Praxis*, pp. 77-79. Doi: [10.14512/tatup.28.3.77](https://doi.org/10.14512/tatup.28.3.77), p. 78.

προβλήματα, βελτιώνουν την αστική παραγωγή, διευκολύνουν τις δημογραφικές μεταβολές, δημιουργούν νέες, βελτιωμένες συνθήκες ζωής, εργασίας, εκπαίδευσης. Προσελκύουν τις επιχειρηματικές επενδύσεις και προωθούν την ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου.⁷⁰⁴

Μέχρι το 2050, το 73% των Ευρωπαίων πολιτών θα έχει μετακινηθεί στα μεγάλα αστικά κέντρα. Με τη δημιουργία όμως των έξυπνων πόλεων θα δοθούν λύσεις στην αύξηση του πληθυσμού και στη μετανάστευση, στην κλιματική αλλαγή, αλλά και σε ορισμένους κλάδους όπως η υγεία και η εκπαίδευση και κατάρτιση. Ακόμα, θα βελτιωθεί ο αστικός τρόπος ζωής. Ο ρόλος των τεχνολογιών της τέταρτης επανάστασης είναι αρκετά σημαντικός.⁷⁰⁵ Ο ορισμός των έξυπνων πόλεων παρουσιάζει μια δυναμική. Λόγω της ταχύτατης τεχνολογικής προόδου δεν είναι εύκολο να αποδοθεί ένας μοναδικός ορισμός. Κοινός παρονομαστής των περισσότερων ορισμών είναι ότι μια έξυπνη πόλη χαρακτηρίζεται από βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα. Εντάσσει σε όλες τις πτυχές της ανθρώπινης δραστηριοποίησης τις νέες τεχνολογίες και την αυτοματοποίηση των διαδικασιών. Σκοπός είναι η δημιουργία έξυπνης οικονομίας, έξυπνων μεταφορών, έξυπνης διακυβέρνησης και η διευκόλυνση του τρόπου ζωής των ανθρώπων μέσα από την πρόσβαση σε έξυπνη εκπαίδευση και υγεία.^{706 707} Η έξυπνη οικονομία επιτυγχάνεται μέσα από την ένταξη των νέων τεχνολογιών, οι οποίες διευκολύνουν την αυτοματοποίηση των εργασιών, αυξάνουν την παραγωγή και την αποτελεσματικότητα και ενισχύουν την ανάπτυξη νέων επιχειρηματικών μοντέλων. Οι έξυπνοι πολίτες θα υπάρξουν μέσα από την απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων και την πρόσβασή τους σε έξυπνη εκπαίδευση και κατάρτιση. Το έξυπνο περιβάλλον θα δημιουργηθεί μέσα από τη χρήση νέων μορφών ενέργειας και την ολοκλήρωση των υπαρχουσών διαδικασιών χωρίς την πρόκληση βλαβών στο φυσικό περιβάλλον. Η έξυπνη διακυβέρνηση και η

⁷⁰⁴Safiullin, A., Krasnyuk, L. & Kapelyuk, Z. (2019). Integration of Industry 4.0 technologies for “smart cities” development. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering 497. 012089, pp. 1-8, p. 1.

⁷⁰⁵Safiullin, A., Krasnyuk, L. & Kapelyuk, Z. (2019). Integration of Industry 4.0 technologies for “smart cities” development. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering 497. 012089, pp. 1-8, p. 1.

⁷⁰⁶Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanovic, N. & Meijers, E. (2007). *Smart Cities: Ranking of European Medium-Sized Cities*. Vienna, p. 3.

⁷⁰⁷Manville, C., Cochrane, G., Cave, J., Millard, J., Pederson, K., Thaarup, K., Liebe, A., Wissner, M., Massink, R. & Kotterink, B. (2014). *Mapping Smart Cities in the EU*, Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy, p. 2.

βελτίωση του τρόπου ζωής των ανθρώπων θα επιτευχθεί μέσα από την ενεργή συμμετοχή τους στη χάραξη πολιτικών και στο δημόσιο διάλογο και την πρόσβαση τους σε υψηλής ποιότητας κρατικές παροχές.⁷⁰⁸

6.1.9. Χρήσιμες Δεξιότητες για τη Σύγχρονη Αγορά Εργασίας

Οι δεξιότητες βοηθούν τα άτομα να έχουν μια υγιή προσωπική και κοινωνική συμπεριφορά, να εξελίσσονται έχοντας μια παραγωγική ζωή και να συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση και στην οργάνωση της κοινωνίας.⁷⁰⁹ Οι δεξιότητες μπορούν επίσης να γίνουν κατανοητές ως οι συνδυασμοί των ικανοτήτων που επιτρέπουν στο άτομο να ζει αυτόνομα, να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία και να επιλύει τα καθημερινά προβλήματα που ανακύπτουν.⁷¹⁰ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006 υποστήριξε ότι οι νέοι οφείλουν να έχουν οκτώ βασικές δεξιότητες. Είναι η επικοινωνία στη μητρική γλώσσα, η εκμάθηση ξένων γλωσσών, οι δεξιότητες STEM, οι ψηφιακές ικανότητες, οι μεταγνωστικές ικανότητες, οι κοινωνικές, το επιχειρηματικό πνεύμα και η πολιτισμική συνείδηση και έκφραση.⁷¹¹ Λόγω των μετακινήσεων των πληθυσμών, τα άτομα μάθαιναν να χρησιμοποιούν και να επικοινωνούν με την περιβάλλουσα γλώσσα της χώρας υποδοχής και παρέλειπαν ή δεν είχαν το θάρρος να χρησιμοποιήσουν τη μητρική τους γλώσσα. Με τη δημιουργία όμως ενός περιβάλλοντος που διέπεται από πολιτισμική κατανόηση και σεβασμό και την ανάγκη εκμάθησης από τους νέους ξένων γλωσσών, καλλιεργήθηκε η ιδέα της προώθησης και της μητρικής γλώσσας, αλλά και του πολιτισμικού σεβασμού και της διαφορετικότητας. Οι ψηφιακές δεξιότητες αφορούν την ικανότητα του ατόμου να

⁷⁰⁸Safiullin, A., Krasnyuk, L. & Kapelyuk, Z. (2019). Integration of Industry 4.0 technologies for “smart cities” development. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering 497. 012089, pp. 1-8, p. 3.

⁷⁰⁹UNICEF (2012). Global evaluation of life skills education programmes. Final Report. Retrieved at 17-05-2022, from https://www.unicef.org/evaldatabase/files/UNICEF_GLS_Web.pdf, p. 4.

⁷¹⁰Javrh, P. & Mozina, E. (2018). Life Skills for Europe. Retrieved at 17-05-2022, from https://www.kekdafni.gr/wp-content/uploads/2018/03/grBrief-Report-on-Life-Skills-Approach-in-Europe_final.pdf, p. 2.

⁷¹¹Στο Αγγέλου, Α., Μανούσου, Ε. & Κουτσούμα, Μ. (2022). Ο ρόλος των προγραμμάτων Erasmus⁺ και των projects στην καλλιέργεια δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα. Πρακτικά του 11^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Εμπειρίες, Προκλήσεις, Προοπτικές, 26-28 Νοεμβρίου 2021, 11(A), σελ. 121-139, σελ 123-124.

χρησιμοποιεί την ψηφιακή τεχνολογία με ορθό και κριτικό τρόπο, να δημιουργεί και να επεξεργάζεται το υπάρχον ψηφιακό περιεχόμενο και να επιλύει με τη χρήση της τεχνολογίας τα καθημερινά προβλήματα που προκύπτουν. Σύμφωνα με την UNESCO (2017) πρόκειται για έναν συνδυασμό συμπεριφορών, τεχνογνωσίας, εμπειρογνωμοσύνης, χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και κριτικών αντιλήψεων.⁷¹² Η αναγνώριση των δεξιοτήτων που είναι χρήσιμες για την ανταπόκριση στις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας χωρίζεται στην επίσημη και στην κοινωνική. Η επίσημη αναγνώριση αναφέρεται στη διαδικασία της επισημοποίησης των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων μέσω της απονομής πιστοποιητικών ή μέσω της χορήγησης πιστωτικών μονάδων εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η κοινωνική αναγνώριση αναφέρεται στη διαδικασία εκτίμησης και αξιολόγησης των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού από οικονομικούς και κοινωνικούς ενδιαφερόμενους φορείς.⁷¹³ Η διαδικασία της αξιολόγησης και της αναγνώρισης ενός μεγάλου φάσματος δεξιοτήτων, γνώσεων, τεχνογνωσίας και ικανοτήτων, που αναπτύσσουν τα άτομα μέσα από την εμπλοκή τους σε δραστηριότητες της τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης ονομάζεται “επικύρωση”.⁷¹⁴

Τα οφέλη από την απόκτηση δεξιοτήτων από τη σχολική ηλικία, αλλά και κατά τη διάρκεια της ζωής του ατόμου είναι αρκετά. Το άτομο ενδυναμώνεται ψυχικά και σωματικά, βελτιώνεται η συμμετοχή του στην κοινωνική ζωή, αυξάνεται η αυτονομία και η αποτελεσματικότητά του, η πρόσβαση του στην αγορά εργασίας διευκολύνεται, έχει την ικανότητα να αντιμετωπίζει πιο εύκολα καθημερινά ζητήματα που προκύπτουν και συμβάλλει κατ’ επέκταση στην οικονομική, κοινωνική ανάπτυξη της χώρας στην οποία το άτομο με δεξιότητες διαμένει.⁷¹⁵ Τρεις κεντρικοί παράγοντες είναι αναγκαίοι για την οικονομική ανάπτυξη και την αύξηση της παραγωγικότητας.

⁷¹²Αγγέλου, Α., Μανούσου, Ε. & Κουτσούμπα, Μ. (2022). Ο ρόλος των προγραμμάτων Erasmus+ και των projects στην καλλιέργεια δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα. Πρακτικά του 11^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Εμπειρίες, Προκλήσεις, Προοπτικές, 26-28 Νοεμβρίου 2021, 11(A), σελ. 121-139, σελ 126.

⁷¹³Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 4.

⁷¹⁴Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 8.

⁷¹⁵Αγγέλου, Α., Μανούσου, Ε. & Κουτσούμπα, Μ. (2022). Ο ρόλος των προγραμμάτων Erasmus+ και των projects στην καλλιέργεια δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα. Πρακτικά του 11^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Εμπειρίες, Προκλήσεις, Προοπτικές, 26-28 Νοεμβρίου 2021, 11(A), σελ. 121-139, σελ 131-132.

Είναι οι τεχνικές και οι μέθοδοι (διαδικασίες και πηγές), η οργάνωση (οργανώσεις και θέση κατάταξης στις αξιολογήσεις) και ο ανθρώπινος παράγοντας (οι δεξιότητες, η συμπεριφορά, η ψυχοσύνθεση και ο χειρισμός διαφόρων καταστάσεων με ηρεμία και με αποτελεσματικό τρόπο).⁷¹⁶

Οι νέοι της σύγχρονης εποχής είναι ανάγκη να είναι εφοδιασμένοι με αρκετές δεξιότητες, προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις της εκάστοτε αγοράς εργασίας και κοινωνίας. Στην αγορά εργασίας όμως, είναι έκδηλη η ανάγκη για την εκμάθηση και την απόκτηση ορισμένων δεξιοτήτων σε μεγαλύτερο βαθμό. Αυτές έχουν χαρακτηριστεί ως οι δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα, στην ουσία δε διαφέρουν σημαντικά από τις δεξιότητες που απαιτούνταν παλιότερα. Αυτές οι ενδεικτικές δεξιότητες έχουν προκύψει έπειτα από τη ζήτηση της αγοράς εργασίας. Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της Eurostat υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας, αλλά δεν υπάρχει εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό, που να ανταποκρίνεται επαρκώς στις απαιτήσεις των συγκεκριμένων θέσεων. Χαρακτηριστική είναι η έλλειψη από επαγγελματίες στον τομέα των νέων τεχνολογιών (IT Professionals) στην Ευρώπη.⁷¹⁷ Οι θέσεις εργασίας που χάθηκαν εξαιτίας των νέων τεχνολογιών ήταν κυρίως θέσεις ρουτίνας, οι οποίες δεν επέτρεπαν την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη του εργαζομένου.⁷¹⁸

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου προχώρησε στη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Ατζέντας για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας. Σκοπός αυτής της ατζέντας είναι να καταστούν οι εθνικές αγορές εργασίας πιο ευέλικτες, να αποκτηθούν από το ευρωπαϊκό εργατικό δυναμικό οι απαραίτητες δεξιότητες, να βελτιωθούν οι συνθήκες εργασίας και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας μέχρι το 2020. Αυτός ο σκοπός θα εκπληρωθεί μέσα από τον εκσυγχρονισμό των εθνικών αγορών εργασίας και την αντιστοίχιση των δεξιοτήτων με τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Δυο επιμέρους διευκολυντικοί στόχοι είναι η

⁷¹⁶Eberhard, B., Podio, M., Alonso, A., Radovica, E., Avotina, L., Peiseniece, L., Sendon, M., Lozano, A. & Sole-Pla, J. (2017). Smart work: The transformation of the labour market due to the fourth industrial revolution (I4.0), *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(3), pp. 47-66. Eastern Macedonia and Thrace Institute of Technology, Kavala. ISSN 2408-0101, p. 49.

⁷¹⁷Καμπύλης, Θ. (2016). *Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στον χώρο της Πληροφορικής*. Ανακτήθηκε στις 01-12-2016, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/01/pli-roforiki-epaggelmatismos-deksiotites_n_13345946.html

⁷¹⁸Bellanca, J. & Brandt, R. (2010). *21st Century Skills. Rethinking How Students Learn*. USA: Solution Tree Press, p. 15.

δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Διαβατηρίου Δεξιοτήτων και μιας Παγκόσμιας Βάσης Δεδομένων, στην οποία θα απεικονίζονται οι μελλοντικές θέσεις εργασίας και θα είναι σε θέση οι εργοδότες να ανακαλύψουν πιθανά νέα ταλέντα.⁷¹⁹

Ακόμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στη θέσπιση ενός Νέου Πλαισίου Δεξιοτήτων Ζωής (LifeComp), το οποίο περιλαμβάνει τις δεξιότητες που απαιτούνται από όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και μπορούν να αποκτηθούν μέσα από την εμπλοκή του ατόμου σε διαδικασίες τυπικής, μη τυπικής και άτυπης μάθησης. Το συγκεκριμένο πλαίσιο αναφέρεται σε εννιά δεξιότητες, οι οποίες τοποθετούνται σε τρεις διαφορετικές περιοχές, την προσωπική, την κοινωνική και τη μάθηση για χάρη της μάθησης. Στην προσωπική περιοχή περιλαμβάνονται δεξιότητες, όπως ο αυτοέλεγχος, η ευελιξία και η διατήρηση της καλής φυσικής και ψυχικής υγείας. Στην κοινωνική περιλαμβάνονται δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, η συνεργασία και η ενσυναίσθηση και στην περιοχή της μάθησης για τη μάθηση περιλαμβάνονται δεξιότητες, όπως η κριτική σκέψη, η διαχείριση γνώσεων και η καλλιέργεια της ανάγκης για δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση.⁷²⁰ Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημιούργησε αυτό το πλαίσιο με σκοπό να βοηθήσει τους εκπαιδευτές να συνδυάσουν τη διδασκαλία με τις παιδαγωγικές μεθόδους και να ενισχύσει την εφαρμογή των θεωρητικών γνώσεων των εκπαιδευόμενων σε πρακτικό επίπεδο.⁷²¹

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ατζέντας των Δεξιοτήτων (2020), η οποία στηρίχτηκε στις δράσεις της αντίστοιχης Ατζέντας του 2016. Με την εξάπλωση της πανδημίας του COVID-19 αναδείχτηκε ακόμα περισσότερο η ανάγκη απόκτησης νέων δεξιοτήτων και επανακατάρτισης των Ευρωπαίων πολιτών. Για την ενίσχυση της παρούσας ατζέντας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε το 2023 να είναι ένα έτος αφιερωμένο στις δεξιότητες. Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Δεξιοτήτων δημιουργήθηκε μια επίσημη ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία παρουσιάζει τις αιτίες της λήψης της παρούσας απόφασης, διαγνωστικά τεστ δεξιοτήτων, επικείμενες εκδηλώσεις και εκστρατείες

⁷¹⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/682/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση [2010]COM(2010)682 final. Στρασβούργο 23-11-2010, σελ. 12.

⁷²⁰Sala, A., Herrero Rámila, C..(2022). *LifeComp into Action: Teaching life skills in the classroom and beyond*, EUR 31141 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union, ISBN 978-92-76-54525-5. Doi:10.2760/201230, JRC130003, p. 9.

⁷²¹Sala, A., Herrero Rámila, C..(2022). *LifeComp into Action: Teaching life skills in the classroom and beyond*, EUR 31141 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union, ISBN 978-92-76-54525-5. Doi:10.2760/201230, JRC130003, p. 2.

και ιστορίες καθημερινών ανθρώπων, οι οποίες μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο έμπνευσης.⁷²² Ακόμα, λόγω του Ευρωπαϊκού Έτους Δεξιοτήτων η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιθυμεί να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην ψηφιακή εκπαίδευση και κατάρτιση και την απόκτηση από μεγάλο μέρος του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης ψηφιακών δεξιοτήτων. Παράλληλα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προχώρησε στη δημοσίευση δύο προτάσεων, οι οποίες έλαβαν την έγκριση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η πρώτη πρόταση αφορά την καθολική πρόσβαση των πολιτών των κρατών μελών σε ψηφιακή εκπαίδευση και κατάρτιση υψηλής ποιότητας, δίνοντας την κινητήρια δύναμη στο ανθρώπινο δυναμικό που απασχολείται στην εκπαίδευση και στην κατάρτιση. Οι λόγοι που το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έλαβε τις συγκεκριμένες αποφάσεις είναι ότι παρά την πρόοδο και την καινοτομία που έχει σημειωθεί σε αρκετά επίπεδα ανθρώπινης δραστηριοποίησης, στον χώρο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχει καθυστερήσει, το ψηφιακό χάσμα δε μειώνεται και τα κράτη μέλη συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες προσέλκυσης επενδύσεων για την αναβάθμιση των εκπαιδευτικών τους συστημάτων, του ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού, την παρακολούθηση και αξιολόγηση των πολιτικών ψηφιακής εκπαίδευσης και κατάρτισης.⁷²³

Η δεύτερη πρόταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου αφορά την καθολική ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων των Ευρωπαίων πολιτών. Σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι ανάγκη να καθοριστούν κλιμακωτοί στόχοι και να δοθεί έμφαση στα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Οι λόγοι προώθησης αυτής της απόφασης είναι ότι συναντούνται διαφορετικά άνισα επίπεδα γνώσης και πιστοποίησης ψηφιακών δεξιοτήτων. Τα μέτρα που προτείνει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είναι να εισαχθεί το μάθημα της Πληροφορικής σε όλες τις σχολικές μονάδες, στη χάραξη πολιτικών για τους ενήλικες να ενσωματωθεί η αναγκαιότητα της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων και να καταγραφούν οι ελλείψεις σε επαγγέλματα των τεχνολογιών και των επικοινωνιών.⁷²⁴

Επόμενος στόχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πιστοποιητικού ψηφιακών δεξιοτήτων, το οποίο θα ενισχύσει την

⁷²²Επίσημη Ηλεκτρονική Πλατφόρμα του Ευρωπαϊκού Έτους Δεξιοτήτων (2023). Ανακτήθηκε στις 05-03-2023, από https://year-of-skills.europa.eu/index_en

⁷²³European Commission (2023). Commission calls for massive boost in enabling digital education and providing digital skills. Strasbourg 18-04-2023, p. 1.

⁷²⁴European Commission (2023). Commission calls for massive boost in enabling digital education and providing digital skills. Strasbourg 18-04-2023, p. 1.

εμπιστοσύνη των Ευρωπαίων πολιτών για την ανάγκη πιστοποίησης των ψηφιακών δεξιοτήτων και θα εξυπηρετήσει την αναγνώριση τους από τους εργοδότες, τους παρόχους εκπαίδευσης και κατάρτισης στα διάφορα κράτη μέλη της Ένωσης. Το ευρωπαϊκό πιστοποιητικό ψηφιακών δεξιοτήτων θα τεθεί σε εφαρμογή το 2024.⁷²⁵

Αιτίες της δημιουργίας ενός έτους δεξιοτήτων (2023) και μιας ατζέντας δεξιοτήτων είναι η ανάδειξη της ανάγκης απόκτησης νέων δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες, η ενίσχυση της εξειδίκευσης, η προσέλκυση και η απορρόφηση νέων από άλλες χώρες, οι οποίοι επιθυμούν να αποκτήσουν νέες δεξιότητες ή να επανακαταρτιστούν μέσα από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα που προσφέρουν οι ευρωπαϊκοί φορείς επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η θέσπιση και απονομή ευρωπαϊκών τίτλων σπουδών, οι οποίοι θα είναι διεθνώς αναγνωρισμένοι και θα συνοδεύονται από ένα επίσημο παράρτημα καταγραφής των δεξιοτήτων των συμμετεχόντων. Ακόμα, είναι θεμιτή η ενίσχυση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων σε προγράμματα πρακτικής άσκησης.⁷²⁶

Οι δράσεις που προωθούνται στην ατζέντα δεξιοτήτων αφορούν τη συλλογική ενασχόληση των Ευρωπαίων πολιτών με τις νέες δεξιότητες, τη διασφάλιση της αντιστοιχίας των δεξιοτήτων με τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, την προώθηση της δια βίου μάθησης και κατάρτισης και τη δημιουργία ενός πλαισίου ενδυνάμωσης των επενδύσεων για την επανακατάρτιση και την απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Επιμέρους δράσεις της παρούσας ατζέντας είναι η ανάπτυξη υψηλού επιπέδου δεξιοτήτων συνεργασίας, η καταγραφή των δεξιοτήτων που απαιτούνται από την αγορά εργασίας, η προσπάθεια εξάλειψης των φυλετικών διακρίσεων και η εξασφάλιση της ισότητας των ευκαιριών πρόσβασης στην αγορά εργασίας και στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων.^{727 728} Στο πλαίσιο της παρούσας ατζέντας περιλαμβάνεται ένα κείμενο, το οποίο αναφέρεται στις δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την άσκηση επαγγελμάτων του τεχνολογικού τομέα. Τα άτομα που θα απασχοληθούν στον

⁷²⁵European Commission (2023). Commission calls for massive boost in enabling digital education and providing digital skills. Strasbourg 18-04-2023, p. 2.

⁷²⁶Σχοινιάς, Μ. (2022). Ομιλία του στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης για τις Δεξιότητες του σήμερα για το αύριο. Θεσσαλονίκη: 10-09-2022, 14:15-17:00.

⁷²⁷European Commission (July 2022). The EU Pact for Skills –Skills Partnership for the Digital Ecosystem. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 1.

⁷²⁸European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 6.

τεχνολογικό τομέα οφείλουν να αποκτήσουν εξειδικευμένες ψηφιακές δεξιότητες, διότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη απασχόλησης ατόμων - εξειδικευμένων στη χρήση προηγμένων τεχνολογιών. Ιδιαίτερα μετά το 2010 αυξήθηκε κατά 5 φορές το ποσοστό των ατόμων που οφείλουν να χρησιμοποιούν τον προγραμματισμό στον χώρο της εργασίας τους. Ανακαλύφθηκαν επίσης νέοι τεχνολογικοί κλάδοι, όπως η ανάλυση μεγάλων δεδομένων, η κυβερνοασφάλεια και η τεχνητή νοημοσύνη.⁷²⁹

Στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα Δεξιοτήτων εμπεριέχεται το πακέτο δεξιοτήτων, στο οποίο συμμετέχουν 100 οργανισμοί από όλα τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη. Οι στόχοι του πακέτου είναι η προώθηση της ανάγκης για δια βίου μάθηση, η καταγραφή της προσφοράς και της ζήτησης στην αγορά εργασίας, η σύναψη ισχυρών σχέσεων μεταξύ των αρμόδιων δρώντων και η αντιμετώπιση των ανισοτήτων μέσω της καθολικής προσφοράς ευκαιριών. Σε έρευνα που διενεργήθηκε μεταξύ της 1^{ης} Φεβρουαρίου 2022 έως της 3^{ης} Μαρτίου προέκυψε ότι η ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης έφτασε στο 62%, οργανώθηκαν προγράμματα εκπαίδευσης, κατάρτισης και συμβουλευτικής (61%) και προωθήθηκε μέσω της ενημέρωσης η σημασία της απόκτησης δεξιοτήτων (60%).⁷³⁰ Ακόμα, δημιουργήθηκαν 21.500 (45%) νέα δίκτυα συνεργασίας και ενημέρωσης, προωθήθηκαν οικονομικές επενδύσεις (16%) και μόνο ένας μικρός αριθμός ατόμων συμμετείχαν σε τοπικές δράσεις χάραξης πολιτικής, ανάπτυξης δικτύου παροχής υποδείξεων σχετικών με την αγορά εργασίας και διενέργειας χορηγιών. Μόνο το 6% των συμμετεχόντων στην έρευνα δήλωσε ότι δεν απέκτησε κάποια δεξιότητα κατά το εξεταζόμενο έτος, 2022.⁷³¹ Σε ατομικό επίπεδο 1.999.277 Ευρωπαίοι πολίτες συμμετείχαν σε δράσεις ανάπτυξης νέων δεξιοτήτων ή επανακατάρτισης, διοργανώθηκαν 12.275 (67%) προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και περισσότερα από 3.250 (79%)

⁷²⁹European Commission (July 2022). The EU Pact for Skills –Skills Partnership for the Digital Ecosystem. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 4.

⁷³⁰European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 6.

⁷³¹European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 7.

επικαιροποιήθηκαν. Τα χρήματα που δόθηκαν έφτασαν τα 159.955.721€. Οι στόχοι του πακέτου δεξιότητων για το 2022 υλοποιήθηκαν στο 90%.⁷³²

Με βάση την παραπάνω έρευνα οι τομείς της ανθρώπινης δραστηριοποίησης, οι οποίοι μέχρι το τέλος του 2022 θα αναβαθμίζονται και θα εξελίσσονται, φέρνοντας σε επικοινωνία τους απαραίτητους οργανισμούς, εκπαιδευτές, εργοδότες και εργαζομένους σε επίπεδο επανειδίκευσης και επανακατάρτισης είναι 14. Είναι ο αγροδιατροφικός τομέας, η αεροναυπηγική άμυνα, η κατασκευή, ο αυτοματισμός, ο πολιτισμός και οι δημιουργικές βιομηχανίες, ο τουρισμός, ο ψηφιακός τομέας, η υγεία, η μικροηλεκτρική, η κοινωνική οικονομία, οι εναλλακτικές μορφές ενέργειας, το εμπόριο, η κατασκευή με τη χρήση νέων τεχνολογιών και η κλωστοϋφαντουργία.⁷³³

Οι πλέον χρήσιμες δεξιότητες, που οφείλει να διαθέτει ο σύγχρονος εργαζόμενος ανεξάρτητα από τον τομέα δραστηριοποίησης του είναι οι διοικητικές, οι ηγετικές ικανότητες, ο προγραμματισμός, οι οργανωτικές ικανότητες, η ανάληψη πρωτοβουλιών, η αναζήτηση πληροφοριών, η κριτική σκέψη, η πειθώ-διαπραγματευτική ικανότητα, η λήψη αποφάσεων, η συνεργατικότητα, η διαχείριση του χρόνου, η προσαρμοστικότητα, η δημιουργικότητα, η εκμάθηση ξένων γλωσσών, οι ψηφιακές δεξιότητες, η κοινωνική ευαισθησία, η αποτελεσματική γραπτή και προφορική επικοινωνία, η ικανότητα ενασχόλησης με πολλά πράγματα ταυτόχρονα (multitasking) και η ικανότητα αυτοελέγχου.^{734 735 736 737 738} Δυο πρόσθετες δεξιότητες είναι η παρουσίαση του εαυτού (personal branding) και η επεξεργασία εικόνων και βίντεο. Ακόμα, οι Rotherham και Willingham (2009) προσθέτουν μια ακόμα δεξιότητα, την οποία χρειάζονται οι σύγχρονοι νέοι για την εύρεση εργασίας, αλλά

⁷³²European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 8, 11.

⁷³³European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 18.

⁷³⁴Bellanca, J. & Brandt, R. (2010). *21st Century Skills. Rethinking How Students Learn*. USA: Solution Tree Press, p. 16.

⁷³⁵Collins, R. (2014). Skills for the 21st Century: teaching higher-order thinking. *Curriculum & Leadership Journal*, 12(14), pp. 35-36.

⁷³⁶O'Neill, E. (2018). *The top 10 skills for professionals in the future*. Retrieved at 30-01-2018, from <https://www.icas.com/ca-today-news/10-skills-you-need-for-the-future>.

⁷³⁷Salpeter, J. (2009). *21st Century Learning Skills and ICT Literacy*. Retrieved at 08-08-2019, from <http://www.techlearning.com/article/13832>

⁷³⁸Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills. Learning for Life in our Times*. San Francisco: Jossey-Bass, pp. 12-13.

και για τις υπόλοιπες εκφάνσεις της προσωπικής τους ζωής και αυτή είναι να μάθουν πώς να μαθαίνουν (Know how to know).⁷³⁹

Όσον αφορά τις ψηφιακές δεξιότητες περιλαμβάνονται η εκμάθηση γλωσσών προγραμματισμού, η γνώση και η εκτέλεση των προγραμμάτων της Microsoft Office (Word, Excel, Outlook, PowerPoint), η κατασκευή και η διαχείριση ιστοσελίδων, η ανάλυση και η δημόσια παρουσίαση δεδομένων, η δημιουργία ηλεκτρονικής διαφήμισης και εμπορίου, η ανάπτυξη τηλεφωνικών εφαρμογών, η εκμάθηση της SEO/SEM ανάλυσης, η διαχείριση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Instagram, Twitter, Youtube κ.α.) και η γνώση δημιουργίας νέων λογισμικών για τις επιχειρήσεις.^{740 741}

Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήγαγε η Παγκόσμια Οικονομική Πλατφόρμα για τις μελλοντικές θέσεις εργασίας, ανάμεσα σε 9 βιομηχανίες, από τις 15 καλύτερες οικονομίες προέκυψαν ορισμένες σημαντικές δεξιότητες, τις οποίες οφείλουν να διαθέτουν οι σύγχρονοι εργαζόμενοι. Αυτές είναι η γνωστική προσαρμοστικότητα, η διαπραγματευτική ικανότητα, η συνεργατικότητα, η λήψη αποφάσεων, η κριτική σκέψη, η συναισθηματική νοημοσύνη, η δημιουργικότητα, η διοίκηση ανθρώπινου δυναμικού, η αναλυτική σκέψη και η επίλυση πολύπλοκων προβλημάτων.⁷⁴² Σύμφωνα με το Cedefop (2020) για την εύρεση μιας νέας θέσης εργασίας χρειάζεται η μετάβαση, η οποία επιτυγχάνεται μέσα από την απόκτηση νέων δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση. Ορισμένες πρόσθετες δεξιότητες που προτείνει είναι η προσαρμογή στις αλλαγές, η επίδειξη ευθύνης, η επίδειξη ενθουσιασμού, η διαχείριση έργων, η χρήση συστημάτων γραφείου, η προορατική σκέψη, η διαχείριση του χρόνου και του άγχους.⁷⁴³

Ο σύγχρονος άνθρωπος για να καταφέρει να αποκτήσει μια θέση εργασίας ή να διατηρήσει αυτή που ήδη κατέχει οφείλει να κατακτά νέες και να εξελίσσει συνεχώς

⁷³⁹Rotherham, A. & Willingham, D. (2009). 21st Century. *Educational Leadership*, 7, pp.16-21, p. 17.

⁷⁴⁰O'Neill, E. (2018). *The top 10 skills for professionals in the future*. Retrieved at 30-01-2018, from <https://www.icas.com/ca-today-news/10-skills-you-need-for-the-future>.

⁷⁴¹Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills. Learning for Life in our Times*. San Francisco: Jossey-Bass, pp. 14-15.

⁷⁴²Curtin, M. (2017). *The 10 Top Skills That Will Land You High-Paying Jobs by 2020, According to the World Economic Forum*. Retrieved at 29-12-2017, from <https://www.inc.com/melanie-curtin/the-10-top-skills-that-will-land-you-high-paying-jobs-by-2020-according-to-world-economic-forum.html>.

⁷⁴³Cedefop (24-02-2020). *Towards new horizons*. Retrieved at 05-03-2020, from https://www.cedefop.europa.eu/files/9144_en.pdf.

τις υπάρχουσες δεξιότητές του. Ορισμένες από αυτές είναι η αποτελεσματική συνεργασία του με άλλα άτομα, η παρουσίαση του εαυτού του, η πειθώ και η διαπραγματευτική του ικανότητα, προκειμένου να επιτύχει τους προσωπικούς ή επαγγελματικούς του στόχους. Επιπροσθέτως, λόγω της παγκοσμιοποίησης και της μετακίνησης πολλών νέων ανθρώπων σε άλλες χώρες, θεωρείται σημαντική η γραπτή και προφορική εκμάθηση ξένων γλωσσών και επακόλουθα της αντίστοιχης κουλτούρας. Ακόμα, η τεχνολογία καθορίζει το μέλλον της αγοράς εργασίας και είναι πηγή κέρδους, γι' αυτό και οι ψηφιακές δεξιότητες είναι απαραίτητες. Το 90% των μελλοντικών θέσεων εργασίας θα το αναλαμβάνουν άτομα που διαθέτουν ψηφιακές δεξιότητες και κριτική σκέψη. Η κριτική σκέψη προέρχεται μέσα από τον συνδυασμό των παραπάνω δεξιοτήτων και αποκτάται μέσα από τον έλεγχο των πληροφοριών που δέχεται το άτομο, την επίλυση προβλημάτων, τη λήψη αποφάσεων, τη συναισθηματική του ακεραιότητα και τη διαδικασία της δια βίου μάθησης.⁷⁴⁴

Ο γρήγορος ρυθμός των εξελίξεων έχει επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ζουν, εργάζονται και επικοινωνούν. Οι νέοι πλήττονται άμεσα από αυτές τις αλλαγές. Οι δεξιότητες του 21^{ου} αιώνα είναι εξαιρετικά χρήσιμες και ιδιαίτερα για τους νέους ανθρώπους, οι οποίοι έχουν έρθει αντιμέτωποι με νέες προκλήσεις ως προς την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας. Οι νέοι άνθρωποι πρέπει να αποκτήσουν νέες δεξιότητες και να έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικές διαδικασίες προηγμένων παρεχόμενων γνώσεων και δεξιοτήτων. Η απόκτηση των σύγχρονων γνώσεων και δεξιοτήτων πρέπει να ξεκινά από την τυπική εκπαίδευση και να συνεχίζει δια βίου. Σήμερα ένας στους πέντε νέους της Ευρώπης που εισέρχεται στην αγορά εργασίας δεν χαρακτηρίζεται ούτε ως βασικός χρήστης ψηφιακών δεξιοτήτων, παρόλο που οι περισσότεροι νέοι είναι γεννημένοι στην ψηφιακή εποχή και θα έπρεπε να είναι εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες και με τις νέες εκπαιδευτικές, επιχειρησιακές και καθημερινές δραστηριότητες.⁷⁴⁵

Οι σύγχρονοι εργοδότες ζητούν δεξιότητες, τις οποίες οι νέοι στην αγορά εργασίας δε διαθέτουν. Αυτό το γεγονός είναι πολυπαραγοντικό. Οφείλεται στη

⁷⁴⁴Μάγειρος, Ι. (2020). Πλαίσιο για την ψηφιακή ικανότητα των πολιτών. Στο διαδικτυακό σεμινάριο του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, *Πόσο ψηφιακά ικανοί είμαστε ως εκπαιδευόμενοι, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί; Από τη θεωρία στην πράξη*, 14-05-2020 (17:00-19:00).

⁷⁴⁵Vukmirovic, V., Domazet, I. & Pavlovic, D. (21 May 2021). Development of 21st century skills as a response to youth unemployment. In *26th International Scientific Conference of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management* (pp. 80- 87). Republic of Serbia, p. 80.

νεανική μετανάστευση. Αρκετοί εξειδικευμένοι νέοι στον τομέα των νέων τεχνολογιών μεταναστεύουν σε άλλες χώρες για να βρουν καλύτερες συνθήκες ζωής και εργασίας και για να εξελιχθούν επαγγελματικά και προσωπικά. Ακόμα, υπάρχει αναντιστοιχία στις γνώσεις και δεξιότητες που παρέχονται από τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και στις γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται από την αγορά εργασίας. Υπάρχουν επίσης και νέοι που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και παρουσιάζουν απροθυμία ή αδυναμία να καταρτιστούν ή να εκπαιδευτούν περαιτέρω.⁷⁴⁶

Οι δεξιότητες που ζητούνται περισσότερο από τους εργοδότες είναι οι κοινωνικές δεξιότητες, η ομαδική εργασία και η εποικοδομητική συνεργασία, η γνώση ξένων γλωσσών, η προθυμία για μάθηση και για ενεργητική ακρόαση, οι ψηφιακές δεξιότητες, η επίλυση προβλημάτων, η κριτική και αναλυτική σκέψη, οι επιχειρηματικές δεξιότητες και η λήψη αποφάσεων. Ορισμένες σύγχρονες δεξιότητες που ζητούνται από την αγορά εργασίας είναι η διαφήμιση προϊόντων και υπηρεσιών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, δεξιότητες που σχετίζονται με τη διοργάνωση εκστρατειών ενημέρωσης, η δημιουργία διαφημιστικών βίντεο, οι γνώσεις πάνω στη χρήση αναπτυσσόμενων τεχνολογιών, η αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο και η χρήση εφαρμογών, η ικανότητα αποστολής και προώθησης ηλεκτρονικών μηνυμάτων και η τεχνητή νοημοσύνη.⁷⁴⁷

Για τη μείωση της νεανικής ανεργίας που είναι συνυφασμένη με την απόκτηση των δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα και κυρίως με την απόκτηση και τη δια βίου εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων ο ΟΟΣΑ προτείνει την υιοθέτηση μιας προσέγγισης που θα εναρμονίζει τις πολιτικές της εκπαίδευσης, της απασχολησιμότητας και της κοινωνικής συμμετοχής. Ακόμα, η συνεργασία του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα είναι σημαντική για την ενδυνάμωση των νέων σε δεξιότητες και τη μείωση της νεανικής ανεργίας. Οι νέοι επίσης είναι ανάγκη να μπορούν να παρακολουθήσουν διαδικτυακά μαθήματα εκμάθησης νέων δεξιοτήτων που ζητούνται από την αγορά εργασίας. Άλλος ένας τρόπος είναι η συμμετοχή των νέων σε προγράμματα

⁷⁴⁶Vukmirovic, V., Domazet, I. & Pavlovic, D. (21 May 2021). Development of 21st century skills as a response to youth unemployment. In *26th International Scientific Conference of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management* (pp. 80- 87). Republic of Serbia, p. 81.

⁷⁴⁷Vukmirovic, V., Domazet, I. & Pavlovic, D. (21 May 2021). Development of 21st century skills as a response to youth unemployment. In *26th International Scientific Conference of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management* (pp. 80- 87). Republic of Serbia, p. 83.

πρακτικής άσκησης στον τομέα των νέων τεχνολογιών. Οι νέοι θα έχουν την ευκαιρία να απασχοληθούν σε κάποια επιχείρηση για ορισμένο χρονικό διάστημα και να λάβουν κάποια αμοιβή, καθώς και νέες γνώσεις και δεξιότητες. Οι κύριοι τομείς εκπόνησης πρακτικής άσκησης είναι η ψηφιακή διαφήμιση, η κατασκευή ιστοσελίδας, η διαχείριση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και ο προγραμματισμός. Χρήσιμη είναι και η προσέγγιση ξένων επενδύσεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα των νέων τεχνολογιών, με αυτόν τον τρόπο θα μειωθεί η νεανική ανεργία. Οι νέοι θα αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες και ευρύτερα θα μεταδοθεί η τεχνογνωσία, θα επέλθει οικονομική ανάπτυξη και θα ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή. Τέλος, πρέπει να δοθούν κίνητρα στους νέους να δημιουργήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις ή ηλεκτρονικές πλατφόρμες ή τις δικές τους οργανώσεις που θα έχουν ως γνώμονα τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας για νέους, την αλληλεγγύη, τον εθελοντισμό και την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη.⁷⁴⁸

Για την απόκτηση μιας μελλοντικής θέσης εργασίας είναι απαραίτητες ορισμένες δεξιότητες. Σύμφωνα με τους Bernhard και άλλους μελετητές οι δεξιότητες χωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες. Είναι οι επαγγελματικές, οι προσωπικές, οι κοινωνικές και οι μεθοδολογικές. Στις επαγγελματικές περιλαμβάνονται η γνώση ξένων γλωσσών, η γνώση και η χρήση των νέων τεχνολογιών, η γνώση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, η ανάληψη ηγεσίας σε περιπτώσεις κινδύνου, οι επιχειρηματικές και οι αναλυτικές δεξιότητες, όπως η στατιστική. Στις μεθοδολογικές δεξιότητες συμπεριλαμβάνονται η επίλυση σύνθετων προβλημάτων, οι γνωστικές, η δημιουργικότητα, η κριτική σκέψη, η αναλυτική σκέψη, η δυνατότητα προσαρμογής και επικαιροποίησης των δεξιοτήτων. Στις προσωπικές δεξιότητες περιλαμβάνονται η σωστή διαχείριση του χρόνου, οι ψυχολογικές γνώσεις και η γνώση της γλώσσας του σώματος, η δυνατότητα ολοκλήρωσης των εργασιών υπό πίεση, η άσκηση κριτικής και η λήψη αποφάσεων, η συναισθηματική νοημοσύνη και η δεξιότητα της ευρεσιτεχνίας. Τέλος, στις κοινωνικές δεξιότητες συγκαταλέγονται η ενσυναίσθηση, η επικοινωνία, η διαπολιτισμική επικοινωνία, η συνεργασία μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογικών και ιδιαίτερα των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η συνεργασία με άλλα

⁷⁴⁸Vukmirovic, V., Domazet, I. & Pavlovic, D. (21 May 2021). Development of 21st century skills as a response to youth unemployment. In *26th International Scientific Conference of Strategic Management and Decision Support Systems in Strategic Management* (pp. 80- 87). Republic of Serbia, pp. 84-85.

άτομα, η αποδοχή και ο σεβασμός των διαφορετικών απόψεων, οι διαπραγματευτικές δεξιότητες, η ηθική και κοινωνική υπευθυνότητα, η ενεργητική ακρόαση και η εξυπηρέτηση πελατών με ευγένεια και κόσμια συμπεριφορά.⁷⁴⁹

Οι κοινωνικές δεξιότητες είναι οι ενέργειες των μελών μιας ομάδας για να επιτύχουν ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα και να εξασφαλιστεί η ικανοποίηση όλων των μελών. Οι συνεργατικές κοινωνικές δεξιότητες διακρίνονται στις επικοινωνιακές, στις οικοδόμησης αμοιβαίας εμπιστοσύνης και στις διαχείρισης των διαφωνιών και των συγκρούσεων. Οι επικοινωνιακές κοινωνικές δεξιότητες είναι η έκφραση των ιδεών και των συναισθημάτων με σαφήνεια, η επίδειξη προσοχής στον συνομιλητή, η ειλικρίνεια κατά την επικοινωνία, η ένδειξη της αποδοχής, του σεβασμού στη διαφορετική άποψη, η κατανόηση και αποφυγή των επαναλήψεων. Στις δεξιότητες οικοδόμησης της αμοιβαίας εμπιστοσύνης περιλαμβάνονται η άνεση στην έκφραση, το μοίρασμα των υλικών και πνευματικών αγαθών, η υποστήριξη του άλλου και η παρακίνηση για περαιτέρω συνεργασία ή επικοινωνία. Στις δεξιότητες διαχείρισης διαφωνιών ή/και συγκρούσεων ανήκουν η αποφυγή επιβολής των προσωπικών απόψεων, η άσκηση αρνητικής κριτικής χωρίς επιχειρηματολογία και η ενσυναίσθηση.⁷⁵⁰

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει ιδιαίτερα γνωστό το ακρωνύμιο STEM. Το ακρωνύμιο STEM συμπυκνώνει μια ομάδα γνωστικών πεδίων, όπως της Φυσικής, της Τεχνολογίας, της Μηχανικής και των Μαθηματικών. Η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι αρκετά διαδεδομένη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αναγνωρίζει τα παραπάνω γνωστικά αντικείμενα σαν μια ολότητα. Έτσι προκύπτουν η εκπαίδευση STEM, οι δεξιότητες STEM και τα επαγγέλματα STEM.⁷⁵¹

Ο συγκεκριμένος όρος καθιερώθηκε το 2001 από το Εθνικό Ίδρυμα Επιστημών της Αμερικής. Μέχρι σήμερα έχουν σχηματιστεί και άλλα ακρωνύμια, όπως το STEAM, STREAM, STEMN, STEME, STEMLE, STEMi και eSTEM. Το STEAM περιλαμβάνει και το πεδίο των Τεχνών, το STREAM περιλαμβάνει την Έρευνα ή τη

⁷⁴⁹Eberhard, B., Podio, M., Alonso, A., Radovica, E., Avotina, L., Peiseniece, L., Sendon, M., Lozano, A. & Sole-Pla, J. (2017). Smart work: The transformation of the labour market due to the fourth industrial revolution (I4.0), *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(3), pp. 47-66. Eastern Macedonia and Thrace Institute of Technology, Kavala. ISSN 2408-0101, p. 53.

⁷⁵⁰Χατζηδήμου, Δ. & Αναγνωστοπούλου, Μ. (2011). *Οι ομάδες εργασίας των μαθητών στην εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σελ. 39-46.

⁷⁵¹Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M. & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Dordrecht: Springer, pp. 18-22.

Ρομποτική ή τη Θρησκεία. Το STEMN, STEME, STEMLE περικλείουν τη Μουσική, την Επιχειρηματικότητα, τη Νομική και τα Οικονομικά αντίστοιχα. Στα τελευταία ακρωνύμια το “i” και “e” συμβολίζουν την καινοτομία και την περιβαλλοντική ευαισθησία αντίστοιχα.⁷⁵²

Ο σύγχρονος άνθρωπος οφείλει να κατανοήσει ότι για την επίλυση των σύγχρονων προβλημάτων και για την απόκτηση των δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα θεωρείται απαραίτητη η συνδυαστική αξιοποίηση των παραπάνω γνωστικών αντικειμένων. Ακόμα, μέσα από την απόκτηση δεξιοτήτων STEM διευκολύνεται η πρόσβαση στην αγορά εργασίας και η άσκηση επαγγελματίων STEM. Οι παρούσες δεξιότητες είναι αρκετά σημαντικές, διότι αφορούν την απόκτηση δεξιοτήτων πάνω στους τομείς της φυσικής, της τεχνολογίας, της μηχανικής, των μαθηματικών, της έρευνας, της επιχειρηματικότητας, της ρομποτικής κ.α. με την παράλληλη χρήση των νέων τεχνολογιών, της κριτικής και δημιουργικής σκέψης, της επικοινωνίας και της εύρεσης λύσεων σε πολυσύνθετα ζητήματα της καθημερινής ζωής.⁷⁵³ Το STEM έχει επηρεάσει πολύ την εκπαίδευση και τις στρατηγικές και πολιτικές απασχόλησης, με σκοπό τη βελτίωση της καινοτομίας, της παραγωγικότητας και του διεθνούς ανταγωνισμού. Μέσα από την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση μπορεί να δοθεί η δυνατότητα στους εμπλεκόμενους της απόκτησης δεξιοτήτων STEM.⁷⁵⁴

Η ικανότητα να μπορεί κάποιος να ανταποκριθεί στις αναδυόμενες ψηφιακές τεχνολογίες αποτελεί τον νέο τεχνολογικό αλφαριθμητισμό. Με το ξέσπασμα της πανδημίας επιταχύνθηκε η ενασχόληση με τις νέες τεχνολογίες και εντάθηκε η εμφάνιση των ρομπότ σε χώρους εκτός της βιομηχανίας και της παραγωγής, όπως σε υπηρεσίες υγειονομικού αντικειμένου και πληροφόρησης. Αυτή η τεράστια και ταχύτατα αυξανόμενη τεχνολογική ενσωμάτωση πρέπει να συνοδεύεται και με τον αντίστοιχο κώδικα ηθικής δεοντολογίας. Οι νέες τεχνολογίες πρέπει να χρησιμοποιούνται από τους πολίτες με γνώμονα το όφελος της κοινωνίας. Λόγω των γρήγορων και σημαντικών τεχνολογικών ανακαλύψεων παρατηρείται το φαινόμενο η βιολογική γενιά να μεγαλώνει, ενώ η τεχνολογική γενιά να μικραίνει. Η τεκνοποίηση

⁷⁵²Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M. & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Dordrecht: Springer, pp. 23-25.

⁷⁵³Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M. & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Dordrecht: Springer, pp. 30-35.

⁷⁵⁴Korbel, P. (2016). *Measuring STEM in vocational education and training*. Adelaide: NCVET, pp. 1-2.

στις δυτικές κοινωνίες κυμαίνεται γύρω στα 29 χρόνια, ενώ παλιότερα ήταν μικρότερη. Αν χρησιμοποιηθεί ως παράμετρος η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών από τους ανθρώπους, η τεχνολογική γενιά κυμαίνεται από 7 έως 10 χρόνια.⁷⁵⁵

Η εκπαίδευση αυτών των νέων τεχνολογικών γενιών πρέπει να περιλαμβάνει την εκπαίδευση STEM, η οποία εμπεριέχει την ενασχόληση με την επιστήμη, την τεχνολογία, τη μηχανική και τα μαθηματικά. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα STIMEY έχει σχεδιαστεί βασισμένο σε ένα παιδαγωγικό πλαίσιο και έχει ως σκοπό να προσελκύσει στην εκπαίδευση STEM νέους ηλικίας από 10 έως 18 ετών. Το πρόγραμμα STIMEY αναφέρεται στην ενασχόληση των νέων με την επιστήμη, την τεχνολογία, την καινοτομία, τα μαθηματικά και τη μηχανική. Είναι ένα πρόγραμμα που απευθύνεται αποκλειστικά στην εκπαίδευση της νεολαίας. Οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται είναι η ολοκλήρωση εργασιών σε ομάδες εργασίας, η μαθητοκεντρική και εξατομικευμένη διδασκαλία και η δραστήρια συμμετοχή των μαθητών. Το πρόγραμμα συνδυάζει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις ψηφιακές πλατφόρμες (το παρόν), την εκπαιδευτική ρομποτική (το μέλλον) και το ραδιόφωνο (το παρελθόν). Σκοπός της εφαρμογής του συγκεκριμένου προγράμματος είναι να αυξηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών για τις STEM σπουδές, να μειωθεί το ποσοστό της σχολικής διαρροής, να ενταχθούν περισσότερες γυναίκες στις θετικές και τεχνολογικές σπουδές και να βοηθήσει τους νέους να προσανατολιστούν επαγγελματικά προς αυτούς τους κλάδους αιχμής από μικρή ηλικία. Επιτρέπει στους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιήσουν προηγμένα ψηφιακά εργαλεία και να συνεργάζονται εποικοδομητικά και τακτικά με τους γονείς των μαθητών. Ακόμα, στο πρόγραμμα μπορούν να λάβουν συμμετοχή και επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν την πορεία των μαθητών, να αναγνωρίζουν τα ταλέντα και να χρηματοδοτούν δράσεις που διευκολύνουν την ανάπτυξη δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη δημιουργία μιας ισχυρής αγοράς εργασίας.⁷⁵⁶

Για να έχει ισχυρή οικονομία ένα κράτος είναι απαραίτητο εκτός από την παραγωγή ιδεών να μπορούν οι πολίτες του να τις εφαρμόζουν με καινοτόμο τρόπο στη δημιουργία νέων προϊόντων και στην παροχή υπηρεσιών. Για να συμβεί αυτό

⁷⁵⁵ Φαχαντίδης, Ν. (09-09-2021). Η ρομποτική, ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός και οι νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Παιδεία, ένθετο τεύχος στην εφημερίδα Μακεδονία.

⁷⁵⁶ Makio, J., Assaad, M., Makela, T., Kankaanranta, M., Fachantidis, N., Dagdilelis, V., Reid, A., Rioja del Rio, C., Pavlysh, E. & Piashkun, S. (2017). *Attracting the European Youths to STEM Education and Careers – A Pedagogical Approach to a Hybrid Learning Environment*. ResearchGate, pp. 2,8.

χρειάζεται η Ευρωπαϊκή Ένωση να προωθήσει και να ενισχύσει την ενασχόληση των νέων πολιτών με τις STEM σπουδές. Οι απαραίτητες δεξιότητες είναι η υπολογιστική, οι ψηφιακές δεξιότητες, οι κοινωνικές, η λήψη πρωτοβουλιών, οι επιχειρηματικές, η κριτική σκέψη, η δημιουργικότητα, η επίλυση προβλημάτων, η ανάληψη ευθύνης σε δύσκολες καταστάσεις και η δημιουργική διαχείριση των συναισθημάτων. Στο πλαίσιο της απόκτησης επιστημονικών δεξιοτήτων, οι δεξιότητες που πρέπει να αποκτηθούν είναι η αναλυτική σκέψη, ο σχεδιασμός ενός πλάνου εργασίας και του ανάλογου χρονοδιαγράμματος, ο διαχωρισμός ενός ζητήματος σε μικρά κομμάτια, η αναγνώριση της αιτίας και των συνεπειών ενός φαινομένου και η διατύπωση απόψεων που θα στηρίζονται σε επιχειρήματα. Στο πλαίσιο της απόκτησης μαθηματικών δεξιοτήτων, ο εκπαιδευόμενος μαθαίνει να μετράει διάφορα μεγέθη, να εστιάζει την προσοχή του σε λεπτομέρειες, να εισάγει και να επεξηγεί τα δεδομένα που έχει συγκεντρώσει, να ακολουθεί και να διατυπώνει ορισμένες οδηγίες. Στο πλαίσιο της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων ο εκπαιδευόμενος μαθαίνει πώς να επιλύει ένα τεχνικό πρόβλημα, να επιδιορθώνει μια τεχνολογική συσκευή, να αξιοποιεί τις δυνατότητες των ηλεκτρονικών υπολογιστών και να μπορεί να επιλέγει το απαραίτητο μαλακό λογισμικό και τον τεχνολογικό εξοπλισμό.⁷⁵⁷

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλάνο δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση πρόσθεσε τη δράση 13. Ο λόγος της προσθήκης της παρούσας δράσης είναι η ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών σε σπουδές STEM και η άσκηση επαγγελματιών STEM. Μόνο το 20% των γυναικών αποφοιτά από σχολές που σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας, το 17% απασχολείται σε θέσεις εργασίας που σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες και το 24% των γυναικών αυτοαπασχολούνται σε STEM επαγγέλματα. Οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ενίσχυση της συμμετοχής των γυναικών σε STEM σπουδές και επαγγέλματα είναι μέχρι το 2027, 40.000 γυναίκες να εκπαιδευτούν σε προκλήσεις που θέτουν οι ψηφιακές δεξιότητες και η κυκλική οικονομία, μέχρι το 2024 να οργανωθούν σεμινάρια, εκδηλώσεις και δράσεις που ενισχύουν το ενδιαφέρον και τα κίνητρα συμμετοχής των νέων κοριτσιών και να δημιουργηθούν

⁷⁵⁷Makio, J., Assaad, M., Makela, T., Kankaanranta, M., Fachantidis, N., Dagdilelis, V., Reid, A., Rioja del Rio, C., Pavlysh, E. & Piashkun, S. (2017). *Attracting the European Youths to STEM Education and Careers – A Pedagogical Approach to a Hybrid Learning Environment*. ResearchGate, pp. 1,8.

μέχρι το 2022 στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση εκπαιδευτικά προγράμματα και θέσεις πρακτικής άσκησης για την ενίσχυση των STEM σπουδών και της σταδιοδρομίας σε STEM επαγγέλματα. Οι δράσεις θα χρηματοδοτηθούν από το πρόγραμμα “Ορίζοντας”, από το πρόγραμμα “Ανταγωνιστικές Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις” και από το πρόγραμμα “Erasmus⁺”.⁷⁵⁸

6.1.10. Διαφοροποιήσεις στον Χώρο της Εργασίας λόγω Ψηφιακού Γραμματισμού

Το ψηφιακό χάσμα των Ευρωπαίων νέων διευρύνεται συνεχώς. Ειδικότερα μετά την επέκταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 2004.⁷⁵⁹ Το ψηφιακό χάσμα θεωρείται το κενό που υφίσταται μεταξύ των ανθρώπων, οι οποίοι έχουν πρόσβαση στην πληροφορία και στην επικοινωνία μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών και σε αυτών που δεν την έχουν.⁷⁶⁰ Σύμφωνα με τους Ragnedda και Muschert (2013) το ψηφιακό χάσμα νοείται ως ένα πολύπλοκο και δυναμικό φαινόμενο, το οποίο αφορά την άνιση πρόσβαση και χρήση του διαδικτύου.⁷⁶¹ Ο όρος “ψηφιακό χάσμα” χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στα μέσα της δεκαετίας του '90 από τον πρώην υφυπουργό Επικοινωνίας και Πληροφορίας του Υπουργείου Εμπορίου των ΗΠΑ και Διευθυντή της Εθνικής Υπηρεσίας Τηλεπικοινωνιών και Πληροφορίας, Larry Irving Junior.^{762 763}

⁷⁵⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή (10-06-2021). Ψηφιακό Πλάνο για την Ψηφιακή Εκπαίδευση. Συμμετοχή των Γυναικών σε STEM Σπουδές και Επαγγέλματα. Ανακτήθηκε στις 02-08-2022, από https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan/action13?fbclid=IwAR1LUw20Je6_ekNYM2Mxw2kNwUhNaig8KRiKwCrt67nydwIPhW6ksrd2dvM.

⁷⁵⁹Hubregtse, S. (2005). The digital divide within the European Union. *New Library World*. Retrieved at 01-03-2020, from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03074800510587363/full/html>.

⁷⁶⁰Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>

⁷⁶¹Ragnedda, M. & Muschert, G. (2013). *The Digital Divide. The internet and social inequality in international perspective*. London: Routledge, p. 11.

⁷⁶²Cilan, C., Bolat, B. & Coskun, E. (2009). Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. *Government Information Quarterly*, 26(1), pp. 98-105. Retrieved at 03-01-2009, from <https://doi.org/10.1016/j.giq.2007.11.002>, p. 99.

Ο ΟΟΣΑ ορίζει το συγκεκριμένο φαινόμενο ως το χάσμα μεταξύ ατόμων, νοικοκυριών, επιχειρήσεων και γεωγραφικών περιοχών σε διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά επίπεδα, όσον αφορά τόσο τις δυνατότητες πρόσβασης στις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών, όσο και τη χρήση του διαδικτύου για μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων.⁷⁶⁴ Το ψηφιακό χάσμα αναφέρεται στην άνιση πρόσβαση των ανθρώπων και διαφόρων κοινωνικών σχηματισμών στις τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας, καθώς και στην άνιση χρήση τους. Πρόκειται για ένα πολυδαίδαλο φαινόμενο, το οποίο προκύπτει μέσα από τη συλλειτουργία ποικίλων παραγόντων. Μια πιο πρόσφατη προσέγγιση πάνω στο ψηφιακό χάσμα είναι αυτή των Peromingo και Pieterse (2018), οι οποίοι θεωρούν ότι πρόκειται για το χάσμα, το οποίο συναντάται στην πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες και το χάσμα στις ψηφιακές δεξιότητες και στη χρήση των τεχνολογικών μέσων.⁷⁶⁵

Αρχικά, το ψηφιακό χάσμα μπορεί να οφείλεται και στον τόπο διαμονής ενός ατόμου ή την τοποθεσία ενός οργανισμού. Πρόκειται για ορισμένους γεωγραφικούς περιορισμούς. Έχει παρατηρηθεί ότι άτομα που ζουν σε αστικά κέντρα έχουν περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης στις νέες τεχνολογίες, σε αντίθεση με άτομα που ζουν στην ύπαιθρο.⁷⁶⁶ Άλλοι παράγοντες που διευρύνουν το ψηφιακό χάσμα είναι το φύλο, το εισόδημα, το επίπεδο της εκπαίδευσης, η χώρα διαμονής,⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ η κοινωνική θέση, η φυλή, η εργασία, η εθνότητα,⁷⁷⁰ ο τρόπος ζωής, η οικογενειακή

⁷⁶³Cruz-Jesus, F., Oliveira, T. & Bacao, F. (2012). Digital divide across the European Union. *Information and Management*, 49(6), pp. 278-291. Retrieved at 04-10-2022, from <https://doi.org/10.1016/j.im.2012.09.003>, p. 279.

⁷⁶⁴Cooper, J. & Weaver, K. (2008). *Gender and Computers: Understanding the Digital Divide*. London: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 20-25.

⁷⁶⁵Peromingo, M. & Pieterse, W. (2018). The new world of work and the need for digital empowerment. Retrieved at June 2018, from <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/peromingo-pieterse.pdf>, pp. 4-6.

⁷⁶⁶Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>

⁷⁶⁷Pick, B. & Sarkar, A. (2015). *The Global Digital Divide*. In: *The Global Digital Divides*. Berlin: Springer, pp. 723-724.

⁷⁶⁸Ragnedda, M. & Muschert, G. (2013). *The Digital Divide. The internet and social inequality in international perspective*. London: Routledge, p. 12.

⁷⁶⁹Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>

⁷⁷⁰Ragnedda, M. & Muschert, G. (2013). *The Digital Divide. The internet and social inequality in international perspective*. London: Routledge, p. 12.

δομή⁷⁷¹ και η ελλιπής τεχνολογική υποδομή.⁷⁷² Το ψηφιακό χάσμα μπορεί να συναντάται σε εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.⁷⁷³

Στις αναπτυσσόμενες χώρες τα 184 εκατομμύρια γυναικών δε διαθέτουν κινητό τηλέφωνο συνδεδεμένο στο διαδίκτυο, ενώ 1,2 δισεκατομμύρια γυναικών φτωχών η χαμηλών οικονομικά χωρών δεν έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Εν αντιθέσει οι άντρες, ακόμα και αυτοί των φτωχών χωρών διαθέτουν σε ποσοστό 90% κινητό τηλέφωνο συνδεδεμένο στο διαδίκτυο.⁷⁷⁴ Στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ωστόσο, η σύνδεση των νοικοκυριών στο διαδίκτυο φτάνει στο 85%.⁷⁷⁵ Ακόμα, το ψηφιακό χάσμα που παρατηρείται ανάμεσα στους νέους και σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας είναι αρκετά σημαντικό. Οι ηλικιωμένοι παρουσιάζονται πιο καχύποπτοι και διστακτικοί στη χρήση των νέων τεχνολογιών, δε διαθέτουν τόσες τεχνολογικές γνώσεις και συχνά κατακρίνουν τους νέους για τον τρόπο που τις χρησιμοποιούν.⁷⁷⁶ Οι νέοι συνήθως χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες για να αναζητήσουν πληροφορίες που άπτονται του ενδιαφέροντός τους, να σχηματίσουν κοινωνικές επαφές και για να περάσουν τον ελεύθερό τους χρόνο, ενώ οι μεγαλύτεροι σε ηλικία άνθρωποι τις χρησιμοποιούν κυρίως για λόγους δουλειάς και δευτερευόντως για τα υπόλοιπα.⁷⁷⁷ Όσον αφορά το ψηφιακό χάσμα που προκύπτει ανάμεσα στους νέους,

⁷⁷¹Cilan, C., Bolat, B. & Coskun, E. (2009). Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. *Government Information Quarterly*, 26(1), pp. 98-105. Retrieved at 03-01-2009, from <https://doi.org/10.1016/j.giq.2007.11.002>, pp. 99-100.

⁷⁷²Hubregtse, S. (2005). The digital divide within the European Union. *New Library World*. Retrieved at 01-03-2020, from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03074800510587363/full/html>

⁷⁷³Cilan, C., Bolat, B. & Coskun, E. (2009). Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. *Government Information Quarterly*, 26(1), pp. 98-105. Retrieved at 03-01-2009, from <https://doi.org/10.1016/j.giq.2007.11.002>, pp. 99-100.

⁷⁷⁴Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>

⁷⁷⁵Peromingo, M. & Pieterse, W. (2018). The new world of work and the need for digital empowerment. Retrieved at June 2018, from <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/peromingo-pieterse.pdf>, pp. 4-6.

⁷⁷⁶Ballano, S., Uribe, A. & Ramos, R. (2014). Young users and the digital divide: readers, participants or creators on Internet? *Communication and Society*, 27(4), pp. 147-155, p. 148.

⁷⁷⁷Ballano, S., Uribe, A. & Ramos, R. (2014). Young users and the digital divide: readers, participants or creators on Internet? *Communication and Society*, 27(4), pp. 147-155, pp. 149-150.

αυτό οφείλεται στον χρόνο εκκίνησης της χρήσης των νέων τεχνολογιών κυρίως και στην ετοιμότητα τους για την απόκτηση νέων ψηφιακών δεξιοτήτων.⁷⁷⁸

Επιπλέον, ο διαχωρισμός των ανθρώπων σε πλούσιους και φτωχούς επιφέρει μεγάλες διαφορές στις μετρήσεις του ψηφιακού χάσματος. Οι άνθρωποι στις υποανάπτυκτες και σε χώρες που μαστίζονται από οικονομική κρίση δεν ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για την εξάλειψη του ψηφιακού χάσματος. Αυτό συμβαίνει διότι ένας άνθρωπος που στερείται την κάλυψη των βασικών του αναγκών, όπως τροφή, υγεία, στέγαση και εκπαίδευση δε μπορεί να διαθέσει πόρους και χρόνο στις νέες τεχνολογίες.⁷⁷⁹ Στη διεύρυνση του ψηφιακού χάσματος σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η γνώση της αγγλικής γλώσσας από τους χρήστες, διότι οι περισσότερες ιστοσελίδες είναι σχεδιασμένες με τέτοιο τρόπο, ούτως ώστε να υποστηρίζουν μόνο την αγγλική γλώσσα.⁷⁸⁰

Το ψηφιακό χάσμα μετράται ανάλογα με την πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ως πρόσβαση στο διαδίκτυο εννοείται η ευκολία στην πρόσβαση παγκοσμίως, ο αριθμός των διαθέσιμων ιστοσελίδων, που είναι εύκολα προσβάσιμες, οι ψηφιακές δεξιότητες των χρηστών, ο χρόνος που ξοδεύουν στις περιηγήσεις τους στο διαδίκτυο οι χρήστες και στην ποικιλία των δραστηριοτήτων που υλοποιούνται είτε τεχνολογικά, είτε με τη συνοδεία της χρήσης τεχνολογικών μέσων.^{781 782} Σε αρκετές μελέτες είναι ευδιάκριτο ότι το ψηφιακό χάσμα επηρεάζει αρνητικά τις γυναίκες, τους ηλικιωμένους, τα άτομα χαμηλής εκπαίδευσης και χαμηλού εισοδήματος, τις οικογένειες μεγάλου μεγέθους, τα άτομα που ζουν σε αγροτικές περιοχές, τις ευπαθείς ομάδες⁷⁸³ και τους τεχνοφοβικούς.⁷⁸⁴

⁷⁷⁸Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>

⁷⁷⁹Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. USA: Cambridge University Press, p. 20.

⁷⁸⁰Cilan, C., Bolat, B. & Coskun, E. (2009). Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. *Government Information Quarterly*, 26(1), pp. 98-105. Retrieved at 03-01-2009, from <https://doi.org/10.1016/j.giq.2007.11.002>, pp. 99-100.

⁷⁸¹Chadwick, A. & Howard, P. (2009). *Routledge Handbook of Internet Politics*. London: Routledge, pp. 34-35.

⁷⁸²Ragnedda, M. & Muschert, G. (2013). *The Digital Divide. The internet and social inequality in international perspective*. London: Routledge, p. 16.

⁷⁸³Chinn, M. & Fairlie, R. (2007). The determinants of the global digital divide: a cross-country analysis of computer and internet penetration. *Oxford Economic Papers*, 59(1), pp. 16-44, pp. 16-18.

⁷⁸⁴Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>

Το ψηφιακό χάσμα δεν αποτελεί ένα καινούριο πρόβλημα, ωστόσο στη σύγχρονη εποχή δόθηκε μεγαλύτερη έμφαση στην αντιμετώπισή του, διότι με το ξέσπασμα της πανδημίας του COVID -19 προωθήθηκε η ψηφιοποίηση, η αυτοματοποίηση και η επεξεργασία των μεγάλων δεδομένων. Λόγω αυτής της τέταρτης βιομηχανικής επανάστασης είναι αναγκαία η επανακατάρτιση των εργαζομένων και ο εκσυγχρονισμός των εκπαιδευτικών συστημάτων των πανεπιστημίων. Η αλλαγή αυτή προς την ψηφιακή εποχή απαιτεί από τον σύγχρονο άνθρωπο να έχει τεχνικές δεξιότητες, όπως ο προγραμματισμός, η διαχείριση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και μεγάλων βάσεων δεδομένων. Παράλληλα, ο σύγχρονος άνθρωπος οφείλει να έχει ή να καλλιεργήσει και μαλακές δεξιότητες, όπως η επικοινωνία, η συνεργασία σε ομάδα εργασίας και η ενσυναίσθηση. Αυτές οι δεξιότητες επιζητούνται κυρίως από τους εργοδότες, ωστόσο υπάρχουν και άλλες δεξιότητες χρήσιμες για την αγορά εργασίας και για την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη του ατόμου, που είναι να μάθει κάποιος πώς να μαθαίνει, οι μεταγνωστικές δεξιότητες και η δυνατότητα δημιουργίας νέας γνώσης, ιδιαίτερα στον χώρο των νέων τεχνολογιών.⁷⁸⁵

Η παρακάτω έρευνα μελετά το χάσμα νέων ατόμων μεταξύ τους ως προς τη χρήση του διαδικτύου. Ο ευρύτερος σκοπός της έρευνας ήταν να αρχίσουν οι νέοι να χρησιμοποιούν το διαδίκτυο με ασφάλεια και να ενημερωθούν οι νέοι γονείς. Στην έρευνα συμμετείχαν 25.000 νέοι, ηλικίας 9-16 χρονών και από 25 χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή στην έρευνα ήταν το δείγμα να έχει πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες και να τις χρησιμοποιεί. Η διάρκεια της ήταν από το 2009-2011. Το δείγμα ήταν τυχαίο και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων ήταν η συμπλήρωση ερωτηματολογίων πρόσωπο με πρόσωπο. Παρα μόνο ορισμένες ευαίσθητες ερωτήσεις αυτοσυμπληρώθηκαν από τους ερωτώμενους.⁷⁸⁶

Οι ερευνητές μέσα από τη συγκεκριμένη έρευνα επιδίωκαν να μελετήσουν τις διαδικτυακές δραστηριότητες των νέων, να ταξινομήσουν τις ψηφιακές δεξιότητες και να ελέγξουν κατά πόσο το φύλο, η ηλικία, το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς και οι ψηφιακές ικανότητες που διαθέτει κάποιο παιδί επηρεάζουν την αυτοπεποίθησή

⁷⁸⁵Taylor-Smith, E., Smith, S., Fabian, K., Berg, T., Meharg, D. & Varey, A. (2019). Bridging the Digital Skills Gap: Are computing degree apprenticeships the answer? In *Innovation and Technology in Computer Science Education* (pp. 126-132). Association for Computing Machinery (ACM), p. 127.

⁷⁸⁶Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E. & Haan, J. (2011). *Digital literacy and safety skills. EU Kids Online*. UK: London School of Economics & Political Science, pp. 2-3.

του και την ασφάλεια του στο διαδίκτυο. Ως προς το φύλο χώρισαν το δείγμα σε αγόρια και κορίτσια και στο σύνολο, ως προς την ηλικία από 9-12 και από 13-16 χρονών και για το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς χρησιμοποιήθηκαν ως βαθμίδες το υψηλό και το χαμηλό. Για το θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας τους οι ερευνητές εστίασαν στην Ευρωπαϊκή Ψηφιακή Ατζέντα. Ακόμα, οι ερευνητές στο τέλος της εργασίας τους προχώρησαν και σε σύγκριση των 25 χωρών μεταξύ τους ως προς τις ψηφιακές δεξιότητες των νέων 9-16 χρονών.⁷⁸⁷

Τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξαν είναι ότι οι νέοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να επιτελέσουν συγκεκριμένες επιμέρους λειτουργίες που αφορούν το γενικό διαδικτυακό περιεχόμενο, την επικοινωνία και τη συμμετοχή σε ομάδες συνομήλικων. Τα αγόρια με πολύ μικρή διαφορά 7,5% σε αντίθεση με τα κορίτσια 7% χρησιμοποιούν περισσότερο το διαδίκτυο για διάφορες δραστηριότητες του ενδιαφέροντός τους και όσο μεγαλύτερα ήταν τα παιδιά σε ηλικία τόσο πιο πολύ χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο και υλοποιούσαν περισσότερες λειτουργίες. Οι ψηφιακές δεξιότητες στις οποίες κατέληξαν είναι οι οργανικές και ασφαλείας (βασικές, λειτουργικές), οι πληροφοριακές (κατανόηση, πλοήγηση, αξιολόγηση) και οι κοινωνικές (επικοινωνία, αποκάλυψη ταυτότητας, συμμετοχή σε ομάδες). Άλλα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν είναι ότι το 36% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι γνωρίζει περισσότερα για τις νέες τεχνολογίες από τους γονείς του. Τα αγόρια διέθεταν περισσότερη αυτοπεποίθηση από τα κορίτσια ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Τα μεγαλύτερα παιδιά χρησιμοποιούσαν επίσης καλύτερα τις νέες τεχνολογίες από τα μικρότερα, γεγονός που αποδίδεται στην απόκτηση της κριτικής ικανότητας και της ανάπτυξης του ενστίκτου της ασφάλειας και τέλος τα παιδιά που διέθεταν υψηλό κοινωνικοοικονομικό κύρος διέθεταν παραπάνω ψηφιακές δεξιότητες και αυτοπεποίθηση με τις νέες τεχνολογίες.⁷⁸⁸

Παρακάτω θα αναλυθεί το ψηφιακό χάσμα που εντοπίζεται μεταξύ αντρών και γυναικών. Οι τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν περισσότερο τις γυναίκες από τους άντρες στον εργασιακό χώρο. Οι γυναίκες έχουν να αντιμετωπίσουν αρκετά προβλήματα στην ψηφιακή εποχή. Αυτά είναι οι ασυνείδητες προκαταλήψεις, ο συνδυασμός της επαγγελματικής και της προσωπικής ζωής, η χαμηλή διαφάνεια και η

⁷⁸⁷Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E. & Haan, J. (2011). *Digital literacy and safety skills. EU Kids Online*. UK: London School of Economics & Political Science, pp. 4-5.

⁷⁸⁸Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E. & Haan, J. (2011). *Digital literacy and safety skills. EU Kids Online*. UK: London School of Economics & Political Science, pp. 10-12.

μη συμπερίληψη γυναικών σε διαδικασίες χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων στις επιχειρήσεις. Ακόμα, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν εμπόδια στην πρόσβαση σε πηγές χρηματοδότησης, αλλά και περαιτέρω προβλήματα όπως τα ασθενή επιχειρηματικά και κοινωνικά δίκτυα που σχηματίζουν, τα λανθασμένα στερεότυπα και οι φυλετικές ανισότητες στο πλαίσιο της ολοκλήρωσης ορισμένων δραστηριοτήτων.⁷⁸⁹ Ωστόσο, λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων ορισμένα εμπόδια περιορίζονται σταδιακά. Οι γυναίκες έχουν πλέον τη δυνατότητα να εργάζονται εξ αποστάσεως, με ευελιξία και κυρίως τις πρωινές ώρες. Υπάρχουν όμως αρκετές γυναίκες που δεν έχουν ψηφιακές δεξιότητες, ούτε χαρακτηρίζονται ως επαγγελματίες των νέων τεχνολογιών. Η Eurostat παρουσίασε σε έρευνες της ότι δεν υπάρχει μεγάλο ψηφιακό χάσμα μεταξύ γυναικών και αντρών στις ψηφιακές δεξιότητες, ωστόσο υπάρχει μεγάλο χάσμα στην απασχολησιμότητα των γυναικών σε επαγγέλματα του τεχνολογικού τομέα. Ένας λόγος που μπορεί να συμβαίνει αυτό είναι οι μικρότερες αμοιβές που λαμβάνουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άντρες για την ίδια εργασία.^{790 791}

Στην Ευρώπη μόνο το 9% των προγραμματιστών είναι γυναίκες και μόνο το 19% έχουν ιδρύσει μια επιχείρηση πληροφοριών και επικοινωνίας σε σχέση με τους άντρες που το ποσοστό τους φτάνει στο 45%. Τα μέτρα που μπορούν να παρθούν για την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου είναι η άμεση παρέμβαση. Πρέπει να δοθούν χρήματα για να εκπαιδεύονται περισσότερες γυναίκες σε επαγγέλματα της πληροφορικής, της μηχανικής και των θετικών επιστημών ή φοροελαφρύνσεις για τη συμμετοχή τους σε προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης πάνω στον τεχνολογικό τομέα. Ακόμα, πρέπει να προωθηθούν οι γυναίκες σε ανώτερες ιεραρχικά θέσεις εργασίας και να χαραχθούν πολιτικές φιλικές προς τη δημιουργία οικογένειας και τον συσχετισμό της επαγγελματικής σταδιοδρομίας με την προσωπική ζωή.⁷⁹²

Οι περισσότερες γυναίκες απασχολούνται με μερική απασχόληση, λίγες μέρες την εβδομάδα, με ευέλικτο ωράριο ή ως ελεύθεροι επαγγελματίες. Οι θέσεις εργασίας

⁷⁸⁹Moore, P. (2019). Future of Work: Technological Change and Women's Rights. Geneva 13 June 2019, p. 1.

⁷⁹⁰Moore, P. (2019). Future of Work: Technological Change and Women's Rights. Geneva 13 June 2019, p. 2.

⁷⁹¹Tabares, S. (2020). Digitalization and the Future of Work. *TATuP Zeitschrift für Technik folgenabschätzung in Theorie und Praxis*, pp. 77-79. Doi: [10.14512/tatup.28.3.77](https://doi.org/10.14512/tatup.28.3.77), pp. 77- 78.

⁷⁹²Moore, P. (2019). Future of Work: Technological Change and Women's Rights. Geneva 13 June 2019, p. 4.

που επιλέγουν στον τεχνολογικό τομέα είναι η ηλεκτρονική εξυπηρέτηση πελατών, η παράδοση διαδικτυακών μαθημάτων, η ολοκλήρωση μικρών τεχνολογικών αιτημάτων και γενικότερα οι υποστηρικτικές θέσεις εργασίας και η απασχόληση σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Ως προς την απασχόληση σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες πρέπει να διευθετηθούν ορισμένα θέματα, όπως τονίζεται και στη μελέτη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2017) για την κοινωνική προστασία των εργαζομένων σε ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Οι διαχειριστές των ηλεκτρονικών πλατφορμών πρέπει να παρέχουν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, επίδομα άδειας ασθενείας, επίδομα για τα άτομα με ειδικές ανάγκες ή τα ηλικιωμένα άτομα, επίδομα και κάλυψη σε περίπτωση ατυχήματος στον χώρο της εργασίας, γονική άδεια και επίδομα ανεργίας μετά τη λήξη του ιδιωτικού συμφώνου συνεργασίας. Ακόμα, πρέπει να δοθούν κάποια χρήματα ανάλογα με την αποδοτικότητα του εργαζόμενου και η παροχή κοινωνικής ασφάλισης να διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα.⁷⁹³

6.1.11. Ποιότητα των Παρεχόμενων Θέσεων Απασχόλησης

Τις τελευταίες δυο δεκαετίες δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση από τους αρμόδιους χάραξης πολιτικής, τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και τους εκπαιδευτικούς οργανισμούς στις διάφορες μορφές απασχόλησης και στην ποιότητα των παρεχόμενων ευκαιριών απασχόλησης. Οι περισσότεροι σύγχρονοι άνθρωποι είναι αναγκαίο να βρουν μια δεύτερη θέση απασχόλησης, προκειμένου να βιοποριστούν, να εξασφαλίσουν την κοινωνική τους ασφάλιση και να καταφέρουν να αποταμιεύσουν χρηματικούς πόρους. Η παγκοσμιοποίηση, η ψηφιοποίηση, ο αυτοματισμός και η ευελιξία στην αγορά εργασίας έχουν δημιουργήσει νέες μισθολογικές συνθήκες, νέες προοπτικές επαγγελματικής σταδιοδρομίας, επιμόρφωσης και επανακατάρτισης.⁷⁹⁴

Μια θέση εργασίας χαρακτηρίζεται ως ιδανική αν συναντά τις προσδοκίες του εργαζόμενου. Η Seashore (1974) υποστήριξε ότι μια δουλειά θεωρείται καλή αν

⁷⁹³Moore, P. (2019). Future of Work: Technological Change and Women's Rights. Geneva 13 June 2019, p. 7.

⁷⁹⁴Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate, 1*, pp. 1-18, p. 3.

συμβάλλει στην ενίσχυση της επαγγελματικής ικανοποίησης του εργαζόμενου. Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση είναι υποκειμενική, διότι στηρίζεται στις προτιμήσεις του εργαζόμενου και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που προσιδιάζει η κάθε δουλειά. Οι Νέοι Μαρξιστές υποστηρίζουν ότι μια δουλειά για να θεωρηθεί καλή πρέπει να ενδυναμώνει την αυτονομία και την αυτοπεποίθηση του εργαζόμενου, τα καθημερινά εργασιακά καθήκοντα να ανατίθενται πιο απλοποιημένα, να δίνει τη δυνατότητα στον εργαζόμενο για επανακατάρτιση και απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων δια βίου και οι εργασίες του κάθε εργαζόμενου να διαχωρίζονται. Ορισμένοι σύμβουλοι σταδιοδρομίας ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 τονίζουν ότι μια δουλειά θεωρείται καλή αν ενισχύει την αποδοτικότητα και τη θετική ψυχολογία του εργαζόμενου και οι εργασιακές υποχρεώσεις που ανατίθενται στους εργαζομένους χαρακτηρίζονται από ποικιλία, προκλήσεις, αυτονομία, τον κινητροποιούν και είναι ωφέλιμες για την προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξή του. Ακόμα, θεωρούν ότι είναι πολύ σημαντικό τα εργασιακά αιτήματα να ολοκληρώνονται μέσα από την επικοινωνιακή συνεργασία και επικοινωνία των εργαζομένων. Την δεκαετία του 1980 οι κοινωνιολόγοι εισήγαγαν ορισμένες επιπλέον παραμέτρους, όπως το επίπεδο των δεξιοτήτων των εργαζομένων, η προηγούμενη εμπειρία τους, η δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, η διαχείριση του εργασιακού άγχους, η συμμετοχή σε ποικίλα σχέδια δράσης και η εξασφάλιση της σωματικής και ψυχικής ασφάλειας στον εργασιακό χώρο. Τη δεκαετία του 1990 άρχισε να τίθεται το ζήτημα της ισορροπίας της προσωπικής και της επαγγελματικής ζωής. Οι νέες παράμετροι που προστέθηκαν ήταν ο σχεδιασμός και η διάρκεια του ωραρίου της απασχόλησης.⁷⁹⁵

Η πιο αναγνωρισμένη άποψη για την ποιότητα της εργασίας διατυπώθηκε το 1999 από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εργασίας. Ο σκοπός του Παγκόσμιου Οργανισμού Εργασίας είναι να δημιουργήσει ευκαιρίες για άντρες και γυναίκες να αποκτήσουν μια απασχόληση που ενισχύει την παραγωγικότητά τους, τους προσφέρει σταθερότητα και στηρίζεται στην ελευθερία, στην ισότητα, στην ασφάλεια και στην αξιοπρέπεια. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έδωσε μεγαλύτερη έμφαση στην ποιότητα των παρεχόμενων θέσεων εργασίας, προωθώντας τις καλές εργασιακές συνθήκες και ενισχύοντας την κοινωνική ασφάλεια των εργαζομένων. Στη Συνθήκη της Λισαβόνας

⁷⁹⁵Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate, 1*, pp. 1-18, pp. 4-5.

το 2000 έγινε αναφορά στην ποιότητα της απασχόλησης. Οι στόχοι που τέθηκαν στην παρούσα συνθήκη ήταν η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα στηρίζεται στην πρόσβαση των Ευρωπαίων πολιτών σε καλύτερες θέσεις εργασίας.⁷⁹⁶

Η αδυναμία μέτρησης της επαγγελματικής ικανοποίησης των εργαζομένων οφείλεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχουν συγκριτικά δεδομένα για όλες τις χώρες παγκοσμίως. Συνάφεια παρατηρείται ανάμεσα στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ωστόσο και εκεί συναντιούνται στατιστικές αποκλίσεις. Κάθε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και γενικότερα κάθε χώρα παγκοσμίως έχει αναπτύξει το δικό της πλαίσιο μέτρησης της ποιότητας της απασχόλησης. Κάθε χώρα έχει θέσει τις δικές της παραμέτρους. Το δεύτερο ζήτημα μέτρησης της ποιότητας των θέσεων εργασίας οφείλεται στην πολυπλοκότητα των ερωτημάτων που μπορούν να τεθούν. Ο κάθε ερευνητής μπορεί να θέσει στην έρευνά του ως υποθέσεις τα ατομικά ενδιαφέροντα των εργαζομένων, τη φύση της δουλειάς, τους περιορισμούς που τίθενται στο εργασιακό περιβάλλον ή την αγορά εργασίας στο σύνολό της. Το τρίτο ζήτημα είναι η μη ύπαρξη ενός συνόλου αξιόπιστων μεταβλητών, που θα μπορούν να εξεταστούν συλλογικά. Οι υψηλότεροι μισθοί μπορεί να θεωρούνται καλοί για κάποιους εργαζόμενους, ωστόσο οι εργοδότες θεωρούν ότι τους εμποδίζουν στο να προσλάβουν έναν ακόμα εργαζόμενο. Ενώ η μονιμότητα σε μια θέση εργασίας παρουσιάζεται ενδιαφέρουσα για μερικούς εργαζόμενους, μερικοί επιλέγουν να αλλάζουν τακτικά θέσεις εργασίας. Ακόμα, τα ενδιαφέροντα των εργαζομένων, των εργοδοτών και των αρμοδίων χάραξης πολιτικής αρκετές φορές συγκρούονται. Η ύπαρξη ενός συνεκτικού πλαισίου, το οποίο συλλέγει τα χαρακτηριστικά της κάθε θέσης εργασίας και τα στατιστικά δεδομένα κάθε χώρας παγκοσμίως είναι περιορισμένη.⁷⁹⁷

Οι επτά διαστάσεις μέτρησης της ποιότητας της απασχόλησης έχουν καταγραφεί από τον Korner και άλλους μελετητές το 2009. Η πυραμίδα βασίστηκε στην ιεράρχηση των αναγκών του Maslow. Στη βάση της πυραμίδας βρίσκονται οι βασικές διαστάσεις και προς την κορυφή υπάρχουν οι διαστάσεις που προάγουν προσωπικά,

⁷⁹⁶Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate, 1*, pp. 1-18, p. 5.

⁷⁹⁷Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate, 1*, pp. 1-18, p. 6.

μορφωτικά και επαγγελματικά τον εργαζόμενο. Στη βάση της πυραμίδας βρίσκεται η ασφάλεια και το πόσο ηθική είναι η φύση της απασχόλησης. Ακολουθεί ο μισθός και τα οφέλη, οι ώρες εργασίας και ο συνδυασμός προσωπικής και επαγγελματικής ζωής, η ασφάλεια στην εργασία και η πρόσβαση στην κοινωνική ασφάλιση και στις τρεις πρώτες θέσεις περιλαμβάνονται η δυνατότητα κοινωνικού διαλόγου, η απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων στον χώρο της εργασίας και στην κορυφή βρίσκονται τα κίνητρα και οι συνθήκες του εργασιακού περιβάλλοντος.⁷⁹⁸

Μια άλλη προσέγγιση της μέτρησης της ποιότητας της απασχόλησης είναι των Green και Mostafa (2010), η οποία δομείται σε τέσσερις διαστάσεις. Είναι τα κέρδη και οι παροχές από την απασχόληση, οι προοπτικές επαγγελματικής σταδιοδρομίας, τα ωράρια εργασίας και η εγγενής ποιότητα της εργασίας.⁷⁹⁹ Στη σύγχρονη εποχή η ποιότητα της απασχόλησης είναι συνώνυμη της επαγγελματικής ικανοποίησης.⁸⁰⁰

6.1.12. Ασφάλεια και Ισότητα Μεταχείρισης στην Απασχόληση

Η παρούσα Οδηγία 2000/78/EK περιλαμβάνει 21 Άρθρα. Στη συγκεκριμένη υποενότητα θα αναφερθεί λεπτομερώς το κάθε Άρθρο. Στο πρώτο Άρθρο γίνεται αναφορά στον σκοπό της παρούσας οδηγίας, ο οποίος είναι η θέσπιση ενός γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων στον χώρο της εργασίας. Σκοπός της είναι η ίση μεταχείριση όλων των εργαζομένων από τα κράτη μέλη ανεξάρτητα από τη θρησκεία, τις πεποιθήσεις, τις ειδικές ανάγκες, την ηλικία και τον γενετήσιο προσανατολισμό του εργαζομένου. Στο δεύτερο Άρθρο γίνεται αναφορά στην έννοια της διάκρισης. Ως διάκριση μπορεί να εννοηθεί και η ευνοϊκότερη αντιμετώπιση ενός ατόμου από τον εργοδότη, αλλά και η παρενόχληση. Το τρίτο Άρθρο αναφέρεται στην εφαρμογή της παρούσας οδηγίας στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Το τέταρτο Άρθρο αναφέρεται στην ξεχωριστή εφαρμογή της παρούσας οδηγίας από το κάθε

⁷⁹⁸Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate*, 1, pp. 1-18, p. 8.

⁷⁹⁹Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate*, 1, pp. 1-18, p. 9.

⁸⁰⁰Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate*, 1, pp. 1-18, p. 13.

κράτος μέλος και το πέμπτο Άρθρο τονίζει την ανάγκη από τον εργοδότη να λάβει περαιτέρω μέτρα για την ίση μεταχείριση ατόμων με ειδικές ανάγκες που θα απασχοληθούν στην επιχείρησή του.⁸⁰¹

Το έκτο άρθρο είναι αφιερωμένο στα άτομα της τρίτης ηλικίας και τη διαφορετική αντιμετώπιση που πρέπει να έχουν στον τομέα της απασχόλησης. Κάθε κράτος μέλος πρέπει να προχωρήσει στον καθορισμό των ελάχιστων ηλικιακών ορίων εργασίας ή πρόσληψης, συμμετοχής στην επαγγελματική κατάρτιση και να καθιερώσει ειδικές συνθήκες πρόσληψης, απασχόλησης, απόλυσης και συνταξιοδότησης. Τα υπόλοιπα τέσσερα Άρθρα, από το έβδομο μέχρι το δέκατο αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο μπορεί να αντιδράσει ένα άτομο αν θεωρήσει ότι καταπατούνται τα δικαιώματά της ίσης μεταχείρισής του στον εργασιακό χώρο.⁸⁰²

Στα επόμενα πέντε Άρθρα γίνεται αναφορά στη λήψη μέτρων και παροχών έπειτα από την απόλυση του εργαζόμενου, στην ανάγκη παροχής πληροφοριών από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, σχετικών με την παρούσα οδηγία, στην πραγματοποίηση διαλόγου για την επίλυση των διαφορών των κοινωνικών εταίρων, στη λήψη συμβουλευτικής και ψυχολογικής στήριξης από εκπροσώπους μη κυβερνητικών οργανώσεων και το τελευταίο Άρθρο αναφέρεται στις θρησκευτικές μειονότητες της Βόρειας Ιρλανδίας.⁸⁰³

Το Άρθρο 16 αναφέρεται στην κατάργηση κάθε νομοθετικής, κανονιστικής ή διοικητικής διάταξης, η οποία αντιβαίνει στην αρχή της ίσης μεταχείρισης στον εργασιακό χώρο. Το Άρθρο 17 αναφέρεται στη δυνατότητα από κάθε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης να θεσπίσει κυρώσεις για κάθε παραβίαση της παρούσας οδηγίας για την ίση μεταχείριση των εργαζομένων. Τα Άρθρα 18 και 19 αναφέρονται στον τρόπο εφαρμογής της παρούσας οδηγίας στον εργασιακό χώρο και στη διαδικασία καταγραφής των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή της παρούσας οδηγίας κάθε πέντε χρόνια. Το Άρθρο 20 αναφέρεται στο ότι η συγκεκριμένη οδηγία

⁸⁰¹Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000). Οδηγία 2000/78/EK του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία. L 303/16. Βρυξέλλες 27-11-2000, σελ. 3-4.

⁸⁰²Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000). Οδηγία 2000/78/EK του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία. L 303/16. Βρυξέλλες 27-11-2000, σελ. 4-5.

⁸⁰³Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000). Οδηγία 2000/78/EK του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία. L 303/16. Βρυξέλλες 27-11-2000, σελ. 6.

έχει ισχύ από την επόμενη μέρα της δημοσίευσής της στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το Άρθρο 21 αναφέρεται στο ότι η παρούσα οδηγία απευθύνεται καθολικά σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.⁸⁰⁴ Η συγκεκριμένη οδηγία προέκυψε λόγω της ανάγκης της διασφάλισης της ασφάλειας και της ισότητας των ευκαιριών στην απασχόληση από όλους τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

6.1.13. Στρατηγικές Αναζήτησης Απασχόλησης

Στη σύγχρονη μετά COVID εποχή η εύρεση μιας θέσης εργασίας είναι ακόμα πιο δύσκολη. Η αναζήτηση εργασίας από έναν νέο, χωρίς την απαραίτητη προϋπηρεσία διαρκεί αρκετό χρονικό διάστημα. Το ίδιο ισχύει και για έναν νέο με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και οικονομικά αδύναμο. Υπάρχουν ωστόσο ορισμένες στρατηγικές, οι οποίες είναι δυνατό να αξιοποιηθούν και να διευκολύνουν τη διαδικασία της εύρεσης εργασίας. Η πρώτη είναι η δικτύωση. Η σύναψη κοινωνικών σχέσεων και η ανταλλαγή πληροφοριών μπορεί να αποδειχθούν εξαιρετικά χρήσιμες στρατηγικές. Μέσα από την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους και τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ηλεκτρονικών πλατφορμών, το άτομο έχει τη δυνατότητα να έρθει σε επαφή με περισσότερα άτομα. Οι επαφές του μπορούν να το οδηγήσουν στη σύναψη νέων κοινωνικών σχέσεων, στην απόκτηση μιας θέσης εργασίας, καθώς και στη μετεξέλιξη του σε πιο ικανό υποψήφιο και επαγγελματία.

Η δεύτερη στρατηγική είναι η διενέργεια πρακτικής άσκησης στο πλαίσιο των σπουδών. Ένας μεγάλος αριθμός ατόμων που συμμετέχει σε πρακτική άσκηση αποκτά εμπειρία, γνώσεις και δεξιότητες. Δίνεται επίσης η δυνατότητα στον εργοδότη να εκπαιδεύσει τον εκπαιδευόμενο με τον τρόπο που επιθυμεί και να τον προσλάβει μετέπειτα με σύμβαση πλήρους ή μερικής απασχόλησης στην εταιρεία. Με την εκπόνηση πρακτικής άσκησης ο εκπαιδευόμενος έχει τη δυνατότητα να αποκτήσει εκτός από εμπειρία και επαγγελματικές διασυνδέσεις, να ενισχύσει το βιογραφικό του, να κατανοήσει το προφίλ του επαγγέλματος που έχει επιλέξει και να αναπτυχθεί προσωπικά και επαγγελματικά. Μια τρίτη στρατηγική είναι η επίσκεψη

⁸⁰⁴ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000). Οδηγία 2000/78/EK του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία. L 303/16. Βρυξέλλες 27-11-2000, σελ. 6-7.

ιστοσελίδων ευρέσεως εργασίας. Ο ενδιαφερόμενος μέσω αυτών των ιστοσελίδων έχει τη δυνατότητα να προβληθεί –ανεβάζοντας το βιογραφικό του δημόσια, να στείλει το βιογραφικό του και τη συνοδευτική επιστολή άμεσα στον εργοδότη και να παρατηρήσει τις δεξιότητες και τα επαγγέλματα που έχουν περισσότερη ζήτηση, ούτως ώστε να επανακαταρτιστεί με τα απαραίτητα εφόδια και να γίνει πιο ανταγωνιστικός. Όλες αυτές οι δυνατότητες παρέχονται αυτόματα, χωρίς κόστος και ηλεκτρονικά.

Ακόμα, το άτομο μπορεί να έρθει σε επικοινωνία με τον εκπρόσωπο του ανθρώπινου δυναμικού της επιχείρησης, ο οποίος αναλαμβάνει να στελεχώσει τις θέσεις εργασίας κάθε επιχείρησης με τα κατάλληλα άτομα. Σε μερικές εταιρείες μάλιστα ο ίδιος ο εργαζόμενος παραπέμπει σε κάποιον γνωστό του που θεωρεί κατάλληλο για μια κενή θέση εργασίας. Αυτό συμβαίνει διότι οι εργοδότες θέλουν να αποδείξουν ότι εμπιστεύονται την κρίση των υπαλλήλων τους και για τη γρήγορη διεκπεραίωση της διαδικασίας. Ο υπάλληλος σε πολλές επιχειρήσεις μάλιστα λαμβάνει μια καλή αμοιβή, αν το άτομο που θα προτείνει κριθεί άξιο επαγγελματικά. Επιπλέον, μέσα από την επίσκεψη των εταιρικών ιστοσελίδων ή των εταιρικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης μπορεί το άτομο να αναζητήσει αναρτημένες κενές θέσεις εργασίας ή να στείλει απευθείας προσωπικό μήνυμα στον προσωπικό λογαριασμό της επιχείρησης που το ενδιαφέρει, προκειμένου να το καλέσουν άμα δημιουργηθεί ή ανοίξει κάποια θέση εργασίας.

Μια ακόμα στρατηγική είναι η συμμετοχή του ατόμου που ψάχνει να βρει κάποια εργασία σε εκθέσεις εργασίας. Στο πλαίσιο των εκθέσεων εργασίας διενεργούνται συνεντεύξεις, πραγματοποιούνται ενημερώσεις για κενές θέσεις εργασίας και ανοίγονται ευκαιρίες απασχόλησης, δικτύωσης και ανταλλαγής πληροφοριών. Η διαδικασία της αναζήτησης εργασίας μπορεί να υποβοηθηθεί και μέσα από τη συμμετοχή σε προγράμματα Erasmus⁺. Το άτομο έρχεται σε επικοινωνία με άτομα από άλλες χώρες, δημιουργεί κοινωνικές σχέσεις, ανακαλύπτει νέους χώρους και θέσεις εργασίας και η ευρωπαϊκή ή η διεθνής εμπειρία του θεωρείται ευνοϊκή. Τέλος, υπάρχει η δυνατότητα αναζήτησης εργασίας μέσα από τα γραφεία διασύνδεσης των Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Το κάθε Πανεπιστήμιο δημοσιεύει τις διαθέσιμες κενές θέσεις εργασίας και παρέχει συμβουλευτική υποστήριξη στους φοιτητές του και στους αποφοίτους του.

Για την αναζήτηση πηγών ενημέρωσης και αναζήτησης απασχόλησης η έρευνα της Eriksson (2019) μπορεί να προσδώσει αρκετές πληροφορίες για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας. Η έρευνα της χαρακτηρίζεται ως προς τον σκοπό της βασική. Το δείγμα της έρευνας της αφορά τους νέους, κυρίως τους NEETs σε πέντε Ευρωπαϊκές χώρες. Οι εμπλεκόμενες στην έρευνα χώρες ήταν η Γερμανία, η Γαλλία, η Λιθουανία, η Φινλανδία και η Ολλανδία. Ο αριθμός των NEETs σε αρκετές Ευρωπαϊκές χώρες έχει αυξηθεί. Το 2023 ο αριθμός των NEETs έχει φτάσει τα 8 εκατομμύρια. Ως NEETs θεωρούνται οι νέοι που δεν εκπαιδεύονται, δεν καταρτίζονται και δεν εργάζονται. Οι αρχικές ερευνητικές υποθέσεις της Eriksson ήταν να μελετήσει ποιες πηγές πληροφόρησης χρησιμοποιούν οι νέοι, όταν επιθυμούν να ενημερωθούν και να οργανώσουν τη μελλοντική τους σταδιοδρομία και πόσο συχνά αναζητούν πληροφορίες που αφορούν ευκαιρίες απασχόλησης, εκπαίδευσης, διαδικτυακών μαθημάτων και άλλες δραστηριότητες.⁸⁰⁵

Πάραυτα, τα τελικά ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν είναι τι είδους ψηφιακές υπηρεσίες διαθέτουν οι εμπλεκόμενες στη μελέτη χώρες γι' αυτούς τους σκοπούς και πόσοι νέοι χρησιμοποιούν αυτές τις υπηρεσίες. Οι επιμέρους ερευνητικές της υποθέσεις αφορούσαν το αν υπάρχουν ψηφιακές υπηρεσίες για νέους για τον σχεδιασμό της σταδιοδρομίας τους, τον βαθμό που οι νέοι συναντούν τους προσωπικούς τους στόχους μέσα από αυτές και αν η μη τυπική εκπαίδευση που παρέχεται μέσα από αυτές τις ψηφιακές υπηρεσίες διευκολύνει τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού των νέων. Ως προσωπικούς στόχους αναγνωρίζει τις προσωπικές ανάγκες, τα ενδιαφέροντα και τις φιλοδοξίες των νέων για τα μελλοντικά τους σχέδια. Το 96% των Ευρωπαίων νέων χρησιμοποιούν τις ψηφιακές υπηρεσίες και το διαδίκτυο καθημερινά.⁸⁰⁶

Τα προσδοκώμενα οφέλη από την έρευνα της Eriksson (2019) ήταν η βελτίωση της ζωής των νέων και η προσαρμοστικότητα, η αναζήτηση νεανικών ψηφιακών υπηρεσιών εργασίας για ευάλωτους νέους, η βελτίωση των δεξιοτήτων τους μέσα από τη μη τυπική εκπαίδευση και της κινητικότητάς τους σε άλλα κράτη, η βελτίωση των ψηφιακών υπηρεσιών, ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας των υπάρχουσών ψηφιακών υπηρεσιών. Η Eriksson (2019) προχωράει επίσης στον διαχωρισμό των

⁸⁰⁵Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12, pp. 1-2.

⁸⁰⁶Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12, pp. 2-3.

NEETs σε υποομάδες. Αντιλαμβάνεται στην ύπαρξη των NEETs ένα μεγάλο ποσοστό νέων με ψυχικά προβλήματα, με νοητική ή σωματική αναπηρία και επίσης διαχωρίζει τους νέους που διαμένουν σε αστικά κέντρα ή στην ύπαιθρο.⁸⁰⁷

Η Eriksson (2019) για τη συλλογή των δεδομένων της προς ανάλυση ακολούθησε τη συγκριτική μελέτη. Αρχικά, συγκέντρωσε ηλεκτρονικούς συνδέσμους της κάθε χώρας που συνδέονται με την απασχολησιμότητα των νέων και την εκπαίδευση που λαμβάνουν και οποιοδήποτε υλικό έχει σχέση με τις ψηφιακές υπηρεσίες για νέους. Στη συνέχεια, αναζήτησε ευκαιρίες μη τυπικής εκπαίδευσης, οι οποίες αναρτώνται σε ψηφιακές υπηρεσίες και απευθύνονται σε νέους. Η ιδέα της μη τυπικής μάθησης περιλαμβάνεται σε πολλές πρωτοβουλίες στην Ευρώπη, οι οποίες προωθούν τις ψηφιακές δεξιότητες και την απασχολησιμότητα των νέων.⁸⁰⁸

Τα αποτελέσματα στα οποία κατέληξε η έρευνα της Eriksson (2019) και τα ανέλυσε με περιγραφικό και όχι με αριθμητικό τρόπο είναι ότι δεν υπάρχουν στις εμπλεκόμενες χώρες στην έρευνα αυτόνομες διαδικτυακές υπηρεσίες που παρέχουν υποστήριξη σε νέους για να σχεδιάσουν την εκπαίδευση και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία, ειδικότερα δε για νέους με μαθησιακές ή άλλες δυσκολίες. Ακόμα, αρκετοί νέοι, οι οποίοι μένουν στην ύπαιθρο αντιμετωπίζουν ζητήματα προσβασιμότητας στις υπάρχουσες ψηφιακές υπηρεσίες. Τα αίτια που καταγράφηκαν είναι ότι το δίκτυο μπορεί να μην καλύπτει απομονωμένες περιοχές ή η ταχύτητά του να είναι αργή, σε άλλες περιοχές δεν υπάρχουν οι υποδομές. Ένα ακόμα αίτιο είναι ότι οι περισσότερες θέσεις εργασίας που δημοσιεύονται αφορούν τη μετακίνησή τους στα αστικά κέντρα. Γεγονός το οποίο πολλές φορές είναι δύσκολο λόγω του ότι δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα, είναι ανειδίκευτοι ή έχουν κάποια σωματική ή νοητική αναπηρία.⁸⁰⁹

Ορισμένα πρόσθετα αποτελέσματα είναι ότι δεν υπάρχουν πολλές εξατομικευμένες διαδικτυακές υπηρεσίες, οι οποίες απευθύνονται στις προσωπικές ανάγκες του χρήστη, ενώ υπάρχουν στο διαδίκτυο διάσπαρτες αρκετές λίστες με ευκαιρίες εργασίας, εκπαίδευσης και δραστηριοτήτων. Ψηφιακές υπηρεσίες, οι οποίες αφορούν τις προσωπικές ανάγκες των χρηστών και χαρακτηρίζονται ως

⁸⁰⁷Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12, pp. 3-4.

⁸⁰⁸Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12, pp. 6-7.

⁸⁰⁹Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12, pp. 7-8.

αλληλεπιδραστικές υπάρχουν μόνο για τα άτομα που έχουν υποστεί κάποιο είδος κακοποίησης και για άτομα με ψυχικά προβλήματα. Οι λύσεις που προτείνει η Eriksson στην έρευνα της είναι να δημιουργηθεί για κάθε χώρα μια ιστοσελίδα, η οποία θα συγκεντρώνει όλες τις εγχώριες ψηφιακές υπηρεσίες. Προτείνει επίσης, να συνεργαστούν διάφοροι προπονητές εργασίας (job trainers), άτομα που ασχολούνται με νέους και άλλοι επαγγελματίες με σκοπό τη δημιουργία ιστοσελίδων που θα παρέχουν στοχευμένα και συγκεντρωτικά σε κάθε χώρα τις ευκαιρίες για απασχόληση και για μη τυπική μάθηση. Αυτές οι ιστοσελίδες πρέπει να είναι προσβάσιμες στο ευρύ κοινό και να απευθύνονται σε όλους τους νέους χωρίς αποκλεισμούς.⁸¹⁰

6.2. Πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Απασχόληση

6.2.1. Στήριξη της Απασχόλησης των Νέων από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Το πρόγραμμα “Ευρώπη της Επόμενης Γενιάς” θα αυξήσει τη στήριξη στον τομέα της απασχόλησης των νέων. Τα μέτρα τα οποία σταχυολογεί, προκειμένου να είναι έμπρακτος ο παραπάνω στόχος είναι να προωθήσει και να δημιουργήσει ευκαιρίες εκπαίδευσης και κατάρτισης για νέους, να διασφαλίσει δίκαιους όρους εργασίας και συμμετοχής τόσο στην εργασία, όσο και σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης και να βελτιώσει την παροχή κοινωνικής προστασίας για τους νέους. Ιδιαίτερα με την πανδημία COVID 19, ένας στους έξι νέους σταμάτησε να εργάζεται. Οι θέσεις εργασίας αφορούσαν τους κλάδους της τέχνης, της εστίασης, της ένδυσης. Με βάση τα στατιστικά δεδομένα που προέκυψαν από την Eurostat για την ανεργία των νέων κατά τα έτη 2008 έως 2020 φαίνεται ότι τα ποσοστά ανεργίας των νέων παρουσιάζουν διακυμάνσεις. Το 2008, η ανεργία των νέων ήταν 16%, το 2013 έφτασε το 24,4%. Το 2016 σημειώνεται μια μικρή πτώση και το 2019 φτάνει το 14,9%. Το 2020 ήταν 15,4%. Τα επίπεδα της ανεργίας των νέων παραμένουν αρκετά υψηλά, παραπάνω από τα επίπεδα ανεργίας του συνολικού πληθυσμού, ωστόσο αυτές

⁸¹⁰Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12, pp. 10-12.

οι διακυμάνσεις ανά έτος είναι απότοκο των παρεμβάσεων και της λήψης μέτρων για τη μείωση της ανεργίας των νέων τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και από το κάθε κράτος μέλος ξεχωριστά.⁸¹¹

Το κάθε κράτος μέλος είναι υπεύθυνο να παρέχει στήριξη στους νέους πολίτες του. Οι νέοι χρειάζεται να λάβουν ενίσχυση και στήριξη βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με το πρόγραμμα “Εγγυήσεις για τη Νεολαία”, το 2008 που ξεκίνησε η οικονομική κρίση μέχρι και σήμερα βοήθησε πάνω από 24 εκατομμύρια νέους στην Ευρωπαϊκή Ένωση να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Ακόμα, η Επιτροπή προχώρησε στην κάλυψη της ανάγκης από τα κράτη μέλη της πρόσληψης και της απασχόλησης εργασιακών συμβούλων, εργατολόγων και συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού, οι οποίοι θα συμβουλεύουν τους νέους για το τι δεξιότητες και εξειδικεύσεις απαιτεί η αγορά εργασίας, διότι έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο, εξαιτίας της ανεργίας ολοένα και περισσότεροι νέοι να επεκτείνουν τις σπουδές τους και να αποκτούν δεξιότητες, καθυστερώντας την αναζήτηση της πρώτης εργασίας.⁸¹²

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση και κατάρτιση των νέων μέσα από τη συμμετοχή τους σε σεμινάρια μικρής διάρκειας και σε προγράμματα μαθητείας. Πιο συγκεκριμένα, τα τελευταία προγράμματα οργανώθηκαν ορθότερα με την ίδρυση το 2013 της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για Θέσεις Μαθητείας. Οι στόχοι της Επιτροπής είναι το 82% των νέων να συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, το 60% των νέων να έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες στον χώρο εργασίας και το 8% να μετακινηθεί διεθνώς. Ως προς τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προχωρήσει στην παροχή περισσότερων προσφορών εκπαίδευσης και κατάρτισης για τους νέους, τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων προγραμμάτων και την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων.⁸¹³

⁸¹¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 1-2.

⁸¹²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 4-5.

⁸¹³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 7.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα βοηθήσει τους νέους μέσα και από το σχέδιο δράσης της για την κοινωνική οικονομία (2021). Αναφέρεται στις ευκαιρίες απασχόλησης που δίνονται μέσω της ενασχόλησης με την κοινωνική οικονομία, την παροχή βοήθειας στις τοπικές κοινωνίες, τη σύναψη πράσινων συμφωνιών, την ενεργοποίηση εύλωτων κοινωνικά ομάδων και την απόκτηση από τους νέους επιχειρηματικών δεξιοτήτων.⁸¹⁴ Δημιουργούνται ακόμα άτυπες μορφές απασχόλησης για τους νέους, όπως η εργασία σε πλατφόρμες. Η βασική τροχοπέδη που καλείται να αντιμετωπίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσα από αυτό το πρόγραμμα είναι η έλλειψη παροχής κοινωνικής προστασίας για τους νέους που απασχολούνται σε τέτοιες θέσεις απασχόλησης με άτυπες συμβάσεις.⁸¹⁵ Ωστόσο, υπάρχει η πρόνοια να δοθεί η κοινωνική προστασία στους νέους με τη μορφή αναπλήρωσης ή συμπληρωματικού εισοδήματος.⁸¹⁶

Επιπρόσθετες βλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής είναι να δημιουργηθούν προγράμματα μειωμένου ωραρίου εργασίας, να δοθούν άμεσες επιδοτήσεις για τους μαθητευόμενους στα ΜΜΕ, να δοθεί οικονομική ενίσχυση στους σπουδαστές και δάνεια εκκίνησης για νέους επιχειρηματίες και τέλος να δοθούν χρήματα για τον εντοπισμό και την επανακατάρτιση νέων ανέργων, αλλά και για την αύξηση της σύνδεσης της εκπαίδευσης και κυρίως της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Μέσω αυτών των βλέψεων προωθείται κυρίως η αυτοαπασχόληση των νέων με την ίδρυση επιχειρήσεων και η συμμετοχή σε ευέλικτες μορφές εργασίας.⁸¹⁷

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από τη δράση των Διαρθρωτικών και Επενδυτικών της Ταμείων είχε προχωρήσει σε τέσσερις κοινοτικές πρωτοβουλίες για την απασχόληση από το 2000-2006. Είναι η Interreg 3, η Leader⁺, η Equal και η Urban 2. Η πρώτη είναι μια διασυνοριακή, διεθνική και διαπεριφερειακή συνεργασία, η οποία αποβλέπει στην τόνωση της ανάπτυξης και στην αρμονική διεύθυνση του

⁸¹⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 11.

⁸¹⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 11-12.

⁸¹⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 15.

⁸¹⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020, σελ. 14-16.

ευρωπαϊκού εδάφους, η δεύτερη αφορά την ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω της διοργάνωσης ολοκληρωμένων προγραμμάτων και της συνεργασίας τοπικών ομάδων δράσης, η τρίτη αναφέρεται στη διεθνική συνεργασία για στην αντιμετώπιση των διακρίσεων και των ανισοτήτων ως προς την πρόσβαση στην αγορά εργασίας και η τελευταία αναφέρεται στη βιώσιμη αστική ανάπτυξη πόλεων και συνοικιών που αντιμετωπίζουν κρίση.⁸¹⁸

Το παρόν κείμενο συμφωνήθηκε στο πλαίσιο της ομάδας “Νεολαία” στις 16 Απριλίου του 2019. Το μέλλον της εργασίας των νέων θα επηρεαστεί από τη δημογραφική αλλαγή. Ο αριθμός των ηλικιωμένων στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνεχώς αυξάνεται και οι νέοι που αποτελούν το ενεργό κομμάτι του πληθυσμού είναι ανάγκη να ανταπεξέλθουν στις σύγχρονες οικονομικές και εργασιακές απαιτήσεις. Άλλος ένας παράγοντας επηρεασμού της εργασίας είναι η τεχνολογική πρόοδος. Λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων όλοι οι νέοι χρειάζεται να επανακαταρτιστούν και να έχουν πρόσβαση τόσο στις νέες τεχνολογίες, όσο και σε προγράμματα τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, προκειμένου να αναβαθμίσουν τις δεξιότητές τους. Με βάση αυτόν τον παράγοντα έρχεται να προστεθεί και ο επόμενος, ο οποίος αναφέρεται στην προσπάθεια αντιμετώπισης της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων και των προσφερόμενων θέσεων εργασίας. Οι σύγχρονοι νέοι οφείλουν να εξειδικευτούν και να αποκτήσουν προηγμένες ψηφιακές, επαγγελματικές και προσωπικές δεξιότητες. Επιπλέον, λόγω της κλιματικής αλλαγής θα κριθεί χρήσιμη η απόκτηση από τους νέους πράσινων δεξιοτήτων, οι οποίες θα τους βοηθήσουν να αποκτήσουν μια θέση εργασίας στους τομείς της βιώσιμης γεωργίας, των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και των βιώσιμων κατασκευαστικών μεθόδων. Αρκετοί νέοι της σύγχρονης εποχής παρατηρούν με απαισιοδοξία το μέλλον τους, βιώνουν επαγγελματικές απορρίψεις και συμβιβάζονται με θέσεις απασχόλησης που δεν ταιριάζουν στα ταλέντα, τα ενδιαφέροντα και τα προσόντα τους.⁸¹⁹

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί τα κράτη μέλη να δώσουν μεγαλύτερη έμφαση στους νέους που διατρέχουν τον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω της εθνοτικής τους καταγωγής, του φύλου, του γενετήσιου προσανατολισμού, των πεποιθήσεων, της αναπηρίας, και της θρησκείας. Ακόμα, επιθυμεί τα κράτη μέλη να

⁸¹⁸Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 10.

⁸¹⁹Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2019). Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας 8754/19. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 2-4.

προωθήσουν και να οργανώσουν περισσότερες δράσεις τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης, να ακούν τους νέους και να χαράζουν πολιτικές με βάση τις ανάγκες τους, να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή τους σε προγράμματα κινητικότητας και προώθησης της αλληλεγγύης, να βελτιώσουν την πρόσβαση των νέων σε προγράμματα κοινωνικής προστασίας και να προωθηθεί η συνεργασία των κρατών μελών σε θέματα που άπτονται της κινητικότητας και της απασχόλησης των νέων.⁸²⁰

Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιζητεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να προωθήσει περαιτέρω το Europass και το Youthpass ως δύο μέσα ανάδειξης των προσόντων και των δεξιοτήτων των διαθέσιμων προς εργασία πολιτών των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ζητά την προώθηση της χρηματοδότησης έργων των νέων, την προσφορά καθοδήγησης σε εθνικές δομές που ενδιαφέρονται για τα ζητήματα της νεολαίας, να προσφέρει στους νέους περισσότερες ευκαιρίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας και συμμετοχής σε προγράμματα τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης. Τέλος, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιθυμεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να συνεχίσει να διενεργεί έρευνες σχετικά με την απασχόληση και τη γενεακή κινητικότητα σε ένα διαφυλετικό πλαίσιο, να οργανώνει δραστηριότητες διαμοιρασμού των βέλτιστων πρακτικών με εκπροσώπους νεολαίας, συνδικαλιστικές οργανώσεις, κυβερνήσεις και επιχειρηματικές οργανώσεις, να προσπαθήσει να ενσωματώσει τη νεολαία στη διατομεακή χάραξη πολιτικής σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και να ενθαρρύνει τη συνεργασία των κρατών μελών.⁸²¹

6.3. Εργαλεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Προώθηση του Ψηφιακού Γραμματισμού στην Απασχόληση

6.3.1. Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων

Η απόκτηση δεξιοτήτων είναι αρκετά σημαντική για τη μετάβαση από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας, τη μετάβαση από τη μια θέση εργασίας σε κάποια

⁸²⁰Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2019). Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας 8754/19. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 7-9.

⁸²¹Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2019). Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας 8754/19. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 9-10.

άλλη και τη μετάβαση από μια θέση εργασίας σε μια χώρα σε κάποια άλλη χώρα. Ωστόσο, είναι αναγκαία η αντιστοίχιση της προσφοράς δεξιοτήτων με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Τα επαγγελματικά προσόντα δηλώνουν τι γνωρίζει, τι κατανοεί και τι μπορεί να κάνει ένα άτομο. Είναι απαραίτητα, διότι διευκολύνουν την κινητικότητα των εργαζομένων ή εκπαιδευόμενων, ενισχύουν τις ευκαιρίες του ατόμου για περαιτέρω επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και η απόκτηση τους συμβάλλει στη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και στην ενδυνάμωση της αυτοπεποίθησης του ατόμου, διότι συνιστούν έναν τρόπο έκφρασης προσωπικών επιτευγμάτων. Τα επαγγελματικά προσόντα λαμβάνονται έπειτα από τη συμμετοχή του ατόμου σε διαδικασίες τυπικής ή μη τυπικής μάθησης, διαβαθμισμένης δυσκολίας, οι οποίες έπειτα από την επιτυχή συμμετοχή του εμπλεκόμενου σε εξετάσεις οδηγούν στην επικύρωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων, δηλαδή στη λήψη ενός διπλώματος ή μιας πιστοποίησης, τα οποία αναγνωρίζονται ευρωπαϊκά ως επαγγελματικά προσόντα.⁸²²

Η ανάγκη για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πλαισίου αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων για τη δια βίου μάθηση πρόκυψε λόγω των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στη δια βίου μάθηση, των αλλαγών στα συστήματα κατάρτισης, του πολλαπλασιασμού των φορέων επαγγελματικής εκπαίδευσης, κατάρτισης και πιστοποίησης. Άλλες αιτίες είναι η ανάγκη πιστοποίησης της μάθησης που αποκτάται στους εργασιακούς χώρους, η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού σε άλλες χώρες και κατ' επέκταση η αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας.⁸²³

Η ιδέα για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πλαισίου αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων ανάγεται στο πλαίσιο NVQ (National Vocational Qualifications), που εισήγαγε το Εθνικό Συμβούλιο για τα Επαγγελματικά Προσόντα (NCVQ) στο Ηνωμένο Βασίλειο στα τέλη του 1987.⁸²⁴ Το συγκεκριμένο πλαίσιο είχε περιοριστεί όμως στα επαγγελματικά προσόντα και μετέπειτα δόθηκε έμφαση στα μαθησιακά αποτελέσματα που προσφέρει η εμπλοκή σε προγράμματα

⁸²²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 1-2.

⁸²³Αρβανίτη, Ε. (2005). *Εθνικά Συστήματα Προσόντων και Πλαίσια Δια Βίου Εκπαίδευσης*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, σελ. 1-5, σελ. 1.

⁸²⁴Young, M. (2003). Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning. *European Journal of Education*, 38 (2), pp. 1-5, p. 1.

επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Το παρόν πλαίσιο υιοθετήθηκε από τις αγγλόφωνες χώρες, αλλά όχι από τις σκανδιναβικές.⁸²⁵

Στις 23 Απριλίου 2008 θεσπίστηκε το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων για τη δια βίου μάθηση. Στόχος του ήταν να ενισχύσει τη διαφάνεια, τη συγκρισιμότητα και τη δυνατότητα αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων εντός της Ευρώπης. Οι δεξιότητες και οι γνώσεις που αποκτιούνται από το άτομο τοποθετούνται σε οκτώ επίπεδα, ξεκινώντας από το 1 που είναι το χαμηλότερο. Οι χώρες μέλη συμμορφώθηκαν με αυτά τα οκτώ επίπεδα και προχώρησαν στη δημιουργία εθνικών πλαισίων αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων –συμβατών με το ευρωπαϊκό πλαίσιο.⁸²⁶

Στο πλαίσιο του 2008 διαμορφώθηκε η ιδέα για τη δημιουργία ενός δικτύου, το οποίο λειτουργεί έως σήμερα. Το Ευρωπαϊκό δίκτυο EQAVET είναι μία κοινότητα πρακτικής, η οποία ενώνει τα κράτη μέλη, τους κοινωνικούς εταίρους και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Έχοντας ως στόχο να προωθήσει την ευρωπαϊκή συνεργασία, την ανάπτυξη και τη βελτίωση της διασφάλισης ποιότητας στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση -χρησιμοποιώντας το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Αναφοράς για τη Διασφάλιση της Ποιότητας (E.Q.A.R.F.). Το πλαίσιο (E.Q.A.R.F.) δημιουργήθηκε με τη Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18^{ης} Ιουνίου 2009. Το Ευρωπαϊκό δίκτυο EQAVET υποστηρίζει τα κράτη μέλη στην ανάπτυξη αποτελεσματικών στρατηγικών, τη διάδοση και υποστήριξη μέτρων και μεθόδων ποιότητας σε ευρωπαϊκό, εθνικό αλλά και τοπικό επίπεδο, μέσω των εθνικών σημείων αναφοράς και των μελών του δικτύου. Μια από τις αρμοδιότητες του είναι ακόμα το να συμβάλλει στο συστηματικό σχεδιασμό και στην καταγραφή της προόδου στον χώρο της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς επίσης και στην υιοθέτηση και εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων. Υποστηρίζει επιπλέον τα κράτη μέλη στα δεδομένα της ευρύτερης ευρωπαϊκής στρατηγικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης του 2020 και στην ενίσχυση της ποιοτικής διάστασης των εργασιών για τα ευρωπαϊκά εργαλεία, όπως είναι το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Προσόντων EQF και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Πιστωτικών Μονάδων ECVET. Τέλος, το δίκτυο EQAVET εμπλέκεται ενεργά στη χρήση, μετάφραση και

⁸²⁵Young, M. (2003). Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning. *European Journal of Education*, 38 (2), pp. 1-5, p. 2.

⁸²⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 2-6.

διάδοση προϊόντων και αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τις εργασίες του δικτύου και στην αξιοποίηση και διάχυση δεδομένων και καλών πρακτικών σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.⁸²⁷

Ωστόσο, στο τότε ισχύον πλαίσιο προέκυψαν ορισμένες ασάφειες, προβλήματα διαφάνειας και αναγνώρισης της ποιότητας των παρεχόμενων προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης της κάθε χώρας μέλους. Για τους λόγους αυτούς κρίθηκε απαραίτητη η θέσπιση ενός νέου πλαισίου.⁸²⁸

Τα στοιχεία που διατηρούνται από το ευρωπαϊκό πλαίσιο της αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων για τη δια βίου μάθηση του 2008 είναι τα παρακάτω. Η σύσταση να χρησιμοποιείται από τα κράτη μέλη το ευρωπαϊκό πλαίσιο ως εργαλείο αναφοράς για την οργάνωση των εθνικών πλαισίων και η σύσταση να συσχετίζουν τα κράτη μέλη τακτικά τα εθνικά τους πλαίσια με το ευρωπαϊκό πλαίσιο. Επιπλέον, τα κράτη μέλη θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι όλα τα νέα πιστοποιητικά, διπλώματα ή παραρτήματα επαγγελματικών προσόντων που εκδίδονται από τις αρμόδιες αρχές θα περιέχουν σαφή αναφορά του αντίστοιχου επιπέδου του ΕΠΕΠ, ώστε τα άτομα και οι εργοδότες να μπορούν να κατανοήσουν τα απτά οφέλη από τη μεγαλύτερη διαφάνεια των επαγγελματικών προσόντων.⁸²⁹

Το νέο πλαίσιο αναγνώρισης των Επαγγελματικών Προσόντων αποτελεί τη συνέχεια του προηγούμενου. Βελτιώνει όμως, την αποτελεσματικότητα της κατανόησης του από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, όπως τους εργοδότες, τα βιομηχανικά και εμπορικά επιμελητήρια, τους εκπαιδευτές, τα ακαδημαϊκά ιδρύματα, τους φορείς πολιτικής και όλους τους αρμόδιους για την προσφορά θέσεων εργασίας και την παροχή προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ειδικότερα, οι επιμέρους στόχοι του παρόντος πλαισίου είναι η ενίσχυση της υφιστάμενης διαδικασίας συσχέτισης των εθνικών συστημάτων και επιπέδων επαγγελματικών προσόντων προς το ΕΠΕΠ, η βελτίωση της διαφάνειας, της συγκρισιμότητας και της κατανόησης των επαγγελματικών προσόντων που διαθέτει

⁸²⁷Ιωαννίδου, Α. (2011). *Εθνικό Πλαίσιο για τη διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση*. Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 04-03-2022, από <http://www.eoppep.gr/index.php/el/quality-assurance/national-framework-for-quality-assurance-in-lifelong-learning>, σελ. 7.

⁸²⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 2-6.

⁸²⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 15.

ένα άτομο, η πιο συνεπής εφαρμογή του ΕΠΕΠ στις διάφορες χώρες, η συνεχής παρακολούθηση από τις χώρες μέλη των εξελίξεων και η βελτίωση της διάδοσης του ΕΠΕΠ και της σχετικής πληροφόρησης.⁸³⁰

Ακόμα, έχει ως στόχους την υποστήριξη των ευέλικτων διαδρομών μάθησης και των ομαλών μεταβάσεων εντός και μεταξύ συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης και από την εκπαίδευση/κατάρτιση στην απασχόληση και την ανανέωση των εθνικών πλαισίων για την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων των κρατών μελών ανά πέντε χρόνια, ούτως ώστε να συμβαδίζουν με τις μεταβολές των επαγγελματικών προσόντων. Παράλληλα, λόγω της αύξησης του αριθμού των ατόμων που μεταναστεύουν τέθηκε στο παρόν πλαίσιο η ανάγκη για βελτίωση της διαφάνειας, της κατανόησης και της συγκρισιμότητας των προσόντων από τρίτες χώρες με τα προσόντα που χορηγούνται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η αποτελεσματικότερη διοίκηση του ΕΠΕΠ σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο.⁸³¹

Για την ενίσχυση των ατόμων που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες έχει ληφθεί μια πολύ σημαντική απόφαση. Σύμφωνα με την απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, με αριθμό 2241/204/EK θεσπίστηκε η εγγύηση δεξιοτήτων για άτομα με έλλειψη γνώσεων. Αυτή η εγγύηση τονίζει ότι θα δοθεί η ευκαιρία στα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες να αποκτήσουν τουλάχιστον τις δεξιότητες της γραφής, της ανάγνωσης, του υπολογισμού και του ψηφιακού γραμματισμού.⁸³²

6.3.2. Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων

Για την ανάγκη της επίγνωσης από το άτομο του επιπέδου του σε ψηφιακές δεξιότητες, το Συναινετικό Επιστημονικό Κέντρο (Joint Research Center) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προχώρησε το 2013 στον σχεδιασμό ενός διαδικτυακού εργαλείου μέτρησης (DigComp). Η πρωτοβουλία έλαβε χρηματοδότηση από το

⁸³⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 2-6.

⁸³¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 7.

⁸³²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016, σελ. 7.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Πρόκειται για ένα διαδικτυακό εργαλείο μεταφρασμένο στις 24 επίσημες γλώσσες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επιπλέον στα Ισλανδικά, στα Νορβηγικά, στα Τουρκικά και στα Σερβικά. Η διαδικασία της εξέτασης διαρκεί 20 λεπτά και είναι δωρεάν για το ευρύ κοινό.⁸³³

Η παρούσα δοκιμασία βοηθάει τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν τις αδυναμίες, τα δυνατά τους σημεία και να αναζητήσουν ευκαιρίες περαιτέρω εκπαίδευσης πάνω στις ψηφιακές δεξιότητες. Παράλληλα, εξυπηρετεί τα κράτη στο να σχηματίσουν τις εθνικές τους στρατηγικές και πλαίσια για τις ψηφιακές δεξιότητες. Επιπρόσθετα, η παρούσα πρωτοβουλία βοηθάει τους συμμετέχοντες αν είναι μαθητές ή φοιτητές να επιλέξουν την αντίστοιχη επαγγελματική σταδιοδρομία και τους εργοδότες να αποκτήσουν μεγαλύτερη εξειδίκευση και γνώση στο να εντοπίζουν και να απασχολούν το κατάλληλο εργατικό δυναμικό.⁸³⁴

Από το 2013 έως το 2022, το συγκεκριμένο διαδικτυακό ερωτηματολόγιο έχει υποστεί δυο αναβαθμίσεις. Η μία έγινε το 2018 (DigComp 2.0.) και η άλλη το 2021 (DigComp 2.1.). Οι διαφορές που παρουσιάζουν με την πρώτη έκδοση είναι στη γλώσσα διατύπωσης των ερωτημάτων, στην υποστήριξη των άλλων εκδόσεων εκτός από τον υπολογιστή και από άλλες ψηφιακές συσκευές, όπως το κινητό και το τάμπλετ. Η τελευταία έκδοση μάλιστα, περιλαμβάνει ερωτήματα που αντιστοιχούν στα οκτώ υψηλότερα επίπεδα γνώσης και χειρισμού των ψηφιακών δεξιοτήτων, καθώς και στην πρακτική εφαρμογή τους στη μάθηση και στον χώρο της εργασίας. Το κάθε επίπεδο ελέγχει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις συμπεριφορές των υποκειμένων.⁸³⁵

Η τελευταία έκδοση είναι αναρτημένη στην Πλατφόρμα για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και τις Θέσεις Εργασίας (Digital Skills and Jobs Platform) και στο Ευρωπαϊκό Βιογραφικό (Europass). Καλύπτει πέντε τομείς ψηφιακών δεξιοτήτων. Ο πρώτος είναι η πληροφόρηση και τα δεδομένα, ο δεύτερος η επικοινωνία και η συνεργασία, ο τρίτος η δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, ο τέταρτος η ασφάλεια

⁸³³Misheva, M. (17 May 2021). *Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)*. Retrieved at 06-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/resources/digital-competence-framework-21-digcomp>

⁸³⁴Misheva, M. (17 May 2021). *Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)*. Retrieved at 06-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/resources/digital-competence-framework-21-digcomp>

⁸³⁵Misheva, M. (17 May 2021). *Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)*. Retrieved at 06-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/resources/digital-competence-framework-21-digcomp>

και ο πέμπτος η επίλυση προβλημάτων. Με τη λήξη της δοκιμασίας επίγνωσης, ο εμπλεκόμενος λαμβάνει τα αποτελέσματα για κάθε τομέα ξεχωριστά. Μπορεί να τα κατεβάσει και να τα χρησιμοποιήσει σαν μια επικύρωση των γνώσεων του ή να τα συμπεριλάβει ακόμα και στο βιογραφικό του σημείωμα.⁸³⁶

Ο πρώτος τομέας εξετάζει επιμέρους τις δυνατότητες του ατόμου να ψάξει, να ανοίξει και να ξεχωρίσει τα δεδομένα, τις πληροφορίες και το ψηφιακό περιεχόμενο και να μπορεί να κατονομάσει και να εκτιμήσει τη σημασία και την ουσία των πληροφοριών, των δεδομένων και του ψηφιακού περιεχομένου. Ο δεύτερος τομέας αφορά τις δεξιότητες της αλληλεπίδρασης, του διαμοιρασμού, της συνεργατικότητας, της κοινωνικής ενεργοποίησης, του σχηματισμού κοινωνικών δικτύων μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών και τη δημιουργία της κατάλληλης και απαραίτητης ψηφιακής ταυτότητας. Ο τρίτος τομέας αφορά την ανάπτυξη ψηφιακού περιεχομένου, την ενσωμάτωση και την εκ νέου επεξεργασία του, την αντιγραφή και τις άδειες πνευματικών δικαιωμάτων και τον προγραμματισμό. Ο τέταρτος τομέας περιλαμβάνει τις δεξιότητες της προστασίας των ηλεκτρικών συσκευών, την προστασία των προσωπικών και ιδιωτικών δεδομένων, την προστασία της ψυχικής και σωματικής υγείας και την προστασία του περιβάλλοντος. Ο πέμπτος και τελευταίος τομέας αφορά τη λύση τεχνικών προβλημάτων, την αναγνώριση αναγκών, τη δημιουργική χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών και την αναγνώριση του ελλείμματος σε ψηφιακές δεξιότητες.⁸³⁷

6.3.3.Ευρωπαϊκό Πανόραμα Δεξιοτήτων και Στρατηγική Απασχολησιμότητας

Το Πανόραμα δεξιοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ένας ιστότοπος που ξεκίνησε να λειτουργεί το 2012. Μέσα από τη συγκεκριμένη ιστοσελίδα αντλούνται πληροφορίες σχετικές με τις μεσοπρόθεσμες και βραχυπρόθεσμες ανάγκες σε δεξιότητες, την προσφορά δεξιοτήτων και τις αναντιστοιχίες στην αγορά εργασίας. Οι

⁸³⁶Misheva, M. (17 May 2021). *Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)*. Retrieved at 06-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/resources/digital-competence-framework-21-digcomp>

⁸³⁷Misheva, M. (17 May 2021). *Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)*. Retrieved at 06-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/resources/digital-competence-framework-21-digcomp>

πληροφορίες είναι καταναμημένες σε τομείς, επαγγέλματα ανά χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή ανά θεματικό τομέα πολιτικής, δηλαδή το πλαίσιο της αγοράς εργασίας, τις μελλοντικές θέσεις εργασίας και την αντιστοιχία των δεξιοτήτων με τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας. Ο σκοπός της δημιουργίας της παρούσας ιστοσελίδας είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση να εξετάζει και να προβλέπει τις ανάγκες στην αγορά εργασίας και να στηρίζει τις στοχευμένες αλλαγές στα εθνικά συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ακόμα, μέσω αυτής της ιστοσελίδας δίνεται η δυνατότητα σε κάθε Ευρωπαίο πολίτη να εισέλθει και να μελετήσει οτιδήποτε αφορά την αγορά εργασίας και τις δεξιότητες υπό το πρίσμα διαφόρων πηγών και δεδομένων. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών μπορούν να χρησιμοποιήσουν εξίσου αυτό το ψηφιακό εργαλείο. Την ενημέρωση και την αναβάθμιση της παρούσας ιστοσελίδας έχουν αναλάβει η Γενική Διεύθυνση Απασχόλησης, Κοινωνικών Υποθέσεων και Ένταξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και το Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (Cedefop).⁸³⁸

Στην ίδια βάση λογικής της δημιουργίας του Πανοράματος Δεξιοτήτων έχει δημιουργηθεί και η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Απασχόλησης, η οποία συντονίζει όλες τις πολιτικές απασχόλησης των κρατών μελών. Οι εθνικές κυβερνήσεις είναι υπεύθυνες για τη διαμόρφωση και την εφαρμογή τους. Στις 10 Δεκεμβρίου του 1994 στο Έσσεν, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο επιβεβαίωσε το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απασχόληση. Η Στρατηγική του Έσσεν περιλαμβάνει πέντε στόχους. Αυτοί είναι η ανάπτυξη πόρων μέσω της επαγγελματικής κατάρτισης, η προώθηση των παραγωγικών επενδύσεων μέσω μέτριων μισθολογικών πολιτικών, η βελτίωση της αποδοτικότητας των θεσμών της αγοράς εργασίας, η δημιουργία και η εύρεση νέων θέσεων εργασίας μέσα από την τοπική πρωτοβουλία και η προώθηση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας για τους νέους, τις γυναίκες και τους μακροχρόνια ανέργους. Η Στρατηγική του Έσσεν θεσμοθετήθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και τέθηκε σε ισχύ το 1999 μέσω της διαδικασίας του Λουξεμβούργου.⁸³⁹

⁸³⁸EurWORK (31-06-2017). EU Skills Panorama. Retrieved at 11-03-2022, from <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/eu-skills-panorama>, p. 1.

⁸³⁹EurWORK (22-02-2019). European Employment Strategy. Retrieved at 11-03-2022, from <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/european-employment-strategy>, p. 1.

Από το 2000 έως το 2007, η Στρατηγική Απασχόλησης δέχεται διάφορες αξιολογήσεις και τα κράτη μέλη διατυπώνουν βέλτιστες πρακτικές και κατευθυντήριες γραμμές, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι. Από το 2008 έως το 2010 δίνεται προτεραιότητα στην επίτευξη τριών στόχων. Αυτοί είναι η προσέλκυση και η διατήρηση περισσότερων ατόμων στην απασχόληση, η αύξηση της προσφοράς εργασίας και ο εκσυγχρονισμός των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Ο δεύτερος στόχος αφορά τη βελτίωση της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων και των επιχειρήσεων και ο τρίτος αναφέρεται στην αύξηση των επενδύσεων για την παροχή καλύτερης ποιότητας εκπαίδευσης και προηγμένων ή βασικών δεξιοτήτων από τους Ευρωπαίους πολίτες. Δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στην επίτευξη αυτών των τριών στόχων, διότι το 2008 ξεκίνησε η οικονομική κρίση στην Ευρώπη και τα ποσοστά ανεργίας και φτώχειας αυξήθηκαν. Το 2010, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε τη στρατηγική “Ευρώπη 2020” για έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη και προχώρησε στη δημιουργία μιας ατζέντας για νέα προσόντα και θέσεις εργασίας (2011). Αυτή η στρατηγική ενσωματώνει στους στόχους της και τους στόχους της στρατηγικής του Έσπεν. Στόχοι της στρατηγικής του 2020 και της ατζέντας ήταν η μείωση της ανεργίας, η αύξηση της αποδοτικότητας και της παραγωγικότητας των εργαζομένων και των επιχειρήσεων, η ισότητα των ευκαιριών στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας και σε προγράμματα δια βίου μάθησης και η βελτίωση των συστημάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.⁸⁴⁰

Στο πλαίσιο της στρατηγικής “Ευρώπη 2020” δημιουργήθηκε η ταξινόμηση ESCO. Πρόκειται για ένα πολύγλωσσο, ευρωπαϊκό σύστημα ταξινόμησης δεξιοτήτων, ικανοτήτων, προσόντων και επαγγελμάτων. Στην ταξινόμηση ESCO περιλαμβάνονται 3.008 επαγγέλματα. Σε κάθε επάγγελμα δίνεται λεπτομερής περιγραφή του επαγγελματικού προφίλ και των απαιτούμενων δεξιοτήτων. Κάθε επάγγελμα αντιστοιχεί σε έναν κωδικό ISCO-08.

Ταξινόμηση ESCO: Επαγγέλματα

0. Ένοπλες Δυνάμεις

1. Ανώτερα Διευθυντικά και Διοικητικά Στελέχη

⁸⁴⁰EurWORK (22-02-2019). European Employment Strategy. Retrieved at 11-03-2022, from <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/european-employment-strategy>, p. 3.

2. Επαγγελματίες
3. Τεχνικοί
4. Υπάλληλοι Γραφείου
5. Απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών και πωλητές
6. Ειδικευμένοι Γεωργοί, Κτηνοτρόφοι, Δασοκόμοι, Αλιείς
7. Ειδικευμένοι Τεχνίτες
8. Χειριστές Βιομηχανικών εγκαταστάσεων, Μηχανημάτων, Εξοπλισμού και Συναρμολογητές
9. Ανειδίκευτοι εργάτες, Χειρώνακτες και Μικροεπαγγελματίες

Στην ταξινόμηση ESCO περιλαμβάνονται 13.890 δεξιότητες. Χωρίζονται σε γνώσεις, δεξιότητες, επαγγελματικές αρχές και αξίες, γλωσσικές δεξιότητες και γνώσεις και σε επιμέρους ταξινομήσεις, όπως η εγκάρσια ιεράρχηση δεξιοτήτων, η συλλογή γλωσσών και οι ψηφιακές δεξιότητες. Η ταξινόμηση των προσόντων ανανεώνεται συνεχώς με βάση το Europass. Τα παραπάνω δεδομένα για τις ταξινομήσεις του ESCO αντλήθηκαν από την επίσημη ιστοσελίδα του ESCO.⁸⁴¹

Επιπροσθέτως, για τη βελτίωση της απασχολησιμότητας, της αγοράς εργασίας και των συνθηκών διαβίωσης των Ευρωπαίων πολιτών ιδρύθηκε το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα (Eurofound). Έργο του συγκεκριμένου οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η παροχή πληροφοριών και η διατύπωση προβλέψεων για τις κοινωνικές πολιτικές και τις πολιτικές απασχόλησης και αγοράς εργασίας. Ακόμα, το παρόν ίδρυμα εξυπηρετεί τη λήψη αποφάσεων στους τομείς των βιομηχανικών σχέσεων, του κοινωνικού διαλόγου, των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, της αγοράς εργασίας και δημιουργεί μετρήσεις ελέγχου του αντικτύπου των νέων τεχνολογιών και των αλλαγών στην κοινωνική συνοχή. Το Ευρωπαϊκό ίδρυμα διεξάγει τρεις έρευνες κάθε 4 ή 5 χρόνια, οι οποίες αφορούν τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις, την ποιότητα ζωής των Ευρωπαίων πολιτών και τις συνθήκες εργασίας τους. Δημοσιεύει αρκετά άρθρα και είναι υπεύθυνο για την τακτική ανανέωση της θεματολογίας της επίσημης πλατφόρμας διαχείρισής του (Eurofound Platform Economy Repository).⁸⁴²

Στην πλατφόρμα του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος δημοσιεύονται πληροφορίες, αναλύσεις και δεδομένα για οικονομικά θέματα από εξειδικευμένα άτομα και άτομα

⁸⁴¹ Επίσημη Ιστοσελίδα του ESCO (<https://ec.europa.eu/esco/portal>).

⁸⁴² Mirigliano, M. (21-04-2021). Eurofound. Retrieved at 14-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/european-initiatives/eurofound>

που συμμετέχουν στη χάραξη πολιτικών. Επιπλέον, δημοσιεύονται πληροφορίες για την καλύτερη κατανόηση από τους πολίτες των νέων μορφών εργασίας και συμβάσεων, άρθρα και βέλτιστες πρακτικές που έχουν χρησιμοποιηθεί από διάφορους επαγγελματίες, καθώς και διάφορες πρωτοβουλίες και δραστηριότητες που προωθούνται από τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη για την αντιμετώπιση των αναδυόμενων ζητημάτων. Υπάρχει επίσης η πρόνοια να αρχίσουν να δημοσιεύονται στη συγκεκριμένη πλατφόρμα δεδομένα και πληροφορίες που δεν περιορίζονται μόνο στην οικονομία.⁸⁴³

6.3.4.Βελτίωση της Απασχολησιμότητας μέσα από τον συνδυασμό Πράσινων και Ψηφιακών Δεξιοτήτων

Στην ευρωπαϊκή πολιτική έχει τονιστεί ιδιαίτερα η σημασία των πράσινων και ψηφιακών δεξιοτήτων που πρέπει να αποκτήσουν οι Ευρωπαίοι πολίτες χωρίς αποκλεισμούς, προκειμένου να ολοκληρωθεί ο πράσινος και ψηφιακός μετασχηματισμός. Ο ρόλος τους είναι σημαντικός για το μέλλον της Ευρώπης. Μέχρι το 2050, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να επωφεληθεί από τη χρήση των νέων τεχνολογιών και να τις ευθυγραμμίσει με τον πράσινο μετασχηματισμό σε γεωπολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και διπλωματικό επίπεδο.⁸⁴⁴

Οι νέες τεχνολογίες είναι σημαντικές για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, τη μείωση της περιβαλλοντικής μόλυνσης και την αποκατάσταση της βιοποικιλότητας. Μέσα από τη μέτρηση και τον περιορισμό των ρύπων και με την αύξηση του αυτοματισμού των διαδικασιών, της χρήσης της ρομποτικής, της τεχνητής νοημοσύνης και του διαδικτύου των πραγμάτων θα βρεθούν νέες πηγές ενέργειας. Ακόμα, μέσω των τεχνολογιών θα δοθεί η δυνατότητα παραγωγής προϊόντων, ολοκλήρωσης των βιομηχανικών διαδικασιών και δημιουργίας έξυπνων κτιρίων με τρόπο που δεν θα προκαλούνται περιβαλλοντικές φθορές. Οι τεχνολογίες που είναι εγκατεστημένες στο διάστημα μπορούν να παρέχουν πληροφορίες

⁸⁴³Mirigliano, M. (21-04-2021). Eurofound. Retrieved at 14-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/european-initiatives/eurofound>

⁸⁴⁴European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022, p. 1.

παγκοσμίως. Ωστόσο, η εκτεταμένη χρήση των νέων τεχνολογιών θα αυξήσει την κατανάλωση της ηλεκτρικής ενέργειας. Οι τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας καταναλώνουν το 5-9% της παγκόσμιας ηλεκτρικής ενέργειας και απελευθερώνουν το 3% των εκπομπών αερίων –υπεύθυνων για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Η κατανάλωση της ηλεκτρικής ενέργειας θα συνεχίσει να αυξάνεται και δεν είναι ακόμα γνωστό με ποιον τρόπο η ψηφιοποίηση θα επηρεάσει το περιβάλλον. Ωστόσο, το 5G και το 6G που στηρίζονται στην τεχνητή νοημοσύνη ίσως μπορούν να μειώσουν το ψηφιακό αποτύπωμα στο περιβάλλον.⁸⁴⁵

Προβλήματα στο περιβάλλον μπορούν να προκαλέσουν και τα ψηφιακά απόβλητα. Οι ηλεκτρονικές συσκευές, τα κινητά τηλέφωνα και οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές, όταν παύουν να λειτουργούν θεωρούνται ψηφιακά απόβλητα, τα οποία θα φτάσουν παγκοσμίως τους 75 εκατομμύρια τόνους έως το 2030. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 17,4% από τις χαλασμένες ηλεκτρονικές συσκευές ανακυκλώνεται ή επαναχρησιμοποιείται, αφού αναβαθμιστεί. Η δημιουργία ψηφιακών αποβλήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση αυξάνεται ετησίως κατά 2,5 εκατομμύρια τόνους. Έως το 2050 τα κόστη που θα προκύπτουν από τις υλικές ζημιές των φυσικών φαινομένων στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα αυξηθούν κατά 60%. Η κριτική χρήση των νέων τεχνολογιών και η σωστή χάραξη πολιτικών μπορούν να συμβάλλουν στον περιορισμό των παραπάνω φαινομένων.⁸⁴⁶

Οι τομείς της ενέργειας, των μεταφορών, της βιομηχανίας, της κατασκευής κτιρίων και της γεωργίας είναι υπεύθυνοι για την εκπομπή των περισσότερων αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Μέχρι το 2030 οι περισσότερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα θα οφείλονται στις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται σήμερα. Στον τομέα της ενέργειας η χρήση των νέων αισθητήρων, των δορυφορικών δεδομένων, των κρυπτονομισμάτων και των νέων μορφών ενέργειας που προέρχονται από το περιβάλλον θα βελτιώσουν την παραγωγή και τη ζήτηση ενέργειας, θα αποτρέψουν τις διαταραχές του περιβάλλοντος και θα διευκολύνουν τις διασυνοριακές ανταλλαγές. Στον τομέα των μεταφορών θα γίνει προσπάθεια ενίσχυσης του θαλάσσιου συγκοινωνιακού δικτύου

⁸⁴⁵European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022, pp. 2-3.

⁸⁴⁶European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022, p. 3.

και με τη χρήση των νέας γενιάς συσσωρευτών, της τεχνητής νοημοσύνης και του διαδικτύου των πραγμάτων θα δοθεί η δυνατότητα πραγματοποίησης αεροπορικών μεταφορών, ακόμα και για μικρές αποστάσεις. Στη βιομηχανία η χρήση της εικονικής πραγματικότητας με ταυτόχρονη χρήση δεδομένων της μηχανικής μάθησης σε πραγματικό χρόνο θα συμβάλλει στη βελτίωση των παραγόμενων προϊόντων, στη βελτίωση των διαδικασιών παραγωγής και συντήρησης. Στον κατασκευαστικό τομέα με τη μοντελοποίηση των κτιριακών πληροφοριών θα δοθεί η δυνατότητα κατασκευής “έξυπνων” κτιρίων με καλύτερη ενεργειακή απόδοση και απόδοση υδάτινων πόρων. Παράλληλα, θα αλλάξει ο σχεδιασμός, η αρχιτεκτονική, η διακόσμηση και η χρήση των κτιρίων. Στον τομέα της γεωργίας με τη χρήση της κβαντικής υπολογιστικής και της βιοπληροφορικής θα δοθεί η δυνατότητα παραγωγής και καλλιέργειας προϊόντων χωρίς τη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων.⁸⁴⁷

Έως το 2050 τα μέτρα που θα λάβει η Ευρωπαϊκή Ένωση για την προστασία του περιβάλλοντος και την προώθηση της ψηφιοποίησης είναι να ενδυναμώσει την ανθεκτικότητα και την αυτονομία των δύο τομέων μετασχηματισμού σε ένα ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον, καθώς και να εστιάσει στην ανάπτυξη τομέων ζωτικής σημασίας. Ακόμα, θα προχωρήσει στην κριτική προσφορά προϊόντων και στην έλλογη χρήση των φυσικών πόρων, θα δημιουργήσει νέες ποιοτικές θέσεις εργασίας μέσα από την παροχή προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης που θα αφορούν του δυο τομείς μετασχηματισμού. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θα ελέγχει και θα καταγράφει το ψηφιακό αποτύπωμα στο περιβάλλον, θα προωθήσει την πράσινη και ψηφιακή διπλωματία μεταξύ των χωρών μελών της στους τομείς της ρύθμισης και της τυποποίησης, ενώ συγχρόνως θα προωθήσει τις αξίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα ενθαρρύνει τη σύναψη νέων διπλωματικών σχέσεων. Θα ενεργοποιήσει μηχανισμούς προστασίας των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, θα χρηματοδοτήσει δράσεις εύρεσης νέων τεχνολογιών που ενισχύουν τη μετάβαση στην πράσινη και ψηφιακή εποχή, θα παρέχει εγγυήσεις και θα δημιουργήσει περιοριστικά πλαίσια, θα αυξήσει τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης από τους αρμόδιους χάραξης

⁸⁴⁷European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022, pp. 4-7.

πολιτικής και από τους πολίτες και θα προωθήσει την κυβερνοασφάλεια και την ασφαλή ανταλλαγή και χρήση δεδομένων.⁸⁴⁸

6.3.5. Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Απασχολησιμότητας 2022 και 2023

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε στην εφαρμογή ενός προγράμματος απασχόλησης για το 2022, το οποίο θα αφορά κυρίως τον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Σε συμφωνία με τα άρθρα 58 και 110 του Οικονομικού Κανονισμού είναι αναγκαία η υιοθέτηση μιας οικονομικής απόφασης για τη στήριξη αυτού του ετήσιου προγράμματος απασχόλησης. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε σύμφωνα με το άρθρο 1 την ετήσια χρηματοδότηση για την εφαρμογή του προγράμματος για την απασχολησιμότητα στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών για το 2022. Ακόμα, με βάση το άρθρο 2 αποφασίστηκε ότι η μέγιστη συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το παρόν πρόγραμμα θα είναι 2.948.274€. Ωστόσο, η εφαρμογή της παρούσας απόφασης εξαρτάται από το μέγεθος των πιστώσεων, που προβλέπεται στο σχέδιο του γενικού προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το 2022. Η εφαρμογή του προγράμματος σύμφωνα με το άρθρο 3 ενέχει την εμπλοκή των αρμόδιων φορέων και προσώπων και τέλος στο άρθρο 4 του επίσημου εγγράφου γίνεται αναφορά στη δυνατότητα τροποποιήσεων του προγράμματος, οι οποίες όμως δεν θα επηρεάσουν τη φύση των δράσεων και τον στόχο του προγράμματος εργασίας.^{849 850}

Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου προγράμματος θα προωθηθούν ορισμένοι τομείς δράσης. Ο πρώτος αφορά τη σύναψη μιας Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Η συμφωνία αυτή θα αφορά τη δημιουργία ενός κανονιστικού πλαισίου για την πιστοποίηση των απορροφήσεων άνθρακα, την κατάρτιση επενδυτικού σχεδίου για μια βιώσιμη Ευρώπη. Ακόμα, θα ενισχυθεί το σχέδιο δράσης για μηδενική ρύπανση,

⁸⁴⁸European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022, p. 16.

⁸⁴⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/645/final/EU. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη. (2021) COM(2021) 645 final. Στρασβούργο 19-10-2021, σελ. 2-5.

⁸⁵⁰European Commission 2022/COM/646/final/EU. Commission's Decision on the financing of Electronic Communications actions and the adoption of the work programme for 2022 (2022) COM(2022) 646 final. Brussels 09-02-2022, pp. 1-2.

θα προωθηθούν οι στόχοι της κυκλικής οικονομίας και θα πραγματοποιηθούν παρεμβάσεις για μια πιο πράσινη και βιώσιμη γεωργία.⁸⁵¹

Ο δεύτερος τομέας δράσης αφορά τη δημιουργία μιας Ευρώπης, η οποία θα είναι έτοιμη να υποδεχθεί την ψηφιακή καινοτομία. Στο πλαίσιο αυτού του τομέα δράσης θα δημιουργηθεί μια Ευρώπη, η οποία θα παρέχει ασφαλή, αξιόπιστη και ανθρωποκεντρική τεχνολογία. Θα προωθηθούν δράσεις για την προστασία και την ασφάλεια στο διαδίκτυο, τη δημιουργία μιας ευρωπαϊκής ψηφιακής ταυτότητας και για την αξιοποίηση της τεχνητής νοημοσύνης. Ακόμα, θα προταθούν η ευρωπαϊκή πράξη για τα μικροκυκλώματα, η ευρωπαϊκή πράξη για την κυβερνοανθεκτικότητα, η οικοδόμηση ενός ολοκληρωμένου και ασφαλούς διαστημικού συστήματος επικοινωνιών, καθώς και η επιτάχυνση του ψηφιακού μετασχηματισμού κάθε τομέα, η προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας, η δημιουργία υπηρεσιών πολυτροπικής ψηφιακής κινητικότητας και η απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων από τους εκπαιδευόμενους.⁸⁵² Οι υπόλοιποι τομείς δράσης που περιλαμβάνονται στο επίσημο έγγραφο της παρουσίασης του ευρωπαϊκού προγράμματος απασχολησιμότητας είναι η δημιουργία μιας Ευρώπης, η οποία θα προσελκύει νέα ταλέντα, θα διαθέτει προηγμένα συστήματα ασφαλείας και εντός των συνόρων της θα ενισχύονται οι δημοκρατικές αρχές.⁸⁵³

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ξεκινήσει να δημοσιεύει τις αποφάσεις της, οι οποίες αποτελούν έναν σχεδιασμό σχετικά με την πορεία της απασχόλησης από το 2007. Ωστόσο, το 2022 και το 2023 ο συγκεκριμένος ευρωπαϊκός σχεδιασμός συνδέθηκε περισσότερο με τους νέους, τις νέες τεχνολογίες και με την ανάκαμψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έπειτα από το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 και του πολέμου της Ουκρανίας με τη Ρωσία. Ο προγραμματισμός για το 2022 αναφέρθηκε παραπάνω. Για το 2023, οι χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης χρειάζεται να παραμείνουν ενωμένες, για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που εμφανίζονται και για να παρέχουν υποστήριξη στην Ουκρανία. Ο επόμενος στόχος είναι να δοθεί

⁸⁵¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/645/final/EU. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη. (2021) COM(2021) 645 final. Στρασβούργο 19-10-2021, σελ. 4-5.

⁸⁵²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/645/final/EU. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη. (2021) COM(2021) 645 final. Στρασβούργο 19-10-2021, σελ. 5-7.

⁸⁵³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/645/final/EU. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη. (2021) COM(2021) 645 final. Στρασβούργο 19-10-2021, σελ. 8-11.

έμφαση στο περιβάλλον και να δημιουργηθούν βιώσιμες οικονομίες και δημοκρατίες. Στο πλαίσιο αυτό, οι πολίτες της Ευρώπης θα αποκτήσουν νέες δεξιότητες και θα γίνουν πιο ανταγωνιστικοί διεθνώς. Παράλληλα, θα δοθεί έμφαση και στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας.⁸⁵⁴

Ο σχεδιασμός του παρόντος προγράμματος επηρεάστηκε από τις προτάσεις που διατυπώθηκαν στο πλαίσιο του συνεδρίου για το μέλλον της Ευρώπης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλησε να δείξει με αυτόν τον τρόπο, ότι επιθυμεί τη συμμετοχή των πολιτών της και λαμβάνει υπόψιν τις προτάσεις τους για τη βελτίωση της χάραξης της ευρωπαϊκής πολιτικής.⁸⁵⁵ Οι επιμέρους προσδοκίες του παρόντος προγράμματος είναι η ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Οι στόχοι που αναφέρονται στο κείμενο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και οι στόχοι που προστέθηκαν στο πλαίσιο του συνεδρίου για το μέλλον της Ευρώπης αφορούν την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, τη δημιουργία μιας Ευρωπαϊκής Τράπεζας Υδρογόνου, τον ηλεκτρικό μετασχηματισμό, τη μειωμένη κατανάλωση προϊόντων, την προστασία των ζώων από ανθρώπινες παραβατικές ενέργειες, τον περιορισμό των χημικών, την εύρεση νέων γενόσημων τεχνικών και τη μετάβαση στη χρήση οικολογικών μέσων μαζικής μεταφοράς.⁸⁵⁶ Η επόμενη προσδοκία αναφέρεται στη δημιουργία μιας ανθεκτικής και ανταγωνιστικής Ευρώπης για την ψηφιακή εποχή. Όλοι οι πολίτες της Ευρώπης πρέπει να έχουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες και να μπορούν να νιώθουν ασφαλείς κατά τη χρήση τους. Οι επόμενες τέσσερις προσδοκίες αναφέρονται στη δημιουργία μιας ανθρωποκεντρικής οικονομίας, στη βελτίωση του ανταγωνισμού της Ευρώπης διεθνώς, στην προώθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής και στην ενίσχυση της ευρωπαϊκής δημοκρατίας.⁸⁵⁷

⁸⁵⁴European Commission 2022/COM/548/final/EU. Commission's Communication. Commission work programme 2023. A Union standing firm and united (2022) COM(2022) 548 final. Strasbourg 18-10-2022, pp. 1-2.

⁸⁵⁵European Commission 2022/COM/548/final/EU. Commission's Communication. Commission work programme 2023. A Union standing firm and united (2022) COM(2022) 548 final. Strasbourg 18-10-2022, p. 4.

⁸⁵⁶European Commission 2022/COM/548/final/EU. Commission's Communication. Commission work programme 2023. A Union standing firm and united (2022) COM(2022) 548 final. Strasbourg 18-10-2022, pp. 4-6.

⁸⁵⁷European Commission 2022/COM/548/final/EU. Commission's Communication. Commission work programme 2023. A Union standing firm and united (2022) COM(2022) 548 final. Strasbourg 18-10-2022, pp. 4-12.

6.4. Δεξιότητες και Απασχόληση σε Ευρωπαϊκούς Θεσμούς και Υπηρεσίες

6.4.1. Cedefop και Αντιστοιχία Δεξιοτήτων και Θέσεων Εργασίας

Η αναντιστοιχία των δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας έχει οδηγήσει τους εργοδότες να μην βρίσκουν τους κατάλληλους εργαζόμενους. Ωστόσο, το πρόβλημα είναι πιο πολύπλοκο, καθώς υπάρχουν πολλοί άνθρωποι που εξαιτίας της ανεργίας αναγκάζονται να αποδεχτούν δουλειές, οι οποίες απαιτούν πολύ λιγότερα προσόντα από όσα διαθέτουν ή δεξιότητες. Η έρευνα του Cedefop που δημοσιεύτηκε το 2014 και αφορούσε 49.000 πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ηλικίας 24-65 ετών ανέδειξε και αυτό το πρόβλημα. Το ερώτημα της έρευνας ήταν για το αν τα προσόντα και οι δεξιότητες των υποκειμένων ταιριάζουν με τις θέσεις εργασίας που προσφέρονται. Η έρευνα έδειξε ότι το 25% των εργαζομένων διαθέτουν πολλά περισσότερα προσόντα και δεξιότητες από τις απαιτήσεις των θέσεων εργασίας που απασχολούνται, ενώ το 42% αδυνατεί να βρει μια θέση εργασίας που να ταιριάζει στα προσόντα και στις δεξιότητές του. Ειδικότερα, όσοι αποφοίτησαν από την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση μετά το 2008. Πρόκειται για μια νέα γενιά πολύ πιο εκπαιδευμένη, καταρτισμένη και ψηφιακά δικτυωμένη, η οποία όμως δεν λαμβάνει για τα προσόντα και τις δεξιότητες που διαθέτει τις αντίστοιχες οικονομικές αποδοχές, ούτε τον ίδιο σεβασμό και κοινωνική αναγνώριση.⁸⁵⁸

Ακόμα, η έρευνα έδειξε ότι τα άτομα που απέκτησαν γνώσεις και δεξιότητες μέσα από τον χώρο της εργασίας βρήκαν πιο εύκολα μετέπειτα νέα απασχόληση. Μόνο το 25% των νέων, ηλικίας 24-34 που είναι απόφοιτοι ανθρωπιστικών επιστημών, γλωσσών και τεχνών, κοινωνικών επιστημών, οικονομικών και νομικών έχουν συμμετάσχει σε προγράμματα απόκτησης γνώσεων μέσα από την εργασία, ενώ

⁸⁵⁸Pouliakas, K. (28-01-2015). *Matching skills and jobs in Europe. Insights from Cedefop's European skills and jobs survey*. Thessaloniki: Cedefop's Publications Office. Doi: [10.28.01/159395](https://doi.org/10.28.01/159395), p. 2.

μόλις το 62% των ατόμων που απασχολούνται σε επαγγελματικές, τεχνικές ή δημόσιες υπηρεσίες έχουν ολοκληρώσει ακαδημαϊκές σπουδές.⁸⁵⁹

Η απόκτηση δεξιοτήτων από τους εργαζόμενους χρειάζεται να είναι συνεχής. Η ύπαρξη θέσεων εργασίας που βασίζονται στη συνεχή απόκτηση δεξιοτήτων από τους εργαζόμενους αποτελεί έναν δείκτη ευημερίας της αγοράς εργασίας. Η Ευρώπη έχει ανάγκη από τη δημιουργία θέσεων εργασίας, οι οποίες χρησιμοποιούν και ενισχύουν πλήρως τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού τους. Μέχρι το 2014 και πριν την πανδημία COVID -19 χρειάζονταν μόνο οι βασικές δεξιότητες και καθόλου ή ελάχιστα οι ψηφιακές δεξιότητες για την εκτέλεση των διαφόρων εργασιακών καθηκόντων. Πιο συγκεκριμένα, οι θέσεις εργασίας στον τουρισμό, στην εστίαση, στις μεταφορές και στο εμπόριο παρουσίαζαν μια στασιμότητα ως προς την ποικιλία των καθηκόντων προς τους εργαζόμενους και ως προς τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Σήμερα η απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων είναι απαραίτητη για την πρόσβαση του σύγχρονου ανθρώπου σε κάθε τομέα επαγγελματικής δραστηριοποίησης.⁸⁶⁰

Σύμφωνα με μια πρόσφατη έρευνα του Cedefop (2023) για τα έτη 2021 έως 2035 για κάθε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα προκύψει ένας αριθμός κενών θέσεων εργασίας. Για την Αυστρία θα προκύψουν 2.540.664, το Βέλγιο 3.148.664, τη Βουλγαρία 1.736.660, τη Γαλλία 18.125.517, τη Γερμανία 25.022.011, τη Δανία 2.057.354, την Ελλάδα 2.968.483, την Εσθονία 492.785, την Ιρλανδία 2.127.183, την Ισπανία 16.162.938, την Ιταλία 16.526.985, την Κροατία 1.179.992, την Κύπρο 369.581, τη Λετονία 559.880, τη Λιθουανία 726.271, το Λουξεμβούργο 421.340, τη Μάλτα 121.740, την Ολλανδία 5.714.711, την Ουγγαρία 2.295.059, την Πολωνία 8.155.798, την Πορτογαλία 2.952.565, τη Ρουμανία 4.492.266, τη Σλοβακία 1.423.951, τη Σλοβενία 495.817, τη Σουηδία 4.549.511, την Τσεχία 2.919.470 και τη Φινλανδία 2.083.917. Ακόμα, για τη χρονική διάρκεια των ετών 2021-2035 έχει βρεθεί το πλήθος των θέσεων εργασίας που θα προσφέρονται σε κάθε τομέα απασχόλησης. Τα επαγγέλματα φτάνουν σε αριθμό τα 41. Στον παρακάτω πίνακα 12

⁸⁵⁹Pouliakas, K. (28-01-2015). *Matching skills and jobs in Europe. Insights from Cedefop's European skills and jobs survey*. Thessaloniki:Cedefop's Publications Office. Doi: [10.28.01/159395](https://doi.org/10.28.01/159395), p. 2.

⁸⁶⁰Pouliakas, K. (28-01-2015). *Matching skills and jobs in Europe. Insights from Cedefop's European skills and jobs survey*. Thessaloniki:Cedefop's Publications Office. Doi: [10.28.01/159395](https://doi.org/10.28.01/159395), p. 4.

παρουσιάζονται τα επαγγέλματα σε φθίνουσα κατάταξη, ανάλογα με το πλήθος των προσφερόμενων θέσεων εργασίας.⁸⁶¹

Πίνακας 12: Επαγγέλματα και Πλήθος Προσφερόμενων Θέσεων Εργασίας για τα έτη 2021-2035 σε φθίνουσα κατάταξη

Επαγγέλματα 2021-2035	Πλήθος Προσφερόμενων Θέσεων Εργασίας
Διοίκηση Επιχειρήσεων	9,140,791
Εκπαιδευτικοί	7,707,263
Διοικητικά Στελέχη	7,070,102
Πωλητές	6,735,670
Υπάλληλοι Εξυπηρέτησης Πελατών	6,484,030
Οδηγοί και Χειριστές Κινητών Εγκαταστάσεων	5,621,348
Μηχανικοί	5,598,956
Επαγγελματίες Υγείας	5,529,070
Καθαριστές και Οικιακοί Βοηθοί	5,291,702
Νομικοί, Κοινωνιολόγοι και Επαγγελματίες του Πολιτισμού	5,054,349
Πολιτικοί Μηχανικοί	4,997,462
Εργαζόμενοι Προσωπικής Φροντίδας	4,633,264
Εργάτες Οικοδομών	4,532,833
Γιατροί	4,293,173
Υπάλληλοι Γενικών Καθηκόντων	4,048,780
Υπάλληλοι Μεταλλείων και Μηχανημάτων	3,756,489

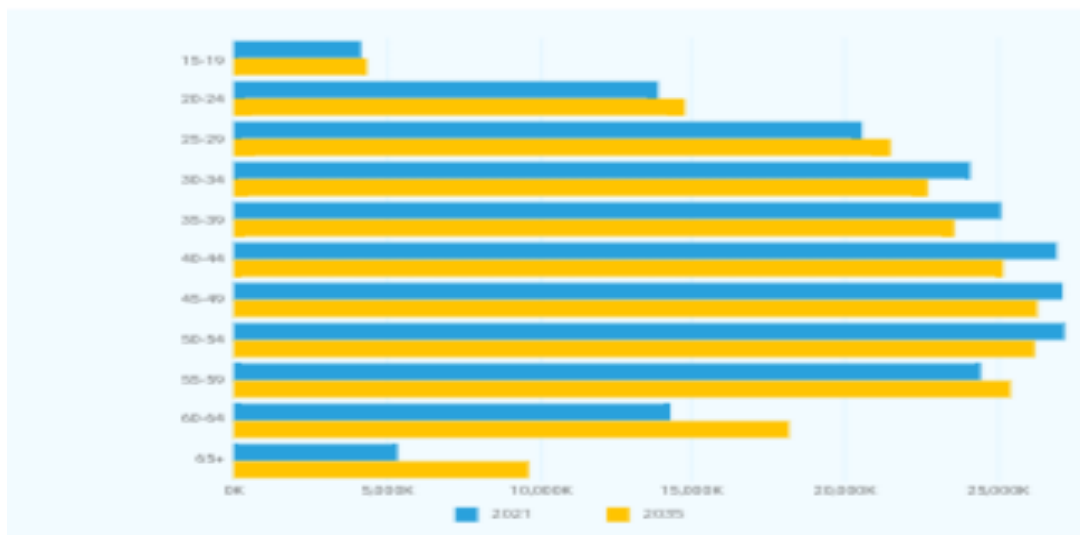
⁸⁶¹Livanos, I. (2023). Skills Forecast Technical Report for Cedefop. Retrieved at 05-05-2023, from <https://www.cedefop.europa.eu/en/projects/skills-forecast>

Διαμεσολαβητές	3,478,868
Εργάτες Κατασκευαστικών Έργων και Μεταφορών	3,272,322
Πληροφορικοί	3,176,860
Υπάλληλοι Παραγωγής και Εξειδικευμένων Υπηρεσιών	2,971,018
Ελεγκτές Εισιτηρίων	2,964,152
Χειριστές Συσκευών	2,692,487
Αποθηκάριοι	2,283,006
Εξειδικευμένοι Αγρότες	1,932,553
Εξειδικευμένοι Υπάλληλοι στον χώρο του Εμπορίου	1,784,024
Υπάλληλοι Φύλαξης Χώρων	1,760,113
Ηλεκτρολόγοι	1,717,148
Υπάλληλοι Παραγωγής Έτοιμων Γευμάτων	1,598,003
Ανειδίκευτοι Εργάτες	1,576,141
Υποστηρικτικοί Εργάτες	1,348,949
Μεταφραστές	1,298,113
Ξενοδόχοι και Υπάλληλοι Ξενοδοχείων	1,238,686
Τεχνολόγοι Τροφίμων	1,091,294
Τεχνικοί ΤΠΕ	1,044,514
Δασολόγοι	694,606
Ζωγράφοι, Σχεδιαστές και Ηχολήπτες	415,748
Ιερείς	363,417
Υπάλληλοι πώλησης κυνηγητικού εξοπλισμού	127,222
Πωλητές τοπικών προϊόντων	90,375

Αγρότες, Ιχθυοπώλες, Κυνηγοί και Κηπουροί	-178,86
---	---------

Πηγή: Cedefop (March 2023), Skills Forecast Technical Report

Στο παρακάτω Γράφημα 3 παρουσιάζεται το πλήθος των προσφερόμενων θέσεων εργασίας στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα έτη 2021 και 2035, κατά ηλικία του εργατικού δυναμικού. Το 2021 για τους νέους 15-19 θα προσφερθούν 4.147.600 θέσεις και το 2035 4.338.837, για τις ηλικίες 20-24 θα προσφερθούν το 2021 13.929.700 και το 2035 14.801.771, για τους νέους 25-29 ετών από 20.567.600 θα φτάσουν τις 21.497.252 και για τους 30-34 ετών από τις 24.088.853 θα μειωθούν στις 22.708.563. Οι υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες παρουσιάζονται οπτικοποιημένα στο παρακάτω.

Γράφημα 3: Παρουσίαση δεδομένων ανά ηλικιακή ομάδα, ανά έτος (2021 και 2035) και ανά αριθμό προσφερόμενων θέσεων εργασίας στις χώρες μέλη της Ε.Ε.

Το Cedefop ιδρύθηκε το 1975 με τον κανονισμό 337/75 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Πρόκειται για ένα κέντρο αναφοράς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Το Cedefop ετησίως παρέχει στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναλυτικές πληροφορίες και επιστημονικές μελέτες, οι οποίες σχετίζονται με τις πολιτικές απασχόλησης, τα συστήματα, την έρευνα και την

πρακτική πάνω σε ζητήματα που αφορούν την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.⁸⁶²

6.4.2. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Απασχολησιμότητα των Νέων

Το παρόν κείμενο συμφωνήθηκε στη συνεδρίαση της ομάδας “Νεολαία” στις 16 Απριλίου του 2019. Έπειτα, έλαβε έγκριση από το Συμβούλιο Παιδείας, Νεολαίας, Πολιτισμού και Αθλητισμού στις 22/23 Μαΐου του 2019 και δημοσιεύτηκε στην επίσημη εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 29 Απριλίου του 2019. Το κείμενο αναφέρεται στην απασχολησιμότητα των Ευρωπαίων νέων και στο μέλλον της αγοράς εργασίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να στηρίξει τους νέους να γίνουν αυτόνομοι, να αναπτυχθούν προσωπικά και κοινωνικά και να προωθήσει την κοινωνική τους ένταξη, διότι όπως τονίζεται στη στρατηγική νεολαίας για την περίοδο 2019-2027 οι νέοι χρειάζεται να κατανοήσουν τις ευρωπαϊκές αξίες και ότι ο σχεδιασμός των μελλοντικών δράσεων θα είναι απότοκο δικής τους πρωτοβουλίας.⁸⁶³

Το μέλλον της εργασίας των νέων εξαρτάται από αρκετούς παράγοντες. Ο πρώτος είναι η δημογραφική αλλαγή. Ο αριθμός των ηλικιωμένων στην Ευρώπη αυξάνεται και ο αριθμός των νέων και των γεννήσεων μειώνεται. Αρκετοί είναι οι νέοι που μεταναστεύουν για εκπαιδευτικούς ή/και επαγγελματικούς λόγους. Άλλοι παράγοντες είναι η τεχνολογική εξέλιξη, η δυσκολία κάλυψης θέσεων που απαιτούν από τον εργαζόμενο εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, η κλιματική αλλαγή και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες στερούνται εισοδηματικής ασφάλειας, παροχής κοινωνικής προστασίας και βέλτιστων συνθηκών εργασίας. Ακόμα, παρατηρείται το φαινόμενο της παρενόχλησης στον χώρο της εργασίας, λόγω της εκτεταμένης ανεργίας και της έλλειψης εργασιακών αξιών.⁸⁶⁴

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ζητά από τα κράτη μέλη να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στους νέους που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και στους νέους που

⁸⁶²Ζαρίφης, Γ. (2013). Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού, σελ. 9.

⁸⁶³Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019 8754/2019. Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 2.

⁸⁶⁴Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019 8754/2019. Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 2-3.

εισέρχονται για πρώτη φορά στην αγορά εργασίας, προκειμένου να σχηματίσουν θετική εντύπωση. Ακόμα, υπογραμμίζει την ανάγκη αλλαγής των εκπαιδευτικών συστημάτων και τη συσχέτιση των αποκτηθέντων δεξιοτήτων μέσα από τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές διαδικασίες, τον εθελοντισμό, την πρακτική άσκηση, ακόμα και την εργασία με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας.⁸⁶⁵ Επιπροσθέτως, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τονίζει την ανάγκη όλοι οι φορείς εκπροσώπησης της ευρωπαϊκής νεολαίας να συνεργαστούν και να στηρίξουν τους νέους, ούτως ώστε να δημιουργηθούν πιο ποιοτικές θέσεις εργασίας, να εξασφαλιστούν τα εργασιακά τους δικαιώματα, να μην υπάρξουν αποκλεισμοί στην αγορά εργασίας και να δοθούν ευκαιρίες ενίσχυσης της επιμόρφωσης και κατάρτισης στους εργαζόμενους νέους.⁸⁶⁶

6.4.3. Άλλη έρευνα για την Αναντιστοιχία Δεξιοτήτων και Θέσεων Εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Οι Vandeplass και Thysen (2019) διακρίνουν τρεις διαστάσεις στην αναντιστοιχία των δεξιοτήτων. Τη μακροοικονομική, την έλλειψη δεξιοτήτων και την αναντιστοιχία των δεξιοτήτων στον χώρο της εργασίας. Η μακροοικονομική αναντιστοιχία δεξιοτήτων προκύπτει όταν ο αριθμός των διαθέσιμων ατόμων που αναζητούν εργασία διαφέρει από τον αριθμό των ατόμων που προσλαμβάνονται. Η διάσταση της έλλειψης δεξιοτήτων συναντάται όταν οι εργοδότες δυσκολεύονται να καλύψουν τις κενές θέσεις εργασίας των επιχειρήσεών τους και η αναντιστοιχία στον χώρο της εργασίας αναφέρεται στην κάλυψη θέσεων εργασίας από άτομα που διαθέτουν περισσότερα προσόντα από τα απαιτούμενα ή λιγότερα προσόντα από τα προσδοκώμενα.⁸⁶⁷ Στην Ευρώπη συναντάται κυρίως η έλλειψη δεξιοτήτων από το ανθρώπινο δυναμικό και η κάλυψη θέσεων εργασίας από άτομα που διαθέτουν περισσότερα προσόντα από τα απαιτούμενα. Ωστόσο, τα άτομα που διαθέτουν υψηλά προσόντα θα ήταν καλύτερο να καλύπτουν θέσεις εργασίας που τους διατηρούν

⁸⁶⁵Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019 8754/2019. Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 7.

⁸⁶⁶Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019 8754/2019. Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας. Βρυξέλλες 29-04-2019, σελ. 10-11.

⁸⁶⁷Vandeplass, A. & Thysen, A. (2019). Skills Mismatch & Productivity in the EU. European Economy Discussion Paper, 100, pp. 1-82, p. 1.

αμείωτο το ενδιαφέρον, εξυπηρετούν τις προσδοκίες τους για επαγγελματική σταδιοδρομία και δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση και τους επιτρέπουν να χρησιμοποιήσουν όλες τις δεξιότητες που έχουν για την ολοκλήρωση των καθηκόντων τους. Υπάρχει επίσης και μια τέταρτη διάσταση αναντιστοιχίας δεξιοτήτων, η οριζόντια. Η οριζόντια διάσταση είναι δύσκολο να μετρηθεί, διότι αναφέρεται στον διαφορετικό βαθμό κατάκτησης δεξιοτήτων από άτομα που απασχολούνται στην ίδια θέση εργασίας ή είναι απόφοιτοι του ίδιου ακαδημαϊκού τμήματος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης.⁸⁶⁸

Η μακροοικονομική αναντιστοιχία δεξιοτήτων οφείλεται στην ύπαρξη μιας ανίσχυρης αγοράς εργασίας, η οποία βασίζεται σε ανειδίκευτους εργάτες. Η μείωση της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων και η ισχυροποίηση της αγοράς εργασίας μπορεί να συμβεί αν μειωθεί το ποσοστό του λιγότερου εξειδικευμένου και καταρτισμένου εργατικού δυναμικού. Το ποσοστό των ανειδίκευτων εργατών θα βελτιωθεί μέσα από τη μείωση της σχολικής διαρροής, την υιοθέτηση ενεργών πολιτικών για την αγορά εργασίας, την πρόσβαση των ατόμων σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, αλλά και στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Η μείωση της σχολικής διαρροής συνιστά ένα σημαντικό μέτρο, αφού θα δοθούν κίνητρα στους νέους εκπαιδευόμενους να συνεχίσουν να αποκτούν νέες γνώσεις και δεξιότητες, θα τους δημιουργηθεί μεθοδικά και σταδιακά ένα αίσθημα αγάπης προς τη μάθηση και μέσα από τον εκσυγχρονισμό των συστημάτων εκπαίδευσης και των προγραμμάτων σπουδών θα μπορέσουν να αποκτήσουν τουλάχιστον μαλακές δεξιότητες που θα τους επιτρέψουν να αποκτήσουν μελλοντικά μια αξιοπρεπή απασχόληση, να ενταχθούν αρμονικά στο κοινωνικό σύνολο και να επιβιώσουν. Η υιοθέτηση ενεργών πολιτικών στην αγορά εργασίας θεωρείται εξίσου σημαντική, αφού θα λαμβάνονται εγκαίρως πολιτικές που θα ενεργοποιούν το άτομο, θα προβλέπουν τις ανάγκες σε δεξιότητες στην αγορά εργασίας και θα διευκολύνουν τη δραστηριοποίηση και την πρόσβαση του ατόμου στην αγορά εργασίας. Η πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης δια βίου θα εξυπηρετήσει την απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων, θα αποτελέσει μια πηγή κινητροποίησης για τα άτομα που βρίσκονται στο στάδιο της μετάβασης και θα ενισχύσει την αυτοπεποίθηση και την ικανότητα διεκδίκησής τους. Η συμμετοχή σε

⁸⁶⁸Vandeplas, A. & Thysen, A. (2019). Skills Mismatch & Productivity in the EU. European Economy Discussion Paper, 100, pp. 1-82, p. 42.

προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης δια βίου μπορεί να είναι προϊόν ιδιωτικής ή/και κρατικής πρωτοβουλίας, ακόμα να συνιστά μια παροχή της επιχείρησης προς τους εργαζόμενούς της.⁸⁶⁹

Από την άλλη μεριά, η ύπαρξη σε μια αγορά εργασίας ατόμων που διαθέτουν παραπάνω προσόντα από τα απαιτούμενα των θέσεων εργασίας που προσφέρονται θεωρείται μερικώς αποδεκτό. Η κάλυψη κατώτερων θέσεων εργασίας από άτομα με υψηλά προσόντα δεν τους επιτρέπει να αναδείξουν τα ταλέντα τους, να καλλιεργήσουν περαιτέρω τις δεξιότητές τους και να συναντήσουν τις προσδοκίες τους. Ακόμα, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και το επιστημονικό πεδίο πάνω στο οποίο κάποιο άτομο αποκτά γνώσεις, καταρτίζεται και επιμορφώνεται. Αν πρόκειται για ένα επιστημονικό πεδίο, το οποίο δεν έχει ζήτηση στην αγορά εργασίας, δεν προσφέρει επαγγελματική αποκατάσταση και αποφοιτούν αρκετά άτομα από τη σχολή με το ίδιο γνωστικό αντικείμενο, τότε δημιουργείται πόλωση. Χρειάζεται είτε η αλλαγή της επαγγελματικής σταδιοδρομίας, είτε η απόκτηση νέων δεξιοτήτων που θα ανταποκρίνονται στις συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες της αγοράς εργασίας και της εκάστοτε κοινωνίας. Η επαγγελματική αποκατάσταση ατόμων που διαθέτουν υψηλά προσόντα απαιτεί μια ισχυρή αγορά εργασίας και μια ισχυρή κρατική οικονομία. Όταν η αγορά εργασίας δεν παρουσιάζει συνοχή και μια δυναμική και όταν η χώρα βρίσκεται σε δεινή οικονομική κατάσταση, τότε είναι προτιμότερο να καλύπτονται οι θέσεις εργασίας με άτομα που δεν διαθέτουν υψηλά προσόντα και δέχονται να έχουν μικρότερες απολαβές. Οι τεχνίτες, παρόλο που δε διαθέτουν υψηλά προσόντα είναι απαραίτητοι για κάθε κοινωνία και για οποιαδήποτε αγορά εργασίας. Τις περισσότερες φορές λαμβάνουν και αυξημένες απολαβές.⁸⁷⁰

6.5.Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία

Όπως στο προηγούμενο κεφάλαιο 5, έτσι και στο παρόν προστέθηκε ένα υποκεφάλαιο, το οποίο διερευνά τις τάσεις και τις θεματικές στη διεθνή βιβλιογραφία. Αυτή τη φορά η θεματική είναι η απασχόληση και διερευνάται η

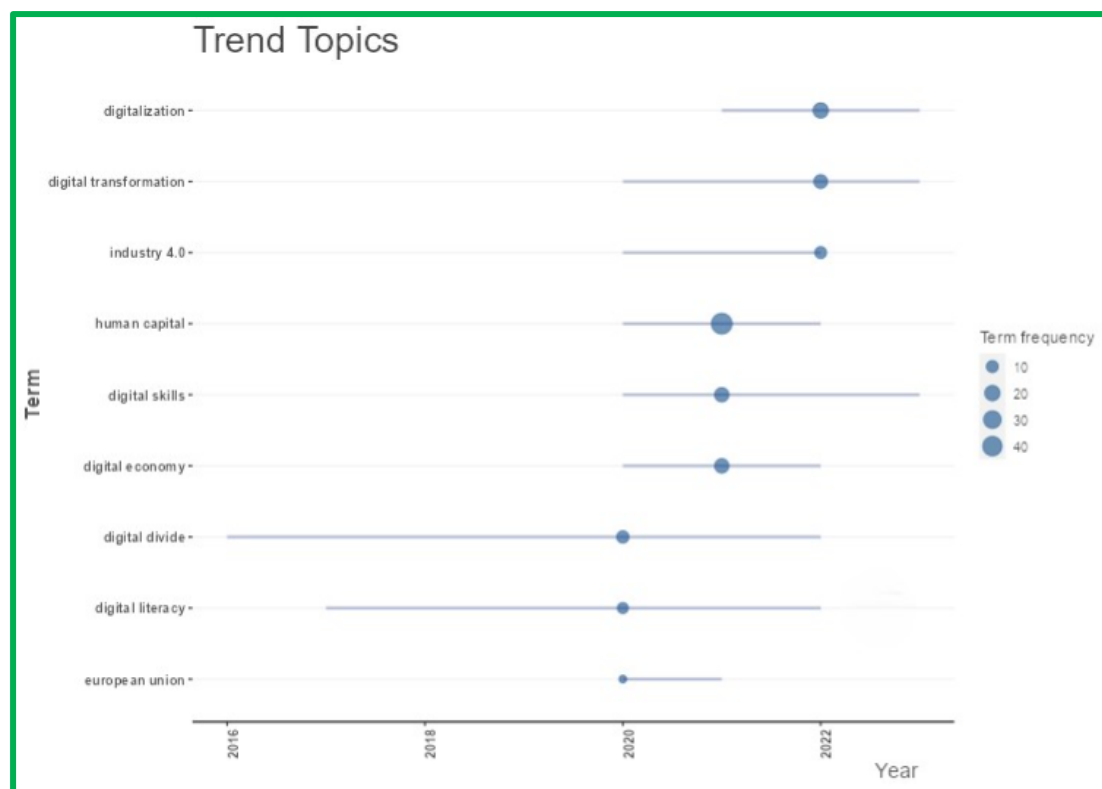
⁸⁶⁹Vandeplas, A. & Thysen, A. (2019). Skills Mismatch & Productivity in the EU. European Economy Discussion Paper, 100, pp. 1-82, pp. 39-40.

⁸⁷⁰Vandeplas, A. & Thysen, A. (2019). Skills Mismatch & Productivity in the EU. European Economy Discussion Paper, 100, pp. 1-82, p. 41.

διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στην απασχόληση. Για την πραγματοποίηση και της παρούσας διερεύνησης χρησιμοποιήθηκε το πακέτο “Bibliometrix” της γλώσσας προγραμματισμού “R”. Τα βήματα που ακολουθήθηκαν είναι η αναζήτηση άρθρων στη διεθνή βιβλιογραφία με τη χρήση της διεθνούς βάσης δεδομένων, η οποία ονομάζεται “Scopus”.⁸⁷¹ Έπειτα από την εισαγωγή των λέξεων κλειδιών στην αναζήτηση του Scopus γι’ αυτήν τη θεματική στην παγκόσμια βιβλιογραφία προέκυψαν 219 άρθρα. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν είναι συναφείς με τη θεματική του παρόντος κεφαλαίου (Digital AND (Skills OR Literacy) and “Human Capital” and (employment or labor or work or job or labour)). Ο λόγος προσθήκης περισσότερων λέξεων κλειδιών είναι η αδυναμία συγκέντρωσης ενός ικανοποιητικού πλήθους άρθρων. Τα άρθρα που αντλήθηκαν, πέρασαν από μια διαδικασία επεξεργασίας της συνάφειάς τους με το υπό εξέταση ερευνητικό αντικείμενο, προκειμένου να μεταφορτωθούν στην R τα σημαντικότερα. Τα κριτήρια απόρριψης ενός άρθρου και στην παρούσα διερεύνηση είναι η επικαιρότητα, η συνάφεια με τη θεματική και η μελέτη του περιεχομένου τους. Άρθρα που παρουσίαζαν με τετριμμένο τρόπο την παρούσα διασύνδεση απορρίφθηκαν, επίσης άρθρα που περιελάμβαναν μόνο δύο από τις λέξεις κλειδιά και τέλος άρθρα που εξέταζαν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό σε άλλους τομείς, όπως τον αγροτικό, την υγεία, το περιβάλλον και τη μηχανική πέραν της εκπαίδευσης.

Τα άρθρα που προέκυψαν αφού ολοκληρώθηκε η διαδικασία της επιλογής σε πλήθος 159 μεταφορτώθηκαν στην R, όπου με τη χρήση του πακέτου “Bibliometrix” εξετάστηκε η διερεύνηση των τάσεων και της θεματικής στη διεθνή βιβλιογραφία και παρουσιάζεται οπτικοποιημένα στα παρακάτω γραφήματα 4 και 5.

⁸⁷¹ Βιβλιογραφικές πληροφορίες αναφέρονται ενδελεχώς στο κεφάλαιο 2 και συγκεκριμένα στο υποκεφάλαιο για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για τον ψηφιακό γραμματισμό.

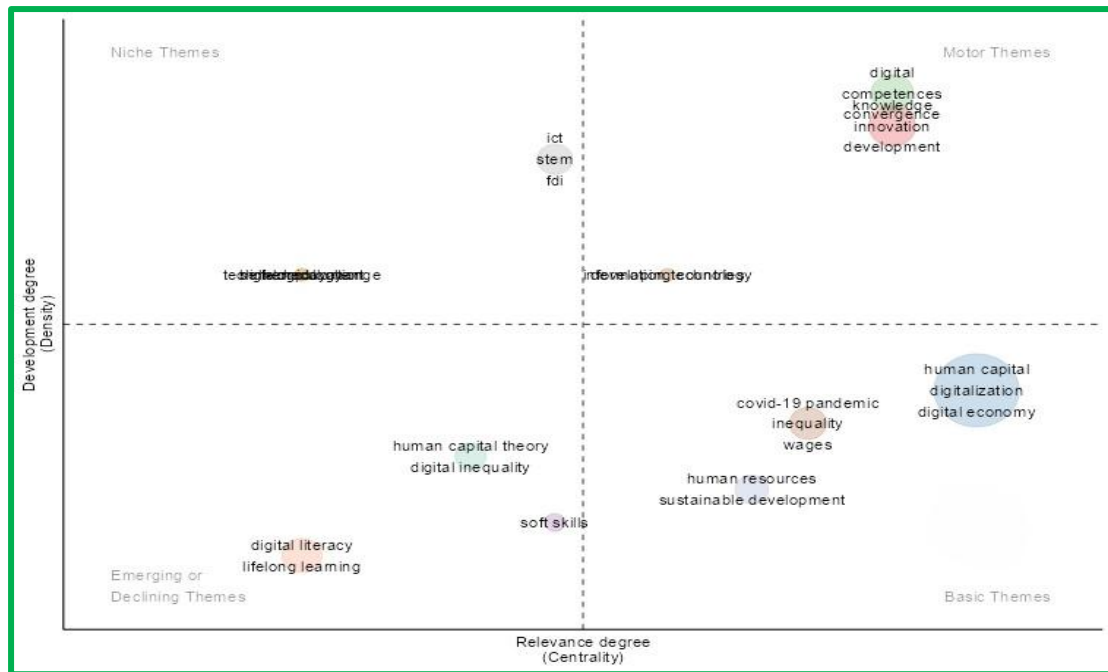

Γράφημα 4: Θεματικές Τάσεις

Στο Γράφημα 4 παρουσιάζονται οι θεματικές τάσεις των τελευταίων χρόνων (2016-2023). Οι όροι που εντοπίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα στη διεθνή βιβλιογραφία αυτών των χρόνων είναι το “ψηφιακό χάσμα”, ο “ψηφιακός γραμματισμός”, η “Ευρωπαϊκή Ένωση”, το “ανθρώπινο κεφάλαιο”, η “ψηφιακή οικονομία”, οι “ψηφιακές δεξιότητες”, η “ψηφιοποίηση”, ο “ψηφιακός μετασχηματισμός” και η “βιομηχανία 4.0”. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακό χάσμα” από το 2016 έως το 2022 είναι 11. Ο όρος δε συναντάται αρκετά συχνά στα άρθρα, τα οποία μελετούν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακός μετασχηματισμός” αρχίζει το 2020 έως το 2023 και φτάνει στο 15 με μεγαλύτερη εμφάνιση στην αρθρογραφία από το 2020 και έπειτα λόγω της ευρύτερης διάδοσης των νέων τεχνολογιών και του ξεσπάσματος της πανδημίας Covid-19. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “Ευρωπαϊκή Ένωση” είναι 5. Παράλληλα, αυξάνεται η συχνότητα εμφάνισης και του όρου “ψηφιακή οικονομία”, με συχνότητα εμφάνισης 17 και του όρου “βιομηχανία 4.0” με συχνότητα 10.

Από το 2017 έως το 2022 συναντάται στην επιλεγμένη αρθρογραφία και ο όρος “ψηφιακός γραμματισμός” με συχνότητα εμφάνισης 8. Πρόκειται για έναν όρο, ο

οποίος αποτέλεσε μία από τις λέξεις-κλειδιά για την αναζήτηση της επιλεγμένης αρθρογραφίας. Οι υπόλοιποι όροι που εμπλέκονται στη θεματική της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι οι “ψηφιακές δεξιότητες”, το “ανθρώπινο κεφάλαιο”, “η εργασία” και η “αγορά εργασίας”. Η συχνότητα εμφάνισης των όρων από το 2020 φτάνει στο 14, 49, 7 και 4 αντίστοιχα. Η συχνότητα εμφάνισης ενός παραπλήσιου όρου, “απασχόληση” είναι 7. Πρόκειται για ένα μικρό πλήθος άρθρων, τα οποία αφορούν το ανθρώπινο κεφάλαιο και την απασχόληση σε συνάφεια με τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι όροι “ψηφιακός γραμματισμός”, “ψηφιακές δεξιότητες”, “ανθρώπινο κεφάλαιο”, “ψηφιακός μετασχηματισμός” και “βιομηχανία 4.0” εμφανίζονται συχνότερα στην επιλεγμένη διεθνή βιβλιογραφία από το 2020 και έπειτα. Οι πρώτες 15 λέξεις που συναντούνται με μεγαλύτερη συχνότητα στην επιλεγμένη διεθνή αρθρογραφία της παρούσας θεματικής είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο (49), η ψηφιοποίηση (20), η ψηφιακή οικονομία (17), οι ψηφιακές δεξιότητες (17), ο ψηφιακός μετασχηματισμός (15), το ψηφιακό χάσμα (11), οι δεξιότητες (11), η βιομηχανία 4.0 (10), η εκπαίδευση (9), ο ψηφιακός γραμματισμός (8), η τεχνητή νοημοσύνη (7), η απασχόληση (7), η Ευρωπαϊκή Ένωση (5) και οι λέξεις αγορά εργασίας, ανθρώπινο δυναμικό, βιωσιμότητα και γνώση με πλήθος 4. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονιστεί η συσχέτιση της θεματικής της εκπαίδευσης με τη θεματική της απασχόλησης, διότι το πλήθος των άρθρων είναι αρκετά κοντά, καθώς και το πλήθος εμφάνισης των κοινών λέξεων κλειδιών. Ακόμα, από τη βιβλιομετρική επιστημομετρία της παρούσας θεματικής προέκυψαν τα πιο δημοφιλή άρθρα. Τα τέσσερα πιο δημοφιλή άρθρα έχουν τους τίτλους: «*The relation between 21st-century skills and digital skills: A systematic literature review*» (784 αναφορές), «*Make Money Surfing the Web? The Impact of Internet Use on the Earnings of U.S. Workers*» (173 αναφορές), «*Internalization theory for the digital economy*» (141 αναφορές) και «*Estimating Industry 4.0 impact on job profiles and skills using text mining*» (119 αναφορές).

Γράφημα 5: Θεματικός Χάρτης

Τα σημεία θεματικής επικέντρωσης των άρθρων αποτυπώνονται και στον θεματικό χάρτη (Γράφημα 5), στον οποίο πραγματοποιείται η ανάλυση των όρων με συστάδες, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη ως επιμέρους κεντρικές ιδέες. Η πυκνότητα και η κεντρικότητα των συστάδων αξιοποιούνται για την κατηγοριοποίησή τους και τη δημιουργία διαγράμματος δύο αξόνων. Στον θεματικό χάρτη που δημιουργείται μπορούμε να αναλύσουμε τα θέματα που προκύπτουν ανάλογα με το τεταρτημόριο στο οποίο ανήκουν. Στο επάνω δεξιά τεταρτημόριο (Q1), με υψηλότερη πυκνότητα και κεντρικότητα, εμφανίζονται τα θέματα που έχουν υψηλό βαθμό συνάφειας με το υπό μελέτη πεδίο και συμβάλλουν στην οικοδόμηση του εννοιολογικού πλαισίου. Εδώ ανήκουν οι όροι, “ψηφιακή ικανότητα”, “γνώση”, “καινοτομία”, “ανάπτυξη”, “απασχόληση”. Στο πάνω αριστερό τεταρτημόριο (Q2) εμφανίζονται θέματα που εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ανάλυσης, ωστόσο δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το υπό μελέτη πεδίο. Στο κάτω δεξιά τεταρτημόριο (Q3) απεικονίζονται θέματα που δεν έχουν αναλυθεί σε μεγάλο βαθμό και παρουσιάζουν λιγότερο ενδιαφέρον, όπως η πανδημία Covid-19, η μισθολογική ανισότητα, η βιώσιμη ανάπτυξη και το ανθρώπινο δυναμικό, ενώ στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο (Q4) απεικονίζονται θέματα, τα οποία έχουν άμεση συσχέτιση με το υπό μελέτη πεδίο, όπως το ανθρώπινο κεφάλαιο, οι μαλακές δεξιότητες, ο ψηφιακός γραμματισμός, η δια βίου μάθηση και η ψηφιακή ανισότητα.

Κεφάλαιο 7ο: Διασύνδεση του Ανθρωπίνου Κεφαλαίου με τον Ψηφιακό Γραμματισμό στον τομέα της Νεολαίας

Το παρόν κεφάλαιο υπογραμμίζει τη σημασία της διασύνδεσης της ανάπτυξης του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της νεολαίας. Για να προσεγγιστεί η παρούσα διασύνδεση, όπως και στα παραπάνω κεφάλαια θα διερευνηθούν τα επίσημα κείμενα των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και δευτερογενείς πηγές, οι οποίες οφείλονται στις ερευνητικές αναζητήσεις άλλων ερευνητών και στηρίζονται στα ποσοτικά δεδομένα που παρέχει η Eurostat. Το συγκεκριμένο κεφάλαιο προτιμήθηκε να παρουσιαστεί έκτο στη σειρά, διότι εστιάζει αποκλειστικά στους νέους. Στο πρώτο υποκεφάλαιο παρουσιάζονται όλες οι λευκές βίβλοι που σχετίζονται με το ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Είναι η λευκή βίβλος για την εκπαίδευση και την κατάρτιση, η λευκή βίβλος για την απασχολησιμότητα και η λευκή βίβλος για τη νεολαία. Το δεύτερο υποκεφάλαιο επικεντρώνεται στις προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι νέοι της σύγχρονης εποχής και συγκεντρώνει όλα τα επίσημα έγγραφα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αναφέρονται στη νεολαία και στη χρήση των νέων τεχνολογιών. Το τρίτο υποκεφάλαιο αναφέρεται στις δυο στρατηγικές νεολαίας, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στη δεύτερη ευρωπαϊκή στρατηγική 2019-2027, στην οποία γίνεται εκτενής αναφορά στην ανάγκη της ορθής χρήσης των νέων τεχνολογιών από τους νέους. Το τέταρτο υποκεφάλαιο επικεντρώνεται στο μέλλον της Ευρώπης και προστέθηκε στο παρόν κεφάλαιο, διότι οι νέοι αντιμετωπίζονται ως το μέλλον της και έχει προστεθεί στο τέλος του κεφαλαίου ένα πέμπτο υποκεφάλαιο, το οποίο συνιστά μια χαρτογράφηση των ερευνητικών κέντρων και οργανισμών που εστιάζουν στον ψηφιακό γραμματισμό ανά χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το παρόν υποκεφάλαιο προστέθηκε με σκοπό να βοηθήσει τους επικείμενους αναγνώστες της παρούσας διδακτορικής διατριβής να εντοπίσουν πιθανά ερευνητικά κέντρα απασχόλησης ή παροχής εκπαιδευτικών ευκαιριών ή/και εθελοντισμού που άπτονται των ενδιαφερόντων τους.

7.1. Λευκές Βίβλοι

7.1.1. Λευκή Βίβλος για την Εκπαίδευση και την Κατάρτιση

Στη Λευκή Βίβλο (1995) για την εκπαίδευση και την κατάρτιση δίνεται έμφαση στην ενίσχυση της απόκτησης της νέας γνώσης, στη σύνδεση του σχολείου με τον επιχειρηματικό τομέα, στην καταπολέμηση του αποκλεισμού, στην οργάνωση ενός αναγνωρισμένου συστήματος ανώτερης πιστοποίησης γνώσης τριών ευρωπαϊκών γλωσσών, στην επένδυση στο ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο, καθώς και στην ισότιμη πρόσβαση σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.⁸⁷² Ακόμα, δίνεται έμφαση στη σημασία του σχεδιασμού και του εκσυγχρονισμού των εκπαιδευτικών συστημάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, ούτως ώστε να ανταποκρίνονται στις τεχνολογικές και κοινωνικές αλλαγές, αλλά και στην παροχή προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης υψηλής ποιότητας.⁸⁷³

Οι δεξιότητες που καταγράφονται στη Λευκή Βίβλο (1995) και θεωρούνται απαραίτητες είναι η απόκτηση γενικών γνώσεων, η οποία προέρχεται μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε προγράμματα τυπικής εκπαίδευσης, την οικογένεια, τον χώρο της εργασίας και από τα κοινωνικά δίκτυα συνδεσιμότητας του. Οι δεξιότητες που χαρακτηρίζονται ως βασικές και είναι η ανάγνωση, η γραφή, η αριθμητική, η εκμάθηση ξένων γλωσσών και οι τεχνικές γνώσεις. Οι τεχνικές γνώσεις συνδέονται κυρίως με τη δυνατότητα άσκησης ενός επαγγέλματος. Οι κοινωνικές δεξιότητες θεωρούνται εξίσου σημαντικές, όπως η διαπροσωπική επαφή, η δυνατότητα συνεργασίας με άλλα άτομα, η δημιουργικότητα και η αναζήτηση της ποιότητας. Ο Ευρωπαίος πολίτης, όπως σκιαγραφείται στη Λευκή Βίβλο οφείλει να συνδυάζει τις παραπάνω τρεις κατηγορίες δεξιοτήτων.⁸⁷⁴

Για την επίτευξη αυτών των στόχων και την απόκτηση των απαραίτητων δεξιοτήτων στη Λευκή Βίβλο (1995) προτείνονται ορισμένες κατευθυντήριες γραμμές. Τα κράτη μέλη είναι υπεύθυνα για την ανάπτυξη και τον σχεδιασμό των διδακτικών στόχων και των περιεχομένων των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Οι αρμόδιοι για τη λειτουργία και

⁸⁷²European Commission 1995/COM/590/final/EU. European Commission White Paper on Education and Training (1995) COM(1995) 590 final. Brussels 29-11-1995, p. 1.

⁸⁷³European Commission 1995/COM/590/final/EU. European Commission White Paper on Education and Training (1995) COM(1995) 590 final. Brussels 29-11-1995, p. 4.

⁸⁷⁴European Commission 1995/COM/590/final/EU. European Commission White Paper on Education and Training (1995) COM(1995) 590 final. Brussels 29-11-1995, pp. 12-13.

για την παροχή προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης οφείλουν να συνάψουν συνεργασίες με άλλους φορείς του εξωτερικού και να μοιράζονται τις ιδέες και τις βέλτιστες πρακτικές τους. Σε επιχειρηματικό επίπεδο, οι επιχειρηματίες οφείλουν να παρέχουν αφιλοκερδώς στους εργαζόμενους τους τη δυνατότητα συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και να ενημερώνουν τους αντιπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών μελών για νέες δεξιότητες που είναι πιθανό να ζητηθούν από το εργατικό δυναμικό, βασιζόμενοι στην εμπειρία και στις γνώσεις τους. Ο κάθε Ευρωπαίος πολίτης θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα συμμετοχής σε ταχύρρυθμα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης, τα οποία παρέχουν στοχευμένες γνώσεις και δεξιότητες και συμβάλλουν στην ενίσχυση και στον εμπλουτισμό των βασικών γνώσεων που αποκτιούνται στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης.⁸⁷⁵

7.1.2. Λευκή Βίβλος για την Απασχολησιμότητα

Η Λευκή Βίβλος για την ανάπτυξη, την ανταγωνιστικότητα και την απασχολησιμότητα επικεντρώνεται στη βιώσιμη ανάπτυξη των ευρωπαϊκών οικονομιών, η οποία θα δημιουργήσει μια Ευρώπη ισχυρή στο διεθνές γίγνεσθαι μέσα από τη δημιουργία χιλιάδων νέων και σύγχρονων θέσεων εργασίας. Η Ευρώπη έχει να προβάλλει στο διεθνές γίγνεσθαι αρκετές καινοτομίες στους τομείς της εκπαίδευσης, της ανάπτυξης δεξιοτήτων και της διασφάλισης των παραδόσεων των κρατών μελών.⁸⁷⁶

Από την αρχή της δεκαετίας του 1970 τα ποσοστά της ανεργίας έχουν αυξηθεί, εκτός από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1980. Έχουν καταγραφεί πέντε είδη ανεργίας. Η κυκλική ανεργία, η οποία εμφανίζεται λόγω της μείωσης της οικονομικής δραστηριότητας κατά τις φάσεις της καθόδου και της ύφεσης και εμφανίζεται λόγω της μεταβολής των διαθέσιμων θέσεων εργασίας. Πρόκειται για την αδυναμία απορρόφησης της συνολικής προσφοράς εργατικού δυναμικού από την εκάστοτε

⁸⁷⁵European Commission 1995/COM/590/final/EU. European Commission White Paper on Education and Training (1995) COM(1995) 590 final. Brussels 29-11-1995, p. 30.

⁸⁷⁶European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 3.

οικονομία. Η διαρθρωτική ανεργία, η οποία εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980. Η οικονομία είναι ισχυρή, αλλά το ποσοστό της ανεργίας είναι υψηλό. Η διαρθρωτική ανεργία προκύπτει, όταν δίνεται έμφαση στη δημιουργία θέσεων εργασίας σε παραδοσιακές βιομηχανίες και όχι στις αναδυόμενες. Το εργατικό δυναμικό διαθέτει χαμηλή εξειδίκευση και τα όρια ηλικίας για τη συνταξιοδότηση μεγαλύτερων σε ηλικία εργαζομένων είναι υψηλά. Η διαρθρωτική ανεργία μπορεί να οφείλεται σε τεχνολογικές μεταβολές, αλλά και σε μεταβολές της ζήτησης. Η μείωση της απαιτεί την επανακατάρτιση και τη συνεχή επιμόρφωση των εργαζομένων στους κλάδους αιχμής. Ακόμα, υπάρχει η τεχνολογική ανεργία, η οποία σχετίζεται αρκετά με τη διαρθρωτική ανεργία. Η τεχνολογική ανεργία μπορεί να προκύψει λόγω της έλλειψης εργατικού δυναμικού με βασικές ή προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες σε τεχνολογικούς κλάδους αιχμής, αλλά και λόγω της αντικατάστασης των εργαζομένων από ρομπότ και της αυτοματοποίησης των εργασιών. Τα ρομπότ και οι τεχνολογικές μηχανές ολοκληρώνουν τις εργασιακές υποχρεώσεις με λιγότερο κόστος, σε λιγότερο χρόνο και με πιο άρτιο τρόπο, αφού οι πιθανότητες σφάλματος ελαχιστοποιούνται. Η εποχιακή ανεργία κατά την οποία ο εργαζόμενος απασχολείται για ορισμένο χρονικό διάστημα και έπειτα παραμένει άνεργος. Την εποχιακή ανεργία την αντιμετωπίζουν κυρίως άτομα που απασχολούνται στον τουριστικό και αγροτικό τομέα. Τέλος, είναι αρκετά γνωστή η ανεργία τριβής κατά την οποία υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας και υπάρχει και εργατικό δυναμικό που έχει τις αντίστοιχες δεξιότητες και επαγγελματική εξειδίκευση, ωστόσο οι άνεργοι αδυνατούν να τις εντοπίσουν και αντίστοιχα οι εργοδότες αδυνατούν να εντοπίσουν τους κατάλληλους υποψηφίους. Η ανεργία τριβής οφείλεται κυρίως στην έλλειψη ενός αποτελεσματικού συστήματος παροχής πληροφοριών σε επιχειρήσεις και άνεργους και έγκαιρου εντοπισμού των κενών θέσεων εργασίας.^{877 878}

Τα μέτρα που καταγράφονται στη Λευκή Βίβλο (1994) για τη μείωση της ανεργίας είναι η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, προερχόμενων από επενδύσεις για τον σχεδιασμό και την ελεύθερη πρόσβαση χωρίς αποκλεισμούς των Ευρωπαίων πολιτών σε προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τα προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης θα προωθούνται τόσο από τους επιχειρηματίες και θα

⁸⁷⁷European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 11.

⁸⁷⁸Μπίκος, Κ. (2012). *Ζητήματα Παιδαγωγικής που θέτουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, σελ. 39.

απευθύνονται στο εργατικό δυναμικό των επιχειρήσεών τους, αλλά και από το κράτος. Ακόμα, θα δοθεί μεγαλύτερη ευελιξία στην κινητικότητα των επιχειρήσεων σε εσωτερικό και εξωτερικό, θα προωθηθεί η αποκέντρωση, διότι αρκετοί πολίτες των χωρών μελών κατευθύνονταν στα μεγάλα αστικά κέντρα για να αναζητήσουν μια θέση εργασίας. Επιπλέον, θα εκσυγχρονιστούν οι πολιτικές εργασίας και θα γίνουν προσπάθειες να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας και να επανεκπαιδευτούν οι επιχειρηματίες και οι εργαζόμενοι, ούτως ώστε οι αποκτηθείσες δεξιότητές τους να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της εκάστοτε αγοράς εργασίας.⁸⁷⁹

Σε τεχνολογικό επίπεδο δόθηκε έμφαση στην προώθηση της χρήσης των τεχνολογιών της Πληροφορίας. Τα μέσα ολοκλήρωσης αυτού του στόχου είναι η διοργάνωση ευρωπαϊκών σχεδίων, εφαρμογών και δημόσιων υπηρεσιών, η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των διοικήσεων, η προώθηση της απασχόλησης στον τομέα της τεχνολογίας και η εξασφάλιση της εμπλοκής των χρηστών στην εφαρμογή και στον σχεδιασμό των πολιτικών, σχετικών με τις νέες τεχνολογίες. Το επόμενο βήμα είναι η προώθηση των ευρωπαϊκών υπηρεσιών μέσα από την ανάπτυξη των βασικών δικτύων (ISBN και της ευρυζωνικής κάλυψης), η διασφάλιση της διαλειτουργικότητας του δικτύου και η εποικοδομητική αντιστοιχία των δράσεων των πολιτικών για τις νέες τεχνολογίες με τις δράσεις που χρηματοδοτούνται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία. Το επόμενο βήμα είναι η δημιουργία του κατάλληλου περιοριστικού πλαισίου, το οποίο προστατεύει τον κάθε χρήστη κατά την πλοήγησή του στο διαδίκτυο. Το επόμενο βήμα αφορά την ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης πάνω στις νέες τεχνολογίες μέσα από την ενθάρρυνση της απόκτησης των βασικών τεχνολογικών γνώσεων, τη διασφάλιση της διάχυσης των νέων τεχνολογιών μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης και την προσαρμογή των προγραμμάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης στις ανάγκες των μηχανικών και των ερευνητών. Το επόμενο και τελευταίο βήμα αναφέρεται στη βελτίωση της βιομηχανικής και τεχνολογικής εμφάνισης διεθνώς. Αυτά τα βήματα έπρεπε να έχουν υλοποιηθεί από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το 2000.⁸⁸⁰

⁸⁷⁹European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 16.

⁸⁸⁰European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 24.

Για τους νέους στην παρούσα Λευκή Βίβλο (1994) προτείνεται σε εθνικό επίπεδο να δοθεί μεγαλύτερη οικονομική και εκπαιδευτική υποστήριξη στους νέους που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, να μειωθεί η σχολική διαρροή, να λάβουν επαγγελματική συμβουλευτική υποστήριξη και να σχεδιαστούν δραστηριότητες, που αφορούν τον αθλητισμό και την καλλιτεχνική έκφραση, προκειμένου να ξοδεύουν δημιουργικά τον ελεύθερό τους χρόνο.⁸⁸¹ Οι επιχειρηματίες οφείλουν να παρέχουν προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης στους νέους πολίτες και να εξασφαλίσουν ότι η μετάβαση από την εκπαίδευση στην πρώτη θέση εργασίας θα στεφθεί με επιτυχία. Η προσφορά προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης αποτελεί μια ενεργητική πολιτική της απασχόλησης. Οι εργαζόμενοι αποκτούν τις επαγγελματικές δεξιότητες που χρειάζονται για να εισέλθουν στην αγορά εργασίας, καταπολεμάται η ανεργία, διευκολύνεται η μετάβαση από την εκπαίδευση στην πρώτη θέση εργασίας. Ακόμα, ο άνεργος με την επανακατάρτιση δεν παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς απασχόληση. Παράλληλα, η αγορά εργασίας γίνεται πιο ανταγωνιστική, ισχυρή και ευέλικτη.⁸⁸²

Επιπλέον, πρέπει να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας για τους νέους ανθρώπους που θα τους παρέχουν ευελιξία, τον κατώτατο μισθό, μειωμένες εισφορές στα ταμεία της κοινωνικής πρόνοιας και να ενταχθούν στον τομέα της απασχόλησης ευέλικτες μορφές μαθητείας, εκπαίδευσης ή εκπόνησης πρακτικής άσκησης. Με βάση τη Λευκή Βίβλο (1994) ιδιαίτερη έμφαση πρέπει να δοθεί στους νέους που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, έχουν εκδηλώσει παραβατικές συμπεριφορές και δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική τυπική εκπαίδευση. Δύο πρόσθετα μέτρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μεγαλύτερη ενδυνάμωση αυτών των νέων είναι η υποχρεωτική συμμετοχή τους στον χώρο της εργασίας σε δωρεάν προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και η συμμετοχή τους σε δράσεις που αναγνωρίζονται διεθνώς και έχουν εθελοντικό χαρακτήρα.⁸⁸³ Οι σχεδιασμοί που προτείνονται στην παρούσα Λευκή Βίβλο (1994) ελάχιστα παρεκκλίνουν από τους

⁸⁸¹European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 20.

⁸⁸²European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 133.

⁸⁸³European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM(1994) final. Brussels, p. 140.

σύγχρονους σχεδιασμούς που περιλαμβάνονται στα επίσημα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και αφορούν τους νέους. Τα σύγχρονα κείμενα εμπλουτίζονται με νέους στόχους, ωστόσο ορισμένα ζητήματα παραμένουν χωρίς ουσιαστική αντιμετώπιση.

7.1.3. Λευκή Βίβλος για τη Νεολαία

Οι νέοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στον τομέα της χάραξης πολιτικών. Είναι αυτοί που πρέπει να διασφαλίσουν τη δημοκρατία και να γίνουν ένα μέρος της. Για την ενίσχυση του διαλόγου με τους νέους διοργανώθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση αρκετές συναντήσεις. Η Λευκή Βίβλος για την ευρωπαϊκή νεολαία είναι απότοκο αυτών των συναντήσεων. Στις συναντήσεις αυτές συμμετείχαν όσοι νέοι πολίτες το επιθυμούσαν, οργανισμοί νεολαίας, επιστήμονες, υπεύθυνοι χάραξης πολιτικών και οι εκπρόσωποι των εθνικών κυβερνήσεων.⁸⁸⁴ Διοργανώθηκαν 17 εθνικά συμβούλια στα οποία συμμετείχαν χιλιάδες νέοι και συγκεντρώθηκαν 440 προτάσεις. Έπειτα, σε συγκέντρωση στο Παρίσι (Οκτώβριος 2000) 450 νέοι παρουσίασαν τις ιδέες που συγκεντρώθηκαν από 31 χώρες και αποφάσισαν να υλοποιήσουν 80 προτάσεις. Τις προτάσεις άκουσαν 60 οργανισμοί νεολαίας, με παρουσία της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής στις Βρυξέλλες τον Φεβρουάριο του 2001.⁸⁸⁵

Οι περισσότερες προτάσεις που συγκεντρώθηκαν αφορούσαν την επιθυμία των νέων να συμμετέχουν ενεργά και με αυτονομία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στη χάραξη πολιτικών. Αυτό που υπογραμμίστηκε είναι η συμμετοχή των νέων χωρίς αποκλεισμούς. Οι νέοι ζήτησαν επίσης να αναγνωριστούν τα εκπαιδευτικά και επαγγελματικά τους προσόντα και να προωθηθούν οι ευκαιρίες για μετακίνηση, αναγνώριση των προσόντων και για εθελοντισμό. Μια ακόμα επιθυμία των νέων ήταν να συμπεριληφθεί ο τομέας της νεολαίας και σε άλλους τομείς πολιτικής και να

⁸⁸⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001/COM/681/final/EU. Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία [2001]COM(2001) 681final. Βρυξέλλες 21-11-2001, σελ. 11.

⁸⁸⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001/COM/681/final/EU. Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία [2001]COM(2001) 681final. Βρυξέλλες 21-11-2001, σελ. 11.

εφαρμοστεί η ανοικτή μέθοδος συντονισμού και σε άλλους τομείς που αφορούν τη νεολαία.⁸⁸⁶

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την εφαρμογή της μεθόδου του ανοικτού συντονισμού στον τομέα της νεολαίας πρότεινε το ακόλουθο πλάνο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα απευθύνει μία πρόταση στο Συμβούλιο των Υπουργών και αυτοί θα αποφασίσουν για τα θέματα στα οποία θα δοθεί προτεραιότητα. Κάθε χώρα μέλος θα έχει έναν διαμεσολαβητή για ζητήματα νεολαίας, ο οποίος θα ανακοινώνει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή τις πρωτοβουλίες του για την πολιτική, παραδείγματα καλών πρακτικών και άλλο υλικό για σκέψη που θα αφορά τα επιλεγόμενα θέματα προς συζήτηση. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα δημιουργεί μια περίληψη και θα αναλύει όλες τις πληροφορίες που έλαβε στο Συμβούλιο των Υπουργών και θα συμπληρώνει τις δικές της προτάσεις. Το Συμβούλιο των Υπουργών θα θέτει τις κατευθυντήριες γραμμές, τον τρόπο ελέγχου των διαδικασιών και θα δίνει έμφαση στα ζητήματα που θεωρούνται ορόσημα και στηρίζονται στις προτάσεις του διαμεσολαβητή των κρατών μελών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι υπεύθυνη για την περιοδική καταγραφή, αξιολόγηση και τη σύνθεση αναφορών προς το Συμβούλιο των Υπουργών για τη νεολαία. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαδικασία και στην καταγραφή των συμφωνιών. Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και η Επιτροπή των Εθνών μπορούν επίσης να προσθέσουν την άποψή τους.⁸⁸⁷

Στη Λευκή Βίβλο (2001) για τη νεολαία δίνεται έμφαση στην ενίσχυση της συμμετοχής των νέων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, στην παροχή έγκυρων, επικαιροποιημένων και αξιόπιστων πληροφοριών για θέματα που αφορούν τους νέους, στην ενίσχυση του εθελοντισμού, στην καλύτερη κατανόηση και αναγνώριση των προσόντων των νέων, στη συμπερίληψη του τομέα της νεολαίας και σε άλλες πολιτικές, στην αυτονομία των νέων και στη μείωση της ξενοφοβίας και των ρατσιστικών εκδηλώσεων. Έμφαση δόθηκε επίσης στον τομέα της απασχολησιμότητας. Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Λουξεμβούργου το 1997 αποφασίστηκε η ευρωπαϊκή στρατηγική απασχόλησης, η οποία βασίστηκε στο κεφάλαιο “απασχόληση” που περιλαμβάνόταν στη Διακήρυξη του Άμστερνταμ.

⁸⁸⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001/COM/681/final/EU. Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία [2001]COM(2001) 681final. Βρυξέλλες 21-11-2001, σελ. 13-14.

⁸⁸⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001/COM/681/final/EU. Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία [2001]COM(2001) 681final. Βρυξέλλες 21-11-2001, σελ. 15.

Σύμφωνα με αυτήν τη στρατηγική κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης οφείλει να εφαρμόσει πολιτικές που θα ενισχύουν την ενσωμάτωση και την πρόσβαση όλων των πολιτών στην αγορά εργασίας. Οι πολιτικές θα εστιάζουν στη βελτίωση της απασχολησιμότητας, στην ανάπτυξη επιχειρηματικού πνεύματος, στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και στην ενίσχυση της προσαρμογής των επιχειρήσεων και των εργαζομένων. Μια ακόμα παράμετρος ήταν η διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης των γυναικών και των αντρών στην αγορά εργασίας. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι χρειάζεται να παρασχεθεί στους νέους πολίτες συμβουλευτική υποστήριξη, η οποία θα εξυπηρετήσει τη μείωση του χρόνου της ανεργίας, θα βελτιώσει τη συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, θα μειώσει τη φοιτητική διαρροή. Ακόμα, θα γίνει μια προσπάθεια να καταστούν διαθέσιμες και προσιτές οι νέες τεχνολογίες στους νέους διεθνώς.⁸⁸⁸ Στο υποκεφάλαιο που ακολουθεί θα αναλυθούν περαιτέρω οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι νέοι της σύγχρονης εποχής και θα παρουσιαστούν οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ενίσχυσή τους.

7.2. Πρωτοβουλίες για τη Νεολαία της Ευρώπης

7.2.1. Σύγχρονες Προκλήσεις για τους Νέους της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι νέοι πολίτες των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης καλούνται να έρθουν αντιμέτωποι με νέες πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές συνθήκες, τις συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές και επαγγελματικές συνθήκες και τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις. Στο πέρασμα του χρόνου η ευρωπαϊκή ενοποιητική πορεία βρέθηκε -και εξακολουθεί να βρίσκεται συχνά- αντιμέτωπη με δυσκολίες και προβλήματα, η λύση των οποίων απαιτεί μακρόχρονες προσπάθειες, συνεργατική διάθεση και πρόθεση για αμοιβαίους συμβιβασμούς. Κάποια από τα προβλήματα

⁸⁸⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001/COM/681/final/EU. Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία [2001]COM(2001) 681final. Βρυξέλλες 21-11-2001, σελ. 16-19.

αυτά αναλύονται στη συνέχεια, προκειμένου να αποτυπωθούν καλύτερα οι γενικότερες συνθήκες, τις οποίες η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει.⁸⁸⁹

Μερικά από τα κρίσιμα ζητήματα, τα οποία είναι ανάγκη να διευθετηθούν είναι το μεταναστευτικό-προσφυγικό, καθώς και η γήρανση του πληθυσμού της Ευρώπης. Ακόμα, η οικονομική κρίση και τα επακόλουθά της - η ανεργία και η φτώχεια. Άλλα σοβαρά σύγχρονα φαινόμενα είναι οι τρομοκρατικές επιθέσεις, η άνοδος στην εξουσία ατόμων με εθνικιστικές ιδεολογίες, η πτώση των αξιών και των ιδανικών. Διαχρονικά και εξίσου επίμαχα ζητήματα, τα οποία χρήζουν επίλυσης είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος, οι προκλήσεις που θέτει η παγκοσμιοποίηση, ο ταχύτατος ρυθμός διάδοσης των νέων τεχνολογιών και η ανάδειξη νέων, διεθνών δυνάμεων.^{890 891} Το πιο πρόσφατο παγκόσμιο πρόβλημα είναι η εξάπλωση του κορονοϊού, πρόκειται για έναν ιό που άλλαξε ριζικά τις συνήθειες και τις ζωές των ανθρώπων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και διεθνώς. Παρακάτω θα αναλυθούν ενδελεχώς ορισμένα από αυτά τα ζητήματα, τα οποία επηρεάζουν τους Ευρωπαίους πολίτες.

Το πρώτο ζήτημα, το οποίο προκαλεί σύγχυση στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ο φρενήρης ρυθμός διάδοσης της παγκοσμιοποίησης και των προκλήσεων που θέτει. Σύμφωνα με τον Ιωακείμδη (2017) *«η παγκοσμιοποίηση συνιστά μείζονος σημασίας πρόκληση με οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές και θεσμικές πτυχές. Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί επίσης ένα νέο περιβάλλον ασφάλειας με νέες απειλές, κινδύνους και προκλήσεις αλλά και νέες ευκαιρίες για συνεργασία, όπως έδειξε η οδυνηρή εμπειρία του τρομοκρατικού χτυπήματος στη Νέα Υόρκη στις 11 Σεπτεμβρίου 2001. Οι νέες τεχνολογίες επικοινωνίας και διασύνδεσης θέτουν επίσης νέα περίπλοκα προβλήματα για επίλυση»* Με την παγκοσμιοποίηση τέθηκαν αρκετές προκλήσεις. Ορισμένες από αυτές είναι η πρόκληση της δημοκρατικής νομιμοποίησης, η πρόκληση του προσδιορισμού της ταυτότητας της Ένωσης, η πρόκληση του προσδιορισμού της σχέσης της Ένωσης με την ευρωπαϊκή κοινωνία και κυρίως με το

⁸⁸⁹European Commission (2017). Report about European Conference on the future EU Youth Strategy. Brussels (3-4)-05-2017. In: https://ec.europa.eu/youth/sites/youth/files/youth-strategy-report_en.pdf, p. 6.

⁸⁹⁰European Commission (2017). Report about European Conference on the future EU Youth Strategy. Brussels (3-4)-05-2017. In: https://ec.europa.eu/youth/sites/youth/files/youth-strategy-report_en.pdf, p. 6.

⁸⁹¹Ζαχαρόπουλος, Α. (2018). *Σκέψεις γύρω από το παρόν και το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανακτήθηκε στις 27-11-2018, από <http://www.capital.gr/me-apopsi/3329846/skepseis-guro-apo-to-paron-kai-to-mellon-tis-europaikis-enosis>

ευρωπαϊκό κοινωνικό πρότυπο και η πρόκληση της “διαχείρισης” του περιφερειακού και διεθνούς περιβάλλοντος, καθώς και προκλήσεις που συνδέονται με το χωρίς περιορισμούς άνοιγμα των συνόρων.⁸⁹²

Άλλο ένα σοβαρό ζήτημα είναι η οικονομική κρίση που πλήττει αρκετά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά κυρίως τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου. Απόρροια αυτής είναι η ανεργία και η φτώχεια, οι οποίες μαστίζουν ως επί το πλείστον τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού, δηλαδή τις γυναίκες, τους νέους, τα άτομα με ειδικές ανάγκες, τις μειονότητες και τους ηλικιωμένους. Η ανεργία ιδιαίτερα στους νέους έχει σημειώσει πρωτόγνωρα ποσοστά. Υπάρχουν νέοι, οι οποίοι δεν θα καταφέρουν ποτέ να απασχοληθούν νόμιμα σε μια θέση στην αγορά εργασίας, είτε έχουν χαρακτηριστεί ως NEETs (No Employment, Education, Training). Ο συγκεκριμένος όρος αφορά τους νέους που βρίσκονται εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης.⁸⁹³ Η ανεργία των νέων (κάτω των 25 ετών) τον Δεκέμβριο του 2019 έφτασε τα 3.155 εκατομμύρια άτομα. Σε ποσοστό, στο 14,1%. Τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας των νέων για το 2020 σημειώθηκαν στην Τσεχία (4,3%), στη Γερμανία (5,8%) και στην Ολλανδία (6,7%), ενώ τα υψηλότερα στην Ελλάδα (35,6%), στην Ισπανία (30%) και στην Ιταλία (28,9%).⁸⁹⁴

Τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας των νέων, η οικονομική αδυναμία επανακατάρτισης και η αδυναμία προσαρμογής στις σύγχρονες συνθήκες έχουν οδηγήσει αρκετούς νέους να μεταναστεύσουν σε τρίτες χώρες και να αδυνατούν να σχηματίσουν τη δική τους οικογένεια. Απότοκο αυτών των δυσχερειών είναι η δημιουργία δημογραφικών προβλημάτων σε αρκετά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο αριθμός των γεννήσεων τείνει να σημειώνει όλο και μεγαλύτερη μείωση και οι νέοι μεταξύ 20-30 χρονών παρουσιάζουν την τάση να μεταναστεύουν σε άλλες χώρες εκτός Ευρώπης, προκειμένου να διευρυνθούν οι ορίζοντές τους (Brain Drain), αλλά και για την αναζήτηση καλύτερων επαγγελματικών ευκαιριών σταδιοδρομίας και συνθηκών διαβίωσης. Επιπροσθέτως, λόγω της συνεχούς έκθεσης αρκετών νέων

⁸⁹²Ιωακειμίδης, Π. (2017). Το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης: η ανάγκη για μια συνολική προσέγγιση. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 20(1), σελ. 120-135. Doi:<http://dx.doi.org/10.12681/hpsa.14776>, σελ. 122-123.

⁸⁹³European Commission (2017). Report about European Conference on the future EU Youth Strategy. Brussels (3-4)-05-2017. In: https://ec.europa.eu/youth/sites/youth/files/youth-strategy-report_en.pdf, p. 7.

⁸⁹⁴Eurostat (2020). *Euro area unemployment at 7,4%*. Retrieved at 30-01-2020, from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10159296/3-30012020-AP-EN.pdf/b9a98100-6917-c3ea-a544-ce288ac09675>

ζευγαριών σε καταστάσεις έντονου άγχους και αβεβαιότητας παρουσιάζεται η αδυναμία τεκνοποίησης. Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα 13, ο οποίος αντλήθηκε από την Eurostat (2023) παρουσιάζεται ο πληθυσμός των νέων ανθρώπων ηλικίας 15-29 για τα έτη 2010 έως 2021 των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ο πληθυσμός των νέων σε αρκετές χώρες μέλη έχει μειωθεί.⁸⁹⁵

Πίνακας 13: Συνολικός πληθυσμός των νέων, ηλικίας 15-29 ετών ανά έτος και ευρωπαϊκή χώρα γέννησης

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Αυστρία	1.576.701	1.573.325	1.570.784	1.571.760	1.574.290	1.580.064	1.607.298	1.605.496	1.593.658	1.573.475	1.557.027	1.537.444
Βέλγιο	2.003.059	2.033.485	2.038.704	2.042.691	2.040.154	2.040.038	2.057.718	2.052.618	2.048.554	2.048.369	2.053.195	2.054.632
Βουλγαρία	:	1.361.262	1.324.481	1.281.927	1.240.836	1.204.894	1.169.398	1.125.125	1.083.467	1.042.915	1.005.227	985.044
Γαλλία	12.068.144	11.981.829	11.876.631	11.800.721	11.849.220	11.827.818	11.814.775	11.765.613	11.757.135	11.719.270	11.693.634	11.803.158
Γερμανία	14.229.949	13.737.128	13.705.430	13.716.665	13.748.954	13.819.942	14.165.523	14.113.656	13.981.161	13.804.084	13.622.145	13.340.204
Δανία	988.433	1.005.473	1.022.790	1.040.071	1.058.727	1.076.302	1.099.696	1.114.789	1.124.329	1.128.294	1.125.983	1.120.206
Ελλάδα	2.041.954	1.976.509	1.906.334	1.833.140	1.771.033	1.723.902	1.686.525	1.675.737	1.672.774	1.667.431	1.673.987	1.669.223
Εσθονία	286.111	274.918	267.086	252.966	244.461	239.824	233.567	226.511	220.149	214.052	207.650	202.520
Ιρλανδία	1.015.599	963.542	916.304	890.792	875.986	871.041	871.341	877.128	888.314	905.240	919.301	923.451
Ισπανία	8.320.653	8.022.277	7.769.139	7.508.876	7.264.495	7.112.935	7.030.427	7.002.731	7.037.670	7.145.603	7.297.158	7.362.914
Ιταλία	9.287.884	9.238.087	9.218.888	9.162.927	9.280.355	9.228.985	9.178.438	9.145.119	9.133.523	9.011.582	8.955.438	8.859.932
Κροατία				780.459	770.604	755.363	739.397	720.498	699.788	684.437	675.419	666.989
Κύπρος	201.370	205.717	209.183	204.750	194.949	190.882	188.375	188.395	188.202	186.729	188.353	185.396
Λετονία	450.550	426.037	408.250	392.612	373.082	357.099	341.793	325.464	311.537	299.796	289.064	279.791
Λιθουανία	665.572	628.576	608.950	597.242	584.701	572.902	553.898	528.988	498.241	482.141	470.662	461.553
Λουξεμβούργο	94.255	96.338	100.335	102.890	105.106	107.488	110.471	113.453	115.673	117.369	119.444	119.385
Μάλτα	87.675	86.416	85.833	86.456	87.226	88.569	89.939	90.888	93.909	97.888	101.124	96.811
Ολλανδία	3.027.688	3.043.011	3.058.943	3.072.928	3.095.053	3.120.699	3.155.675	3.191.735	3.222.970	3.253.807	3.282.708	3.272.163
Ουγγαρία	1.953.384	1.916.660	1.829.544	1.806.246	1.782.855	1.760.450	1.736.354	1.710.292	1.693.559	1.678.211	1.659.697	1.632.039
Πολωνία	8.580.909	8.386.980	8.192.296	7.956.342	7.675.900	7.407.402	7.153.794	6.927.325	6.709.637	6.501.571	6.313.453	6.135.772

⁸⁹⁵Eurostat (2022). Database of Statistics.

Πορτογαλία	1.860.722	1.813.790	1.776.906	1.729.988	1.696.616	1.671.986	1.662.944	1.648.640	1.642.668	1.638.779	1.643.446	1.647.827
Ρουμανία	:	:	:	3.709.565	3.672.898	3.615.507	3.520.506	3.414.369	3.288.443	3.179.678	3.082.216	3.039.883
Σλοβακία	1.241.012	1.210.159	1.163.163	1.133.410	1.102.840	1.071.419	1.039.651	1.007.415	976.640	947.399	922.830	898.953
Σλοβενία	387.493	375.365	364.714	354.841	345.292	335.499	327.326	319.668	312.030	309.475	310.694	310.610
Σουηδία	1.815.745	1.832.544	1.838.374	1.840.840	1.846.822	1.854.520	1.861.333	1.881.478	1.895.760	1.898.428	1.896.304	1.873.799
Τσεχία	2.075.652	2.021.155	1.933.767	1.881.844	1.829.647	1.784.011	1.738.629	1.697.967	1.664.962	1.634.385	1.612.954	1.589.285
Φινλανδία	1.003.742	1.005.927	1.006.085	1.001.766	994.351	988.233	982.915	981.543	978.132	971.415	966.300	959.632

Πηγή: Eurostat (2023)

Με βάση τον παραπάνω πίνακα 13 ο αριθμός των νέων, ηλικίας 15-29 ετών ανά έτος και ευρωπαϊκή χώρα γέννησης σε κάποιες χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξάνεται και σε κάποιες άλλες μειώνεται. Η Αυστρία από το 2010 έως το 2021 παρέμεινε σχετικά σταθερή. Αποκλίνει ελάχιστα τα έτη 2015-2018, όπου ο πληθυσμός των νέων έφτασε κοντά στο 1.607.298 (2016). Στο Βέλγιο ο πληθυσμός των νέων ανέρχεται σταθερά από το 2010 έως το 2021 στα 2.000.000 περίπου. Στη Γαλλία και στη Γερμανία ο πληθυσμός παραμένει σχετικά σταθερός. Στη Γαλλία κυμαίνεται από 12.068.1444 έως 11.803.158 και στη Γερμανία από 14.229.949 έως 13.340.204. Η Δανία, το Λουξεμβούργο και η Μάλτα βάσει των στατιστικών δεδομένων είναι από τις μόνες χώρες που κάθε χρόνο ο πληθυσμός των νέων αυξάνεται. Στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, την Εσθονία, την Ιρλανδία, την Ισπανία, την Κροατία, τη Λετονία, τη Λιθουανία, την Πολωνία, τη Σλοβακία, τη Σλοβενία, την Τσεχία και τη Φινλανδία παρατηρείται μια σημαντική μείωση του πληθυσμού των νέων από το 2010 έως το 2021, ύψους από 500 έως και 1.000 περίπου άτομα. Ο πληθυσμός των νέων της Ιταλίας, της Κύπρου, της Ολλανδίας, της Ουγγαρίας, της Πορτογαλίας, της Ρουμανίας και της Σουηδίας παρουσιάζει μικρές διακυμάνσεις.⁸⁹⁶

Ακόμα ένα σημαντικό ζήτημα είναι η πρωτόγνωρη μεταναστευτική-προσφυγική ροή. Οι τεράστιες μεταναστευτικές-προσφυγικές ροές από τη Συρία, την Παλαιστίνη, το Ιράκ, το Μαρόκο και από διάφορες άλλες φυλές, όπου πρόκειται για ανθρώπους που παρά τις προσπάθειες που γίνονται –αν και ελλιπείς, είναι σχεδόν ανέφικτο να ενταχθούν στην πλειονότητά τους. Είναι άνθρωποι με διαφορετική κουλτούρα, συνήθειες και ψυχολογικά τραυματισμένοι από τις καταστάσεις που βίωσαν στη

⁸⁹⁶Eurostat (2022). Database of Statistics.

χώρα τους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015) για τη μείωση της παράνομης μετανάστευσης θέσπισε τη “μπλε κάρτα”. Η μπλε κάρτα αφορά επαγγελματίες, που προέρχονται από χώρες εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και διευκολύνει τη μετακίνηση και εγκατάστασή τους στη χώρα εργασίας τους για ένα έως τέσσερα έτη. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2015) περίπου 4,5 εκατομμύρια άνθρωποι ζουν παράνομα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Δύο ακόμη μέτρα για τη μείωση της παράνομης μετανάστευσης είναι η αύξηση του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων και η στενότερη συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τις χώρες προέλευσης των παράνομων μεταναστών.⁸⁹⁷

Όσον αφορά την ανάδειξη ακραίων κομμάτων, αυτό το φαινόμενο οφείλεται στην απογοήτευση των ατόμων από τις προηγούμενες κομματικές τους προτιμήσεις, στη μεροληπτική παρουσίαση εγκληματικών παραπτωμάτων που συνδέονται ορισμένες φορές με τους πρόσφυγες-μετανάστες, στην επικράτηση της γενικότερης αντίληψης περί ευνοϊκότερης νομικής και οικονομικής μεταχείρισης των προσφύγων, στον φόβο για απώλεια της εθνικής κουλτούρας και στην αναγκαστική μετανάστευση δικών τους ανθρώπων στο άγνωστο. Σε πολλά κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στα οποία επικρατεί ανεργία και φτώχεια, πολλοί νέοι υποχρεώνονται να μεταναστεύσουν (Brain Drain), προκειμένου να βρουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση προσπαθεί να μειώσει το ποσοστό της μετανάστευσης των νέων σε άλλες χώρες, δίνοντας ευκαιρίες στους νέους να δραστηριοποιηθούν εντός των ευρωπαϊκών συνόρων, να αποκτήσουν τις απαραίτητες δεξιότητες, να συμμετέχουν στον δημόσιο διάλογο και να εξελιχθούν προσωπικά και επαγγελματικά.⁸⁹⁸

7.2.2. Πρωτοβουλίες για τη Νεολαία και τις Νέες Τεχνολογίες

Στη Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και συγκεκριμένα στο κεφάλαιο 3 και στα Άρθρα 126 και 127 γίνεται αναφορά στην Παιδεία, στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και στη Νεολαία. Σύμφωνα με το Άρθρο 126, η

⁸⁹⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015). *Ευρώπη: Το περιοδικό γνώσεων για τους νέους*. Doi: [10.2775/25980](https://doi.org/10.2775/25980).

⁸⁹⁸European Commission (2017). Report about European Conference on the future EU Youth Strategy. Brussels (3-4)-05-2017. In: https://ec.europa.eu/youth/sites/youth/files/youth-strategy-report_en.pdf, p. 12.

Κοινότητα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, στη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και στην παροχή στήριξης των δράσεών τους. Παράλληλα, δείχνει σεβασμό στο εκπαιδευτικό σύστημα κάθε κράτους μέλους, στο περιεχόμενο και στην οργάνωση της διδασκαλίας του, καθώς και στην πολιτιστική και γλωσσική διαφορετικότητα που διέπει τον μαθητικό πληθυσμό.^{899 900 901}

Οι επιμέρους στόχοι της Κοινότητας, όπως αποτυπώνονται στο επίσημο κείμενο είναι να εξυπηρετήσει την ευρωπαϊκή διάσταση της παιδείας μέσα από την εκμάθηση και τη διάδοση των γλωσσών των κρατών μελών. Ακόμα, στόχοι της Κοινότητας είναι η προώθηση της κινητικότητας των φοιτητών και των εκπαιδευτικών, η συνεργασία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών, η οργάνωση κοινωνικομορφωτικών δραστηριοτήτων και η ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Αυτοί οι στόχοι για να επιτευχθούν είναι σημαντικό να υπάρχει αμοιβαία συνεργασία, να καλλιεργηθεί ο σεβασμός προς τη διαφορετικότητα, να ολοκληρωθεί η διαδικασία της αναγνώρισης των χρονικών περιόδων, των τίτλων σπουδών και των προσόντων, καθώς και να προωθηθεί η ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων για να μπορεί να επιτελεστεί η επικοινωνία, η επιμόρφωση, η ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων στην εκπαίδευση.^{902 903 904} Αυτή η συνεργασία δεν επιδιώκεται μόνο ανάμεσα στα κράτη μέλη, αλλά είναι επιθυμητό να επεκταθεί στις τρίτες χώρες, στους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς σε θέματα παιδείας και ειδικότερα στο Συμβούλιο της Ευρώπης.^{905 906 907}

⁸⁹⁹Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 42.

⁹⁰⁰Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁹⁰¹Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.ell](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.ell), σελ. 120-121.

⁹⁰²Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁹⁰³Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁹⁰⁴Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.ell](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.ell), σελ. 120-121.

⁹⁰⁵Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

Στο Άρθρο 127 της παρούσας συνθήκης γίνεται εκτενής αναφορά και στην επαγγελματική εκπαίδευση. Οι στόχοι της Κοινότητας είναι να διευκολύνει την προσαρμογή στις μεταλλαγές της βιομηχανίας μέσω της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, να βελτιώσει την ποιότητα της παρεχόμενης επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και να ενισχύσει την είσοδο των νέων στην αγορά εργασίας. Ένας επιπλέον στόχος της Κοινότητας είναι η ανάπτυξη της συνεργασίας των εκπαιδευόμενων, των εκπαιδευτών και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων που ασχολούνται με την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Η συνεργασία αυτή δεν θα αφορά μόνο τα κράτη μέλη, αλλά και τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και τις τρίτες χώρες. Για την επίτευξη αυτού του στόχου η πρόνοια της Κοινότητας είναι να προωθηθεί η κινητικότητα των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτών, να προχωρήσει η αναγνώριση και πιστοποίηση των επαγγελματικών προσόντων και να ενισχυθεί η επικοινωνία των εμπλεκόμενων σε θέματα που άπτονται της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης.^{908 909 910}

Η Ευρωπαϊκή Ένωση με βάση τη Συνθήκη της Λισαβόνας (Άρθρο 2Ε) καλείται να αναλάβει, να συντονίσει και να υποστηρίξει τη δράση των κρατών μελών σε επτά τομείς. Οι τομείς είναι η προστασία και η βελτίωση της ανθρώπινης υγείας, η βιομηχανία, ο πολιτισμός, ο τουρισμός, η πολιτική προστασία, η διοικητική συνεργασία. Ανάμεσα στους παραπάνω τομείς βρίσκεται και η παιδεία, η επαγγελματική εκπαίδευση, η νεολαία και ο αθλητισμός.⁹¹¹ Στην παλαιά αρίθμηση της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας γινόταν αναφορά μόνο στην παιδεία, στην επαγγελματική εκπαίδευση και στη νεολαία, συγκεκριμένα στο

⁹⁰⁶Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁹⁰⁷Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.ell](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.ell), σελ. 120-121.

⁹⁰⁸Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁹⁰⁹Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23-24.

⁹¹⁰Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi: [10.3000/19770901.C_2012.326.ell](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.ell), σελ. 120-121.

⁹¹¹Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 50.

κεφάλαιο 3 και τα άρθρα που τις περιελάμβαναν ήταν το 126 και το 127, όπως αναπτύχθηκαν παραπάνω. Στην αρίθμηση της Συνθήκης της Λισαβόνας και στη Νέα αρίθμηση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο συγκεκριμένος τομέας δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης εντοπίζεται στο κεφάλαιο με τίτλο XI “Παιδεία, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Νεολαία και Αθλητισμός” και τα άρθρα που καλύπτουν τις δράσεις τους είναι το Άρθρο 149 και το Άρθρο 150 και αντιστοίχως το Άρθρο 165 και το Άρθρο 166.⁹¹²

Στο Άρθρο 149 της Συνθήκης της Λισαβόνας τελούνται τροποποιήσεις, οι οποίες επεξηγούν αυτή τη νέα προσθήκη του αθλητισμού στους τομείς δραστηριότητας των δυο επακόλουθων Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο τίτλος που δίνεται στο κεφάλαιο της Συνθήκης γίνεται πλέον “Παιδεία, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Νεολαία και Αθλητισμός”. Σύμφωνα με την επεξήγηση που δίνεται στην παρούσα συνθήκη η ενίσχυση των ευρωπαϊκών επιδιώξεων στον τομέα του αθλητισμού και συγκεκριμένα η κατάταξή του στον συγκεκριμένο τομέα δράσης προέκυψε λόγω της αναγνώρισης των ιδιαιτεροτήτων και των δομών του, οι οποίες βασίζονται στον εθελοντισμό, καθώς και τον εκπαιδευτικό και κοινωνικό του ρόλο. Ακόμα, στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου προστίθεται και άλλη μια αιτία εισαγωγής του όρου “αθλητισμού”, η οποία αποδέχεται ότι μέσα από τη συμμετοχή των νέων σε αθλητικές δραστηριότητες δίνεται η δυνατότητα ενθάρρυνσης της συμμετοχής τους στο δημοκρατικό βίο της Ευρώπης. Επιπροσθέτως, μέσα από αυτήν την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης του αθλητισμού, όπως προστέθηκε στο άρθρο 149, ως τελευταία περίπτωση προστατεύεται η σωματική και ηθική ακεραιότητα των αθλητών, ιδίως των νεότερων μεταξύ τους.⁹¹³ Αλλαγές σημειώνονται και στο Άρθρο 150 της παρούσας συνθήκης, οι οποίες αφορούν τον τρόπο διατύπωσης των προτάσεων για δράση. Προστίθεται πλέον και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία διατυπώνει απόψεις και συμμετέχει στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.⁹¹⁴

⁹¹²Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 218.

⁹¹³Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 84.

⁹¹⁴Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 84.

Ο όρος νεολαία συναντάται στα άρθρα 165 και 166 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο 165 αναφέρεται στην προώθηση των ανταλλαγών και των συνεργασιών των νέων και των αρμόδιων εκπροσώπων της χάραξης πολιτικής για τους νέους, στην προώθηση του αθλητισμού, καθώς και στην ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων στη δημοκρατική ζωή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το άρθρο 166 αναφέρεται στην προώθηση της πολιτικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης των νέων, στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της ισότιμης συμμετοχής στην επαγγελματική εκπαίδευση, στην ενθάρρυνση της κινητικότητας, στη συνεργασία, στη βελτίωση των ανταλλαγών των νέων ή των οργανώσεων νεολαίας για επαγγελματικούς λόγους, στην προώθηση της συνεργασίας τους με τρίτες χώρες και στην περαιτέρω ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών.⁹¹⁵

Όσον αφορά την ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική ζωή σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν εκτός από το Erasmus⁺ και το Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης άλλα πέντε ευρωπαϊκά προγράμματα. Το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο Νεολαίας (2005), το οποίο εξυπηρετεί μεταξύ άλλων και τη συνεργασία φορέων, προκειμένου να βοηθηθούν οι νέοι στην αναζήτηση και εύρεση απασχόλησης. Το πρόγραμμα “Εγγυήσεις για τη Νεολαία”, το οποίο συνιστά μια δέσμευση προς τους νέους για απασχόληση, δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση, μαθητεία ή εκπόνηση πρακτικής άσκησης εντός τεσσάρων μηνών από όταν μείνουν άνεργοι ή αποφοιτήσουν από την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Το πρόγραμμα DiscoverEU, σύμφωνα με το οποίο διατίθενται ετησίως οικονομικοί πόροι σε νέους άνω των 18 ετών για να ταξιδέψουν και να γνωρίσουν από κοντά τον πολιτισμό 33 ευρωπαϊκών χωρών. Σημαντικό είναι επίσης το πρόγραμμα “Ευρωπαϊκός Διάλογος Νεολαίας”, το οποίο έδωσε στους νέους τη δυνατότητα να συμμετέχουν στη χάραξη των πολιτικών που αφορούν την Ευρωπαϊκή Ένωση και η διοργάνωση της Ευρωπαϊκής Εβδομάδας Νεολαίας, κατά τη διάρκεια της οποίας οι νέοι εκφράζουν τις απόψεις τους, συζητούν για τα διάφορα καθημερινά ζητήματα που τους απασχολούν, λαμβάνουν αποφάσεις και επικροτούν τα επιτεύγματά τους.⁹¹⁶

Στους νέους είναι ακόμα αφιερωμένο το άρθρο 32 από τον Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εκτενέστερα, το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται στην

⁹¹⁵ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101.

⁹¹⁶ Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

απαγόρευση της παιδικής εργασίας και στην προστασία των νέων στον τόπο εργασίας τους. Οι συνθήκες εργασίας οφείλουν να είναι ανάλογες της ηλικίας τους. Οι νέοι πρέπει να προστατεύονται από την οικονομική εκμετάλλευση και από οποιονδήποτε εξωτερικό παράγοντα μπορεί να βλάψει τη σωματική και πνευματική τους υγεία, την ηθική και κοινωνική τους ανάπτυξη ή να λειτουργήσει ανασταλτικά στην εκπαίδευσή τους.⁹¹⁷

Ένα ακόμα σημαντικό βήμα για την ενίσχυση της πολιτικής διάστασης της νεολαίας αποτέλεσε η λειτουργία του προγράμματος ΝΕΟΛΑΙΑ. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα συνέβαλε στην εντονότερη συμμετοχή των νέων στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση, στην ανάπτυξη της διαπολιτισμικής κατανόησης, στην ενίσχυση των θεμελιωδών αξιών, στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, στην ανάπτυξη ενός αισθήματος αλληλεγγύης, στην ενθάρρυνση του επιχειρηματικού πνεύματος, στη δημιουργικότητα, στην τόνωση και την αναγνώριση της μη τυπικής μάθησης και στη συνεργασία των οργανώσεων νεολαίας. Το νέο πρόγραμμα που ακολούθησε ήταν το “η νεολαία σε δράση”.⁹¹⁸

Επιπροσθέτως, στη Λευκή Βίβλο (2001), «Μια πνοή για τη νεολαία» τονίζεται η ανάγκη για την υιοθέτηση μιας Ευρωπαϊκής Πολιτικής Επικοινωνίας και η ανάγκη εφαρμογής του σχεδίου Δ (Δημοκρατία, Διάλογος, Δημόσια Συζήτηση). Μεγαλύτερη βάση δίνεται ωστόσο στην ποιότητα, στα μέσα και στους τρόπους πληροφόρησης που επιλέγουν οι νέοι. Για τη διασφάλιση της καλύτερης πληροφόρησής τους είναι χρήσιμη η υιοθέτηση ορισμένων μέτρων. Αυτά τα μέτρα είναι η βελτίωση της πρόσβασης των νέων σε υπηρεσίες πληροφόρησης, η περαιτέρω ανάπτυξη των εξατομικευμένων συμβουλευτικών υπηρεσιών, η συστηματική χρήση του ευρωπαϊκού χάρτη πληροφόρησης των νέων και η γενικότερη συμμετοχή των νέων στην πολιτική ζωή. Για να υλοποιηθεί το τελευταίο μέτρο είναι απαραίτητη η εξασφάλιση δομημένων διαβουλεύσεων με τους νέους στα ζητήματα που άπτονται του ενδιαφέροντός τους, η ανάπτυξη τοπικών συμμετοχικών δομών, η ανάλυση των εμποδίων που δεν επιτρέπουν σε ορισμένες ομάδες νέων να συμμετέχουν και η ανάπτυξη εργαλείων και διαλογικών ιστολογίων συμμετοχής στην πολιτική στο

⁹¹⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή (18-12-2000). Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2000/C364/01, σελ. 12.

⁹¹⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006/COM/417/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας[2006]COM(2006) 417 final. Βρυξέλλες 20-07-2006, σελ. 12-14.

διαδίκτυο.⁹¹⁹ Τα πιο σύγχρονα κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία αναφέρονται αποκλειστικά στη νεολαία είναι η ευρωπαϊκή στρατηγική νεολαίας του 2010-2018 και η ευρωπαϊκή στρατηγική νεολαίας 2019-2027. Οι δυο στρατηγικές θα διερευνηθούν στο επόμενο υποκεφάλαιο.

Όσον αφορά την ανάπτυξη των νέων τεχνολογιών, στις παρούσες συνθήκες γίνεται αναφορά στην προώθηση της τεχνολογικής ανάπτυξης και των επιστημών και στη χρήση των νέων τεχνολογιών σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριοποίησης, όπως τον οικονομικό, της υγείας, της άμυνας, της ασφάλειας και της εκπαίδευσης. Η αναφορά στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων από τους νέους και τους εμπλεκόμενους στην παιδεία και στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση είναι έμμεση. Για τη δημιουργία ισχυρών και σταθερών σχέσεων επικοινωνίας, συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των ιδρυμάτων, των εκπαιδευτικών, των εκπαιδευτών, των εκπαιδευόμενων, των τρίτων χωρών και των αρμόδιων διεθνών οργανισμών είναι απαραίτητη η χρήση των νέων τεχνολογιών. Ακόμα, για την υλοποίηση εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι απαραίτητη η απόκτηση των βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων, όπως το άνοιγμα του υπολογιστή, η σύνδεση στο διαδίκτυο, η χρήση προγραμμάτων παρουσίασης, επεξεργασίας κειμένου, οργάνωσης και καταχώρισης δεδομένων.^{920 921 922 923}

7.3. Ευρωπαϊκές Στρατηγικές για τη Νεολαία

7.3.1. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2010-2018

⁹¹⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006/COM/417/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας[2006]COM(2006) 417 final. Βρυξέλλες 20-07-2006, σελ. 14-16.

⁹²⁰Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101, σελ. 41.

⁹²¹Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24, σελ. 23.

⁹²²Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271, σελ. 218.

⁹²³Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi:10.3000/19770901.C_2012.326.e11, σελ. 120-121.

Οι νέοι 15-29 ετών καλύπτουν τα 75 εκατομμύρια του συνολικού ευρωπαϊκού πληθυσμού. Δεν αποτελούν μια στατική, ούτε μια ομοιογενής ομάδα. Οι σύγχρονοι νέοι παρουσιάζουν διαφορές στα ενδιαφέροντά τους, στις στάσεις τους, στην έκφραση συναισθημάτων, στη διατύπωση απόψεων, στη συμμετοχή τους στη δημόσια ζωή, στη συμμετοχή τους σε προγράμματα κινητικότητας και σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τους διέπει ο σεβασμός προς την ετερότητα, η διαπολιτισμική ελευθερία και η ανάγκη για συνεχή απόκτηση νέων γνώσεων και δεξιοτήτων. Για να επιτύχει η Ευρωπαϊκή Ένωση τον στόχο της για τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής και πιο ισχυρής οικονομίας της γνώσης, προχώρησε στον σχεδιασμό μιας στρατηγικής για τους νέους. Πρόκειται για τη στρατηγική νεολαίας 2010-2018 με τίτλο «Επένδυση και Ενδυνάμωση». Θεωρείται μια ανανεωμένη ανοικτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των καθημερινών προκλήσεων, την παροχή περισσότερων και ισότιμων ευκαιριών στους Ευρωπαίους νέους στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας, τη δημιουργία μιας ανταγωνιστικής ευρωπαϊκής νεολαίας και τη μετάβαση σε μια ισχυρή κοινωνία της γνώσης στην οποία οι νέοι θα εκφράζουν τις απόψεις τους ενεργά.⁹²⁴

Οι τομείς δράσης της παρούσας στρατηγικής νεολαίας είναι οκτώ. Είναι η απασχόληση και η κατάρτιση, η επιχειρηματικότητα, η υγεία και ο αθλητισμός, η συμμετοχή στη δημόσια ζωή, η κοινωνική ένταξη, ο εθελοντισμός, οι νέοι και ο κόσμος και η δημιουργικότητα και ο πολιτιστικός φορέας. Στον τομέα της απασχόλησης και της κατάρτισης δίνεται έμφαση στην ισότιμη πρόσβαση των νέων στην αγορά εργασίας, στη μετάβασή τους από την πρώτη θέση απασχόλησης ή την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση στην αγορά εργασίας και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οι οποίες θα είναι αξιοπρεπείς και θα διευκολύνουν τη συνεχή επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση του εργαζόμενου. Στον τομέα της επιχειρηματικότητας θα δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη των επιχειρηματικών δεξιοτήτων από τους νέους και θα ενθαρρυνθούν προσπάθειες αυτοαπασχόλησης και ίδρυσης νεοφυών και καινοτόμων επιχειρήσεων. Στην υγεία και στον αθλητισμό, η στρατηγική εστιάζει στην ισότιμη πρόσβαση σε δομές υγείας, στην προώθηση ενός υγιεινού τρόπου ζωής, στην παροχή κοινωνικής ασφάλισης και ιατροφαρμακευτικής

⁹²⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009/COM/200/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοικτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας[2009]COM(2009) 200 final. Βρυξέλλες 27-04-2009, σελ. 8-9.

περίθαλψης για όλους τους νέους χωρίς αποκλεισμούς. Ακόμα, μέσω της στρατηγικής νεολαίας 2010-2018 υπογραμμίζεται η ανάγκη συμμετοχής των νέων στη χάραξη πολιτικών και στη λήψη σημαντικών αποφάσεων. Οι νέοι είναι υποχρεωτικό να ενταχθούν στην κοινωνία και να μην υπάρξουν αποκλεισμοί. Ο τελευταίος τομέας δράσης επικεντρώνεται στην καλλιέργεια κοινωνικών δεξιοτήτων, του διαπολιτισμικού σεβασμού και στην προώθηση του διαπολιτισμικού διαλόγου.⁹²⁵

Οι τρόποι προώθησης δράσεων πάνω σε αυτούς τους τομείς είναι η διατομεακή προσέγγιση, ο διαρθρωμένος λόγος και η πραγματοποίηση διαβουλεύσεων με τους ίδιους τους νέους και τους εκπροσώπους των οργανώσεων νεολαίας. Η προσέγγιση των ζητημάτων που αφορούν τη νεολαία θα είναι ολιστική και διαθεματική. Ακόμα, προωθείται η συνεργασία των υπευθύνων για τη χάραξη πολιτικής για τη νεολαία, η τεκμηριωμένη χάραξη πολιτικής, η απλούστευση στις διαδικασίες υποβολής εκθέσεων, η κινητοποίηση των προγραμμάτων και των ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συνεργασία των νέων με τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους διεθνείς φορείς, η αμοιβαία μάθηση, η διαφάνεια στη δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων και η συχνή παρακολούθηση των διαδικασιών.⁹²⁶ Τα έξι Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ευρωπαϊκά Ταμεία που παρέχουν χρηματοδότηση σε δράσεις που απευθύνονται και στη νεολαία είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Π.Α.), το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ.), το Ταμείο Συνοχής (Τ.Σ.), το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.), το Ταμείο Ασύλου, Μετανάστευσης και Ένταξης (Τ.Α.Μ.Ε.) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (Ε.Τ.Θ.Α.).⁹²⁷ Η εφαρμογή της συγκεκριμένης στρατηγικής ωφέλησε αρκετούς νέους, ωστόσο λόγω της προώθησης της ψηφιοποίησης και των μεταβαλλόμενων συνθηκών στην αγορά εργασίας και στην κοινωνία κρίθηκε αναγκαίος ο σχεδιασμός μιας δεύτερης στρατηγικής για τη νεολαία.

⁹²⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009/COM/200/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοιχτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας[2009]COM(2009) 200 final. Βρυξέλλες 27-04-2009, σελ. 12-15.

⁹²⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009/COM/200/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοιχτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας[2009]COM(2009) 200 final. Βρυξέλλες 27-04-2009, σελ. 18-20.

⁹²⁷Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ευρωπαϊκά Ταμεία (2022). Ανακτήθηκε στις 25-07-2022, από https://europa.eu/european-union/about-eu_el.

7.3.2. Ευρωπαϊκή Στρατηγική Νεολαίας 2019-2027

Πριν από την ανανεωμένη στρατηγική νεολαίας 2019-2027, στον 6^ο κύκλο του Ευρωπαϊκού Διαλόγου για τη Νεολαία (2017/2018) τέθηκαν ορισμένοι στόχοι, οι οποίοι διατρέχουν και την ανανεωμένη ευρωπαϊκή στρατηγική νεολαίας. Αυτοί οι στόχοι είναι έντεκα. Είναι η μεγαλύτερη σύνδεση των οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη νεολαία, η διασφάλιση της ισότητας των φύλων, η δημιουργία κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς, η προώθηση του εποικοδομητικού διαλόγου με τους νέους, η εξασφάλιση της ψυχικής υγείας και ευημερίας των νέων. Ακόμα, τέθηκαν στόχοι που αφορούν την προώθηση της ενασχόλησης της νεολαίας με τον αγροτικό τομέα, την ενίσχυση της ποιοτικής απασχόλησης, την πρόσβαση σε δομές ποιοτικής μάθησης, την ισότιμη συμμετοχή όλων, τη δημιουργία μιας βιώσιμης και πράσινης Ευρώπης και την προώθηση και ενίσχυση του σχηματισμού ευρωπαϊκών οργανώσεων και προγραμμάτων.⁹²⁸

Η ανανεωμένη ευρωπαϊκή στρατηγική για τη νεολαία στηρίχθηκε στους στόχους της προηγούμενης, ωστόσο τέθηκαν ορισμένα βήματα υλοποίησής της με μεγαλύτερη σαφήνεια. Το καινούριο στοιχείο στη νέα αυτή ευρωπαϊκή στρατηγική είναι η αναφορά σε αρκετά σημεία του επίσημου νομοθετικού κειμένου της ανάγκης ενασχόλησης των νέων με τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα. Οι τομείς δράσης της ανανεωμένης στρατηγικής είναι τρεις. Είναι η ενεργοποίηση, η σύνδεση και η ενίσχυση. Η ενεργοποίηση αναφέρεται στην κοινωνική ένταξη και στη συμμετοχή των νέων στον δημόσιο διάλογο και στη διαδικασία χάραξης πολιτικών που τους αφορούν. Η σύνδεση αφορά τη διασφάλιση της επικοινωνίας και της δημιουργίας συνεργασιών μεταξύ των νέων και των οργανώσεων νεολαίας και η ενίσχυση αναφέρεται στην παροχή κινήτρων μάθησης, συμμετοχής και προσωπικής ανάπτυξης.⁹²⁹

Πάνω στους συγκεκριμένους τομείς δράσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει ορισμένους επιμέρους στόχους. Αυτοί οι στόχοι στον τομέα της ενεργοποίησης είναι η στήριξη των νέων να συμμετέχουν στα κοινά, να συμμετέχουν στον δημοκρατικό

⁹²⁸Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (18/12/2018). Ψήφισμα του Συμβουλίου 2018/C456/01. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία 2019-2027. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 11-17.

⁹²⁹European Commission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 2-3.

βίο, να αισθάνονται ότι ορισμένες από τις απόψεις τους εφαρμόζονται και η έναρξη ενός νέου συμμετοχικού διαλόγου με τους νέους και ιδιαίτερα με αυτούς με τις λιγότερες ευκαιρίες. Στον τομέα της σύνδεσης, οι επιμέρους στόχοι είναι η πλήρης τήρηση της αρχής της επικουρικότητας, η βελτίωση της διατομεακής συνεργασίας σε όλους τους τομείς πολιτικής μέσω του καθορισμού ενός συντονιστή νεολαίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, προκειμένου να αποκτήσει η νεολαία λόγο στη διαμόρφωση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον στόχος για τον τομέα της σύνδεσης αποτελεί ο συμπληρωματικός έλεγχος των δαπανών της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία.⁹³⁰

Ο τομέας δράσης, ο οποίος αφορά την ενίσχυση των νέων περιλαμβάνει και τους περισσότερους επιμέρους στόχους. Αυτοί είναι η παροχή καλύτερης εκπαίδευσης, η άρση των εμποδίων και η διευκόλυνση της κινητικότητας για εθελοντισμό και για δράσεις αλληλεγγύης, η υλοποίηση θεματολογίου για την αναγνώριση των προσόντων της μη τυπικής μάθησης, η σύνδεση των πολιτικών νεολαίας με συναφή ευρωπαϊκά προγράμματα (Erasmus⁺ και Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης). Ένας πρόσθετος στόχος είναι η απόκτηση από τους νέους κοινωνικοεκπαιδευτικών και κοινωνικομορφωτικών ικανοτήτων. Οι δυο αυτοί όροι επικεντρώνονται στην ικανότητα των νέων να είναι αυτόνομοι, να αναπτύξουν την ψυχική τους ανθεκτικότητα, να αποκτήσουν δεξιότητες ζωής, να ενεργοποιηθούν πολιτικά και κοινωνικά, να επιφέρουν μια θετική κοινωνική αλλαγή και να ενισχύσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες.⁹³¹

Με αυτή την ανανεωμένη στρατηγική θα δοθεί έμφαση στην προσέγγιση όλων των νέων ανθρώπων, στη σύνδεση του εθνικού και τοπικού με το παγκόσμιο επίπεδο και στην προώθηση της σύνδεσης και της επικοινωνίας στον ψηφιακό κόσμο. Όσον αφορά τον ψηφιακό κόσμο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με αυτή τη νέα στρατηγική προβλέπει την παροχή εκπαίδευσης στους νέους σε θέματα που άπτονται των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Ακόμα, θα αναζητηθούν οι ευκαιρίες, οι προκλήσεις, η καλύτερη αξιοποίηση της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους νέους, με

⁹³⁰EuropeanCommission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 3-5.

⁹³¹EuropeanCommission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 5-6.

απώτερο στόχο την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και του ψηφιακού γραμματισμού των νέων. Ο ψηφιακός κόσμος συνεπικουρεί, διευκολύνοντας τη διοργάνωση διαδικτυακών εκδηλώσεων και διαβουλεύσεων που παρουσιάζονται στις ψηφιακές πλατφόρμες, οι οποίες είναι συνδεδεμένες με την Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας. Αρωγός του εγχειρήματος μπορεί να είναι και η ενθάρρυνση της συμμετοχής των νέων στο πρόγραμμα Erasmus⁺ Virtual Exchanges.⁹³²

Για την υλοποίηση αυτών των στόχων τα μέσα που θα χρησιμοποιήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι η χάραξη και η παρακολούθηση της υλοποίησης της πολιτικής βάσει τεκμηριωμένων στοιχείων, η εστίαση και η ευελιξία, η συμμετοχική διακυβέρνηση, η εξορθολογισμένη υποβολή εκθέσεων και η αξιολόγηση, η αμοιβαία μάθηση και διάδοση και η κινητοποίηση των προγραμμάτων και των ταμείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η στρατηγική για τη νεολαία, σε συνάφεια με την ενίσχυση του προγράμματος Erasmus⁺ έχει καθολικό χαρακτήρα.⁹³³

7.4. Πρωτοβουλίες Ενίσχυσης της Νεολαίας

7.4.1. Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας

Στο νέο πρόγραμμα απασχολησιμότητας του 2022 θα δοθεί έμφαση στη νέα γενιά, διότι το 2022 έχει ανακηρυχθεί το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας.⁹³⁴ Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Νεολαίας θα διοργανωθούν δράσεις που θα επιτρέψουν τους νέους να ενημερωθούν για διάφορα ζητήματα, να διατυπώσουν τις απόψεις τους και να σχηματίσουν νέες κοινωνικές σχέσεις. Οι νέοι πρέπει να είναι σε θέση να διαμορφώνουν το μέλλον και να αισθάνονται ότι οι δράσεις και οι πολιτικές της

⁹³²EuropeanCommission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 14-15.

⁹³³EuropeanCommission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018, pp. 14-18.

⁹³⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/645/final/EU. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη. (2021) COM(2021) 645 final. Στρασβούργο, 19-10-2021, p. 1.

Ευρωπαϊκής Ένωσης ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους. Για τον λόγο αυτό τέθηκε σε λειτουργία η εφαρμογή ALMA (Στοχεύω, Μαθαίνω, Εξειδικεύομαι και Επιτυγχάνω). Πρόκειται για μια νέα πρωτοβουλία για τους νέους που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης και απασχόλησης. Στους συμμετέχοντες θα προσφερθεί εποπτευόμενη διαμονή για εργασία σε κάποιο άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα έχει διάρκεια 2 έως 6 μήνες ή ένας ολοκληρωμένος κύκλος έργου που θα περιλαμβάνει συμβουλευτική στήριξη και καθοδήγηση. Τα έξοδα που καλύπτονται από τη συμμετοχή στην παρούσα πρωτοβουλία είναι των μετακινήσεων, της ασφάλισης, της κοινωνικής προστασίας, της διατροφής, της διαμονής και της λήψης συμβουλευτικής υποστήριξης. Ο νέος μετά τη λήξη της σύμβασης του και την απόκτηση περαιτέρω δεξιοτήτων υποχρεούται να επιστρέψει στη χώρα του και να προσπαθήσει να βρει απασχόληση. Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Νεολαίας 2022 κοινοποιήθηκε επίσης στις 16-05-2022 ένα νέο διαδραστικό ψηφιακό εργαλείο από την Eurostat, με τίτλο «Νέοι Ευρωπαίοι» (<https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/youth/>), το οποίο παρουσιάζει στατιστικά δεδομένα για τους νέους Ευρωπαίους. Το παρόν διαδραστικό εργαλείο απευθύνεται σε νέους 16 έως 29 ετών, οι οποίοι επιθυμούν να συγκρίνουν τον εαυτό τους με νέους από άλλα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτελείται από ερωτήσεις, οι οποίες καλύπτουν τέσσερα επιμέρους θεματικά πεδία, τα οποία είναι η ζωή και η ευημερία, η υγεία, η εργασία και η εκπαίδευση και ο ψηφιακός κόσμος. Ο χρήστης εισέρχεται στην εφαρμογή, η οποία έχει τη μορφή ψηφιακού παιχνιδιού, δημιουργεί το ψηφιακό του ομοίωμα, αποκρίνεται σε ορισμένες δημογραφικές ερωτήσεις, όπως η ηλικία, το φύλο και η χώρα γέννησής του και του εμφανίζονται τα στατιστικά δεδομένα συνομιλήκων του από άλλες χώρες ή τη δική του.⁹³⁵

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Νεολαίας 2022 δημιουργήθηκε επίσης η Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Νέων “Voices”, η οποία δίνει την ευκαιρία στους νέους να διατυπώσουν την άποψή τους για το μέλλον της Ευρώπης. Οι Ευρωπαίοι νέοι μπορούν να διατυπώσουν τις απόψεις τους πάνω σε ζητήματα που αφορούν την απασχόληση, τη σωματική και ψυχική υγεία, τον πολιτισμό, το περιβάλλον, την τεχνολογία και τις Ευρωπαϊκές αξίες. Οι νέοι εισέρχονται στο ψηφιακό περιβάλλον της πλατφόρμας, επιλέγουν τη θεματική περιοχή που τους ενδιαφέρει και πατώντας

⁹³⁵ Πληροφορία από την Επίσημη Ιστοσελίδα του Erasmus⁺ στο Facebook.

ένα κουμπί έχουν τη δυνατότητα να καταγράψουν τις απόψεις τους (<https://youthvoices.eu/#/>).⁹³⁶

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Συμβούλιο αποφάσισαν ότι το 2022 θα είναι το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας. Το 2022 επιλέχτηκε λόγω της προσπάθειας ανάκαμψης της Ευρωπαϊκής Ένωσης από την πανδημία COVID-19 και λόγω της επιθυμίας των συγκεκριμένων ευρωπαϊκών οργάνων να δώσουν στους νέους την απαιτούμενη προσοχή και ενίσχυση. Ακόμα, η συγκεκριμένη απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου είχε ως σκοπό να δημιουργήσει στους νέους θετικές προοπτικές, δίνοντας τους ορισμένες λύσεις που στηρίζονται στην ψηφιακή και πράσινη μετάβαση. Οι νέοι είχαν την ευκαιρία να λάβουν συμμετοχή σε διαδικασίες διαβούλευσης, όπως η Διάσκεψη για το μέλλον της Ευρώπης και στη διαδικασία διαλόγου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία. Στο πλαίσιο των συγκεκριμένων διαβουλεύσεων δόθηκε η ευκαιρία στους νέους να διατυπώσουν τις απόψεις τους, να αναφερθούν στις ανάγκες τους και να νιώσουν μέρος του ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Έμφαση δόθηκε σε νέους που διατρέχουν τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης και που διαμένουν σε απομακρυσμένες και λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές.⁹³⁷

Για να ολοκληρωθούν αυτοί οι στόχοι είναι απαραίτητη η διοργάνωση συνεδρίων, ημερίδων και πολιτικών πρωτοβουλιών ενημέρωσης και ενίσχυσης των δυνατοτήτων των νέων. Άλλα μέτρα είναι η συμμετοχή των νέων στη χάραξη πολιτικών, η άντληση ιδεών μέσα από τη χρήση συμμετοχικών μεθόδων, η μετάβαση σε μια κοινωνία ψηφιακή, πράσινη και αλληλέγγυα που θα στηρίζεται στις ευρωπαϊκές αξίες, η δημιουργία χώρων και εργαλείων με στόχο την ανταλλαγή απόψεων, η διεξαγωγή ερευνών και μελετών και η προώθηση προγραμμάτων, έργων, δράσεων και των χρηματοδοτικών ευκαιριών που απευθύνονται σε νέους. Τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο όλοι οι αρμόδιοι σε ζητήματα νεολαίας οφείλουν να προχωρήσουν σε καίριες συνεργασίες και να είναι δεκτικοί σε κάθε επικοινωνία με νέους ή με τους εκπροσώπους τους.⁹³⁸

⁹³⁶ Πληροφορία από την Επίσημη Ιστοσελίδα του Erasmus⁺ στο Facebook.

⁹³⁷ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021). Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας (2022). PE-CONS 81/1/21 REV 1. Βρυξέλλες 22-12-2021, σελ. 17-18.

⁹³⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021). Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας (2022). PE-CONS 81/1/21 REV 1. Βρυξέλλες 22-12-2021, σελ. 20-21.

7.4.2. Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας

Μια ακόμα σημαντική πρωτοβουλία ενίσχυσης της νεολαίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η καθιέρωση του θεσμού της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Νεολαίας. Η Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας είναι ο τίτλος που δίνεται σε μια ευρωπαϊκή πόλη, έπειτα από ψηφοφορία για ένα έτος. Σε αυτό το χρονικό διάστημα οι νέοι και οι αρμόδιοι φορείς χάραξης πολιτικής για τους νέους διοργανώνουν δραστηριότητες, προκειμένου να αναδείξουν την πολιτική, την κοινωνική, την πολιτιστική, την οικονομική και την ψηφιακή ζωή της πόλης που σχετίζεται άμεσα με τη νεολαία. Ο πρώτος τίτλος αποδόθηκε το 2009. Πρόκειται για μια πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Νεολαίας. Το Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας είναι μια πλατφόρμα που έχει ως στόχους τη συνεργασία των Ευρωπαίων νέων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων που απασχολούν και απευθύνονται σε νέους. Η καθιέρωση του τίτλου της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Νεολαίας εξυπηρετεί και τους στόχους του Ευρωπαϊκού Φόρουμ Νεολαίας. Στόχοι της απόδοσης του παρόντος τίτλου είναι η ενίσχυση της διευρωπαϊκής συνεργασίας και της ευρωπαϊκής ταυτότητας των νέων και η διασφάλιση της συμμετοχής των νέων στη χάραξη πολιτικής και στη διαμόρφωση του μέλλοντος που επιθυμούν. Έμμεσοι στόχοι είναι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των νέων που διαμένουν στην πόλη που φέρει τον τίτλο, ο τουρισμός και η αύξηση της ισχύος της στο διεθνές γίγνεσθαι.⁹³⁹

Πίνακας 14: Πόλεις που έλαβαν τον τίτλο της Ευρωπαϊκής Πρωτεύουσας Νεολαίας ανά έτος:

Έτος	Πόλη
2009	Ρότερνταμ της Ολλανδίας
2010	Τορίνο της Ιταλίας
2011	Αμβέρσα του Βελγίου
2012	Μπράγκα της Πορτογαλίας
2013	Μάριμπορ της Σλοβενίας

⁹³⁹European Youth Forum (2022). European Youth Capitals. Retrieved at 07-04-2022, from <https://www.youthforum.org/our-story>.

2014	Θεσσαλονίκη της Ελλάδας
2015	Κλουζ-Ναπόκα της Ρουμανίας
2016	Γκαντζά του Αζερμπαϊτζάν
2017	Βάρνα της Βουλγαρίας
2018	Κασκάις της Πορτογαλίας
2019	Νόβι Σαντ της Σερβίας
2020	Αμιένη της Γαλλίας
2021	Κλάιπεντα της Λιθουανίας
2022	Τίρανα της Αλβανίας

Πηγή: **European Youth Forum (2023)**

7.5. Το μέλλον της Ευρώπης

7.5.1. Πιθανά σενάρια για το ψηφιακό μέλλον της Ευρώπης

Μέχρι το 2025, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα επικεντρωθεί σε τρεις στόχους, με σκοπό να διασφαλίσει ψηφιακές λύσεις που βοηθούν την Ευρώπη, εξυπηρετούν τον ψηφιακό μετασχηματισμό των κοινωνιών και των επιχειρήσεων και ενισχύουν την ισχύ της Ευρωπαϊκής Ένωσης διεθνώς. Θα δοθεί όμως προτεραιότητα στον σεβασμό προς τις ανθρώπινες αξίες και στη διαφορετικότητα. Ο πρώτος στόχος είναι η παραγωγή τεχνολογίας, η οποία εξυπηρετεί τις ανάγκες των ανθρώπων στην καθημερινή τους ζωή, σέβεται και συμβαδίζει με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και τις ανθρώπινες αξίες και δικαιώματα. Ο δεύτερος στόχος είναι η δημιουργία μιας δίκαιης και ανταγωνιστικής οικονομίας. Πρόκειται για τη χρήση των νέων τεχνολογιών από όλες τις επιχειρήσεις, με σκοπό να διαθέτουν προϊόντα, υπηρεσίες και νέες τεχνολογίες που να τις κάνουν να παραμείνουν ανταγωνιστικές. Από την άλλη μεριά, οι καταναλωτές πρέπει να έχουν την αυτοπεποίθηση ότι οι επιχειρήσεις σέβονται τα δικαιώματά τους και μπορούν να τους εμπιστευτούν τα προσωπικά τους δεδομένα. Ο τρίτος στόχος είναι η δημιουργία μιας ανοικτής, δημοκρατικής και βιώσιμης κοινωνίας. Πρόκειται για τη δημιουργία μιας κοινωνίας στην οποία οι πολίτες έχουν τη δύναμη να αντιδράσουν, είναι ενεργοποιημένοι και ευαισθητοποιημένοι πολιτικά και κοινωνικά. Διαχειρίζονται με ασφάλεια τα διαδικτυακά και φυσικά τους δεδομένα

και δίνουν έμφαση στις δημοκρατικές αξίες, στον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην περιβαλλοντική προστασία και στην οικονομική ανάπτυξη.⁹⁴⁰

Τα πιθανά σενάρια για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία προοικονομεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017) είναι πέντε. Αυτά είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση να παραμείνει όπως είναι, να δημιουργηθεί μια μοναδική αγορά, αυτοί που επιθυμούν περισσότερο να πράττουν περισσότερο, ορισμένα κράτη μέλη να πράττουν με το δικό τους ρυθμό, αλλά πιο αποτελεσματικά και τέλος όλοι οι δρώντες να γίνουν στο σύνολό τους πιο αποτελεσματικοί. Όσον αφορά το πρώτο σενάριο να παραμείνει η Ευρωπαϊκή Ένωση όπως είναι, αυτό προβλέπει να συνεχίσει να εστιάζει στη δημιουργία και στον εντοπισμό νέων θέσεων απασχόλησης, στην ανάπτυξη, στην έρευνα, στα ψηφιακά μέσα, στις βέλτιστες ενεργειακές υποδομές, στην οικονομική σταθερότητα, στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και στη συνέχιση της σύναψης νέων εμπορικών σχέσεων. Μέχρι το 2025 θα έχουν δημιουργηθεί νέες θέσεις εργασίας και δεν θα επικρατεί μια γραμμική πορεία στον χώρο εργασίας. Θα καταλαμβάνουν πιο πολλές θέσεις εργασίας νέες γυναίκες, η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ηλεκτρονικών πλατφορμών θα διασφαλίσει σε ένα μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η δημοκρατία και τη συμμετοχή των νέων στη λήψη αποφάσεων. Επιπροσθέτως, θα καταβληθεί προσπάθεια να προσελκυστούν οι χαρισματικοί τεχνολογικά νέοι στην Ευρωπαϊκή Ένωση και θα δοθεί έμφαση στη νεανική επιχειρηματικότητα, μέσα από την ίδρυση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.⁹⁴¹

Στις 25 Μαρτίου του 2017, οι αρχηγοί των κρατών και των κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης συναντήθηκαν στη Ρώμη για τον εορτασμό της 60^{ης} επετείου των Συνθηκών της Ρώμης. Στο πλαίσιο αυτής της συνάντησης η συζήτηση στράφηκε στο πιθανό μέλλον της Ευρώπης. Το κοινό τους όραμα για τα επόμενα χρόνια είναι η εξασφάλιση μιας ασφαλούς και προστατευμένης Ευρώπης, η ευημερία και η βιωσιμότητά της, η ενίσχυση της κοινωνικής της πλευράς και η ισχυροποίηση της στην παγκόσμια σκηνή. Όλες αυτές οι σκέψεις συμπεριλήφθηκαν στη Διακήρυξη της Ρώμης, η οποία προωθεί την ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών, τα ασφαλή εξωτερικά σύνορα, την αποτελεσματική μεταναστευτική πολιτική, την ισχυρή ενιαία

⁹⁴⁰European Commission (2020). *Shaping Europe's Digital Future*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Doi:[10.2759/091014](https://doi.org/10.2759/091014), p. 3.

⁹⁴¹European Commission 2017/COM/2025/final/EU. White paper on the future of Europe. Reflections and scenarios for the EU27 by 2025 [2017] COM(2017)2025final. Brussels 1-03-2017, pp. 5-7.

αγορά, την αντιμετώπιση της ανεργίας, των διακρίσεων, του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας.⁹⁴²

7.5.2. Λευκή Βίβλος για το μέλλον της Ευρώπης

Οι ψηφιακές και τεχνολογικές ανακαλύψεις έχουν επηρεάσει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Έχουν προκύψει νέες μορφές απασχόλησης, νέοι τρόποι παροχής ιατρικής φροντίδας και αρκετές αλλαγές στην εκπαίδευση και στην κοινωνική δομή.⁹⁴³ Η Ευρώπη έως το 2030 θα είναι η περιοχή με τον γηραιότερο πληθυσμό. Οι νέες οικογενειακές δομές, ο μεταβαλλόμενος πληθυσμός, η αστικοποίηση και ο πολύμορφος εργασιακός βίος επηρεάζουν την κοινωνική συνοχή. Σε διάστημα μιας γενιάς ο μέσος Ευρωπαίος πολίτης που ακολουθούσε μια γραμμική πορεία στον εργασιακό του στίβο, τώρα είναι υποχρεωμένος να αλλάξει μέχρι και δέκα διαφορετικές δουλειές, προκειμένου να βιοποριστεί. Πολλές από τις σημερινές θέσεις εργασίας δεν υπήρχαν πριν από μία δεκαετία. Με τον ψηφιακό μετασχηματισμό, τα παιδιά που εισέρχονται τώρα στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση θα απασχολούνται σε θέσεις εργασίας, οι οποίες δεν υπάρχουν ακόμα. Οι τεχνολογικές ανακαλύψεις και η εισαγωγή του αυτοματισμού θα επηρεάσουν αρκετές θέσεις εργασίας και κλάδους. Η επένδυση στην απόκτηση δεξιοτήτων κρίνεται σημαντική και συνακόλουθα η αλλαγή των εκπαιδευτικών συστημάτων της τυπικής και της δια βίου μάθησης, καθώς και η ανάπτυξη νέων κοινωνικών δικαιωμάτων.⁹⁴⁴

Ειδικότερα με την πανδημία COVID -19 ενισχύθηκε και προωθήθηκε ο ψηφιακός μετασχηματισμός. Ενδεικτικά παραδείγματα ψηφιακού μετασχηματισμού της σύγχρονης εποχής είναι η υλοποίηση ηλεκτρονικών τραπεζικών συναλλαγών και η δημιουργία έξυπνων πόλεων. Το άτομο δε χρειάζεται να μεταβαίνει στην Τράπεζα,

⁹⁴²Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (χ.η.). *Πολιτικός προβληματισμός για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανακτήθηκε στις 28-02-2019, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-future-reflection/>

⁹⁴³Giacomo, D., Vittorini, P. & Lacasa, P. (2018). Editorial: Digital Skills and Life-Long Learning: Digital Learning as a New Insight of Enhanced Learning by the Innovative Approach Joining Technology and Cognition. *Frontiers in Psychology*, 9(2621), pp. 1-2. Doi: [10.3389/fpsyg.2018.02621](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02621), p. 1.

⁹⁴⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017/COM/2025/final/EU. Λευκή Βίβλος για το μέλλον της Ευρώπης: Προβληματισμοί και σενάρια για την Ε.Ε. των 27 έως το 2025 (2017) COM(2017) 2025 final. Βρυξέλλες 01-03-2017, σελ. 4.

με σκοπό να ολοκληρωθεί κάποιο αίτημά του. Ακόμα, με τη χρήση χρεωστικής ή πιστωτικής κάρτας μπορεί ο Ευρωπαίος πολίτης να πραγματοποιήσει οποιαδήποτε ηλεκτρονική αγορά και πληρωμή, μέχρι και να αποκτήσει κάποιο προϊόν ή υπηρεσία που χρειάζεται, αφού πρώτα εισέλθει στην ιστοσελίδα του ηλεκτρονικού καταστήματος της επιχείρησης. Άλλα παραδείγματα ψηφιακού μετασχηματισμού είναι η δυνατότητα ηλεκτρονικής έκδοσης εγγράφων, πιστοποιητικών και πτυχίων. Πλέον δεν είναι αναγκαίο να προσέλθει ο ενδιαφερόμενος σε κάποια δημόσια υπηρεσία ή σε κάποιον δημόσιο οργανισμό για να παραλάβει έγγραφα προσωπικού χαρακτήρα. Μπορεί να παραλάβει τα έγγραφα που τον ενδιαφέρουν άμεσα, ηλεκτρονικά και χωρίς κόστος.⁹⁴⁵

Στον τομέα της εκπαίδευσης, ο ψηφιακός μετασχηματισμός έχει προσφέρει αρκετές νέες δυνατότητες. Η προώθηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η διοργάνωση τηλεδιασκέψεων μεταξύ των εκπαιδευτικών και των εκπαιδευόμενων, καθώς και η δυνατότητα ηλεκτρονικής παρακολούθησης συνεδρίων, σεμιναρίων, ενημερωτικών ημερίδων και εργαστηρίων. Δεν είναι αναγκαίο πλέον ούτε οι εκπαιδευτικοί, ούτε οι εκπαιδευόμενοι, ούτε οι συμμετέχοντες σε διάφορες ενημερωτικές και επιστημονικές δράσεις να μεταφερθούν στον χώρο της διδασκαλίας, της ενημέρωσης και της διάδοσης των ερευνητικών αποτελεσμάτων αντίστοιχα. Πρόκειται για μια δυνατότητα που εξυπηρετεί την εξοικονόμηση χρόνου, χρήματος και οδηγεί στην άμβλυνση των ανισοτήτων που οφείλονται στον τόπο διαμονής του ατόμου, στο οικονομικό και μορφωτικό του υπόβαθρο. Σε πολιτιστικό επίπεδο δόθηκε η δυνατότητα των εικονικών περιηγήσεων σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία. Αυτό συμβάλλει στην εξοικονόμηση χρόνου, χρήματος, στη διάδοση της πολιτιστικής κουλτούρας και στην καλλιέργεια του διαπολιτισμικού σεβασμού. Δόθηκε επίσης η ευκαιρία σε αρκετά άτομα, που ενδιαφέρονται να γνωρίσουν νέους πολιτισμούς και τους παρουσιάζονται εμπόδια στο να προσέλθουν με φυσική παρουσία, να τους προσεγγίσουν ηλεκτρονικά.⁹⁴⁶ Με γνώμονα το ψηφιακό μέλλον

⁹⁴⁵Giacomo, D., Vittorini, P. & Lacasa, P. (2018). Editorial: Digital Skills and Life-Long Learning: Digital Learning as a New Insight of Enhanced Learning by the Innovative Approach Joining Technology and Cognition. *Frontiers in Psychology*, 9(2621), pp. 1-2. Doi:[10.3389/fpsyg.2018.02621](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02621), pp. 1-2.

⁹⁴⁶Giacomo, D., Vittorini, P. & Lacasa, P. (2018). Editorial: Digital Skills and Life-Long Learning: Digital Learning as a New Insight of Enhanced Learning by the Innovative Approach Joining Technology and Cognition. *Frontiers in Psychology*, 9(2621), pp. 1-2. Doi:[10.3389/fpsyg.2018.02621](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02621), pp. 1-2.

της Ευρώπης σχηματίστηκαν και ιδρύθηκαν διάφορα ερευνητικά κέντρα και οργανισμοί σε χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

7.6. Χαρτογράφηση Ερευνητικών Κέντρων και Οργανισμών με εστίαση στον Ψηφιακό Γραμματισμό

Η παρούσα υποενότητα συνιστά μια χαρτογράφηση των Ερευνητικών Κέντρων και των Οργανισμών των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντικείμενο μελέτης αυτών είναι οι νέες τεχνολογίες, η δημιουργία και αναζήτηση νέων θέσεων εργασίας και προσωπικής εξέλιξης των νέων μέσα από την εμπλοκή τους στους παρακάτω οργανισμούς. Η εμπλοκή τους μπορεί να είναι έμμισθη ή εθελοντική. Οι σύγχρονοι νέοι αν και παρουσιάζονται εξοικειωμένοι με τις νέες τεχνολογίες, υπάρχουν αρκετοί που δε γνωρίζουν τους φορείς και τα ερευνητικά κέντρα που τις προωθούν και τις δυνατότητες που μπορούν να τους παρέχουν. Παρακάτω θα παρουσιαστούν ανά χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα ερευνητικά κέντρα και οι οργανισμοί που προωθούν τις νέες τεχνολογίες και αποτείνουν ευκαιρίες απασχόλησης, προσωπικής και επαγγελματικής εξέλιξης στους νέους. Η αναζήτηση και η καταγραφή τους βασίστηκε στη μηχανή αναζήτησης της “Google”.

Αυστρία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Research Institute of Arts and Technology	https://riat.at/about/
VRV is Zentrum für Virtual Reality und Visualisierung	https://www.vrvis.at/
Salzburg Research	https://www.salzburgresearch.at/
Studio Smart Agent Technologies	https://www.researchstudio.at/
Semantic Technology Institute (STI) International	https://www.sti2.org/

International Institute for Applied Systems Analysis	http://www.iiasa.ac.at/
Institute of Technology Assessment	https://www.oeaw.ac.at/ita/en/home/
Institute of Science and Technology Austria	https://ist.ac.at/en/home/
Institute for Applied Information Processing and Communications	https://www.iaik.tugraz.at/
Complexity Science Hub Vienna	https://www.csh.ac.at/
Austrian Research Institute for Artificial Intelligence	http://www.ofai.at
Austrian Institute of Technology	https://www.ait.ac.at/
COMET – Competence Centers for Excellent Technologies	https://www.ffg.at/en/comet-competence-centers-excellent-technologies
Tech Gate Vienna	http://www.techgate.at/
Softwarepark Hagenberg	https://www.softwarepark-hagenberg.com/

Βέλγιο

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Institute for Privacy Law, Data Protection and Technology	https://www1.eplo.int/ipl
Imec	https://www.imec-int.com/en/home
Iminds	http://www.iminds.be/
Vito	https://vito.be/en
Institute for Research and Innovation	https://innoviris.brussels/
European Institute of Innovation and Technology	https://eit.europa.eu/

Βουλγαρία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Research Center for Law and Information Technologies	https://www.netlaw.bg/en/a/bulgarian-institute-for-management-and-technology-bimt-bulgaria
Center of Technologies	http://pu-technocentre.eu/
Bulgarian Center for Women in Technology	https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/good-practices/bulgaria/bulgarian-centre-women-technology-initiatives-promote-women-ict-entrepreneurship-and-science
Digital Transformation Center	https://www.dxc.technology/digital_transformation/insights/146697-digital_transformation_center_sofia_bulgaria
Institute of Mathematics and Informatics	http://math.bas.bg/en/
National Centre for Supercomputing Applications	http://www.scc.acad.bg/ncsa/index.php/en/
Space Research and Technology Institute	http://www.space.bas.bg/Eng/Eng.html

Γαλλία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Centre commun d'études de télévision et télécommunications	https://www.omicsonline.org/universities/Centre_commun_detudes_de_tlevision_et_telecommunications/
Institute of Research and Technology b-com	https://b-com.com/en
Laboratoire d'Informatique de Paris 6	https://www.lip6.fr/index.php
Laboratoire de droit des affaires et	http://www.dante.uvsq.fr/

nouvelles technologies	
CEA-Leti: Laboratoire d'électronique des technologies de l'information	http://www.leti-cea.fr/cea-tech/leti
Grenoble Institute of Technology	http://www.grenoble-inp.fr/
Laboratoire d'Informatique de Grenoble	http://www.liglab.fr/
Minatec	https://www.minatec.org/en/

Γερμανία

Ερευνητικά Κέντρα/Όργανισμοί	Ιστοσελίδες
KOM-Multimedia Communication Lab	https://www.kom.tu-darmstadt.de/kom-multimedia-communications-lab/
TZOGmbH Center for Surface Technology	http://www.tzo-gmbh.de/indexe.htm?http://www.tzo-gmbh.de/wir2.html
German National Research Center for Information Technology	http://www.mathnet.ru/php/organisation.phtml?option_lang=eng&orgid=4848
Bonn-Aachen International Center for Information Technology	http://www.b-it-center.de/
German Research Centre for Artificial Intelligence	http://aksw.org/Partner/DFKI.html
Institute for Innovation and Technology	https://www.iit-berlin.de/en
Fraunhofer Institute for Applied Information Technology (FIT)	https://eubrasilcloudforum.eu/en/fraunhofer-institute-applied-information-technology-fit-germany
Technische Hochschule Nürnberg	https://www.th-nuernberg.eu/
Institute for Future Studies and Technology Assessment	https://www.izt.de/en/
Indo-German Science and Technology Centre	https://www.igstc.org/

Deggendorf Institute of Technology	https://www.mastersportal.com/universities/836/deggendorf-institute-of-technology.html
Berlin Institute of Technology	https://tethys.pnnl.gov/institution/technische-universitat-berlin
Fogra Research Institute for Media Technologies	https://www.fogra.org/en/fogra-home/
Institute for Work and Technology	https://www.iat.eu/en/home.html
Digital Society Institute	https://faculty-research.esmt.berlin/dsi
Blockchain Technology Research Institute	https://www.btri.de/
Karlsruhe Institute of Technology	https://www.greentalents.de/science-forum_kit.php
International Research Institute for Cultural Technologies and Media Philosophy	https://www.ikkm-weimar.de/
Inter Media Art Institute	http://www.stiftung-imai.de/
Fraunhofer Institute for Telecommunications	https://www.hhi.fraunhofer.de/
Center of Applied Space Technology and Microgravity	https://www.zarm.uni-bremen.de/
CeNTech	https://www.centech.de/
Business Information Technology Institute	https://www.bit-institute.com/english/
Max Planck Institute for Software Systems	https://www.mpi-sws.org/
Max Planck Institut Informatik	https://www.mpi-inf.mpg.de/home/

Δαβία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Danish Data Center Industry	https://datacenterindustrien.dk/call-to-action-data-centers-denmark-2019/
DTU Nanotech	https://www.nanotech.dtu.dk/
Center for Computer Games Research	https://game.itu.dk/

Ελλάδα

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Ινστιτούτο Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών	https://www.iti.gr/iti/index.html
Εθνικό Δίκτυο Έρευνας και Τεχνολογίας	https://grnet.gr/en/
Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας	https://www.forth.gr/
Τεχνολογικό Πάρκο Θεσσαλονίκης	http://www.thestep.gr/
Εθνικό Κέντρο Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης	https://www.certh.gr/
Επιστημονικό και Τεχνολογικό Πάρκο Κρήτης	http://www.stepc.gr/index-gr.php
ΝΟΗΣΙΣ	https://www.noesis.edu.gr/
Ινστιτούτο ψηφιακής μάθησης και επικοινωνίας	http://i-nous.org
Ελληνικό Ινστιτούτο Ναυτικής Τεχνολογίας	https://www.elint.org.gr/
Οργανισμός Ανοικτών Τεχνολογιών-ΕΕΛΛΑΚ	https://eellak.ellak.gr/
Ινστιτούτο Ανάπτυξης Τεχνολογίας και Ανθρώπινων Πόρων	http://www.iatap.gr/

Εσθονία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Tallinn University of Technology	https://www.studyinestonia.ee/en/study/institutions/tallinn-university-technology-taltech

Ισπανία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
IMdea Networks Institute	http://www.networks.imdea.org/
Citilab	https://www.citilab.eu/
UAB Institute of Law and Technology	http://idt.uab.cat/
Institute for Prospective Technological Studies	https://ec.europa.eu/jrc/en/about/jrc-site/seville
Renic	https://www.renic.es/es
Eurecat	https://eurecat.org/
Fecyt	https://www.fecyt.es/
Desafia	https://www.sanfrancisco.desafia.gob.es/
Accenture Opens Advanced Technology Center in Alicante	https://newsroom.accenture.com/news/accenture-opens-advanced-technology-center-in-alicante-spain.htm
CDTI	https://www.cdti.es/index.asp?idioma=1
CIT UPC	https://cit.upc.edu/
Leitat	https://www.leitat.org/english/
Repsol Technology Lab	https://www.repsol.com/en/about-us/where-we-work/repsol-technology-lab/index.cshtml
CTTC	http://www.cttc.es/
La Caixa	http://saifor.com/portfolio/la-caixa-spain/

Ιταλία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
VisLab	https://vislab.it/
Nexa Center for Internet and Society	https://nexa.polito.it/
Istituto Superiore Mario Boella	http://www.ismb.it/

Istituto di Scienza e Tecnologie dell' Informazione	https://www.isti.cnr.it/
Eurac Research Center	http://www.eurac.edu/en/pages/default.aspx
Elettra	http://www.elettra.eu/
Centro Studi e Laboratori Telecomunicazioni (CSELT)	https://www.wikiwand.com/it/CSELT
Istituto Italiano di Tecnologia	https://iit.it/
Center for Sustainable Future Technologies	https://www.iit.it/research/lines/icubboard-members/542-annamaria-colao
Center for Human Technologies	https://www.iit.it/centers/iit-central-research-laboratories/cht

Ιρλανδία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Digital Enterprise Research Institute	https://web.archive.org/web/20051213204748/http://www.deri.org/
National Digital Research Center	https://www.ndrc.ie/
Telecommunications Software and Systems Group	http://www.tssg.org/
Insight Centre for Data Analytics	https://www.insight-centre.org/
Irish Centre for High-End Computing	https://www.ichec.ie/
CONNECT	https://connectcentre.ie/
Lero	https://www.lero.ie/
Learnovate Centre	https://www.learnovatecentre.org/
CLARITY	https://www.clarity-centre.org/
CeADAR	http://www.ceadar.ie/
Tyndall	https://www.tyndall.ie/
ADAPT	https://www.adaptcentre.ie/
Cork Institute of Technology	https://www.cit.ie/
Georgia Research Tech Institute	https://www.gtri.gatech.edu/

IT Sligo	https://www.itsligo.ie/research/collaborative-projects/renewable-engine-2/
----------	---

Κροατία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Centre of Technical Culture Rijeka	http://www.ctk-rijeka.hr/en
Rochester Institute of Technology	https://www.croatia.rit.edu/rit-croatia
Centre of New Technologies	http://www.inovacija-zadar.hr/en/projects/centre-of-new-technologies--cent/13.html
Croatian Information Technology Association	http://www.hiz.hr/english

Κύπρος

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Frederick Institute of Technology	https://www.unipage.net/en/5279/frederick_institute_of_technology
Neuroscience and Technology Institute	https://www.cnti.org.cy/new/index.php/9-uncategorised/101-homepage-2.html

Λετονία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Smart Technology Research Centre	https://venta.lv/en/science/smart-technology-research-centre/
Institute of Electronics and Computer Science	http://www.edi.lv/en/
Institute of Mathematics and Computer Science	http://www.lumii.lv/?lang=en

RTU Innovation and Technology Transfer Centre	https://www.rtu.lv/en/science/rtu-innovation-and-technology-transfer-centre
Latvian Technological Center	http://innovation.lv/en/ltc/

Λιθουανία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Baltic Institute of Advanced Technology	http://bpti.eu/

Λουξεμβούργο

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Luxembourg Institute of Science and Technology	https://www.list.lu/

Μάλτα

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Holistic Institute of Technologies	https://holistic.edu.mt/
Institute of Technology, Humanities, the Arts, Medicine and Science	http://www.ithams.com/
Institute of Information and Communication Technology	http://ict.mcast.edu.mt/
Centre for Communication Technology	https://www.netlaw.bg/en/a/centre-for-communication-technology-malta
ICEMalta	https://icemalta.com/
Malta Information Technology Agency	https://www.mita.gov.mt/en/Pages/MITAHome.aspx

Ολλανδία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Centre for Learning Sciences and Technologies	http://celstec.org/
Center for Research on Children, Adolescents and the Media	https://www.ccam-ascor.nl/
Novay	https://innovalor.nl/novay
Centrum Wiskunde and Informatica	https://www.cwi.nl/
High Tech Campus Eindhoven	https://www.hightechcampus.com/
Innovation Center for Artificial Intelligence	https://icai.ai/
Hobby Computer Club	https://www.hcc.nl/

Ουγγαρία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Budapest University of Technology and Economics	http://www.bme.hu/?language=en
Institute for Computer Science and Control	https://www.sztaki.hu/en

Πολωνία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Warsaw Centre of New Technologies	http://en.uw.edu.pl/tag/centre-of-new-technologies/

Πορτογαλία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Foundation for Science and Technology	https://www.fct.pt/
Coimbra Innovation Park	https://coimbraiparque.pt/

National Association for Free Software	https://ansol.org/
Large-Scale Informatic Systems Laboratory	https://www.lasige.di.fc.ul.pt/index.php?id=14
International Iberian Nanotechnology Laboratory	https://inl.int/
Instituto Pedro Nunes	https://www.ipn.pt/
National Institute of Engineering, Technology and Innovation	https://web.archive.org/web/20070702190755/http://www.ineti.pt/
INESC-ID	http://www.inesc-id.pt/

Ρουμανία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Blekinge Institute of Technology	https://www.edusurferz.se/blekinge-institute-of-technology-bth/
Aspen Institute Romania	http://aspeninstitute.ro/aspentechology-society-program/
National Institute for Research and Development in Informatics	https://www.ici.ro/?lang=en
Harare Institute of Technology	https://www.hit.ac.zw/news/hit-enters-into-agreement-with-transilvania-university-of-brasov-romania.html
Romanian Institute of Science and Technology	https://rist.ro/
Strawberrynet	http://sbnet.ro/?l=e

Σλοβακία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Dubnica Institute of Technology	https://www.edarabia.com/dubnica-institute-technology-dubnica-nad-vahom-slovakia/

Computer networks laboratory	http://cnl.sk/about-us/
------------------------------	---

Σλοβενία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Security Technology Competence Centre	https://www.setcce.com/
Technology Design Center	https://tdcgroup.com/
Climate Technology Centre and Network	https://www.ctc-n.org/country/SI/assistance?page=21
Jakl Technological Centre	http://www.jakl-technology.com/en/company/technology-center-jakl
ICT Technology Network Institute	http://www.ict-slovenia.net/
Cultural Centre of European Space Technologies	https://www.culture.si/en/Cultural
Jožef Stefan Institute	https://www.ijs.si/ijsw/JSI

Σουηδία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
HUMlab	https://www.umu.se/humlab/en
Mobile Life Centre	http://www.mobilelifecentre.org/
Swedish Institute of Computer Science	https://www.sics.se/
KTH Royal Institute of Technology	https://www.kth.se/en
Blekinge Institute of Technology	https://www.bth.se/eng/
Rawalpindi Swedish Institute of Technology	http://www.sit.edu.pk/Rawalpindi.aspx

Τσεχία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Science and Technology Center Ostrava	http://www.stcostrava.cz/
Artificial Intelligence Center	http://aic.fel.cvut.cz/
Institute of Chemical Technology Prague	http://em3e-4sw.eu/em3e/em3e-home
Institute of Information Theory and Automation	http://www.utia.cas.cz/
Central European Institute of Technology	http://www.ceitec.eu/

Φινλανδία

Ερευνητικά Κέντρα/Οργανισμοί	Ιστοσελίδες
Turku Centre for Computer Science	https://tucs.fi/
VTT Technical Research Centre of Finland Ltd	https://www.vttresearch.com/
Helsinki Institute for Information Technology	https://www.hiit.fi/
CSC – IT Center for Science Ltd	https://www.csc.fi/
Technology Centre Teknia	https://hetilainaa24.fi/
Hermia	https://www.tamlink.fi/

7.7.Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία

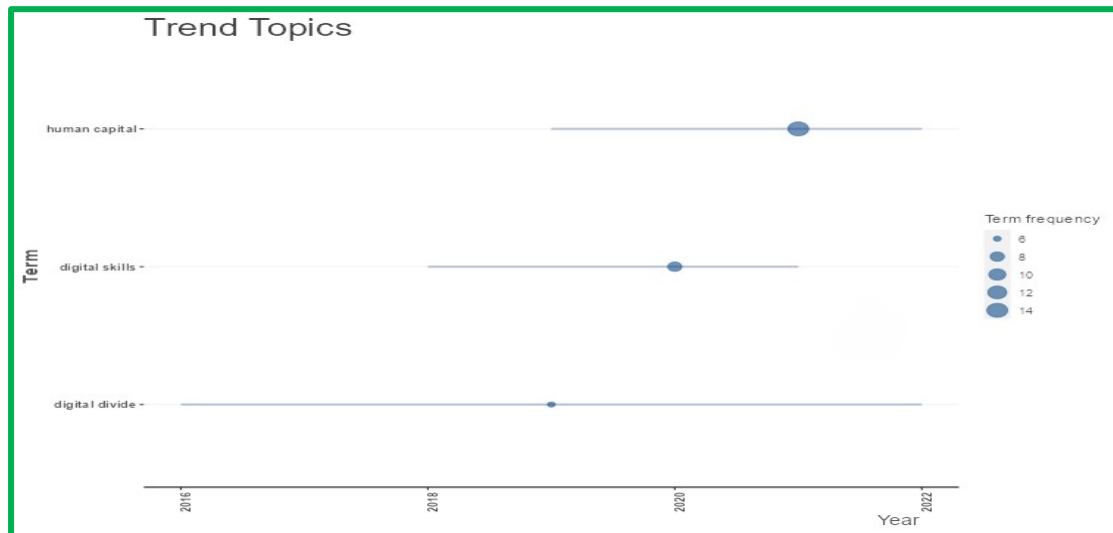
Όπως στα προηγούμενα κεφάλαια, έτσι και στο παρόν έπειτα από την ολοκλήρωση και της διερεύνησης των ευρωπαϊκών κειμένων, προστέθηκε ένα υποκεφάλαιο, το οποίο διερευνά τις τάσεις και τις θεματικές στη διεθνή βιβλιογραφία. Η θεματική ενδιαφέροντος είναι η νεολαία και το ερευνητικό αντικείμενο είναι η εξέταση της διασύνδεσης του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στη νεολαία. Πρόκειται για μια θεματική, η οποία απαντάται

εξ ολοκλήρου στον τίτλο της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Αφορά τη νεολαία ως σύνολο χωρίς να προωθεί ορισμένες ομάδες ή να τις αποκλείει. Για την πραγματοποίηση και της παρούσας διερεύνησης χρησιμοποιήθηκε το πακέτο “Bibliometrix” της γλώσσας προγραμματισμού “R”. Τα βήματα που ακολουθήθηκαν είναι η αναζήτηση άρθρων στη διεθνή βιβλιογραφία με τη χρήση της διεθνούς βάσης δεδομένων, η οποία ονομάζεται “Scopus”.⁹⁴⁷ Έπειτα από την εισαγωγή των λέξεων κλειδιών στην αναζήτηση του Scopus γι’ αυτήν τη θεματική στην παγκόσμια βιβλιογραφία προέκυψαν 71 άρθρα. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν είναι συναφείς με τη θεματική του παρόντος κεφαλαίου (Digital AND (Skills OR Literacy) and “Human Capital” and (youth or young)). Πρόκειται για ένα αρκετά μικρό πλήθος άρθρων.

Παρατηρήθηκε μια ένδεια στη συγγραφή άρθρων για τον τομέα της νεολαίας. Στα περισσότερα άρθρα δίνεται έμφαση στη μελέτη της παιδικής και εφηβικής ηλικίας, ωστόσο η νεολαία καλύπτει τα ηλικιακά όρια από 18 έως και 30. Σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες ο όρος “νεολαία” αφορά νέους από 15-35. Είναι σημαντικό να προωθηθεί η νεολαία και να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση σ’ αυτήν τόσο από τους ερευνητές, όσο και από τους αρμόδιους, διότι αν και είναι τα άτομα που τους αποδίδεται η έκφραση ότι είναι το μέλλον της Ευρώπης, συχνά είναι τα άτομα που δε συμπεριλαμβάνονται σε πολιτικές και αισθάνονται αρκετά παραγκωνισμένα. Τα άρθρα που αντλήθηκαν, πέρασαν από μια διαδικασία επεξεργασίας της συνάφειάς τους με το υπό εξέταση ερευνητικό αντικείμενο, προκειμένου να μεταφορτωθούν στην R τα σημαντικότερα. Τα κριτήρια απόρριψης ενός άρθρου και στην παρούσα διερεύνηση είναι η επικαιρότητα, η συνάφεια με τη θεματική και η μελέτη του περιεχομένου τους. Άρθρα που παρουσίαζαν με τετριμμένο τρόπο την παρούσα διασύνδεση απορρίφθηκαν, επίσης άρθρα που περιελάμβαναν μόνο δύο από τις λέξεις κλειδιά και άρθρα που εξέταζαν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό σε άλλους τομείς, όπως τον αγροτικό, την υγεία, το περιβάλλον και τη μηχανική πέραν της νεολαίας. Στην παρούσα διερεύνηση προστέθηκε ένα ακόμα κριτήριο απόρριψης άρθρων, αφαιρέθηκαν άρθρα που εστίαζαν σε ορισμένες ομάδες νέων και δεν τους ανέφεραν ως ένα σύνολο.

⁹⁴⁷Βιβλιογραφικές πληροφορίες αναφέρονται ενδελεχώς στο κεφάλαιο 2 και συγκεκριμένα στο υποκεφάλαιο για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για τον ψηφιακό γραμματισμό.

Το πλήθος άρθρων που προέκυψε μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας της επιλογής είναι 48 και μεταφορτώθηκαν στην R, όπου με τη χρήση του πακέτου “Bibliometrix” εξετάστηκε η διερεύνηση των τάσεων και της θεματικής στη διεθνή βιβλιογραφία και παρουσιάζεται οπτικοποιημένα στα παρακάτω γραφήματα 6 και 7.

Γράφημα 6: Θεματικές Τάσεις

Στο Γράφημα 6 παρουσιάζονται οι θεματικές τάσεις των τελευταίων χρόνων (2016-2022). Οι όροι που εντοπίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα στη διεθνή βιβλιογραφία αυτών των χρόνων είναι το “ψηφιακό χάσμα”, το “ανθρώπινο κεφάλαιο” και οι “ψηφιακές δεξιότητες”. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακό χάσμα” από το 2016 έως το 2022 είναι 6. Ο όρος δε συναντάται αρκετά συχνά στα άρθρα, τα οποία μελετούν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της νεολαίας. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακές δεξιότητες” αρχίζει το 2018 έως το 2021 και φτάνει στο 8 με μεγαλύτερη εμφάνιση στην αρθρογραφία από το 2020 και έπειτα λόγω της ευρύτερης διάδοσης των νέων τεχνολογιών και του ξεσπάσματος της πανδημίας Covid-19. Ο όρος “ανθρώπινο κεφάλαιο” εντοπίζεται 14 φορές, ενώ ο όρος “νεολαία” μόλις 3.

Οι λέξεις που εντοπίζονται στην επιλεγμένη διεθνή αρθρογραφία της παρούσας θεματικής είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο (14), οι ψηφιακές δεξιότητες (8) και το ψηφιακό χάσμα (6). Ακολουθούν οι λέξεις ψηφιακή οικονομία, ψηφιακός γραμματισμός, δεξιότητες και Covid-19 με συχνότητα 4, οι λέξεις ψηφιακός μετασχηματισμός, ψηφιακή ανισότητα, εκπαίδευση, νεολαία και απασχόληση με 3 και οι λέξεις Desi, ψηφιοποίηση, νέες τεχνολογίες, βιομηχανία 4.0, ηγεσία,

βιωσιμότητα, προγραμματισμός και σύγκλιση με 2. Είναι σημαντικό σε αυτό το σημείο να τονιστεί η συσχέτιση της θεματικής της νεολαίας με τη θεματική της απασχόλησης και της απασχόλησης, διότι το μεγαλύτερο πλήθος των άρθρων που μεταφορτώθηκαν στη θεματική της νεολαίας είναι τα ίδια με το πλήθος των άρθρων στις υπόλοιπες δύο θεματικές, της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Ακόμα, από τη βιβλιομετρική επιστημομετρία της παρούσας θεματικής προέκυψαν τα πιο δημοφιλή άρθρα. Τα τέσσερα πιο δημοφιλή άρθρα έχουν τους τίτλους: «*The relation between 21st-century skills and digital skills: A systematic literature review*» (784 αναφορές), «*The impact of digital skills on educational outcomes: evidence from performance tests*» (60 αναφορές), «*Human Capital in Digital Economy: An Empirical Analysis of Central and Eastern European Countries from the European Union*» (49 αναφορές) και «*The Impact of Sectoral Changes on Individual Competences: A Reflective Scenario-Based Approach in the Creative Industries*» (35 αναφορές).

Γράφημα 7: Θεματικός Χάρτης

Τα σημεία θεματικής επικέντρωσης των άρθρων αποτυπώνονται και στον θεματικό χάρτη (Γράφημα 7), στον οποίο πραγματοποιείται η ανάλυση των όρων με συστάδες, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη ως επιμέρους κεντρικές ιδέες. Η πυκνότητα

και η κεντρικότητα των συστάδων αξιοποιούνται για την κατηγοριοποίησή τους και τη δημιουργία διαγράμματος δύο αξόνων. Στον θεματικό χάρτη που δημιουργείται μπορούμε να αναλύσουμε τα θέματα που προκύπτουν ανάλογα με το τεταρτημόριο στο οποίο ανήκουν. Στο επάνω δεξιά τεταρτημόριο (Q1), με υψηλότερη πυκνότητα και κεντρικότητα, εμφανίζονται τα θέματα που έχουν υψηλό βαθμό συνάφειας με το υπό μελέτη πεδίο και συμβάλλουν στην οικοδόμηση του εννοιολογικού πλαισίου. Εδώ ανήκουν οι όροι, “ψηφιακές δεξιότητες”, “ανθρώπινο κεφάλαιο”, “Covid-19”, “ψηφιακός μετασχηματισμός” και “ψηφιακή ανισότητα”. Στο επάνω αριστερό τεταρτημόριο (Q2) εμφανίζονται θέματα που εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ανάλυσης, ωστόσο δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το υπό μελέτη πεδίο. Τα θέματα που απεικονίζονται αφορούν τον προγραμματισμό, την ηγεσία και τη βιωσιμότητα. Πρόκειται για θέματα που αναφέρονται και στη διδακτορική διατριβή, ωστόσο δεν αναλύονται ενδελεχώς. Στο κάτω δεξιά τεταρτημόριο (Q3) απεικονίζονται θέματα που δεν έχουν αναλυθεί σε μεγάλο βαθμό και παρουσιάζουν λιγότερο ενδιαφέρον, όπως οι δεξιότητες και η σύγκλιση, ενώ στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο (Q4) απεικονίζονται θέματα, τα οποία έχουν άμεση συσχέτιση με το υπό μελέτη πεδίο, όπως η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου.

Κεφάλαιο 8^ο: Διασύνδεση του Κοινωνικού Κεφαλαίου με τον Ψηφιακό Γραμματισμό στους τομείς της Κοινωνικής Ενεργοποίησης και της Ασφάλειας

Το παρόν κεφάλαιο πραγματεύεται τη διασύνδεση του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στο πλαίσιο της κοινωνικής ενεργοποίησης των Ευρωπαίων πολιτών και της διασφάλισης της ασφάλειας στο διαδίκτυο. Το κοινωνικό κεφάλαιο αναφέρεται στα κοινωνικά δίκτυα που σχηματίζει το άτομο ή ομάδες ατόμων και έχουν ως απότοκο το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. Τα άτομα της σύγχρονης εποχής έχοντας αναπτύξει μέσω της χρήσης των νέων τεχνολογιών ένα ισχυρό ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να αναπτύξουν σταδιακά και το κοινωνικό τους κεφάλαιο. Για τη μελέτη της διασύνδεσης του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στους τομείς της κοινωνικής ενεργοποίησης και της ασφάλειας διερευνούνται τα επίσημα κείμενα που παράγουν τα εκτελεστικά όργανα της

Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και δευτερογενείς πηγές, όπως μελέτες άλλων ερευνητών και στατιστικά δεδομένα που πάρθηκαν από την Eurostat. Η καινοτομία στο εν λόγω κεφάλαιο συναντάται στο γεγονός ότι αναλύονται ενδελεχώς ως προς το περιεχόμενό τους οι ψηφιακές πλατφόρμες που διαχειρίζονται τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχουν ως λειτουργίες την ενίσχυση της διαφάνειας στην ενημέρωση, την ασφάλεια των διαδιδόμενων πληροφοριών και την κοινωνική αλληλεπίδραση και ενεργοποίηση των Ευρωπαίων πολιτών. Ακόμα, στο δεύτερο υποκεφάλαιο αναφέρεται ξεχωριστά μια αρκετά σύγχρονη και δυσεύρετη ψηφιακή δεξιότητα, η οποία αφορά την ασφάλεια κατά την ψηφιακή πλοήγηση. Στο παρόν υποκεφάλαιο καταγράφονται τα μέτρα προστασίας των νέων από ψηφιακές παραβατικές συμπεριφορές, οι κανονισμοί προστασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι δράσεις που οργανώνει η Ευρωπαϊκή Ένωση και έχουν ως σκοπό να εξασφαλίσουν την προστασία και την ενίσχυση των επιχειρήσεων που προάγουν το κοινωνικό κεφάλαιο των τοπικών κοινοτήτων, των εργαζομένων τους και όλων των αρμόδιων, εμπλεκόμενων δρώντων.

8.1. Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ψηφιακά Δικαιώματα

8.1.1. Ευρωπαϊκός Πυλώνας Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Ο Ευρωπαϊκός Πυλώνας για τα Κοινωνικά Δικαιώματα αποτελείται από είκοσι αρχές. Από αυτές, αρκετές απευθύνονται στους νέους και στην προσπάθεια μείωσης του μεγάλου ποσοστού της ανεργίας που έχει σημειωθεί, ιδιαίτερα μετά την πανδημία COVID -19. Η πρώτη αρχή αναφέρεται στην εκπαίδευση, στην κατάρτιση και στη δια βίου μάθηση. Σύμφωνα με αυτήν την αρχή ο καθένας χρειάζεται να έχει το δικαίωμα να συμμετέχει σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, προκειμένου να αποκτήσει δεξιότητες που θα του επιτρέψουν να συμμετέχει ενεργά στην κοινωνία και να βρει μια θέση εργασίας. Η δεύτερη αρχή αφορά την ισότητα ανάμεσα σε γυναίκες και άντρες. Οι άντρες και οι γυναίκες πρέπει να λαμβάνουν τις ίδιες οικονομικές αποδοχές και να έχουν την ίδια αξία στον χώρο εργασίας –ανάλογα με τη δουλειά που προσφέρουν και γενικότερα είναι σημαντικό να μειωθούν οι ανισότητες στον χώρο εργασίας (τρίτη αρχή). Η τέταρτη αρχή, η οποία αναφέρεται και στους νέους υπογραμμίζει ότι πρέπει να δοθούν στους νέους

ευκαιρίες για δια βίου μάθηση, μαθητεία, εκπόνηση πρακτικής άσκησης και αξιοπρεπείς θέσεις απασχόλησης. Μολαταύτα, το σύνολο του πληθυσμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης πρέπει να έχει το δικαίωμα να επανακαταρτιστεί και να λάβει υπηρεσίες συμβουλευτικής υποστήριξης και επαγγελματικού αναπροσδιορισμού.⁹⁴⁸

Η πέμπτη αρχή αναφέρεται στις συνθήκες εργασίας και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ειδικότερα, τονίζεται ότι ο εργοδότης πρέπει να διασφαλίσει στον εργαζόμενο σωστές εργασιακές συνθήκες, πρόσβαση στην κοινωνική προστασία και σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση επίσης, πρέπει να υιοθετήσει και να ενισχύσει νέες μορφές εργασίας, όπως είναι η αυτοαπασχόληση και η επιχειρηματικότητα, ενώ πρέπει να διευκολυνθεί η επαγγελματική κινητικότητα. Οι επόμενες πέντε αρχές αφορούν την απόδοση δίκαιων και επαρκών μισθολογικών αμοιβών, την πληροφόρηση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του εργαζόμενου, την παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης, την ισορροπία μεταξύ των εργασιακών υποχρεώσεων και των οικογενειακών και την εξασφάλιση της υγιούς και ασφαλούς εργασίας. Αυτές οι πέντε αρχές θεμελιώνουν το δικαίωμα του εργαζόμενου για την πρόσβασή του σε μια θέση εργασίας που σέβεται τις ανάγκες του για εξέλιξη, για επαγγελματική σταδιοδρομία, για ψυχολογική ανάταση και για τη δημιουργία οικογένειας.⁹⁴⁹

Η επόμενη αρχή είναι αφιερωμένη στα παιδιά. Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα της δωρεάν εκπαίδευσης και σωστής φροντίδας και πρέπει να προστατεύονται από τη φτώχεια και από τα παραβατικά οικογενειακά περιβάλλοντα. Η δωδέκατη αρχή αφορά την παροχή κοινωνικής προστασίας για όλους τους εργαζόμενους, η δέκατη τρίτη τονίζει τα δικαιώματα των ανέργων για επανακατάρτιση και σταδιακή επανένταξη στην αγορά εργασίας, η δέκατη τέταρτη και η δέκατη πέμπτη υποστηρίζουν ότι όλοι πρέπει να λαμβάνουν κάποιο εισόδημα που θα τους διασφαλίζει ένα καλό επίπεδο διαβίωσης και ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία άνθρωποι πρέπει ανεξαιρέτως να λαμβάνουν μέχρι το τέλος της ζωής τους σύνταξη ή κάποιο εισόδημα που θα τους διασφαλίζει μια αξιοπρεπή ζωή.⁹⁵⁰

⁹⁴⁸Tajani, A., Ratas, J. & Claude-Junker, J. (2017). European Pillar of Social Rights. ISBN 978-92-79-74092-3. Doi:[10.2792/95934](https://doi.org/10.2792/95934), pp. 11-12.

⁹⁴⁹Tajani, A., Ratas, J. & Claude-Junker, J. (2017). European Pillar of Social Rights. ISBN 978-92-79-74092-3. Doi:[10.2792/95934](https://doi.org/10.2792/95934), pp. 15-17.

⁹⁵⁰Tajani, A., Ratas, J. & Claude-Junker, J. (2017). European Pillar of Social Rights. ISBN 978-92-79-74092-3. Doi:[10.2792/95934](https://doi.org/10.2792/95934), pp. 19-20.

Στις επόμενες αρχές υποστηρίζεται ότι όλοι οι άνθρωποι πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Τα άτομα με αναπηρίες πρέπει να συμμετέχουν ισότιμα στην αγορά εργασίας, να τους εξασφαλιστεί κάποιο εισόδημα και ίσες ευκαιρίες. Ακόμα, όλοι έχουν το δικαίωμα για ποιοτική φροντίδα και για την πρόσβασή τους σε κοινωνικές υπηρεσίες. Οι άνθρωποι που στερούνται το δικαίωμα της στέγασης πρέπει να λάβουν βοήθεια. Η τελευταία αρχή αναφέρει ότι όλοι –χωρίς αποκλεισμούς πρέπει να έχουν το δικαίωμα να απολαμβάνουν μια καλή ζωή, το νερό, τη διατροφή, την ενέργεια, τις μεταφορές, τις οικονομικές υπηρεσίες και τα ψηφιακά εργαλεία επικοινωνίας. Οι δέκα τελευταίες αρχές καθιστούν πιο έκδηλο το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη στήριξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, διότι στοχεύουν στην τρίτη ηλικία, στους οικονομικά αδύναμους, στα άτομα με ειδικές ανάγκες και στην άμβλυση των ανισοτήτων μεταξύ αντρών και γυναικών.⁹⁵¹

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Πυλώνα για τα Κοινωνικά Δικαιώματα στις 8 Μαΐου 2021 αποφασίστηκε η επίτευξη τριών στόχων μέχρι το 2030. Οι στόχοι αυτοί αφορούσαν την απασχολησιμότητα, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας. Οι στόχοι απευθύνονται στους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ηλικίας 20-64 ετών. Ο πρώτος στόχος είναι η απασχολησιμότητα του πληθυσμού να φτάσει το 78%, ο δεύτερος αναφέρεται στην απόκτηση δεξιοτήτων μέσα από τη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ετησίως. Το ποσοστό για τον συγκεκριμένο στόχο πρέπει να φτάσει στο 60% του συνολικού πληθυσμού και ο τρίτος στόχος αναφέρεται στο ότι 15 εκατομμύρια λιγότεροι άνθρωποι θα διατρέχουν τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού.⁹⁵² Αυτοί οι στόχοι έχουν τεθεί για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για κάθε κράτος μέλος έχουν τεθεί και επιμέρους στόχοι για κάθε έναν τομέα προτεραιότητας.

⁹⁵¹Tajani, A., Ratas, J. & Claude-Junker, J. (2017). European Pillar of Social Rights. ISBN 978-92-79-74092-3. Doi:[10.2792/95934](https://doi.org/10.2792/95934), pp. 21-22.

⁹⁵²European Commission (2022). European Pillar of Social Rights: State of play on the national targets for (2030). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 1-2.

Πίνακας 15: Παρουσίαση των στόχων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το 2030, απευθύνονται σε πολίτες 20-64 ετών και αφορούν την απασχολησιμότητα, τις δεξιότητες και τη μείωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Χώρα	Απασχολησιμότητα	Δια Βίου Μάθηση	Μείωση της Φτώχειας
Αυστρία	79,9%	62%	-204 χιλιάδες
Βέλγιο	80%	60,9%	-279 χιλιάδες
Βουλγαρία	79%	35,4%	-787 χιλιάδες
Γαλλία	78%	65%	-1.100 χιλιάδες
Γερμανία	80%	60%	-30 χιλιάδες
Δανία	83%	65%	-1.200 χιλιάδες
Ελλάδα	71,1%	40%	-860 χιλιάδες
Εσθονία	81,3%	52,3%	-39 χιλιάδες
Ιρλανδία	78,2%	64,2%	-90 χιλιάδες
Ισπανία	76%	60%	-2.815 χιλιάδες
Ιταλία	73%	60%	-3.200 χιλιάδες
Κροατία	75%	55%	-298 χιλιάδες
Κύπρος	80%	61%	-10 χιλιάδες
Λετονία	80%	60%	-95 χιλιάδες
Λιθουανία	80,7%	53,7%	-223 χιλιάδες
Λουξεμβούργο	77,6%	62,5%	-4 χιλιάδες
Μάλτα	84,6%	57,6%	n/a
Ολλανδία	82,5%	62%	-163 χιλιάδες
Ουγγαρία	85%	60%	-292 χιλιάδες
Πολωνία	78,3%	51,7%	-1.500 χιλιάδες
Πορτογαλία	80%	60%	-765 χιλιάδες
Ρουμανία	74,7%	17,4%	-2.532 χιλιάδες
Σλοβακία	79,5%	60%	-9 χιλιάδες
Σλοβενία	79,5%	60%	-9 χιλιάδες
Σουηδία	82%	60%	-15 χιλιάδες

Τσεχία	82,2%	45%	-120 χιλιάδες
Φινλανδία	80%	60%	-100 χιλιάδες

Πηγή: European Commission (2022), p. 2

8.1.2. Κοινωνική Ενεργοποίηση των Νέων και Ψηφιακός Γραμματισμός

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, το τελευταίο τέταρτο του αιώνα επιχειρεί να προστατεύσει τα δικαιώματα των παιδιών και των νέων και την ισότιμη πρόσβασή τους σε ψηφιακές ευκαιρίες εκπαιδευτικού ή/και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Για τον σκοπό αυτό συστάθηκε το 2016, η Διοικητική Επιτροπή για την Εκπαιδευτική Πολιτική και για Βέλτιστες Πρακτικές πάνω στην Ψηφιακή Ενεργοποίηση. Η Επιτροπή αποτελείται από οκτώ άτομα, τα οποία έχουν αναλάβει να ανακαλύψουν και να μεταβιβάσουν βέλτιστες πρακτικές ψηφιακής ενεργοποίησης και να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που εντοπίζονται στην τυπική και μη τυπική μάθηση.⁹⁵³

Για την προώθηση της ψηφιακής ενεργοποίησης έχει δημιουργηθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης ένας οδηγός εκπαίδευσης. Δομείται σε τρία μέρη. Το πρώτο είναι η διαδικτυακή σύνδεση και αναφέρεται σε πληροφορίες σχετικές με τον τρόπο που κάποιος συνδέεται στο διαδίκτυο και χωρίζεται επιμέρους σε τρεις ψηφιακούς τομείς, όπως η πρόσβαση και η ένταξη, η μάθηση και δημιουργικότητα, τα πολυμέσα και οι πληροφορίες. Το δεύτερο μέρος αφορά τα συναισθήματα του συνδεδεμένου ατόμου και χωρίζεται εξίσου σε τρεις τομείς, την ηθική και την ενσυναίσθηση, την ψυχική και σωματική υγεία, την ηλεκτρονική παρουσία και τις κοινωνικές σχέσεις. Το τρίτο μέρος αφορά τα δικαιώματα των συνδεδεμένων στο διαδίκτυο χρηστών και περιλαμβάνει τέσσερις επιμέρους ψηφιακούς τομείς που είναι η ενεργή συμμετοχή, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις, η ιδιωτικότητα και η ασφάλεια και η επίγνωση του καταναλωτή.⁹⁵⁴

Η πρόσβαση και η ένταξη αναφέρονται όχι μόνο στην πρόσβαση στο διαδίκτυο και σε τεχνολογικό εξοπλισμό, αλλά και στη δυνατότητα απόκτησης ψηφιακών

⁹⁵³Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 9.

⁹⁵⁴Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 11.

δεξιοτήτων από τους πολίτες, προκειμένου να συμμετέχουν ενεργά και να εκφράζουν τη γνώμη τους πάνω σε κρίσιμα ζητήματα. Η μάθηση και η δημιουργικότητα αφορούν την εκμάθηση των ψηφιακών δεξιοτήτων και τη χρήση τους σε προσωπικό και επαγγελματικό επίπεδο με δημιουργικό τρόπο. Η ψηφιακή κληρονομιά αναφέρεται στη συνεχή δράση και έκφραση των χρηστών μέσα από τη χρήση των νέων τεχνολογιών.⁹⁵⁵

Στην ψηφιακή ψυχική και σωματική ανάπτυξη, η ηθική και η ενσυναίσθηση αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο ο χρήστης αλληλεπιδρά με άλλους χρήστες, δείχνοντας κατανόηση στα συναισθήματα, στις απόψεις και στις στάσεις του άλλου. Ακόμα, ο ψηφιακά ενεργός άνθρωπος οφείλει να προσέχει να μην εθιστεί στη χρήση του διαδικτύου. Κατά την ηλεκτρονική του παρουσία και επικοινωνία οφείλει να διαθέτει έναν θετικό, συνεκτικό και διαφανή λόγο και όπως λειτουργεί στην κανονική του ζωή, έτσι να λειτουργεί και στο πλαίσιο μιας διαδικτυακής κοινότητας.⁹⁵⁶

Στον τρίτο τομέα της γνώσης από τους χρήστες των διαδικτυακών τους δικαιωμάτων αναφέρονται η λήψη υπεύθυνων αποφάσεων, η προστασία των προσωπικών δεδομένων και της προσωπικής ζωής του κάθε χρήστη και οι υποχρεώσεις του. Ξεχωριστό κομμάτι συνιστούν η πραγματοποίηση ασφαλών εμπορικών και χρηματικών συναλλαγών στο διαδίκτυο και η εξέταση της αξιοπιστίας και της αντικειμενικότητας των διαδικτυακών πηγών. Μέσα από την επίγνωση των δικαιωμάτων του χρήστη και του τρόπου προστασίας του αποφεύγεται ή τουλάχιστον περιορίζεται ο κίνδυνος της παραπληροφόρησης, της διαδικτυακής απάτης, της παραπλάνησης και του εκφοβισμού. Εκτός από την προσωπική ευθύνη του χρήστη για την ασφάλειά του στο διαδίκτυο, ενδείκνυται και η ταυτόχρονη χρήση και εγκατάσταση ειδικά σχεδιασμένων λογισμικών αντιμετώπισης κακόβουλων ενεργειών.⁹⁵⁷

Ψηφιακά ενεργός θεωρείται κάποιος, ο οποίος μέσα από τη χρήση των ικανοτήτων του είναι δραστήριος, θετικός και υπεύθυνος τόσο στη διαδικτυακή, όσο και στην καθημερινή του ζωή. Ο ψηφιακά ενεργός άνθρωπος εξελίσσεται δια βίου και όσο πιο νωρίς αποκτήσει αυτές τις ικανότητες ενεργοποίησης, τόσο το καλύτερο.

⁹⁵⁵Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 13.

⁹⁵⁶Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, pp. 13-14.

⁹⁵⁷Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 14.

Ο ψηφιακά ενεργός και ενδυναμωμένος άνθρωπος κατέχει μια ποικιλία ικανοτήτων, όπως δημιουργικότητα, κατανόηση, μετάδοση γνώσεων, παιχνίδι και κοινωνικοποίηση, ερευνητική διάθεση, ετοιμότητα για μάθηση και περαιτέρω εξάσκηση. Εκείνο που τον διέπει όμως είναι ότι συνδυάζει όλες αυτές τις ικανότητες, προκειμένου να ανταπεξέλθει με αποτελεσματικό τρόπο στα καθημερινά ζητήματα που προκύπτουν στον χώρο της εργασίας, της εκπαίδευσης, τις δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου και στην εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Ο ψηφιακά ενεργός άνθρωπος σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις διαπολιτισμικές διαφορές και είναι απαλλαγμένος από στερεότυπα και προκαταλήψεις.⁹⁵⁸ Για να είναι ψηφιακά ενεργός ένας άνθρωπος πρέπει όμως εκτός από τον τεχνολογικό εξοπλισμό και τις ψηφιακές δεξιότητες να του παρασχεθούν και τα απαραίτητα μέσα επικοινωνίας, όπως οι ψηφοφορίες και η δημιουργία συλλογικών συζητήσεων και ομάδων κοινών ενδιαφερόντων μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των ψηφιακών πλατφορμών, των προσωπικών ιστολογίων και διαφόρων εφαρμογών για κινητά τηλέφωνα.⁹⁵⁹

Το Συμβούλιο της Ευρώπης συγκέντρωσε τις ικανότητες που οφείλει να έχει ο κάθε πολίτης, για να μπορεί να συμμετέχει ουσιαστικά σε μια δημοκρατική κοινωνία. Τις ικανότητες τις χωρίζει σε τέσσερις περιοχές: αξίες, στάσεις, δεξιότητες, γνώσεις και κριτική συνειδητότητα. Ο ψηφιακά ενεργός πολίτης πρέπει να έχει καλλιεργήσει τις αξίες της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης, της ισότητας, των νομικών θεσμών, του σεβασμού της πολιτισμικής ετερότητας, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι στάσεις που οφείλει να έχει είναι η αντικειμενικότητα, ο σεβασμός, η ισορροπία, η υπευθυνότητα και η πολιτική επίγνωση. Οι δεξιότητες που πρέπει να έχει είναι η ενσυναίσθηση, η αναλυτική και κριτική σκέψη, η προσεκτική παρατήρηση των γεγονότων, η προσαρμοστικότητα, η επικοινωνία και η συνεργασία και η αναζήτηση ειρηνικών λύσεων. Σημαντικές είναι εξίσου και οι δεξιότητες συμμετοχής, οι οποίες καλλιεργούνται από την οικογένεια και μετέπειτα από το σχολείο. Είναι καλό να αποκτηθούν από πολύ μικρή ηλικία και περικλείουν γνωστικές και πρακτικές δεξιότητες. Ορισμένες είναι η γνώση του πότε να σταματήσει κάποιος να μιλάει, η ενσυναίσθηση, η πολιτιστική κατανόηση, η κριτική σκέψη και ο προφορικός και γραπτός τρόπος έκφρασης απόψεων και

⁹⁵⁸Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, pp. 11-12.

⁹⁵⁹Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 19.

συναισθημάτων. Τέλος, οι γνώσεις και η κριτική προσέγγιση που οφείλει να αποκτήσει ο σύγχρονος πολίτης αφορούν πρώτα από όλα την ίδια του την ύπαρξη και έπειτα τους τομείς της επικοινωνίας, της πολιτικής, της νομικής, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του πολιτισμού, της ιστορίας, των πολυμέσων, των οικονομιών, του περιβάλλοντος και της βιωσιμότητας.⁹⁶⁰

Πίνακας 16: Νέοι, ηλικίας 16 έως 29 ετών που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για να αλληλεπιδράσουν με τις κρατικές υπηρεσίες:

Χώρα	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Αυστρία		58%	58%	60%	67%	62%	68%	70%	78%	84%	84%	79%
Βέλγιο		57%	62%	56%	62%	58%	62%	58%	62%	63%	61%	75%
Βουλγαρία		43%	40%	42%	33%	26%	27%	30%	32%	36%	36%	29%
Γαλλία		66%	68%	69%	72%	71%	72%	74%	77%	77%	:	80%
Γερμανία		64%	65%	53%	58%	55%	55%	56%	60%	62%	67%	52%
Δανία		86%	86%	86%	86%	90%	91%	90%	95%	93%	92%	92%
Ελλάδα		42%	55%	48%	60%	67%	70%	70%	69%	80%	69%	69%
Εσθονία		65%	67%	56%	60%	94%	91%	91%	93%	92%	92%	93%
Ιρλανδία		46%	50%	43%	43%	40%	41%	59%	47%	59%	69%	91%
Ισπανία		51%	58%	54%	63%	57%	61%	60%	67%	62%	68%	75%
Ιταλία		27%	22%	26%	30%	28%	28%	29%	28%	26%	32%	35%
Κροατία		27%	35%	33%	48%	54%	50%	51%	50%	48%	63%	61%
Κύπρος		43%	41%	35%	56%	41%	42%	51%	45%	62%	60%	63%
Λετονία		59%	63%	45%	69%	60%	86%	85%	78%	81%	87%	90%
Λιθουανία		39%	51%	47%	58%	59%	61%	65%	64%	70%	73%	76%
Λουξεμβούργο		54%	57%	57%	62%	70%	75%	77%	66%	56%	58%	73%
Μάλτα		49%	57%	45%	60%	55%	58%	64%	71%	70%	71%	82%
Ολλανδία		64%	72%	85%	80%	79%	78%	80%	86%	84%	91%	91%
Ουγγαρία		43%	46%	41%	57%	49%	51%	53%	65%	56%	70%	84%

⁹⁶⁰Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, p. 12.

Πολωνία		35%	43%	27%	32%	30%	33%	33%	39%	41%	42%	49%
Πορτογαλία		55%	56%	50%	58%	56%	54%	52%	45%	44%	47%	56%
Ρουμανία		10%	58%	6%	13%	13%	10%	9%	9%	12%	15%	15%
Σλοβακία		59%	48%	41%	67%	62%	63%	63%	67%	76%	80%	69%
Σλοβενία		67%	71%	79%	75%	66%	67%	67%	73%	62%	80%	77%
Σουηδία		72%	82%	79%	82%	76%	75%	89%	88%	85%	85%	93%
Τσεχία		53%	33%	31%	38%	27%	34%	54%	66%	70%	69%	77%
Φινλανδία		78%	80%	76%	91%	90%	93%	92%	92%	95%	94%	94%

Πηγή: Eurostat (2023)

Στον παραπάνω πίνακα 16 παρουσιάζονται σε ποσοστά οι νέοι (16-29 ετών) των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι οποίοι χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες με σκοπό να αλληλεπιδράσουν με φορείς χάραξης πολιτικών, κυβερνώντες και εκπροσώπους δημόσιων οργανισμών. Οι νέοι πολίτες της Αυστρίας, του Βελγίου, της Γαλλίας, της Δανίας, της Εσθονίας, της Ιρλανδίας, της Ισπανίας, της Κροατίας, της Κύπρου, της Λετονίας, της Λιθουανίας, του Λουξεμβούργου, της Μάλτας, της Ολλανδίας, της Ουγγαρίας, της Πορτογαλίας, της Σλοβακίας, της Σλοβενίας, της Σουηδίας, της Τσεχίας και της Φινλανδίας ξεκινούν από ποσοστό 50% και πάνω από το 2011 και φτάνουν έως και 90% το 2021 με την εξέλιξη των νέων τεχνολογιών και την καλύτερη εξοικείωση με τη χρήση τους από τους πολίτες. Στην Πολωνία, στη Ρουμανία και στην Ιταλία τα ποσοστά είναι ιδιαίτερα χαμηλά, δεν ξεπερνούν ούτε το 50%. Στην Ελλάδα από το 2011 έως το 2021 παρουσιάζονται οι μεγαλύτερες διακυμάνσεις και στη Βουλγαρία και στη Γερμανία παρατηρείται μια πτώση του ποσοστού, ύψους του 10%.

8.1.3. Ψηφιακά Δικαιώματα και Ψηφιακές Αρχές

Βασική προτεραιότητα για την ενίσχυση και την προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού και της ψηφιακής κοινωνικής ενεργοποίησης στις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνιστά η υιοθέτηση μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης. Σύμφωνα με τη διακήρυξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα ψηφιακά δικαιώματα

και τις ψηφιακές αρχές που θεσπίστηκε στις 26 Ιανουαρίου του 2022, δόθηκε το έναυσμα για να καθοριστούν κοινές πολιτικές προθέσεις για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και τις δημόσιες διοικήσεις. Η παρούσα διακήρυξη έχει ως στόχους την προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού και την καθολική υιοθέτηση και απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων. Για τη θέσπιση της παρούσας διακήρυξης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε αρχικά τη μέθοδο του ανοικτού συντονισμού –διάρκειας πέντε μηνών και κάλεσε τους αρμόδιους χάραξης πολιτικών, τους επιχειρηματίες, δημόσιους οργανισμούς και όλους τους Ευρωπαίους πολίτες να συμμετέχουν. Μέσα από αυτή την ψηφοφορία προέκυψαν επιπλέον δικαιώματα κατά τη χρήση των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου που επιθυμούν οι συμμετέχοντες να συμπεριληφθούν στη διακήρυξη. Το επίσημο κείμενο προέκυψε μέσα από τη χρήση των αποτελεσμάτων της χρήσης της μεθόδου του ανοικτού συντονισμού και των προτάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η διακήρυξη προτάσσει την υιοθέτηση μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης, τη συνάφεια με τις ευρωπαϊκές αξίες και την προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁹⁶¹

Η Ευρωπαϊκή Ένωση επιθυμεί να δώσει τη δυνατότητα σε όλους τους πολίτες της Ευρώπης να επωφεληθούν από τις ευκαιρίες που προκύπτουν από τον ψηφιακό μετασχηματισμό ανεξάρτητα από το φύλο, την ηλικία, των ικανοτήτων, της κατάστασης και της γεωγραφικής θέσης. Αυτή η δυνατότητα επιτυγχάνεται μέσα από την υιοθέτηση ορισμένων ευρωπαϊκών ψηφιακών αρχών που αποτυπώνονται στην παρούσα διακήρυξη. Ο ψηφιακός μετασχηματισμός θα πρέπει να έχει επίκεντρο τον άνθρωπο, δηλαδή όλες οι πολιτικές και τα μέτρα που λαμβάνονται να έχουν ως απότοκο τη διευκόλυνση της ανθρώπινης δραστηριοποίησης και τη γενικότερη εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Επιπλέον ψηφιακές αρχές που θα αναλυθούν λεπτομερώς παρακάτω είναι η ενίσχυση της αλληλεγγύης και της ένταξης σε ψηφιακά μέσα και εργαλεία, η ελευθερία της επιλογής και η συμμετοχή στον ψηφιακό δημόσιο διάλογο και η παροχή ασφάλειας, προστασίας, χειραφέτησης, καθώς και η εξασφάλιση της βιωσιμότητας. Οι Ευρωπαίοι πολίτες στηριζόμενοι στις παρούσες ψηφιακές αρχές θα έχουν το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης και της επιλογής στον ψηφιακό κόσμο, ωστόσο οφείλουν να σέβονται ο ένας τον άλλον.

⁹⁶¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/28/final/EU. Ευρωπαϊκή διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 28 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 1.

Ακόμα, θα δοθεί έμφαση στη διασφάλιση της ασφάλειας των πολιτών από την παραπληροφόρηση, την κλοπή των προσωπικών τους δεδομένων, την είσπραξη παραβατικών συμπεριφορών και ενεργειών, τις κυβερνοεπιθέσεις, τις αλγοριθμικές μεροληψίες και τη μαζική παρακολούθηση των προτιμήσεων των πολιτών.⁹⁶²

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός επηρεάζει όλες τις πτυχές της ανθρώπινης ζωής. Προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες για καλύτερη ποιότητα ζωής, οικονομική ανάπτυξη, καινοτομία και ανταγωνιστικότητα. Πάραυτα, δημιουργεί και πρωτόγνωρες προκλήσεις σε επίπεδο ασφάλειας, σταθερότητας των κοινωνιών και των οικονομιών και αύξησης του ψηφιακού χάσματος. Επιπλέον, σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού είναι ανάγκη να συμμορφωθούν πλήρως τα κράτη μέλη με τα θεμελιώδη δικαιώματα της προστασίας των προσωπικών δεδομένων, να απαγορευτούν οι διακρίσεις και να επιβληθούν οι αρχές της τεχνολογικής και διαδικτυακής ουδετερότητας και της συμπεριληπτικότητας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πρόσθεσε την ανάγκη υιοθέτησης μιας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στον ψηφιακό μετασχηματισμό και τη σύνδεση του με την προστασία του περιβάλλοντος.⁹⁶³

Η ανθρωποκεντρική προσέγγιση θα στηρίζεται στην ενίσχυση του δημοκρατικού πλαισίου, με σκοπό τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των Ευρωπαίων, τη διασφάλιση της εφαρμογής και του σεβασμού των ευρωπαϊκών αξιών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον φυσικό και εικονικό κόσμο, τη δημιουργία ενός ασφαλούς ψηφιακού περιβάλλοντος και την προώθηση του ψηφιακού μετασχηματισμού σε συνεργασία με διεθνείς δρώντες. Η ανθρωποκεντρική προσέγγιση συνιστά και το πρώτο κεφάλαιο της διακήρυξης.⁹⁶⁴

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα αναφερθεί η αλληλεγγύη και η ένταξη στον ψηφιακό κόσμο. Για την ενίσχυση αυτού του στόχου θα πρέπει να διασφαλιστεί ότι οι τεχνολογικές λύσεις που δίνονται δεν επηρεάζουν την ουδετερότητα σε βάρος των δικαιωμάτων των πολιτών και τον ψηφιακό αποκλεισμό τους. Έμφαση θα δοθεί

⁹⁶²Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/28/final/EU. Ευρωπαϊκή διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 28 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 4-5.

⁹⁶³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 1.

⁹⁶⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 2-3.

στους ηλικιωμένους, στα άτομα με αναπηρία, στα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και στα άτομα που ενεργούν για την υπεράσπιση των παραπάνω κοινωνικών ομάδων. Κάθε άνθρωπος όπου και αν βρίσκεται θα πρέπει να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο και στις νέες τεχνολογίες και θα πρέπει να προστατεύεται από κακόβουλες ενέργειες.⁹⁶⁵

Στο ίδιο κεφάλαιο της διακήρυξης γίνεται μια ειδική αναφορά στην εκπαίδευση και στην αγορά εργασίας. Σε εκπαιδευτικό επίπεδο θα δοθεί έμφαση στην απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων. Θα δοθούν χρήματα για την αγορά εξοπλισμού και τη δημιουργία υποδομών σε όλα τα ιδρύματα εκπαίδευσης και θα εξασφαλιστεί η γρήγορη σύνδεση στο διαδίκτυο. Ακόμα, θα δοθεί η δυνατότητα διαμοιρασμού των βέλτιστων πρακτικών των εκπαιδευτικών και θα ενισχυθεί η συνεργασία τους. Όσον αφορά τους εργαζόμενους θα τους δοθεί ο αναγκαίος χρόνος για την προσαρμογή στις αλλαγές που φέρει η ψηφιοποίηση στον χώρο εργασίας και στην προσωπική ζωή και τόσο οι άνεργοι, όσο και οι εργαζόμενοι θα έχουν πρόσβαση σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης ή επανειδίκευσης.⁹⁶⁶

Το τρίτο κεφάλαιο αφορά την ελευθερία της επιλογής στο ψηφιακό περιβάλλον. Ο κάθε πολίτης θα μπορεί να χρησιμοποιεί τις νέες τεχνολογίες σε σημείο που θεωρεί ότι δεν καταπατούνται τα δικαιώματά του, νιώθει ασφαλής και δεν φθίρεται σωματικά και ψυχικά. Το τέταρτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στη συμμετοχή στον ψηφιακό δημόσιο διάλογο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή μέσα από την παρούσα διακήρυξη δεσμεύεται να στηρίζει και να ενισχύσει τη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών στον δημόσιο δημοκρατικό διάλογο, να προστατεύει την ελευθερία έκφρασης, πληροφόρησης και ενημέρωσης στο διαδίκτυο και να ληφθούν μέτρα για την αποτροπή δημοσίευσης επιβλαβούς ψηφιακού περιεχομένου και την άμβλυνση της παραπληροφόρησης.⁹⁶⁷

Το πέμπτο κεφάλαιο αφορά την ασφάλεια, την προστασία και τη χειραφέτηση. Στο κεφάλαιο αυτό οι αρχές και τα δικαιώματα που έχουν συμπεριληφθεί είναι η

⁹⁶⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 3.

⁹⁶⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 4.

⁹⁶⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 6.

προστασία των συμφερόντων των πολιτών, των επιχειρήσεων και των δημόσιων οργανισμών από διαδικτυακά εγκλήματα, η προστασία για την υποκλοπή ή την παραποίηση της ψηφιακής ταυτότητας, η απόδοση ευθυνών σε όσους επιθυμούν να υπονομεύσουν την ασφάλεια στο διαδίκτυο, την ακεραιότητα του επιγραμμικού περιβάλλοντος και εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά. Επιπροσθέτως, στο παρόν κεφάλαιο τονίζεται η διασφάλιση της ασφαλούς και εύκολης μεταφοράς προσωπικών δεδομένων μεταξύ διαφορετικών ψηφιακών υπηρεσιών. Με τη συμπλήρωση του όρου “χειραφέτηση” στον τίτλο του κεφαλαίου δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην πλοήγηση και στη χρήση των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά και τους νέους. Τα παιδιά και οι νέοι κατά την πρόσβαση τους στο διαδίκτυο οφείλουν να γνωρίζουν με ποιον τρόπο μπορούν να προστατευθούν, δηλαδή να εισέρχονται σε ιστοσελίδες που είναι κατάλληλες για την ηλικία τους, να έχουν αποκτήσει ψηφιακές δεξιότητες και να κάνουν επιλογές που δεν είναι επιβλαβείς και δεν τους εκθέτουν σε παραβατικές συμπεριφορές των άλλων χρηστών.⁹⁶⁸

Το έκτο και τελευταίο κεφάλαιο είναι πιο γενικό και αναφέρεται στη βιωσιμότητα. Αυτό που τονίζεται είναι ότι οι νέες τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται ως μέσα και ο τρόπος χρήσης τους δεν πρέπει να είναι επιβλαβής προς το περιβάλλον. Οι νέες τεχνολογίες οφείλουν να έχουν θετικό αντίκτυπο στο περιβάλλον, στο κλίμα και στις επιδιώξεις για την προώθηση της κυκλικής οικονομίας.⁹⁶⁹

Συναφής με τα ψηφιακά δικαιώματα των νέων είναι η έρευνα των Shade και Shepherd (2013), οι οποίες βασιζόμενες στην ψηφιακή πολιτική κληρονομιά προσπάθησαν να εξετάσουν τις απόψεις των νέων και τη γνώση των δικαιωμάτων τους κατά τη διάρκεια της χρήσης των κινητών τηλεφώνων. Ορίζουν την ψηφιακή πολιτική κληρονομιά ως ένα είδος ψηφιακής κληρονομιάς που εστιάζει στην κατανόηση της επικοινωνίας, της πολιτικής οικονομίας των ψηφιακών μέσων και των τεχνολογικών υποδομών. Ακόμα, ως βάση στην έρευνά τους χρησιμοποίησαν την καναδική ομοσπονδιακή πολιτική, η οποία δίνει έμφαση στην ανάγκη απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από τους νέους. Η ψηφιακή ικανότητα στη συγκεκριμένη

⁹⁶⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 6-7.

⁹⁶⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 7.

πολιτική ορίζεται ως η ικανότητα του ατόμου να εγκαθιστά, να κατανοεί, να ασκεί κριτική, να δημιουργεί, να κοινοποιεί υλικό και να συμμετέχει στο δημόσιο γίνεσθαι με τη χρήση των νέων τεχνολογιών.⁹⁷⁰

Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων ήταν η συνέντευξη και οι ομάδες εστίασης. Το δείγμα αφορούσε 14 προπτυχιακούς φοιτητές, ηλικίας 18-25 χρονών, οι οποίοι φοιτούν σε ένα αστικό καναδικό πανεπιστήμιο. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μεταξύ των ετών 2011 και 2012. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξαν είναι ότι οι περισσότεροι νέοι αν και χρησιμοποιούν τα κινητά τηλέφωνα αρκετά κατά τη διάρκεια της μέρας δε γνωρίζουν αν καταπατούνται τα δικαιώματά της ιδιωτικότητάς τους, ωστόσο ήταν αρκετά ενημερωμένοι για τους γενικότερους κινδύνους που ενέχει η χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι συμμετέχοντες κατανοούσαν ότι η ιδιωτικότητά τους είναι ένα αναφαίρετο δικαίωμα και γνώριζαν τις τεχνικές διαφήμισης, αλλά δεν εμφανίζονταν να έχουν πρόβλημα με την ηλεκτρονική συλλογή προσωπικών τους δεδομένων από τις επιχειρήσεις. Αρκετά δεδομένα εκ των οποίων χρησιμοποιούνται για την προσέλκυση νέων καταναλωτών. Πάραυτα, οι νέοι δε φαίνονταν τόσο πρόθυμοι στη συμμετοχή τους στη χάραξη πολιτικής περί ιδιωτικότητας ως προς τη χρήση των κινητών τηλεφώνων. Επιπλέον, κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η ιδιωτικότητα τους ως προς τη χρήση των κινητών τηλεφώνων είναι προσωπική τους υπόθεση και δε συνιστά απαραίτητα μια ευρύτερη πολιτική ανησυχία.⁹⁷¹

8.1.4. Ψευδείς Ειδήσεις και Παραπλάνηση

Οι παραπλανητικές πληροφορίες και τα ψεύτικα νέα στη σύγχρονη εποχή και ιδιαίτερα εξαιτίας των νέων τεχνολογιών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης διαδίδονται με γρήγορους ρυθμούς. Μεταφέρονται παγκόσμια, συνιστούν έναν νέο τρόπο χειραγώγησης και υποσκάπτουν τη δημόσια επικοινωνία και τις δημοκρατικές διαδικασίες. Οι ψεύτικες πληροφορίες είναι συνήθως αθώες και διαδίδονται χωρίς να υπάρχει ως απώτερος σκοπός η πρόκληση σωματικής και ψυχικής βλάβης. Οι

⁹⁷⁰Shade, L. & Shepherd, T. (2013). Viewing youth and mobile privacy through a digital policy literacy framework. *First Monday*, 18 (12). Doi: [10.5210/fm.v18i12.4807](https://doi.org/10.5210/fm.v18i12.4807).

⁹⁷¹Shade, L. & Shepherd, T. (2013). Viewing youth and mobile privacy through a digital policy literacy framework. *First Monday*, 18 (12). Doi: [10.5210/fm.v18i12.4807](https://doi.org/10.5210/fm.v18i12.4807).

πληροφορίες παραπλάνησης έχουν ως σκοπό να προκαλέσουν κάποια βλάβη. Υπάρχει επίσης μια επιπλέον κατηγορία πληροφοριών, οι οποίες διαδίδονται με σκοπό να γίνουν γνωστά δημόσια τα έργα και τα λόγια των εκπροσώπων των κυβερνήσεων και να επηρεαστούν οι ψηφοφόροι. Οι πληροφορίες αυτές μπορούν να λάβουν εξίσου τη μορφή φήμης, αστείου, τοπικού θρύλου, ρητορικής του μίσους και κυβερνοεπιθέσεων.^{972 973}

Ως ψεύτικες πληροφορίες μπορούν να θεωρηθούν μια απλή, ανακριβής περιγραφή της πραγματικότητας. Οι ψεύτικες πληροφορίες μπορούν να διαδοθούν έμμεσα μέσα από την παρουσίαση κινηματογραφικών ταινιών με διαφορετικές ημερομηνίες και διαστρεβλωμένα γεγονότα, με λανθασμένα εμπειρικά δεδομένα και ανακριβείς και αναξιόπιστες αναλύσεις ερευνητών που τοποθετούνται με λάθος τρόπο και ερμηνεία στα κείμενα, με τη χρήση εικόνων και βίντεο που έχουν τραβηχτεί σε διαφορετικό χρόνο και μέρος. Ακόμα, ψεύτικες πληροφορίες είναι δυνατό να διαδοθούν και κατά την παρουσίαση προϊόντων και υπηρεσιών, ούτως ώστε να παραπλανηθεί ο καταναλωτής.⁹⁷⁴

Προκειμένου να αποφευχθεί η διάδοση ψεύτικων και παραπλανητικών πληροφοριών είναι χρήσιμη η χρήση της λειτουργίας εφαρμογών γρήγορου ελέγχου, οι οποίες αναγνωρίζουν τις αναξιόπιστες πληροφορίες και αποτρέπουν τη διάδοσή τους. Ένας άλλος τρόπος είναι η εκπαίδευση και η απόκτηση από τους σύγχρονους ανθρώπους ψηφιακής παιδείας και ψηφιακών δεξιοτήτων. Ο σύγχρονος άνθρωπος πρέπει να είναι σε θέση να επεξεργάζεται τις πληροφορίες που δέχεται, να ελέγχει την πηγή μετάδοσης και δημιουργίας πληροφοριών και να αποδέχεται αυτές που κρίνει ορθές. Οι δημόσιοι και οι ιδιωτικοί οργανισμοί, οι δημοσιογράφοι, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις από τη μεριά τους οφείλουν να ελέγχουν επιμελώς τα κείμενα, τις εικόνες, τα βίντεο που ανεβαίνουν στις

⁹⁷²Turcilo, L. & Obrenovic, M. (2020). *Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends, and Their Influence on Democracy*. A Publication of Heinrich Boll Foundation, pp. 4-5.

⁹⁷³Moller, J., Hameleers, M. & Ferreau, F. (2020). Types of disinformation and misinformation. Various types of disinformation and their dissemination from a communication science and legal perspective. A report commissioned by the Committee Chairperson Conference (Gremien Vorsitzenden Konferenz; GVK) of the German Media Authorities, p. 2.

⁹⁷⁴Moller, J., Hameleers, M. & Ferreau, F. (2020). Types of disinformation and misinformation. Various types of disinformation and their dissemination from a communication science and legal perspective. A report commissioned by the Committee Chairperson Conference (Gremien Vorsitzenden Konferenz; GVK) of the German Media Authorities, p. 4.

προσωπικές τους ιστοσελίδες. Το ψηφιακό περιεχόμενο που μοιράζονται με τους ακολούθους τους πρέπει να είναι έγκυρο, επικαιροποιημένο και αξιόπιστο.⁹⁷⁵

Το 2017 δημιουργήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση μια υψηλόβαθμη ομάδα εμπειρογνομόνων για την αντιμετώπιση της διάδοσης ψεύτικων πληροφοριών. Η ομάδα αυτή πρόσφερε ορισμένες λύσεις, ωστόσο τα ευρήματα περιορίστηκαν στην αξιοπιστία και στον αποκλεισμό ορισμένων άρθρων και εικόνων, που διαδίδονταν και κοινοποιούνταν τακτικά στο διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.⁹⁷⁶

8.1.5. Ευρωπαϊκές Ηλεκτρονικές Πλατφόρμες: Ο ρόλος τους στη Διαφάνεια, στην Ενημέρωση, στην Ασφάλεια των Πληροφοριών και στην Κοινωνική Ενεργοποίηση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση για τη διασφάλιση της ασφάλειας των Ευρωπαίων πολιτών, τη διαφάνεια της ροής των πληροφοριών και την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και ενεργοποίησης προχώρησε στη δημιουργία ορισμένων ψηφιακών πλατφορμών. Παρακάτω θα παρουσιαστούν ορισμένες πληροφορίες, οι οποίες αναφέρονται γενικότερα στα είδη και στις λειτουργίες των σύγχρονων ψηφιακών πλατφορμών.

Οι σύγχρονες ψηφιακές πλατφόρμες είναι διαδικτυακές εφαρμογές, οι οποίες προσφέρουν διάφορες υπηρεσίες σε χρήστες, πελάτες, καταναλωτές, διευκολύνοντας τις μεταξύ τους συναλλαγές. Σύμφωνα με τον νόμο 4808/2021 και το άρθρο 68, οι ψηφιακές πλατφόρμες είναι οι επιχειρήσεις που ενεργούν είτε απευθείας, είτε ως διαμεσολαβητές και μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας μπορούν να συνδέουν παρόχους υπηρεσιών ή επιχειρήσεις με πελάτες ή/και χρήστες.⁹⁷⁷ Ο ΟΟΣΑ υποστηρίζει ότι οι ψηφιακές πλατφόρμες αφορούν ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών, διαθέσιμων στο διαδίκτυο, οι οποίες διευκολύνουν την αλληλεπίδραση των χρηστών με τους επιχειρηματίες και με τους παρόχους υπηρεσιών. Στις ψηφιακές πλατφόρμες ο ΟΟΣΑ προσθέτει τις ψηφιακές αγορές, τις μηχανές αναζήτησης, τα μέσα

⁹⁷⁵Turcilo, L. & Obrenovic, M. (2020). *Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends, and Their Influence on Democracy*. A Publication of Heinrich Boll Foundation, pp. 29-30.

⁹⁷⁶Posetti, J. & Matthews, A. (2018). *A short guide to the history of fake news and disinformation*. USA: International Center for Journalists, p. 13.

⁹⁷⁷Επίσημη Εφημερίδα της Ελληνικής Κυβέρνησης, ΦΕΚ 101/Α' 19-06-2021, Ν. 4808/2021, άρθρο 68.

κοινωνικής δικτύωσης των καταστημάτων, τα συστήματα πληρωμών και όλες τις υπηρεσίες που εντάσσονται στην ψηφιακή οικονομία.⁹⁷⁸

Μια ψηφιακή πλατφόρμα μπορεί να θεωρηθεί επίσης ο ψηφιακός χώρος της ανταλλαγής πληροφοριών, αγαθών και υπηρεσιών μεταξύ των παραγωγών και των καταναλωτών. Υπάρχουν οι πλατφόρμες των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, οι πλατφόρμες της γνώσης, οι πλατφόρμες διαμοιρασμού πολυμέσων και οι πλατφόρμες που είναι προσανατολισμένες στις υπηρεσίες. Τα χαρακτηριστικά μιας ψηφιακής πλατφόρμας είναι η ευκολία της χρήσης και η απήχισή της στους χρήστες, η αξιοπιστία και η ασφάλεια των συναλλαγών και του δημιουργικού ψηφιακού περιεχομένου, η συνδεσιμότητα μέσω της χρήσης API και η δυνατότητα της ασφαλούς αλληλεπίδρασης των χρηστών της πλατφόρμας.⁹⁷⁹ Οι ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να χαρακτηριστούν και ως οι διαδικτυακά στηριζόμενοι και εικονικοί κόσμοι που στηρίζονται σε διαφορετικά επιχειρηματικά μοντέλα και συμβάλλουν στην ανταλλαγή πληροφοριών, γνώσεων, αγαθών, ιδεών και υπηρεσιών. Ορισμένες φορές αποφέρουν οικονομικά κέρδη στους διαχειριστές τους ή έχουν εθελοντικό και ενημερωτικό χαρακτήρα.⁹⁸⁰

Οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες χωρίζονται σε αυτές που βασίζονται εξ ολοκλήρου στο διαδίκτυο και σε αυτές που απευθύνονται σε μια συγκεκριμένη γεωγραφική τοποθεσία. Στις εξ ολοκλήρου ψηφιακές πλατφόρμες περιλαμβάνονται εργασίες που αφορούν τον προγραμματισμό, την ψηφιακή διαφήμιση μιας επιχείρησης, τη συγγραφή βιογραφικού, την κατασκευή ιστοσελίδας και σελίδων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τη στατιστική ανάλυση, τη μετάφραση κειμένων, τη δημιουργία εφαρμογών και άλλες μικρές εργασίες σχεδιασμού, όπως η δημιουργία λογότυπου, επαγγελματικών καρτών, η δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, η κατασκευή σελίδας ηλεκτρονικού εμπορίου, η εισαγωγή δεδομένων και ψηφιακών εικόνων διαφήμισης. Στις ψηφιακές πλατφόρμες που εξυπηρετούν μια συγκεκριμένη γεωγραφική τοποθεσία περιλαμβάνονται η παροχή υπηρεσιών καθαριότητας, η διανομή φαγητού, η φύλαξη παιδιού, η πώληση και η διανομή προϊόντων και η

⁹⁷⁸OECD (2019). What is an “online platform”? In *An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation*. OECD Publishing, Paris. Doi: <https://doi.org/10.1787/19e6a0f0-en>, pp. 19-26, p. 19.

⁹⁷⁹Watts, S. (08-07-2020). Digital Platforms: A Brief Introduction. Retrieved at 01-08-2022, from <https://www.bmc.com/blogs/digital-platforms/>.

⁹⁸⁰Arora, M. (2020). Post-Truth and Marketing Communication in Technological Age. In Dadwal, S (eds.) *Handbook of Research on Innovations in Technology and Marketing for the Connected Consumer (Chapter 5, pp. 94-108)*. Doi: [10.4018/978-1-7998-0131-3](https://doi.org/10.4018/978-1-7998-0131-3), p. 94.

μεταφορά με ιδιωτικό αυτοκίνητο. Και στα δύο είδη ψηφιακών πλατφορμών χρειάζονται οι πελάτες, οι οποίοι θα καταθέσουν το αίτημά τους και ο διαχειριστής και συντηρητής της πλατφόρμας που θα τους συνδυάσει με τον κατάλληλο εργαζόμενο, τα εργαλεία και ο καθορισμός κανόνων για την επιτυχή ολοκλήρωση της συμφωνίας. Οι ψηφιακές πλατφόρμες αξιολογούνται εξίσου από τους πελάτες, ανάλογα με την ταχύτητα λήψης απάντησης στο αίτημά τους, την ολοκλήρωση του αιτήματος με αποτελεσματικό τρόπο και την αμοιβή που έλαβε ο εργαζόμενος αν ήταν ορθή ή υπερεκτίμησε τη δουλειά του. Το ύψος των αμοιβών των εργαζομένων σε ψηφιακές πλατφόρμες εξαρτάται από την τοποθεσία και τη χώρα εγκατάστασης του κεντρικού γραφείου του διαχειριστή της ψηφιακής πλατφόρμας.^{981 982} Οι ψηφιακές πλατφόρμες που διαχειρίζονται τα εκτελεστικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι κυρίως ψηφιακές πλατφόρμες γνώσης, ενημέρωσης, αλληλεπίδρασης και ενεργοποίησης.

8.1.5.1. Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας

Οι ψηφιακές πλατφόρμες μπορούν να συμβάλλουν στην προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη των νέων, αλλά και στην κοινωνική τους ενεργοποίηση. Αυτό προϋποθέτει όμως τη σωστή τους χρήση από τους νέους. Πιθανολογείται ότι το Usenet λειτούργησε ως η πρώτη ηλεκτρονική πλατφόρμα, στην οποία οι διάφοροι χρήστες είχαν τη δυνατότητα να μοιράζονται τις απόψεις τους, να ενημερώνονται, να επικοινωνούν και να κοινοποιούν διάφορα άρθρα και βίντεο. Αυτά τα άρθρα και τα βίντεο παρέμεναν ανεβασμένα στην πλατφόρμα, ούτως ώστε ο χρήστης όποτε χρειαζόταν να προσφεύγει σε αυτά για να αναζητήσει απαντήσεις στα ερωτήματα που τον απασχολούσαν.⁹⁸³

Για την ευρωπαϊκή νεολαία έχουν δημιουργηθεί τρεις διαφορετικές ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Η πρώτη είναι η Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (European Youth Portal). Η συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα δημιουργήθηκε, με αώτερο σκοπό

⁹⁸¹Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41, p. 21.

⁹⁸²Berg, J., Cherry, M. & Rani, U. (2019). Digital Labour Platforms: A need for international regulation? *Revista de Economia Laboral*, 16(2), pp. 104-128, p. 108.

⁹⁸³Βαγιάνος, Δ. (2018). Διδακτικές σημειώσεις προπτυχιακού μαθήματος με τίτλο: «*Digital Media and Society*». Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

την πληροφόρηση και την ενημέρωση των νέων πάνω σε επίκαιρα ζητήματα. Η Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας παρέχει ακόμα πληροφορίες στους νέους που ζουν, σπουδάζουν και εργάζονται στην Ευρώπη για διάφορες ευκαιρίες σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Καλύπτει συνολικά 34 χώρες και το ενημερωτικό υλικό που παρέχει είναι διαθέσιμο σε 28 γλώσσες, μολαταύτα αν δεν υπάρχει διαθέσιμη μετάφραση σε κάποιο ενημερωτικό άρθρο στη γλώσσα του χρήστη, υπάρχει η δυνατότητα μετάφρασής του στην αγγλική γλώσσα.⁹⁸⁴

Ως προς τη θεματολογία της παρούσας ηλεκτρονικής πλατφόρμας επικρατεί μια ταξινόμηση σε οκτώ βασικές θεματικές. Αυτές είναι ο εθελοντισμός, στην οποία αναφέρονται διάφορες ευκαιρίες για εθελοντισμό και καταγράφονται οι εμπειρίες νέων που έχουν συμμετάσχει σε εθελοντικά προγράμματα. Άλλη θεματική είναι η απασχόληση, η οποία περιλαμβάνει τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας για νέους, τα βήματα για ένα πετυχημένο επιχειρηματικό ξεκίνημα και τρόπους συνδυασμού της εργασίας με τη μάθηση. Η τρίτη θεματική είναι η μάθηση, που αφορά τη μάθηση που κατακτάται μέσα από την παρακολούθηση πανεπιστημιακών μαθημάτων, την εξωσχολική-άτυπη μάθηση και την κατάρτιση, η τέταρτη ενδιαφέρεται να δημοσιεύσει τις απόψεις των νέων ατόμων πάνω σε διάφορα ζητήματα στους υπεύθυνους της χάραξης πολιτικών (δομημένος διάλογος), η πέμπτη αναφέρεται στη δημιουργικότητα και στον πολιτισμό και πιο συγκεκριμένα στις τέχνες και στην ψυχαγωγία, στην επιστήμη και στην καινοτομία και στην προώθηση της πολυπολιτισμικότητας. Η έκτη θεματική είναι αφιερωμένη στην υγεία, η οποία ευδοκμεί κατά ένα μεγάλο ποσοστό μέσα από τη συμμετοχή του ατόμου σε αθλητικές δραστηριότητες και τη διατήρηση μιας καλής φυσικής κατάστασης. Οι δυο τελευταίες αναφέρονται στην κοινωνική ενσωμάτωση, στη συγκεκριμένη θεματική προάγονται τα δικαιώματα των νέων, οι παρεχόμενες υπηρεσίες για νέους και οι δράσεις των κοινοτήτων τους ξεχωριστά και η όγδοη θεματική εστιάζει στην επέκταση των νέων σε παγκόσμιο επίπεδο για την εξασφάλιση ενός ασφαλούς και πράσινου κόσμου.⁹⁸⁵

Στη συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα παρουσιάζονται επίσης διάφορα ειδησεογραφικά άρθρα και διάφορες εκδηλώσεις για νέους, διάφορα προγράμματα,

⁹⁸⁴Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

⁹⁸⁵Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

όπως το DiscoverEurope, το οποίο απευθύνεται σε Ευρωπαίους νέους που έχουν κλείσει τα 18 έτη και επιδιώκουν τα ταξιδέψουν στην Ευρώπη. Επιπλέον, μέσα από αυτήν την ηλεκτρονική πλατφόρμα προωθούνται οι δράσεις του Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης (European Solidarity Corp), ευκαιρίες του προγράμματος Erasmus⁺ και ορισμένες ταξιδιωτικές συμβουλές για το ξεκίνημα του ταξιδιού, τη μεταφορά και τη διαμονή στο εξωτερικό. Ακόμα, πραγματοποιείται αναφορά στο πρόγραμμα SHEU Leads, το οποίο αποτίνει ευκαιρίες σε νέες γυναίκες άνω των 30 ετών, οι οποίες έχουν οργανώσει δράσεις που επωφελούν τις τοπικές κοινωνίες ή απασχολούνται σε τομείς, όπως η έρευνα, η εκπαίδευση, η νεολαία, ο πολιτισμός και ο αθλητισμός.⁹⁸⁶

Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Δικτυακής Πύλης για τη νεολαία είναι μια διοργανική πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για τη διαχείριση της συγκεκριμένης ηλεκτρονικής πλατφόρμας είναι αρμόδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία λαμβάνει υποστήριξη και από το Eurodesk. Έχουν δημιουργηθεί ακόμα και επίσημες σελίδες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την παρούσα ηλεκτρονική πλατφόρμα. Η αναζήτηση στο Facebook και στο Twitter της συγκεκριμένης ηλεκτρονικής πλατφόρμας γίνεται με την ονομασία “European Youth”. Πρότεροι στόχοι της δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Δικτυακής Πύλης για τη νεολαία από την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν η ενημέρωση των νέων για τις πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και για τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η παρότρυνση των νέων να ταξιδεύουν, να εγκαθίστανται σε νέα μέρη και να είναι ενεργοί πολίτες.⁹⁸⁷

Πρόκειται για μια ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία είναι αρκετά εύκολη ως προς τη διαχείρισή της, ακόμα και από έναν νέο που δε διαθέτει προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες. Επιπροσθέτως, είναι δυνατό να μεταφορτωθεί τόσο σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, όσο και σε κινητό τηλέφωνο, γεγονός που διευκολύνει την πρόσβαση στον νέο, όπου και αν βρίσκεται και οποιαδήποτε χρονική στιγμή. Είναι αρκετά ευχάριστη η πλοήγηση στη συγκεκριμένη πλατφόρμα και καθόλου φορτική, λόγω της απουσίας της πληθώρας των παραπεμπτικών υπερσυνδέσμων, των πολυμέσων και

⁹⁸⁶Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

⁹⁸⁷Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

των άσκοπων πληροφοριών. Όλες οι πληροφορίες, τα άρθρα και οι ενημερώσεις για εθελοντικά και επιμορφωτικά προγράμματα ελέγχονται και συνεχώς ανανεώνονται.

8.1.5.2. EPALÉ

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων (EPALÉ) στην Ευρώπη δημιουργήθηκε το 2014, με πρωτοβουλία της Γενικής Διεύθυνσης Εκπαίδευσης, Νεολαίας, Αθλητισμού και Πολιτισμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Erasmus⁺. Πρόκειται για την πρώτη ευρωπαϊκή ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία καλύπτει όλο το φάσμα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Είναι μια πολυπολιτισμική, ανοικτή στα μέλη κοινότητα, η οποία απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς, εκπαιδευτές, ερευνητές, ακαδημαϊκούς, υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και οποιονδήποτε ασχολείται ενεργά με ζητήματα της εκπαίδευσης ενηλίκων.^{988 989}

Η θεματική της συγκεκριμένης πλατφόρμας είναι η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης σε εκπαιδευτές ενηλίκων, η προώθηση των κατάλληλων περιβαλλόντων μάθησης ενηλίκων, η απόκτηση δεξιοτήτων ζωής, η επισήμανση της πολιτικής της εκπαίδευσης ενηλίκων και η παροχή βέλτιστων πρακτικών και μεθόδων διδασκαλίας. Γύρω από αυτή τη θεματική ανακοινώνονται διάφορα επικείμενα συνέδρια, αλλά και εκδηλώσεις, σχετικές με την εκπαίδευση ενηλίκων. Προωθούνται εκπαιδευτικές ευκαιρίες στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, καθώς και αρκετά άρθρα, νέα και πόροι που εξυπηρετούν τη βελτίωση των παρεχόμενων διδακτικών προσεγγίσεων και την υιοθέτηση καλύτερων μεθόδων διδασκαλίας. Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα εύρεσης κατάλληλων εταίρων για τη διοργάνωση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων και αλληλεπίδρασης μεταξύ των εκπαιδευτών.^{990 991}

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων διαχειρίζεται από μια κεντρική υπηρεσία τεχνικής υποστήριξης, η οποία δέχεται βοήθεια από 36 εθνικές

⁹⁸⁸Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων, EPALÉ (2014). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από <https://ec.europa.eu/epale/el>.

⁹⁸⁹Pedersen, J. (2017). EPALÉ – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. Presentation in *VPL Biennale, 27-04-2017*. Aarhus, Denmark.

⁹⁹⁰Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων, EPALÉ (2014). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από <https://ec.europa.eu/epale/el>.

⁹⁹¹Pedersen, J. (2017). EPALÉ – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. Presentation in *VPL Biennale, 27-04-2017*. Aarhus, Denmark.

υπηρεσίες τεχνικής υποστήριξης ανά την Ευρώπη. Διατίθενται σελίδες, εξίσου με την παραπάνω ηλεκτρονική πλατφόρμα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter, LinkedIn), μεταφορτώνεται σε υπολογιστή, αλλά και κινητό τηλέφωνο και μεταφράζεται σε 24 διαφορετικές γλώσσες. Αφορά όλους τους τύπους μάθησης και επεκτείνεται σε 34 χώρες. Άλλα χρήσιμα εργαλεία, τα οποία εμφανίζονται στην παρούσα ηλεκτρονική πλατφόρμα είναι το ημερολόγιο, τα αποτελέσματα των προγραμμάτων Erasmus ⁺, οι κορυφαίες συζητήσεις των εγγεγραμμένων μελών, το γλωσσάρι, οι ερωτήσεις και η παροχή ηλεκτρονικής βοήθειας.^{992 993}

Οι εγγεγραμμένοι χρήστες στην παρούσα ηλεκτρονική πλατφόρμα έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν μέρος σε δημόσιες συζητήσεις, να σχολιάζουν διάφορες αναρτήσεις, να κοινοποιούν προσωπικά τους άρθρα και αποτελέσματα ερευνών που έχουν διεξάγει στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων, να αλληλεπιδρούν, να εμπλέκονται σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων και να αναζητούν νέους συνεργάτες.⁹⁹⁴ Η εγγραφή και η ενεργή συμμετοχή στην ηλεκτρονική πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων είναι δωρεάν και προσιτή στο ευρύ κοινό. Η χρήση της είναι ευχάριστη και αρκετά ουσιώδης για τα άτομα που επιδιώκουν να βελτιώνονται συνεχώς στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Αυτό οφείλεται βέβαια και στο γεγονός ότι, οτιδήποτε δημοσιεύεται στη συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα ανανεώνεται συνεχώς και περνάει από κριτικό έλεγχο για τη γνησιότητα και την ποιότητά του.

8.1.5.3. SALTO: YOUTH

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα Salto:Youth δημιουργήθηκε το 2002 υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αρμόδιο θεσμικό όργανο για τη διαχείρισή της είναι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ο τομέας δραστηριοποίησής της είναι η νεολαία και αποτελείται από έξι κέντρα πληροφόρησης. Αυτά τα κέντρα είναι το κέντρο Salto της Ανατολικής Ευρώπης και του Καυκάσου, το κέντρο Salto της Ευρωπαϊκής Υγείας, το κέντρο Salto του Αποκλεισμού και της Διαφορετικότητας, το κέντρο Salto της

⁹⁹² Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων, EPAL (2014). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από <https://ec.europa.eu/epale/el>.

⁹⁹³ Pedersen, J. (2017). EPAL – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. Presentation in *VPL Biennale, 27-04-2017*. Aarhus, Denmark.

⁹⁹⁴ Pedersen, J. (2017). EPAL – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. Presentation in *VPL Biennale, 27-04-2017*. Aarhus, Denmark.

Συμμετοχής και της Πληροφόρησης, το κέντρο Salto της Νοτιανατολικής Ευρώπης και το κέντρο Salto της Κατάρτισης και της Συνεργασίας.⁹⁹⁵

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα Salto: Youth προωθεί διάφορες πτυχές της άτυπης μάθησης σε άτομα, τα οποία δραστηριοποιούνται στον τομέα της νεολαίας, αλλά και σε οργανώσεις νεολαίας και τοπικές πρωτοβουλίες που έχουν ως στόχο την ενίσχυση και την ενθάρρυνση των νέων. Μέσα από τη χρήση της συγκεκριμένης ηλεκτρονικής πλατφόρμας τα άτομα και οι διάφοροι κοινωνικοί σχηματισμοί ατόμων, που ασχολούνται ενεργά με τη νεολαία έχουν τη δυνατότητα να ενημερώνονται για προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης νέων, τα οποία χρηματοδοτούνται από το πρόγραμμα Erasmus⁺ Youth in Action. Επιπροσθέτως, τα άτομα που επιθυμούν μπορούν να εγγραφούν ως μέλη της ηλεκτρονικής πλατφόρμας και να λαμβάνουν στο προσωπικό τους ηλεκτρονικό ταχυδρομείο ενημερωτικά μηνύματα, ανατροφοδότηση και συνδέσμους ενημέρωσης για νέα προγράμματα νεολαίας.⁹⁹⁶

Τα χρήσιμα εργαλεία που παρέχει αφιλοκερδώς η ηλεκτρονική πλατφόρμα Salto: Youth στους επισκέπτες της είναι η δυνατότητα εύρεσης συνεργατών για την οργάνωση προγραμμάτων άτυπης μάθησης για νέους, το κάλεσμα για την εγγραφή νέων εκπαιδευτών νεολαίας, την αξιολόγηση της λειτουργίας της με την παραχώρηση στατιστικών της δεδομένων και την παροχή πληροφοριών για θέματα που άπτονται της σωστής εκπαιδευτικής διαδικασίας, της σωστής χρήσης μεθόδων διδασκαλίας και του ημερολογίου για την ενημέρωση για προγραμματισμένα προγράμματα κατάρτισης (training courses) και για την παρακολούθηση ανοικτών μαζικών μαθημάτων (MOOCs). Για τη συγκεκριμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα υπάρχουν σελίδες στο Facebook, στο Twitter και στο LinkedIn. Πρόκειται για μια ακόμα χρήσιμη και προσιτή στο ευρύ κοινό ηλεκτρονική πλατφόρμα, η οποία μεταφορτώνεται σε υπολογιστή, κινητό τηλέφωνο ή τάμπλετ.⁹⁹⁷

⁹⁹⁵Salto: Youth (2002). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 08-04-2019, από <https://www.salto-youth.net/>

⁹⁹⁶Salto: Youth (2002). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 08-04-2019, από <https://www.salto-youth.net/>

⁹⁹⁷Salto: Youth (2002). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 08-04-2019, από <https://www.salto-youth.net/>

8.1.5.4. Πλατφόρμα Δια Βίου Μάθησης (LLL)

Η πλατφόρμα δια βίου μάθησης συγκεντρώνει ένα δίκτυο κορυφαίων οργανισμών στον τομέα της εκπαίδευσης, της νεολαίας και της κατάρτισης και έχει ως στόχο τη βελτίωση της παρεχόμενης μάθησης και την πρόσβαση στη δια βίου μάθηση χωρίς αποκλεισμούς. Συγχρηματοδοτείται από το πρόγραμμα Erasmus⁺, αποτελείται από 42 μέλη και εκπροσωπεί πάνω από 50.000 ιδρύματα και ενώσεις ανά τομέα. Οι τομείς του ενδιαφέροντός της είναι η επίσημη, η μη τυπική και η άτυπη μάθηση, η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και η δια βίου μάθηση.⁹⁹⁸

Οι στόχοι του επιστημονικού προσωπικού που δημοσιεύουν στην παρούσα πλατφόρμα είναι να συνειδητοποιήσουν οι πολίτες ότι οφείλουν να αποκτούν νέες γνώσεις και δεξιότητες με γνώμονα την προσωπική τους ανάπτυξη και όχι μόνο να επιδιώκουν να καλύψουν τις απαιτήσεις μιας θέσης απασχόλησης ή να βελτιώσουν το οικονομικό τους κύρος. Ακόμα, μέσω της πλατφόρμας δίνονται και κατευθυντήριες γραμμές για τις δεξιότητες του μέλλοντος και του 21^{ου} αιώνα που θα ήταν καλό να έχει ο κάθε πολίτης. Η θεματολογία της πλατφόρμας ανανεώνεται τακτικά και δημοσιεύονται άρθρα, χρήσιμοι σύνδεσμοι και έγγραφα πολιτικής για θέματα που άπτονται της εκπαίδευσης, των δεξιοτήτων και προσόντων, του ψηφιακού γραμματισμού και των μέσων επικοινωνίας, της χρηματοδότησης, της αναγνώρισης τίτλων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης και της συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης με διάφορους οργανισμούς και φορείς χάραξης πολιτικής ανά τομέα.^{999 1000}

8.1.5.5. Digital Skills & Jobs Platform

Η πλατφόρμα για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και τις Θέσεις Εργασίας δημιουργήθηκε ως μία πρωτοβουλία στο πλαίσιο του προγράμματος “Συνδέοντας την Ευρώπη” της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Πρόκειται για μια πλατφόρμα που παρέχει ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών υψηλής ποιότητας, πόρων και ευκαιριών που σχετίζονται

⁹⁹⁸Mirigliano, M. (27-04-2021). Lifelong Learning Platform (LLL). Retrieved at 14-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/european-initiatives/lifelong-learning-platform-llp>

⁹⁹⁹Mirigliano, M. (27-04-2021). Lifelong Learning Platform (LLL). Retrieved at 14-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/european-initiatives/lifelong-learning-platform-llp>

¹⁰⁰⁰Επίσημη ιστοσελίδα Lifelong Learning Platform. Retrieved at 01-08-2022, from <https://lllplatform.eu/who-we-are/about-us/>

με τις ψηφιακές δεξιότητες και την εύρεση θέσεων εργασίας. Οι επιμέρους θεματικές εστίασης της πλατφόρμας είναι οι πρωτοβουλίες και οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κρατών μελών πάνω στις ψηφιακές δεξιότητες και στις θέσεις εργασίας, η παροχή ευκαιριών για επαγγελματική σταδιοδρομία και προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Ακόμα, δίνονται πληροφορίες για βέλτιστες πρακτικές, παρουσιάζονται δεδομένα, τα οποία δίνονται με διαδραστικό τρόπο. Επιπλέον, εντοπίζονται και συγκεντρώνονται οι ευκαιρίες χρηματοδότησης και δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες να αλληλεπιδρούν. Πρόσφατα, δόθηκε η δυνατότητα στα άτομα που πλοηγούνται στη συγκεκριμένη πλατφόρμα να εξετάσουν τις ψηφιακές τους δεξιότητες και να ανακαλύψουν σε πιο επίπεδο γνώσης βρίσκονται. Ανάλογα με το αποτέλεσμα δίνεται η δυνατότητα στον “εξεταζόμενο” χρήστη να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα εκπαίδευσης και κατάρτισης.¹⁰⁰¹

Στην παρούσα πλατφόρμα παρουσιάζονται διάφορα θέματα. Για τη διευκόλυνση του χρήστη υπάρχει μια κατανομή των ενεργών χρηστών. Οι χρήστες χωρίζονται σε αυτούς που διοργανώνουν κάποιο πρόγραμμα δια βίου μάθησης, σε επιχειρηματίες, σε μαθητές, σε εργαζόμενους, σε αναζητούντες εργασία, στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και σε αυτούς που εξειδικεύονται στις ψηφιακές τεχνολογίες. Στις ενέργειες παρουσιάζονται όλες οι ευρωπαϊκές και εθνικές πρωτοβουλίες και τα προγράμματα που σχετίζονται με τις ψηφιακές τεχνολογίες και τις θέσεις εργασίας. Στις ευκαιρίες αναφέρονται όλες οι δυνατότητες περαιτέρω εκπαίδευσης και συμμετοχής σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης των χρηστών, η εύρεση πηγών χρηματοδότησης και οι ευκαιρίες σταδιοδρομίας. Στην έμπνευση παρουσιάζονται βέλτιστες πρακτικές που έχουν υιοθετήσει τα κράτη μέλη, στατιστικά δεδομένα και έρευνες. Στα νέα περιλαμβάνονται οι εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι προσεχείς εκδηλώσεις και οι απόψεις και συνεντεύξεις επιστημόνων. Τέλος, υπάρχει μια ακόμα προέκταση της πλατφόρμας με το όνομα κοινότητα. Οι χρήστες εισέρχονται σε αυτήν την ενότητα με σκοπό να επικοινωνήσουν με άλλους χρήστες και να ανταλλάξουν απόψεις, να μοιραστούν και να κοινοποιήσουν πληροφορίες, να σχηματίσουν ομάδες δικτύωσης και να παρέχουν χρήσιμες συμβουλές.¹⁰⁰²

¹⁰⁰¹Digital Skills and Jobs Platform (2022). Official site. Retrieved at 04-04-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en>

¹⁰⁰²Digital Skills and Jobs Platform (2022). Official site. Retrieved at 04-04-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en>

Η πρόσβαση στην παρούσα πλατφόρμα είναι εύκολη για κάθε χρήστη, ανεξάρτητα από το μορφωτικό του επίπεδο και το αν διαθέτει ψηφιακές δεξιότητες. Διαθέτει το πλήκτρο της αναζήτησης και με το πάτημα ενός κουμπιού ο χρήστης μεταβαίνει στο θέμα που επιθυμεί. Κάτω από κάθε θέμα διατυπώνεται η περιγραφή του, δημοσιεύονται διάφορα άρθρα επιστημόνων, οι ευκαιρίες χρηματοδότησης, οι πολιτικές και πρακτικές που προτείνει η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι προσεχείς εκδηλώσεις και τα διαδικτυακά μαθήματα και οι απόψεις των χρηστών της κοινότητας. Δίνεται η δυνατότητα επίσης στον χρήστη να εγγραφεί δωρεάν στην προσωποποιημένη πληροφόρηση της πλατφόρμας για να λαμβάνει ενημέρωση για όλες τις εξελίξεις στον ψηφιακό και εργασιακό χώρο. Η επικοινωνία των χρηστών με τους διαχειριστές της πλατφόρμας είναι δυνατή επίσης μέσα από τη συμπλήρωση φόρμας στην επίσημη ιστοσελίδα της, την παρακολούθηση των μέσων κοινωνικής της δικτύωσης (Twitter, Facebook, Instagram, Youtube), αλλά και μέσω κινητού τηλεφώνου.¹⁰⁰³

8.1.5.6. EURES

Το Eures είναι μια ψηφιακή πλατφόρμα που δημιουργήθηκε το 1994 και αποτελεί ένα ευρωπαϊκό δίκτυο συνεργασίας των υπηρεσιών απασχόλησης. Με τη δημιουργία της συγκεκριμένης πλατφόρμας η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδιώκει να εξασφαλίσει την ισότιμη συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών στην αγορά εργασίας. Μέχρι το 2022 έχουν κοινοποιηθεί στο Eures 3 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, έχουν ληφθεί 900 χιλιάδες βιογραφικά σημειώματα και έχουν εγγραφεί 4 χιλιάδες εργοδότες. Στη συγκεκριμένη πλατφόρμα παρουσιάζονται οι διαθέσιμες θέσεις εργασίας και τα βιογραφικά σημειώματα των υποψηφίων. Ακόμα, η συγκεκριμένη πλατφόρμα είναι συνδεδεμένη με την πλατφόρμα Europass, η οποία δίνει τη δυνατότητα σε κάθε Ευρωπαίο πολίτη να δημιουργήσει το βιογραφικό του σημείωμα. Παράλληλα με το Europass, η ψηφιακή πλατφόρμα Eures είναι συνδεδεμένη και με την Ευρωπαϊκή Αρχή Εργασίας, η οποία συντονίζει το Eures από το 2021. Σκοπός αυτής της συνεργασίας είναι η διασφάλιση των επαγγελματικών δικαιωμάτων και η αναγνώριση των προσόντων των ατόμων που μετακινούνται σε κάποια άλλη χώρα μέλος της

¹⁰⁰³Digital Skills and Jobs Platform (2022). Official site. Retrieved at 04-04-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en>

Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην Ισλανδία, στη Νορβηγία, στο Λιχτενστάιν και στην Ελβετία. Αντίστοιχα, διευκολύνει το έργο των εργοδοτών, διότι μπορούν να προσλάβουν με μεγαλύτερη ευκολία κάποιον νέο εργαζόμενο. Μεσοπρόθεσμος στόχος της Ευρωπαϊκής Αρχής Εργασίας είναι να βελτιώσει την ψηφιακή και τεχνολογική υποδομή του Eures και να μεγιστοποιήσει τις συνεργείες μεταξύ τους. Η ψηφιακή πλατφόρμα Eures παραμένει στη διαχείριση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι υπεύθυνη για την πολιτική καθοδήγηση, τη νομοθεσία, την υποβολή εκθέσεων, την αξιολόγηση και τη διαχείριση των επιχορηγήσεων, σχετικών με την πλατφόρμα Eures.¹⁰⁰⁴

Η πλατφόρμα καλύπτει και ορισμένες εξίσου σημαντικές θεματικές που σχετίζονται με την αγορά εργασίας. Είναι η παροχή επαγγελματικής συμβουλευτικής υποστήριξης τόσο για τους εργοδότες, όσο και για τους υποψήφιους εργαζόμενους. Παρέχονται επίσης χρήσιμες πληροφορίες και στατιστικά δεδομένα για τη διαμόρφωση της αγοράς εργασίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αναφέρονται λεπτομερώς οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας σε κάθε χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γίνεται αναφορά στα τρέχοντα εργασιακά νέα και στις προσεχείς εκδηλώσεις. Η πρόσβαση στην πλατφόρμα είναι εύκολη, διότι ακόμα και ένας χρήστης που δεν γνωρίζει την επίσημη γλώσσα, τα αγγλικά μπορεί να αιτηθεί να μεταφραστεί το περιεχόμενο της πλατφόρμας στη γλώσσα του. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να εγγραφεί στην ψηφιακή πλατφόρμα και να λαμβάνει εγκαίρως προσωπικά μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για όλα τα τρέχοντα νέα και για όλες τις νέες θέσεις εργασίας που κοινοποιούνται, χωρίς να ανησυχεί για την ασφάλεια των προσωπικών του δεδομένων, διότι προστατεύονται από τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων. Το 2022 προστέθηκε στον ιστότοπο Eures και μια νέα δυνατότητα. Ο χρήστης μπορεί να λάβει συμμετοχή σε ένα διαδραστικό ερωτηματολόγιο, άμεσης ανατροφοδότησης σχετικό με τη σταδιοδρομία που μπορεί να ακολουθήσει ανάλογα με την προσωπικότητα, τις δεξιότητες και τα ενδιαφέροντά του. Ακόμα, ο χρήστης ενημερώνεται σχετικά με τις θέσεις εργασίας που είναι κενές και έχουν αυξημένη ζήτηση. Η ψηφιακή πλατφόρμα είναι επίσης συνδεδεμένη με τα

¹⁰⁰⁴Eures (1994). Official site. Retrieved at 05-07-2022, from https://ec.europa.eu/eures/public/index_el

μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Πιο συγκεκριμένα με το Facebook, το Twitter, το LinkedIn, το Youtube και το Instagram.¹⁰⁰⁵

8.1.5.7. Europass

Το Europass είναι ένα δωρεάν ψηφιακό εργαλείο για τη μάθηση και την αναζήτηση εργασίας στην Ευρώπη. Ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας, εκπαιδευτικά προγράμματα και άλλες πληροφορίες, σχετικές με τη δημιουργία και τον σχεδιασμό ενός βιογραφικού σημειώματος, μιας συστατικής επιστολής και μιας αίτησης υποψηφιότητας. Ακόμα, στο Europass κοινοποιούνται αξιόπιστα άρθρα που σχετίζονται με την εκπαίδευση, την κατάρτιση και τον εθελοντισμό. Από την 1^η Ιουλίου του 2020 δόθηκε η ευκαιρία στους χρήστες του Europass να δημιουργήσουν ένα βιογραφικό ψηφιακό, το οποίο θα περιέχει όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες του χρήστη και θα τις κοινοποιεί σε διαθέσιμους εργοδότες και σε εκπαιδευτικά ιδρύματα με ασφαλή και ψηφιακό τρόπο. Με τη δημιουργία του ψηφιακού βιογραφικού δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να ελέγξει το επίπεδο των ψηφιακών του δεξιοτήτων. Οι πληροφορίες που καλείται να συμπληρώσει ο χρήστης αφορούν τα προσωπικά του στοιχεία, την εκπαιδευτική και επαγγελματική του σταδιοδρομία, να συγκεντρώσει τις δεξιότητες που διαθέτει και να λάβει χρήσιμες συμβουλές ως ανατροφοδότηση. Η πρόσβαση στο Europass είναι εύκολη. Ο χρήστης μπορεί να αναζητήσει με ευκολία τις διαθέσιμες πληροφορίες. Η ιστοσελίδα και το ψηφιακό της περιεχόμενο μπορούν να μεταφραστούν σε 29 γλώσσες και δίνεται η δυνατότητα στον χρήστη να εγγραφεί στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο της ιστοσελίδας, αλλά και να αλληλεπιδράσει μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter, LinkedIn).¹⁰⁰⁶

8.1.5.8. YouthWiki

Η ηλεκτρονική πλατφόρμα YouthWiki συνιστά μια ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια, η οποία αφορά τις εθνικές πολιτικές νεολαίας των ευρωπαϊκών

¹⁰⁰⁵Eures (1994). Official site. Retrieved at 05-07-2022, from https://ec.europa.eu/eures/public/index_el

¹⁰⁰⁶Europass (2022). Official site. Retrieved at 05-07-2022, from <https://europa.eu/europass/el>

χωρών. Επιπλέον, αποτελεί μια βάση δεδομένων και πληροφόρησης σχετικά με τις εθνικές δομές, τις πολιτικές και τις δράσεις που αποτείνονται σε νέους. Η EACEA A6 είναι η Μονάδα Ανάλυσης Πολιτικής για την Εκπαίδευση και τη Νεολαία στον Ευρωπαϊκό Εκτελεστικό Οργανισμό Εκπαίδευσης και Πολιτισμού και είναι αρμόδια για την παροχή πληροφοριών που σχετίζονται με τις εθνικές πολιτικές νεολαίας των κρατών μελών και για τη συγκριτική ανάλυση των εκπαιδευτικών συστημάτων της κάθε χώρα μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Δίκτυο Ευρυδίκη). Ακόμα, στην πλατφόρμα παρουσιάζεται ένας διαδραστικός πίνακας αποτελεσμάτων, ο οποίος απεικονίζει την πρόοδο που έχουν σημειώσει τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως προς την ενθάρρυνση των μαθητών να μετακινούνται σε άλλες χώρες. Ο πίνακας είναι απότοκο της συνεργασίας του δικτύου Ευρυδίκη και του Cedefop.¹⁰⁰⁷

Πρόκειται για μια εξαιρετικά εύχρηστη και προσιτή ηλεκτρονική πλατφόρμα. Η πλατφόρμα είναι συνδεδεμένη με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και διαθέτει διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.¹⁰⁰⁸

8.1.5.9. MOOCs

Τα MOOCs είναι ανοικτά διαδικτυακά μαθήματα, τα οποία υποστηρίζονται από διάφορες ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Είναι μαζικά, διότι μπορούν να εγγραφούν και να συμμετέχουν εκατοντάδες άτομα ταυτόχρονα, είναι ανοικτά, διότι η πρόσβαση στα συγκεκριμένα μαθήματα είναι εύκολη, τις περισσότερες φορές δωρεάν και προσιτή σε όλους, είναι διαδικτυακά, διότι είναι απαραίτητη η σύνδεση του ηλεκτρονικού υπολογιστή ή του κινητού τηλεφώνου στο διαδίκτυο και είναι μαθήματα, διότι ο συμμετέχοντας έχει κάποιο σκοπό και ορισμένα κίνητρα μάθησης από την ενεργή παρακολούθησή τους.¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ Αυτά τα μαζικά, ανοικτά, διαδικτυακά μαθήματα εμφανίστηκαν το 2008. Σκοπός τους δεν ήταν η μείωση των εκπαιδευτικών

¹⁰⁰⁷YouthWiki (2015). Official site. Retrieved at 05-10-2022, from <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>.

¹⁰⁰⁸YouthWiki (2015). Official site. Retrieved at 05-10-2022, from <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>.

¹⁰⁰⁹Bowden, P. (2019). *Beginners Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs)*. Retrieved at 16-03-2019, from <https://www.classcentral.com/help/moocs>

¹⁰¹⁰Gabel, M. (2013). *MOOCs Massive Open Online Courses*. Brussels: European University Association, Occasional Papers, pp. 24-25.

ανισοτήτων, αλλά η βελτίωση των εμπειριών μάθησης των συμμετεχόντων.¹⁰¹¹ Τα περισσότερα MOOCs είναι ευρέως διαδεδομένα, ωστόσο σε ορισμένες χώρες υπάρχουν ορισμένα μαθήματα, τα οποία έχουν απαγορευτεί, διότι δεν ταιριάζουν με τις επιθυμίες της εκτελεστικής εξουσίας του κράτους.¹⁰¹²

Η διαδικασία της μάθησης στα συγκεκριμένα μαθήματα επιτυγχάνεται μέσα από την παρακολούθηση εκπαιδευτικών βίντεο, τη μελέτη διδακτικών σημειώσεων, τη συμμετοχή σε ασκήσεις αξιολόγησης και στις εσωτερικές πλατφόρμες επικοινωνίας με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες.^{1013 1014} Τα περισσότερα μαθήματα από αυτά σχεδιάζονται από φημισμένα πανεπιστήμια, αλλά και από εταιρείες ιδιωτικού δικαίου και μη κυβερνητικούς οργανισμούς. Η ημερομηνία έναρξης και λήξης κάθε μαθήματος ποικίλει, ανάλογα με τον εκπαιδευτή και μπορούν να έχουν διάρκεια από μία έως δεκαέξι εβδομάδες. Η αξιολόγηση στα συγκεκριμένα μαθήματα υλοποιείται μέσα από τη συμμετοχή του εκπαιδευόμενου σε διαδικτυακά διαγωνίσματα, τα οποία συνήθως περιλαμβάνουν ασκήσεις πολλαπλής επιλογής ή ερωτήσεις σύντομης ανάπτυξης. Η ανατροφοδότηση είναι άμεση, έτσι ο εκπαιδευόμενος έχει τη δυνατότητα να βελτιώσει τα λάθη του και να τα κατανοήσει. Μετά την επιτυχή παρακολούθηση των μαθημάτων και την ολοκλήρωση της αξιολόγησης ο εκπαιδευόμενος έχει τη δυνατότητα να λάβει αναγνωρισμένη πιστοποίηση. Αυτή η πιστοποίηση αποκτάται είτε δωρεάν, είτε με την καταβολή ενός συμβολικού χρηματικού ποσού.^{1015 1016}

Τα παρόντα διαδικτυακά μαθήματα τα τελευταία χρόνια έχουν γνωρίσει μεγάλη απήχηση στο νεανικό κοινό. Τα κίνητρα συμμετοχής ποικίλουν. Υπάρχουν άτομα που συμμετέχουν έχοντας αποκλειστικά στόχους μάθησης ή έχοντας στόχους παρουσίασης. Στην πρώτη περίπτωση ο εκπαιδευόμενος συμμετέχει έχοντας ως γνώμονα προσωπικούς λόγους. Ορισμένοι από αυτούς μπορεί να είναι η αγάπη για τη

¹⁰¹¹Gaebel, M. (2013). *MOOCs Massive Open Online Courses*. Brussels: European University Association, Occasional Papers, pp. 25-26.

¹⁰¹²Bowden, P. (2019). *Beginners Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs)*. Retrieved at 16-03-2019, from <https://www.classcentral.com/help/moocs>

¹⁰¹³Bowden, P. (2019). *Beginners Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs)*. Retrieved at 16-03-2019, from <https://www.classcentral.com/help/moocs>

¹⁰¹⁴Gaebel, M. (2013). *MOOCs Massive Open Online Courses*. Brussels: European University Association, Occasional Papers, pp. 26-28.

¹⁰¹⁵Bowden, P. (2019). *Beginners Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs)*. Retrieved at 16-03-2019, from <https://www.classcentral.com/help/moocs>

¹⁰¹⁶Wang, Y. & Baker, R. (2015). Content or platform: Why do students complete MOOCs? *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 11(1), pp. 13-14.

μάθηση, η ανάγκη της καλλιέργειας του πνεύματος, η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Στη δεύτερη περίπτωση το άτομο που συμμετέχει στο μάθημα επιδιώκει να αποκτήσει περαιτέρω εφόδια, ούτως ώστε να είναι ανταγωνιστικό στην αγορά εργασίας. Με βάση τις προεκτάσεις αυτών των δύο περιπτώσεων οι νέοι μπορεί να επιθυμούν να συμμετέχουν σε κάποιο διαδικτυακό μάθημα, διότι το θεωρούν πιο ευχάριστο και χαλαρωτικό, ταιριάζει με τις σπουδές και με τους τομείς των ενδιαφερόντων τους, για να βρουν εργασία, για να ενισχύσουν το βιογραφικό τους και για να ικανοποιήσουν το αίσθημα της περιέργειας και της αναζήτησης του νέου. Άλλα πιθανά κίνητρα είναι η απόκτηση συμπληρωματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, η γεωγραφική απομόνωση και η έλλειψη χρημάτων για τη συμμετοχή σε δομές τυπικής μάθησης.¹⁰¹⁷

Η διάδοση αυτών των διαδικτυακών μαθημάτων έχει βοηθήσει σαφώς και τους νέους με ειδικές ανάγκες. Η παρακολούθησή τους καθίσταται δυνατή από το σπίτι και το παρεχόμενο εκπαιδευτικό υλικό κυκλοφορεί σε έντυπη, ηχητική και οπτική μορφή. Η παρακολούθηση των μαθημάτων γίνεται σε χρόνο που το επιθυμεί ο συμμετέχοντας, έτσι αποφεύγεται το περιττό άγχος και εκτιμάται η οποιαδήποτε προσπάθεια καταβάλλει ο συμμετέχοντας για τη λήψη του πιστοποιητικού. Τέλος, η χρήση, η πρόσβαση και η συμμετοχή στα συγκεκριμένα μαθήματα είναι αρκετά εύκολη, καθότι παρέχονται λεπτομερείς, κατατοπιστικές οδηγίες και δεν είναι απαραίτητη η απόκτηση προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων.¹⁰¹⁸

8.2. Ασφάλεια στο Διαδίκτυο

8.2.1. Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (GDPR)

Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποτελείται από 99 Άρθρα. Θεσπίστηκε με σκοπό να καθορίζει τον τρόπο συλλογής, επεξεργασίας και διαχείρισης ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων από τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς. Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας των

¹⁰¹⁷Wang, Y. & Baker, R. (2015). Content or platform: Why do students complete MOOCs? *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 11(1), pp. 13-14.

¹⁰¹⁸Bowden, P. (2019). *Beginners Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs)*. Retrieved at 16-03-2019, from <https://www.classcentral.com/help/moocs>

Δεδομένων εφαρμόζεται από επιχειρήσεις που εδρεύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή από επιχειρήσεις που εδρεύουν εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά παρέχουν υπηρεσίες και παράγουν προϊόντα που απευθύνονται σε πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα προσωπικά δεδομένα μπορεί να είναι το όνομα, η διεύθυνση, ο αριθμός δελτίου ταυτότητας ή διαβατηρίου, το εισόδημα, το πολιτισμικό προφίλ, ο κωδικός πρωτοκόλλου διαδικτύου και δεδομένα που διατηρούν οι γιατροί. Η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που αφορούν τις θρησκευτικές ομολογίες, τη φυλετική ή εθνοτική καταγωγή, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, τα πολιτικά φρονήματα, τη συμμετοχή σε συνδικαλιστικές οργανώσεις και γενικά ή βιομετρικά δεδομένα ή δεδομένα υγείας απαγορεύεται. Για τη λήψη των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα απαιτείται η συγκατάθεση του ατόμου και όταν πρόκειται για ανήλικο άτομο χρειάζεται η λήψη γονικής άδειας για την επεξεργασία και τη συλλογή δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Η παράνομη συλλογή, επεξεργασία δεδομένων και η δημιουργία αρχείου διαμοιρασμού πληροφοριών και δεδομένων επιφέρει ποινές.¹⁰¹⁹

Η χρήση των νέων τεχνολογιών από του νέους είναι εξαιρετικά σημαντική, ωστόσο είναι αναγκαία η προστασία τους από διάφορα κακόβουλα άτομα, αλλά και οργανώσεις. Η προστασία της διαδικτυακής ιδιωτικότητας και της επιλεκτικής κοινοποίησης προσωπικών πληροφοριών δεν είναι μόνο υποχρέωση του χρήστη, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γι' αυτό το λόγο στις 27 Απριλίου του 2016 ψηφίστηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Δεδομένων (GDPR). Ο ρόλος του GDPR είναι η προστασία των προσωπικών δεδομένων ενός χρήστη από άλλους χρήστες ή εταιρείες. Κάθε οργανισμός είναι υποχρεωμένος να προστατεύει τα προσωπικά δεδομένα που συλλέγει. Ως οργανισμός μπορεί να θεωρηθεί ένα σχολείο, ένα πανεπιστήμιο, μια επιχείρηση, ένα κέντρο διά βίου μάθησης. Γενικότερα οποιοσδήποτε οργανισμός, στον οποίο εμπλέκονται εκπαιδευόμενοι, εργαζόμενοι και πελάτες.¹⁰²⁰

¹⁰¹⁹Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016). Κανονισμός (Ε.Ε.) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27^{ης} Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/EK (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων), L 119/1-88. Βρυξέλλες 04-05-2016, σελ. 32-35.

¹⁰²⁰Markovic, M., Debeljak, S. & Kadoic, N. (2019). Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR). *TEM Journal*, 8(1), pp. 150-156, pp. 150-151.

Ο GDPR εξυπηρετεί την εχεμύθεια του οργανισμού και συμβάλλει στην προστασία της ιδιωτικότητας και των προσωπικών δεδομένων ενός φυσικού ατόμου. Ακόμα, πρέπει να υιοθετηθεί από κάθε ευρωπαϊκό οργανισμό, διότι η μη συμμόρφωση με τον κανονισμό επιφέρει κυρώσεις. Ο συγκεκριμένος κανονισμός επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο οι οργανισμοί συλλέγουν προσωπικά δεδομένα και θέτει ορισμένους φραγμούς στην ελεύθερη διανομή προσωπικών δεδομένων στη διαδικτυακή αγορά. Έμμεσα μέσα από την άσκηση ορισμένων επαγγελμάτων ο κανονισμός είχε αρχίσει να ισχύει από πολύ πιο πριν. Αυτά τα επαγγέλματα είναι του δικηγόρου και του γιατρού. Τόσο ο δικηγόρος, όσο και ο γιατρός έχουν την υποχρέωση να διαφυλάξουν το προσωπικό απόρρητο κάθε πελάτη τους. Μεγάλη διαρροή προσωπικών δεδομένων υφίσταται κατά τη διάρκεια οργάνωσης προεκλογικών εκδηλώσεων, όπου οι υποψήφιοι επιζητούν την υποστήριξη κάθε φυσικού ατόμου.¹⁰²¹

Η ισχύς του GDPR ξεκίνησε στις 25 Μαΐου του 2018. Αφορά τους οργανισμούς όλων των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και τους οργανισμούς παγκοσμίως με τους οποίους έχουν συναφθεί συνεργασίες με οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης.¹⁰²² Εκτός από την προστασία των προσωπικών δεδομένων, σκοπός της υιοθέτησης του GDPR ήταν έμμεσα η παρεμπόδιση της ηλεκτρονικής κλοπής προσωπικών δεδομένων, η οποία ήταν υπαίτια για την αρνητική έκθεση αρκετών Ευρωπαίων πολιτών.¹⁰²³

Τα προσωπικά δεδομένα θεωρούνται οι πληροφορίες, οι οποίες σχετίζονται με φυσικά πρόσωπα. Η απόκτηση αυτών των προσωπικών δεδομένων μπορεί να έγινε με τη συναίνεση του φυσικού προσώπου (ενεργά ψηφιακά αποτυπώματα), είτε χωρίς τη βούλησή του με αυτόματο τρόπο, αφού συμπλήρωσε κάποια φόρμα υποβολής στο διαδίκτυο –παθητικά ψηφιακά αποτυπώματα.¹⁰²⁴ Τα προσωπικά δεδομένα είναι το όνομα του ατόμου, η διεύθυνσή του, η ηλεκτρονική του διεύθυνση, το τηλέφωνό του, η τοποθεσία του υπολογιστή του, ο τόπος διαμονής του, οι τραπεζικοί του

¹⁰²¹ Calder, A. (2018). *EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition*. United Kingdom: IT Governance Publishing Limited, pp. 30-32.

¹⁰²² IT Governance Privacy Team (2017). *EU General Data Protection Regulation (GDPR): An Implementation and Compliance Guide*. United Kingdom: IT Governance Publishing, p. 12.

¹⁰²³ IT Governance Privacy Team (2017). *EU General Data Protection Regulation (GDPR): An Implementation and Compliance Guide*. United Kingdom: IT Governance Publishing, p. 13.

¹⁰²⁴ Calder, A. (2018). *EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition*. United Kingdom: IT Governance Publishing Limited, pp. 34-35.

λογαριασμοί, οι φωτογραφίες, τα βίντεο, ο μισθός και ο σεξουαλικός του προσανατολισμός. Επιπροσθέτως, ως προσωπικά δεδομένα μπορούν να θεωρηθούν διάφορα βιομετρικά, γενετικά και ιατρικά στοιχεία.^{1025 1026 1027}

Το υποκείμενο στο οποίο απευθύνεται ο GDPR είναι οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο στον κόσμο. Οι ενώσεις ή οι διάφορες κοινωνικές ομάδες δεν καλύπτονται από τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων. Οι επιτηρητές και τα άτομα που διασφαλίζουν την εύρυθμη λειτουργία του GDPR μπορούν να είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα, οι κρατικές αρχές και οποιοσδήποτε θεωρείται αρμόδιος. Αρμόδιο για την εφαρμογή και τη διασφάλιση του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων μπορεί να είναι κάθε άτομο που έχει πιστοποιηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή από τη νομική αρχή του κράτους μέλους που ανήκει, ότι έχει περάσει από την απαιτούμενη εκπαίδευση, έχει εξεταστεί επιτυχώς και μπορεί να λειτουργήσει υπεύθυνα ως προς τη διασφάλιση της σωστής υιοθέτησης του GDPR.¹⁰²⁸ Η πιστοποίηση για την εκμάθηση γενικών γνώσεων ή την κατάκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, που χρήζουν το άτομο ως υπεύθυνο για την εφαρμογή του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων επιτυγχάνεται μέσα από την παρακολούθηση ομιλιών, την πρακτική συμμετοχή σε εργαστήρια και την παρακολούθηση επικυρωμένων σεμιναρίων.¹⁰²⁹

Με την υιοθέτηση του Γενικού Κανονισμού Προστασίας των Δεδομένων δόθηκε έμφαση σε μια μηχανή αναζήτησης, τη λεγόμενη Duck Duck Go. Ιδρυτής της συγκεκριμένης μηχανής αναζήτησης είναι ο Gabriel Weinberg. Το ξεχωριστό αυτής της μηχανής αναζήτησης σε αντίθεση με την Google είναι ότι εστιάζει στην προστασία της ιδιωτικότητας του χρήστη. Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις τα τελευταία δύο χρόνια πραγματοποιήθηκαν κατά μέσο όρο 30 εκατομμύρια αναζητήσεις στη συγκεκριμένη μηχανή αναζήτησης.

¹⁰²⁵Calder, A. (2018). *EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition*. United Kingdom: IT Governance Publishing Limited, pp. 34-35.

¹⁰²⁶Calder, A. (2018). *EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition*. United Kingdom: IT Governance Publishing Limited, pp. 35-36.

¹⁰²⁷Markovic, M., Debeljak, S. & Kadoic, N. (2019). Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR). *TEM Journal*, 8(1), pp. 150-156, pp. 151-152.

¹⁰²⁸Calder, A. (2018). *EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition*. United Kingdom: IT Governance Publishing Limited, pp. 36-37.

¹⁰²⁹Markovic, M., Debeljak, S. & Kadoic, N. (2019). Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR). *TEM Journal*, 8(1), pp. 150-156, pp. 151-152.

8.2.2. Κανονισμοί Προστασίας των Ψηφιακών Υπηρεσιών και Αγορών

Η δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2022) για τις ψηφιακές υπηρεσίες θα λειτουργήσει προστατευτικά για τους χρήστες του διαδικτύου και θα εξασφαλίσει την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ακόμα, θα δημιουργήσει νέους κανόνες δράσης στην εσωτερική αγορά, οι οποίοι θα ωφελήσουν την αύξηση της απήχησης ορισμένων ψηφιακών πλατφορμών. Οτιδήποτε θεωρείται παράνομο στον φυσικό κόσμο, θα εκλαμβάνεται ως παράνομο και στον ψηφιακό κόσμο. Τα άτομα θα μπορούν να εκφράζονται ελεύθερα και να νιώθουν ασφαλή, καθώς πλοηγούνται στο διαδίκτυο. Οι επιχειρήσεις εξίσου θα αισθάνονται ασφαλείς και θα μπορούν να ενημερώνουν το ψηφιακό περιεχόμενο των προσωπικών τους ιστοσελίδων. Ακόμα, μέσω της παρούσας δράσης θα εξασφαλιστεί η διαφάνεια του ψηφιακού περιεχομένου των ψηφιακών πλατφορμών και θα γίνει προσπάθεια να παραμεριστεί η διάδοση ψευδών ειδήσεων και πληροφοριών, καθώς και η παραπλάνηση κατά την ηλεκτρονική αγορά προϊόντων και υπηρεσιών.¹⁰³⁰

Το καινούριο θεσμικό πλαίσιο για τις ψηφιακές υπηρεσίες θα απαιτεί τον σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα, θα προασπίζεται την ελευθερία, τη δημοκρατία, την ισότητα και τη δικαιοσύνη. Ακόμα, θα ισοσταθμίσει τα δικαιώματα με τις υποχρεώσεις των χρηστών του διαδικτύου, των διαχειριστών των ψηφιακών πλατφορμών και των δημόσιων αρχών.¹⁰³¹ Το 2022, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε και στην υιοθέτηση της δράσης που αφορά τις ψηφιακές αγορές. Με βάση τη συγκεκριμένη πολιτική συμφωνία η Ευρωπαϊκή Ένωση θα προσπαθήσει να δημιουργήσει δίκαιες, ανοικτές και αξιόπιστες ψηφιακές αγορές και να περιορίσει την ισχύ των μεγαλύτερων ψηφιακών επιχειρήσεων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα θέσει περιορισμούς στις μεγαλύτερες ψηφιακές επιχειρήσεις, με σκοπό να ενισχυθούν οι μικρότερες ψηφιακές επιχειρήσεις, να διατηρηθεί ο ανταγωνισμός και να διασφαλιστεί ότι οι καταναλωτές θα είναι ικανοποιημένοι ως προς την ποιότητα, το κόστος και την ποσότητα των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.¹⁰³²

¹⁰³⁰European Commission (2022). Digital Services Act: Commission welcomes political agreement on rules ensuring a safe and accountable online environment. Brussels 23-04-2022, pp. 1-2.

¹⁰³¹European Commission (2022). Digital Services Act: Commission welcomes political agreement on rules ensuring a safe and accountable online environment. Brussels 23-04-2022, pp. 1-2.

¹⁰³²European Commission (2022). Digital Markets Act: Commission welcomes political agreement on rules to ensure fair and open digital markets. Brussels 25-03-2022, pp. 1-2.

8.2.3. Δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Ενίσχυση της Ψηφιοποίησης των Επιχειρήσεων που προάγουν το Κοινωνικό Κεφάλαιο

Οι επιχειρήσεις και ιδιαίτερα οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις μπορούν να λειτουργήσουν ενθαρρυντικά στο εγχείρημα της ανάπτυξης του κοινωνικού κεφαλαίου και της κοινωνικής ενεργοποίησης των εργαζόμενων τους, των εμπλεκόμενων δρώντων και των τοπικών κοινωνιών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε πρόσφατα τη στρατηγική για την ενίσχυση του ψηφιακού μετασχηματισμού των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων. Σκοπό της είναι η σύνδεση του ψηφιακού μετασχηματισμού με την ενδυνάμωση των επιχειρήσεων, την προώθηση της καινοτομίας τους, τη διασφάλιση της ασφάλειας τους και τη βελτίωση του κοινωνικού τους αντικτύπου. Τα 25 εκατομμύρια των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της οικονομίας της Ευρώπης. Απασχολούν περίπου 100 εκατομμύρια άτομα και συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη του κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριοποίησης. Ακόμα, οι επιχειρήσεις συμβάλλουν στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, την εξοικονόμηση πηγών ενέργειας, την κοινωνική συνοχή, την ανταγωνιστικότητα, την οικονομική ευημερία, την τεχνολογική εξέλιξη και διευκολύνουν τη διάδοση της καινοτομίας στην Ευρώπη και σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι επιχειρήσεις προσφέρουν τα δύο τρίτα των θέσεων εργασίας, δημιουργούν ευκαιρίες συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης για τους εργαζόμενους τους και εξυπηρετούν τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Οι επιχειρήσεις διαφοροποιούνται ως προς το επιχειρησιακό μοντέλο που προσβέδουν, τα χρόνια λειτουργίας, το μέγεθος, την προσωπικότητα του εργοδότη, το είδος των υπηρεσιών και των προϊόντων που προσφέρουν, την αναγνωρισιμότητα και τους εργαζόμενους που απασχολούν.¹⁰³³

Αυτή η στρατηγική από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή αναγνωρίζει τις διαφορετικές ανάγκες των επιχειρήσεων και έχει ως στόχους να ενισχύσει την οικονομική τους ανάπτυξη, τη βιωσιμότητά τους και να εξυπηρετήσει τον ψηφιακό τους μετασχηματισμό. Οι τρεις βασικές προτεραιότητες της παρούσας στρατηγικής είναι η ενίσχυση και η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης στη διαδικασία μετάβασης των επιχειρήσεων στην ψηφιακή εποχή, η βελτίωση της βιωσιμότητά τους με τη μείωση

¹⁰³³European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 1.

των περιορισμών και τη βελτίωση της πρόσβασης σε διεθνείς αγορές και η ενίσχυση της πρόσβασης των επιχειρήσεων σε επιδοτήσεις. Ένας επιμέρους στόχος είναι η ενίσχυση των επιχειρήσεων που έχουν ως αντικείμενο τις νέες τεχνολογίες και των επιχειρήσεων που σημειώνουν οικονομική άνοδο.¹⁰³⁴

Για να επιτευχθούν οι στόχοι που προασπίζει η συγκεκριμένη στρατηγική είναι απαραίτητη η συνεργασία των κρατών μελών με τους αντίστοιχους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η λήψη χρημάτων από τους επιχειρηματίες που προέρχονται από τα ευρωπαϊκά ταμεία, προκειμένου να γίνουν οι επιχειρήσεις πιο βιώσιμες, να ψηφιοποιηθούν και να ανοιχτούν σε νέες αγορές. Η στρατηγική βασίστηκε στην υπάρχουσα πολιτική για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, στο σχέδιο δράσης για τις μικρές επιχειρήσεις του 2008, την πρωτοβουλία για νεοφυείς επιχειρήσεις του 2016, το πρόγραμμα ανταγωνιστικότητας για μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις και τις δράσεις στο πλαίσιο του προγράμματος Ορίζοντας 2020.¹⁰³⁵ Περίπου το ένα τέταρτο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων στην Ευρώπη διαθέτουν τον απαραίτητο υλικοτεχνικό εξοπλισμό και υποδομές, χαρακτηρίζονται από ευελιξία, είναι ψηφιακά καινοτόμες και στηρίζονται στις αρχές της βιωσιμότητας και της κυκλικής οικονομίας. Υπάρχουν ακόμα επιχειρήσεις που έχουν εντάξει στις διαδικασίες τους υλικά που δεν επιβαρύνουν το περιβάλλον. Η αδυναμία ψηφιακού και περιβαλλοντικού εκσυγχρονισμού των επιχειρήσεων οφείλεται σε παγιωμένες απόψεις των διοικητικών στελεχών και σε νομικούς περιορισμούς.¹⁰³⁶

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διέθεσε το 2020 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Καινοτομίας 300 εκατομμύρια ευρώ, προκειμένου να δημιουργηθούν περισσότερες νεοφυείς επιχειρήσεις και επιχειρήσεις που προωθούν την πράσινη καινοτομία. Το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο Καινοτομίας και Τεχνολογίας διαβεβαιώνει ότι υποστηρίζει τις επιχειρήσεις και διευκολύνει την πρόσβαση τους σε κοινωνικά δίκτυα και οργανώσεις των τοπικών οικοσυστημάτων. Παραμόνο ένα ισχυρό δίκτυο μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων μπορεί να βοηθήσει την Ευρώπη να καταταχθεί πρώτη στον

¹⁰³⁴European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 1.

¹⁰³⁵European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 2.

¹⁰³⁶European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 3.

σηματισμό της ψηφιακής οικονομίας. Οι επιχειρήσεις θα ισχυροποιηθούν μέσα από την παραγωγή νέων καινοτόμων προϊόντων, την παροχή καινοτόμων υπηρεσιών και τη χρήση προηγμένων τεχνολογιών, όπως τα κρυπτονομίσματα, η τεχνητή νοημοσύνη, το υπολογιστικό νέφος, τα δεδομένα και ο προγραμματισμός που μπορούν να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους.¹⁰³⁷

Οι επιχειρήσεις που δεν έχουν τη δυνατότητα να εκσυγχρονιστούν θα λάβουν υποστήριξη από κοιτίδες ψηφιακής καινοτομίας που θα χρηματοδοτηθούν από το πρόγραμμα για την Ψηφιακή Ευρώπη. Επιπλέον, θα τους δοθεί η πρόσβαση σε δεδομένα που διατηρεί η κυβέρνηση σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Δεδομένα. Η χρήση αυτών των δεδομένων θα είναι περιορισμένη, αλλά θα βοηθήσει τις επιχειρήσεις να γίνουν καλύτερες. Μια ακόμα ευρωπαϊκή πρωτοβουλία είναι να δοθεί η δυνατότητα στις επιχειρήσεις να κατοχυρώνουν με ευκολία τα προσωπικά τους δεδομένα και στοιχεία και να υπάρξει περισσότερη προστασία αυτών.¹⁰³⁸

Άλλο ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις είναι η έλλειψη εργαζομένων που έχουν προηγμένες δεξιότητες και έμπειρων διοικητικών στελεχών. Ιδιαίτερα οι μικρές ή μεσαίες επιχειρήσεις που δεν έχουν τα χρήματα για να επενδύσουν στην εκπαίδευση και κατάρτιση του εργατικού δυναμικού τους. Η μεγαλύτερη έλλειψη σε δεξιότητες εντοπίζεται στις ψηφιακές δεξιότητες. Με την υποστήριξη του προγράμματος Ψηφιακή Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προχωρήσει στη διοργάνωση ψηφιακών μαθημάτων για όλους τους εργαζόμενους των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων που επιθυμούν να εκπαιδευτούν και να καταρτιστούν πάνω στην τεχνητή νοημοσύνη, την κυβερνοασφάλεια, τα κρυπτονομίσματα και τη χρήση των νέων ψηφιακών εργαλείων. Ακόμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προωθήσει ένα πρόγραμμα, το οποίο λέγεται “ψηφιακοί εθελοντές”. Στο παρόν πρόγραμμα θα απασχολούνται νέοι με προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες ή ειδικοί, οι οποίοι θα μοιράζονται τις γνώσεις και τις ικανότητες τους με τις τοπικές επιχειρήσεις, θα βοηθούν επίσης τους εργαζόμενους των επιχειρήσεων να αποκτήσουν ψηφιακές γνώσεις και δεξιότητες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προσθέσει στην Ατζέντα Δεξιοτήτων για την Ευρώπη ένα σύνολο νέων δεξιοτήτων, οι οποίες

¹⁰³⁷European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission’s Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 3.

¹⁰³⁸European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission’s Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 4.

έχουν απήχηση στη σύγχρονη αγορά εργασίας. Επιπλέον, θα αναβαθμιστεί η λειτουργία του Ευρωπαϊκού Δικτύου Επιχειρήσεων, το οποίο θα παρακολουθεί την πορεία των επιχειρήσεων και θα πραγματοποιεί έγκαιρες παρεμβάσεις για την ασφάλεια και τη βιωσιμότητά τους και θα επεκταθεί το πρόγραμμα Erasmus για τους νέους σε ηλικία επιχειρηματίες παγκοσμίως.¹⁰³⁹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει λάβει ορισμένα επιπλέον μέτρα. Θα παρουσιάσει την έξυπνη-χρηματοδότηση ανά φύλο, δηλαδή θα υποστηρίζει οικονομικά γυναίκες που έχουν ιδρύσει τη δική τους επιχείρηση και θα ενθαρρύνει τη συμμετοχή των γυναικών στον τομέα της επιχειρηματικότητας. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα προχωρήσει στην παρουσίαση της πρωτοβουλίας για επενδύσεις στην πράσινη τεχνολογία, η οποία θα λάβει χρηματοδότηση από ευρωπαϊκούς πόρους, από τους προϋπολογισμούς των κρατών μελών και από ιδιωτικές επενδύσεις. Θα επωφεληθούν οι νεοφυείς και οι μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις που έχουν αναπτύξει και υιοθετήσει τεχνολογικές λύσεις που δεν είναι επιβλαβείς για το περιβάλλον. Επιπροσθέτως, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα χρηματοδοτήσει νεοφυείς επιχειρήσεις να εκσυγχρονιστούν τεχνολογικά και θα υποστηρίξει το άνοιγμα της αγοράς διεθνώς, μειώνοντας τους περιορισμούς και τους κανόνες.¹⁰⁴⁰

Η στρατηγική για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις βασίζεται για την ολοκλήρωση των τιθέμενων στόχων σε δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των επιχειρήσεων και των εθνικών, τοπικών αρχών των κρατών μελών. Όσο πιο πολλές επιχειρήσεις συμμορφωθούν με την παρούσα στρατηγική, τόσες πιο πολλές νέες θέσεις εργασίας θα προκύψουν, θα οργανωθούν προγράμματα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης και κατάρτισης, θα μειωθούν οι φόροι και θα επέλθει κοινωνική ευημερία. Το παρατηρητήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις θα έχει σπουδαίο ρόλο. Ο ρόλος του ταυτίζεται με αυτού του ευρωπαϊκού εξαμήνου. Το παρατηρητήριο θα παρακολουθεί την πρόοδο των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων των κρατών μελών και τον βαθμό στον οποίο συμμορφώνονται με τους στόχους της παρούσας στρατηγικής, έπειτα με γραπτή αναφορά θα ενημερώνει το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

¹⁰³⁹European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 5.

¹⁰⁴⁰European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 17.

για την πρόοδο τους. Κάθε κράτος μέλος θα διαθέτει το δικό του εθνικό παρατηρητήριο, προκειμένου να υπάρχει καλύτερη και πιο άμεση επικοινωνία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τις τοπικές και εθνικές αρχές του κάθε κράτους μέλους. Τα μέλη του παρατηρητηρίου θα έρχονται σε επαφή με τους πρεσβευτές της επιχειρηματικής στρατηγικής. Πρόκειται για μια ομάδα επιχειρηματιών από όλη την Ευρώπη.¹⁰⁴¹

8.2.4. Μέτρα Προστασίας κατά την Ψηφιακή Πλοήγηση

Οι σύγχρονοι νέοι είναι σημαντικό να αρχίσουν να αντιμετωπίζουν πρωτίστως το διαδίκτυο σαν έναν χώρο εκπαίδευσης, ενημέρωσης και ψυχαγωγίας. Η υπερβολική, άσκοπη και ασυνείδητη χρήση του μπορεί να επισκιάσει τα σημαντικά οφέλη του. Οι νέοι πρέπει να είναι αρκετά επιφυλακτικοί ως προς τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των ηλεκτρονικών πλατφορμών και γενικότερα των νέων τεχνολογιών. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι θα πρέπει να πάψουν να χρησιμοποιούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες και όλες τις νέες τεχνολογίες ή να τις φοβούνται, αλλά να δέχονται συμβουλές από άτομα που έχουν λάβει επιμόρφωση πάνω στη χρήση τους, διαθέτουν εμπειρία και ενδιαφέρονται για το καλό τους.

Στην παρούσα υποενότητα θα παρουσιαστούν οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονοι νέοι κατά τη διάρκεια της διαδικτυακής τους πλοήγησης. Αρχικά, κατά τη διαδικασία αποστολής ενός μηνύματος, χρήσιμη είναι η χρήση ενός συμβόλου, το οποίο είναι εύκολα αναγνωρίσιμο από τον παραλήπτη. Για παράδειγμα, όταν πρόκειται για ένα μήνυμα, το οποίο στέλνεται σε ένα γνωστό πρόσωπο του αποστολέα θα ήταν καλό να συνοδεύεται από κάποια εικόνα, έκφραση ή με κάτι συνθηματικό μεταξύ τους. Όταν πρόκειται για την αποστολή ενός μηνύματος σε ένα πρόσωπο υψηλής σημασίας και κύρους θα ήταν καλύτερο το μήνυμα να συνοδεύεται από μια ψηφιακή υπογραφή ή από ένα δημόσιο κλειδί κρυπτογράφησης. Το δημόσιο κλειδί κρυπτογράφησης περιλαμβάνει τη χρήση κρυφών παραμέτρων, οι οποίες δε

¹⁰⁴¹European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020, p. 17.

μοιράζονται εξίσου σε όλους τους παραλήπτες. Ο κάθε παραλήπτης ενημερώνεται για την παράμετρο που είναι αρμόδιος (private key). Η ασφάλεια της ανταλλαγής μηνυμάτων από παθητικές και ενεργητικές επιθέσεις δεν είχε αποτελέσει το πρώτο μέλημα, όταν δημιουργήθηκαν οι διάφορες ηλεκτρονικές πλατφόρμες ανταλλαγής μηνυμάτων.¹⁰⁴²

Στο διαδίκτυο τίποτα δε μένει κρυφό και σχεδόν όλοι οι χρήστες έχουν σχηματίσει συνειδητά ή ασυνείδητα την προσωπική τους ηλεκτρονική ταυτότητα. Η ανωνυμία δεν υφίσταται. Οτιδήποτε έχει γράψει, έχει κοινοποιήσει ή έχει στείλει κάθε χρήστης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες δε διαγράφεται εξ ολοκλήρου, ακόμα και αν θελήσει να το διαγράψει. Γι' αυτόν και για πολλούς άλλους λόγους, που θα αναλυθούν παρακάτω έχει απαγορευτεί βάσει νόμου η δημιουργία προσωπικών λογαριασμών στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για τα άτομα που είναι δεκαπέντε χρονών και κάτω.¹⁰⁴³

Ως προς τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των ηλεκτρονικών πλατφορμών οι νέοι οφείλουν να είναι επιφυλακτικοί. Ορισμένες ειδήσεις που κυκλοφορούν είναι ψεύτικες (fake news), γι' αυτό οι νέοι ό,τι διαβάζουν πρέπει να το διασταυρώνουν με έγκυρες και αξιόπιστες πηγές. Ακόμα, κυκλοφορούν αρκετές ειδήσεις ψευδείς, οι οποίες έχουν σκοπό να ευαισθητοποιήσουν και να αποσπάσουν προσωπικά δεδομένα και οικονομικά κέρδη. Τέτοιες ειδήσεις είναι αυτές, οι οποίες δηλώνουν ότι πατώντας ένα like θα δοθούν χρήματα ή φαγητό σε κάποιο άτομο που είναι σε ανάγκη. Αρκετές φορές έχουν κυκλοφορήσει επίσης στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ψευδείς ειδήσεις που αφορούν τον θάνατο γνωστών καλλιτεχνών.^{1044 1045}

Εκτός από τις ψευδείς ειδήσεις έχουν δημιουργηθεί και αρκετοί ψεύτικοι προσωπικοί λογαριασμοί από ανθρώπους που δεν είναι ευχαριστημένοι με την πραγματικότητα που βιώνουν, θέλουν να βλάψουν κάποιο άτομο ή πάσχουν από σωματικές και ψυχικές δυσλειτουργίες. Αυτά τα άτομα, αφού αποκτήσουν την εμπιστοσύνη του θύματος, αρχίζουν να το παρενοχλούν, στέλνοντας του μηνύματα

¹⁰⁴²Oppliger, R. (2014). *Secure Messaging on the Internet*. London: Artech House, pp. 15-16.

¹⁰⁴³Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>.

¹⁰⁴⁴Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>.

¹⁰⁴⁵Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. London: Routledge, pp. 22-25.

σεξουαλικού περιεχομένου (sexting), ζητώντας από το θύμα βίντεο και φωτογραφίες με άσεμνο περιεχόμενο και στο τέλος καταλήγουν να του ασκούν διαδικτυακή σεξουαλική ή οικονομική βία (cyber bullying, financial or sexual sextortion) ή επιδιώκουν να βρεθούν με το θύμα από κοντά. Οι χρήστες του διαδικτύου θα ήταν καλό να μη συνομιλούν με άτομα που δε γνωρίζουν στο διαδίκτυο, να μη στέλνουν φωτογραφίες ή βίντεο που μπορούν μετέπειτα να τους εκθέσουν, να μη συναντούν αγνώστους ή να δέχονται κάποιας μορφής σωματική ή ψυχολογική βία.^{1046 1047 1048}

Επιπροσθέτως, το άτομο μπορεί να δεχτεί άσχημη κριτική, αρνητικά σχόλια, απειλές και προσβολές από άτομα που γνωρίζει μέσα από τα δημόσια σχόλια, τις αντιδράσεις και τις προσωπικές συνομιλίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Σε αυτήν την περίπτωση το άτομο είναι ανάγκη να απευθυνθεί σε κάποιο οικείο του πρόσωπο χωρίς να διστάσει, σε κάποια αρμόδια αρχή (αστυνομία), είτε στη μονάδα αντιμετώπισης της ρητορικής του μίσους στο διαδίκτυο.^{1049 1050} Δεν είναι λίγες οι φορές που νέοι άνθρωποι άσκησαν βία, διέπραξαν αδικήματα για να επιβεβαιώσουν τη δύναμή τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ή για να πραγματοποιήσουν τις αρνητικές προκλήσεις ενός αστείου.¹⁰⁵¹

Ένα ακόμα αρνητικό αποτέλεσμα που προέρχεται από τη λανθασμένη χρήση του διαδικτύου είναι ο εθισμός. Η πρώτη περίπτωση εθισμού στο διαδίκτυο διαγνώσθηκε το 1997 και το πρώτο Κέντρο Απεξάρτησης λειτούργησε το 1995. Χαρακτηριστικά ενός ατόμου, το οποίο είναι εθισμένο στο διαδίκτυο είναι η περισσότερη παραμονή του στο διαδίκτυο, η απώλεια σημαντικών πτυχών από τη ζωή του, η κοινωνική απομόνωση, η παραμέληση του εαυτού του, η κατάθλιψη, η αντίληψη ότι η χρήση του διαδικτύου το απομακρύνει από τα αρνητικά συναισθήματα και οι χαμηλές ακαδημαϊκές και επαγγελματικές επιδόσεις. Υπάρχουν αρκετοί νέοι, οι οποίοι δεν

¹⁰⁴⁶Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>.

¹⁰⁴⁷Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. London: Routledge, pp. 22-25.

¹⁰⁴⁸Willard, N. (2007). *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. USA: Jossey-Bass, pp. 7-9.

¹⁰⁴⁹Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>

¹⁰⁵⁰Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. London: Routledge, pp. 25-26.

¹⁰⁵¹Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. London: Routledge, pp. 26-27.

έχουν απενεργοποιήσει ποτέ το κινητό τους τηλέφωνο για να λαμβάνουν συνεχώς ειδοποιήσεις και μηνύματα.^{1052 1053} Άλλο ένα αρνητικό που μπορεί να προκύψει μέσα από τη δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και στις ηλεκτρονικές πλατφόρμες είναι η κλοπή τους (phishing).¹⁰⁵⁴ Γι' αυτό το λόγο δεν πρέπει σε καμιά περίπτωση να δίνονται τα προσωπικά στοιχεία ή διάφορες σημαντικές πληροφορίες μέσω του διαδικτύου. Οι σημαντικές πληροφορίες και τα προσωπικά δεδομένα θα ήταν καλό να φυλάσσονται σε κάποιο στικάκι ή σε κάποιον εξωτερικό σκληρό δίσκο.^{1055 1056}

Οι νέοι πρέπει να ελέγχουν του συνδέσμους, τις εικόνες και τις διαφημίσεις που εμφανίζονται στο πλάι των ηλεκτρονικών πλατφορμών και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, διότι μπορεί να είναι φορείς κακού λογισμικού. Κακό λογισμικό εννοείται το σύνολο των ιών, των ίππων, των σκουληκιών, τα οποία εισέρχονται στον ηλεκτρονικό υπολογιστή και είναι υπαίτια για την κλοπή προσωπικών δεδομένων, την εκπομπή σε πληθώρα διαφημίσεων, την αποστολή παραπλανητικών μηνυμάτων σε άλλους χρήστες και την κλοπή των προσωπικών λογαριασμών από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις ηλεκτρονικές πλατφόρμες. Οι τρόποι προστασίας από το κακό λογισμικό είναι η εγκατάσταση και η τακτική ενημέρωση των τοίχων προστασίας, η εγκατάσταση αντικλεπτικών λογισμικών, η αποφυγή μη έγκυρων και αξιόπιστων συνδέσμων, η προσοχή στο κατέβασμα αρχείων και πληροφοριών από το διαδίκτυο και η εγκυρότητα του υφιστάμενου λογισμικού προστασίας.¹⁰⁵⁷

Η χρήση των νέων τεχνολογιών και των νέων ψηφιακών μέσων θεωρείται αρκετά σημαντική. Μελλοντικά, οι περισσότερες θέσεις εργασίας σε εθνικό, αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο θα αφορούν τους προγραμματιστές. Το σημαντικότερο εφόδιο για τους σύγχρονους νέους θα είναι όχι τόσο η γνώση ξένων γλωσσών, αλλά γλωσσών

¹⁰⁵²Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. London: Routledge, p. 27.

¹⁰⁵³Willard, N. (2007). *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. USA: Jossey-Bass, pp. 8-9.

¹⁰⁵⁴Willard, N. (2007). *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. USA: Jossey-Bass, pp. 9-10.

¹⁰⁵⁵Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>.

¹⁰⁵⁶Willard, N. (2007). *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. USA: Jossey-Bass, pp. 14-15.

¹⁰⁵⁷Willard, N. (2007). *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. USA: Jossey-Bass, pp. 15-16.

προγραμματισμού και του τρόπου προστασίας τους από τις απειλές του διαδικτύου.¹⁰⁵⁸

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η έρευνα των Bremer και άλλων μελετητών (2018), οι οποίοι προχώρησαν στη διεξαγωγή μιας εμπειρικής μελέτης. Η παρούσα μελέτη ως προς τον τρόπο συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων χαρακτηρίζεται ως ποσοτική. Το ζήτημα που πραγματεύεται η έρευνα τους αφορά την ψηφιακή ολίσθηση, δηλαδή αυτό που επιζητούν να μελετήσουν είναι αν οι νέοι χρησιμοποιούν το διαδίκτυο με σκοπό να ασκήσουν διαδικτυακή εγκληματικότητα. Αφετηρία της έρευνας τους είναι ότι οι νέοι μέσα από τη χρήση του διαδικτύου μαθαίνουν πώς να διαπράξουν ένα έγκλημα και έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με άτομα που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά και να λάβουν ενθάρρυνση. Οι ερευνητές θεωρούν ότι τα εγκλήματα που διαπράττουν οι νέοι συμβαίνουν αρκετές φορές κατά λάθος και δεν είναι προσχεδιασμένα. Ακόμα, διακρίνουν τα εγκλήματα σε δυο είδη τα γενικά εγκλήματα (cyber bullying) και σε εγκλήματα που θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια του κυβερνοχώρου.¹⁰⁵⁹

Η έρευνα αφορούσε 43 μαθητές, 13-14 ετών, οι οποίοι φοιτούσαν στο μητροπολιτικό δευτεροβάθμιο σχολείο μιας εύπορης πόλης της Αυστραλίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 51% αγόρια και 49% κορίτσια. Στο σύνολό τους το 92,9% ήταν Καυκάσιοι. Οι μεταβλητές της έρευνας είναι οι ατομικές ιδιότητες των συμμετεχόντων (δημογραφική μελέτη και τάση για ανάληψη κινδύνου), η πρόσβαση (τεχνολογικό μέσο, σε τι ιστοσελίδες πλοηγούνταν), η χρήση (χρόνος που ήταν συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο), ψηφιακές δεξιότητες, αλληλεπίδραση με τι είδους άτομα είχαν.¹⁰⁶⁰

Τα δεδομένα συλλέχθηκαν έπειτα από το μοίρασμα ερωτηματολογίων. Η διάρκεια συμπλήρωσης του ήταν 25 λεπτά. Η έρευνα διήρκεσε δυο μήνες και έγινε τον Ιούνιο του 2016. Τα είδη των διαδικτυακών παραβάσεων που μελετήθηκαν είναι η επίμονη αναζήτηση πληροφοριών για ένα άτομο, η διαδικτυακή κλοπή, η παράνομη

¹⁰⁵⁸Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>.

¹⁰⁵⁹Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T. (2018). Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, 12(1), pp. 115-132, pp. 115-116.

¹⁰⁶⁰Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T. (2018). Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, 12(1), pp. 115-132, pp. 118-119.

αγορά ή πώληση προϊόντων, το χακάρισμα προγραμμάτων, η προβολή υλικού με σεξουαλικό περιεχόμενο, η προβολή υλικού με σκηνές βίας, η κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας, το παράνομο κατέβασμα ταινιών και η διάδοση χακαρισμένου υλικού.¹⁰⁶¹

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι κάτω από το 18,6% είχε διαπράξει κάποιο διαδικτυακό έγκλημα. Δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Η διαφορά φάνηκε μόνο στο γεγονός ότι τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερη ετοιμότητα για την ανάληψη κινδύνου. Στην έρευνα επίσης το δείγμα ερωτήθηκε για το πόσες ώρες περνάει συνδεδεμένο στο διαδίκτυο, ποιο τεχνολογικό μέσο χρησιμοποιεί (σταθερό ή κινητό υπολογιστή, έξυπνο τηλέφωνο), πόσο εύκολα μπορεί να εγκαταστήσει εφαρμογές και τι είδους εφαρμογές και σε τι ιστοσελίδες καταναλώνει τον χρόνο του, όταν είναι συνδεδεμένο. Τέλος, το δείγμα ερωτήθηκε και σε τι είδους παραβατική διαδικτυακή συμπεριφορά έχει προβεί.¹⁰⁶²

Οι περιορισμοί της έρευνας είναι ότι ο αριθμός του δείγματος ήταν πολύ μικρός και αφορούσε νέους, οι οποίοι διαμένουν σε ένα εύπορο προάστιο της Αυστραλίας. Το συγκεκριμένο προάστιο έχει αρκετά υψηλούς κοινωνικό-οικονομικούς δείκτες. Οι ερευνητές προτείνουν σαν μελλοντική έρευνα να μελετηθεί η ψηφιακή ολίσθηση που συναντάται σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.¹⁰⁶³

Η Ευρωπαϊκή Ένωση για την ασφάλεια των Ευρωπαίων πολιτών προχώρησε στη θέσπιση μιας νέας στρατηγικής κυβερνοασφάλειας για την ψηφιακή δεκαετία 2020-2030. Οι Ευρωπαίοι πολίτες είτε χρησιμοποιούν συνδεδεμένες συσκευές ή δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας, είτε εξυπηρετούνται από δημόσιες υπηρεσίες πρέπει να προστατεύονται από τις κυβερνοαπειλές. Η κυβερνοασφάλεια είναι θεμελιώδης για την οικοδόμηση και την εξέλιξη της ψηφιακής, πράσινης και βιώσιμης Ευρώπης.¹⁰⁶⁴ Τα δύο πέμπτα των χρηστών του διαδικτύου έχουν αντιμετωπίσει προβλήματα, τα

¹⁰⁶¹Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T. (2018). Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, 12(1), pp. 115-132, pp. 120-122.

¹⁰⁶²Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T. (2018). Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, 12(1), pp. 115-132, pp. 127-129.

¹⁰⁶³Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T. (2018). Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, 12(1), pp. 115-132, pp. 130-132.

¹⁰⁶⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 1.

οποία σχετίζονται με τη διαδικτυακή τους ασφάλεια, ενώ τα τρία πέμπτα θεωρούν ότι δεν έχουν τη δυνατότητα να προστατευτούν από το κυβερνοέγκλημα. Τα τελευταία τρία χρόνια, το ένα τρίτο των πολιτών έχουν δεχτεί ηλεκτρονικά μηνύματα απάτης, ωστόσο το 83% δεν προχώρησε σε καταγγελία. Οι ψηφιακές υπηρεσίες, οι δημόσιες υπηρεσίες και ο τομέας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών αποτελούν τους συνηθέστερους στόχους κυβερνοεπιθέσεων.¹⁰⁶⁵

Η νέα στρατηγική κυβερνοασφάλειας καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση θα προστατεύει τους πολίτες της και τον τρόπο με τον οποίο θα προωθηθεί η διεθνής συνεργασία και θα ηγηθεί της διασφάλισης ενός ανοικτού, ασφαλούς και παγκόσμιου διαδικτύου. Δευτερευόντως, η Ευρωπαϊκή Ένωση με την παρούσα στρατηγική επιθυμεί να διασφαλίσει τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών της. Οι τομείς δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι τρεις. Είναι η ανθεκτικότητα, η τεχνολογική κυριαρχία και ο ηγετικός ρόλος, η ανάπτυξη της επιχειρησιακής ικανότητας, της πρόληψης, της αποτροπής και της αντίδρασης και η προώθηση ενός ανοικτού και παγκόσμιου κυβερνοχώρου.¹⁰⁶⁶ Η κυβερνοασφάλεια θα ενσωματωθεί σε όλες τις ψηφιακές επενδύσεις και ιδιαίτερα στις βασικές τεχνολογίες, όπως η τεχνητή νοημοσύνη, η κρυπτογράφηση και η κβαντική υπολογιστική.¹⁰⁶⁷

Στο πλαίσιο του πρώτου τομέα δράσης η Ευρωπαϊκή Ένωση θα προχωρήσει στην έκδοση μιας αναθεωρημένης οδηγίας NIS, τη θέσπιση κανονιστικών μέτρων για το διαδίκτυο των ασφαλών πραγμάτων, τη διάθεση 4,5 δισεκατομμυρίων ευρώ σε δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις κατά την περίοδο 2021-2027, τη δημιουργία ενός ενωσιακού δικτύου κέντρων επιχειρήσεων ασφαλείας, βασιζόμενων στην τεχνητή νοημοσύνη, τη δημιουργία υποδομών ασφαλών επικοινωνιών που θα αξιοποιούν τις κβαντικές τεχνολογίες, την ευρεία υιοθέτηση των τεχνολογιών κυβερνοασφάλειας, την ανάπτυξη μιας ενωσιακής υπηρεσίας επίλυσης DNS και την ολοκλήρωση της

¹⁰⁶⁵Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 3.

¹⁰⁶⁶Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 5.

¹⁰⁶⁷Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 6.

εφαρμογής της εργαλειοθήκης για το 5G έως το δεύτερο τρίμηνο του 2021.¹⁰⁶⁸ Στο πλαίσιο του δεύτερου τομέα δράσης η Ευρωπαϊκή Ένωση δεσμεύεται να ολοκληρώσει το ευρωπαϊκό πλαίσιο διαχείρισης κρίσεων κυβερνοασφάλειας, να καθορίσει τη διαδικασία, τα ορόσημα και το χρονοδιάγραμμα για τη σύσταση της Κοινής Μονάδας Κυβερνοχώρου, να εξακολουθεί να εφαρμόζει το θεματολόγιο για το κυβερνοέγκλημα στο πλαίσιο της στρατηγικής για την Ένωση Ασφάλειας, να ενθαρρύνει και να διευκολύνει τη σύσταση ομάδας εργασίας των κρατών μελών για την ανταλλαγή κυβερνοπληροφοριών, να προωθήσει τη θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κυβερνοαποτροπή, να επανεξετάσει το πλαίσιο πολιτικής για την κυβερνοάμυνα, να στηρίξει συνεργείες μεταξύ πολιτικών, αμυντικών και διαστημικών βιομηχανιών, να διευκολύνει τη δημιουργία στρατηγικής για τις στρατιωτικές αποστολές και τις επιχειρήσεις της ΚΠΑΑ και να ενισχύσει την κυβερνοασφάλεια των διαστημικών υποδομών.¹⁰⁶⁹

Στο πλαίσιο του τρίτου τομέα δράσης η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεσμεύεται να καθορίσει ένα σύνολο στόχων στις διεθνείς διαδικασίες τυποποίησης, να προωθήσει τη διεθνή ασφάλεια και σταθερότητα στον κυβερνοχώρο, να παρέχει πρακτική καθοδήγηση σχετικά με την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στον κυβερνοχώρο, να προστατεύει καλύτερα τα παιδιά από τη σεξουαλική κακοποίηση και τη σεξουαλική εκμετάλλευση, καθώς και να παρουσιάσει στρατηγική για τα δικαιώματα του παιδιού, να ενισχύσει και να προωθήσει τη Σύμβαση της Βουδαπέστης για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, να επεκτείνει τον κυβερνοδιάλογο της Ε.Ε. με τρίτες χώρες, περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς, μεταξύ άλλων μέσω άτυπου δικτύου της Ε.Ε. για την κυβερνοδιπλωματία, να ενισχύσει τις ανταλλαγές με την πολυσυμμετοχική κοινότητα, ιδίως μέσω τακτικών και δομημένων ανταλλαγών με τον ιδιωτικό τομέα, την πανεπιστημιακή κοινότητα και την Κοινωνία των Πολιτών και να προτείνει το θεματολόγιο της Ε.Ε. για την ανάπτυξη των εξωτερικών κυβερνοϊκανοτήτων.¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 15-16.

¹⁰⁶⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 23-24.

¹⁰⁷⁰Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 29.

Ακόμα, έχουν προστεθεί τρεις στρατηγικές πρωτοβουλίες από την Ευρωπαϊκή Ένωση, οι οποίες είναι η δημιουργία ενός κανονισμού που θα εγγυάται την ασφάλεια των πληροφοριών στα θεσμικά και τα υπόλοιπα όργανα και οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα διαμορφωθεί επίσης ένας κανονισμός, σχετικός με τους κοινούς κανόνες κυβερνοασφάλειας για τα θεσμικά, τα υπόλοιπα όργανα και τους οργανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τέλος θα δημιουργηθεί μια νέα νομική βάση για την CERT-EE, η οποία θα έχει ως σκοπό την ενίσχυση της εντολής και της χρηματοδότησής της.¹⁰⁷¹ Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για τη διασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου κυβερνοασφάλειας προχώρησε στη δημιουργία ενός νέου Ευρωπαϊκού Κέντρου για το Κυβερνοέγκλημα και την υιοθέτηση κανόνων για την πρόληψη της εξάπλωσης του τρομοκρατικού περιεχομένου στο διαδίκτυο.¹⁰⁷²

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τονίζει ότι περιστατικά και κρίσεις μεγάλης κλίμακας στον κυβερνοχώρο χρήζουν συντονισμένης δράσης, προκειμένου να είναι άμεση η αντίδραση λόγω της αλληλεξάρτησης μεταξύ τομέων και χωρών. Με δεδομένο ότι οι περισσότερες κυβερνοαπειλές προέρχονται εκτός της Ένωσης είναι σημαντικό να αναπτυχθεί ένα ασφαλές δίκτυο κυβερνοάμυνας, κυβερνοαποτροπής, το οποίο θα έχει και την ικανότητα εντοπισμού των κακόβουλων ενεργειών, καθώς και της κατάλληλης αντίδρασης σε αυτές.¹⁰⁷³ Ακόμα, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο υποστηρίζει ότι δεν πρέπει κανένα κράτος να λειτουργεί αυτόνομα σε επίπεδο κυβερνοασφάλειας, διότι ακόμα και ένα κράτος να δεχτεί κυβερνοαπειλές, αυτό μπορεί να έχει δυνητικές δευτερογενείς επιπτώσεις σε ολόκληρη την Ένωση.¹⁰⁷⁴

¹⁰⁷¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020, σελ. 30-31.

¹⁰⁷²Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022). Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/priorities/psifiakos-metaschimatismos-tis-ee/20210414STO02010/psifiakos-metaschimatismos-simasia-ofeli-kai-politiki-tis-ee>

¹⁰⁷³Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021). Έκθεση σχετικά με την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου που αφορά μέτρα για υψηλό κοινό επίπεδο κυβερνοασφάλειας σε ολόκληρη την Ένωση και για την κατάργηση της οδηγίας (ΕΕ) 2016/1148 (COM(2020)0823 – C9-0422/2020 – 2020/0359(COD)). A9-0313/2021. Βρυξέλλες 04-11-2021, σελ. 8.

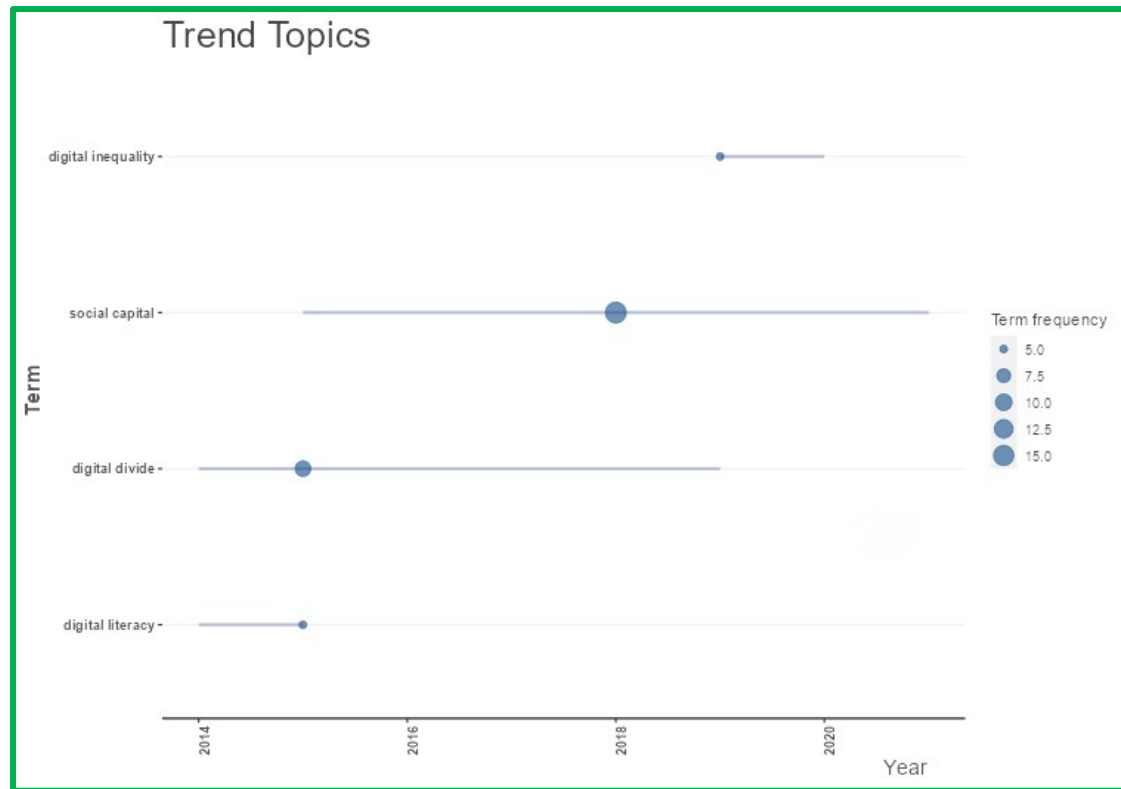
¹⁰⁷⁴Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021). Έκθεση σχετικά με την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου που αφορά μέτρα για υψηλό κοινό επίπεδο κυβερνοασφάλειας σε ολόκληρη την Ένωση και για την κατάργηση της οδηγίας (ΕΕ) 2016/1148 (COM(2020)0823 – C9-0422/2020 – 2020/0359(COD)). A9-0313/2021. Βρυξέλλες 04-11-2021, σελ. 9.

8.3. Διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία

Για την πραγματοποίηση της διερεύνησης χρησιμοποιήθηκε το πακέτο “Bibliometrix” της γλώσσας προγραμματισμού “R”. Τα βήματα που ακολουθήθηκαν είναι η αναζήτηση άρθρων στη διεθνή βιβλιογραφία με τη χρήση της διεθνούς βάσης δεδομένων, η οποία ονομάζεται “Scopus”.¹⁰⁷⁵ Έπειτα από την εισαγωγή των λέξεων κλειδιών στην αναζήτηση του Scopus γι’ αυτήν τη θεματική στην παγκόσμια βιβλιογραφία προέκυψαν 87 άρθρα. Οι λέξεις κλειδιά που χρησιμοποιήθηκαν είναι συναφείς με τη θεματική του παρόντος κεφαλαίου (Digital AND (Skills OR Literacy) and “Social Capital” and (participation OR security OR citizenship)). Τα άρθρα που εξάχθηκαν πέρασαν από σκανάρισμα ένα ένα, προκειμένου να μεταφορτωθούν στην R τα σημαντικότερα. Τα κριτήρια απόρριψης ενός άρθρου είναι η επικαιρότητα, η συνάφεια με τη θεματική και η μελέτη του περιεχομένου τους. Άρθρα που παρουσίαζαν με τετριμμένο τρόπο την παρούσα διασύνδεση απορρίφθηκαν, επίσης άρθρα που περιελάμβαναν δύο από τις λέξεις κλειδιά και τέλος άρθρα που εξέταζαν τη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό σε άλλους τομείς, όπως τον αγροτικό, την υγεία, το περιβάλλον και τη μηχανική πέραν της εκπαίδευσης.

Τα άρθρα που προέκυψαν μετά τη διαδικασία της επιλογής σε πλήθος 47 μεταφορτώθηκαν στην R, όπου με τη χρήση του πακέτου “Bibliometrix” εξετάστηκε η διερεύνηση των τάσεων και της θεματικής στη διεθνή βιβλιογραφία και παρουσιάζεται οπτικοποιημένα στα παρακάτω γραφήματα 8 και 9.

¹⁰⁷⁵Βιβλιογραφικές πληροφορίες αναφέρονται ενδελεχώς στο κεφάλαιο 2 και συγκεκριμένα στο υποκεφάλαιο για τις θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί για τον ψηφιακό γραμματισμό.

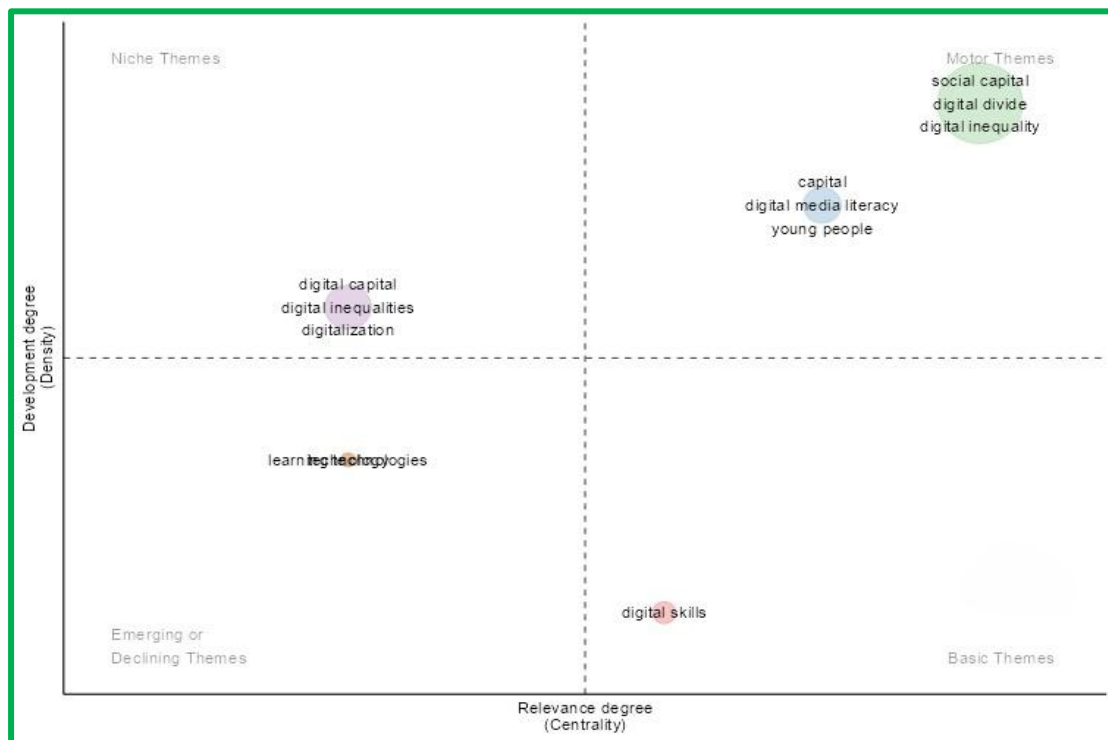
Γράφημα 8: Θεματικές Τάσεις

Στο Γράφημα 8 παρουσιάζονται οι θεματικές τάσεις των τελευταίων χρόνων (2014-2020). Οι όροι που εντοπίζονται σε μεγαλύτερη συχνότητα στη διεθνή βιβλιογραφία αυτών των χρόνων είναι το “ψηφιακό χάσμα”, ο “ψηφιακός γραμματισμός”, το “κοινωνικό κεφάλαιο” και η “ψηφιακή ανισότητα”. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακό χάσμα” από το 2014 έως το 2019 πλησιάζει το 9. Ο όρος δεν εντοπίζεται αρκετά συχνά στα άρθρα, τα οποία μελετούν τη διασύνδεση του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό τα τελευταία χρόνια. Η συχνότητα εμφάνισης του όρου “ψηφιακός γραμματισμός” αρχίζει το 2014 και φτάνει στο 5.

Από το 2015 έως το 2021 συναντάται στην επιλεγμένη διεθνή αρθρογραφία και ο όρος “κοινωνικό κεφάλαιο” με συχνότητα εμφάνισης 16. Πρόκειται για έναν όρο, ο οποίος αποτέλεσε μία από τις λέξεις-κλειδιά για την αναζήτηση της επιλεγμένης αρθρογραφίας. Οι υπόλοιποι όροι που εμπλέκονται στη θεματική της παρούσας διδακτορικής διατριβής συμπεριλαμβάνονται στον όρο “ψηφιακή ανισότητα”, ο οποίος εντοπίζεται 5 φορές. Οι λέξεις που εντοπίζονται στην επιλεγμένη διεθνή αρθρογραφία της παρούσας θεματικής σε ιεραρχική σειρά είναι το κοινωνικό

κεφάλαιο (16), το ψηφιακό χάσμα (9), η ψηφιακή ανισότητα και η ψηφιακή βιβλιογραφία (5), τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (4) και ακολουθούν οι λέξεις ψηφιακές δεξιότητες, ψηφιακή ένταξη, κοινωνικό δίκτυο και ψηφιακό κεφάλαιο με συχνότητα εμφάνισης 3 και οι λέξεις κεφάλαιο, ψηφιακά μέσα, νέοι, δεξιότητες διαδικτύου, ικανοποίηση, δια βίου μάθηση, ψηφιοποίηση, ψηφιακή ανισότητα, τεχνολογία, εκπαιδευτική τεχνολογία και κοινωνική τάξη με 2.

Όπως στις παραπάνω θεματικές, έτσι και σε αυτήν έπειτα από τη διεξαγωγή της βιβλιομετρικής επιστημομετρίας προέκυψαν τα πιο δημοφιλή άρθρα. Τα 4 πιο δημοφιλή άρθρα φέρουν τους τίτλους: «*Digital Inequalities and why they matter*» (511 αναφορές), «*The digital divide and social inclusion among refugee migrants: A case in regional Australia*» (189 αναφορές), «*Mobile practices in everyday life: Popular digital technologies and schooling revisited*» (107 αναφορές) και «*Rethinking ICT literacy: From computers skills to social network settings*» (50 αναφορές).

Γράφημα 9: Θεματικός Χάρτης

Τα σημεία θεματικής επικέντρωσης των άρθρων αποτυπώνονται και στον θεματικό χάρτη (Γράφημα 9), στον οποίο πραγματοποιείται η ανάλυση των όρων με συστάδες, οι οποίες λαμβάνονται υπόψη ως επιμέρους κεντρικές ιδέες. Η πυκνότητα

και η κεντρικότητα των συστάδων αξιοποιούνται για την κατηγοριοποίησή τους και τη δημιουργία διαγράμματος δύο αξόνων. Στον θεματικό χάρτη που δημιουργείται μπορούμε να αναλύσουμε τα θέματα που προκύπτουν ανάλογα με το τεταρτημόριο στο οποίο ανήκουν. Στο επάνω δεξιά τεταρτημόριο (Q1), με υψηλότερη πυκνότητα και κεντρικότητα, εμφανίζονται τα θέματα που έχουν υψηλό βαθμό συνάφειας με το υπό μελέτη πεδίο και συμβάλλουν στην οικοδόμηση του εννοιολογικού πλαισίου. Εδώ ανήκουν οι όροι, “κοινωνικό κεφάλαιο”, “ψηφιακό χάσμα”, “ψηφιακή ανισότητα”, “κεφάλαιο”, “ψηφιακός γραμματισμός” και “νέοι”. Στο πάνω αριστερό τεταρτημόριο (Q2) εμφανίζονται θέματα που εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό ανάλυσης, ωστόσο δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το υπό μελέτη πεδίο και είναι θέματα που αφορούν το ψηφιακό κεφάλαιο, τις ψηφιακές ανισότητες και την ψηφιοποίηση. Στο κάτω δεξιά τεταρτημόριο (Q3) απεικονίζονται θέματα που δεν έχουν αναλυθεί σε μεγάλο βαθμό και παρουσιάζουν λιγότερο ενδιαφέρον, ενώ στο κάτω αριστερά τεταρτημόριο (Q4) απεικονίζονται θέματα, τα οποία έχουν άμεση συσχέτιση με το υπό μελέτη πεδίο, όπως το κοινωνικό κεφάλαιο και οι θεωρίες μάθησης.

Κεφάλαιο 9ο: Συμπεράσματα-Περιορισμοί-Προτάσεις

9.1. Συμπεράσματα

Το ερευνητικό αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι η μελέτη της διασύνδεσης του ψηφιακού γραμματισμού με την ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου των νέων σε ηλικία πολιτών των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για την προσέγγιση του συγκεκριμένου ερευνητικού αντικείμενου θεωρήθηκε πιο πρόσφορη η χρήση της διερευνητικής μεθόδου. Ο λόγος επιλογής της διερεύνησης κειμένων είναι η καινοτομία της ως μέθοδο, εμπίπτει στα ερευνητικά μου ενδιαφέροντα, μπορεί να επιλεγθεί από άτομα με θεωρητικό ακαδημαϊκό προσανατολισμό, δίνει στον ερευνητή τη δυνατότητα να προσεγγίσει ποιοτικά και ποσοτικά ένα ερευνητικό αντικείμενο, καθώς και να χρησιμοποιήσει κατά την οπτικοποίηση και ερμηνεία των κειμένων νέες τεχνολογίες. Σε συνδυασμό με την παρούσα μέθοδο χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό RQDA της “R”. Ο λόγος

επιλογής της συγκεκριμένης μεθόδου και του παρόντος λογισμικού είναι η επιθυμία μου να αποφύγω την υποκειμενικότητα, η οποία συνοδεύει τη διερεύνηση των κειμένων, να εξάγω έγκυρα και αξιόπιστα ευρήματα και να συνδυάσω τη θεωρία με τις νέες τεχνολογίες. Ακόμα, για κάθε θεματική που σχηματίστηκε, έπειτα από τη διερεύνηση των σχετικών κειμένων πραγματοποιήθηκε μια βιβλιομετρική επιστημομετρία. Τα δεδομένα αντλήθηκαν από τη διεθνή βάση δεδομένων “Scopus” και μεταφορτώθηκαν στην “R”, όπου χρησιμοποιήθηκε το πακέτο “Bibliometrix”. Σκοπός των βιβλιομετρικών επιστημομετριών ήταν η διερεύνηση των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν είναι ότι το μεγαλύτερο πλήθος άρθρων που σχετίζεται με τον ψηφιακό γραμματισμό και το ανθρώπινο κεφάλαιο στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της νεολαίας και αντίστοιχα της διασύνδεσης του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της κοινωνικής ενεργοποίησης και της ασφάλειας παρουσιάζεται από το 2020 και έπειτα. Λόγω του ξεσπάσματος της πανδημίας Covid-19 φάνηκε πόσο αναγκαία είναι η απόκτηση δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού για να καταφέρει ο σύγχρονος άνθρωπος να επιβιώσει, να ζήσει, να εκπαιδευτεί, να κοινωνικοποιηθεί, να εργαστεί και να ενεργοποιηθεί πολιτικά, κοινωνικά. Παράλληλα, αποκαλύφθηκε μια ένδεια στη συγγραφή άρθρων που εστιάζουν στη διασύνδεση του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της νεολαίας. Τα άρθρα που συγκεντρώθηκαν για την θεματική της νεολαίας ήταν μόνο 71 και έπειτα από την επεξεργασία έμειναν μόνο 48, ενώ ο όρος “νεολαία” εντοπίστηκε μόνο 3 φορές. Ακόμα η λέξη “νέοι” εντοπίστηκε μόνο 2 φορές στη μελέτη της διασύνδεσης του κοινωνικού κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στη θεματική της κοινωνικής ενεργοποίησης. Στα άρθρα που συγκεντρώθηκαν και μεταφορτώθηκαν έπειτα από την επεξεργασία που δέχτηκαν παρουσιάζονται ορισμένες κοινές λέξεις μεταξύ των τεσσάρων θεματικών. Οι λέξεις είναι ο ψηφιακός γραμματισμός, ο ψηφιακός μετασχηματισμός, η ψηφιοποίηση, οι ψηφιακές δεξιότητες, η ψηφιακή οικονομία, η αυτοματοποίηση και το ψηφιακό χάσμα. Ακόμα, μεγαλύτερο πλήθος άρθρων έχουν οι θεματικές της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Η αναφορά στο ανθρώπινο κεφάλαιο και στον ψηφιακό γραμματισμό στους τομείς της εκπαίδευσης και της απασχόλησης είναι μεγαλύτερη σε σχέση με τη θεματική της νεολαίας. Τέλος, ανεξάρτητα από την εισαγωγή διαφορετικών λέξεων κλειδιών στην αναζήτηση της βάσης δεδομένων

“Scopus” προέκυπταν και για τις τέσσερις θεματικές ορισμένα άρθρα κοινά, καθώς και ορισμένοι εννοιολογικοί προσδιορισμοί, οι οποίοι απεικονίζονται στα τεταρτημόρια Q1 και Q4 των θεματικών χαρτών, οι οποίοι περιλαμβάνονται στα υποκεφάλαια της διερεύνησης των τάσεων και των θεματικών στη διεθνή βιβλιογραφία (5.4., 6.5., 7.7., 8.3.).

Με τη διερευνητική μέθοδο συγκεντρώθηκαν κείμενα, που συνιστούν τις προτροπές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Τα ευρήματα που προέκυψαν για κάθε κείμενο υποστηρίχθηκαν από δευτερογενείς πηγές και από στατιστικά δεδομένα που πάρθηκαν από την Eurostat. Αφού δέχτηκαν επεξεργασία τα επιλεγμένα κείμενα, τα οποία είχαν ως αντικείμενο τον ψηφιακό γραμματισμό, πραγματοποιήθηκε η κωδικοποίηση σε τέσσερις θεματικές περιοχές. Η πρώτη αφορά την εκπαίδευση, η δεύτερη την αγορά εργασίας, η τρίτη τη νεολαία και η τέταρτη την κοινωνική ενεργοποίηση και ασφάλεια. Η κάθε θεματική περιοχή συνδέθηκε με την ανάπτυξη ενός συγκεκριμένου κεφαλαίου για το άτομο. Η εκπαίδευση, η απασχόληση και η νεολαία συνδέθηκαν με το ανθρώπινο κεφάλαιο και η κοινωνική ενεργοποίηση και ασφάλεια με το κοινωνικό κεφάλαιο. Για τη δημιουργία όμως αυτών των θεματικών χρειάστηκε να αναζητήσω πρώτης τάξης έννοιες, οι οποίες απευθύνονται σε όλες τις θεματικές, ωστόσο σε ορισμένες θεματικές εντοπίζονται με μεγαλύτερη ένταση και τους δίνεται η πρόποσα αξία και έκταση.

Μια ακόμα καινοτομία της παρούσας διδακτορικής διατριβής είναι η πραγματοποίηση μιας βιβλιομετρικής επιστημομετρίας, η οποία περιλαμβάνεται στους εννοιολογικούς προσδιορισμούς του ψηφιακού γραμματισμού. Το συμπέρασμα που αντλήθηκε είναι ότι η συγγραφή άρθρων που αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό αυξήθηκε. Ιδιαίτερα από το 2012 και έπειτα, έχοντας ως αποκορύφωμα το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19. Από το 2012 και πρωτίτερα η συγγραφή άρθρων δεν παρουσιάζει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον, διότι ο αριθμός είναι αρκετά μικρός (λιγότερα από 60). Η αύξηση της συγγραφής άρθρων που αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό από το 2012 και έπειτα οφείλεται στην εμφάνιση νέων τεχνολογιών, στην εξοικείωση περισσότερων ανθρώπων με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, στην προσπάθεια προσέγγισης ενός καινούριου τομέα, του τεχνολογικού και στην εμφάνιση και διάδοση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, των ηλεκτρονικών πλατφορμών, της τεχνητής νοημοσύνης, των μεγάλων δεδομένων, του

υπολογιστικού νέφους και άλλων τεχνολογιών και λογισμικών αιχμής. Το καινοτόμο στοιχείο που προέκυψε είναι ότι παγκοσμίως στη συγγραφή άρθρων που αναφέρονται στον ψηφιακό γραμματισμό ξεχωρίζουν μόλις τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες. Είναι η Ισπανία, η Ολλανδία, η Φινλανδία και η Γερμανία. Οι πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και κυρίως οι ερευνητές ακόμα και εκείνοι που διακρίνονται για τον ανθρωπιστικό και κοινωνικό επαγγελματικό τους προσανατολισμό οφείλουν να συνειδητοποιήσουν το πόσο σημαντική είναι η ορθή χρήση των νέων τεχνολογιών, η ένταξη τους στον χώρο της απασχόλησης και η απόκτηση βασικών και προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο κείμενο της για την Ευρώπη της Επόμενης Γενιάς, στο κείμενο της για τη μετάβαση σε μια Ψηφιακή και Πράσινη Εποχή και στο πρόγραμμα των στόχο της για τη Ψηφιακή Δεκαετία 2030 αναφέρει ότι: *«Μέσα σ'έναν χρόνο από την πανδημία Covid-19 ο ρόλος και η λειτουργία του ψηφιακού μετασχηματισμού άλλαξε ραγδαία τις κοινωνίες και τις οικονομίες. Οι νέες τεχνολογίες είναι πλέον υποχρεωτικές για την απασχόληση, τη μάθηση, την ψυχαγωγία, την κοινωνικοποίηση, την αγορά προϊόντων και την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και πολιτισμού. Ανέδειξαν επίσης τον αποφασιστικό ρόλο που διαδραματίζει η καινοτομία. Η πανδημία ανέδειξε επίσης τις αδυναμίες της Ευρώπης στον ψηφιακό κόσμο, την εξάρτησή της από τεχνολογίες που δεν είναι ευρωπαϊκές και τον αντίκτυπο της παραπληροφόρησης στις δημοκρατικές κοινωνίες»*.^{1076 1077 1078}

Έχοντας ως γνώμονα τη σημασία της ορθής και αποτελεσματικής χρήσης των νέων τεχνολογιών και της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων από όλους τους νέους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης προχώρησε η διαδικασία υποστήριξης του ερευνητικού αντικειμένου της παρούσας διατριβής. Η άντληση έγκυρων και αξιόπιστων συμπερασμάτων προκύπτει μέσα από τη δόμηση της παρούσας διδακτορικής διατριβής σε εννιά αλληλένδετα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο

¹⁰⁷⁶European Commission (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Thematic chapters. Retrieved at 01-03-2022, from [DESI 2021 Thematic chapters Full European Analysis dhhO6dGif25zTsq4LXZQCIrI_80563%20\(1\).pdf](#), p. 9.

¹⁰⁷⁷European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022, pp. 2-3.

¹⁰⁷⁸Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021, σελ. 4.

αναλύθηκαν όλοι οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί που εμπλέκονται στην έρευνα. Αυτό το κεφάλαιο εξυπηρέτησε την καλύτερη κατανόηση των επόμενων κεφαλαίων. Οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί που αναλύθηκαν είναι το “ανθρώπινο κεφάλαιο”, το “κοινωνικό κεφάλαιο”, η “νεολαία”, η “ψηφιακή νεολαία”, η “δεξιότητα”, η “ψηφιακή δεξιότητα”, ο “ψηφιακός γραμματισμός”, η “αγορά εργασίας” και η “μάθηση”, όπως η “τυπική”, “μη τυπική”, “άτυπη”, “δια βίου μάθηση” και “μικτή μάθηση”. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν από αυτό το κεφάλαιο είναι ότι η ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου βασίζεται στη μάθηση, η ανάπτυξη του ανθρωπίνου και κοινωνικού κεφαλαίου είναι αλληλένδετη και απαραίτητη για τη σύγχρονη κοινωνία και οικονομία, αλλά και για την ισχυροποίηση της αγοράς εργασίας. Οι νέοι Ευρωπαίοι πολίτες είναι ανάγκη να κατανοήσουν ότι είναι καλό να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται δια βίου, προκειμένου ως συνδιαμορφωτές του μέλλοντος να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις συνεχείς μεταβολές των απαιτήσεων της κοινωνίας, της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Οι απαιτήσεις της κοινωνίας, της οικονομίας και της αγοράς εργασίας του 2010-2020 αφορούσαν τη δημιουργία μιας κοινωνίας της γνώσης, οι απαιτήσεις της κοινωνίας, της οικονομίας και της αγοράς εργασίας του 2020-2030 εκτός του ότι είναι συνεχώς μεταβαλλόμενες απαιτούν τη δημιουργία μιας ανθεκτικής, βιώσιμης κοινωνίας, η οποία θα στηρίζεται στην ψηφιακή και πράσινη μετάβαση.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύονται οι διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί πάνω στους όρους που εμπλέκονται στο παρόν ερευνητικό αντικείμενο. Αναφέρονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις του ανθρωπίνου κεφαλαίου, του κοινωνικού, της δεξιότητας, του ψηφιακού γραμματισμού και της μάθησης. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις των συγκεκριμένων όρων παρουσιάζονται με σκοπό την πληρέστερη αποτύπωση, κατανόηση και περιγραφή των απόψεων άλλων ερευνητών στους υπό μελέτη όρους. Μέσα από τη χρονική παρουσίαση των συγκεκριμένων προσεγγίσεων επιδιώκεται η μέγιστη κατανόηση των όρων της έρευνας, η μελέτη της σύνδεσης μεταξύ τους και λειτουργούν ως έναυσμα για τη μετάβαση στο επόμενο κεφάλαιο. Ακόμα, κοινός παρονομαστής των θεωρητικών προσεγγίσεων είναι ότι παρουσιάζουν μια δυναμική και επηρεάζονται από ιστορικούς, πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Τα συμπεράσματα που προέκυψαν είναι ότι το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο είναι αλληλένδετα, παρά τις διαφορές που παρουσιάζουν. Ένα άτομο που διαθέτει ανεπτυγμένο ανθρώπινο κεφάλαιο, δηλαδή

γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες δεν μπορεί να μη διαθέτει και ανεπτυγμένο κοινωνικό κεφάλαιο. Το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο αναπτύσσονται μέσα από την εμπλοκή του ατόμου σε εμπειρίες μάθησης. Οι σύγχρονες θεωρίες μάθησης κατά τη μαθησιακή διαδικασία αναφέρονται μεταξύ άλλων και στη δυνατότητα ένταξης των νέων τεχνολογιών και στην ανάγκη του ψηφιακού γραμματισμού των εκπαιδευόμενων, ούτως ώστε η διαδικασία της μάθησης να καταστεί σύγχρονη, καινοτόμα, αποδοτική και να προσελκύσει το ενδιαφέρον των νέων εκπαιδευόμενων, οι οποίοι γεννιούνται, μεγαλώνουν και δραστηριοποιούνται σε ένα ψηφιακό περιβάλλον.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Ευρωπαϊκή Πολιτική για τη Νεολαία και για τις Δεξιότητες. Αρχικά, γίνεται αναφορά στις συνθήκες που απευθύνονται στη νεολαία και στις δεξιότητες, έπειτα παρουσιάζονται χρονολογικά οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη Νεολαία και τις Δεξιότητες και στο τέλος ακολουθεί η αναφορά στα ευρωπαϊκά προγράμματα ενίσχυσης της νεολαίας και των δεξιοτήτων, καθώς και σε ευρωπαϊκές ψηφιακές πλατφόρμες. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν είναι ότι η νεολαία και οι δεξιότητες συνιστούν τομείς χάραξης ευρωπαϊκών πολιτικών και στρατηγικών. Ακόμα, η σημασία απόκτησης δεξιοτήτων δια βίου, αλλά και καθ' όλη τη διάρκεια λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι έκδηλη. Τα τελευταία, ωστόσο, χρόνια με τις στρατηγικές νεολαίας και την προώθηση ευρωπαϊκών ψηφιακών πλατφορμών και ευρωπαϊκών προγραμμάτων ενισχύθηκε η ανάγκη απόκτησης δεξιοτήτων από τους νέους, οι οποίοι έρχονται αντιμέτωποι με αρκετές προκλήσεις.

Το άτομο προκειμένου να είναι σε θέση να ενεργοποιηθεί κοινωνικά, πολιτικά και να διασφαλίσει την πνευματική και σωματική του ασφάλεια στο διαδίκτυο είναι ανάγκη να έχει αναπτύξει πρωτίτερα το ανθρώπινο κεφάλαιό του. Ένα άτομο που έχει ανεπτυγμένο ανθρώπινο κεφάλαιο έχει μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και μπορεί να υποστηρίξει με πιο εύστοχο τρόπο τα επιχειρήματά του στον δημόσιο διάλογο. Γι' αυτόν τον λόγο το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στη σύνδεση της ανάπτυξης του ανθρωπίνου κεφαλαίου με τον ψηφιακό γραμματισμό στον τομέα της εκπαίδευσης. Ο κάθε Ευρωπαίος πολίτης οφείλει από την παιδική ηλικία να αποκτήσει δεξιότητες, οι οποίες θα έχουν αντίκρουσμα στη μετέπειτα ζωή του. Με βάση το πλάνο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ψηφιακή εκπαίδευση το άτομο μέσα από την εμπλοκή του σε εμπειρίες τυπικής και μη τυπικής μάθησης από την παιδική ηλικία οφείλει να

αποκτήσει δεξιότητες, οι οποίες θα το βοηθήσουν μετέπειτα να εξελιχθεί επαγγελματικά και προσωπικά. Ανάμεσα σε αυτές τις δεξιότητες είναι και οι ψηφιακές, οι οποίες είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη σύγχρονη εποχή. Αργότερα, με την εγγραφή του στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση το άτομο οφείλει να εξελίξει τις υπάρχουσες δεξιότητες και να αποκτήσει νέες, οι οποίες θα του επιτρέψουν να αποκτήσει επαγγελματική και προσωπική σταδιοδρομία και αυτοπεποίθηση. Με βάση την ευρωπαϊκή στρατηγική για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, τα ιδρύματα ανώτερης εκπαίδευσης οφείλουν να συνδράμουν στο δύσκολο έργο της μετάβασης των νέων ανθρώπων στην αγορά εργασίας και να τους εφοδιάσουν με όλες τις σύγχρονες και απαιτούμενες δεξιότητες. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από τη συνεργασία των φορέων χάραξης πολιτικής, των εκπαιδευτικών και των αρμόδιων, τη συνεργασία και την ανταλλαγή των βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των ανώτατων ιδρυμάτων, τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών τους συστημάτων και την ένταξη των νέων τεχνολογιών κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Όπως συγκεκριμένα αναφέρει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση και στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τα Πανεπιστήμια: *«Η ψηφιακή και πράσινη μετάβαση απαιτούν μελλοντικά καθοριστικές αλλαγές στην εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία, σε στενή συνεργασία των συναφών βιομηχανιών και των δικαιούχων και των αρμόδιων σε επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι εκπαιδευόμενοι και το εκπαιδευτικό προσωπικό στην Ευρώπη χρειάζεται να είναι εξοπλισμένοι με πράσινες και ψηφιακές δεξιότητες για το μέλλον και για τη διασφάλιση της καινοτομίας και της τεχνολογικής εξέλιξης, που θα διευκολύνουν την αντιμετώπιση των κοινωνικών προκλήσεων»*.¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ Ακόμα, στα εν λόγω κείμενα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τονίζει ότι: *«Η Ευρωπαϊκή Ένωση για να ανακάμψει και να επανέλθει και να αποκτήσει βιωσιμότητα, η Ευρώπη είναι ανάγκη να επενδύσει στους νέους. Αυτό θα επιτευχθεί μέσα από την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Δίνουμε στους νέους ανθρώπους την ευκαιρία να αποκτήσουν εξαιρετικές και συναφείς δεξιότητες και ικανότητες. Προσφέρουμε σε κάθε Ευρωπαίο νέο μια πραγματική ευκαιρία να*

¹⁰⁷⁹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 11.

¹⁰⁸⁰European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 17.

εξειδικευτεί και να επανειδικευτεί, βοηθώντας τη δημιουργία μιας ισχυρής, βιώσιμης και ανθεκτικής Ευρώπης».^{1081 1082}

Πρωτίστως μέσω της εκπαίδευσης θα πραγματοποιηθούν οι στόχοι των πρωτοβουλιών που υποστηρίζουν τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι στόχοι της Ψηφιακής Ατζέντας του 2030, του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού 2021-2027 και ο εμπλουτισμός των ευρωπαϊκών θεματολογιών δεν θα επιτευχθούν αν οι νέοι της σύγχρονης εποχής, οι κυβερνώντες, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και όλοι οι αρμόδιοι δρώντες δεν αποδεχτούν τη σημασία και την ισότιμη πρόσβαση σε ευκαιρίες ποιοτικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Μέσω της παροχής ποιοτικών εκπαιδευτικών ευκαιριών και την ισότιμη πρόσβαση όλων των νέων των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα πραγματοποιηθούν οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δημιουργία μιας ανθεκτικής, ψηφιακής και πράσινης Ευρώπης του 2030. Οι στόχοι αναφέρονται στο ότι το 80% του ενήλικου πληθυσμού θα πρέπει να αποκτήσει βασικές ψηφιακές δεξιότητες και 20 εκατομμύρια ειδικοί στις ΤΠΕ θα απασχοληθούν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, θα δημιουργηθούν ψηφιακές υποδομές και το 5G θα καλύπτει πολλές περιοχές. Επιπλέον, το 75% των επιχειρήσεων θα μετασχηματιστούν ψηφιακά και θα αρχίσουν να χρησιμοποιούν υπηρεσίες υπολογιστικού νέφους, μαζικά δεδομένα και τεχνητή νοημοσύνη. Όσον αφορά τις δημόσιες υπηρεσίες, όλες οι υποχρεώσεις και τα αιτήματα για ενημέρωση των πολιτών από και προς το δημόσιο θα διενεργούνται και θα εξυπηρετούνται εξ ολοκλήρου διαδικτυακά, ενώ το 80% των πολιτών θα αποκτήσει ηλεκτρονική ταυτότητα. Οι πόλεις θα γίνουν έξυπνες και θα είναι πιο αποδοτικές.

Με τους παραπάνω στόχους συνδέεται το επόμενο κεφάλαιο, το οποίο αναφέρεται στη σύνδεση του ψηφιακού γραμματισμού με το ανθρώπινο κεφάλαιο στον τομέα της απασχόλησης. Με βάση τα επίσημα κείμενα των εκτελεστικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 90% των νέων θέσεων εργασίας που θα προκύψουν θα αφορούν τον τεχνολογικό τομέα ή θα είναι απαραίτητη η χρήση των νέων τεχνολογιών για την ολοκλήρωση των εργασιακών υποχρεώσεων. Αρκετές θέσεις εργασίας των παραδοσιακών τομέων απασχόλησης θα χαθούν ή θα ψηφιοποιηθούν. Οι νέοι, οι οποίοι δε διαθέτουν ψηφιακές δεξιότητες, τις δεξιότητες

¹⁰⁸¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018, σελ. 12.

¹⁰⁸²European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 17.

του 21^{ου} αιώνα θα χάσουν την απασχόλησή τους, θα αμείβονται λιγότερο ή θα μένουν άνεργοι για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η Ευρωπαϊκή Ένωση στηρίζει την απασχολησιμότητα των νέων μέσα από αρκετές πρωτοβουλίες, όπως το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων, το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων και τα ευρωπαϊκά προγράμματα απασχόλησης. Ακόμα, για τη μείωση της ανεργίας, τη διασφάλιση της επαγγελματικής ικανοποίησης των εργαζομένων και τη δημιουργία μιας ισχυρής αγοράς εργασίας είναι απαραίτητη η αντιστοιχία των δεξιοτήτων με τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας. Για τη μείωση του φαινομένου είναι σημαντική η συνεργασία των φορέων εκπροσώπησης της ευρωπαϊκής νεολαίας, η δημιουργία ποιοτικών θέσεων εργασίας και αξιοπρεπώς αμειβομένων θέσεων εργασίας, η εξασφάλιση των εργασιακών δικαιωμάτων, η πρόσβαση σε κοινωνική ασφάλιση και σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, η μείωση των επαγγελματικών ανισοτήτων και η καταγραφή των κενών θέσεων εργασίας, καθώς και των δεξιοτήτων που επιζητούν οι εργοδότες. Έμφαση πρέπει να δοθεί σε νέους που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και σε νέους, οι οποίοι διατρέχουν τον κίνδυνο της περιθωριοποίησης. Όπως υποστηρίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στα εν λόγω κείμενα: *«Ο ψηφιακός μετασχηματισμός αγκαλιάζει τις καινοτόμες υπηρεσίες, τα νέα επιχειρηματικά μοντέλα και νέους τύπους οργάνωσης της απασχόλησης. Διαρέει μεγάλα ποσοστά από δεδομένα και ειρηνικές τεχνολογίες, όπως η τεχνητή νοημοσύνη, ο ψηφιακός μετασχηματισμός συνδέει τον κόσμο, ενθαρρύνει τη διεθνή συνεργασία και διαμορφώνει τον τρόπο οργάνωσης των οργανισμών και τα καθήκοντα των εργαζόμενων. Οι νέες τεχνολογίες επιτρέπουν στην αυτοματοποίηση να αντικαταστήσει πολλές καθημερινές δουλειές και θέσεις εργασίας ρουτίνας, στις οποίες οι εργαζόμενοι συνηθίζουν να ζοδεύουν αρκετό χρόνο»*.^{1083 1084}

Έπειτα από την εφαρμογή των μέτρων που προτείνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή με τις αποφάσεις, οι οποίες αποτελούν τα επιλεγμένα κείμενα της παρούσας διδακτορικής διατριβής προέκυψαν ορισμένα ευρήματα. Τα ευρήματα της

¹⁰⁸³Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022). Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/priorities/psifiakos-metaschimatismos-tis-ee/20210414STO02010/psifiakos-metaschimatismos-simasia-ofeli-kai-politiki-tis-ee>

¹⁰⁸⁴European Commission (July 2022). The EU Pact for Skills –Skills Partnership for the Digital Ecosystem. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, p. 2.

Ευρωπαϊκής Επιτροπής παρουσιάζουν μια σύγκλιση με τα δικά μου και καταγράφονται στην έκθεσή της για την αγορά εργασίας και τη μείωση της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων. Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής οι γυναίκες και τα άτομα με αναπηρίες δεν εκπροσωπούνται πλήρως στον εργασιακό στίβο. Η νεανική ανεργία, ωστόσο από το 16,7% (2021) μειώθηκε, φτάνοντας στο 14,5% (2022). Οι επιχειρήσεις αναζητούν ακόμη εργαζομένους, οι οποίοι διαθέτουν τις απαραίτητες δεξιότητες, οι οποίες συνεπικουρούν στην ψηφιακή και πράσινη μετάβαση. Μολαταύτα, οι επιχειρήσεις αντιμετωπίζουν δυσκολία στο να προσελκύσουν και να κρατήσουν στο εργατικό τους δυναμικό άτομα που διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες λόγω των άσχημων εργασιακών συνθηκών, των χαμηλών οικονομικών αποδοχών, την αδυναμία κάλυψης της κοινωνικής ασφάλισης.¹⁰⁸⁵

Οι μεγαλύτερες ελλείψεις σε εργατικό δυναμικό σημειώνονται στον χώρο των κατασκευών, της υγείας, της επιστήμης, των νέων τεχνολογιών, τη μηχανική και στα μαθηματικά. Η αναζήτηση ατόμων με υψηλές δεξιότητες θα συνεχίσει, ωστόσο συνεχίζει η ψηφιακή και πράσινη μετάβαση. Οι ελλείψεις επίσης μπορεί να οφείλονται στη γήρανση του πληθυσμού. Ο αριθμός των ατόμων που εργάζονται (20-64 ετών) είχε φτάσει το 2009 τα 272 εκατομμύρια, το 2022 τα 265 εκατομμύρια και το 2030 αναμένεται να φτάσει τα 258 εκατομμύρια. Επιπροσθέτως, η χαμηλή εκπροσώπηση στην αγορά εργασίας από γυναίκες, άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, άτομα που ανήκουν σε μειονότητες, ηλικιωμένους, νέους και άτομα με αναπηρίες είναι σημαντική παράμετρος.¹⁰⁸⁶

Εμβληματικό κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συνιστά το Πρόγραμμα Πορείας προς την Ψηφιακή δεκαετία 2030, το οποίο προτάθηκε τον Σεπτέμβριο του 2021 και τέθηκε σε ισχύ με τη σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 9 Ιανουαρίου του 2023. Σκοπός του εν λόγω προγράμματος είναι η λήψη στοχευμένων μέτρων, τα οποία προάγουν την καινοτομία και τις επενδύσεις στους τομείς των ψηφιακών δεξιοτήτων, των ψηφιακών υποδομών, της ψηφιοποίησης των επιχειρήσεων και της ψηφιοποίησης των δημόσιων

¹⁰⁸⁵European Commission (2023). *Employment and Social Developments in Europe. Addressing labour shortages and skills gaps in the EU. Annual Review*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, pp. 50-56.

¹⁰⁸⁶European Commission (2023). *Employment and Social Developments in Europe. Addressing labour shortages and skills gaps in the EU. Annual Review*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, pp. 56-60.

υπηρεσιών. Τον Δεκέμβριο του 2022 συμπληρώθηκε με την ευρωπαϊκή διακήρυξη για τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές, η οποία έχει ως σκοπό τη δημιουργία ενός ασφαλούς, ανθρωποκεντρικού και βιώσιμου ψηφιακού περιβάλλοντος. Για την παρακολούθηση της υλοποίησης των ψηφιακών στόχων δημιουργήθηκε ο Ψηφιακός Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) σε συνδυασμό με τη δράση του Κοινού Κέντρου Ερευνών (JRC) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Τα αποτελέσματα από την πρώτη έκθεση της εφαρμογής του προγράμματος είναι ότι η ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων έφτασε στο 77% από το επιδιωκόμενο 90%, ενώ οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τεχνολογίες υπολογιστικού νέφους φτάνουν το 45% από το επιδιωκόμενο 75% και το προσδοκώμενο για το 2030 (66%), οι επιχειρήσεις που έχουν εντάξει στις διαδικασίες τους την τεχνητή νοημοσύνη φτάνουν στο 19% από το επιδιωκόμενο 75% και το προσδοκώμενο για το 2030 (34%) και οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν μεγάλα δεδομένα φτάνουν το 11% από το επιδιωκόμενο 75% και το προσδοκώμενο για το 2030 20%. Ο στόχος για τον διπλασιασμό των επιχειρήσεων “μονόκερων” με λίγη ακόμη προσπάθεια θα επιτευχθεί. Οι επιχειρήσεις “μονόκεροι” είναι εκείνες που έχουν αποτίμηση πάνω από 1 δισεκατομμύριο ευρώ.¹⁰⁸⁷

Σε επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων τα ευρήματα που προέκυψαν από την πρώτη έκθεση είναι ότι από το επιδιωκόμενο 80%, μόλις το 59% των πολιτών, ηλικίας 16-74 έχουν βασικές ψηφιακές δεξιότητες. Ακόμα, οι εξειδικευμένοι εργαζόμενοι στις νέες τεχνολογίες από το επιδιωκόμενο που είναι 20 εκατομμύρια, φτάνουν μόλις τα 12 εκατομμύρια. Οι δημόσιες υπηρεσίες οφείλουν να ψηφιοποιηθούν στο 100%, ωστόσο η έκθεση έδειξε ότι οι δημόσιες υπηρεσίες που απευθύνονται σε ιδιώτες ψηφιοποιήθηκαν στο 77% και οι δημόσιες υπηρεσίες που απευθύνονται σε επιχειρήσεις στο 84%. Στον τομέα της εξέλιξης των ψηφιακών υποδομών υπάρχει η πρόνοια για κάλυψη σε Gigabit και σε 5G όλων των κατοικιών, ωστόσο η κάλυψη σε Gigabit φτάνει το 56% και σε 5G στο 81%.¹⁰⁸⁸

¹⁰⁸⁷European Commission (27-09-2023). Report on the state of the Digital Decade 2030. Retrieved at 29-09-2023 from [file:///C:/Report on the state of the Digital Decade ofUKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20\(1\).pdf](file:///C:/Report%20on%20the%20state%20of%20the%20Digital%20Decade%20of%20UKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20(1).pdf) , pp. 2-3.

¹⁰⁸⁸European Commission (27-09-2023). Report on the state of the Digital Decade 2030. Retrieved at 29-09-2023 from [file:///C:/Report on the state of the Digital Decade ofUKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20\(1\).pdf](file:///C:/Report%20on%20the%20state%20of%20the%20Digital%20Decade%20of%20UKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20(1).pdf) , pp. 2-3.

Με την υλοποίηση των στόχων του παρόντος προγράμματος η Ευρώπη θα καταφέρει να γίνει πιο ισχυρή, ανθεκτική και ανταγωνιστική, καθώς και να αποκτήσει 2,8 τρισεκατομμύρια, τα οποία αποτελούν το 21% της τρέχουσας ευρωπαϊκής οικονομίας. Γι' αυτόν τον λόγο δημοσιεύτηκε η πρώτη έκθεση πεπραγμένων και προτάσεων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία συνιστά μια έκκληση για ανάληψη συλλογικής δράσης από τα κράτη μέλη, προκειμένου να καλυφθούν τα υφιστάμενα επενδυτικά κενά, να επιταχυνθεί η διαδικασία του ψηφιακού μετασχηματισμού και να προωθηθούν οι στόχοι του προγράμματος της Ψηφιακής Δεκαετίας 2030.¹⁰⁸⁹ Οι ανανεωμένοι άξονες δράσεις που δίνονται στα κράτη μέλη είναι να δώσουν προτεραιότητα στην ψηφιακή εκπαίδευση και στις ψηφιακές δεξιότητες, να καταρτίσουν ένα εθνικό σχέδιο του πώς έχουν σκοπό να ενσωματώσουν στις δράσεις τους, τους στόχους του προγράμματος της Ψηφιακής Δεκαετίας 2030, να επενδύσουν περισσότερα κονδύλια στην ψηφιακή εκπαίδευση και στις ψηφιακές δεξιότητες, να προσελκύσουν ψηφιακά ταλέντα, να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά το ψηφιακό χάσμα λόγω του φύλου. Ακόμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ζητά από τα κράτη μέλη να λάβουν υπόψη τους τις προτάσεις της για τη δημιουργία ενός Συμβουλίου Συστάσεων (Council Recommendation), το οποίο θα προνοεί για τη βελτίωση της απόκτησης ψηφιακών δεξιοτήτων μέσα από την εκπαίδευση και την κατάρτιση και τη δημιουργία ενός ακόμη Εθνικού Συμβουλίου (Council Recommendation), το οποίο θα συγκεντρώνει τις βέλτιστες πρακτικές και τους παράγοντες της επιτυχημένης ψηφιακής εκπαίδευσης και κατάρτισης.¹⁰⁹⁰

Οι ψηφιακές δεξιότητες είναι σημαντικές για τους νέους της Ευρώπης, σε μια έρευνα που διεξήχθη από το Ευρωβαρόμετρο (Μάρτιος 2023) προέκυψε ότι 4/5 πολίτες θεωρούν ότι οι νέες τεχνολογίες θα είναι αναπόσπαστο κομμάτι στην καθημερινή τους ζωή έως το 2030 και τα ¾ των πολιτών δηλώνουν ότι επιθυμούν να ισχυροποιηθεί η ασφάλεια στον κυβερνοχώρο, διότι έχουν υπάρξει θύματα απάτης και επιθέσεων κατά τη διάρκεια της ψηφιακής πλοήγησης, επιθυμούν ισότιμη και καλύτερη πρόσβαση και συνδεσιμότητα στο διαδίκτυο και την καλύτερη προστασία

¹⁰⁸⁹European Commission (27-09-2023). Report on the state of the Digital Decade 2030. Retrieved at 29-09-2023 from [file:///C:/Report on the state of the Digital Decade ofUKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20\(1\).pdf](file:///C:/Report%20on%20the%20state%20of%20the%20Digital%20Decade%20of%20UKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20(1).pdf) , pp. 6-7.

¹⁰⁹⁰European Commission (27-09-2023). Report on the state of the Digital Decade 2030. Retrieved at 29-09-2023 from [file:///C:/Report on the state of the Digital Decade ofUKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20\(1\).pdf](file:///C:/Report%20on%20the%20state%20of%20the%20Digital%20Decade%20of%20UKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20(1).pdf) , pp. 25, 41.

των προσωπικών τους δεδομένων, καθώς και το φιλτράρισμα των πληροφοριών που αναπαράγονται στο διαδίκτυο.¹⁰⁹¹

Για τη μεγαλύτερη υποστήριξη των νέων, η Ευρωπαϊκή Ένωση προχώρησε στη δημοσίευση δυο ευρωπαϊκών στρατηγικών, οι οποίες απευθύνονται εξ ολοκλήρου στους νέους πολίτες των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έλαβε επίσης δύο πρωτοβουλίες σημαντικές για την ενίσχυση της νεολαίας. Είναι το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας και η Ευρωπαϊκή Πρωτεύουσα Νεολαίας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση δείχνει με ουσιαστικό τρόπο το ενδιαφέρον της για τη νεολαία και αρχίζει εμπράκτως να αντιλαμβάνεται τη σημασία τους για τη συνέχεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι νέοι, έχοντας αναπτύξει ισχυρό ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης, να την ανάγουν σε υπολογίσιμη δύναμη στα διεθνή δρώμενα, να συμβάλλουν στη βελτίωση της παραγωγικότητας της και να εξασφαλίσουν εκτός από τη συνέχεια, τη βιωσιμότητα της και τη δημιουργία μιας ισχυρής ψηφιακής οικονομίας. Η ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου θα εξυπηρετήσει εκτός από τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τους ίδιους, διότι θα μπορούν να απασχολούνται σε καλύτερες θέσεις εργασίας, θα είναι σε θέση να ανταπεξέλθουν στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες, θα είναι πιο αποτελεσματικοί και ανταγωνιστικοί και θα είναι σε θέση να σκεφτούν με αισιοδοξία την επαγγελματική τους σταδιοδρομία και το προσωπικό μέλλον τους ως πολίτες μιας ευρύτερης κοινωνικής ομάδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όπως αναφέρει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή: *«Στον κόσμο του αύριο, αν θέλουμε να καθορίσουμε τη μοίρα μας, να έχουμε αυτοπεποίθηση σε αυτά που λέμε, στις αξίες και στις επιλογές, πρέπει να βασιστούμε σε ψηφιακά ενδυναμωμένους και ικανούς πολίτες, μια ψηφιακά καταρτισμένη αγορά εργασίας και η παρουσία περισσότερων ψηφιακά εξειδικευμένων ατόμων από ότι σήμερα. Αυτό μπορεί να ενισχυθεί μέσα από την ανάπτυξη ενός ποιοτικού ψηφιακού, εκπαιδευτικού οικοσυστήματος, όπως επίσης και την προώθηση μιας αποτελεσματικής πολιτικής προσέλκυσης ψηφιακών ταλέντων διεθνώς».*^{1092 1093}

¹⁰⁹¹European Commission (March 2023). Digital Society and Technology. 2959/SP532, pp. 2-3.

¹⁰⁹²European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022, p. 16.

¹⁰⁹³Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021, σελ. 4.

Ακόμα, έχοντας αναπτύξει το ανθρώπινο κεφάλαιο τους θα τους είναι ευκολότερο να αναπτύξουν και το κοινωνικό τους κεφάλαιο. Στηριζόμενοι στις δεξιότητες τους θα μπορούν να είναι περισσότερο κοινωνικά ενεργοί –διατυπώνοντας τις απόψεις τους, γνωρίζοντας τα δικαιώματά τους και τις έγκυρες πηγές διάδοσης πληροφοριών, διασφαλίζοντας παράλληλα την ασφάλειά τους. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα κείμενά της για τα Ψηφιακά Δικαιώματα και τις Ψηφιακές Αρχές, τους Ψηφιακά Ενεργοποιημένους Ευρωπαίους πολίτες και στους Κανονισμούς της τονίζει ότι: «Οι άνθρωποι πρέπει να βρίσκονται στο κέντρο, οι νέες τεχνολογίες είναι σημαντικό να προστατεύουν τα δικαιώματα των ανθρώπων, να υποστηρίζουν τη δημοκρατία και να διασφαλίζουν ότι όλοι οι χρήστες του διαδικτύου λειτουργούν υπεύθυνα και με ασφάλεια. Οι άνθρωποι πρέπει να έχουν επίσης την ελευθερία της επιλογής».^{1094 1095 1096} Στο παρακάτω πίνακα 17 παρουσιάζονται οπτικοποιημένα τα ευρήματα της έρευνάς μου:

Πίνακας 17: Οπτικοποίηση Συμπερασμάτων

1 ^η ς τάξης κώδικες	2 ^η ς τάξης θεματικές	Συμπεράσματα
Ψηφιακή Εκπαίδευση Ψηφιακός Μετασχηματισμός Ανθρώπινο Κεφάλαιο	Εκπαίδευση	<ul style="list-style-type: none"> • Εκσυγχρονισμός εθνικών συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης • Ισότιμη πρόσβαση • Προσανατολισμός της εκπαίδευσης στις ανάγκες της αγοράς εργασίας • Απόκτηση δεξιοτήτων από την παιδική ηλικία και συνέχιση δια βίου • Διοργάνωση ποιοτικών προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης • Ενίσχυση της πρόσβαση των πολιτών που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες • Συνεργασία των

¹⁰⁹⁴Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/28/final/EU. Ευρωπαϊκή διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 28 final. Βρυξέλλες 26-01-2022, σελ. 1.

¹⁰⁹⁵European Commission (2022). Digital Markets Act: Commission welcomes political agreement on rules to ensure fair and open digital markets. Brussels 25-03-2022, pp. 1-2.

¹⁰⁹⁶European Commission (2022). Digital Services Act: Commission welcomes political agreement on rules ensuring a safe and accountable online environment. Brussels 23-04-2022, p. 1.

		<p>εμπειρογνομόνων στον τομέα των νέων τεχνολογιών, των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής, των εκπροσώπων των εθνικών κυβερνήσεων, των εκπαιδευτικών και εκπαιδευτών, των επιχειρηματιών και των εκπαιδευόμενων</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αναγνώριση δεξιοτήτων και ακαδημαϊκών, επαγγελματικών προσόντων
<p>Αγορά Εργασίας Ψηφιακός Μετασχηματισμός Επαγγελματική Σταδιοδρομία Προσωπική Βελτίωση</p>	<p>Απασχόληση</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Δια βίου εκπαίδευση και κατάρτιση, ετοιμότητα για επανειδίκευση • Συμμετοχή των εργαζομένων σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης • Καταγραφή των αναγκών της αγοράς εργασίας σε δεξιότητες και κενές θέσεις εργασίας • Στοχευμένες αλλαγές στα εθνικά συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης • Μείωση της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων • Ολική ή μερική ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων και του δημόσιου τομέα
<p>Ευκαιρίες Δεξιότητες Ενδυνάμωση</p>	<p>Νεολαία</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Σύνδεση των οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τη νεολαία • Διασφάλιση της ισότητας των φύλων • Δημιουργία κοινωνιών χωρίς αποκλεισμούς • Προώθηση του εποικοδομητικού διαλόγου • Εξασφάλιση της ψυχικής υγείας και ευημερίας των νέων • Απόκτηση ψηφιακών και πράσινων δεξιοτήτων • Ισότιμη πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση, κατάρτιση και απασχόληση
<p>Κοινωνικό Κεφάλαιο</p>	<p>Κοινωνική</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ισότιμη πρόσβαση • Υιοθέτηση ανθρωποκεντρικής

Ψευδή Νέα Ψηφιακά Δικαιώματα Ψηφιακές Πλατφόρμες	Ενεργοποίηση	προσέγγισης • Σεβασμός στα ψηφιακά δικαιώματα και στις ψηφιακές αρχές
---	---------------------	--

9.2. Περιορισμοί

Οι περιορισμοί που συνάντησα κατά τη διάρκεια και για την ολοκλήρωση της διδακτορικής μου διατριβής είναι η έλλειψη ενός διαχρονικού ορισμού για κάθε έναν όρο που εμπλέκεται στην έρευνα. Κάθε όρος δέχεται τροποποιήσεις και παρουσιάζει μια δυναμική στον χρόνο, ανάλογα με τις επικρατούσες πολιτιστικές, πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Ιδιαίτερα για την ψηφιακή νεολαία, οι ορισμοί που συναντούσα στη βιβλιογραφία ήταν ελάχιστοι. Στην ελληνική βιβλιογραφία εντόπισα μόνο έναν ορισμό από άγνωστο συγγραφέα. Αναφερόταν κυρίως ως ψηφιακή γενιά. Επιπροσθέτως, το υπό μελέτη υλικό έως το 2019 δεν ήταν επαρκές και πλήρως αξιόπιστο, από το 2019 και ιδιαίτερα με το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19 αυξήθηκε η συγγραφή άρθρων και ευρωπαϊκών κειμένων για τον ψηφιακό γραμματισμό και τις ψηφιακές δεξιότητες. Από το 2019 και έπειτα χρειαζόταν κάθε βδομάδα να ανανεώνω και να επικαιροποιώ το υλικό που συγκέντρωνα. Μέχρι και σήμερα κάθε δύο μέρες πραγματοποιούσα προσθήκες. Ως προς την εννοιολογική αποτύπωση και τη μελέτη θεμάτων που εμπλέκονται στην έρευνα παρατηρείται διαχρονικά μια εμβάθυνση. Η προσέγγιση θεμάτων που αφορούν τον ψηφιακό γραμματισμό εμβαθύνεται, το κάθε θέμα λαμβάνει διαφορετικές και περισσότερες διαστάσεις. Λόγω της υφής του ερευνητικού μου αντικειμένου και εξ αιτίας της δημιουργικής τεχνολογικής καταστροφής συνεχώς προστίθενται νέα δεδομένα. Για παράδειγμα, οι ψηφιακές δεξιότητες αφορούσαν το άνοιγμα και το κλείσιμο του υπολογιστή, τη συγγραφή και επεξεργασία κειμένου και την αποστολή αρχείων και δεδομένων, σήμερα έχουν καταγραφεί επισήμως 40 ψηφιακές δεξιότητες, οι οποίες κατανέμονται σε πέντε κατηγορίες.

Ως προς τη διερεύνηση των κειμένων αντιμετώπισα αδυναμία μετάφρασης και πλήρους κατανόησης ορισμένων εννοιών των κειμένων που δεν ήταν μεταφρασμένα στα ελληνικά ή που δεν υπήρχαν αντίστοιχοι όροι στα ελληνικά. Ωστόσο, σε

ορισμένες περιπτώσεις διατήρησα και τους αγγλικούς όρους. Ακόμα, κατά τη διαδικασία της διερεύνησης των κειμένων ήρθα αντιμέτωπη με τα δικά μου βιώματα. Έχοντας θεωρητικό ακαδημαϊκό υπόβαθρο, έχοντας απασχοληθεί σε υποστηρικτικές θέσεις απασχόλησης και ερχόμενη σε επαφή με άτομα που είναι πολίτες σε χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήρθα αντιμέτωπη με τις προκαταλήψεις που είχα για τις νέες τεχνολογίες, για την υπεροχή στην αγορά εργασίας των ατόμων με θετικές και τεχνολογικές σπουδές και για τη διάκριση των δύο φύλων ως προς τις οικονομικές αποδοχές και την παρότρυνση ενασχόλησης των αντρών με τις θετικές και τεχνολογικές επιστήμες. Στην αντικειμενική μελέτη του περιεχομένου των κειμένων με βοήθησε η χρήση του λογισμικού RQDA. Ένας ακόμα περιορισμός ήταν η χρήση του λογισμικού RQDA, διότι για να το χρησιμοποιήσω χρειάστηκε να εμβαθύνω στη γλώσσα προγραμματισμού “R”, διότι δεν μπορούσε ο δικός μου υπολογιστής να υποστηρίξει το εν λόγω λογισμικό λόγω της παλαιότητάς του, αλλά και της αρχειοθέτησης του εν λόγω λογισμικού το 2020.

9.3. Προτάσεις

Οι σύγχρονοι νέοι είναι καλύτερα καταρτισμένοι, εκπαιδευμένοι και ενασχολούνται περισσότερο με τις νέες τεχνολογίες. Μολαταύτα, οφείλουν να χρησιμοποιούν τις νέες τεχνολογίες με ασφάλεια και με αποτελεσματικό τρόπο. Οι νέες τεχνολογίες είναι το μέλλον, γι’ αυτόν τον λόγο οι νέοι για να επιβιώσουν και να δραστηριοποιηθούν είναι ανάγκη εκτός από τις δεξιότητες αιχμής να αποκτήσουν πρωτίστως βασικές και προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες ανεξάρτητα από τον επαγγελματικό και ακαδημαϊκό τους προσανατολισμό. Το έλλειμμα σε υποψήφιους που δε διαθέτουν προηγμένες ψηφιακές δεξιότητες χρειάζεται να μειωθεί, κυρίως μέσα από τη συνεργασία των αρμόδιων φορέων, την ανταλλαγή των βέλτιστων πρακτικών, τη μείωση της αναντιστοιχίας των δεξιοτήτων και των προσφερόμενων θέσεων εργασίας, τη λήψη υπηρεσιών επαγγελματικού προσανατολισμού, την έγκαιρη και αξιόπιστη καταγραφή των κενών και νέων θέσεων εργασίας, των απαιτούμενων δεξιοτήτων και επαγγελματικών προσόντων και την εμφύσηση στους νέους της συνεχούς ανάγκης για επανακατάρτιση και εξειδίκευση. Οι νέοι οφείλουν να εκπαιδεύονται και να καταρτίζονται δια βίου, να ενημερώνονται για τις

επαγγελματικές, οικονομικές, κοινωνικές συνθήκες, καθώς και να είναι συνδιαμορφωτές των πρωτοβουλιών και των πολιτικών που αφορούν το μέλλον τους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εκτός από την υλοποίηση των παραπάνω δράσεων και τη θέσπιση πολιτικών και στρατηγικών θα ήταν χρήσιμο να πραγματοποιήσει συστάσεις στις χώρες μέλη της. Στον τομέα της εκπαίδευσης χρειάζεται να εισαχθούν στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων περισσότερα μαθήματα προγραμματισμού, να προωθηθεί τοπικά η Ευρωπαϊκή Εβδομάδα Προγραμματισμού. Ακόμα, μπορεί να προτείνει στους αρμόδιους εκπαιδευτικούς να υιοθετήσουν προγράμματα, τα οποία ενισχύουν τις ψηφιακές δεξιότητες, με έμφαση στις STEAM δεξιότητες. Ένα αναγνωρισμένο πρόγραμμα είναι το STIMEY, το οποίο εστιάζει στην ενασχόληση των νέων με την επιστήμη, την τεχνολογία, την καινοτομία, τα μαθηματικά και τη μηχανική. Είναι ένα πρόγραμμα που απευθύνεται αποκλειστικά στην εκπαίδευση της νεολαίας. Οι παιδαγωγικές πρακτικές που εφαρμόζονται είναι η ολοκλήρωση εργασιών σε ομάδες εργασίας, η μαθητοκεντρική και εξατομικευμένη διδασκαλία και η δραστήρια συμμετοχή των μαθητών. Το πρόγραμμα συνδυάζει τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις ψηφιακές πλατφόρμες (το παρόν), την εκπαιδευτική ρομποτική (το μέλλον) και το ραδιόφωνο (το παρελθόν). Σκοπός της εφαρμογής του συγκεκριμένου προγράμματος είναι να αυξηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών για τις STEM σπουδές, να μειωθεί το ποσοστό της σχολικής διαρροής, να ενταχθούν περισσότερες γυναίκες στις θετικές και τεχνολογικές σπουδές και να βοηθήσει τους νέους να προσανατολιστούν επαγγελματικά.

Ακόμα, θα ήταν χρήσιμο να ενταχθούν στα εκπαιδευτικά και επαγγελματικά αναλυτικά προγράμματα μαθήματα, τα οποία προσφέρουν επαγγελματική συμβουλευτική, παρουσιάζουν ιστορίες πετυχημένων ατόμων και αναφέρονται στα περιγράμματα και τα επαγγελματικά δικαιώματα του κάθε επαγγέλματος. Χρήσιμη θα ήταν επίσης η καθολική εκπόνηση αμειβόμενης πρακτικής άσκησης από τους εκπαιδευόμενους στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα σε επαγγελματικούς κλάδους αιχμής, όπως η κυβερνοασφάλεια, το υπολογιστικό νέφος, η τεχνητή νοημοσύνη, τα δεδομένα κ.α.. Επιπροσθέτως, στον τομέα της εκπαίδευσης η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σημαντικό να χρηματοδοτήσει περισσότερους φορείς διοργάνωσης προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η συμμετοχή στα προγράμματα θα είναι δωρεάν ή θα έχει το δικαίωμα ο εκπαιδευόμενος να προσφέρει

απαλλακτική των διδάκτρων εργασία. Τα μαθήματα θα διεξάγονται εξ αποστάσεως ή με μικτή μέθοδο διδασκαλίας. Τέλος, είναι σημαντική η ενίσχυση του θεσμού των Εθνικών Συμβουλίων Νεολαίας, στο πλαίσιο των οποίων θα δίνεται η δυνατότητα στους νέους να διατυπώνουν τις απόψεις τους για την εκπαίδευση, τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες και να συμμετέχουν στη χάραξη πολιτικών.

Στον τομέα της απασχόλησης η Ευρωπαϊκή Ένωση οφείλει να ενισχύσει τη συνεργασία των νέων με τους αρμόδιους χάραξης πολιτικών, να προχωρήσει στον εντοπισμό και στην καταγραφή των επαγγελματικών κλάδων αιχμής και των απαραίτητων δεξιοτήτων. Επιπλέον, τέσσερις σημαντικές ελλείψεις που εντοπίζονται στις πολιτικές και στρατηγικές απασχόλησης των νέων είναι η απουσία ενός πιστοποιητικού, με βάση το οποίο θα αναγνωρίζονται ευρωπαϊκά και θα πιστοποιούνται οι δεξιότητες που αποκτήθηκαν στον χώρο της εργασίας. Μια ακόμα έλλειψη είναι ότι στο πλαίσιο της λήψης ενεργητικών πολιτικών για τους νέους, οι επιταγές εισόδου που δίνονται απευθύνονται κυρίως σε νέους 18-29 ετών. Το ηλικιακό εύρος είναι σημαντικό να φτάσει τα 35 έτη, διότι ολοένα και περισσότεροι Ευρωπαίοι νέοι καθυστερούν να εγκαταλείψουν την οικογενειακή τους εστία, αρκετοί είναι οι νέοι που σπουδάζουν ή επιμορφώνονται και αναζητούν εργασία σε μεγαλύτερη ηλικία και είναι και οι NEETs, οι οποίοι χρειάζονται ένα ισχυρό κίνητρο. Επιπροσθέτως, στο πλαίσιο της λήψης μέτρων για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες είναι σημαντικό να προστεθούν οι νέοι, οι οποίοι αντιμετωπίζουν ψυχολογικά ή/και ψυχιατρικά προβλήματα. Είναι επίσης σημαντικό να δοθεί έμφαση στο φαινόμενο της ψηφιακής ολίσθησης και να υπάρξει πρόνοια για την περίπτωση κορεσμού των τεχνολογικών επαγγελμάτων. Η τελευταία είναι η έλλειψη δωρεάν διαδικτυακών υπηρεσιών παροχής επαγγελματικής και προσωπικής συμβουλευτικής. Σημαντική θα ήταν η δημιουργία διαδικτυακών ιστοσελίδων παροχής εθελοντικής επαγγελματικής συμβουλευτικής από νέους για νέους. Προσωπικά βρίσκομαι στη διαδικασία του σχεδιασμού και του εμπλουτισμού μιας ιστοσελίδας, με τον τίτλο «European Digital Youth». Πρόκειται για μια ιστοσελίδα που κατασκευάστηκε με το δωρεάν πρόγραμμα wix, η οποία θα δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους Ευρωπαίους νέους να μοιράζονται αγγελίες προσφερόμενων θέσεων απασχόλησης και να παρέχουν συμβουλές επαγγελματικής σταδιοδρομίας.

Στον τομέα της κοινωνικής ενεργοποίησης και της ασφάλειας είναι σημαντική η προώθηση της ενημέρωσης για θέματα που αφορούν τα ψευδή νέα, τα ψηφιακά

δικαιώματα και τους κανονισμούς προστασίας δεδομένων. Ακόμα, είναι χρήσιμη η ενημέρωση και η προώθηση των δυνατοτήτων και των ευκαιριών απασχόλησης, κοινωνικής δικτύωσης και ενεργοποίησης που προσφέρουν οι ευρωπαϊκές ψηφιακές πλατφόρμες. Οι ψηφιακές πλατφόρμες αναφέρονται λεπτομερώς στην παρούσα διδακτορική διατριβή, παράλληλα πραγματοποιείται και μια χαρτογράφηση των ερευνητικών κέντρων και των οργανισμών που προωθούν τις νέες τεχνολογίες και προσφέρουν ευκαιρίες εθελοντισμού και απασχόλησης σε νέους της Ευρώπης. Μια τελευταία πρόταση είναι να χρηματοδοτηθούν δράσεις, που στοχεύουν στην ενίσχυση των κοινωνικών και ψηφιακών δεξιοτήτων των νέων, τους ενδυναμώνουν προσωπικά και επαγγελματικά και τους ενθαρρύνουν να διεκδικήσουν με αυτοπεποίθηση να ακουστούν οι απόψεις τους. Αν η Ευρωπαϊκή Ένωση υλοποιήσει όλες τις δράσεις που έχει συμπεριλάβει στα επίσημα κείμενα των εκτελεστικών της οργάνων, χρησιμοποιήσει δημιουργικά τις παραπάνω προτάσεις και παράλληλα οι νέοι λάβουν πρωτοβουλίες για εκπαίδευση, επιμόρφωση και κατάρτιση δια βίου, αλλά και συμμετοχή στα κοινωνικά δρώμενα με έμφαση στον ψηφιακό τομέα, τότε η Ευρώπη θα πραγματοποιήσει τους στόχους της μελλοντικά για μια βιώσιμη, ανταγωνιστική, καινοτόμα, ψηφιακή και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ελληνικές

Αγγέλου, Α., Μανούσου, Ε. & Κουτσούμπα, Μ. (2022). Ο ρόλος των προγραμμάτων Erasmus⁺ και των projects στην καλλιέργεια δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα. Πρακτικά του 11^{ου} Συνεδρίου για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Εμπειρίες, Προκλήσεις, Προοπτικές, 26-28 Νοεμβρίου 2021, 11(A), σελ. 121-139.

Αγιομυργιανάκης, Γ. (2008). *Επένδυση στη δημιουργία Ανθρωπίνου Κεφαλαίου: Εκπαίδευση και Κατάρτιση*. Διάλεξη στη Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

Αθανασούλα-Ρέππα, Α., Ηλιοφώτου, Μ. & Γιαβρίμης, Π. (2015). *Η εκπαίδευση και το ανθρώπινο και κοινωνικό κεφάλαιο ως παράγοντες που συντελούν στην αποτελεσματικότητα του ανθρωπίνου δυναμικού και στην ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας*. Ανακτήθηκε στις 12-08-2021, από <http://cretaadulthoodeduc.gr/blog/?p=798>.

Αρβανίτη, Ε. (2005). *Εθνικά Συστήματα Προσόντων και Πλαίσια Δια Βίου Εκπαίδευσης*. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, σελ. 1-5.

Ασωνίτου, Σ. (2012). *Δεξιότητες και Γνώσεις για την Αγορά Εργασίας*. Ανακτήθηκε στις 22-06-2022, από <http://www.teiath.gr/userfiles/jbouris/assonitou.pdf>

Βαγιάνος, Δ. (2018). Διδακτικές σημειώσεις προπτυχιακού μαθήματος με τίτλο: «*Digital Media and Society*». Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Βεργίδης, Δ. (2001). Δια βίου εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική. Στο Κ. Π. Χάρης, Ν. Β. Πετρούλακης & Σ. Νικοδήμος (επιμ.): *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση*, σελ. 127-144. Αθήνα: Ατραπός.

Βρυνιώτη, Κ. (2007). Δια Βίου Μάθηση. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, *Λεξικό της Παιδαγωγικής* (2007) (σελ. 120-123). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π. (2022). *Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων*. Κείμενα παρέμβασης για την προώθηση του διαλόγου στην

εκπαίδευση και την απασχόληση. Αθήνα: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής – Γ.Σ.Ε.Ε..

Δαφέρμος, Μ. & Τσαούσης, Γ. (χ.χ.). Οδηγός συγγραφής διπλωματικών εργασιών και διδακτορικών διατριβών. Ρέθυμνο: Τμήμα Ψυχολογίας Πανεπιστημίου Κρήτης.

Δεδουσόπουλος, Α. (2006). *Η Προσφορά Εργασίας. Πολιτική Οικονομία της Αγοράς Εργασίας. Θεωρίες, Πολιτικές και Ερευνητικές Αναζητήσεις* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: ΤΥΠΩΘΗΤΩ.

Δεμερτζής, Ν., Σταυρακάκης, Γ., Ντάβου, Μ., Αρμενάκης, Α., Χρηστάκης, Ν., Γεωργαράκης, Ν. & Μπουμπάρης, Ν. (2008). *Νεολαία. Ο αστάθμητος παράγοντας*. Αθήνα: Πολύτροπον.

Δημάση, Μ., Κουτσουπιάς, Ν. & Στογιαννίδης, Α. (2015). Συνδυάζοντας τη Γεωμετρική Διδακτική Ανάλυση με την Ανάλυση Περιεχομένου για τη Διερεύνηση Θρησκευτικών αναφορών σε Σχολικά Εγχειρίδια του Μαθήματος της Λογοτεχνίας. *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου: «Λογοτεχνία και διαπολιτισμικές διαδρομές»*. Κομοτηνή, σελ. 1-27.

Δημόπουλος, Κ. & Κουλαϊδής, Β. (2006). *Ελληνική νεολαία. Όψεις κατακερματισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Διαρθρωτικά και Επενδυτικά Ευρωπαϊκά Ταμεία (2022). Ανακτήθηκε στις 25-07-2022, από https://europa.eu/european-union/about-eu_el.

Δρακόπουλος, Π. (20-01-2006). Η εκπαίδευση αποδίδει τον καλύτερο τόκο. *Ελευθεροτυπία*. Ανακτήθηκε στις 04-03-2019, από <http://www.physics4u.gr/news/2006/scnews2585.html>

Επίσημη Εφημερίδα της Ελληνικής Κυβέρνησης, ΦΕΚ 101/Α' 19-06-2021, Ν. 4808/2021, άρθρο 68.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (17 Δεκεμβρίου 2007). Συνθήκη της Λισαβόνας. Για την τροποποίηση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (2007/C 306/01), 50^ο τεύχος, σελ. 1-271.

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (26 Οκτωβρίου 2012). Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2012/ C 326/01), 55^ο τεύχος, σελ. 120-121. Doi:[10.3000/19770901.C_2012.326.ell](https://doi.org/10.3000/19770901.C_2012.326.ell).

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2016). Κανονισμός (Ε.Ε.) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27^{ης} Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία των Δεδομένων), L 119/1-88. Βρυξέλλες 04-05-2016.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (29 Ιουλίου 1992). Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (1992/ C 191/01), σελ. 23-24.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (31 Αυγούστου 1992). Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (1992/C 246/06), σελ. 41-101.

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000). Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου της 27^{ης} Νοεμβρίου 2000 για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία. L 303/16. Βρυξέλλες 27-11-2000.

Επίσημη ιστοσελίδα Lifelong Learning Platform. Ανακτήθηκε στις 01-08-2022, από <https://lllplatform.eu/who-we-are/about-us/>

Επίσημη Ιστοσελίδα του ESCO (<https://ec.europa.eu/esco/portal>).

Επίσημη πλατφόρμα Euraxess (<https://euraxess.ec.europa.eu/>).

Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

Ευρωπαϊκή Δικτυακή Πύλη Νεολαίας (χ.η.). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από https://europa.eu/youth/EU_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (18-12-2000). Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2000/C364/01.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2001/COM/681/final/EU. Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία [2001]COM(2001) 681final. Βρυξέλλες 21-11-2001.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2006/COM/417/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας[2006]COM(2006) 417 final. Βρυξέλλες 20-07-2006.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2009/COM/200/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοιχτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας[2009]COM(2009) 200 final. Βρυξέλλες 27-04-2009.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/2020/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρώπη 2020. Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη [2010]COM(2010) 2020 final. Βρυξέλλες 03-03-2010.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2010/COM/682/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση [2010]COM(2010)682 final. Στρασβούργο 23-11-2010.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015). *Ευρώπη: Το περιοδικό γνώσεων για τους νέους*. Doi:[10.2775/25980](https://doi.org/10.2775/25980).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/381/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας (2016) COM(2016) 381 final. Βρυξέλλες 10-06-2016.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2016/COM/383/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων (2016) COM(2016) 383 final. Βρυξέλλες 10-06-2016.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017/COM/2025/final/EU. Λευκή Βίβλος για το μέλλον της Ευρώπης: Προβληματισμοί και σενάρια για την Ε.Ε. των 27 έως το 2025 (2017) COM(2017) 2025 final. Βρυξέλλες 01-03-2017.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2018/COM/22/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση (2018) COM(2018) 22 final. Βρυξέλλες 17-01-2018.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/18/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία [2020]COM(2020) 18 final. Βρυξέλλες 16-12-2020.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/274/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα,

κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα (2020) COM(2020) 274 final. Βρυξέλλες 01-07-2020.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2020/COM/276/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά (2020) COM(2020) 276 final. Βρυξέλλες 01-07-2020.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/118/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία (2021) COM(2021) 118 final. Βρυξέλλες 09-03-2021.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2021/COM/645/final/EU. Ανακοίνωση της Επιτροπής. Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη. (2021) COM(2021) 645 final. Στρασβούργο 19-10-2021.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (10-06-2021). Ψηφιακό Πλάνο για την Ψηφιακή Εκπαίδευση. Συμμετοχή των Γυναικών σε STEM Σπουδές και Επαγγέλματα. Ανακτήθηκε στις 02-08-2022, από https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digitaleducation/actionplan/action13?fbclid=IwAR1LUw20Je6_ekNYM2Mxw2kNwUhNaig8KRiKwcRt67nydwIPhW6ksrd2dvM.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/27/final/EU. Ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Υιοθέτηση ευρωπαϊκής διακήρυξης σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 27 final. Βρυξέλλες 26-01-2022.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2022/COM/28/final/EU. Ευρωπαϊκή διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία (2022) COM(2022) 28 final. Βρυξέλλες 26-01-2022.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2023). Erasmus+. Retrieved at 08-08-2023, from <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/el/about-erasmus/what-is-erasmus>

Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο (2021). Δράσεις της Ε.Ε. για τη βελτίωση των χαμηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων. Ανακτήθηκε στις 15-04-2022, από https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_02/RW_Digital_skills_EL.pdf.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2013/C 251 E/04). Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13^{ης} Μαρτίου 2012 σχετικά με τη συμβολή των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων στην ολοκλήρωση και την προώθηση της διαδικασίας της

Μπολόνια. Ποια η λύση σε ένα μακροχρόνιο πρόβλημα; (2011/2180 (INI). Βρυξέλλες 31-08-2013.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο & Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2021). Πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος πολιτικής 2030 «Πορεία προς την ψηφιακή δεκαετία», 11900/21. COM(2021) 574 final EU. Βρυξέλλες 16-09-2021.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021). Έκθεση σχετικά με την πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου που αφορά μέτρα για υψηλό κοινό επίπεδο κυβερνοασφάλειας σε ολόκληρη την Ένωση και για την κατάργηση της οδηγίας (ΕΕ) 2016/1148 (COM(2020)0823 – C9-0422/2020 – 2020/0359(COD). A9-0313/2021. Βρυξέλλες 04-11-2021.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο & Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2021). Απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το Ευρωπαϊκό Έτος Νεολαίας (2022). PE-CONS 81/1/21 REV 1. Βρυξέλλες 22-12-2021.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2022). Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/priorities/psifiakos-metaschimatismos-tis-ee/20210414STO02010/psifiakos-metaschimatismos-simasia-ofeli-kai-politiki-tis-ee>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο & Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (χ.η.). *Πολιτικός προβληματισμός για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανακτήθηκε στις 28-02-2019, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/eu-future-reflection/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (18/12/2018). Ψήφισμα του Συμβουλίου 2018/C456/01. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία 2019-2027. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2019). Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας 8754/19. Βρυξέλλες 29-04-2019.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2022). Ενωσιακοί κανόνες σχετικά με την εργασία σε πλατφόρμες. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/platform-work-eu/>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2022). Ψηφιακό μέλλον για την Ευρώπη. Ανακτήθηκε στις 01-12-2022, από <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/a-digital-future-for-europe/>

Ζαρίφης, Γ. (2009). *Ο Κριτικός Στοχασμός στη Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις & Πρακτικές Προεκτάσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.

Ζαρίφης, Γ. (2010). *Συμμετοχή ενηλίκων σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες στην Ελλάδα*. Θεσσαλονίκη: Γράφημα.

Ζαρίφης, Γ. (2013). *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*.

Ζαρίφης, Γ. (2014). *Ο ρόλος του Ανθρώπινου και του Κοινωνικού Κεφαλαίου στον Προσδιορισμό του Πλαισίου Αναφοράς για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση. Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού*. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.

Ζαχαρόπουλος, Α. (2018). *Σκέψεις γύρω από το παρόν και το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Ανακτήθηκε στις 27-11-2018, από <http://www.capital.gr/me-apopsi/3329846/skepseis-guro-apo-to-paron-kai-to-mellon-tis-europaikis-enosis>

Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την εκπαίδευση ενηλίκων, EPALÉ (2014). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 07-04-2019, από <https://ec.europa.eu/epale/el>.

Ιωαννίδου, Α. (2011). *Εθνικό Πλαίσιο για τη διασφάλιση της Ποιότητας στη Δια Βίου Μάθηση*. Υπουργείο Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ανακτήθηκε στις 04-03-2022, από <http://www.eoppep.gr/index.php/el/quality-assurance/national-framework-for-quality-assurance-in-lifelong-learning>.

Καμπύλης, Θ. (2016). *Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στον χώρο της Πληροφορικής*. Ανακτήθηκε στις 01-12-2020, από https://www.huffingtonpost.gr/2016/12/01/pliroforiki-epaggelmatismos-deksiotites_n_13345946.html.

Κανελλόπουλος, Α. & Κουτσούμπα, Μ. (2017). Συνδέοντας την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, τις Νέες Τεχνολογίες και τις Μορφές Μάθησης. Η περίπτωση των MOOCs. Στο *9^ο Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Μάθηση, (23-26)-11-2017* (σελ. 123-135). Αθήνα, Ελλάδα. Doi: <https://doi.org/10.12681/icodl.1128>

- Καραλής, Θ. (2004). *Δια βίου μάθηση και εκπαίδευση: Θεωρητικές προσεγγίσεις, προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καψάλης, Α. (2009). *Παιδαγωγική Ψυχολογία (Δ' έκδοση)*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Κεσίσσογλου, Γ. (2014). Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στην Ψυχολογία. Ανακτήθηκε στις 14-11-2022, από <https://www.slideshare.net/giorgoskesisoglou/ss-29799109>.
- Κοντορίνης, Γ. (2005). *Προτάσεις και στόχοι για τη νεολαία της Ευρώπης*. Ανακτήθηκε στις 06-01-2005, από <http://lifesos.eu/inioxos/abc/downloads/politismos%20neolaia/kontorinis.pdf>
- Στο Κουτσοπιάς, Ν. (2019). Ποιοτική Ανάλυση με Ανοικτό Λογισμικό. *Σύνθεσις, τεύχος 1*, σελ. 188-222. Doi: [10.26262/syn.v8i1.7729](https://doi.org/10.26262/syn.v8i1.7729)
- Κουτσοπιάς, Ν. (Φεβρουάριος 2021). *Ανάλυση Δεδομένων με Ανοικτό Λογισμικό. Παρουσίαση*, σελ. 5. Doi: [10.13140/RG.2.2.25351.11684](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.25351.11684)
- Κουτσοπιάς, Ν. (2022). Ποιοτικά Δεδομένα: Συλλογή, Μέθοδοι και Τεχνικές Ανάλυσης με Ανοικτό Λογισμικό. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης.
- Κυριαζή, Ν. (1999). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμπίρη-Δημάκη, Ι. (1990). *Η Κοινωνιολογία και η Μεθοδολογία της*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Λιακοπούλου, Μ. (2007). Δεξιότητες – Ικανότητες. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 109-111). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Μάγειρος, Ι. (2020). Πλαίσιο για την ψηφιακή ικανότητα των πολιτών. Στο διαδικτυακό σεμινάριο του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης και Ηλεκτρονικού Περιεχομένου, *Πόσο ψηφιακά ικανοί είμαστε ως εκπαιδευόμενοι, εκπαιδευτικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί; Από τη θεωρία στην πράξη, 14-05-2020 (17:00-19:00)*.
- Ματσαγούρας, Η. (1997). *Στρατηγικές διδασκαλίας. Από την πληροφόρηση στην κριτική σκέψη*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μικρόπουλος, Α. & Μπέλλου, Ι. (2010). *Σενάρια Διδασκαλίας με υπολογιστή*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Μπίκος, Κ. (2012). *Ζητήματα Παιδαγωγικής που θέτουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός.
- Νικολάου, Ι. (2006). *Διοικώντας το ανθρώπινο κεφάλαιο*. Αθήνα: Σιδέρης.

Παπάνης, Ε. (2007). *Η ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου μέσω της εκπαίδευσης*. Ανακτήθηκε στις 03-09-2017, από http://epapanis.blogspot.com/2007/09/blog-post_03.html

Παπαοικονόμου, Α. (2014). Η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Η περίπτωση της διαδικασίας της Μπολόνια. *Εκπαιδευτικός κύκλος*, 2 (2), σελ. 113-127.

Παρασκευόπουλος, Χ. (2001). Κοινωνικό Κεφάλαιο, Κοινωνία Πολιτών και Δημόσια Πολιτική: Συλλογική δράση και δημόσια αγαθά στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 106, σελ. 43-65. Doi: [10.12681/grsr.8852](https://doi.org/10.12681/grsr.8852)

Πεχτελίδης, Γ. (2019). *Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου*. Διαδικτυακή εισήγηση. Ανακτήθηκε στις 11-03-2019.

Πούπος, Η. (2010). *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Ράπτης, Α. & Ράπτη, Α. (2013). *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Πολιτεία.

Σιπητάνου, Α. (2007). Εκπαίδευση Ενηλίκων. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 212-214). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Σούλης, Σ., Φωτιάδου, Ε. & Χριστοδούλου, Π. (2014). *Εγχειρίδιο Εκπαιδευτή Ενηλίκων*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α).

Σταμέλος, Γ. & Βασιλόπουλος, Α. (2004). *Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Σαββάλας.

Στάμελος, Γ. (2007). Ευρωπαϊκή Εκπαιδευτική Πολιτική. Στο Παναγιώτης Ξωχέλλης, Λεξικό της Παιδαγωγικής (2007) (σελ. 304-306). Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2003/COM/779/final/EU. Αποδοτικές Επενδύσεις στην Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Επιτακτική ανάγκη για την Ευρώπη (2003) COM(2003) 779 final. Βρυξέλλες 10-01-2003.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης 2019/COM/8754/final/EU. Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας (2019) COM (2019) 8754 final. Βρυξέλλες 29-04-2019.

- Συργιάννης, Χ. (2018). Η θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου (Human Capital Theory) και η σχέση με την Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση. Στα πρακτικά του 5^{ου} Συνεδρίου «Νέος Παιδαγωγός», 28-29 Απριλίου 2018. Αθήνα.
- Σφακιανάκης, Μ. (2018). *Ασφάλεια στο διαδίκτυο*. Βίντεο από την ομιλία του στο σχολείο Νέα Γενιά Ζηρίδη. Ανακτήθηκε στις 15-03-2018, από <https://www.youtube.com/watch?v=sxiH9W5v9a0>.
- Σχοινιάς, Μ. (2022). Ομιλία του στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης για τις Δεξιότητες του σήμερα για το αύριο. Θεσσαλονίκη: 10-09-2022, 14:15-17:00.
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2006). Θετικό και αρνητικό κοινωνικό κεφάλαιο και η άνιση ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών στη νοτιανατολική Ευρώπη. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 16, σελ. 139-161. Doi: <https://doi.org/10.12681/sas.884>
- Τριλιανός, Θ. (2003). *Μεθοδολογία της Σύγχρονης Διδασκαλίας* (Πρώτος Τόμος). Αθήνα: Ατραπός-Περιβολάκι.
- Τσούκας, Γ. (2018). *Τυπική, Μη-τυπική και Άτυπη εκπαίδευση στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε στις 28-02-2018, από <https://www.eureka.edu.gr>
- Τσούνης, Α. & Σαράφης, Π. (2016). Κοινωνικό Κεφάλαιο: Μια απόπειρα εννοιολογικής οριοθέτησης του όρου. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 17 (66), σελ. 141-171. Doi: <https://doi.org/10.26253/heal.uth.ojs.sst.2016.411>
- Φαχαντίδης, Ν. (09-09-2021). Η ρομποτική, ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός και οι νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση. Παιδεία, ένθετο τεύχος στην εφημερίδα Μακεδονία.
- Χαραλαμπίδης, Α. (2001). Μάθηση και διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ως δεύτερης γλώσσας. *Πρακτικά Συνεδρίου, τόμος Α* (σελ. 66-82). Αθήνα: Ατραπός.
- Χατζηδήμου, Δ. & Αναγνωστοπούλου, Μ. (2011). *Οι ομάδες εργασίας των μαθητών στην εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Χτούρης, Σ. & Ζήση, Α. (2012). Κοινωνικό κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα. Στο Κ. Τσουκαλά & Χ. Παντελίδου & Κ. Κονένα (επιμ.), *Νεολαία. www.Δημόσιος χώρος. Ατακτες συναθροίσεις και λοξές διελεύσεις* (κεφάλαιο 7). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Ψαχαρόπουλος, Γ. (2004). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παπαζήσης.

-, (2013). Ψηφιακή νεολαία. Η Ελλάδα 32^η στην κατάταξη Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών. Ανακτήθηκε στις 08-10-2021, από <https://www.newsbeast.gr/tag/psifiaki-neolaia>

Ξενογλωσσες

Agarkar, S. (August 2019). Influence of Learning Theories on Science Education. *Resonance*, pp. 847-859. Doi: <https://doi.org/10.1007/s12045-019-0848-7>

Ala-Mutka, K., Punie, Y. & Redecker, C. (2008). *Digital Competence for Lifelong Learning. Policy Brief*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Doi:[10.13140/RG.2.2.17285.78567](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.17285.78567)

Alam, K. & Imran, S.. (2015). The digital divide and social inclusion among refugee migrants: A case in regional Australia. *Information Technology & People*, 28 (2), pp. 344-365. Doi: <https://doi.org/10.1108/ITP-04-2014-0083>

Almendarez, L. (2011). *Human Capital Theory: Implications for Educational Development*. Retrieved at 11-10-2021, from <http://www.open.uwi.edu/sites/default/files/bnccde/belize/conference/papers2010/almendarez.html>

Amirova, G. & Valiyev, A. (2021). Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan. *Journal of Teaching and Learning for Graduate Employability*, 12 (2), pp. 332-347.

Anner, M., Vignon, N. & Rani, U. (2019). For a future of work with dignity: A critique of the World Bank Development Report, the changing nature of work. *Global Labour Journal*, 10(1), pp. 2-19. Doi: <http://dx.doi.org/10.15173/glj.v10i1.3796>

Arabadjieva, K., Countouris, N., Fabris, B. & Zwysen, W. (12-05-2022). Reconstruction: time for transformative ideas. London: Social Europe. Retrieved at 21-06-2022, from <https://socialeurope.eu/reconstruction-time-for-transformative-ideas>.

Arora, M. (2020). Post-Truth and Marketing Communication in Technological Age. In Dadwal, S (eds.) *Handbook of Research on Innovations in Technology*

and Marketing for the Connected Consumer (Chapter 5, pp. 94-108).

Doi: [10.4018/978-1-7998-0131-3](https://doi.org/10.4018/978-1-7998-0131-3).

Audrin, C. & Audrin, B. (2022). Key factors in digital literacy in learning and education: a systematic literature review using text mining. *Education and Information Technologies*, 27, pp. 7.395-7.419. Doi: [10.1007/s10639-021-10832-5](https://doi.org/10.1007/s10639-021-10832-5)

Babalola, B. (2003). *Budget Preparation and Expenditure Control in Education*. Ibadan: Awemark Industrial Printers.

Baker, W. (2016). XIX Bibliography, Textual Criticism, and Reference Works. *The Year's Work in English Studies*, 95 (1), pp. 1388–1496.

Doi: <https://doi.org/10.1093/ywes/maw011>

Badet, J. (2021). AI, Automation and New Jobs. *Open Journal of Business and Management*, 9, pp. 2.452-2.463. Doi: [10.4236/ojbm.2021.95132](https://doi.org/10.4236/ojbm.2021.95132)

Ballano, S., Uribe, A. & Ramos, R. (2014). Young users and the digital divide: readers, participants or creators on Internet? *Communication and Society*, 27(4), pp. 147-155. Doi: [10.15581/003.27.4.147-155](https://doi.org/10.15581/003.27.4.147-155)

Banalieva, E.R. & Dhanaraj, C. (2019). Internalization theory for the digital economy. *Journal of International Business Studies*, 50, pp. 1372–1387. Doi: <https://doi.org/10.1057/s41267-019-00243-7>

Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago: The University of Chicago Press.

Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U. (2019). Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers. *International Social Security Review*, 72(3), pp. 17-41. Doi: <https://doi.org/10.1111/issr.12212>

Behrman, J. (1997) 'Conceptual and measurement issues'. In Jere Behrman and Nevzer Stacey (eds.), *The Social Benefits of Education* (pp. 17-67). University of Michigan Press.

Bellanca, J. & Brandt, R. (2010). *21st Century Skills. Rethinking How Students Learn*. USA: Solution Tree Press.

Bennett, L. (2008). *Civic Life Online: Learning How Digital Media Can Engage Youth*. London: The MIT Press.

Berg, J., Cherry, M. & Rani, U. (2019). Digital Labour Platforms: A need for international regulation? *Revista de Economia Laboral*, 16(2), pp. 104-128.

Doi: [10.21114/rel.2019.02.05](https://doi.org/10.21114/rel.2019.02.05)

- Berry, P. (2022). Different between content analysis and speech analysis. Retrieved at 14-11-2022, from <https://el.strephonsays.com/difference-between-content-analysis-and-discourse-analysis>.
- Binkley, M., Erstad, O., Herman, J., Raizen, S., Ripley, M., Miller-Ricci, M. & Rumble, M. (2012). Defining twenty-first century skills. In *Assessment and teaching of 21st century skills* (pp. 17-66). Dordrecht: Springer. Doi: https://doi.org/10.1007/978-94-007-2324-5_2
- In Bitzenis, A., Koutsoupias, N. & Boutsiouki, S. (July 2023). Business Research and Data Mining: a Bibliometric Analysis. In 2023 3rd International Conference on Electrical, Computer, Communications and Mechatronics Engineering (ICECCME), pp. 1-6. IEEE.
- Bjursell, C., Prvulovic, I. & Hedegaard, J. (29-03-2021). Telework and Lifelong Learning. *Frontiers in Sociology*, 6: 642277. Doi: [10.3389/fsoc.2021.642277](https://doi.org/10.3389/fsoc.2021.642277)
- Bonk, C. & Graham, C. (2006). *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives, Local Designs*. San Francisco: Pfeiffer.
- Bourdieu, P. (1993). 'Youth' is just a word". In *Sociology in Question* (pp. 94-102). London: Sage.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. In J. E. Richardson (ed.), *Handbook of Theory for Research in the Sociology of Education*, Westport CT: Greenwood Press, pp. 241-258.
- Bowden, P. (2019). *Beginners Guide to Massive Open Online Courses (MOOCs)*. Retrieved at 16-03-2019, from <https://www.classcentral.com/help/moocs>
- Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T. (2018). Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents. *International Journal of Cyber Criminology*, 12(1), pp. 115-132. Doi: [10.5281/zenodo.1467853](https://doi.org/10.5281/zenodo.1467853)
- Brigden, A. & Thomas, J. (2003). What does economic theory tell us about labour market tightness? *Bank of England*, 185, pp. 2-47.
- Brodolini, G for European Labour Authority (2023). Eures. Report on labour shortages and surpluses 2022. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- Brown, R. (18-05-2021). Top 10 Jobs of the Future- For 2030 and Beyond. Retrieved at 10-05-2022, from <https://www.weforum.org/agenda/2021/05/jobs-of-the-future-year-2030/>
- Bryan, F., Davis, S., Pinsent, M. & Miller, A. (2009). Content and Discourse Analysis. Retrieved at 14-11-2022, from <http://admn502awiki.pbworks.com/w/page/10041942/Content%20and%20Discourse%20Analysis>
- Buckingham, D. (2006). *Is there a digital generation?* Erlbaum: Digital Generations.
- Bullen, P. & Onyx, J. (2000). Measuring social capital in five communities in NSW. *Journal of Applied Behavior Science*, 36, pp. 23-42. Doi: <https://doi.org/10.1177/0021886300361002>
- Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N. (2012). The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates. *ResearchGate*, 1, pp. 1-18.
- Cabral, J., Maciel, C., Cunha, V., Ribeiro, J. & Trevisan, D. (2021). Digital Generation and Posthumous Interaction: A Descriptive Analysis in Social Networks. *Proceedings of the 23rd International Conference on Enterprise Information Systems (ICEIS)*, 2, pp. 507-516. Science and Technology Publications.
- Calder, A. (2018). *EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition*. United Kingdom: IT Governance Publishing Limited.
- Cedefop (2008). Terminology of European education and training policy: A selection of 100 key terms. Office for Official Publications of the European Communities.
- Cedefop (2017). Άνθρωποι, Μηχανές, Ρομπότ και Δεξιότητες. Ενημερωτικό σημείωμα -9121. Θεσσαλονίκη.
- Cedefop (24-02-2020). *Towards new horizons*. Retrieved at 05-03-2020, from https://www.cedefop.europa.eu/files/9144_en.pdf,
- Cedefop (2022). Future Jobs. Retrieved at 04-05-2022, from <https://www.cedefop.europa.eu>
- Chadwick, A. & Howard, P. (2009). *Routledge Handbook of Internet Politics*. London: Routledge.

- Chandra, Y. & Shang, L. (2019). *Qualitative Research Using R: A Systematic Approach*. Singapore: Springer.
- Chinn, M. & Fairlie, R. (2007). The determinants of the global digital divide: a cross-country analysis of computer and internet penetration. *Oxford Economic Papers*, 59(1), pp. 16-44. Doi:[10.1093/oep/gpl024](https://doi.org/10.1093/oep/gpl024)
- Choi, D. & Kang, H. (2019). The Future of Jobs in an Increasingly Autonomous Economy. *Journal of Management Inquiry*, 28 (3), pp. 298-299. Doi: <https://doi.org/10.1177/1056492619827373>
- Cilan, C., Bolat, B. & Coskun, E. (2009). Analyzing digital divide within and between member and candidate countries of European Union. *Government Information Quarterly*, 26(1), pp. 98-105. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.giq.2007.11.002>.
- Claypole, M. (2010). *Controversies in ELT. What You Always Wanted to Know about Teaching English but Were Afraid to Ask*. Norderstedt: Lingua Books.
- Cobert, R. (2005). 21st century jobs. *Economic Development Journal*, pp. 34- 39.
- Colardyn, D. & Bjornavold, J. (2004). Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education*, 39(1), pp. 69-89. Doi:[10.1111/j.0141-8211.2004.00167.x](https://doi.org/10.1111/j.0141-8211.2004.00167.x)
- Cole, M. (2021). *Digital automation and the future of work*. Academia: European Parliamentary Research Service.
- Coleman, J. (1990). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, pp. 95-320.
- Collins, R. (2014). Skills for the 21st Century: teaching higher-order thinking. *Curriculum & Leadership Journal*, 12(14), pp. 35-36.
- Coombs, H. (1968). *The World Educational Crisis*. New York: Oxford University Press, pp. 22-23.
- Coombs, A. & Amhed, M. (1974). *Attaching Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Cooper, J. & Weaver, K. (2008). *Gender and Computers: Understanding the Digital Divide*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cronje, J. (2020). Towards a New Definition of Blended Learning. *The Electronic journal of e-learning*, 18 (2), pp. 114-121. Doi: [10.34190/EJEL.20.18.2.001](https://doi.org/10.34190/EJEL.20.18.2.001)

- Cruz-Jesus, F., Oliveira, T. & Bacao, F. (2012). Digital divide across the European Union. *Information and Management*, 49(6), pp. 278-291. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.im.2012.09.003>.
- Curtin, M. (2017). *The 10 Top Skills That Will Land You High-Paying Jobs by 2020, According to the World Economic Forum*. Retrieved at 29-12-2017, from <https://www.inc.com/melanie-curtin/the-10-top-skills-that-will-land-you-high-paying-jobs-by-2020-according-to-world-economic-forum.html>.
- Dakhi, O., Jama, J., Irfan, D., Ambiyar & Ishak. (2020). Blended learning: A 21st century learning model at college. *International Journal of multi science*, 1(7), pp. 50-65.
- Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M. (2011). *Future Work Skills 2020*. Institute for the Future for the University of Phoenix Research Institute.
- Davies, C., Coleman, J. & Livingstone, S. (2014). *Digital Technologies in the Lives of Young People*. London: Routledge.
- Davies, G. (13 April 2021). Understanding the economy and labour market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.cipd.co.uk/knowledge/work/trends/economy-labour-market-factsheet#gref>
- Dede, C. (2010). Comparing frameworks for 21st century skills. *Rethinking how students learn*, 20, pp. 51-76.
- Degryse, C. (2016). Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute. Retrieved at 21-06-2022, from www.etui.org/sites/default/files/ver%20%20web%20version%20Working%20Paper%202016%2002-EN%20digitalisation.pdf.
- Deursen, A. & Dijk, J. (2008). Measuring Digital Skills: Performance tests of operational, formal, information and strategic Internet skills among the Dutch population. In 58th Conference of the International Communication Association, (22-26)-05-2008. Montreal, Canada.
- Digital Skills and Jobs Platform (2022). Official site. Retrieved at 04-04-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en>
- DiMaggio, P. & Bonikowski, B. (2008). Make Money Surfing the Web? The Impact of Internet Use on the Earnings of U.S. Workers. *American Sociological Review*, 73(2), pp. 227-250. Doi: <https://doi.org/10.1177/000312240807300203>

Eberhard, B., Podio, M., Alonso, A., Radovica, E., Avotina, L., Peiseniece, L., Sendon, M., Lozano, A. & Sole-Pla, J. (2017). Smart work: The transformation of the labour market due to the fourth industrial revolution (I4.0), *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research*, 10(3), pp. 47-66.

Ederer, P., Schuler, P. & Willms, S. (2007). *The European Human Capital Index: The Challenge of Central and Eastern Europe*. The Lisbon Council Policy Brief. Retrieved at 16-05-2020, from <http://www.llightineurope.com/fileadmin/lighthouseurope/download/background/TheEuropeanHumanCapitalIndex.pdf>

Elzer (1980) στο Χατζηδήμου, Δ. (2011). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική. Συμβολή στη διάχυση της παιδαγωγικής σκέψης*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Ennis, R. (1985). *A logical Basis for Measuring Critical Thinking Skills*. Retrieved at 05-10-2022 (pp. 44-49), from <https://pdfs.semanticscholar.org/80a7/c7d4a98987590751df4b1bd9adf747fd7aaa.pdf>,

Erasmus⁺ App (2022). Official site. Retrieved at 06-07-2022, from <https://hello.erasmusapp.eu/>.

ErasmusIntern.org (2023). Επίσημη Ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 30-08-2023, από <https://erasmusintern.org/content/about>

Eriksson, S. (2019). *Digital Applications in youth employment services*. Mikkeli: XAMK Research 12.

Erstad, O. (2010). Educating the Digital Generation. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1(5). Retrieved at 23-08-2022, from: <https://www.idunn.no/dk/2010/01/art05>.

Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital Era. *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 13(1), pp. 93-106.

Eures (1994). Official site. Retrieved at 05-07-2022, from https://ec.europa.eu/eures/public/index_el

Europass (2022). Official site. Retrieved at 05-07-2022, from <https://europa.eu/europass/el>

European Commission 1994/COM/final/EU. European Commission White Paper on Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways forward into the 21st century (1994) COM (1994) final. Brussels.

European Commission 1995/COM/590/final/EU. European Commission White Paper on Education and Training (1995) COM (1995) 590 final. Brussels 29-11-1995.

European Commission 2001/COM/678/final/EU. Commission's Decision on Making a European Area of Lifelong Learning a Reality (2001) COM(2001) 678 final. Brussels 21-11-2001.

European Commission (2003). E-Learning: Better e-Learning for Europe. Directorate-General for Education and Culture. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission 2004/COM/104/final/EU. Commission's Decision on Education and Training 2010 (2004) COM(2004) 104 final. Brussels 30-04-2004.

European Commission 2005/COM/final/EU. Communication from the Commission to the Council on European policies concerning youth. Addressing the concerns of young people in Europe – implementing the European Youth Pact and promoting active citizenship (2005) COM (2005) 206 final. Brussels 30-05-2005.

European Commission 2016/COM/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The Youth Guarantee and Youth Employment Initiative three years on (2016) COM (2016) 323 final. Brussels.

European Commission 2017/COM/2025/final/EU. White paper on the future of Europe. Reflections and scenarios for the EU27 by 2025 [2017] COM(2017)2025final. Brussels 01-03-2017.

European Commission (2017). Report about European Conference on the future EU Youth Strategy. Brussels (3-4)-05-2017. Retrieved at 11-07-2022, from https://ec.europa.eu/youth/sites/youth/files/youth-strategy-report_en.pdf.

European Commission 2018/COM/269/final/EU. Communication from the European Commission. Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy [2018]COM(2018) 269 final. Brussels 22-05-2018.

Council of the European Union 2018/C 189/01/ final/EU. Council's Recommendations on key competences for lifelong learning (2018) C 189/01 (2018). Brussels 04-06-2018.

European Commission 2018/COM/434/final/EU. The Digital Europe Programme for the period 2021-2027 [2018] COM(2018) 434 final. Brussels 06-06-2018.

European Commission (2020). Digital Economy and Society Index Report 2020 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>.

European Commission (2020). Digital Economy and Society Index Report 2020 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>.

European Commission (2020). *Shaping Europe's Digital Future*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Doi:[10.2759/091014](https://doi.org/10.2759/091014)

European Commission 2020/COM/103/final/EU. Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe (2020) COM(2020) 103 final. Brussels 10-03-2020.

European Commission 2020/COM/209/final/EU. Communication from European Commission. Digital Education action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age (2020) COM (2020) 209 final. Brussels 30-09-2020.

European Commission (2021). Digital Economy and Society Index (DESI) 2021. Thematic chapters. Retrieved at 01-03-2022, from [_DESI_2021_Thematic_chapters_Full_European_Analysis_dhhO6dGif25zTsq4LXZQCIrI_80563%20\(1\).pdf](https://ec.europa.eu/digital-strategy/en/desi-2021-thematic-chapters).

European Commission (2021). Digital Economy and Society Index Report 2021 — Human Capital. Retrieved at 15-04-2022, from <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>.

European Commission 2022/COM/16/final/EU. Commission's Decision on a European strategy for universities (2022) COM(2022) 16 final. Strasbourg 18-01-2022.

European Commission 2022/COM/646/final/EU. Commission's Decision on the financing of Electronic Communications actions and the adoption of the work programme for 2022 (2022) COM(2022) 646 final. Brussels 09-02-2022.

European Commission (2022). Digital Markets Act: Commission welcomes political agreement on rules to ensure fair and open digital markets. Brussels 25-03-2022.

European Commission (2022). Digital Services Act: Commission welcomes political agreement on rules ensuring a safe and accountable online environment. Brussels 23-04-2022.

European Commission (2022). European Pillar of Social Rights: State of play on the national targets for (2030). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission (06-05-2022). Recognition of prior learning in Europe. Retrieved at 15-07-2022, from <https://education.ec.europa.eu/news/recognition-of-priorlearningineurope?fbclid=IwAR16GZ0Y03DuZYBDEgT7TTK17jFYsb558chWrr2qlvCqehmxDTJcbQ5pE>.

European Commission 2022/COM/289/final/EU. Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context (2022) COM(2022) 289 final. Brussels 29-06-2022.

European Commission (July 2022). The EU Pact for Skills –Skills Partnership for the Digital Ecosystem. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission 2022/COM/548/final/EU. Commission's Communication. Commission work programme 2023. A Union standing firm and united (2022) COM(2022) 548 final. Strasbourg 18-10-2022.

European Commission (2023). Commission calls for massive boost in enabling digital education and providing digital skills. Strasbourg 18-04-2023.

European Commission (2023). Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

European Commission 2023/COM/442/final/EU. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic

and Social Committee and the Committee of the Regions [2023] COM(2023)442 final. Strasbourg 11-07-2023.

European Commission 2023/COM/501/final/EU. Communication from European Commission on digitalisation in social security coordination: facilitating free movement in the Single Market (2023) COM(2023) 501 final. Brussels 06-09-2023.

European Commission (27-09-2023). Report on the state of the Digital Decade 2030. Retrieved at 29-09-2023 from [file:///C:/Report on the state of the Digital Decade ofUKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20\(1\).pdf](file:///C:/Report%20on%20the%20state%20of%20the%20Digital%20Decade%20of%20UKVghocLDZyZWdMetmx4LjkHs_98641%20(1).pdf)

European Commission (March 2023). Digital Society and Technology. 2959/SP532

European Commission (2023). *Employment and Social Developments in Europe. Addressing labour shortages and skills gaps in the EU*. Annual Review. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Solidarity Corps (2023). Επίσημη Ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 08-08-2023, από <https://europeansolidaritycorps.gr/en/>

European Youth Forum (2022). European Youth Capitals. Retrieved at 07-04-2022, from <https://www.youthforum.org/our-story>.

Eurostat (2020). *Euro area unemployment at 7,4%*. Retrieved at 30-01-2020, from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10159296/3-30012020-AP-EN.pdf/b9a98100-6917-c3ea-a544-ce288ac09675>

Eurostat (2022). Database of Statistics.

EurWORK (31-06-2017). EU Skills Panorama. Retrieved at 11-03-2022, from <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/eu-skills-panorama>.

EurWORK (22-02-2019). European Employment Strategy. Retrieved at 11-03-2022, from <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary/european-employment-strategy>.

Evlogiev, S. (2019). Education of the Digital Generation in Universities – Problems and Solutions. *International Scientific Journal “Industry 4.0”*, 4(2), pp. 100-101.

- Eynon, R. & Malmberg, L. (2021). Lifelong learning and the Internet: Who benefits most from learning online? *British Journal of Educational Technology*, 52 (2), pp. 569-583. Doi: <https://doi.org/10.1111/bjet.13041>
- Fairbanks, B. (09-09-2021). 5 educational learning theories and how to apply them. Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.phoenix.edu/blog/educational-learning-theories.html>
- Fareri, S., Fantoni, G., Chiarello, F., Coli, E. & Binda, A. (2020). Estimating Industry 4.0 impact on job profiles and skills using text mining. *Computers in Industry*, 118, pp. 103-222. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.compind.2020.103222>
- Fine, B. & Lapavitsas, C. (2004). Social Capital and Capitalist Economies. *South Eastern Europe Journal of Economics*, (1), pp. 17-34.
- Fink, A. (2019). *Conducting Research Literature Reviews: From the Internet to Paper*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Fischer, K. W. (1980). A theory of cognitive development: The control and construction of hierarchies of skills. *Psychological Review*, 87(6), pp. 477–453.
- Fischer, G. (2010). Lifelong Learning –More Than Training. *Academia*, pp. 3-20.
- Fleischhauer, K. (2007). *A Review of Human Capital Theory: Microeconomics*. Discussion Paper no. 2007-01, University of St. Gallen.
- Flynn, C. (2018). The European Social Fund, the European Union and England's Weak Market Discipline. *British Journal of Industrial Relations*, 56(4), pp. 799-821.
- Folea, V. (2018). Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital. *European Journal of Engineering and Formal Sciences*, 2(1), pp. 26-35. Doi: <https://doi.org/10.26417/ejef.v2i1.p25-34>
- Freire, P. (1998). *Teachers as Cultural Workers –Letters to They Who Dare Teach*. Colorado: Westview Press.
- Frey, T. (2014). Fifty-five jobs of the future: part one. *Journal of Environmental Health*, 76(8), pp. 38-45.
- Fu, J. (2013). ICT in Education: A Critical Literature Review and Its Implications. *International Journal of Education and Development Using Information and Communication Technology*, pp. 112–125.
- Fukuyama, F. (1995). *Trust: The social virtues and the creation of prosperity*. New York: The Free Press.

- Gaebel, M. (2013). *MOOCs Massive Open Online Courses*. Brussels: European University Association, Occasional Papers.
- Gerencer, T. (2019). *Soft Skills vs Hard Skills for a Job: What Employers Look for (+Lists)*. Retrieved at 02-12-2019, from <https://zety.com/blog/hard-skills-soft-skills>
- Giacomo, D., Vittorini, P. & Lacasa, P. (2018). Editorial: Digital Skills and Life-Long Learning: Digital Learning as a New Insight of Enhanced Learning by the Innovative Approach Joining Technology and Cognition. *Frontiers in Psychology*, 9(2621), pp. 1-2. Doi:[10.3389/fpsyg.2018.02621](https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02621).
- Giffinger, R., Fertner, C., Kramar, H., Kalasek, R., Pichler-Milanovic, N. & Meijers, E. (2007). *Smart Cities: Ranking of European Medium-Sized Cities*. Vienna.
- Gillis, J. (2013). *Youth and History. Tradition and Change in European Age Relations 1770-Present (Studies in social discontinuity)*. Academic Press.
- Gioia, D. A., Corley, K. G. & Hamilton, A. L. (2013). Seeking qualitative rigor in inductive research: Notes on the Gioia methodology. *Organizational Research Methods*, 16(1), pp. 15–31. Doi: <https://doi.org/10.1177/1094428112452151>
- Grigorescu, A., Pelinescu, E., Ion, A. & Dutcas, M. (2020). Human Capital in Digital Economy: An Empirical Analysis of Central and Eastern European Countries from the European Union. *Sustainability*, 13(4), pp. 1-21. Doi: [10.3390/su13042020](https://doi.org/10.3390/su13042020)
- Gordon, E. (2013). *Future Jobs: Solving the Employment and Skills Crisis*. USA: PRAEGER.
- Gurnah, A. (1992) 'Editorial', *Adults Learning*, 3 (8).
- Gutiérrez-Martín, A. & Tyner, K. (2012). Media education, media literacy and digital competence. [Educación para los medios, alfabetización mediática y competencia digital]. *Comunicar*, 38, pp. 31-39. Doi: <https://doi.org/10.3916/C38-2012-02-03>
- Hague, C. & Payton, S. (2010). Future Lab: Digital Literacy across the Curriculum. Retrieved at 10-11-2022, from www.futurelab.org.uk/resources/documents/handbooks/digital_literacy.pdf

- Halal, W., Kolber, J. & Davies, O. (2016). Forecasts of AI and Future Jobs in 2030: Muddling Through Likely, with Two Alternative Scenarios. *Journal of Futures Studies*, 21 (2), pp. 83-96. Doi:[10.6531/JFS.2016.21\(2\).R83](https://doi.org/10.6531/JFS.2016.21(2).R83)
- Halpern, D. (2005). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.
- Heinze, A. & Procter, C. (2004). *Reflections on the use of blended learning*. Manchester: USIR.
- Hargittai, E. & Hsieh, Y. P. (2012). Succinct Survey Measures of Web-Use Skills. *Social Science Computer Review*, 30(1), pp. 95-107. Doi: <https://doi.org/10.1177/0894439310397146>
- Holsti, R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Hubregtse, S. (2005). The digital divide within the European Union. *New Library World*. Retrieved at 01-03-2020, from <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/03074800510587363/full/html>.
- Hughes, D. & Borbely-Pecze, T. (2012). *Ανεργία των νέων: Μια Κρίση ανάμεσά μας – Ο ρόλος των πολιτικών της Δια Βίου Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού για την αντιμετώπιση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας (μετάφραση ΕΟΠΠΕΠ)*. Φινλανδία: The European Lifelong Guidance Policy Network.
- Illingworth, P. (2009). The Duty to Promote Social Capital. In Dawson Angus (ed.). *The Philosophy of Public Health*. Ashgate Publishing.
- Ilomäki, L., Paavola, S., Lakkala, M. et al. Digital competence – an emergent boundary concept for policy and educational research. *Educ Inf Technol*, 21, pp. 655–679. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10639-014-9346-4>
- In Sofos, A., (2010). Digital Literacy as a Category of Media Competence and Literacy - An Analytical Approach of Concepts and Presuppositions for Supporting Media Competence at School. In Bauer, P., Hoffmann, H. & Mayrberger, K. (Eds.). *Fokus Medienpädagogik - Aktuelle Forschung-und Handlungsfelder* (pp. 62-82). München: Kopaed.
- Inkermann, D., Schneider, D., Martin, N., Lembeck, H., Zhang, J. & Thiede, S. (2019). A framework to classify Industry 4.0 technologies across production and

product development. *Science Direct*, 84, pp. 973-978. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.procir.2019.04.218>

International Labour Organisation (2003). *Key Indicators of the Labour Market*. Geneva.

IT Governance Privacy Team (2017). *EU General Data Protection Regulation (GDPR): An Implementation and Compliance Guide*. United Kingdom: IT Governance Publishing.

Ito, M., Horst, H., Bittanti, M., Boyd, D., Herr-Stephenson, B., Lange, P., Pascoe, C., Robinson, L., Baumer, S., Cody, R., Mahendran, D., Martinez, K., Perkel, D., Sims, C. & Tripp, L. (2009). *Living and Learning with New Media: Summary of Findings from the Digital Youth Project*. London: The MIT Press.

Izwan, I. (21-06-2021). *Digital skills matter for future jobs*. Retrieved at 10-05-2022, from <https://www.nst.com.my/lifestyle/bots/2021/06/700774/tech-digital-skills-matter-future-jobs>.

Javrh, P. & Mozina, E. (2018). *Life Skills for Europe*. Retrieved at 17-05-2022, from https://www.kekdafni.gr/wp-content/uploads/2018/03/grBrief-Report-on-Life-Skills-Approach-in-Europe_final.pdf.

Jenkins, A. & Healey, M. (2005). *Institutional strategies to link teaching and research*. New York: The Higher Education Academy.

Jepsen, M. & Drahokoupil, J. (2017). The digital economy and its implications for labour 2. The consequences of digitalisation for the labour market. *Transfer*, 23(3), pp. 249-262. Doi: [10.1177/1024258917714659](https://doi.org/10.1177/1024258917714659)

Jesson, J. K., Matheson, L. & Lacey, F. M. (2011). *Doing Your Literature Review. Traditional and systematic techniques*. Sage Publications Ltd. Doi: [10.1080/09500790.2011.581509](https://doi.org/10.1080/09500790.2011.581509)

Kamprath, M. & Mietzner, D. (2020). The Impact of Sectoral Changes on Individual Competences: A Reflective Scenario-Based Approach in the Creative Industries. *Technological Forecasting and Social Change*, 95, pp. 252-275. Doi: [10.1016/j.techfore.2015.01.011](https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.01.011)

Katz, R.. (1955). Skills of an Effective Administrator. *Harvard Business Review*, 33(1), pp. 33-42.

Kauflin, J. (2017). *Οι δέκα καλύτερες ψηφιακές δεξιότητες που ζητά η αγορά εργασίας*. Ανακτήθηκε στις 09-12-2017, από

<https://www.capital.gr/forbes/3260000/oi-deka-kaluteres-psifiakes-dexiotites-pou-zita-i-agora-ergasias>

Kenton, W. (31 August 2020). Labour Market. Retrieved at 11-04-2022, from <https://www.investopedia.com/terms/l/labor-market.asp>

Kiersz, A. (2019). *The 30 best high-paying jobs of the future*. Retrieved at 20-03-2019, from <https://www.businessinsider.com/best-jobs-future-growth-2019-3>.

Kiss, M. (2017). *Digital skills in the EU labor market, in-depth analysis*. European Parliamentary Research Service.

Knowles, S. (1998). *The Modern practice of adult education – from pedagogy to andragogy*. New Jersey: Cambridge books.

Koh, K. (2015). Radical Change Theory: Framework for Empowering Digital Youth. *Journal of Research on Libraries & Young Adults*, 5. Retrieved at 11-07-2022, from http://www.yalsa.ala.org/jrlya/wp-content/uploads/2015/01/Kyongwon-Koh_Radical-Change-Theory.pdf

Korbel, P. (2016). *Measuring STEM in vocational education and training*. Adelaide: NCVER.

Koziol, K. (2018). Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027. Retrieved at 05-03-2022, from www.digitaleurope.org/wp/wp-content/uploads/2018/10/DIGITALEUROPEs-Position-on-EU-funding-for-digital-skills_fin.pdf.

Krippendorff, K. (1980). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Beverly Hills, CA: Sage.

Krismadinata, Verawardina, U., Nizwardi, J., Fahmi, R., Sukardi, Sudira, P., Ramadhani, D., Lubis, A., Friadi, J., Arifin, A. & Novaliendry, D. (2020). Blended Learning as Instructional Model in Vocational Education: Literature Review. *Universal Journal of Educational Research*, 8(11B), pp. 5801 - 5815. Doi: [10.13189/ujer.2020.082214](https://doi.org/10.13189/ujer.2020.082214).

Kumar, V. & Sharma, D. (2021). E-Learning Theories, Components, and Cloud Computing-Based Learning Platforms. *International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies*, 16(3). Doi:[10.4018/IJWLTT.20210501.oal](https://doi.org/10.4018/IJWLTT.20210501.oal)

Kwon, D. (2009). Human Capital and its Measurement. *The 3rd OECD World Forum on "Statistics, Knowledge and Policy: Charting Progress, Building Visions, Improving Life"*, 27-30-10-2009. Busan, Korea.

- Laar, E., Deursen, A., Dijk, J. & Haan, J. (2017). The relation between 21st century skills and digital skills: A systematic literature review. *Computer in Human Behavior*, 72, pp. 577-588.
- Lalima & Dangwal, K. (2017). Blended Learning: An Innovative Approach. *Universal Journal of Educational Research*, 5 (1), pp. 129-136.
- Livanos, I. (2023). Skills Forecast Technical Report for Cedefop. Retrieved at 05-05-2023, from <https://www.cedefop.europa.eu/en/projects/skills-forecast>
- Livingstone, S. (2012). Critical reflections on the benefits of ICT in education. *Oxford Review of Education*, 38, pp. 9-24. Doi: <https://doi.org/10.1080/03054985.2011.577938>
- Loveless, B. (12-04-2022). 15 Learning Theories in Education (A Complete Summary). Retrieved at 07-07-2022, from <https://www.educationcorner.com/learning-theories-in-education/>
- Makio, J., Assaad, M., Makela, T., Kankaanranta, M., Fachantidis, N., Dagdilelis, V., Reid, A., Rioja del Rio, C., Pavlysh, E. & Piashkun, S. (2017). *Attracting the European Youths to STEM Education and Careers – A Pedagogical Approach to a Hybrid Learning Environment*. ResearchGate.
- Maksyutova, N. & Zolotyh, N. (2020). Digital Competence of College Students. *Russian Federation*, 2 (29), pp. 79-80.
- Malhorta, Y. (2000). Knowledge Assets in the Global Economy: Assessment of National Intellectual Capital. *Journal of Global Information Management*, 8(3), pp. 5-15. Doi: [10.4018/jgim.2000070101](https://doi.org/10.4018/jgim.2000070101)
- Manville, C., Cochrane, G., Cave, J., Millard, J., Pederson, K., Thaarup, K., Liebe, A., Wissner, M., Massink, R. & Kotterink, B. (2014). *Mapping Smart Cities in the EU, Directorate General for Internal Policies*. Policy Department A: Economic and Scientific Policy.
- Markovic, M., Debeljak, S. & Kadoic, N. (2019). Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR). *TEM Journal*, 8(1), pp. 150-156. Doi: [10.18421/TEM81-21](https://doi.org/10.18421/TEM81-21)
- Marx, K. (1978). *Capital. A Critical Analysis of Capitalist Production*. Μετάφραση Π. Μαυρομάτη. Αθήνα: Πολιτεία.
- Mascolo, M. F. & Fischer, K. W. (2010). The dynamic development of thinking, feeling, and acting over the lifespan. In R. M. Lerner & W. F. Overton

(eds.), *Handbook of life-span development, Vol. 1: Biology, cognition, and methods across the lifespan* (pp. 149-194). Hoboken NJ: Wiley.

Massimo, A. & Cuccurullo, C. (2017). "Bibliometrix: An R-tool for comprehensive science mapping analysis." *Journal of Informetrics*, 11(4), pp. 959-975. Doi: [10.1016/j.joi.2017.08.007](https://doi.org/10.1016/j.joi.2017.08.007)

Mavrikios, D., Papakostas, N., Mourtzis, D. *et al.* (2013). On industrial learning and training for the factories of the future: a conceptual, cognitive and technology framework. *J Intell Manuf* 24, pp. 473–485. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10845-011-0590-9>

Mc Pherson, T. (2008). *Digital Youth, Innovation, and the Unexpected*. London: The MIT Press.

Medina, L. (2018). Blended learning: Deficits and prospects in higher education. *Australasian Journal of Educational Technology*, 34 (1), pp. 42- 56. Doi: <https://doi.org/10.14742/ajet.3100>

Merchant, G. (2012). Mobile practices in everyday life: Popular digital technologies and schooling revisited. *British Journal of Educational Technology*, 43(5), pp. 770-782. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2012.01352.x>

Merchant, G. (2007). Writing the Future in the Digital Age. *Literacy*, 41(3), pp. 118-128. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9345.2007.00469.x>

Metzger, M. & Flanagin, A. (2008). *Digital Media, Youth, and Credibility*. London: The MIT Press.

Milenkova, V. & Lendzhova, V. (2021). Digital Citizenship and Digital Literacy in the Conditions of Social Crisis. *Computers*, 10, pp. 40- 53. Doi: <https://doi.org/10.3390/computers10040040>.

Mirigliano, M. (27-04-2021). Lifelong Learning Platform (LLLP). Retrieved at 14-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/european-initiatives/lifelong-learning-platform-lllp>

Mirigliano, M. (15-09-2022). The Eu is boosting its digital talent: new Digital call for education programmes in key digital technologies. Digital Skills and Jobs Platform.

Mirigliano, M. (21-04-2021). Eurofound. Retrieved at 14-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/actions/european-initiatives/eurofound>

- Misheva, M. (17 May 2021). *Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)*. Retrieved at 06-03-2022, from <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/inspiration/resources/digital-competence-framework-21-digcomp>
- Mohammadyari, S. & Singh, H. (2014). Understanding the effect of e-learning on individual performance: The role of digital literacy. *Computers & Education*, 82, pp. 11-25. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.10.025>
- Moller, J., Hameleers, M. & Ferreau, F. (2020). Types of disinformation and misinformation. Various types of disinformation and their dissemination from a communication science and legal perspective. A report commissioned by the Committee Chairperson Conference (Gremien Vorsitzenden Konferenz; GVK) of the German Media Authorities.
- Moore, P. (2019). Future of Work: Technological Change and Women's Rights. Geneva 13 June 2019.
- Morandini, M., Thyssen, A. & Vandeplass, A. (2020). Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough? *European Economy Economic Briefs*, 54, pp. 1- 21. Doi:[10.2765/846577](https://doi.org/10.2765/846577)
- Müller, W. & Gangl, M.. (2003). *Transitions from Education to Work in Europe: the Integration of Youth on EU Labour Markets*. Oxford: Oxford University Press.
- Mumford, D., Zaccaro, J., Harding, D., Jacobs, O., & Fleishman, A.. (2000). Leadership Skills for a Changing World: Solving Complex Social Problems. *Leadership Quarterly*, 11 (1), pp. 20-32. Doi:[10.1016/S1048-9843\(99\)00041-7](https://doi.org/10.1016/S1048-9843(99)00041-7)
- Namyssova, G., Tussupbekova, G., Helmer, J., Malone, K., Afzal, M. & Jonbekova, D. (2019). Challenges and benefits of blended learning in higher education. *International Journal of Technology in Education*, 2(1), pp. 22-31.
- Ng, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? *Computers & Education*, 59 (3), pp. 1065-1078.
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. USA: Cambridge University Press.

- O' Brien, C. (2017). *10 Digital Skills that can make students instantly employable*. Retrieved at 12-07-2017, from <https://digitalmarketinginstitute.com/en-eu/blog/12-07-17-10-digital-skills-that-can-make-students-instantly-employable>
- OECD. (1998). Social Capital: The Missing Link? *World Bank Social Capital Initiative Working Paper* No. 3.
- OECD (2007). *Human Capital: How what you know shapes your life*. OECD's e-books.
- OECD (2019). What is an "online platform"? In *An Introduction to Online Platforms and Their Role in the Digital Transformation*. OECD Publishing, Paris. Doi: <https://doi.org/10.1787/19e6a0f0-en>
- Olaniyan, D. & Okemakinde, T. (2008). Human Capital Theory: Implications for Educational Development. *Pakistan Journal of Social Sciences*, 5(5), pp. 479-483. In: <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/pjssci/2008/479-483.pdf>.
- Oliver, M. & Trigwell, K. (2005). 'Can "Blended Learning" be redeemed?'
- O'Neill, E. (2018). *The top 10 skills for professionals in the future*. Retrieved at 30-01-2018, from <https://www.icas.com/ca-today-news/10-skills-you-need-for-the-future>.
- Oommen, G. (2020). Learning Theories –Taking a Critical Look at Current Learning Theories and the Ideas Proposes By Their Authors. *Asian Journal of Research in Education and Social Sciences*, 2(1), pp. 27-32.
- Oppliger, R. (2014). *Secure Messaging on the Internet*. London: Artech House.
- Ostrom, E. (2000). Social Capital: A Fad or a Fundamental Concept. In P. Dasgupta & I. Serageldin (eds.), *Social Capital: A Multifaceted Perspective*. Washington: The World Bank, pp. 172-214.
- Oyarzun, B. & Conklin, S. (2021). Learning Theories. In McDonald, J. K. & West, R. E. *Design for Learning: Principles, Processes, and Praxis (1st ed.)*. EdTech Books (<https://edtechbooks.org/id>).
- Pagani, L., Argenin, G., Gui, M. & Stanca, L. (2016). The impact of digital skills on educational outcomes: evidence from performance tests. *Educational Studies*, 42 (2), pp. 1-26. Doi: [10.1080/03055698.2016.1148588](https://doi.org/10.1080/03055698.2016.1148588)
- Pappas, C. (09-05-2013). The Adult Learning Theory –Andragogy- of Malcolm Knowles. Retrieved at 07-07-2022, from <https://elearningindustry.com/the-adult-learning-theory-andragogy-of-malcolm-knowles>

- Park, Y. (2011). Digital Literacy and Privacy Behavior Online. *Communication Research*, 40 (2), pp. 215- 236. Doi: <https://doi.org/10.1177/0093650211418338>
- Pedersen, J. (2017). EPALE – Electronic Platform for Adult Learning in Europe. Presentation in *VPL Biennale, 27-04-2017*. Aarhus, Denmark.
- Peromingo, M. & Pieterse, W. (2018). The new world of work and the need for digital empowerment. Retrieved at 02-06-2018, from <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/peromingo-pieterse.pdf>
- Pick, B. & Sarkar, A. (2015). *The Global Digital Divide*. In: *The Global Digital Divides*. Berlin: Springer. Doi:[10.1007/978-3-662-46602-5](https://doi.org/10.1007/978-3-662-46602-5)
- Pierce, S., Gould, D. & Camiré, M. (2017). Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10(1), pp. 186-211, p. 187. Doi: [10.1080/1750984X.2016.1199727](https://doi.org/10.1080/1750984X.2016.1199727)
- Plant, C. (19-07-2013). Skills Theory. Retrieved at 18-07-2022, from <https://narwhalproject.org/leadership-development/skills-theory/>
- Pohjola, M. (2001). *Information Technology, Productivity, and Economic Growth: International Evidence and Implications for Economic Development*. Oxford: Oxford University Press.
- Portes, A. (1998). Social Capital. Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24, pp. 1-24. Doi: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.1>
- Posetti, J. & Matthews, A. (2018). *A short guide to the history of fake news and disinformation*. USA: International Center for Journalists.
- Pouliakas, K. (28-01-2015). *Matching skills and jobs in Europe. Insights from Cedefop's European skills and jobs survey*. Thessaloniki:Cedefop's Publications Office. Doi: [10.28.01/159395](https://doi.org/10.28.01/159395)
- Premack, R. (2018). *Information technology is one of the fastest-growing industries in America- here are the 13 best IT jobs of the future*. Retrieved at 10-07-2018, from <https://www.businessinsider.com/it-jobs-information-technology-2018-5>
- Prior, D., Mazanov, J., Meacham, D., Heaslip, G. & Hanson, J. (2016). Attitude, digital literacy and self efficacy: Flow-on effects for online learning behavior. *The*

Internet and Higher Education, 29, pp. 91-97. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2016.01.001>

Putnam, R. D. (1995). "Bowling Alone: America's Declining Social Capital". *Journal of Democracy*, pp. 65-78.

Rafiola, R., Setyosari, P., Radjah, C. & Ramli, M. (2020). The Effect of learning motivation, self-efficacy, and blended learning on students' achievement in the industrial revolution 4.0. *International Journal of Emerging Technologies*, 15(8), pp. 71- 82. Doi: <https://doi.org/10.3991/ijet.v15i08.12525>

Ragnedda, M. & Muschert, G. (2013). *The Digital Divide. The internet and social inequality in international perspective*. London: Routledge.

Rantala, L. & Suoranta, J. (2008). Digital Literacy Policies in the EU- Inclusive Partnership as the Final Stage of Governmentality. In Knobel Michele (eds.) *Digital Literacies: Concepts, Policies and Practices (pp. 91-117)*. Academia.

Reddy, P. & Chaudhary, K. (2020). Digital Literacy: A Review of Literature. *International Journal of Technoethics*, 11 (2). Doi: [10.4018/IJT.20200701.oa1](https://doi.org/10.4018/IJT.20200701.oa1)

Richardson, J. & Milovidov, E. (2019). *Digital Citizenship Education Handbook*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Riffe, D., Lacy, S. & Fico, G. (2005). *Analyzing Media Messages Using Quantitative Content Analysis in Research (2nd ed.)*. London.

Robinson, L., Cotten, S. R., Ono, H., Quan-Haase, A., Mesch, G., Chen, W., Schulz, J., Hale, T. M., & Stern, M. J.. (2015). Digital inequalities and why they matter. *Information, Communication & Society*, 18(5), pp. 569–582. Doi: <https://doi.org/10.1080/1369118X.2015.1012532>

Robson, C. (2002). *Real World Research, Second Edition*. Oxford: Blackwell.

Rotherham, A. & Willingham, D. (2009). 21st Century. *Educational Leadership*, 7, pp.16-21.

Safiullin, A., Krasnyuk, L. & Kapelyuk, Z. (2019). Integration of Industry 4.0 technologies for "smart cities" development. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering 497. 012089, pp. 1-8.

Sala, A., Herrero Rámila, C..(2022). *LifeComp into Action: Teaching life skills in the classroom and beyond*, EUR 31141 EN. Luxembourg: Publications Office of the European Union, ISBN 978-92-76-54525-5. Doi:[10.2760/201230, JRC130003](https://doi.org/10.2760/201230, JRC130003)

- Salpeter, J. (2009). *21st Century Learning Skills and ICT Literacy*. Retrieved at 08-08-2019, from <http://www.techlearning.com/article/13832>
- Salto: Youth (2002). Επίσημη ιστοσελίδα. Ανακτήθηκε στις 08-04-2019, από <https://www.salto-youth.net/>
- Schultz, W. (1971). Investment in Human Capital. *American Economic Review*, 51, pp. 1-17.
- Scopus (2022). Official Website. Retrieved at 06-12-2022, from <https://blog.scopus.com/about>
- Shade, L. & Shepherd, T. (2013). Viewing youth and mobile privacy through a digital policy literacy framework. *First Monday*, 18 (12). Doi: [10.5210/fm.v18i12.4807](https://doi.org/10.5210/fm.v18i12.4807).
- Sharma, P. (2010). Blended learning. *ELT Journal*, 64 (4), pp. 456-458. Doi:[10.1093/elt/ccq043](https://doi.org/10.1093/elt/ccq043)
- Sharpe, R., Benfield, G., Roberts, G. & Francis, F. (2006). The Undergraduate Experience of Blended E-learning: A Review of UK Literature and Practice. Retrieved at 16-06-2022, from http://www.heacademy.ac.uk/assets/York/documents/ourwork/research/literature_reviews/blended_elearning_exec_summary_1.pdf.
- Shavit, Y. & Müller, W.. (1998). *From School to Work. A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Oxford: Oxford University Press.
- Smith, K. (2001). David A. Kolb on experiential learning. The encyclopedia of informal education. Retrieved at 06-07-2022, from <http://www.infed.org/b-explrn.htm>
- Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E. & Haan, J. (2011). *Digital literacy and safety skills. EU Kids Online*. UK: London School of Economics & Political Science.
- Soshynska, Y. & Soshynska, V. (1-2 April 2020). Digital Skills of European Citizens: To be on Time. In *Education Excellence and Innovation Management: A 2025 vision to Sustain Economic Development during Global Challenges: Proceedings of the 35th International Business Information Association Conference* (pp. 16654-16661). Spain. ISBN 978-0-9998551-4-0.

- Steele, C. (22-02-2019). What is the Digital Divide? Retrieved at 22-02-2019, from <http://www.digitaldividecouncil.com/what-is-the-digital-divide/>
- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical assessment, research & evaluation*, 7(17), pp. 137–146.
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. Thousand Oaks: Sage Publications, pp. 22-23.
- Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). Σύγχρονες θεωρίες μάθησης και συνεισφορά στον σχεδιασμό εκπαιδευτικών υπολογιστικών περιβαλλόντων. In Styliaras, G. & Dimou, V. (2015). *Teaching of Informatics*. Open Academic Editions: Kallipos.
- Subrahmanyam, K. & Smahel, D. (2011). *Digital Youth: The Role of Media in Development*. New York: Springer. Doi:[10.1007/978-1-4419-6278-2](https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6278-2)
- Tabares, S. (2020). Digitalization and the Future of Work. *TATuP Zeitschrift für Technikfolgenabschätzung in Theorie und Praxis*, pp. 77-79. Doi: [10.14512/tatup.28.3.77](https://doi.org/10.14512/tatup.28.3.77)
- Tabassum, S & Shehzadi, K. (2018). ICT Awareness Among Faculty Members of the Public Sector Women Universities of Pakistan. 7th International RAIS Conference on Social Sciences (25-02-2018, pp. 128-144). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3152111>
- Tajani, A., Ratas, J. & Claude-Junker, J. (2017). European Pillar of Social Rights. ISBN 978-92-79-74092-3. Doi:[10.2792/95934](https://doi.org/10.2792/95934)
- Tayebnik, M. & Puteh, M. (2012). Blended Learning or E-learning? *International Magazine on Advances in Computer Science and Telecommunications*, 3(1), pp. 103-110.
- Taylor-Smith, E., Smith, S., Fabian, K., Berg, T., Meharg, D. & Varey, A. (2019). Bridging the Digital Skills Gap: Are computing degree apprenticeships the answer? In *Innovation and Technology in Computer Science Education* (pp. 126-132). Association for Computing Machinery (ACM).
- Tawfik, M., Dila, K.A.S., Mohamed, M.Y.F. (2019). A step by step guide for conducting a systematic review and meta-analysis with simulation data. *Trop Med Health* 47(46) Doi: <https://doi.org/10.1186/s41182-019-0165-6>
- Thomas, M. (2011). *Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies*. London: Routledge.

- Thomason, C. (2018). *Digital skills, confidence and motivation: technology supported authentic learning in journalism education*. United Kingdom: Staffordshire University.
- Toth, Z., Lendvai, M. & Beke, J. (2021). Getting closer to the needs of the labour market: a system measuring soft skills at a Hungarian rural university. *GiLE Journal of Skills Development*, 1(1), pp. 37-49. Doi: <https://orcid.org/0000-0002-1368-4400>
- Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills. Learning for Life in our Times*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Tsekeris, C. (2019). Surviving and thriving in the Fourth Industrial Revolution: Digital Skills for education and society. *Homo Virtualis*, 2(1), pp. 34-42. Doi: <https://doi.org/10.12681/homvir.20192>
- Turcilo, L. & Obrenovic, M. (2020). *Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends, and Their Influence on Democracy*. A Publication of Heinrich Boll Foundation.
- UNESCO (1976). Recommendation on the development of adult education adopted by the General Conference at its nineteenth session. Nairobi, 26 November 1976.
- UNICEF (2012). Global evaluation of life skills education programmes. Final Report. Retrieved at 17-05-2022, from https://www.unicef.org/evaldatabase/files/UNICEF_GLS_Web.pdf.
- Vandeplass, A. & Thysen, A. (2019). Skills Mismatch & Productivity in the EU. European Economy Discussion Paper, 100, pp. 1-82. Doi: [10.2765/954687](https://doi.org/10.2765/954687)
- Vissenberg, J., d'Haenens, L. & Livingstone, S. (2022). Digital literacy and online resilience as facilitators of young people's wellbeing? A systematic review. *European Psychologist*, 27(2), pp. 76-85. Doi: [10.1027/1016-9040/a000478](https://doi.org/10.1027/1016-9040/a000478)
- Voogt, J., Erstad, D., Dede, P. & Mishra, P. (2013). Challenges to learning and schooling in the digital networked world of the 21st century. *Journal of Computer Assisted Learning*, (29), 5, pp. 403-413. Doi: <https://doi.org/10.1111/jcal.12029>
- Vukmirovic, V., Domazet, I. & Pavlovic, D. (21 May 2021). Development of 21st century skills as a response to youth unemployment. In *26th International Scientific Conference of Strategic Management and Decision Support Systems in*

- Strategic Management* (pp. 80- 87). Republic of Serbia. Doi:[10.46541/978-86-7233-397-8_117](https://doi.org/10.46541/978-86-7233-397-8_117)
- Wang, Y. & Baker, R. (2015). Content or platform: Why do students complete MOOCs? *MERLOT Journal of Online Learning and Teaching*, 11(1).
- Watts, S. (08-07-2020). Digital Platforms: A Brief Introduction. Retrieved at 01-08-2022, from <https://www.bmc.com/blogs/digital-platforms/>.
- Weber, P. (1984). Computer-aided content analysis: A short primer *Qualitative Sociology*, Springer, 7, pp. 126–147.
- Weegar, M. & Pacis, D. (2012). *A Comparison of Two Theories of Learning – Behaviorism and Constructivism as applied to Face to Face and Online Learning*. Academia.
- Wike, R. & Stokes, B. (13-09-2018). In Advanced and Emerging Economies Alike, Worries About Job Automation. Retrieved at 01-04-2022, from <https://www.pewresearch.org/global/2018/09/13/in-advanced-and-emerging-economies-alike-worries-about-job-automation/>
- Willard, N. (2007). *Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly*. USA: Jossey-Bass.
- Wilson, M., Scalise, K. & Gochyyev, P.. (2015). Rethinking ICT literacy: From computer skills to social network settings. *Thinking Skills and Creativity*, 18, pp. 65–80. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2015.05.001>
- Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Towards a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*, 27(2), pp. 151-208.
- Wyn, J. & White, R. (1997). *Rethinking Youth*. London: SAGE Publications Ltd.
- Young, M. (2003). Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning. *European Journal of Education*, 38 (2), pp. 1-5. Doi:[10.1111/1467-3435.00139](https://doi.org/10.1111/1467-3435.00139)
- YouthWiki (2015). Official site. Retrieved at 05-10-2022, from <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki>.
- Zaki Dib, C. (1987). Formal, non-formal and informal education: Concepts/Applicability. In *Inter-American Conference on Physics Education, (20-24)-07-1987*, (pp. 300-315). Oaxtepec, Mexico.

Zarifis, G. (2020). Active Citizenship Programmes for Unemployed Young Adults with Low Skills in Southern Europe: Participation, Outreach, and Barriers. In Kersh Natasha, Toiviainen Hanna, Pitkanen Pirkko & Zarifis K. George (eds), *Young Adults and Active Citizenship. Towards Social Inclusion through Adult Education* (pp. 19-34). *Lifelong Learning Book Series, 26*, Springer.

Zwysen, W. (2022). *Wage inequality within and between firms: macroeconomic and institutional drivers in Europe*. Brussels: ETUI.

Παράρτημα

Πίνακας 1: Κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που μελετήθηκαν

<u>Πηγή</u>	<u>Έτος</u>	<u>Τίτλος</u>	<u>Θεματική</u>
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2018	<i>Σχέδιο Δράσης για την ψηφιακή εκπαίδευση</i>	Εκπαίδευση
European Commission	2020	<i>Digital Education action Plan 2021-2027. Resetting education and training for the digital age</i>	Εκπαίδευση
European Commission	2022	<i>European strategy for universities</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	2013	<i>Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13^{ης} Μαρτίου 2012 σχετικά με τη συμβολή των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων στην ολοκλήρωση και την προώθηση της διαδικασίας της Μπολόνια. Ποια η λύση σε ένα μακροχρόνιο πρόβλημα;</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2010	<i>Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη</i>	Εκπαίδευση
European Commission	2021	<i>Digital Economy and Society Index (DESI) 2021</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2021	<i>Ψηφιακή Πυξίδα 2030: Η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	2021	<i>Πρόταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη θέσπιση προγράμματος πολιτικής 2030 «Πορεία προς την ψηφιακή δεκαετία»</i>	Εκπαίδευση
European Commission	2018	<i>The Digital Europe Programme for the period 2021-2027</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο	2022	<i>Ψηφιακός μετασχηματισμός: σημασία, οφέλη και πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης</i>	Εκπαίδευση
European Commission	2020	<i>Digital Economy and Society Index Report 2020 — Human Capital</i>	Εκπαίδευση
European Commission	2021	<i>Digital Economy and Society Index Report 2021 — Human Capital</i>	Εκπαίδευση

Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2020	<i>Ευρωπαϊκό Θεματολόγιο δεξιοτήτων για βιώσιμη ανταγωνιστικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ανθεκτικότητα</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2016	<i>Νέο Θεματολόγιο Δεξιοτήτων για την Ευρώπη. Συνεργασία για την ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού, της απασχολησιμότητας και της ανταγωνιστικότητας</i>	Εκπαίδευση
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	2022	<i>Ψηφιακό μέλλον για την Ευρώπη</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	2022	<i>Ενωσιακοί κανόνες σχετικά με την εργασία σε πλατφόρμες</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2010	<i>Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας: Ευρωπαϊκή συμβολή για την πλήρη απασχόληση</i>	Απασχόληση
European Commission	2023	<i>Commission calls for massive boost in enabling digital education and providing digital skills</i>	Απασχόληση
European Commission	2022	<i>The EU Pact for Skills – Skills Partnership for the Digital Ecosystem</i>	Απασχόληση
European Commission	2023	<i>Pact for Skills Annual Report 2022. Progress on upskilling and reskilling the European Workforce</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2021	<i>Ψηφιακό Πλάνο για την Ψηφιακή Εκπαίδευση. Συμμετοχή των Γυναικών σε STEM Σπουδές και Επαγγέλματα</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2020	<i>Στήριξη της απασχόλησης των νέων: Γέφυρα προς την απασχόληση για την επόμενη γενιά</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	2019	<i>Σχέδιο συμπερασμάτων του Συμβουλίου για τους νέους και το μέλλον της εργασίας 8754/19</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2016	<i>Θέσπιση του ευρωπαϊκού πλαισίου επαγγελματικών προσόντων</i>	Απασχόληση
European Commission	2021	<i>Strategic Foresight Report on Twinning the green and digital transitions in the new geopolitical context</i>	Απασχόληση

Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2021	<i>Πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής για το 2022. Μαζί κάνουμε ισχυρότερη την Ευρώπη</i>	Απασχόληση
European Commission	2022	<i>Commission's Decision on the financing of Electronic Communications actions and the adoption of the work programme for 2022</i>	Απασχόληση
European Commission	1995	<i>White Paper on Education and Training</i>	Εκπαίδευση
European Commission	1994	<i>White Paper on Growth, Competitiveness, Employment</i>	Απασχόληση
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2001	<i>Λευκή Βίβλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: Μια νέα πνοή για την ευρωπαϊκή νεολαία</i>	Νεολαία
European Commission	2017	<i>Report about European Conference on the future EU Youth Strategy</i>	Νεολαία
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2006	<i>Ευρωπαϊκές πολιτικές σχετικά με τη συμμετοχή και την πληροφόρηση της νεολαίας</i>	Νεολαία
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2009	<i>Μια στρατηγική της Ε.Ε. για τη νεολαία – Επένδυση και Ενδυνάμωση. Μια ανανεωμένη ανοιχτή μέθοδος συντονισμού για την αντιμετώπιση των προκλήσεων και των ευκαιριών της νεολαίας</i>	Νεολαία
Ευρωπαϊκό Συμβούλιο	2018	<i>Ψήφισμα του Συμβουλίου 2018/C456/01. Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη νεολαία 2019-2027</i>	Νεολαία
European Commission	2018	<i>Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy</i>	Νεολαία
European Commission	2020	<i>Shaping Europe's Digital Future</i>	Νεολαία
European Commission	2017	<i>White paper on the future of Europe. Reflections and scenarios for the EU27 by 2025</i>	Νεολαία
European Commission	2022	<i>European Pillar of Social Rights: State of play on the national targets for (2030)</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια

Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2022	<i>Ευρωπαϊκή διακήρυξη σχετικά με τα ψηφιακά δικαιώματα και τις ψηφιακές αρχές για την ψηφιακή δεκαετία</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
European Commission	2022	<i>Digital Services Act: Commission welcomes political agreement on rules ensuring a safe and accountable online environment</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
European Commission	2022	<i>Digital Markets Act: Commission welcomes political agreement on rules to ensure fair and open digital markets</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
European Commission	2020	<i>Commission's Decision on an SME strategy for a sustainable and digital Europe</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Ευρωπαϊκή Επιτροπή	2020	<i>Η στρατηγική κυβερνοασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ψηφιακή δεκαετία</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια

Πίνακας 2: Κείμενα άλλων ερευνητών που μελετήθηκαν

<u>Συγγραφείς</u>	<u>Έτος</u>	<u>Τίτλος</u>	<u>Θεματική</u>
Mirigliano, M.	2022	<i>The Eu is boosting its digital talent: new Digital call for education programmes in key digital technologies.</i>	Εκπαίδευση
Παπαοικονόμου, Α.	2014	<i>Η διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Η περίπτωση της διαδικασίας της Μπολόνια.</i>	Εκπαίδευση
Amirova, G. & Valiyev, A.	2021	<i>Do university graduate competences match post-socialist labour market demands? Evidence from Azerbaijan.</i>	Εκπαίδευση

Toth, Z., Lendvai, M. & Beke, J.	2021	<i>Getting closer to the needs of the labour market: a system measuring soft skills at a Hungarian rural university.</i>	Εκπαίδευση
Soshynska, Y. & Soshynska, V.	2020	<i>Digital Skills of European Citizens: To be on Time.</i>	Εκπαίδευση
Koziol, K.	2018	<i>Digital Europe's Position on EU funding for digital skills in the next EU budget 2021-2027</i>	Εκπαίδευση
Γούλας, Χ., Φωτόπουλος, Ν. & Φατούρου, Π.	2022	<i>Ενήλικες και προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης στην περίοδο της πανδημίας: η πρόκληση των ψηφιακών δεξιοτήτων.</i>	Εκπαίδευση
Folea, V.	2018	<i>Digital Competitiveness of European Union Member States from the Perspective of Human Capital</i>	Εκπαίδευση
Davies, A., Fidler, D. & Gordis, M.	2011	<i>Future Work Skills 2020</i>	Απασχόληση
Μπίκος, Κ.	2012	<i>Ζητήματα Παιδαγωγικής που θέτουν οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών</i>	Απασχόληση
Wike, R. & Stokes, B.	2018	<i>In Advanced and Emerging Economies Alike, Worries About Job Automation</i>	Απασχόληση
Cobert, R.	2005	<i>21st century jobs</i>	Απασχόληση
Eberhard, B., Podio, M., Alonso, A., Radovica, E., Avotina, L., Peiseniece, L., Sendon, M., Lozano, A. & Sole-Pla, J.	2017	<i>Smart work: The transformation of the labour market due to the fourth industrial revolution (4.0)</i>	Απασχόληση

Zaríφης, Γ.	2013	<i>Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Ζητήματα Οργάνωσης και Σχεδιασμού Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων με Στόχο την Ανάπτυξη και Βελτίωση των Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού</i>	Απασχόληση
Cole, M.	2021	<i>Digital automation and the future of work</i>	Απασχόληση
Morandini, M., Thysen, A. & Vandeplas, A.	2020	<i>Facing the Digital Transformation: are Digital Skills Enough?</i>	Απασχόληση
Badet, J.	2021	<i>AI, Automation and New Jobs</i>	Απασχόληση
Brodolini, G	2023	<i>Eures. Report on labour shortages and surpluses 2022</i>	Απασχόληση
Hughes, D. & Borbely-Pecze, T.	2012	<i>Ανεργία των νέων: Μια Κρίση ανάμεσά μας – Ο ρόλος των πολιτικών της Δια Βίου Συμβουλευτικής και του Επαγγελματικού Προσανατολισμού για την αντιμετώπιση της προσφοράς και ζήτησης εργασίας</i>	Απασχόληση
Halal, W., Kolber, J. & Davies, O.	2016	<i>Forecasts of AI and Future Jobs in 2030: Muddling Through Likely, with Two Alternative Scenarios</i>	Απασχόληση
Inkermann, D., Schneider, D., Martin, N., Lembeck, H., Zhang, J. & Thiede, S.	2019	<i>A framework to classify Industry 4.0 technologies across production and product development</i>	Απασχόληση
Cedefop	2017	<i>Άνθρωποι, Μηχανές, Ρομπότ και Δεξιότητες. Ενημερωτικό σημείωμα - 9121</i>	Απασχόληση
Cedefop	2022	<i>Future Jobs</i>	Απασχόληση

Izwan, I.	2021	<i>Digital skills matter for future jobs</i>	Απασχόληση
Brown, R.	2021	<i>Top 10 Jobs of the Future- For 2030 and Beyond</i>	Απασχόληση
Choi, D. & Kang, H.	2019	<i>The Future of Jobs in an Increasingly Autonomous Economy</i>	Απασχόληση
Kiersz, A.	2019	<i>The 30 best high-paying jobs of the future</i>	Απασχόληση
Gordon, E.	2013	<i>Future Jobs: Solving the Employment and Skills Crisis</i>	Απασχόληση
Premack, R.	2018	<i>Information technology is one of the fastest-growing industries in America- here are the 13 best IT jobs of the future</i>	Απασχόληση
Frey, T.	2014	<i>Fifty-five jobs of the future: part one</i>	Απασχόληση
Καμπύλης, Θ.	2016	<i>Τι είναι το «Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Δεξιοτήτων» και τι υπόσχεται να αλλάξει στο χώρο της Πληροφορικής</i>	Απασχόληση
Arabadjieva, K., Countouris, N., Fabris, B. & Zwysen, W.	2022	<i>Reconstruction: time for transformative ideas. London: Social Europe</i>	Απασχόληση
Jepsen, M. & Drahokoupil, J.	2017	<i>The digital economy and its implications for labour 2. The consequences of digitalisation for the labour market</i>	Απασχόληση
Degryse, C.	2016	<i>Digitalisation of the economy and its impact on labour markets. In ETUI, The European Trade Union Institute</i>	Απασχόληση
Anner, M., Vignon, N. & Rani, U.	2019	<i>For a future of work with dignity: A critique of the World Bank Development Report, the changing nature of work</i>	Απασχόληση

Zwysen, W.	2022	<i>Wage inequality within and between firms: macroeconomic and institutional drivers in Europe</i>	Απασχόληση
Behrendt, C., Nguyen, Q. & Rani, U.	2019	<i>Social protection systems and the future of work: Ensuring social security for digital platform workers</i>	Απασχόληση
Berg, J., Cherry, M. & Rani, U.	2019	<i>Digital Labour Platforms: A need for international regulation?</i>	Απασχόληση
Tabares, S.	2020	<i>Digitalization and the Future of Work</i>	Απασχόληση
Safiullin, A., Krasnyuk, L. & Kapelyuk, Z.	2019	<i>Integration of Industry 4.0 technologies for “smart cities” development</i>	Απασχόληση
Αγγέλου, Α., Μανούσου, Ε. & Κουτσούμπα, Μ.	2022	<i>Ο ρόλος των προγραμμάτων Erasmus⁺ και των projects στην καλλιέργεια δεξιοτήτων του 21^{ου} αιώνα</i>	Απασχόληση
Javrh, P. & Mozina, E.	2018	<i>Life Skills for Europe</i>	Απασχόληση
Bellanca, J. & Brandt, R.	2010	<i>21st Century Skills. Rethinking How Students Learn</i>	Απασχόληση
Sala, A., Herrero Rámila, C.	2022	<i>LifeComp into Action: Teaching life skills in the classroom and beyond</i>	Απασχόληση
Collins, R.	2014	<i>Skills for the 21st Century: teaching higher-order thinking</i>	Απασχόληση
O'Neill, E.	2018	<i>The top 10 skills for professionals in the future</i>	Απασχόληση
Salpeter, J.	2009	<i>21st Century Learning Skills and ICT Literacy</i>	Απασχόληση
Trilling, B. & Fadel, C.	2018	<i>21st Century Skills. Learning for Life in our Times</i>	Απασχόληση
Rotherham, A. & Willingham, D.	2009	<i>21st Century</i>	Απασχόληση

Curtin, M.	2017	<i>The 10 Top Skills That Will Land You High-Paying Jobs by 2020, According to the World Economic Forum</i>	Απασχόληση
Cedefop	2020	<i>Towards new horizons</i>	Απασχόληση
Μάγειρος, Ι.	2020	<i>Πλαίσιο για την ψηφιακή ικανότητα των πολιτών</i>	Απασχόληση
Vukmirovic, V., Domazet, I. & Pavlovic, D.	2021	<i>Development of 21st century skills as a response to youth unemployment</i>	Απασχόληση
Korbel. P.	2016	<i>Measuring STEM in vocational education and training</i>	Απασχόληση
Φαχαντίδης, Ν.	2021	<i>Η ρομποτική, ο τεχνολογικός αλφαριθμητισμός και οι νέες τεχνολογίες στην εκπαίδευση</i>	Απασχόληση
Makio, J., Assaad, M., Makela, T., Kankaanranta, M., Fachantidis, N., Dagdilelis, V., Reid, A., Rioja del Rio, C., Pavlysh, E. & Piashkun, S.	2017	<i>Attracting the European Youths to STEM Education and Careers – A Pedagogical Approach to a Hybrid Learning Environment</i>	Απασχόληση
Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E. & Haan, J.	2011	<i>Digital literacy and safety skills. EU Kids Online</i>	Απασχόληση
Moore, P.	2019	<i>Future of Work: Technological Change and Women's Rights</i>	Απασχόληση
Burchell, B., Sehnbruch, K., Piasna, A. & Agloni, N.	2012	<i>The quality of employment in the academic literature: Definitions, Methodologies, and Ongoing Debates</i>	Απασχόληση
Eriksson, S.	2019	<i>Digital Applications in youth employment services</i>	Απασχόληση
Αρβανίτη, Ε.	2005	<i>Εθνικά Συστήματα Προσόντων και Πλαίσια Δια Βίου Εκπαίδευσης</i>	Απασχόληση

Young, M.	2003	<i>Comparing Approaches to the Role of Qualifications in the Promotion of Lifelong Learning</i>	Απασχόληση
Misheva, M.	2021	<i>Digital Competence Framework 2.1.(DigComp)</i>	Απασχόληση
Pouliakas, K.	2015	<i>Matching skills and jobs in Europe. Insights from Cedefop's European skills and jobs survey</i>	Απασχόληση
Vandeplas, A. & Thysen, A.	2019	<i>Skills Mismatch & Productivity in the EU</i>	Απασχόληση
Tajani, A., Ratas, J. & Claude-Junker, J.	2017	<i>European Pillar of Social Rights</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Richardson, J. & Milovidov, E.	2019	<i>Digital Citizenship Education Handbook</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Shade, L. & Shepherd, T	2013	<i>Viewing youth and mobile privacy through a digital policy literacy framework</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Turcilo, L. & Obrenovic, M.	2020	<i>Misinformation, Disinformation, Malinformation: Causes, Trends, and Their Influence on Democracy</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Moller, J., Hameleers, M. & Ferreau, F.	2020	<i>Types of disinformation and misinformation. Various types of disinformation and their dissemination from a communication science and legal perspective</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Markovic, M., Debeljak, S. & Kadoic, N.	2019	<i>Preparing Students for the Era of the General Data Protection Regulation (GDPR)</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Calder, A.	2018	<i>EU GDPR: A Pocket Guide, School's edition</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Oppliger, R.	2014	<i>Secure Messaging on the Internet</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Σφακιανάκης, Μ.	2018	<i>Ασφάλεια στο διαδίκτυο</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια

Thomas, M.	2011	<i>Deconstructing Digital Natives: Young People, Technology, and the New Literacies</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Willard, N.	2007	<i>Cyber-Safe Kids, Cyber-Savvy Teens: Helping Young People Learn to Use the Internet Safely and Responsibly</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια
Bremer, R., Cale, J., Goldsmith, A. & Holt, T.	2018	<i>Young People, the Internet, and Emerging Pathways into Criminality: A study of Australian Adolescents</i>	Κοινωνική Ενεργοποίηση και Ασφάλεια